

БОРИСАВ ЈОВИЋ

ПОСЛЕДЊИ ДАНИ СФРЈ

изводи из дневника

01157663

**КОМПАНИЈА
ПОЛИТИКЈА**

01157664

Борисав Јовић
ПОСЛЕДЊИ ДАНИ СФРЈ

Издавач
Компанија „ПОЛИТИКА”
Издавачка делатност
Београд, Цетињска 1

Председник Компаније „ПОЛИТИКА”
др Живорад Миновић

Главни и одговорни уредник
Милорад Даничић

Уредник
Мима Мајсторовић

Ликовно – графичка опрема
Вукосава Шибалић

Штампа
„Стручна књига”
Београд, Лоле Рибара 48

01157665

БОРИСАВ ЈОВИЋ

ПОСЛЕДЊИ ДАНИ СФРЈ

изводи из дневника

 ПОЛИТИКА
издавачка
делатности

УВОДНА НАПОМЕНА

Ово су дневне забелешке које сам писао од 15. V 1989 до 8. VII 1992. године, док сам у Председништву СФРЈ обављао функције потпредседника, председника и члана тог највишег органа земље.

Књига садржи само забелешке које су у вези са функцијом у Председништву СФРЈ.

Све што је овде објављено има аутентични карактер: или је у питању лична забелешка коју сам увек водио кад је то било могуће, или је записник или стенограм, или је белешка на основу одговарајуће документарне информације. Није, дакле, ништа писано „по сећању”, чак ни са одлагањем од неколико дана, нити је касније ништа дописивано.

Читалац ће разумети да дневник није исто што и мемоари, који омогућују аутору да о догађајима резонује у дужем периоду и да их оцењује и са аспекта каснијих збивања. Зато је објављивање оваквог текста ризик да одређени поступци или одлуке буду жестоко критиковани, поготово данас, када је све још увек у свежем сећању и када задобијене ране још нису залечене.

Пошто се критике не могу избећи, а свакодневно се умножавају без ослоња на историјске чињенице и стварне догађаје и на околности у којима су се догађаји одвијали, оценио сам да је боље да се објављивање овога текста више не одлаже.

Повремене паузе у бележењу биле су неизбежне, услед путовања, или других физичких разлога, а било је и периода у којима се није догађало нешто што је било вредно забележити. Свакако је било и догађаја у којима сам учествовао, о којима, једноставно, нисам стигао ништа да забележим. Без обзира на то књига садржи скоро све најбитније из рада Председништва што се догодило у поменутом периоду, а у чему сам лично учествовао. Белешке које нису у вези са темом – које се не односе на СФРЈ, овде нису штампане.

01157667

Књига садржи разговоре са бројним домаћим и светским политичким личностима, атмосферу пред доношење крупних политичких одлука и у периоду њиховог спровођења, као и оцене, често контроверзне, разних обавештајних и других служби које су свака на свој начин, настојале да врше утицај на политичка збивања и одлуке о судбини наше земље. Неуједначеност текстова је природни резултат околности и времена у којима су забелешке писане, као и чињенице да сам сматрао да треба да остану аутентичне, по цену литерарних слабости.

Без обзира на све неминовне мањкавости текста, читаоци ће моћи да виде читав арсенал перфидне политичке игре срачунате на разбијање наше земље и да боље разумеју цео кошмар дезинформација наметнутих јавном мњењу, од истих оних који су извршили политички злочин насилног растурања једне суверене државе, са последицама које ће дуго трајати.

АУТОР

ПРЕДСЕДНИШТВО СФРЈ И ЊЕГОВИ ЧЛАНОВИ

15. мај 1989.

Проглашење чланова Председништва у Скупштини Југославије. Уобичајена церемонија. У фотелама у првом реду седе чланови старог и новог Председништва. Мене су ставили између Дрновшека¹⁾ (лево) и Шувара²⁾ (десно).

Иза мене седи Слободан Милошевић³⁾. Каже ми гласно: „Боро⁴⁾, ја сам иза тебе”. Одговарам му такође наглашено: „С тим рачунам”.

Стипе Шувар се прави да ме не чује. Гурнух га лактом и понових му разговор са Слобом. Питам га: „Шта мислиш о томе?” Стипе се окреће, гледа ко је иза њега, па каже: „Иза мене нема оног мог Латина⁵⁾”. „Утолико ће мени бити лакше” – кажем му ја.

Иза њега, ваљда и симболично, седи Бајрам Сељани⁶⁾, за нас отписани, још увек заменик (в.д.) председника Председништва САП Косова.

16. мај 1989.

Дрновшек ме већ данас позвао да разговарамо, о главним задацима Председништва, о подели посла, о стилу рада и др... Иако смо се сложили шта треба да буду главне теме и како да не подлегнемо формализму и непотребним дугим седницама, наишла су и „врућа” питања.

Прво разговарамо о распореду задужења. Кажем му да сам заинтересован за рад Савета за заштиту уставног поретка (а то значи да будем председник Савета). Он сматра да то не би могло зато што је савезни секретар за унутрашње послове из Србије. Кажем да то није

1) Јанез Дрновшек, члан Председништва СФРЈ из Словеније

2) Стипе Шувар, члан Председништва СФРЈ из Хрватске

3) Слободан Милошевић, председник ЦК СК Србије

4) Борисав Јовић, члан Председништва СФРЈ из Србије

5) Иво Латин, председник Председништва Хрватске

6) Бајрам Сељани, в.д. председника Председништва Косова

никакав формални ни стварни разлог, ако постоји поверење. Нема ни у Уставу ни у законима таквог ограничења. Очигледно је да је у питању традиционално неповерење према кадровима из Србије.

Дрновшек пита да ли Србија има неку хипотеку у односу на Шувара. Кажем му да се Србија изјаснила у процедури избора против тога да Шувар буде члан Председништва, јер је веома нестабилна личност, склон обрачунима и конфликтима и да због тога у њега немамо поверење. Не верујем да ће се Србија сагласити да он буде председник Председништва када буде дошао ред на Хрватску. Замолио сам га да ни у ком случају не предлаже Шувара за председника Савета за заштиту уставног поретка, да не бисмо долазили у непотребне конфликте на самом почетку рада Председништва. Имам утисак да се сложио с мојим оценама и да је прихватио сугестију.

Потом је покренуо питање амнестије за Јанеза Јаншу¹⁾ и остале осуђене од војног суда у Љубљани. Објашњава стање у Словенији. Словеначко руководство је под огромним притиском и стављено уза зид: или да поднесе оставку, или да само поништи те пресуде, мада то није у његовој надлежности. Каже да не ваља ни једно ни друго. Ако Становник²⁾ поднесе оставку, изабраће Рупела³⁾, а он је далеко гори. Ако они сами укину пресуде четворици, нарушиће уставни поредак Југославије. Пита ме да ли мислим да ли би било могуће решити ово на Председништву СФРЈ.

Упозоравам га да је досадашње Председништво СФРЈ већ неколико пута одбило такав захтев. То би било веома тешко урадити јер би дезавуисали Војни суд и свима дали подстрек и у неку руку право на слично понашање. Посебан је проблем политичког реаговања грађана у Србији. То би изазвало огромно огорчење људи. Било би оцењено као победа незакоња и капитулација државе пред уценом. Зато српско руководство не може то да прихвати. Додајем да је ситуацију посебно отежало стање после Цанкарјевог дома, где је словеначко руководство директно подржало сепаратистичку побуну на Косову и супротставило се политици Србије и Југославије. Док се те хипотеке не избришу, тешко је било шта очекивати.

Дрновшек успут покреће и питање Азема Власија⁴⁾. Јуче је разговарао с доскорашњим председником Председништва Диздаревићем⁵⁾ (као да му је оставио аманет!), који је упозорио да водимо рачуна о могућем негативном реаговању светске јавности. Евентуално суђење без аргумената могло би да нанесе штету угледу Југославије. Рекао сам му да каже Диздаревићу да ћемо ми радити по законима земље и да нико ко је одговоран за њено разбијање неће бити поштеђен, као и

1) Јанез Јанша, председник словеначке омладине, ухашен због откривања војне тајне

2) Јанез Становник, председник Председништва Словеније

3) Димитрије Рупел, словеначки опозициони политичар

4) Азем Власи, бивши председник Покрајинског комитета СК Косова

5) Раиф Диздаревић, председник Председништва СФРЈ из претходног сазива

што нико ко није крив неће бити кажњаван. Заћутао је, али шта мисли то је очигледно. Додаје потом да постоји и проблем изгнаних са Косова (ваљда Шиптара) неколико стотина, о чему је, наводно Врховец¹⁾ говорио пре неколико дана. Кажем му да има изгнаних са Косова и Метохије Срба и Црногораца на десетине хиљада, али Врховец о њима није никад проговорио. У питању су Албанци, објашњава ми Дрновшек. Кажем му да имамо службе па могу да нас обавесте о чему је реч.

Разговор је показао дијапазон проблематике која окупира новоизабраног председника Председништва: углавном како да се олакша деловање шпинуна, сепаратиста и разбијача Југославије.

17. мај 1989.

Први састанак Председништва о програму рада, актуелним задацима и распореду задужења. Све је некако ишло глатко, док није дошло на ред питање Савета за заштиту уставног поретка.

На јучерашњој седници ЦК СКС Слободан Милошевић ми каже да се договорио са Драгутином Зеленовићем²⁾ да предложи мене за председника Савета; да је разговарао са Рахманом Морином³⁾ да утиче на Ризу Салунцију⁴⁾ да то подржи; да је говорио и с Бућином⁵⁾ у истом смислу. Очекивао сам расплет у складу с тим.

Дрновшек почиње са: „Овде ће бити мало теже. Предлажем док не буду избрани чланови Председништва из БиХ и Македоније, (избор чланова Председништва из ове две републике још није завршен) да Саветом руководим лично, а да чланови буду Јовић и Бућин.” Очекујем реаговања. Сви ћуте. Готово је да ће се сложити. Питам, да ли то значи да се ни у једног члана Председништва не може имати поверење да буде председник Савета, и да ли је нормално и уобичајено да то буде председник Председништва. Дрновшек објашњава да је то само привремено док се не изабере чланови из БиХ и Македоније, а што се тиче њега, то само значи да је он спреман да привремено преузме већи део терета. Јавља се Бућин. Сматра да је то решење за сада најбоље. Остали ћуте.

Није ми јасно шта ти Слободанови договори значе. Изгледа да његови саговорници нису свесни у какав период улазимо и шта значи такво ноншалантно, чак неозбиљно понашање.

1) Јосип Врховец, бивши члан Председништва СФРЈ из Хрватске

2) Драгутин Зеленовић, члан Председништва СФРЈ из Војводине

3) Рахман Морина, председник ПК СК Косова

4) Риза Салунцију, члан Председништва СФРЈ са Косова

5) Ненад Бућин, члан Председништва СФРЈ из Црне Горе

СРБИЈА И СЛОВЕНИЈА

18. мај 1989.

Разговор с Дрновшеком, на његов позив.

Разговор почиње о односу Србија–Словенија и пита шта бисмо ми могли да учинимо да се стање побољша. Није задовољан стањем, али по свему судећи мисли да је побољшање односа ствар добре воље челних личности.

Износим своје уверење да би било потребно да прво темељно разумемо политику и интересе Србије и политику и интересе Словеније, па да потом проценимо зашто постоје сукоби и како се могу превазићи. Свака „добра жеља” челних људи ако не полази од тога не може се остварити.

Објашњавам му да српски народ живи од Јадрана до Мађарске и Румуније и да је за СР Србију, а посебно за српски народ, опстанак Југославије животна питање. Паралелно с тим, Словенци живе у Словенији и њихове су националне мањине у Италији и Аустрији. Словенија данас шаље емисаре по Европи, за то имамо доказе, да се информишу да ли би европске владе признале Словенију ако би се отцепила од Југославије. Треба отворено разговарати како да се удовољи једнима и другима а да нико никога не оштети.

У питању изградње политичког система – Устава Југославије главне разлике између Србије и Југославије биле су и остале што Србија сматра Југославију својом државом која треба да буде јака и ефикасна, што жели јачање функција федерације у монетарној и пореској сфери ради јачања и стабилности јединственог југословенског тржишта, док се Словенци томе супротстављају оптужујући Србију за унитаризам. У ствари, ради се о њиховом егоизму – страху од преваљивања пореских терета за заједничке функције на развијенији део земље. Они хоће цело југословенско тржиште за себе, али не желе да у сразмери са приходима издржавају заједничку државу.

Кад се све то сабере видеће се лако да се код заједничких питања сукобљавају не унитаризам и равноправност него национални егоизам и логична изградња јединственог југословенског тржишта и ефикасне савезне државе онакве какве су данас изграђене у Европи и којима ми треба да конкуришемо на тржишту.

Дрновшек се слаже да Југославија треба да има једну народну банку, да то републикама и покрајинама не припада. Бар се слаже на речима. Питање је шта они у Љубљани мисле. Што се тиче фискалног система, каже да се Словенци боје преливања дохотка из Словеније, то је тачно. Остаје мукотрпни пут решавања тих питања и свакако неће бити лако.

23. мај 1989.

Панчевски¹⁾, нови председник Председништва ЦК СКЈ, упозорава ме телефоном на интервју Дрновшека западнонемачком часопису „Шпигл”. Прочитао сам јуче краћу информацију Танјуга. Данас читам детаљније у „Борби”, а потом аутентичан текст у целини. Веома вешто и веома перфидно лансирана цела политика Словеније. Они не подржавају експлиците захтев Албанаца за републику, него се боре за њихова људска права. (Дакле, ако не подржавају експлиците, значи да дозвољавају ту могућност”.) Они су били против ванредних мера бојећи се да се не угрозе људска права (о правима Срба и Црногораца који су деценијама прогањани са Косова и Метохије нема ни помена). Они су за „сарадњу” у Југославији ако није унитаристичка и стаљинистичка (иначе неће да „сарађују”!). Југославија је већ федерација са великим правима република и покрајина, па није битно да ли се зове федерација или конфедерација – важно је да буде економски јака, као нпр. Европска заједница (уствари, да се растури на посебне државе па да економски сарађују) итд. Све то завршено у обланде да обичан човек лакше прогута.

Срамота за председника Председништва СФРЈ који је дужан да поштује Устав земље, а не да рекламира словеначке неприхватљиве сепаратистичке ставове.

Зовем Бућина и молим га да прочита. Он долази код мене и прво ми објашњава зашто није био сагласан са мном на прошлом састанку, кад се радило о председнику Савета за заштиту уставног поретка: Пера Грачанин²⁾ је савезни секретар за унутрашње послове, па је јасно да би то било инкопатибилно, али се исто тако он не би сложио ни да Шувар буде председник, а ни Дрновшек трајно. Питам га у ком је то закону написано да је инкопатибилно. Да ли би Доланц³⁾ поднео оставку да је Земљарич⁴⁾ постао савезни секретар за унутрашње послове? Сигурно не би. Ради се о неповерењу према Србији, што он није схватио и о тежњи да Дрновшек одуговлачењем коначног решења до истека његовог председничког мандата задржи функцију председника Савета. Сада је он преузео више него што је Тито имао док је био жив.

Што се тиче Дрновшековог интервјуа, све му подробно објашњавам. Видим да је прочитао и само се смешка. Пије шљивовицу. Саветује ми да се „не залећем”: „Рекао је (Дрновшек) боље него што се могло очекивати!” Против је тога да стављамо било какву примедбу на седници Председништва.

1) Милан Панчевски, председник Председништва ЦК СКЈ

2) Петар Грачанин, савезни секретар за унутрашње послове

3) Стане Доланц, члан Председништва СФРЈ и председник Савета за заштиту уставног поретка из претходног сазива

4) Јанез Земљарич, потпредседник Савезног извршног већа

01157673

Питам га где ће онда да се заустави тај словеначки безобразлук. Да ли ће онда и нас чланове Председништва СФРЈ истерати на јавну сцену да се пред народом конфронтирамо? На та питања Бућин нема одговор. Мисли да треба да тежимо да се не конфронтирамо, да ћутимо. Боље рећи да трпимо.

Лично не видим могућност да се заташкавају такве ствари. Очигледни словеначки разбијачки сепаратизам инсталира се у Председништву СФРЈ и преко његовог председника рекламира по свету, омаловажавајући заједничку државу. Ја то не могу да схватим нити да прихватим, сутра може бити касно.

Зовем Богдана¹⁾. Слоба²⁾ није ту – у Војводини је. Богдан сутра постаје председник Председништва ЦК СКС. Сматра да о свему треба да разговарамо и са Слобом. Слаже се да треба одмах, без одлагања и без увијања, упозорити на седници Председништва куда води такво експонирање републичких схватања, чак и оних која се супротстављају одлукама заједничке федералне државе.

24. мај 1989.

Седница Председништва. Анте³⁾ поднео детаљну усмену информацију о раду СИБ-а. Изгледа да провлачи неке одлуке које су у интересу Хрватске, али то нека виде републике (средства за ЈУ-БМЕС, инокредити за аутопутеве, смањивање курса обрачунског долара и сл.). Србија треба да поведе рачуна јер су то веома опасни механизми отимања, поготово ако се не мисли искрено на заједничку будућност.

Лончар⁴⁾ говорио о конференцији министара у Харареу и припреми самита. Бледо. Нико није показао интересовање за дискусију.

О ситуацији на Косову говорили Грачанин и генерал Мирковић⁵⁾. Оцене им подударне. Стање се није толико побољшало да би се могле укинути све ванредне мере.

Дрновшек веома смишљено ради на својим тезама. У почетку седнице предлаже (што усвајамо) да за јавност дајемо нешто шире од уобичајеног кратког саопштења, а онда по овој тачки скоро издиктира „своје” предлоге:

– да се преиспитају ванредне мере које се још примењују са циљем да се што пре укину;

– да се води рачуна да судски поступак према окривљенима буде коректан, да нам странци не би замерили;

– да се што пре прекине са „изолацијом” грађана, иако је то можда на закону засновано итд.

1) Богдан Трифуновић, потпредседник Председништва ЦК СКС

2) Слободан Милошевић

3) Анте Марковић, председник Савезног извршног већа

4) Будимир Лончар, савезни секретар за иностране послове

5) Стеван Мирковић, начелник Генералштаба ЈНА

Реаговао сам доста категорички да тако нешто не може да иде у саопштење јер би деловало капитулантски пред онима који су против наше правне државе. Не можемо саопштавати оно што нисмо закључили.

Замислите на шта ми лично ако захтевамо да судски поступак буде коректан. Значи да за то има разлога јер је по правилу некоректан итд, итд. Наравно, нисмо прихватили Дрновшекoв предлог, али чињеница да он на томе инсистира довољно говори сама за себе.

Под „разно” покрећем питање интервјуа Дрновшека „Штерну”. Принципијелно постављам питање да ли ћемо се већ на почетку политички конфронтирати или ћемо радити на јединству Председништва. Дрновшек објашњава да је тај интервју дао 15. априла, још пре избора, а да га је „Штерн” тек сада објавио и моли за разумевање. Иначе, данас са ове функције не би тако говорио.

Па и ако је говорио 15. априла ваљда је тако мислио како је говорио, а ако је тако мислио, како ми мислимо да он може да буде на челу Председништва.

Договорили смо се да ћемо се трудити да радимо на јединству, да ћемо избегавати конфронтације, а ако излажемо своја лична гледања то ћемо нагласити, с тим да о спорним питањима која су у надлежности Председништва расправљамо у њему а не у јавности.

Добар договор, али је тешко веровати да ће га сепаратисти поштовати, јер они нису овде дошли да себе мењају него да са ове функције остварују своје циљеве.

26. мај 1989.

Опет ме зове Дрновшек. Разговарамо читав сат.

Пре него што му дозволих да каже оно што је наумио, стављам му до знања да није лепо што је саопштење са прекјучерашње седнице Председништва допуњено без мог знања у две ствари које не могу да прихватим: прво, што је апеловано да се не примењује реваншизам према Албанцима, јер о томе није уопште било речи на седници, а тога нема, колико ја знам, ни у пракси; и друго што је угроао своју стално помињану опсесију да и преостале ванредне мере треба што пре укинути. Ваљда треба прво остварити нормализовање стања, па тек онда укидати ванредне мере па би тако требало и написати. Правда се да је прво убацио Риза Сапунџија, а да је друго он дискутовао – дакле, било је на седници. Рекао сам му отворено да тиме ништа неће постићи. Таквим се методама не може руководити Председништром.

Поставља питање односа Словенија – Србија. Пита шта бисмо ми могли учинити да се побољшају односи који су крајње затегнути. Разговарао је с друговима у Словенији, они су му казали да су давно позвали руководство Србије у Словенију, али се оно није одазвало. Кажем му да је то тачно, али српско руководство нема намеру да себе

ставља у тако понижавајући положај да месецима трпи лажи, увреде, етикете и отворене диверзије против интереса српског народа, срачунате да помажу разбијање Србије и Југославије – и да им иде на ноге – на поклоњење. Срби не би њих примили ни овде, а камоли да иду у Љубљану, док се словеначко руководство не коригује у мери која је неопходна. Пре свега је неопходно да схвате и да прихвате да је Србија јединствена и равноправна, да се одуче од туторства над њом, да признају своје заблуде и грешке, да престану да нападају и вређају српски народ и српско руководство. Кад покажу знаке таквог заокрета, онда нешто може да буде.

Словенци би желели да и даље спроводе своју разбијачку анти-српску и антијугословенску политику, а да је камуфлирају неким контактима који кобајаги теже побољшању.

Наново поставља питања словеначког захтева за помиловање Јанеза Јанше и других (четворице) осуђених од Војног суда. Понављам му исто као и раније. Нема политичких услова за помиловање.

После два сата зове ме Дрновшек телефоном. Пристали су Шувар и Бућин да питање помиловања ставимо на дневни ред састанка Председништва за следећу среду. Моли да се и ја сложем. Слажем се да се стави (то може и без мог слагања) али се не слажем да се помилују.

Изгледа да је њему основни задатак анулирање одлука Војног суда и тријумф разбијача армије и државе. Очигледно је да из Љубљане на њега врше снажан притисак, али то му неће много помоћи.

31. мај 1989.

Састанак чланова Председништва СФРЈ са члановима Словеније (Становник и Маринц¹⁾).

Наново, по ко зна који пут, подносе захтев за помиловање четворице осуђених од Војног суда. Становник веома опширно излаже политичку ситуацију у Словенији. Правно, бар на речима, они прихватају да су „четворица” криви, али траже политичку „милост”. У Словенији је, кажу, настала колективна политичка параноја. Где се они појаве да говоре, маса их прекида скандирањем „Јанша – Јанша”. Нису у стању да раде ништа. Ако им не помогнемо помиловањем, они ће морати да „падну” а то ће значити одлазак последњих „Југословена” са словеначке политичке сцене. Доћи ће опозиција, а са њима ћемо много теже разговарати. Ако се ово не реши прети опасност да Словенија буде стално на дневном реду Председништва СФРЈ. Прихватили су став Председништва да се више не препуцавају преко новина, позвали су руководство Србије у посету итд, итд.

Маринц донекле корићује Становника. Они не траже „милост”, него подносе предлог (скоро захтев) јер као Председништво Словени-

1) Андреј Маринц, члан Председништва Словеније

је на то имају право. Они су згранути неразумевањем Председништва СФРЈ, на које су пренели део свога суверенитета, да сада са њима тако поступа. (Инсистира као да ми морамо онако како они хоће.)

Вељко Кадијевић¹⁾ је поновио све значајније аргументе Армије и објаснио негативне последице у Армији, ако би се извршило помиловање. Поред тога упозорио је да даља истраживања указују не само да се ради о откривању војне тајне, због чега су „четворица” кажњени, него врло вероватно и о шпијунажи за коју ће, ако се и то докаже, бити допунски суђени и кажњени.

Чланови Председништва ћуте. Постоји опасност да Дрновшек сам закључи. Ипак морам први да говорим. Одбијам, наравно, сваку помисао да их помилујемо. Нека иду у затвор, па кад издрже део казне, нека траже помиловање као и сви други. Не верујем да бисмо помиловањем сузбили опозицију у Словенији, као што мисле словеначки другови. Напротив, она би се осећала победником... Ако је тачно да су они – садашње словеначко руководство – последњи Југословени тамо, онда треба да разговарамо – ко је за то одговоран. Не знам зашто се они плаше опозиције, сами су је неговали, сада треба да уђу у политичку борбу аргументима, а не да траже кршење савезних закона да би остали на власти. Председништво нема разлога ни да разматра њихов предлог.

Зеленовић говори углавном на мојој линији. Мало блажи, али слаже се да нема нових момената који би оправдали стављање овога питања на дневни ред седнице Председништва. Бућин исто, мало другачије – да сачекамо нове околности уз делимично издржавање казне. Риза мрмља пола сата: „Треба узети у обзир ово, треба узети у обзир оно, да се боримо за сваког човека” и шта ти ја све знам. На крају испаде да му став није баш јасан. Могло би се рећи да је тешко рачунати на њега. Шувар ћути.

Дрновшек закључује да ће ово уврстити у дневни ред седнице Председништва. Упозоравам га да смо рекли да за то нема разлога. Он се љути и пита: „Да ли неко мени не дозвољава да као председник Председништва нешто стављам на дневни ред?” Не – одговарају неки. Ја додајем: „Радићемо по Пословнику”. И Шувар се јави. Слаже се са нама. Не знам са чиме се слаже, али нема везе. Човек мора нешто да каже.

Становник и Маринц најављују, ако наша одлука буде негативна, да ће вући потезе у складу са чињеницом да су они одговорни за политичко стање у Словенији. Питам врло јасно: шта под тим подразумевају? – они избегавају одговор. Рекао сам им да воде рачуна, да је ово Председништво СФРЈ, да ми не можемо да прихватамо претње; да су они одговорни за политичку ситуацију, али која подразумева и поштовање савезних закона. (Веома је јасно да им се у главама врти

1) Вељко Кадијевић, савезни секретар за народну одбрану

01157677

помисао, да помиловање изврше они сами. То би био почетак распада Југославије.)

1. јун 1989.

Јавља ми се Вељко Кадијевић. Упозорава да прочитам забелешке Бавчара¹⁾ о разговорима са Кучаном²⁾ и Становником из којих се види да су они у његовим рукама, да тамо опозиција држи главне карте и да уствари сви наступају са, мање-више, истих позиција. Сматра да сам врло добро реаговао на претње Становника и Маринца да ће „сами решавати политичке проблеме у Словенији”. Слаже се са мном да им је намера да нас упозоре на интерно помиловање, а и да би то био почетак краја Југославије, што не смемо дозволити.

Зове ме Дрновшек. Разговарамо у његовом кабинету.

Словенци су га обавестили да пристају да дођу у Београд на разговор са српским руководством. Кажем му да је то добар знак, али да Становник позове Слободана Милошевића, па да му то каже. Такође, каже, да је он позван да посети Бор. Пита шта мислим о томе. Сматрам да је то добро, али да ствари нису тако једноставне као што они желе представити: ето дошли су у Београд и све је изглађено. Није. Они морају своју политику преиспитати. Упозоравам да на Косову, где сепаратисти наново дивљају, још нема услова за укидање преосталих ванредних мера, и да Словенци треба да схвате да је Косово Србија, и да ми боље од њих знамо и стање и шта треба да радимо. У противном може доћи до још већих конфликта.

Богдан ме зове на телефон код Дрновшека. Да дођем код Слобе, ако могу. Налазимо се тамо, Слоба, Богдан, Зоран Соколовић³⁾ и ја. Видим, већ су сви обавештени о понуди Словенаца да дођу у Београд, у Србију, на разговоре. Слоба је написао Становнику (Председништву Словеније) жестоко писмо: нека дођу, али да претходно промене став о Косову; да признају грешку начињену у Цанкарјевом дому; да престану да лажу јавност о Србији и да се не мешају у наше надлежности. Поставио им је услове које заслужују, али које вероватно не могу да испуне, јер би пропали у својој јавности. Једва смо га убедили да код Косова допишемо да се ради и о политици Југославије и СКЈ. Он интимно сматра да је то наша политика, а да Југославија и СКЈ од срамоте нису могли да је не усвоје, па га просто боли кад их помиње-

1) Игор Бавчар, један од вођа опозиције у Словенији, заступник издвајања Словеније из Југославије. Објавио магнетофонске белешке о разговорима са Кучаном и Становником, за које ови нису имали појма да постоје!

2) Милан Кучан, председник СК Словеније

3) Зоран Соколовић, председник Скупштине Србије

мо. Објективно је у праву али нам помињање Југославије јача политичку позицију.

Зоран Соколовић ме обавештава о разговору с Ајгом¹⁾. Ајга је покушао разговор с Антом Марковићем. Желео је да се упозна са суштином његових предлога на предстојећој Скупштини СФРЈ. Наиме, Анте спрема економску политику у толикој тајности да ни Председништво, ни републике, ни председник Скупштине немају појма шта ће предложити. Вероватно то знају само његови ментори из иностранства. Анте је био веома одбојан. Понашао се као да Ајга није председник Скупштине СФРЈ. Кад га је Ајга замолио да претходно погледа експозе који ће 14. о.м. да поднесе у Скупштини СФРЈ о привредној ситуацији, овај је одговорио да ће он то учинити усмено! Ајга га је једва убедио да ипак то учини у писаној форми; али о претходном „упознавању“ нема ни говора.

Пита ме Зоран како да се оријентишу делегати из Србије.

Мислим да морамо имати дистанцу, не можемо све априори подржавати. Што се мене тиче, могуће би било сачинити ефикасан програм реформе и сузбијања инфлације, али објективно постоји препрека политичке неслоге. Без тога, програм не би било могуће спровести. У тим околностима и оно што Анте ради, и ако је на линији реформи, нема много изгледа на успех. Најгоре је што он прихвата галопирајућу инфлацију. Да пратимо ствари па да видимо.

Узгред, Ајга је питао Анту шта мисли о зајму Србије за привредни препород. Мисли да је то обична глупост. Није образлагао, а ни Ајга није коментарисао његово мишљење.

6. јуни 1989.

Звао ме Панчевски. Јављам му се. Пита – у вези са ситуацијом у Кини (догађаји на Тјенанмену) – какав став заузети. Оцењујем да је порука ССИП-а умерена, али да је став ЦК СК Словеније, који је оштро напао кинеско руководство, преурађен и дрзак. Панчевски и не зна за став Словеније и захтева да сличан став заузму и југословенски органи, не водећи рачуна да још отуда немамо потпуне информације. У ствари, Словенци све раде у функцији своје позиције у Југославији, рушећи уставни поредак земље, желе да изнуде став Југославије против репресије на антиуставно понашање.

1) Ајга, Слободан Глигоријевић, председник Савезне скупштине.

КОСОВО И ПРОБЛЕМИ СА ШИПТАРИМА, ПРОСЛАВА 600-ГОДИШЊИЦЕ КОСОВСКЕ БИТКЕ

Седница Председништва. Прва тачка Косово. Пера Грачанин врло добро одсликава ситуацију после нових демонстрација у Подује-ву и Приштини. Указује на нови квалитет сепаратистичке акције: тероризам, употреба оружја, појава нових парола: „Живела исламска република Косово“; престанак сакривања иза Југославије и Тита! Истовремено, нови притисак из иностранства и националистичке појаве у другим деловима земље, антисрпски национализам, из Хрватске и Словеније тражи „хумано“ поступање с непријатељем; муслимани распирују антисрпска осећања; албански национализам у Македонији поново јача; итд. Поред тероризма, на Косову се јавља и одметништво.

Кадијевић упозорава да се не ради само о психолошком рату, да је то проба за нове и веће подухвате. Инсистира да се ванредне мере не доводе у питање.

Лончар детаљно разглаба гледања страних земаља о нашој унутрашњој ситуацији. Суштина његовог саопштења је да стране државе (Запада) разумеју наше ванредне мере али траже аболицију према окривљенима и широкогрудост. Очигледно је да он те захтеве подржава, али се о њима не изјашњава, само их преноси.

Дрновшек признаје да се ситуација погоршала, али опет сматра за потребно да нагласи да успех нећемо постићи само репресијом. То нико и не мисли, али он очигледно мисли да треба одустати од репресије, само што овога пута пред чињеницом јачања сепаратистичке побуне није прилика да то и нагласи.

7. јуни 1989.

Видим синоћ на ТВ нема саопштења са наше седнице, иако је било приређено по њеном завршетку. Ја сам дао неке редакцијске примедбе, али оне нису биле суштинске. Бућин, Зеленовић и Сапунцију уопште нису имали примедбе, али су Дрновшек и Шувар саставили потпуно нови текст. Добро сам урадио јуче после седнице што сам Дрновшеку скренуо пажњу да желим да видим коначни текст саопштења, после примедби свих и редакције, на шта он није баш одушевљено реаговао, али је ипак морао прихватити.

Суштина њиховог новог текста је: садржај искључиво о Косову; савезна милиција да се тамо задржи за „не дај боже“; ванредне мере да се укину; изолација је срамота и да се одмах прекине; судски поступак и истражни поступак да буду коректни; да се ствари решавају политички итд. Све је то увијено у обланду финих реченица и речи, али то је суштина.

Зовем Дрновшека телефоном кући – 7.20 сати је ујутро. Дошао сам као и обично раније у канцеларију. Он се спрема да пође у Дубро-

вник авионом. Стављам примедбе на текст – једну по једну. Он каже да је то све било на Председништву. Било је, кажем му ја, али то је он говорио, а други нису. Други се с тим не слажу. Ако он мисли да све што он каже иде у закључке, онда ћу му ја на сваку дискусију са којом се не слажем опонирати на седници, питање је онда где ћемо стићи. Уосталом, текст саопштења су прихватили сви сем њега и Шувара. Копрцао се дуго, љутио се, чак ми је рекао „не може све како ти хоћеш”, што је и некултурно, али ја сам му хладно предложио да одржимо састанак свих чланова Председништва па да се договоримо. Морао је и то да прихвати. Сутра ћемо се састати кад се он врати.

Карактеристично је да је Шувар ћутао на седници све време, да је Дрновшек практично прочитао своју дискусију од тих неколико неприхватљивих реченица и да су се они очигледно били договорили. Остали нека мељу упразно – то њих не занима.

Неће моћи!

Обавештавам Бућина и Зеленовића. „Крсте” се од чуда.

Јавља се телефоном Вељко Кадијевић. Упозорава на неколико ствари.

Прво, сматра да је за нашу политику на Косову у овом моменту најважније да се посвети пажња прослави 600-годишњице Косовске битке са безбедносног становишта. Тај ће догађај бити пробни камен за оцену стварног стања организованости сепаратиста и њихових намера, али и наше спремности.

Друго, да се пре тог догађаја не доносе никакве одлуке о редукцији ванредних мера. Да се у складу с тим одложи седница Председништва СФРЈ са Србијом и Косовом о овом питању.

Треће, да се више посвети пажња анализи догађаја у Подујеву и Приштини са становишта да ли то представља највећи домет сепаратиста или су то само епизодне пробе.

Четврто, многе ствари које је јуче Лончар рекао не може да прихвати, иако није реаговао, па сугерише да се избегавају такве импровизације. То се пре свега односи на нападне сугестије неких страних министара и других дипломата како да ми радимо у својој држави.

Слажем се с њим да је Лончар био превише некритичан према сугестијама страних држава, али сам прешао преко тога, за сада. Обавештавам га да ми је Дрновшек рекао у току седнице да је такво информисање тражио он лично од Лончара. И то нешто значи. Очигледно је да раде у дослуху ради стварања атмосфере на Председништву, атмосфере притиска спољног фактора и покушаја да нас поколебају у одбрани уставног поретка и суверенитета земље. Да није то у питању, Дрновшек, као председник Председништва, морао га је питати шта он о томе мисли и реаговати на други начин.

8. јун 1989.

Разговор с Радмилом Богдановићем¹⁾, код мене у 8.00 сати. Интересује ме каква је ситуација на Косову и посебно у вези с припремама за прославу 600-годишњице Косовске битке.

Радмило није задовољан. Служба на Косову слабо ради, споро реагује, а није сигуран ни да је још увек свуда поуздана. Жали се да прислушкују разговоре у хотелским собама где нас (и њега!) смештају кад идемо тамо. Још се није успело прибавити довољно информација, мада су на трагу за неке за које се верује да су коловође контрареволуције. Служба, нпр. ни до данашњег дана није направила план акције у вези с прославом 600-годишњице Косовског боја; није успела да похвата одметнике, није открила друге групе сличних који врло вероватно постоје у неколико градова Косова итд. За Азема Власија, каже Радмило, поступак се води нормално. Има сасвим довољно доказа да добије 5–10 година робије. Доста тешкоћа има са Савезним СУП-ом. Пера Грачанин много мекан човек за тај посао. Мало-мало, па зове Радмила и каже: „пустите тог Власија ако нисте нашли ништа...”, „да укинемо те ванредне мере...”, „... да пустимо ове из изолације...” Наводно, Пера се жали да то од њега захтева Анте Марковић.

Карактеристично је да Пера Грачанин никада није тако нешто предлагао на седницама Председништва СФРЈ, напротив, био је категоричан у заштити закона. Очигледно је да се налазио „између чекића и наковња”.

Кажем Радмилу да Пера њему није шеф, да је он аутономно одговоран за примену закона, а да је политички одговоран Председништву СР Србије. Пери треба помоћи кадровски, окружен је кадровима који имају другачију оријентацију. Радмило ме обавештава да му је дао одличног шефа кабинета и да ће настојати да му још помогне.

Заменик савезног секретара за унутрашње послове Тадијин²⁾ из Војводине, био је аутономаш, сада се „пресалдумио” на нашу страну да би се лакше маскирао јер је покрао грдне девизе и вероватно ће бити ухапшен. Срамота. Помоћ таквих нам не треба. Битка је око тога места између република, а сви се надају да Пера Грачанин неће дуго издржати, па рефлектују и на тај положај.

Према тврдњи Радмила Богдановића, не треба много да се бринем, ипак, за прославу 600-година од Косовског боја ових дана ће предузети све потребно.

1) Радмило Богдановић, републички секретар за унутрашње послове Србије

2) Слободан Тадијин, заменик савезног секретара за унутрашње послове

Састанак чланова Председништва код Дрновшека у 9.00 сати. Верификација саопштења са прекјучерашње седнице. Дао сам у међувремену нови текст у коме је све неприхватљиво из Дрновшековог текста избачено. Дрновшек и Стипе Шувар покушавају да врате понешто од онога што су „угурали” али не успевају. Остали се добро држе и ствар завршавамо успешно. Покушај да се наметне метод учешћа Председништва, путем саопштења, у распаду правног поретка земље и растурању државе није успео.

Дрновшек обавештава да ће сутра учествовати на седници Председништва Словеније. Биће тема о међунационалним односима. Има намеру да говори о тим јавним препуцавањима између република и да захтева да се то елиминише. Немамо ништа против, али не верујемо у ефекте.

Чудна дискусија Бућина. У Црној Гори су га напали јавно (неки лист) зашто се није определио у случају преписке (сукоба) Словеније и Србије, и зашто није стао на страну Србије а против сепаратизма. Он сматра да је то опредељивање глупост, као што је и глупост критиковати некога што се није определио! Чудно је зашто он тако мисли, а још чудније зашто то своје мишљење мора да саопштава на састанку Председништва.

12. јун 1989.

Разговор код Слобе. Присуствујемо Бора Сребрић¹⁾ и ја. Тема: оцена економске политике Анте Марковића. Констатујемо да се полако остварује политика од које смо страховали: политика преливања дохотка у Хрватску. Прво је извео операцију великог смањивања царине уопште. Сада предлаже потпуно ослобођење од царине претежних извозника. Значајно је тиме умањио државне приходе. Тражи и повећање учешћа република и покрајина за буџет федерације (20.000 милијарди дин. сса). То је врло јасно повлађивање развијенијим крајевима Југославије. Цех морају да плате сви у корист извозника који су углавном из развијенијих делова земље. У међувремену издејствовао је да дуг ЈУБМЕС-а од 600 млд. долара према Народној банци преузме буџет федерације. То је такође вода на исти млин, а инфлациона. И на крају ригорозно смањивање повољности за извоз у СССР, где претежно извози српска привреда, дакле ограничавање нашег тржишта.

У међувремену, ништа се не предузима против инфлације. Такође, грдне паре се усмеравају као компензација за курсне разлике нафтној привреди. Додуше, прихватили су ту неке наше захтеве, али је то маргинално. Суштина је у томе да се и ту врши огромно прелива-

1) Бора Сребрић, истакнути економист, делегат Србије у Савезној скупштини

01157683

ње ка Хрватској. Што се Србије тиче, 1/3 датих средстава се (једва) компензира рафинеријама у Војводини, трговини нафтом и грађевинарима који раде у иностранству, а наплаћују у нафти.

Генерална оријентација наше политике суочена је и са чињеницом да Србија не може да издржи те намете, та додатна оптерећења за буџет федерације, без нових пореза. А додатне порезе не можемо да уводимо.

Према томе, мораћемо да се сукобимо с том политиком, која је веома перфидна: смањује приходе федерације које дају развијенији делови земље, а повећава из других, мање развијених. То што, како бар они тврде, у глобалу ипак значи неко смањење буџета, нема значаја за онога који даје више него до сада. Таква политика неминовно води јачању међурепубличких, па и међунационалних несугласица и не произилази из добрих намера за заједнички живот.

14. јун 1989.

Разговор с Дрновшеком, у његовој канцеларији.

Обавештавам га о разговорима с делегацијом удружења резервних војних старешина, на челу с Бором Петковим, председником. Они наново моле да Дрновшек говори на 19. сусретима бораца, омладине и резервних војних старешина 4. јула у Загребу. Долазили су код мене ради посредовања, да утичем на њега, јер их је одбио. Сугеришем му да искористи ову прилику за јачање јединства Југославије (ако му је до тога стало). Мени је јасно да је ово за њега опасан тест и желим да га изложим проби. Каже, размислиће.

Сутра у 8.00 сати долази код њега Слоба Милошевић. Да се упознају. Предлаже ако могу да присуствујем. Наравно, доћи ћу.

– Питам како се провео у Словенији – на седници њиховог председништва. Каже да су превише окупирани случајем „четворице”. Не могу да се извуку из тога. Само су о томе цео дан разговарали. Боје се да ће на следећим изборима услед тога изгубити власт. Он им је, наводно, рекао да се претерано оптерећују тиме, да не верује да ће то на резултате избора имати такав утицај, и да је нереално даље тражити од Председништва СФРЈ помиловање. Веома су погођени оним што је Бавчар објавио. То их је потпуно шокирало. Обрукао је и себе али и њих. Погрешили су и што су слали писмо Председништву Србије а поготово што су га објављивали. Требало је у личном контакту да покушају разговор. Каже ми да он лично није толико оптерећен свим тим словеначким преокупацијама, али мора се имати у виду да је представник Словеније.

Рекао сам му да се мора наћи пут за прави дијалог. Етикетирање је бесмислица. Кучан је веома погрешно што је на ЦК наново потврдио став да се у Старом тргу бранила авнојска Југославија. То је заиста лоше. У Старом тргу се бранио сепаратизам, распад Југославије. И Албанци и Словенци то бране. Излаз из ситуације видим у јас-

ном дефинисању разлика по појединим питањима политике и у аргументованом разговору о могућим излазима из ситуације. Народ се конфронтира иза својих руководстава на паролама које она лансирају. Морамо објаснити у чему су разлике у интересима, у чему су разлике у ставовима, и тражити решења. Овако нигде нећемо догурати, изузев до још горих расцепа и сукоба.

Слаже се са мнош.

Обавештавам га да ће Србија на ЦК СКС 23. о.м. имати питање међунационалних односа, и изаћи са таквим прилазом. Сматра да је то конструктивно.

Није ми јасно, кажем Дрновшеку, како то када критикујемо појаве у Словенији као што су: однос према армији, сепаратизам и сл. словеначко руководство тврди да су то маргиналне појаве и да словеначки народ не мисли тако – а сада се боје да ће изгубити власт, да ће на изборима победити та „мањина”. Нешто ту није логично. Дрновшек коментарише да словеначко руководство и по његовом мишљењу превише драматизује ствари.

Дабогда да је у праву. Биће да је Вељко боље проценио. (Видети 1. јун 1989.)

Покреће питање односа Југославије и ЕФТА. Шта ја мислим о укључењу Југославије у ЕФТА? Узвраћам питањем какво је његово гледање, јер „он то боље познаје”. Нашироко ми образлаже интерес појединих земаља чланица ЕФТА. Скоро све изузев Швајцарске су за пријем Југославије. Објашњава повољности за нашу земљу: добићемо неки фонд, преко 100 мил. долара за привредно реструктурирање. Сматра да бисмо могли да остваримо петогодишње прилагођавање уласка у ту заједницу, да бисмо преко ње боље прошли у ЕЕЗ, чији чланови објективно не можемо да постанемо. Кажем му да у тим стварима не вреде импровизације, треба да се уради темељна студија о свим значајним питањима, по делатностима, с динамиком решавања конкретних проблема који би се појавили, и наравно проценом глобалних интереса. Без тога би било тешко заузети став. Такав се задатак може дати а да се не труби много у јавности, док не видимо резултате.

15. јун 1989.

Дрновшек је позвао на разговор Слобу Милошевића у 8 сати ујутро. Присуствујем и ја. Желео је да се упознају и да мало поразговарају.

Прво што Дрновшек покреће је питање односа Словеније и Србије. Пита се како изаћи из те ситуације, која је крајње лоша. Слоба се слаже да је лоша. Слаже се и да треба да се разговара, али не разуме да другови из Словеније могу у питању Косова да буду отворено на страни сепаратиста. То је издаја Југославије. Ако они тај став задржавају, а очигледно је да то чине, јер је Кучан то поновио на

последњој седници ЦК, онда не види могућност за конструктиван дијалог. Словенци, исто тако, треба једном да примете и да схвате да ми у Србији никада нисмо критиковали стање у Словенији нити се супротстављали ономе што они раде у својој републици, па не дозвољавамо њихове такве претензије према Србији. Те су ствари јасне и то нису никакви наши услови. То се подразумева. И ми смо у писму које смо им упутили и написали „подразумева се...”.

У разговору о актуелној ситуацији у Србији Дрновшек каже да сматра да је зајам за привредни препород Србије добра ствар и да се не слаже са критичарима тога подухвата. Говорећи о позицији словеначког руководства, Дрновшек наглашава да се они уопште не баве привредним питањима, која су за сваког Словенца најважнија, него све време троше на проблем „четворице”, на опозицију и друге мало корисне и значајне ствари. Он лично није толико увучен у те ствари, упозорава их, али изгледа да су немоћни да се извуку из тога.

19. јун 1989.

Стање у земљи већ давно тражи озбиљнију уставну реформу, пре свега на нивоу Југославије, а онда и у републикама. Дрновшек и Шувар дали су налог служби да сачини предлоге. У материјалу за седницу Председништва СФРЈ заказану за 21. о.м. предложено је да Председништво припреми предлог за приступање променама до маја 1990. године! То практично значи доношење одлуке о одлагању уставних промена. Легализација хаоса! Ово није нимало ситна ствар. Како они мисле да функционише држава са оваквим уставним проблемима?

Консултујем Ајгу телефоном. Он мисли исто што и ја. Биће и он на седници Председништва. Покушаћемо да тај рок скратимо, бар до јесени о.г. Узупоравам Зеленовића. Слаже се са мном. Мисли да то Шувар намешта да се Устав донесе кад он буде председник – да га он потпише. Ја, пак, сматрам, да већу улогу има Дрновшек, који жели да се Устав не мења. Свеједно шта је – сложни смо да одуговлачења не сме бити. Узупоравам Бућина. Није прочитао. Погледаће до седнице.

Разговор с Дрновшеком, у његовој канцеларији. Формално га питам да ли ће присуствовати прослави 600-годишњице Косовске битке на Газиместану 28. о.м., али и да га мало проверим око Устава. Распитује се о карактеру прославе, да ли је одвојена од црквене (као, они, Словенци, не би хтели да се мешају са црквом а сви сваке недеље иду у цркву), да ли је безбедност осигурана и сл. Кажем му да је верска церемонија одвојена, а што се тиче безбедности, па он сам предлаже укидање ванредних мера, ваљда верује да је стање добро и сигурно. Уосталом, никада нико од Албанаца сепаратиста није претио да ће на њега да изврши атентат, он њих штити. Претње су упућене нама из Србије.

Размислиће.

Скрећем му пажњу на Устав. Предлог за промену Устава до маја 1990. подразумева неприхватљиво дуг период. Дрновшек се правда да не можемо брже због Самита несврстаних који се одржава у јесен. Заузети смо. Кажем му да ће то сви схватити као свесно одуговлачење и да се нећемо моћи оправдати. И не само то, биће нам све теже да обављамо функцију. Питам га и кога ћемо одредити од чланова Председништва да води тај посао и упозоравам да је у ПЦК СКЈ одређен Ивица Рачан¹⁾, да услед тога не би било прихватљиво да код нас то буде Шувар, поготово што је и у прошлом саставу био Врховец, такође из Хрватске. Дрновшек каже да је Шувар управо на то оријентисан. Сугерисао сам Бућина као погодно решење, ако већ неће мене. Дрновшек коментарише да нам много смета што нисмо комплетни (још нису изабрани чланови Председништва из Босне и Херцеговине и Македоније), али не изјашњава се о мом предлогу.

20. јун 1989.

Промена Устава Југославије по нашој процени је фундаментални услов за повратак стабилности земље и излаз из кризе. Словенци, а изгледа и Хрвати, упорно избегавају да се с тим суоче, јер им то не иде у прилог: они сматрају да Југославију не треба јачати на рачун република, а свима је јасно да овако не може да функционише. То немо у све дубље блато.

Разговарам са Слобом. Он се слаже с мојим оценама. Упозорава да је за промену Устава Југославије критичан тренутак Конгрес СКЈ. Ако ствари буду сазреле да се тада заузму јасни политички ставови, промене Устава ће бити. Ако се мимоиђе Конгрес, све остаде до следећег конгреса. Смисао рока за припрему предлога за промену Устава (мај 1990) који је предложен на Председништву јесте да се прескочи Конгрес. Треба све учинити да имамо ставове пре конгреса, да се тамо потврде и да потом извршимо промене. Проблем је озбиљан јер се ту не може ништа без консензуса свих република и покрајина, али се мора водити жестока политичка иницијатива, да се зна шта ко заступа.

Седница Савезног савета за заштиту уставног поретка (прва). Оцена ситуације на Косову – стање припреме безбедности пред 600-годишњицу Косовске битке и могућност укидања ванредних мера. Као ретко кад сви су јединствени да се ванредне мере не укидају, а да се евентуална таква одлука размотри после прославе 600-годишњице Косовског боја.

1) Ивица Рачан, члан Председништва ЦК СКЈ из Хрватске

01157687

Вељко најављује своју оцену да бисмо можда одмах после прославе могли да укинемо све ванредне мере. Чудна нека оцена без стварних аргумената и анализе. Анте Марковић клима главом, потврђује. Чудно је говорио Бућин (да се прослава поставља превише као српска, а у бици су учествовали и Арбанаси, да не треба да „китимо“ аутобусе који превозе грађане на прославу – вероватно мисли на Слобине слике, итд.). Све у свему, морао сам да их упозорим да је 1389. године на Косову била битка између српске и турске војске, и да ми немамо намеру да правимо фалсификат историје, а то што су и други учествовали, ми их зовемо да и сада равноправно учествују у прослави.

21. јун 1989.

Дрновшек ме зове. Разговарамо у његовом кабинету пред почетак седнице Председништва. Опет Јанша и „четворица“. „Опет му Словенци загорчавају живот.“ Каже, данас заседа Скупштина Словеније. Стање је доведено до усијања. Објавиће Скупштини да су опет тражили помиловање, али да нису добили одговор, да Председништво СФРЈ није реаговало. Жели да данас то и формално стави на дневни ред, али пита: да ли бих се сложио да начинимо изузетак за Јаншу, да га помилујемо. Он је почео да издржава казну, па ће 15. августа Председништво Словеније моћи по прописима да га помилује. Пита, с обзиром на политичку напетост, да ли бих се сложио да њега изузетно сада ми помилујемо. Наравно, одбијам сваку помисао. Поново му износим аргументе, које већ добро зна. (На седници Председништва, која је одржана нешто касније истог дана, није се ни усудио да то предложи.)

Седница Председништва. Релативно глатко задржавамо све ванредне мере до обележавања 600-годишњице Косовске битке. О укидању расправљаћемо после тога.

Стипе Шувар, поводом договора о евентуалном нашем присуствувању на обележавању Косовске битке каже да не жели тамо да слуша Слободана Милошевића, па зато неће да иде. Дрновшек није још донео одлуку, али му опет није јасно питање безбедности, појаве евентуалног национализма и мешање са црквеном церемонијом. Питам га како онда може да предлаже укидање ванредних мера кад се толико боји за сопствену безбедност? Ко ће на њега да пуца, стварно бих волео да знам? Упозоравам да ће српски народ и Србија запамтити однос према овом догађају, а они сами нека одлуче. Остали чланови Председништва ће да иду на прославу, а Шувар и Дрновшек нека поступе како желе.

Бранко Костић¹⁾, драматично упозорава на стање у привреди Црне Горе. Два највећа предузећа и банке су пред ликвидацијом, ако се нешто не предузме да им се помогне у погледу курсних разлика, јер федерација своје обавезе извршава са шест месеци закашњења – без ревалоризовања износа. Анте Марковић глатко одбија: ако Скупштина не одобри ребаланс буџета, ни оно што су до сада добијали неће бити сигурно. Као да жели да постигне две ствари: прво, да све учени на питању буџета, за који тражи огромне нове доприносе република и покрајина, а друго – не жели ни у ком случају да помогне новом, младом руководству Црне Горе. Напротив, ако може да им загорча живот. Слично се понаша и у погледу захтева Косова да се помогне у покривању допунских трошкова за спровођење ванредних мера. Брига њега за ванредне мере. Жели по сваку цену све трошкове да натовари Србији како би умањио њену моћ да се брани од сепаратизма.

На дневном реду је и питање припреме предлога за израду новог устава СФРЈ. Шест месеци је прошло од кад је ССРН предложио да носилац иницијативе буде Председништво СФРЈ, а годину дана откад је Скупштина СФРЈ закључила да се „одмах” приступи изради новог устава. Сада се предлаже рок до маја 1990. године за припреме предлога за приступање изради! Зеленовић, Ајга, ја и Бућин сматрамо да рок мора бити знатно краћи, два-три месеца. Стипе предлаже да све одложимо док не буду изабрани чланови Председништва из БиХ и Македоније. Главни проблем је настао код одређивања члана Председништва који ће руководити послом. Дрновшек предлаже Шувара. Морао сам одмах да реагујем. Нисам се сложио. У прошлом саставу то је радио Врховец, у ЦК то ради Рачан, не може нам Устав кројити увек и свуда иста република. Не предлажем себе, нека то буде Бућин, или Зеленовић, или Риза – свеједно. Дрновшек каже да је Стипе стручњак из те области. Смешно, Стипе је социолог, а Устав није стручно него политичко питање. У групи ће бити сви потребни стручњаци. Стипе упада – „Не грабим се за тај посао, да то имате у виду”. На крају смо нашли солмонско решење:

– предлог за промену Устава односно (за израду новог) припремаће Служба, на челу с генералним секретаром Председништва,

- да формира радну групу која му је потребна,
- да спреми први материјал до годишњих одмора,
- да сачекамо избор нових чланова Председништва и да остало одлучимо тада.

Очигледно је да ће бити доста тешко, кад се и на оваквим процесуралним питањима ни о чему не можемо договорити.

1) Бранко Костић, председник Председништва Црне Горе

23. јун 1989.

ST

Читам у „Данасу” шта је Добрица Ћосић¹⁾ рекао у Будви. То ћу делимично забележити:

„Традиционално југословенство Срба је одрицање од свог идентитета и интегритета с очекивањем да ће то исто и други чинити, што они из разумљивих разлога, не чине.

Традиционално југословенство Срба и упорна борба и жртвовање за заједничку државу све упорније се условљавају српском неравноправношћу, јер равноправност Срба у Југославији доживљавају као српску мајоризацију, чиме се искључује могућност демократске Југославије. Традиционално југословенство Срба је пристајање на сваку Југославију, па и ону у којој је њима најгоре. Ако желимо да потврдимо своју историјску пунолетност и зрелост, ако међу југословенским и европским народима ми Срби желимо да останемо демократски народ, ми морамо то своје традиционално југословенство да заменимо рационалнијим и демократским заступањем својих националних интереса, не подређујући их више никоме у име илузорног ‚братства и јединства’, нити то захтевати од других. Не видим ниједан разлог због којег би ми Срби требало да будемо више за Југославију од било којег југословенског народа. Престанимо једном за свагда да ослобађамо, спасавамо и чувамо друге, да их уверавамо да ће без нас пропасти.

Ако не желе да живе са нама у демократској федерацији поштујмо њихову вољу да буду сами и срећни. Ако не видимо разлоге, немамо памети и снагу за такву националну политику, не верујем да имамо право на наду у спокојну сутрашњицу.”

Треба се дубоко замислити над овом поруком. Ја лично сам опседнут схватањем да српски народ има више интереса и потребе за Југославијом од неких других југословенских народа, зато што Срби живе у скоро свим деловима Југославије и што би у случају распада Југославије велики део српског живља могао остати ван граница Србије, ако се силом не би изборио за другачије решење. То није случај са Словенцима, на пример. Уосталом, њихове се мањине налазе у Аустрији и Италији, па је и разумљиво што можда теже тамо. Бојим се геноцида над Србима у случају да постану националне мањине, нарочито у Хрватској. Српско питање није лако решити. Огроман је ризик од грађанског рата за поновну расподелу територија. Зато је Ћосићево упозорење можда реално, али опасно подстицајно на расплет који води у рат.

1) Добрица Ћосић, истакнути српски књижевник и академик

Дрновшек ме обавештава да ће ићи на Косово 28. о.м. Ићи ће, каже он, и Јанез Становник. Једино се прибојава да Слободан у свом говору не повреди Словенију, да их доведе у неугодан положај. Кажем му да може бити сигуран у коректност, нисмо ми некултурни као што нас они замишљају, да их позовемо у госте па да им псујемо мајку. Ако ћемо се расправљати – то ћемо чинити у другој, а не у овој свечаној прилици. Сви ће, дакле, ићи на Косово 28. јуна изузев Шувара. Дрновшек је прихватио и да положи венац на челу делегације федерације.

27. јун 1989.

Слоба Милошевић ме упозорава на понашање Анте Маковића. Свим средствима ради на економском исцрпљивању Србије, са крајњим циљем да омете нашу политику и да изазове социјално незадовољство. Незаконито смањује обрачунски курс долара за извоз у СССР, ради на смањивању нашег извоза у земље ЕЗ, и др. Манипулације о којима смо већ говорили. Сада је још придодао ново – у дослуху са Иваном Стамболићем ¹⁾ средства ЈУБМЕС-а први пут у историји привреда Србије користи у овако малом проценту. Договорили смо се да му ја скренем пажњу да води рачуна шта ради. Пре ће Србија срушити њега, него он Србију, ако је то у питању, а не би требало да буде.

29. јун 1989.

Осам сати ујутро. Припремамо се да идемо на Газиместан. Долази код мене Воја Вучићевић, шеф Протокола. Апелује да утичем да се промени редослед полагања венаца на Газиместану. Наиме, Протокол Србије је предвидео: Србија, Федерација, Армија. Моли да Федерација буде прва.

Зовем Слобу, нађем га код куће. Спрема се да крене на Косово. Неће ни да чује. Каже ми: питај их да ли би Словенци за свој национални празник пристали да не буде прво њихов венац. Ипак, убедио сам га у компромисно решење; сва три венца да иду упоредо, истовремено. Србија у средини, Федерација десно, а Армија лево.

1) Иван Стамболић, генерални директор ЈУБМЕС-а, свргнути српски политичар после 8. седнице ЦК СК Србије због сукоба око косовског питања

Разговор с Антом Марковићем.

Упозоравам га на опасност да избију куршлуси између њега и Србије и да због релативно безначајних питања можемо имати тешкоће у међусобним односима. Конкретно се ради о неопходности да уважава становиште Србије о кадровским решењима, јер у нашим условима, могуће је да он бира сараднике, али не оне с којима се Србија не слаже. Све остале нека бира како хоће. Он се с тим слаже и напомиње да је тако поступио када је одустао од Ерића¹⁾ и Миће Зечевића²⁾. Кажем му да се сада ради о Ивану Стамболићу, кога Србија више не подржава. Анте се чуди, како то, кад га је пре две године Слоба молио да по сваку цену повуче Илију Марјановића³⁾ да би се створило место за Ивана, што је и учинио, а сада се мења став. Објашњавам му да Србија свакако има разлога у нечему што се догађало од тада, за последње две године, да није паметно што је СИВ, упркос примедби Србије, подржао Стамболића за председника ЈУБМЕС-а. Анте врда као риба у води. Каже, СИВ ту није надлежан. Избор врши Извршни одбор ЈУБМЕС-а, СИВ само даје мишљење, „а како СИВ може дати негативно мишљење, ако га је предложио Извршни одбор ЈУБМЕС-а, није ми јасно“. Уосталом Србија треба тамо да утиче, преко оних који управљају том банком, ако то жели. Дакле, одбија.

Сугеришем му да би му боље било да је на СИВ-у рекао да је подршка СИВ-а зависна од подршке матичне републике, али он сматра да би то било неуобичајено.

Иначе, сматра да је потребно да се ускоро нађемо у Србији да разговарамо о политици владе и о свему што би могло бити спорно.

На Газиместану је све протекло величанствено. Без инцидената. Очигледно је да су се сепаратисти одлучили на привидни мир и ред, верујући да је то услов да укинемо ванредне мере.

5. јул 1989.

Седница Председништва СФРЈ. Поред осталог, о људским правима и о повлачењу амбасадора СФРЈ Ж. Ковачевића⁴⁾ из САД.

Узнемирио се Лончар кад сам оценио да је потезање људских права Албанаца у нашој земљи од стране иностраних фактора неуспех наше дипломатије. Једноставно зато што Албанци у нашој земљи имају већа људска права него Албанци у Албанији, што ти странци не

1) Михаило Ерић, новинар, кандидат за шефа информација СИВ-а

2) Мића Зечевић, гравник, кандидат за секретара за законодавство

3) Илија Марјановић, бивши генерални директор ЈУБМЕС-а

4) Живорад Ковачевић, амбасадор СФРЈ у САД

говоре о угрожености права Срба и Црногораца на Косову и што Срби у Албанији немају баш никаква национална права – а о томе се код тих страних фактора и не говори. Опасно се узбудио али томе нисам придавао значај.

Пошто нико други није говорио о тој теми, Дрновшек је закључио шта је он хтео. Глупост до глупости. И то хоће да објави као став Председништва. Поручујем му телефоном да то не може. Он оде у ВМА на неки преглед и нареди шефу за штампу да мора да објави, иначе ће га сменити. Поручим му да ћу се дистанцирати јавно. Ипак се хитно вратио из ВМА. После сат расправе о свакој реченици, где сам пола избацио, а пола променио, Дрновшек ме погледа тужно, па каже: „Бора, па ти си ипак све променио”. „Па ти си пристао” одговорих му ја, „видиш да сам био у праву”. Нема аргументе а има „велике” идеје.

У Скупштини СФРЈ делегација Србије одбила ребаланс буџета. Ситуација је веома деликатна, доведено је у питање функционисање федерације.

7. јул 1989.

Четири дана празника проводим у Никшићу. Покушавам да се растеретим од проблема, али тешко. Одмах по повратку на посао треба да заузмем став о ванредној мери за доношење буџета федерације. Размишљам о глупој ситуацији у којој сам се нашао: држава не може без буџета, морају се исплаћивати расходи војске, полиције, и други издаци. Без мог позитивног гласа у Председништву (будући да нас има свега шест, а толико гласова је минимално по Уставу за изгласавање ванредне мере) не може се формирати довољна већина да се буџет донесе као ванредна мера. Да су изабрани чланови Председништва из Македоније и БиХ, ја бих могао да гласам против, а да се мера ипак донесе. Са мојим гласом то је исти ефекат као да је у Скупштини СФРЈ делегација Србије дала пристанак. Глупље не може да буде. Ако ја треба да га одобрим, нека га онда одобре по нормалној процедури. Највише ме брине то што су аргументи недовољно јасни, бар мени. Биће неопходно темељно разјашњење у Републици о аргументима и о ставу.

10. јул 1989.

Договор код Зорана Соколовића са Јефтићем¹⁾ и другим функционерима Републике да се припреми темељна аргументација о буџету. Кључни аргумент до кога се дошло јесте да је повећавањем учешћа

1) Десимир Јефтић, председник Извршног већа Србије

01157693

пореза на промет у приходима федерације Србија дошла у положај да у финансирању буџета федерације учествује несразмерно свом друштвеном производу за 1.100 милијарди нових динара. Договарамо се потом код Слобе – сви чеони из Републике и ја – нећемо прихватити буџет са оваквим учешћем Србије и са таквом политиком СИБ-а. Нарочито су огорчени на одлуку о двомесечном помаку наплате клириншког извоза.

11. јул 1989.

Анте Марковић шаље Перу Грачанина код Слобе да га моли за састанак. Сутра је седница Председништва СФРЈ на којој треба да се одлучи о буџету. Слоба би одбио, али не може због Пере. Прихвата, али за прекосутра. Моли да дођем и ја.

Дрновшек ме зове, пита да ли ћу гласати за ванредну меру о буџету. Тражим разговор, да му објасним. Причам му разлоге зашто Србија не прихвата буџет. Он покушава преким путем: да ли ћу гласати за или против. Против – одговарам му. Али ћу предложити да се ствар врати у Скупштину, да се постигне договор. Не може СИБ како он хоће, да не уважава ништа. Србија тражи искључиво равноправност. Не може ваљда да издржава федерацију уместо других. Прича ми о одговорности Србије за функционисање федерације. Кажем му нека ту разлику од 1.100 млд доплати Словенија па ћемо пристати. Он мени – да ово није Скупштина да се погађамо. Ми можемо само да усвојимо или да одбијемо. Одбићемо, наново му потврђујем и подсећам га како се понашао у случају „четворице”. Имам и ја своју Републику.

Слобу је посетио Вељко Кадијевић. Слоба ми каже да је Вељку све објаснио и да је овај показао велико разумевање. Сумњам да су се добро разумели.

Градски комитет СК дао је велику подршку ставовима Србије и оштро напао политику СИБ-а. Да ли ће Анте Марковић издржати?

Бледа седница (24) ЦК СКЈ о извештају о раду између два Конгреса. Здравко Гребо¹⁾ је поднео оставку на чланство у ЦК СКЈ (кад не може да буде кандидат за члана Председништва СФРЈ зато што је

1) Здравко Гребо, члан Председништва СКЈ из Босне и Херцеговине

„Југословен”, – то је у БиХ критериј, онда не треба да буде ни члан ЦК СКЈ). По његовом образложењу, ЦК СКЈ је крив за стање у земљи.

Добијам увече кући писмено упозорење из Председништва СР Србије – правно мишљење, да се буџет федерације, као ни ребаланс не може донети као привремена мера. Једини изузетак је финансирање ЈНА, о чему може да одлучи Председништво СФРЈ.

12. јул 1989.

Маринковићу¹⁾, шефу кабинета дајем да провери тај правни проблем. Ратко Марковић²⁾, правни саветник СИБ-а, каже да Србија није у праву. Читамо Устав, његово је тумачење логично. Нећу постављати то питање на седници.

На седници заокрет. Званично тумачење правне службе да председници председништва Македоније и Босне и Херцеговине имају равноправно право одлучивања, без обзира што из тих република нису изабрани чланови Председништва. Ово тумачење глат прихватају сви. Тражим да се разјасни зашто је раније било обрнуто тумачење – али не добијам објашњење. Лично мислим да је ово ново тумачење логично, али о томе немам шта да им причам.

Сви су за ванредну меру при доношењу ребаланса буџета, изузев мене и Зеленовића. Упозоравам да је реално могуће буџет донети као редовну одлуку уз мало воље и да није политички добро да стварамо јаз између СИБ-а и Србије. Поставио сам три захтева: 1) да се укине одлука о двомесечном одлагању наплате извоза на клириншко подручје, јер је незаконита; 2) да се предложи закон о преузимању од Народне Банке Југославије целокупног САЛ кредита са курсним разликама; 3) да се на јесен, приликом следећег ребаланса буџета узме у обзир потреба учешћа република у издржавању савезног буџета сразмерно друштвеном производу. СИБ није ништа усвојио. Без икаквих разлога. Чист инат. Питање је на шта ће тај инат произаћи. Анте Марковић је очигледно спреман на све или ништа. Осећа се као победник. Бар за сада.

О Косову смо, пак, са 6:2 прегласали Дрновшека и Шувара да остаје и даље одлука о ванредном стању, пре свега одлука о забрани окупљања ради демонстрација. Мучили су се, мучили, али узалуд. Следеће разматрање је тек крајем августа.

1) Слободан Маринковић (Шоба), шеф кабинета Б. Јовића
2) Ратко Марковић, правник, професор Универзитета

13. јул 1989.

Тек што сам ушао у канцеларију, 7.30 ујутро, долази ненајављен Аца Митровић¹⁾). Обавештава ме да СИБ прихвата сва три моја предлога. Укинуће одлуку (о клириншком извозу), предложиће закон да се цео САЛ пребаци на Народну банку Југославије и направиће анализе оптерећења република и покрајина приходима буџета федерације са циљем да се у наредном периоду ствари поправе. Нешто се у СИБ-у десило. Прорачуно им кликер. Најглупље би било да се настави затегнутост каква је сада.

На седници ЦК СК Србије Слоба Милошевић ми предлаже да се спремим за дискусију на 25. седници ЦК СКЈ 31. VII и 1. VIII о међунационалним односима. Оцењује да је његовим одласком из ЦК СКЈ (где је био по положају) настала озбиљна празнина у представљању Србије, и да је моја улога тамо неминовна. Богдан је помирљив човек и не може поунити празнину која је настала. Друге републике морају осетити да се ништа није променило, да је наша офанзива и даље иста.

СЛОБОДАН МИЛОШЕВИЋ О ТИТОВОМ НЕПОВЕРЕЊУ ПРЕМА СРБИМА

Слоба Милошевић је дао интервју „Монду”. Поред осталог дао је следеће одговоре:

питање: „Како Ви данас оцењујете Титову одговорност у том процесу?”

одговор: „Позитивно.”

питање: „Али у крајњој линији он је креирао Устав из 1974. године у ком је записана атомизација власти...”

„Мислите ли да је Тито замислио такав Устав због неповерења према Србима и да је баш зато створио у оквиру Србије две аутономне покрајине, Косово и Војводину?”

одговор: „Тито историјски, а ја верујем и лично, није имао никаквог разлога да има неповерење према Србији. Коначно, овде у Србији је почео устанак против нациста и српски комунисти су били у првим редовима, у борби од почетка до краја рата. Они су платили највећу цену отпора фашизму, а такође и отпора коминтерни. Не, с историјске тачке гледишта, нема никаквог оправдања да би Србију неко могао сумњичити за било шта”.

Кажем Слоби да му је овај део одговора врло лукав, а он се прави наиван и каже да је баш врло јасан. И то је врло лукаво. Јер, шта значи „позитиван” став о Титовој одговорности? Шта значи „нема

1) Александар Митровић, подпредседник СИБ-а

никаквог историјског разлога да би неко сумњичио Србију за било шта"? Питање је било да ли он сумњичи Тита, а не да ли је Тито имао разлога да сумњичи Србију. Изгледа да је ипак нешто научио од Николе Пашића.

14. јул 1989.

Састанак српског руководства с Антом Марковићем. С наше стране Слоба, Зоран Соколовић, Деско Јевтић и ја. Анте повео Ацу Митровића, и чланове СИВ-а Зекана²⁾, Влатковића³⁾ и Грачанина. Релативно брзо смо се споразумели око буџета. Прихватили су три захтева које сам изложио на Председништву СФРЈ. Анте се, додуше, мало опирао о трећи (међурепублички рачун о издржавању буџета федерације), али је „легао на руду”.

Други део разговора односио се на економску политику коју води СИВ. Анте детаљно разјашњава једно по једно. Слоба му је ставио примедбу да мора имати јасан програм сузбијања инфлације, да то што је до сада чинио није довољно. Анте сматра да све сугестије које смо му дали већ ионако има у виду. Испада да је разлика само у томе што ми сматрамо да програм сузбијања инфлације мора да буде и свеобухватан и јаван, а он сматра, ваљда, да не мора да буде јаван, него да му верујемо на реч да га има и да ће га остварити.

Врућа питања почела су за ручком. Постављање (избор) Ивана Стамболића за председника ЈУБМЕС-а. Зоран почео са „најављеним” питањем делегата у Скупштини Србије на које се мора одговорити. Анте се изломио образлажући да он није крив, него само српско руководство, које није благовремено реаговало својим мишљењем. Аца Митровић каже да је упозорио Анту приликом заузимања става на СИВ-у да ће Србија вероватно имати негативан став, (тако му је Деско и рекао), што је Анте игнорисао.

Слоба каже Анти: „У овом случају не можемо да те бранимо”. Зна Анте шта то практично значи.

Питање је колико ће то да га кошта.

Није пропустио Анте, у паузи, да „свима” скрене „другарску” пажњу на начин мога иступања у Председништву СФРЈ. Тврди да сам у вези са расправом о буџету говорио „ми у Србији”, и сл. Боље да сам рекао „они у Србији”. Можда ми се и „омакло”. Навика.

17. јул 1989.

Долази код мене Будимир Лончар, савезни секретар за иностране послове, 8,30 ујутро. Циљ је – међусобно информисање и размена мишљења о спољној политици и питањима од значаја за спољну политику.

1) Бранко Зекан, члан Савезног извршног већа

2) Душав Влатковић, гувернер Народне банке

Претресли смо све значајније аспекте. Обавештава ме да је позив Митерана¹⁾ Дрновшеку да присуствује прослави 200-годишњице Француске револуције изнуђен са наше стране. Тачно је, дакле, оно што пише страна штампа „да смо сами себе позвали“! Објашњава ми како је до тога дошло. Лончар је у то време био у Јужној Америци. Дрновшек је позвао Максића²⁾ и захтевао да зове амбасадора Француске и да му изрази жељу Дрновшека да буде позван на прославу. Максић је о томе обавестио Лончара, а он није имао могућности да одбије захтев председника Председништва, нити да то сугерише Анти Марковићу.

Француски амбасадор је био врло одбојан и сугерисао је да то не захтевамо, с обзиром на концепцију веома ограниченог броја званица. Ипак, примио је захтев, али ускоро је јавио негативан одговор. Наша реакција је била – поновни захтев и упорно инсистирање, после чега је уследио позив. Председништво СФРЈ је обавештено само о позиву, који јесте пристојан, са потписом Митерана, али не и како је до њега дошло.

Кажем Лончару да је све то испод достојанства једне државе. Нудимо се да дођемо на славу и још инсистирамо упркос упозорењу да нисмо предвиђени.

Био је у праву Слободан Милошевић када је у Новом Саду рекао да у Европу хоћемо да идемо, али са достојанством а не као лакеји. Имао је коме и да каже.

Даље ме обавештава о тзв. сусретима Дрновшека са страним државницима, о чему наша штампа ударно и нашироко пише, као и о изјавама које је Дрновшек дао у вези са тим новинарима. Све је то јако глорификовано. На пример, сусрет са америчким председником Бушом³⁾ био је само приликом руковања, где је измењано неколико речи. Буш је питао како је сада код нас у Југославији, Дрновшек одговорио: – „Добро – укинули смо добар део ванредних мера на Косову.“ На то је Буш реаговао са „то ме радује. И то је све. Сада се томе придаје неки велики значај, што може негативно да утиче на америчку страну с обзиром да стварног сусрета и разговора није ни било. Слично је и са Колом⁴⁾, разговарало се само приликом руковања.

Погледаћемо све ово приликом разматрања извештаја са пута, на седници Председништва.

1) Франсоа Митеран, председник Француске републике

2) Миливије Максић, заменик савезног секретара за иностране послове

3) Џорџ Буш, председник САД

4) Хелмут Кол, канцелар СР Немачке

ИНИЦИЈАТИВА ЗА ПРОМЕНУ УСТАВА СФРЈ

18. јул 1989.

Разматрамо на седници Председништва прву радну верзију материјала Иницијативе за промену Устава СФРЈ (за израду новог Устава СФРЈ). Људи су урадили добро. Два материјала: један где се систематизују сва питања и разлике у погледима (дилеме и сл.) и други који нуди концепт новог Устава. Није битно шта унутра пише, може се дискутовати и поправљати. Имамо основа за почетак расправе.

Дрновшек почиње први. Није то то што смо тражили. Треба нам само преглед питања и разлика (дилема), а не и концепт. Концепт ће правити политичка група кад је будемо формирали на челу са чланом Председништва.

Стипе Шувар додаје да је боље да све то померимо за следећу седницу када буду изабрани и чланови Председништва из БиХ и Македоније.

Упозоравам да смо питање равноправног представљања БиХ и Македоније решили на прошлој седници и да овде седе председници њихових председништава који имају и право одлучивања. Уосталом одлучивати се много и неће. Даћемо сугестије за даљи рад. Онда пређем на материјал и пола сата, уинат, говорим о свему што унутра пише. Подржавам концепт и даље га поправљам. Предлажем да група даље ради на оба материјала, да укључује све допуне и побољшања, како се не би губило време док се ми не сложимо да формирамо политичку групу.

Подржавају ме остали, са сличним прилазима и сугестијама, а Дрновшек и Стипе остају у мањини. Немамо другог излаза него да их прегласавамо. Свака толеранција била би крајње нерационална. У ствари, они су крајње дрски у односу на захтев јавности да се Устав мења. Волео бих да своја становишта изнесу јавно. Ето то су примери оних који коче, опирају се променама, о чему се често уопштено говори пред јавношћу.

Да ли ја сада могу да изађем у јавност па да саопштим да Дрновшек и Шувар коче уставне промене? То би значило крај нашој сарадњи, рат у Председништву. Ако би овако наставили и то се не може искључити, али сада би јавност окривила мене за нетолерантност и агресивност. Мораћемо да наставимо са упорношћу да завршимо посао.

Поводом усвајања записника са претходне седнице где смо одлучили о одласку Дрновшека у Париз, на прославу 200-годишњице Француске револуције, поставио сам питање да ли је Председништво било довољно упознато са свим оним што је претходило доношењу одлуке, с обзиром на писање иностране штампе („Либерасион“) да

смо „сами себе позвали”. Дрновшек очигледно дирнут, повишеним тоном каже да је он имао пред собом званични позив Митерана и гура ми на сто текст тога позива. Дакле, очекивао је да ћу да питам. Рекао му Лончар. Лончар је обичан полтрон. Улагује се и Дрновшеку и мени. Прави Латин.

Знам ја то, узвраћам му, него не знам шта је томе претходило, а то ме интересује.

Лончар објашњава цео ток ствари, још детаљније него што је мени испричао. Не крије ништа, помиње и Дрновшекову интервенцију – захтев Максићу да води иницијативу. Сиромах, испекао се на питању Жике Ковачевића и Становника, па сада „кога су змије уједале и гуштера се плаши”. Ситуација је врло неугодна. Ја захваљујем на закаснелој информацији и констатујем да је поступано испод неопходног достојанства земље. Није било никаквог разлога да молимо да нас неко позове на прославу ако он то неће. Сматрам да из овога треба извући поуку за будуће.

Дрновшек се опире објашњавајући да је тамо – у Француској добро третиран, протоколарно итд, што, наравно, није предмет расправе. О томе ћемо разговарати кад буде поднет извештај.

Сви ћутимо ко заливени. Јавио се једино Стипе да констатује да је „куршлус настао у томе што Председништво није било довољно информисано о фази која је претходила”. Није него. Куршлус је настао у томе што је рађено оно што је испод достојанства земље. Само обавештавање не би тај куршлус уклонило.

Уздрман овом расправом, Дрновшек је почео да губи живце у даљој расправи. На једну моју рутинску примедбу на текст записника са претходне седнице повисио је тон. Одмах сам га упозорио да не повисије тон јер се ја не плашим. Зауставио сам га, да му не би прешло у навику. Није се извинио, него каже: „Мислио сам да се слабо чује што говорим”. Културан Словенац. При одласку са седнице Зеленовић и Бућин у лифту коментаришу да су запањени мућкама око посете Француској а ћутали су на седници.

Под „разно” на седници Председништва информација да се у петак 21. на Брионима открива спомен-плоча на кући у којој је боравио Едвард Кардељ¹⁾. Позвано је и наше Председништво да присуствује. Плочу су заједнички поставили Хрватска и Словенија. Дрновшек нас обавештава да би он лично врло радо ишао, али не може због преузетих обавеза и моли да иде неко од чланова Председништва. Сви ћуте. Нуди Стипи. Овај се извињава – заузет. Гледа лево – десно – сви као мутави. Пита Зеленовића, Ризу, Бућина, сви су заузети. На крају се обраћа мени: „Бора, да ли би ти желео да идеш?”

1) Едвард Кардељ, бивши политичар из Словеније, најближи сарадник Јосипа Броза Тита

– Не ради се о томе да ли бих желео или не бих, него да ли могу. На жалост обавезе које сам већ преузео ми то не допуштају.

Нико, дакле, није желео да иде (сем Дрновшека). У то сам се уверио непун сат касније, када смо Зеленовић, Риза и ја добили позиве за седницу Комисије за реформу у Србији за исти тај дан за – петак, 21. јула, за коју смо сви имали времена.

21. јул 1989.

Седница Комисије за реформу Председништва Србије.

На дневном реду „Ставови за реформу политичког система”. Позвали су нас све из федерације. Званичан предлог из припремљеног материјала да се дозволи политичко организовање странака „у оквиру ССРН”! Предложио сам да се упише да Србија сматра да се може дозволити и политичко организовање ван оквира ССРН, под условом да је југословенски (а не републички и сепаратистички) оријентисано. Сматрао сам да то не треба да буде ствар будућности, као што је то у припремљеном тексту писало. СР Србија има најмање разлога да се тога плаши. СК Србије има велики углед и не боји се да ће изгубити власт, а онај ко се боји нека то у другим деловима земље отворено каже. Сматрао сам да је СКЈ довољно за скоро пола века био под стакленим звоном сам на власти, па ако за то време није створио своју чврсту базу, нико му није крив. Нека се сада регенерише кроз борбу за очување своје позиције. Многи су моје ставове примили са разумевањем и одобравањем, али за коначни став изгледа да је још прерано.

Посетио ме Пера Грачанин. Обавештава ме о разговору с Вељком Кадијевићем. Вељко је запањен понашањем Дрновшека у вези с интервенцијом код Француза ради позива за 200-годишњицу Француске револуције. Чуо је (Вељко) да слично предузима да би га Буш позвао у САД. Стално игра тенис с америчким амбасадором Зимерманом.¹⁾ Максић га је упозорио да то није добро, али он не придаје значај том упозорењу.

Пера ме такође упознаје са разговором са републичким секретаром за унутрашње послове Словеније. Садржину тога разговора мора некеме да изложи у Председништву, али не сме Дрновшеку, ко зна коме ће то овај у Словенији и како да пренесе. Делимично је рекао Анти Марковићу, али не све. У суштини ствари у Словенији је потпуни хаос. Сви су се политички органи (изузев Шиногоја²⁾, који је коректан) окомили на РСУП у вези с „четворицом”. Све конце вуче Бавчар, а врло вероватно и Кучан, у истом смеру. Сваки дан на свим

1) Ворен Зимерман, амбасадор САД у Југославији

2) Душан Шиногој, председник Владе Словеније

скуповима: да ли се радило по Уставу. Па ако није, зашто није, а ако јесте зашто тако грубо и строго. Увек си крив. Служба државне безбедности је „бела овца.” Све су усмерили да разбију и онемогуће службу у примени закона. Републички секретар је рекао да нема другог излаза него да уђе у тоталну и јавну конфронтацију и тражи уставну заштиту.

Даље Пера каже да је Попит ¹⁾ написао једно врло неугодно писмо Кучану, где га оптужује за заверу против Армије и легалних институција земље, за шуровање са опозицијом и за стање у Словенији. Из тог писма се да јасно видети где је и када, под руководством Кучана, заузет став против Армије и против поштовања југословеских закона. Текст тога писма има Вељко Кадијевић, Пера га је прочитао, и даће га и мени на увид.

Каже ми Пера: „Пита се Вељко како може Дрновшек да му буде, у овој ситуацији, врховни командант?” Кажем му да он то и није, то је искључиво Председништво као целина. А ту не треба да брине.

Обавештава ме о расправи на СИВ-у и реаговању Анте Марковића. Ваљда су говорили о захтеву Ајге Глигоријевића да за септембар СИВ спреми неки целовитији програм или поглед на могућност обарања инфлације. Том приликом Анте је рекао да није у питању програм обарања инфлације него намера да се обара влада. Пера није реаговао. То је паметно урадио. А Анте је том приликом директно гледао у очи Перу, очекујући ваљда његово реаговање. Ако би било позитивно – да покуша да разбије српско руководство, а ако би било негативно – да га увуче у расправу о питањима у која се он не разуме довољно, јер се тиме и не бави. Није му успело, али је јасно како је разумео састанак у Србији код Слободана Милошевића.

22. јул 1989.

„НИН” објављује писмо Владимира Дедијера²⁾ члановима Раселовог суда у Италији, Француској, СР Немачкој, Норвешкој, Данској, Шведској, Великој Британији, САД, Латинској Америци, Турској, Индији и Јапану, о кршењима људских права националних и верских мањина у Словенији. Вреди забележити делове тога писма, да се не заборави... „За мене је питање мањина основно питање у Европи, што нам показују догађаји из многих европских земаља, не само из Румуније и Бугарске, него морамо узети у обзир и питање положаја радника такозваних гостију у СР Немачкој, Француској, Шведској и другим европским земљама. Ти радници заиста живе у бедном стању и Раселов суд ће учинити све да прикупи сву грађу и да брани њихова основна права...

1) Франц Попит, бивши председник ЦК СК Словеније

2) Владимир Дедијер, академик

...у Југославији не располажемо свим чињеницама о положају појединих мањина у разним републикама Југославије, с обзиром на чињеницу да је у Југославији висок пораст национализма, шовинизма, па чак и расизма. Ја живим у Словенији, југословенској републици која има велику културну и демократску традицију. И ја сам... отворио проблем положаја 250 хиљада радника из других југословенских република, указујући да они не располажу потпуним економским, културним, чак и верским правима у Словенији...

... Чињеница је да је углед словеначке партије тако много опао у народу да она може да се одржи само ако оде у другу крајност, ако отпочне најоштрије националистичке мере, и из тих разлога Кучан, и Смоле¹⁾ направили су савез са десним клерикалцима у Словенији, прекидајући ранији савез још из времена рата са хришћанским социјалистима, који је за време НОБ-а донео велико јединство и победу словеначком народу... Они милитантни клерикалци сарађивали су од првог дана окупације Југославије прво са Мусолинијем и Хитлером и за то време рата су починили велики број тешких ратних злочина против словеначког народа... И данас клерикалци, користећи се веома широком демократијом у Словенији, раде свим силама у словеначком народу да он замрзи друге јужнословенске народе, нарочито Босанце и Србе."

Познати историчар није чекао „историјску дистанцу” да би обелоданио о чему се заправо ради. То је већ и данас недвосмислено јасно.

24. јул 1989.

На Савезној конференцији ССРН Божидар Чолаковић²⁾ оштро је напао привредну политику која толерише „малигни раст инфлације” и затражио да председник Председништва СФРЈ иступи у јавност. Прогнозирао је пропаст целог система, ако се нешто хитно не предузме.

На седници Савеза синдиката Југославије у истом стилу говорили су председник синдиката и неки чланови централног одбора да савезна влада нема бланко поверење и захтевали енергичну акцију на сузбијању инфлације.

25. јул 1989.

Дрновшек је разговарао са члановима Уставног суда Југославије Штрпцем³⁾ и Фиром⁴⁾. Изјавио је, а то су пренела целокупна средства информисања, да Председништво Југославије врло интензивно ради на припреми новог Устава Југославије, који ће бити знатно краћи и

1) Јанко Смоле, председник ССРН Словеније

2) Божидар Чолаковић, члан највишег руководства ССРН

3) Душан Штрбац, председник Уставног суда Југославије

4) Александар Фира, председник Уставног суда Војводине

модернији. Невероватна дволичност. На седницама Председништва врло је интензивно „радио“ да се читав посао одложи, оба пута смо га практично игнорисали. Јасно је да пред јавношћу жели да убира поене, али ће тешко моћи дуго на Председништву да кочи, а у јавности да се прави реформатором. Мораће да одабере једно или друго.

РАСПРАВЕ О ДОГАЂАЈИМА У КНИНУ

26. јул 1989.

Председништво СФРЈ – прва седница у комплетном саставу, пошто су у Скупштини СФРЈ проглашени Богићевић¹⁾ и Тупурковски²⁾. Посебну пажњу изазивају расправе о преговорима с ММФ и о догађајима у Книну.

О преговорима са ММФ наоко рутинска информација. Према информацији коју подноси Анте, све тече по плану. Има још неколико неусаглашених питања (лични дохоци, стопа инфлације и велики губиташи), али су сви изгледи да ће се наћи решење.

Долази до озбиљних неслагања између Дрновшека и Анте Марковића. Дрновшек сматра да СИБ није предузео све да се из земље одлива што мање акумулације: прво, премало се врши реоткуп дугова; друго, није оправдано да плаћамо целу камату (и још да се тим хвалимо по свету), треба да плаћамо камату само у складу са рејтингом нашег дуга (сада се вреднује на око 53%, а био је доскора и 43%); треће, Мексико је успео да отпише 30% дуга, а шта ми радимо – стално истичемо колике су нам девизне резерве! Анте се не слаже, каже да ми резерве не можемо сакрити, а што се осталих примедба тиче, сву кривицу баца на политички положај Југославије – Југославија није Мексико. Не може се економски добијати а политички све више западати у кризу. Дрновшека подржава Риза, донекле и Бућин. Остали се не опредељују. Остало је све као упозорење СИБ-у, али је мала вајда од тога.

Посебно интересовање изазвала је информација Председништва СР Хрватске о догађајима у току прославе 600-годишњице Косовске битке у Книну. Седници присуствује Иво Латин, председник Председништва Хрватске. Дрновшек га уобичајено најављује и пита да ли жели да, поред већ достављене Информације, још нешто допунски каже. Латин узима реч и прво пита зашто је он уопште позван (!) јер у Информацији „јасно стоје њихове оцене“, а онда наставља излагање читав сат, видно узбуђен, скоро уплашен.

Суштина његовог излагања је велика забринутост, боље рећи преплашеност, за стање међунационалних односа у Хрватској. Сматра да је узрок томе „деловање са стране“. Захтева од Председништва СФРЈ „да се том злу хитно стане на пут!“.

1) Богић Богићевић, члан Председништва СФРЈ из БиХ

2) Васил Тупурковски, члан Председништва СФРЈ из Македоније

Прво се окомио на Информацију ССУП-а која је поводом исте тачке дневног реда достављена Председништву. Наводно је необјективна и тенденциозна. Испада, скоро увредљива. Пита да ли се ССУП информисе о стању у СР Хрватској преко служби у тој Републици, или постоји још нека друга, посебна линија? Они су сматрали да савезни органи поштују уставни и државни суверенитет СР Хрватске и да раде по уставу и закону али изгледа да то није тачно. Ако нису у праву у тој својој сумњи, тражи да се објасни како је могло да се догоди да се поднесе такав извештај. Нуди члановима Председништва извештај (свеску) СДБ Хрватске, где је све потанко и тачно приказано, па да се у то уверимо.

Примедба „материјалне” природе била је на податак ССУП-а да је прослави присуствовало 50.000 лица (ваљда сматра да је та цифра претерано висока?!), а нарочито на део у коме се говори да је прослави присуствовала и Радмила Анђелковић¹⁾. Сви остали ту се помињу „ђутуре” без имена, а тамо су били председник ССРН Хрватске Калања²⁾, па представници свих структура Хрватске, укључујући и два члана Председништва СРХ и очигледно се осећа као да их је Србија „прекрилила”. Дрхтао је кад је говорио и тон је подизао. Ништа друго од примедби није изнео конкретно. Рекао је само – даће нам филм, па да гледамо, поред информације СУП Хрватске коју нам такође оставља. (Чујем да тај филм почиње са сликама Слободана Милошевића које се продају пред црквом Лазарицом.)

Латин даље говори да је упозоравао до чега може довести изазивање национализма и да сада широм Хрватске имају очајну ситуацију којој је тешко стати на пут. Они предузимају све законске мере, али траже да се то чини и у другим деловима земље, иначе ћемо доживети катастрофу. Помиње вандализам хрватских националиста према деци из Смедерева у одмаралишту крај Шибеника „као последицу тога” (!?) и оштро критикује намеру Смедереваца да дођу аутобусом по своју децу у пратњи својих милиционера! (Он не напада реваншизам тих вандала, него се брине за свој суверенитет!)

Осудили смо појаве национализма сваке врсте и наложили строгу примену закона у свим деловима земље прекршиоцима. Ствари нису за играње.

За ручком питам Иву Латина зар је могуће да шачица људи (из Старе Пазове на пример) може да изазове такву појаву националне нетрпељивости? Да ли је та нетрпељивост постојала, али је била прикривена, па је сада само букнула? Одговара ми да они то никада нису скривали, него су, напротив, упозоравали.

Јасно је где је стварни проблем.

1) Радмила Анђелковић, председник ССРН Србије

2) Звонко Калања, председник ССРН Хрватске

27. јул 1989.

Хитан пријем тражи Радмило Богдановић. Интересује се шта је то закључило Председништво СФРЈ у вези с хрватским захтевима поводом прославе у Книну. Кажем му: примену закона свуда по истим критеријумима, на основу доказаних кривица. Он каже да би на нас могла да се односи само група из Старе Пазове, али да их није могуће показњавати због одела и беџева: црне кошуље, шајкаче, беџеви и песме „Ко то каже, ко то лаже, Србија је мала?!“ Могу само да примене „изолацију“ код нових прослава и скупова и то ће вероватно сами Хрвати чинити.

Богдановић истиче озбиљне тешкоће што Хрватска не заштићује (физички) нашу децу и туристе на мору. Тамо се над децом и туристима врши невероватна тортура од националиста. Уколико се не одазову нашем одлучном захтеву препоручићемо свима повратак кућама пре времена! Предлажем му да Председништво СРС реагује код Председништва СФРЈ – сличном информацијом, како су то учинили Хрвати, али о тортури над децом и туристима. Радмило озбиљно упозорава на Перу Грачанина. Сматра да он не може успешно да обавља посао. Дозвољава да га „вуку за нос“ како хоће. Нема одлучности, нема иницијативе. Не може се човек поуздати ни ослонити на њега.

Размишљам о томе. Мени се не чини. На седницама Председништва је добар. На пример Иви Латину је врло лепо објаснио „разлике“ између информација (хрватске и савезне). Све што пише у хрватској информацији Председништву сукцесивно је давано, а ова сада (савезна) садржи саме неке нове елементе. И ствар је легла. Латин је ућутао.

Биће лоше ако Пера не буде могао да прати ситуацију и да реагује како треба. Наилазе тешки дани. Посебна је опасност што се са њим жели манипулисати у СИБ-у. Пера ће сигурно радити максимално и поштено.

30. јул 1989.

25. седница ЦК СКЈ.

Анте Марковић је узео реч и оптужио српско руководство. Покушао да прикаже како Србија има сценарио да га обара и како му омета спровођење реформе. Реаговао сам категорички и препоручио му да иде да се бори у Скупштини СФРЈ за свој програм и ставове, а не да се тужака на седници ЦК без икаквих аргумената. Заћутао је.

1-12. август 1989.

На годишњем одмору сам у Купарима, са Вељком Кадијевићем, Слободаном Милошевићем и Богданом Трифуновићем – и њиховим породицама. Из више интимних разговора видим схватања ЈНА и Вељка Кадијевића о будућности Југославије: 1) браниће је по сваку цену; 2) мора бити ефикасна савезна држава; 3) прихвата тржишну оријентацију; 4) осуђује догматизам. Дакле, у свему има исте ставове као Србија. То нас, свакако зближава с Армијом. Међутим, јасно је да Армија мора да држи дистанцу, да настоји да са сваком републиком буде једнако добро, али је и јасно да јој је Србија чвршћа узданица. Слоба ме у једном тренутку, када смо били сами, упозорава да будем опрезан у једном питању: Вељко ће можда настојати да ме убеђује да Анти Марковићу дајемо мало више подршке. Да се пазим тога. Вељко није покретао та питања, бар код мене.

Слоба ми, иначе, каже да ће Анте, после 25. седнице ЦК СКЈ, на којој је оптужио Србију да му омета спровођење реформи, у Србији моћи да разговара највише с председником Извршног већа.

23. август 1989.

Бурна седница Председништва СФРЈ.

Почело је о списку гостију за Самит несврстаних. Предложено је да позовемо чланове два претходна Председништва СФРЈ. Рекао сам да би то значило позвати Фадиља Хоџу¹⁾, Петра Стамболића²⁾ и друге што се не би сматрало паметним. Стипе Шувар ми узвраћа – да ми из Србије ни Тита не бисмо позвали да је још жив. Ни пет ни шест – ја му одбрусих да је веома безобразан. Он на то затражи од Дрновшека да га заштити, а овај ћути. Ја наново кажем: „Понављам, пошто ти мени кажеш да ни Тита не бих позвао, ја сматрам да си врло безобразан. Уосталом, да ли бисте ви позвали Трипала³⁾ и Савку⁴⁾?” „Зашто да не” – одговара ми он. „Е па, то би вама вероватно и одговарало, али нама Фадиљ Хоџа не одговара.”

Даљи ток седнице био је сав под електрицитетом. Покренуо сам пуно „тешких” питања. Зашто Дрновшек даје изјаве у штампи шта ми појединачно заступамо на Председништву, зашто је Шувар у Сињу, као представник Председништва СФРЈ, одржао националистички, антисрпски говор, итд. Иако сам био потпуно у праву, њихове су реакције биле веома одбојне. Шувар каже да је требало још више и оштрије да говори.

-
- 1) Фадиљ Хоџа, бивши члан Председништва СФРЈ са Косова
 2) Петар Стамболић, бивши члан Председништва СФРЈ из Србије
 3) Мика Трипало, хрватски политичар, смењен 1971. године
 4) Савка Дабчевић, хрватски политичар, смењена 1971. године

* * *

Пре седнице Председништва посетио ме Лончар. Моли да „зауставимо” Дрновшека, који све ради мимо ССИП-а. Сусрет са Косигом¹⁾ организовао је сам, послао у Италију Ивана Прегла²⁾ да преговара без ичијег знања. ССИП је после обавио техничке послове. За сусрет с Бушом ССИП нема појма ни ко води и како води припремне разговоре. Тражио сам на седници Председништва писмену информацију о овим питањима. И за то се Дрновшек љутио.

ПИТАЊЕ НОВОГ УСТАВА СЛОВЕНИЈЕ

Упозоравам Председништво на депешу добијену из Минхена од нашег конзулата. Представници Словеније и Хрватске траже њихово аутономно укључење у ЕЕЗ, а да о томе не обавештавају званичне органе Југославије. Закључујемо да се утврди истина. Да ли је у питању почетак распада или издаја?

24. август 1989.

Читам академика Миодрага Јовичића у „НИН”-у и Владету Кутлешића³⁾ у „Комунисту” о предлозима за промену Устава Словеније. Све је у сукобу са Уставом Југославије. Фактичко разбијање уставног система земље. Тражим да служба Председништва хитно припреми информацију.

Упозоравам на то Вељка Кадијевића. Каже да је делимично упознат. Проучиће детаљније. Веома је забринут, али и одлучан – „нећемо ни по коју цену то дозволити”.

Они дакле, раде на промени свога устава независно од промене Устава Југославије, чему се супротстављају. Шта би то могло да значи него противуствано деловање.

* * *

Договарамо се Зеленовић, Бућин и ја како да успешно решимо питање председника Савета за заштиту уставног поретка, о чему одлучујемо на следећој седници. Треба нам још Риза и Васил. Не вреди разговарати с њима. Ја ћу замолити Слобу да то заврши преко Рахмана, и Панчевског.

1) Франческо Косига, председник Републике Италије

2) Иван Прегл, потпредседник СИБ-а из Словеније

3) Владета Кутлешић, републички секретар за законодавство

Слоба прихвата. Разговараће и са Василом лично. Слоба сматра да питање словеначког устава треба ми у Председништву да покренемо пре усвајања, боље је него да то чини Србија.

25. авіусі 1989.

Дајем задатак стручној служби Председништва да уради информацију о томе да ли су амандмани на Устав Словеније у складу са Уставом Југославије.

27. авіусі 1989.

Стручна служба је урадила информацију, врло добру. Обавештавам Дрновшека и тражим да се она стави на седницу Председништва 30. VIII. Он одбија – одлаже за после Самита несврстаних.

30. авіусі 1989.

Седница Председништва. Одлучујемо да питање Устава Словеније разматрамо одмах после Самита уз учешће председника председништвава република и покрајина.

7. септембар 1989.

Дрновшек ме зове и инсистира да разматрање амандмана на Устав Словеније одложимо од 13. на 14. IX да би обавио консултације у Словенији. Прихватам, али да ипак 15. IX одржимо договорену седницу Председништва у проширеном саставу.

11. септембар 1989.

Разговор с Пером Грачанином. Процењујемо да Словенци неће прихватити наше примедбе на њихове уставне промене и да ћемо морати бити спремни за посебне кораке. Договорено је да служба ради свој део припрема.

12. септембар 1989.

Разговор код мене са Бућином, Зеленовићем и Богићевићем. Чврст договор да осудимо покушај рушења уставног уређења земље и захтевамо да Словенци поправе амандмане, да их ускладе са уставом земље. Верујемо да ће и Васил Тупурковски бити истог мишљења. Морамо размишљати и корак даље, али сачекајмо реаговање Словенаца. Дабогда да нам процене буду погрешне, али верујемо да ће бити упорни, тврдоглави.

13. септембар 1989.

Жестоко реаговање у Словенији. Одбијају позив да учествују у раду Председништва. Нападају мене и Србију, кажу да је то све на наш захтев! Шаљу врло некултурно писмо Председништву да не прихватају разговор.

14. септембар 1989.

Састанак Председништва у Добановцима. Сви јединствено, сем Дрновшека, осуђују Словенце. И Шувар је конструктиван, само се противи да идемо у јавност са ставовима. Позивамо Словенце да одмах дођу. Прелазимо у Београд у 18 сати на разговор са њима. Дошли су Становник, Потрч¹⁾ и Маринц. Остају тврдоглави до краја. Ништа нису хтели да чују. Говорили су: председник Уставног суда, начелник Генералштаба и сви чланови Председништва исто (сем Дрновшека који се слаже са Словенцима) али они не одступају. Одлучили су да растуре Југославију. То је јасно као дан.

15. септембар 1989.

Седница Председништва. Треба да утврдимо став о амандманима на Устав Словеније. Дрновшек отвара седницу и обавештава да је спречен да учествује у даљем раду. Моли да ја руководим седницом. Прихватам, наравно, иако знам да жели да избегне критику Словенаца. Лакше нам је. Ставовe смо утврдили лако и јединствено. Пошто смо проблем разматрали два дана, а највећи део времена је заиста председавао Дрновшек, изузев код закључивања, у саопштењу за јавност смо написали да је он председавао. Није дозволио да се изда саопштење док се не избрише његово име. Мало сам га мучио, па сам пристао. Тешко ономе ко доспе дотле да брише своје име из одлука форума којем председава.

Јуче смо се с грдном муком сложили о саставу Савета за заштиту уставног поретка: ја – председник, Богићевић и Тупурковски чланови. Аргументи Дрновшека зашто је против мене: каже да сам на прошлој седници Савета износио изразито антисловеначке ставове (а о Словенији уопште није било речи)!

Морам да забележим и ово. Јуче смо разговарали и о наредним задацима Председништва. Дрновшек каже да треба да размотримо и питање Власија. Које питање – питам ја. Азема Власија, аболицију, одговара ми. Има, каже, огроман број захтева да га ослободимо. Стипе Шувар га подржава. Остали ћуте. Ја им одбрусих: „Знао сам да сте потпомагали контрареволуцију и сепаратисте на старим функцијама, али нисам веровао да ћете то чинити и као чланови Председништва. Треба да изнесете у јавност ваша становишта, па ћемо видети реакцију”.

1) Милан Потрч, председник Скупштине Словеније

19. септембар 1989.

Разговор с Вељком Кадијевићем. Посетио ме после повратка из СССР. Говори ми утиске. Стање у СССР је веома конфузно. Горбачов¹⁾ ослабљен. Војска је незадовољна својом позицијом. У војсци се жале да Министарство спољних послова иступа без консултација с њима и преузима неприхватљиве обавезе на спољњем плану. Унутар земље расте хаос и незадовољство. Међунационални сукоби се увећавају. Прибалтичке земље се одвајају. Блок се распао. Једном речју, све је неизвесно. Вељко је забринут чак и за нашу безбедност ако би дошло до ретроградних процеса у СССР.

Посебно разматрамо ситуацију насталу после ставова Председништва СФРЈ о уставним променама у Словенији и словеначког одбијања наших ставова.

Заједнички оцењујемо да се мора спречити рушење уставног поретка земље. ЈНА има уставну обавезу у том погледу, а Председништво је врховни командант ЈНА. Дакле, то не може избећи, нити нам се то може оспоравати. Сагласни смо да је боље учинити све пре него што се донесу (изгласају) најављене уставне промене, него после тога.

Као први корак, на седници Председништва, затражићу да се актуелно стање стави на дневни ред. Тражићу и званично мишљење СИБ-а и ССНО-а о последицама и предлоге како их спречити. Такође треба обавити још један разговор с политичким руководством Словеније да одложе гласање о уставним променама док се ствари не расправе у Уставном суду Југославије, а ако и то не помогне припремити и предложити евентуалне друге мере спречавања, које нам стоје на располагању. Ово четврто договарамо, да припрема Вељко, а остало ћу ја.

Зауставити их морамо сада. У противном, будући Устав Југославије неће моћи да се донесе, распад Југославије била би свршена ствар.

20. септембар 1989.

Седница Председништва. Платформа за учешће Дрновшека на заседању Генералне скупштине Уједињених нација и прелиминарни извештај са Самита несврстаних.

Пре преласка на дневни ред постигнут је договор да Председништво затражи од ССНО информацију о стању које би настало усвајањем амандмана на Устав Словеније и о мерама које нам стоје на располагању. Дебату ћемо отворити кад то добијемо.

Под тачком разно Дрновшек званично обавештава Председништво да ће поднети предлог за аболицију Азема Власија и осталих којима се суди на Косову поводом демонстрација. Чудна су реаговања чланова Председништва на ову најаву. Стипе се, као што се и могло

1) Михаил Горбачов; председник СССР

очекивати, одмах изјашњава позитивно. Онда реагујем ја, да бих некако пресекао „позитиван” ток. Кажем да свако има право да покреће било коју иницијативу, а ствар је Председништва да ли ће да је уврсти у дневни ред, а поготово да ли ће да је усвоји. При томе је нужно да има у виду мишљење средине у којој се случај догодио и шире последице које могу настати самим предлогом а поготову његовим евентуалним усвајањем. Посебно је питање ризика по сопствени углед. Мој предлог је да се то не чини. Риза подржава (Дрновшека) мало опрезно, Бућин и Богићевић универзално: „о свему треба разговарати”, Васил мало опрезније али није категорички против. Рече, додуше, да се мора узети у обзир и мишљење средине, али то је рекао и Риза само очигледно мисле на различите ствари. Риза мисли да средина то захтева, а Васил да средина то не дозвољава.

Први пут смо водили озбиљнију расправу о инфлацији, привредној политици и економско-социјалном стању у земљи. Нико није склон да обара владу, али нико јој и не одобрава лежеран однос према инфлацији. Пратићемо догађаје и оценити да ли јавно да реагујемо.

21. септембар 1989.

Зове ме Дрновшек на консултацију: шта мислим да наново позове Словенце да покушамо да их убеђујемо у ужем кругу: он, ја, Анте и Вељко. Подржавам га. Да им прочитамо (!) оно на шта нас буде упозорио ССНО (и влада) и да их још једном упозоримо на њихове одговорности. Наставиће покушаје.

Жели и да ме консултује у вези са јучерашњим писањем тршћанског „Пиколија” да се у Југославији спрема интервенција војске у Словенији. Он би дао налог Лончару да се то званично демантује. Декуражирам га, нема смисла да се ми преко јавности разјашњавамо са појединим листовима. Тога би онда могло бити сваког дана. (Наравно, имам у виду да би можда ускоро сами себе демантовали.) Прихватио је. Бар тако каже.

Извињава се што на седници у Добановцима није био мало више тактичан. Превише је здушно бранио амандмане на устав Словеније. Правда се болешћу, био је прехлађен! Кажем му да сам то већ заборадио, да не брине.

Словенци су пристали да дођу вечерас у 19.00 сати: Становник, Кучан, Потрч и Шиногој.

Дошли су у 19.30 Становник, Кучан, Смоле, Потрч и Шиногој. Дакле, комплетни су. Ако узмемо у обзир још Дрновшека и Силву (шеф Дрновшековог кабинета, која присуствује да води забелешке) онда су Словенци у огромној већини. Анте, Вељко и ја изгледамо као „она страна”. Већ на почетку, отварајући састанак, Дрновшек каже да су присутни у већини Словенци и да би требало да говоре словеначки

језик „али шта можемо”. Одћутали смо, да се не „закачињемо” на почетку.

Разговор је био дуг и тежак. Дрновшек је рутински отворио седницу констатовао стање и покушао да у старту „промаши”: сакупили смо се, на сугестију Председништва СФРЈ, да нас другови обавесте каква је атмосфера у Словенији пред усвајање амандмана на њихов Устав, као и о променама које су усвојили на наш захтев.

Становник је дипломатски, са много лепих речи, захвалио што смо нашли времена да опет са њима разговарамо и да „пратимо” шта се у Словенији дешава, па је позвао Потрча да реферише.

Потрч кратко по сваком спорном амандману објашњава шта је мењано на основу наших примедба. У суштини све је остало исто, ништа суштински нису усвојили, изузев неких козметичких измена, али он упорно објашњава да је апсолутно све у складу са Уставом СФРЈ. Неуставно је, по његовом мишљењу, ово што ми радимо. Тражи да их оставимо да одговорно заврше уставне промене, а да потом Уставни суд реагује ако за то има разлога.

Нажалост, према Уставу Југославије, Уставни суд може констатовати несагласност устава републике са савезним уставом и позвати републику да усклади свој са савезним уставом, али не може поништити такав републички устав (Словенци то врло добро знају и то свесно злоупотребљавају).

Кучан говори после њега. Чиста политичка конструкција му се врти у глави. Он полази од питања – зашто је то постало први проблем за читаву земљу? Сам истовремено одговара да је то исполицитизирано у јавности „из одређене средине”, „са јасним циљем”. Он сматра да је проблем медијска офанзива која се води против Словеније, а не супротност амандмана са Уставом СФРЈ. Оспорено је све, а тиме и суверенитет словеначког народа. Признаје да један амандман може бити споран – онај о ванредном стању. Све друго је измишљено. Ту спада и употреба оружаних снага у миру (као део амандмана о ванредном стању) али друго не. Остале ствари су можда тако написане да изгледају преоштре, али то је изазвано политичком атмосфером. Да није било такве политичке хајке, амандмани би били сигурно другачији. (Дакле, опет су други криви.)

Смоле је говорио али није ништа рекао. Једино што он види је политички притисак на Словенију који се врши из „одређене средине” и од „одређеног” лица.

Потом сам узео реч. Врло одређено сам рекао да би према оценама Председништва усвајање амандмана у предложеном тексту значило директну претњу интегритету земље и рушење уставом утврђеног поретка; да је очигледна њихова намера да Словенија добије специјални положај у Југославији и да се тиме успостави асиметрична федерација, без учествовања у доношењу такве одлуке свих којих се то тиче; да Председништво то неће дозволити и да ће предузети све законом предвиђене мере да до тога не дође. Зато сам

предложио да се одложи усвајање амандмана док се не добију званична мишљења надлежних савезних органа и док се амандмани не прилагоде да буду у складу са Уставом СФРЈ.

Вељко је изнео сличне оцене и предлоге. ССНО је завршио и свој званични материјал који им може ставити на располагање. Инсистира да се амандмани поправе и упозорава на одговорности које имају оружане снаге.

Анте се ограђује да није детаљно упознат, али сматра да је неопходан тајм-аут док се ствари не расправе.

После наших, углавном, јединствених излагања, Кучан видно узбуђен тражи да му се објасни шта то значи „остале мере које стоје на располагању Председништву?” Објашњавамо и ја и Вељко: – „Оно што је уставом и законом предвиђено, ништа ван тога”. „Не, не”, инсистира и даље – „само да му се тачно каже”.

Па нека пита правнике, ваљда ће они то боље да му кажу него ми. Једва смо га смирили.

Даљи ток расправе био је једно велико натезање са њихове стране, оптуживање, ниски ударци, инсинуације, бежање од стварног предмета расправе. Ми смо инсистирали да све одложе, а они су били упорни на своме.

Сви Словенци су били јединствени да не могу да померају заседање Скупштине, јер би такав предлог у Словенији изазвао њихов политички крај, чак да би то довело до ликвидирања СК у Словенији.

Отворено смо им рекли да им не верујемо. Како то да су толико изгубили углед у својој републици?

Кучан се окреће мени и каже: „Хоћеш ли да ти објасним како?”

Хоћу, наравно.

„Изгубили смо захваљујући вашој (мисли на српску) двогодишњој јавној офанзиви против нашег руководства, а посебно због писма којим сте нас позвали да дођемо на разговоре с тим да унапред прихватимо све ваше оцене и ставове”, објашњава ми он.

Кажем му да, што се јавних напада на руководства тиче, нарочито на међурепубличким релацијама, нико ни више ни дуже није нападан него српско руководство, пре свега из Словеније и Хрватске. Па ипак, оно је све више добијало углед у своме народу. „Зашто је код вас обрнуто, то ви себи разјасните. Биће да је заснованост критика различита”.

Растали смо се без договора. Свако нека ради како сматра да треба и нека сноси одговорност за оно што ради.

22. септембар 1989.

Разговарам са Вељком. Износи ми своје размишљање о синоћном састанку:

прво, садашњи Устав СФРЈ је обезбедио јасан пут да се на уставно легалан начин сруши уставни поредак земље од стране једне републике;

друго, исти тај Устав није обезбедио начин да се то спречи; треће, они (Словенци) су се чврсто определили да то искористе и не желе одступити ако их не зауставимо на драматичан начин;

четврто, сада му је много јасније Попитово писмо Кучану у коме тврди да је републичко руководство Словеније још 1984. године заузело став да се конфронтира с ЈНА као стожером федерације. То није од јуче, а сада је одлучујући тренутак за рушење федерације.

Каже да морамо бити одлучни.

Упозоравам га да је подмукла тактика Словенаца да нас ставе пред свршен чин брзим усвајањем уставних промена. То треба спречити, јер би нам после тога било много теже. Тражим да убрза припреме за спречавање тога чина, са чиме се потпуно саглашава. Он је и преузео обавезу да тај део акције припреми са својим службама, у функцији одговорности ЈНА за заштиту уставног поретка земље.

Разговор с Дрновшеком пред његов пут у Њујорк на заседање Генералне скупштине ОУН. Очито забринут, каже да је размишљао да откаже пут, али се боји да би то у међународној јавности одјекнуло веома лоше. А што се тиче евентуалних одлука Председништва, и са њим и без њега биће исто.

У праву је.

Моли да у даљем третирању амандмана Словеније не експонирамо превише Председништво, јер свако изричито опредељење или изричит захтев, као на пример за одлагање Скупштине, може у Словенији да не буде усвојен, што би изазвало врло неугодну ситуацију и реакцију.

Скрећем му пажњу да све сада зависи од Словенаца, јер ако остану упорни, неће бити добро. Ми не можемо да журимо пред чињеницама. Наравно да нам је свима стало да се проблем реши договором.

25. септембар 1989.

Седница Савета за заштиту уставног поретка. На дневном реду су словеначки амандмани, са становишта угрожавања уставног поретка. Релативно јединствено и глатко усвајамо предлоге Председништва: а) да предложи одлагање усвајања амандмана на Устав Словеније; б) да затражи од Уставног суда Југославије званичну оцену уставности датих предлога; ц) да се хитно сазове Савезно веће Скупштине Југославије и обави дебату о спорним амандманима.

Отварамо дакле јавну расправу на широком фронту, јер сутра и ЦК СКЈ заседа по истом питању.

На седници Савета Вељко Кадијевић је изложио и концепт акције ако Словенци ипак усвоје амандмане. Углавном, све како Словенци тумаче Устав СФРЈ: прво да Уставни суд Југославије оцени има ли несагласности њиховог са савезним Уставом, па Савезно веће Скупштине Југославије да позове Скупштину Словеније да усклади свој са савезним уставом, па хоће или неће Словенци да послушају... па ако не послушају „старији је Устав Југославије” итд. То је доста сумњиво. Добро би било да јесте старији Устав Југославије, али га они неће поштовати. Све у свему, Вељко је одустао од спречавања неуставног понашања, иако врло добро зна да све друго води сигурном распаду уставног система земље!

Питам у паузи Вељка зашто су тако радикално устукнули? Како мисле да осигурају заштиту уставног поретка земље? Каже да су његови правници наново оцењивали и кажу да би била „на граници уставности” интервенција услед „намере” и да је сасвим уставна акција после целе процедуре уставних промена у Словенији. Питам га директно да ли је у питању нејединство у Армији? Не. Одлучан је да су апсолутно јединствени. То практично значи да је уставна одредба о одговорности ЈНА за заштиту уставног поретка земље гола фраза, јер ту заштиту они сада пребацују на Уставни суд, Савезно веће и сл.

Велико је питање шта се може и војсци и Вељку веровати, ако праве овако велике осцилације у ставовима.

26. септембар 1989.

На свим форумима заказаним у циљу расправе о спорним амандманима на Устав Словеније (уставна комисија, Савезно веће Скупштине СФРЈ и ЦК СКЈ) упркос изузетној опструкцији словеначких представника, усвојене су јединствене оцене да су спорни амандмани у супротности са Уставом СФРЈ и да треба одложити заседање Скупштине Словеније, док се амандмани не ускладе с Уставом СФРЈ. Словенци су свуда гласали против. Оно што је изненађујуће, у ЦК СКЈ и сви Хрвати су гласали против. Маспоковске мисли су им увек биле и остале у глави. Словенци раде за њих, али и обрнуто, а можда се прибојавају да ЦК не стави на дневни ред положај Срба у Хрватској, па ће им бити потребни савезници?! У сваком случају, Словенци су притешњени до краја. Лично мислим да је огромна грешка што нисмо одлучили да их спречимо у доношењу тих амандмана, јер се јасно види да имамо огромну политичку подршку већине.

27. септембар 1989.

Слоба и ја оцењујемо ситуацију. Верујемо да Словенци неће послушати. Сматрамо да је то почетак краја Југославије. Вељково понашање оцењујемо као огроман промашај. Треба испитати разлоге

зашто је одустао од свега што смо се договорили. Да ли је процена војске да би и у том случају они превише подржали Србију и нашу политику, да ли је у питању да се Вељко консултовао са Антом Марковићем па је овај утицао на њега да се уздржи – тешко је рећи. У сваком случају, Армија којој треба да је највише стало до Југославије, али и која има уставну обавезу да брани уставни поредак земље, у критичном тренутку је затајила.

У току разговора са Слобом јавља ми се Вељко. Веома дуго и нашироко анализира јучерашње догађаје и даје им супер позитивну оцену. Нарочито му је важан закључак Савезног већа Скупштине СФРЈ да ће се, у случају супротности словеначког са савезним Уставом примењивати Устав СФРЈ. Као да ме тестира, али и оријентише на сличан закључак. Да бисмо били начисто, кажем му да остајем убеђен да смо погрешили, да смо пропустили историјски тренутак да спасемо земљу и да ће нам од данас то бити много теже. Питам га, како ти његови правници могу преко ноћи да мењају тумачење Устава и права и обавеза ЈНА и органа федерације. Он каже да су увек исто говорили – да би интервенција била на граници уставности пре, а сасвим уставна после усвајања амандмана. Процењиваћемо даље заједно. Предлажем му да сада спреме све што треба за претпоставку да Словенија одбије захтев Уставног суда и Скупштине Југославије да усвојене спорне амандмане измени. Та је претпоставка врло вероватна. Слаже се. Видећемо. Да не буде као и до сада. Ко кога овде лаже, ко коме овде може да верује? И то ћемо сачекати и видети.

Настављамо Слоба и ја о судбини пакета мера СИБ-а и Анте Марковића. Шта да раде наши у Скупштини. То што је предложено је половично и неће допринети изласку из кризе. Слоба је да одбијемо. Ја мислим да би то било лоше и за нас. Јер, ако због тога Анте поднесе оставку, ући ћемо у још дубљу политичку кризу (и кризу владе) а сав одијум критике јавности пашће на нас. Предлажем да врло јасно критички иступамо, да износимо аргументе, да га истерамо на чистину да каже какве резултате очекује од предложених мера и у ком року, па да онда изјавимо да у то не верујемо али ћемо га пустити ако га и други пуштају да се у пракси потврди ко је у праву. Нећемо бити једини који га руше. Пашће он и без нас, ако не ухвати целину проблема. Заказали смо крајем рада шири састанак са делегатима и представницима Скупштине СРС и владе ради договора о ставу.

Прецизирали смо на ширем састанку ставове упозорења, али не и обарања.

Милан Потрч, на конференцији за новинаре у Љубљани, у паузи рада Скупштине Словеније, изјавио је: Уставни суд Југославије и Скупштина Југославије не могу да измене уставне одлуке Словеније; да за увођење ванредног стања нема уставног основа и да он неће

поштовати одлуке ЦК СКЈ јер представља и нечланове СК. Наздравље. Још није ни донета одлука о амандманима а он показује зубе да им не можемо ништа. То само потврђује да им ни напамет не пада да ишта мењају према сугестијама савезних органа.

Зовем Вељка и кажем му. Опет каже, као обично: нећемо дозволити. Скрећем му пажњу да смо он и ја најодговорнији за судбину Југославије. Слаже се. То је истина. Ако он предложи, ја као председник Савезног савета за заштиту уставног поретка подржим, нико не може онемогућити акцију, поготово после оволике политичке подршке свих форума.

Павле Јевремовић, саветник ПСФРЈ за спољну политику, вратио се са заседања ОУН у Њујорку, где је био у пратњи Дрновшека. Тражи хитан пријем.

Обавештава ме да је Дрновшек примио у петак, дан пре поласка у Њујорк, Зимермана, америчког амбасадора, у четири ока. Не зна на чији захтев, али зна да није ишло преко ССИП-а. Било је предвиђено да и он присуствује разговору, али му је, непосредно пред почетак сусрета, јављено да ће разговарати без ичијег присуства. Све то је неубичајено. У Њујорку је наша амбасада из Вашингтона сондирала сусрет Буш – Дрновшек. Сусрет је трајао свега неколико минута и био скоро празан. Даће информацију. Саопштено нам је ко ће бити у пратњи Буша: министар иностраних послова, саветник за спољну политику и амбасадор у ОУН. Када је то чуо, Дрновшек се узнемирио и рекао да је њега Зимерман обавестио да ће сусрет бити у четири ока. Било је, наравно, како су рекли Американци.

Поставља се питање ко је предлагао сусрет Дрновшек – Буш у четири ока и зашто? Американци нису, јер они би на томе и остали. Зашто је онда то чинио Дрновшек? Захтевао сам од Јевремовића писмену забелешку. Ово је још један доказ да нису чиста посла. Треба да обавестим Савезни савет за заштиту уставног поретка.

28. септембар 1989.

Словенци су усвојили уставне промене. Нису уважили ничије примедбе. Таман што сам Дрновшеку, по његовом повратку из Њујорка, саопштио да већина чланова Председништва тражи хитну седницу ради доношења одлуке да затражи од Уставног суда Југославије оцену уставности јуче усвојених амандмана на Устав Словеније, што он нерадо пристаје, његова секретарица уноси папир – информацију да је то данас учинило Савезно веће Скупштине СФРЈ. Још боље.

Јавља се академик Радомир Лукић. Упозорава ме на даљи поступак. Најважније је, по његовом, да се избегне крвопролиће. Каже да је то што се дешава са тумачењем Устава Југославије у погледу могућности да Скупштина СФРЈ, на основу одлуке Уставног суда Југославије, поништи противуставна решења у уставима република и покрајина срамота за правну струку. Не ради се о томе да је њој то право одузето Уставом СФРЈ, него није изричито регулисано, али се подразумева, јер пише да устав и република и покрајина не могу бити у супротности са Уставом СФРЈ. Дакле, ради се о „правној празнини“ која се разрешава тумачењем устава на логичан начин. Према томе, не треба да прихватамо „ненадлежност“ Савезног већа, него да то расправимо. Савезно веће има право да поништи и стави ван снаге такве одредбе, ако то не учини скупштина републике.

Слоба ме обавештава о покрету маса, о масовним протестима и предлаже да се Председништво СФРЈ огласи с уверавањем да ће Устав СФРЈ бити примењиван на територији целе земље.

Вељко Кадиевић реферише ми да је у ЈНА извршена детаљна процена ситуације после усвајања словеначких амандмана.

У ЈНА сматрају да је врло јасно пред лицем целе земље обелодањено о чему се ради: Словенци желе оно што им по Уставу СФРЈ не припада, да наметну свима своју привилеговану позицију; да створе могућност отцепљења ако на то не пристанемо; да наметну изглед будуће Југославије и онемогуће нови устав на концепцији јединствене модерне федеративне државе. Даље, сви форуми и цела јавност јединствено су их осудили, а они ничији став ни савет нису прихватили. Остали су потпуно огољени у захтеву: једино је компетентан Уставни суд Југославије, и то после усвајања амандмана.

Питам га: шта ми имамо од тога? Да ли да се радујемо што смо у праву? Како ћемо то право реализовати?

Вељко се заваља паролом да им „нећемо дозволити“.

Потом додаје: сада нам остаје једноставно да их дотучемо на њиховом концепту: на Уставном суду и у Скупштини Југославије. Сада морамо наставити оштру офанзиву тим путем. Ништа не одлагати, нигде не уступати. ЈНА стоји на становишту да закључак Савезног већа Скупштине СФРЈ (у случају супротности републичког са савезним уставом) има карактер закона, тј. званичног тумачења Устава. Треба ићи и корак даље – да само Савезно веће поништи амандмане који су супротни Уставу Југославије. Ту ћемо проверити њихове фразе изречене ових дана.

Овај догађај је, каже даље Вељко, веома негативно деловао на токове у Хрватској. Однос снага окренуо се у корист маспока. На то утичу бројне друге појаве, али је овај тренутак имао велики утицај. Морамо поћи од чињенице да су Хрвати пошли од другачије формулације него Словенци. Словенци кажу „није супротан Уставу СФРЈ”... а Хрвати кажу: „Ако буде супротан Уставу СФРЈ, али то ми сада не знамо”. Дакле када буде рекао Уставни суд они ће се диференцирати на оне који су маспок и оне који нису. Треба радити на томе да се то деси, ићи мудро и дати свакоме прилику.

Ток догађаја говори да није тачна њихова теза да их нико не може зауставити легалним уставним путем. Моћи ће сигурно, само морамо деловати брзо и мудро.

Сматра да Председништво треба што пре да крене у офанзиву, на првој седници да да задатак свим савезним органима да дају званичну писмену оцену стања и могућности примене Устава СФРЈ и закона и обављања функција федерације, са предлозима ставова и мера, полазећи од става Председништва СФРЈ и Савезног већа Скупштине СФРЈ да се у случају супротности устава републике са Уставом Југославије мора примењивати Устав СФРЈ. У пракси се тога морају строго и доследно придржавати.

ССНО ће настојати да тестира Словенце на примени ових ставова, на практичним примерима оптужбе за кривична дела за издавање војне тајне одређених лица ако докази буду потпуно верификовани, што је у току.

Кажем Вељку да му је анализа формално логична, али се бојим да смо зашли на колосек правних смицалица из којих се не можемо изкобелати. Ако су се они одлучили да прекрше Устав земље, мала је нада да ће га сада они као старијег поштовати. То је илузија. Урадићемо све што можемо, али понављам да је војска направила грешку што је одустала од акције у правом тренутку.

Обавештавам Вељка о неуспелим припремама „разговора у четири ока” Дрновшека и Буша. Питам га за савет да ли да га одмах обелоданимо. Он сматра да то треба добро задокументовати па изнети на Председништво, јер то није ни први пут нити је безазлено.

Дрновшек пристаје да сутра одржимо састанак Председништва, да оценимо ситуацију у вези са поступцима Словеније и ако треба дамо нешто за јавност. Народ је узнемирен и масовно протестује.

29. септембар 1989.

Павле Јевремовић написао је забелешку о припреми сусрета Буш-Дрновшек, врло добро и врло јасно. Зимерман је дошао на разговор код Дрновшека са својим политичким саветником, али Дрно-

вшек инсистира на разговору у четири ока, оставивши америчког саветника испред врата!

Поставља се много питања:

- Зашто је хтео да разговара у четири ока?
- Зашто није поднео информацију шта је разговарано?
- Пошто је очигледно да је он тражио да разговор с Бушом буде у четири ока, који је разлог био за то?

Све то може да има далекосежне негативне импликације. Од Американаца ће и други сазнати, али довољно је да тамо они знају да шеф државе Југославије жели такав разговор са шефом такве велике силе као што је САД, у ситуацији кад његова република Словенија најављује могућност отцепљења. Да ли је желео да тражи подршку за такав потез? И непристајање Буша на такав разговор нешто значи. Све то треба озбиљно анализирати.

Састанак¹⁾ Председништва (претворен у седницу) врло конструктиван, са бројним критикама упућеним сопственом раду у целини, али пре свега Дрновшеку. Тешко је то поднео, често је реаговао али није имао куд. Усвојили смо изузетно важне закључке о стању у земљи после усвајања спорних амандмана на Устав Словеније о задацима органа федерације у вези с тим и о непоколебљивој намери да се Устав СФРЈ мора примењивати на целој територији СФРЈ. То треба позитивно да делује на јавност и да омогући тестирање Словенаца, који су стално тврдили да Устав СФРЈ не може и не сме бити доведен у питање. Па да видимо. Ја у то сумњам, јер нисам у стању да објасним зашто би мењали Устав ако пристају да га не примењују. Могућности органа федерације да Устав СФРЈ непосредно остварују у Словенији, без њених органа, минималне су.

2. октобар 1989.

Разговор с Тулурковским.

Упознајем га са акцијом Дрновшека да разговара са Зимерманом и Бушом „очи у очи“. Веома је изненађен. Сматра да треба да одредимо неког члана Председништва који ће се бавити спољном политиком, а да Дрновшека искључимо. Да га пустимо још да иде у Немачку јер је све заказано, па више до маја да не дозволимо ни један сусрет на нивоу председника, а за ово да га оштро критикујемо на затвореној седници. Васил ће обавестити Шувара, а ја остале.

Очигледно је да Васил једва чека да њега одредимо да буде задужен за спољну политику. У овој најделикатнијој међународној

1) По пословнику Председништво има две форме рада: састанак и седницу. На састанку се разговара и договара а на седници се доносе одлуке

01157721

ситуацији за земљу и то би било врло ризично. Спољнополитичку активност мора да контролише Председништво у целини.

Долази ми у посету Панчевски. Хоће да ме консултује шта да ради са припремом конгреса СКЈ у овим условима када је Словенија усвојила противуставне амандмане и није послушала ЦК СКЈ. Проблем је нарочито што Уставни суд не може да пресуди до конгреса. Саветујем му да ради као да Словенци не постоје: све да спрема и усваја већински, онако како смо убеђени да је паметно, а они нека се поставе како хоће. Нека прихвате или нека оставе. Исто ћемо тако радити и са Уставом. Начинићемо Устав који одговара Југославији, а они нека одаберу да буду у Југославији, или да изађу. Доста су нам кројили и Устав и „капу”, па ево докле смо дошли.

Разговор са Слобом.

Информисем га о случају „очи у очи”. Разговарамо о привредној ситуацији: у Србији су очајни услед економске политике Анте Марковића. У септембру је инфлација била 48%. До краја године може бити 200%, а година на годину, на бази 48% у септембру, износи 10.000%. То је ужас. Попљачкаће Србију. Познате су економске законитости да инфлација осиромашује сиромашне а обогаћује богате. Србија је исподпросечно развијена и лоше пролази у том хаосу. Размишљамо како да одбранимо Србију од тог ужаса. Да ли да идемо на неку врсту затварања? Да ли да кршимо јединствено тржиште да бисмо заштитили људе? Кад бисмо могли само цене хлеба и млека да решимо аутономно – да ми сами блокирамо те цене, и да дајемо компензације произвођачима? Врло тешко. У току недеље морамо сести и разговарати темељитије. Цела ова ситуација врши стравично преливање средстава према развијеним републикама. Анте неразвијеним обећава санацију из државног буџета, а Србија остаје на цедилу. То је свесна политика против Србије и њеног руководства. Иду на „што горе” док не пукне.

4. октобар 1989.

После седнице Председништва СФРЈ остајемо, на мој захтев, само чланови Председништва и генерални секретар. Износим проблем са разговором „у четири ока” и тражим да Дрновшек објасни своје виђење ситуације. Делује као да није изненађен. Каже да разговор у четири ока с Бушом није он тражио, нити је то спомињао у сусрету са Зимерманом. Наводно, Дрновшек је о томе обавештен од своје шефовице кабинета, преко које се америчка амбасада интересовала о његовом знању енглеског, „јер се предвиђа сусрет у четири ока”. Ништа више. Са Зимерманом је разговарано о томе да Југославију у

САД не треба третирати слабије од Пољске и Мађарске, јер реформе у Југославији нису ништа мањег значаја. (То је, наводно, Зимерман говорио.) Шта је говорио Дрновшек, то не знамо. О томе не говори. Договорено је да се заведе ред у протоколу и у правилима понашања, да се сви тога придржавамо. Не може се без посебне одлуке разговарати без присуства надлежних служби и мора се правити забелешка. Тупурковски је задужен да припреми правилник понашања.

13. октобар 1989.

Разговор са Слобом.

Предложио сам да разговарамо сами. Покренуо сам питање договора око става у погледу политичког плурализма, односно вишепартијског система у Србији, зато што је то једно од најосетљивијих питања на коме можемо бити нападани из иностранства, из наших западних па и других република и од наше интелигенције. Запад је по сваку цену запео да у источноевропским земљама сруши једнопартијски систем. У Мађарској и Пољској се то практично десило. У Југославији се то остварује у Словенији. Анте Марковић се на ТВ изјаснио за вишепартијски систем, а то су на одређени начин учинили Македонци и Црногорци. Парадоксално је да српска партија (ЦК) која има најширу подршку народа и која стварно једина и у условима вишепартијског система не би изгубила власт, да она буде та која се плаши вишепартијског система. Без јаких разлога ће да навуче на себе одијум свестраних критика.

Слоба се слаже са том оценом, али износи елементе који га упућују на опрезност. У Србији би у том случају дошло до формирања албанске партије. Њих је скоро 2 милиона. Било како да назову ту своју партију они би преузели власт у својим срединама и ми бисмо изгубили Косово. Дакле, то је „државни разлог” који нам не дозвољава да идемо у Србији на вишепартијски систем. Што се тиче уже Србије и Војводине ту нам нико ништа не би могао, без обзира на више партија због националног састава. Верује да ће на Конгресу преовладати наш став. То ће бити и у Уставу. Наша стратегија треба да буде обезбеђивање, не само ставовима, него практично, потпуне демократије српској интелигенцији, у беспартијском плурализму. Да нас они много не нападају.

Даље говори о утицају Словеније на ток ствари у Југославији. Позиција Словеније је јако ослабљена, па и њен могући утицај. СК Словеније се практично искључио из СКЈ, јер је одбио да поштује закључке ЦК СКЈ о Уставу Словеније. Они су и своју партију скоро ликвидирали, немају морално право да говоре о нама. Уосталом, не питамо их нити ћемо да их слушамо – игнорисаћемо их и омаловажавати. Имамо морално право на то.

С обзиром на вишенационални састав Југославије, сматра он, Запад ће схватити нашу земљу и ако осигура демократски беспартиј-

ски плурализам. То је далеко већа гаранција за опстанак Југославије него вишепартијски систем, који би је могао до краја раздробити.

Моје је мишљење да су његови аргументи логични, али није вероватно да ће инострани фактор тако олако да их прихвати, поготово што њима баш и није толико стало до Југославије као у време хладног рата. Можда им је више стало до рушења „режима” него до опстанка Југославије!

Праћемо ситуацију и даље процењивати.

18. октобар 1989.

Седница Председништва.

Предвиђен је разговор о резултатима посете Анте Марковића Америци. Поднета је писмена информација. Детаљно сам је прегледао. Анте усмено „ставља шлаг”, у ствари да забашури слабости свог програма и неуспех посете. Сви су склони да га без велике расправе похвале због успеха посете и да све формализујемо.

Јављам се за реч и истичем две користи од посете: прво, што је Анте успео да објасни Американцима да ми ипак идемо у озбиљне привредне реформе и друго, што су они успели да њега убеди да мора да направи план борбе за обарање инфлације. Отишао је, кажем у САД са убеђењем да ће инфлацију обарати пет година (то је официјелни концепт СИВ-а), а вратио се са убеђењем да то мора учинити у једној години. Штета је, додајем, што то није схватио већ овде, него је за то било потребно да иде у Америку.

Реаговао је као опарен: „То није истина”.

Отварам информацију СИП-а о његовој посети САД и читам:

„Конејбл¹⁾ је поновио да се мора имати неки план који ће, као део укупног реформског програма бити посебно усмерен на сузбијање инфлације.”

„Председник СИВ-а је објаснио да ми имамо план, али суштински проблем нам је санирање дефицита и отклањање узрока губитака, а то је и одлив капитала. Имамо и макроекономске политике са мерама које су антиинфлационе. Проблем је у томе што се ми налазимо у ситуацији да све те системске и друге мере не можемо спровести без подршке ММФ, СБ и др. (стр. 21 и 22 Извештаја).”

И даље у одељку 4. Резиме Извештаја, под насловом „Међународни монетарни фонд” пише:

„Траже сачињавање програма за брзо обарање инфлације. Прихватили су да мисија дође у Београд 23. XI 1989. и да се за 15 дана рада сачини програм који би резултирао обарањем инфлације... ММФ ће инсистирати на програму југословенске владе на брзом обарању инфлације. Од интензитета овог програма зависиће и висока финансијска подршка кроз аранжман.”

1) Барбер Конејбл, функционер ММФ

- Мислим да коментар није потребан – завршио сам.

- Где то пише?, зачудио се Анте.

- Страна 24. Извештаја – одговорих.

Заћутао је, као убијен.

Наставили смо рад Председништва по другим тачкама дневног реда, Анте је отишао. У једном тренутку, баш је нешто реферисао адмирал Стане Бровет¹⁾, упаде Анте као суманут. Седе, прекиде Станета и поче да говори. Сви смо помислили да је нешто велико и тешко – јер се на Председништво тако не упада без позива.

„Молим вас, поче Анте, десио се један велики пропуст, који морамо одмах исправити. На информацији о мојој посети САД није назначено 'државна тајна' па молим да се то одмах учини.”

– Наравно, прокоментарисали смо с олакшањем. Свима је било јасно да се уплашио да јавност не сазна истину.

Велики муватор.

20. октобар 1989.

Вељко Кадијевић тражи пријем. Излаже ми своје виђење догађаја у Словенији и све то повезује са догађајима у Мађарској и Пољској. Систематизовано излаже шта се све дешавало у Словенији последњих неколико година, еволуцију званичне политике ка ставовима опозиције, систематске нападе на ЈНА, упоређује то са збивањима у Мађарској и оцењује да се ради о делу специјалног рата против социјализма и комунизма уопште, а тиме и против уставног поретка наше земље. Убеђен је да у свему има огромну улогу страни фактор – страна обавештајна служба – и да је неопходно појачати планове одбране земље. Предлаже да то размотримо на Савету за заштиту уставног поретка и да заједно са ССНО израдимо план контраобавештајног рада на разоткривању непријатељског деловања. Неопходно је открити главне протагонисте у Словенији и благовремено их разобличити. У противном, долази нам период усвајања новог устава земље, за који се без тих чињеница не можемо лако изборити.

21. октобар 1989.

Пера Грачанин, Вељко Кадијевић и ја разговарамо о нужности допунских напора за разоткривање страног утицаја на рушење уставног поретка у Југославији. Очигледно је да се не жели дозволити Савезу комуниста Југославије да изврши реформу и остане на сцени, желе га разбити, скинути са сцене и увести систем западне демократије, по цену разбијања земље или чак братоубилачког рата.

Оба савезна секретара ангажоваће шефове контраобавештајних служби, сачиниће план акције којим се мора разјаснити откуда долази и куда је каналисана активност рушења уставног поретка.

1) Стане Бровет, адмирал, заменик савезног секретара за народну одбрану

На седници Савезног савета за заштиту уставног поретка усвојићемо уопштени закључак на основу којег ће се израдити план контраобавештајног рада и акције.

22. октобар 1989.

На седници Савезног савета за заштиту уставног поретка донели смо ставове који стварају основе за израду контраобавештајног плана и акције.

30. октобар 1989.

Посетио сам Словенију. Примили су ме коректно... У разговорима је учествовало цело руководство. Главне разлике по свим политичким питањима остале су и даље, али се нисмо свађали. Свако тера своје.

Ја остајем на томе да су они прекршили Устав Југославије и да сада могу да се коригују ако у пракси поступе по одлукама Савезног већа, ако спроводе савезни Устав. Наравно, у то не верујем, али и они много не обећавају. Ћуте. Понављају да ту и нема сукоба.

Моле да одустанемо од доношења уставних промена на нивоу земље пре него што све републике не измене своје уставе, да их не бисмо притерали уза зид и оставили на цедилу. То категорички одбијам, јер би то било пристајање на гашење Устава СФРЈ и ликвидирање Југославије.

Кажу да се у односу на Србију осећају понижени, омаловажени и изоловани због садржаја писма које им је јавно упућено. Примећујем да им то ништа не смета да поново покрећу иницијативу за аболуцију сепаратиста на Косову, дакле, у Србији. Навикли су да се мешају, па бог.

Скренуо сам им пажњу да њихово заоштравање односа са ЈНА неће на добро да се заврши. Они се, замислите, „плаше војске, традиционално”. Зато је њихов однос према ЈНА такав.

Иначе, нападају Анту Марковића, горе него што то чине у Србији.

РАСПРАВЕ О АБОЛИЦИЈИ АЗЕМА ВЛАСИЈА И ДРУГИХ ШИПТАРСКИХ ПОЛИТИЧАРА

1. новембар 1989.

Седница Председништва СФРЈ.

Разматра се предлог Стипе Шувара за аболицију Азема Власија и четворице оптужених у Титовој Митровици. Седници присуствују и Слоба Милошевић и председник Председништва са Косова, као и Анте Марковић, Вељко, Пера и Максић (Лончар у Москви). Пера и Вељко се одмах изјашњавају против Зеленовић и Бућин такође. Анте ћути. Ја сам, поред осталог, рекао и следеће:

„Оптужени су за контрареволуцију и сепаратизам. Оптужба је средство државе за одбрану уставног поретка и за одбрану земље од распада. Сви који су уплетени у то коло осећају се угрожени и узнемирени као пацови пред земљотрес. Ја у том смислу и разумем захтев за аболицију оптужених, али је он директна подршка контрареволуцији и националистичком сепаратизму. Зато се мора одбити...”

Кад сам завршио Шувар се обраћа Дрновшеку и моли да га заштити. Дрновшек коментарише да се не слаже с мојом дискусијом, да она и њега погађа.

Слоба изговара само две реченице: Захтев за аболицијом је подршка сепаратизму. Усвајање тога захтева имало би катастрофалне последице.

Веома конфузни били су Тупурковски, Богићевић и Риза Сапунџију. Они су и за и против, али не могу сада да се одлуче – па су склони да се ствар одложи. Риза је прво био против, а да се касније види, па је после разјаснио да је за, али да се касније одлучује. Васил је био за, али нема услова да се таква одлука донесе, а касније је (после седнице) мени објашњавао да је то значило против. Богићевић ни сам не би могао да објасни да ли је био за или против. Тек – како било да било, одлука је била негативна. „За” су се „чисто” изјаснили само Дрновшек и Шувар, али има доста и конфузних и колебљивих.

То је у овом тренутку политичка слика Југославије.

2. новембар 1989.

Састанак Председништва.

Припреме за седницу са председницима председништвава република и покрајина о међунационалним односима 8. XI о.г. Разматрамо текст ставова Савета за заштиту уставног поретка, као основе за рад на тој седници.

Дрновшек је „намирисао” о чему се ради. Не допадају му се неке констатације, управо оне из којих произилазе задаци за рад обавештајних служби:

Кажем им да је то став Савета, а они нека се дистанцирају ако желе, нека закључе другачије, на то имају право. Наравно да им није

01157727

нимало угодно да стављају себе у позицију да не дозвољавају држави да се штити и брани, али какви су, све се може очекивати.

8. новембар 1989.

Седница Председништва о међунационалним односима. Учествују председници председништава република и аутономних покрајина.

Дрновшек и ја дали смо нека уводна излагања о намери, суштини и циљевима, он генерално, а ја поводом ставова Савета. Остали чланови Председништва нису учествовали у расправи.

Председници председништава република и покрајина као рогови у врећи. Бранко Костић каже да је извршио дубоку анализу узрока међурепубличких свађа и да је дошао до закључка да је свему узрок Косово – дуготрајни егзодус Срба и Црногораца и неразумевање неких делова Југославије за то питање. Док се ту не направи прелом нема нам бољег. Изгледа да је и ова седница показала да у таквом схватању има доста истине. Косово и Србија и дан-данас су главне теме. Хрватској је крива политика Србије што Срби у Хрватској постављају питања равноправности; Босни и Херцеговини – што се јавно разоткривају међунационални проблеми и нетолеранције; Словенији, замислите, што јачају националистички и антисоцијалистички покрети у Србији. Испада да, само кад би Србије а нарочито српске политике нестало – било би све у реду. Бар по изнетим мишљењима.

Поларизација је врло јасна: Црна Гора и Србија са своје две покрајине имају јединствене оцене. Македонија се колеба, али не сме ништа да учини што би охрабрило сепаратизам Албанаца. Словенија и Хрватска нападају српску политику, отворено или прикривено, а Босна „има три мишљења”.

Што се мене тиче, важно је да су прихватили ставове Савета, да можемо да радимо оно што смо замислили, а можемо и да закључимо нешто конструктивно, на основу чега ћемо покушати да се бранимо од деструкције, али и да стварамо атмосферу у јавности да ће ствари ићи набоље.

То смо и учинили. Какве ће вајде од свега тога бити зависиће и од наше акције, али и од тога шта ће се догађати на страни оних који имају другачије намере. Ни они неће седети скрштених руку.

14. новембар 1989.

Разговор са Цефри Саксом, професором универзитета из САД, о могућности обарања инфлације у Југославији.

Цефри Сакс каже да има радосну вест, а то је да се инфлација у Југославији може оборити без жртава, тј. да се не мора истовремено обарати стандард грађана, јер су наши стварни дефицити свега 3-4% од бруто друштвеног производа.

Предложио је следеће мере:

- 1) Стабилизovati курс динара према немачкој марки и задржати га непромењеним у периоду од бар шест месеци;
- 2) Индексирати номиналне наднице према ДМ у току прва четири месеца. После тога ослободити наднице.
- 3) Задржати фиксне цене неколико кључних производа, укључујући гориво и комуналне услуге. Све остале цене треба да се формирају слободно.
- 4) Народна банка Југославије (НБЈ) треба одмах да обустави давање селективних кредита за извоз и за пољопривреду.
- 5) Курсне разлике НБЈ покривати из буџета федерације.
- 6) НБЈ мора имати потпуну самосталност и не може одобравати кредите за финансирање буџета.
- 7) Формирати фонд за реструктурирање банака ради реструктурирања несолвентних банака (1% од БДП).
- 8) Обуставити сервисирање иностраних дугова и обуставити откупљивање својих дугова у 1990. г. Тражити од инопартнера подршку за свој програм одлагањем и отписивањем дела дугова.
- 9) Да се постигне с ММФ нови споразум о Стенд бај аранжманима и са Светском банком о зајму за структурално прилагођавање (по 300 мил \$).
- 10) Да се повећа вредност динара према неконвертибилној валути.

Председништво се није изјашњавало. Примило је информацију шта Сакс предлаже, а СИВ треба да се определи према тим предлозима.

ВОЈСКА И УСТАВНЕ ПРОМЕНЕ

16. новембар 1989.

Тражио је пријем Вељко Кадиевић. Разговарамо у мојој канцеларији. Жели да ме упозори на неке елементе војних процена значајне за наше постављање у вођењу политике.

Њихова је процена да није реално да се постигне међурепублички договор о уставним променама, јер су концепцијске разлике велике, а против договора раде и спољни фактори који су антисоцијалистички и антикомунистички оријентисани. Ради се о томе да страни фактор неће дати да се постигне сагласност на социјалистичкој оријентацији, јер је њихов циљ рушење социјализма и најмање увођење социјалдемократије западног типа.

Према војној процени, циљ спољних снага је рушење социјализма у Југославији, а то се може остварити у две варијанте: прва – покушати одмах, као у Пољској и Мађарској, али уз ризик да се Југославија

као држава распадне. У том случају успех би био делимичан, јер ако би се земља распала социјализам би ликвидирали само у западном делу земље. Други – на дуги рок, с тим да се уз очување јединства земље преко западних делова делује на продирање антисоцијалистичке идеологије на територију целе Југославије.

Оцењује да ће се одредити за другу варијанту из страха од Руса, јер би у првој варијанти постојала опасност да преко источног дела земље Руси добију излаз на Јадранско море. Али то не значи да ће бити помирљиви код Устава. Бориће се за „асиметричну” федерацију, тј. за лабаву конфедерацију као најпогоднији облик руинарања социјалистичке државе.

Кључна питања земље су: 1) Устав; 2) Економске реформе; 3) Сузбијање инфлације; 4) Конгрес СКЈ. Све то морамо решити наредне године и то тако да не дозволимо одлагање али ни да западне силе реше ситуацију у Југославији брзом акцијом, а на дугу стазу се морамо учвршћивати.

Војска нема јасну представу шта ће се десити у окружењу на дужи рок али ми морамо опстати као држава на социјалистичкој оријентацији.

Кључни значај придаје акцији за разоткривање путева утицаја страних сила. Обавештава ме о првим резултатима рада на припреми договореног плана акције. У ССНО ствари иду добро. У ССУП има тешкоћа. Шеф СДБ организовао је групу од 6-7 људи који би радили на плану акције. Кажу да је било негативних реаговања у смислу да не могу да раде мимо закона, као да им то неко тражи?! Неће да раде против акције својих република у томе је ствар. Мораће Пера Грачанин да изврши селекцију кадрова. Вељко ће разговарати с њим. Ако се не разобличе везе са страним службама, биће нам тешко крајем 1990. године да превазиђемо сукобе око новог Устава.

Вељко практикује да овакве анализе излаже мени, а из разумљивих разлога не жели да их износи целом Председништву. Мени се чини да је анализа добра што се тиче идеолошке оријентације запада на рушењу социјализма, али сумњам да ће се они много бринути за јединство Југославије. Пошто верујем да они неће лако срушити нашу власт у Србији, треба бити спреман за прву варијанту – ризик цепања земље. Дакле, наш проблем може бити пре свега распад земље, а тек другоразредно питање је облик друштвеног уређења. Чини ми се да словеначко понашање то потврђује.

17. новембар 1989.

Разговор са Слободаном Милошевићем.

Остали смо дуго у четири ока. Почели смо разматрањем идеја Цефри Сакса а завршили са идејама за нову савезну владу у мају идуће године, када Анти Марковићу истиче једногодишњи мандат (у оквиру мандата старе Скупштине). Србија неће прихватити Анту

Марковића јер није радио поштено. А то је једино што је Србија од њега тражила. Све је подредио преливању пара од неразвијених ка развијеним.

Морамо озбиљно размишљати о кандидату за председника СИБ-а. Слоба размишља о Вељку Кадијевићу, с тим да му дамо за потпредседника Оскара Ковача¹⁾. Треба видети да ли би Вељко хтео. Верујемо да би добио подршку целе Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине. Тешко би смела и Хрватска да га не подржи а такође и Македонија. Важно је имати кандидата који је за Југославију и за социјализам. Анте није ни за једно ни за друго. Бар по нашој оцени.

18. новембар 1989.

За нашу земљу увек је била важна улога СССР и његов положај на међународној политичкој сцени. Анализе и информације које долазе до нас овако одсликавају актуелно стање у СССР:

Бројни представници ранијих генерација које су, уз велика одрицања, читав живот веровали у социјализам, сада имају осећај да су преварени. Сматрају да је перестројка и реформа превара и издаја.

Половична решења у привреди дају лошије резултате од старог система. Најгоре је са прехраном становништва.

У области међунационалних односа тек предстоји подизање тензије и сукоби. Посебно се очекују велики проблеми са Украјином и Русијом, али и са балтичким и неким од муслиманских република.

Горбачов губи популарност међу радницима којима се такође укидају неке привилегије (снабдевање предузећа месом, стабилне плате за невелики рад и сл.), препуштају се тржишту без робе и инфлацији. Реална опасност су масовни раднички протести.

У Политбироу Горбачов је ојачао позицију учињеним кадровским променама.

У војном врху расте незадовољство. Нису очекивали да ће војска и војна производња доћи под удар перестројке. Незадовољни су падом стандарда и угледа у друштву.

Питање је како би се КГБ у критичним тренуцима понашао према Горбачову, јер је шеф КГБ Крјучков, иако у добрим односима с њим, присталица постепених (програмираних) промена.

Горбачов контролише државни и партијски апарат али уз све наведене тешкоће сада је више у ситуацији да гаси пожаре него што стварно управља земљом. Оштре су и очите критике у затвореним круговима да се много обогатио и да је умешан у корупцију.

Очигледно, врење у СССР је велико, а будућност неизвесна. На кога ћемо се ми ослонити ако ток ствари буде водио даљем слабљењу СССР и апсолутној доминацији САД? Наша ће позиција бити све тежа, зато бисмо се морали благовремено побринути за преломне одлуке да не западнемо у хорсокак усамљености и изолације.

1) Оскар Ковач, професор Економског факултета у Београду

ДРЖАЊЕ СЛОВЕНИЈЕ ПРЕМА СРБИМА

21. новембар 1989.

Седница Председништва СФРЈ. Разматрамо односе са суседима али и спољнополитичку ситуацију у ширем смислу. Реферисања два савезна секретара, Лончара и Кадијевића приметно се разликују. Лончар говори и оцењује позитивно све промене у ИЕ земљама, посебно у Мађарској и Пољској. Кадијевић сматра да је то процес који се одвија под два утицаја: прво, тежње ових земаља да исправе грешке и, друго, тежње западних земаља да дефинитивно сруше социјалистички систем. Расправа на Председништву не поклања много пажње тим променама. Јанез Становник драматично захтева да се Председништво СФРЈ определи против одржавања најављеног митинга Срба и Црногораца у Љубљани 1. децембра. Страхује од крвопролића. (Угрожава се суверенитет Словеније итд.) Чланови Председништва му замеру зашто Словенци нису забранили недавни митинг Албанаца у Љубљани, који подржавају сепаратистичку политику Словеније.

22. новембар 1989.

Наставак јучерашње седнице. Наизглед безначајно, али није тако. Оставили смо Дрновшека потпуно усамљеног, када се ради о митингу у Словенији. Дрновшек је дао један предлог закључка који изражава став Председништва против одласка српског становништва у Љубљану и одржавања митинга. Ја сам предложио контрапредлог који препоручује да их Словенци приме са добродошлицом и да то буде митинг братства и јединства. Бућин предлаже да не доносимо ништа, да се не оглашавамо. Шувар предлаже да Тупурковски начини нови текст на основу ова два, што је он у паузи и учинио. Његов смо текст и усвојили, уз резервисање и противљење Дрновшека, а није ни чудо, јер текст осуђује одобравање и одржававање митинга албанских сепаратиста, а препоручује да се Словенци договоре са Србима и Црногорцима о митингу. Извод из текста гласи:

„Председништво СФРЈ сматра да није прихватљиво да се у појединим деловима наше земље толеришу или недовољно енергично сузбијају окупљања у знак подршке албанским националистима и сепаратистима...

Председништво препоручује да се изнађу могућности за остваривање продуктивне комуникације између заинтересованих грађана и представника организација и органа СР Словеније са представницима Срба и Црногораца са Косова, које ће бити демократско и у духу узајамног поштовања, међунационалног уважавања у циљу јачања заједништва и бољег разумевања међу народима и народностима наше земље”.

Може се претпоставити какво ће разочарање настати у Словенији, али ми смо једна држава, не можемо народу да забранимо кретање јер би то значило кршење основних људских права. Поготову за то нема разлога у Словенији. Словеначко руководство се уплашило као да га може збацити српски народ. Као да га не бира и разрешава словеначки народ, за који бар тврде да је јединствен.

Разматрамо предлог да се Вељко Кадијевић унапреди у чин генерала Армије.

О томе сам последњих дана разговарао с Панчевским и Диздаревићем, који ме је упознао са процедуром започетом у претходном Председништву.

Материјал нам је подељен у паузи седнице. Антон Стари¹⁾, генерални секретар, каже приликом уручивања материјала, да му је Шувар рекао: „Немој мени ни давати, ја сам против”.

Дрновшек реферише да му је Диздаревић пренео да је претходно Председништво сматрало да ово унапређење треба одложити за годину дана, па зато предлаже да то учинимо, да оставимо за наредну годину.

Стипе Шувар се одмах слаже.

Интервенишем: ради се о погрешној информацији: претходно Председништво се сагласило са унапређењем, али је сматрало да треба да протекне годину дана на функцији пре унапређења, што је и остварено. Дакле, не још годину дана. Предлажем да га унапредимо.

Дрновшек се исправља, и он је „тако мислио”.

Шувар сматра да треба у чин генерала Армије унапредити Кочу Поповића²⁾ и Пеку Дапчевића³⁾ и да ће он за то дати званичан предлог.

– Отом потом. Кад предложиш о томе ћемо разговарати, кажем му ја.

Тако смо усвојили унапређење Вељка Кадијевића. Остали су, наравно, били „за”. Ако чланови Председништва из Словеније и Хрватске имају такав однос према министру за народну одбрану, то не може да значи ништа друго него нетрпељивост према Армији на чијем је челу. Није добар знак.

Невероватна информација из СИБ-а за чланове Председништва. Извод из белешке о разговору Јована Веиновића, саветника председника СИБ-а, са амбасадором САД Зимерманом од 30. октобра 1989.

Зимерман је „нагласио да... програм владе, као и Анте Марковић

1) Антон Стари, генерални секретар Председништва СФРЈ

2) Коча Поповић, генерал, бивши министар иностраних послова Југославије

3) Пеко Дапчевић, генерал, бивши начелник Генералштаба ЈНА

лично уливају поверење и уживају подршку не само владе него и пословних кругова у САД и на западу у целини... У вези с тим, истичући да говори сасвим отворено, нагласио је да би, у случају да дође до промене програма, као и личности које га симболизују, то могло имати озбиљних негативних импликација за укупну југословенску позицију у САД и земљама Западне Европе”.

Није јасно откуд Зимерману овлашћење да говори у име Запада у целини.

Белешка је, свакако, прослеђена нама по налогу Анте Марковића. Он нас, дакле, упозорава да га Америка подржава да водимо рачуна о мандату у наредном периоду. Важно је за њега шта мисли САД, а не шта мисли наш народ и наша Скупштина која оцењује његов рад.

Упозоравам Председништво на ову чињеницу.

Дрновшек каже да он и не верује да је то Зимерман рекао. Верује да је то Анте измислио да би „ојачао своју позицију” унутар земље.

23. новембар 1989.

Дрновшек ме обавештава да се стање у Словенији погоршава. Да су разочарани ставовима Председништва о митингу Срба. Да је он присиљен да се јавно дистанцира од ставова Председништва. Сматра да је неопходно да се хитно сазове седница Савета за заштиту уставног поретка.

Питам га има ли нових елемената за процену у односу на јучерашњу седницу Председништва. Он наводи неку додатну информацију ССУП-а која је данас стигла, коју ја још нисам прочитао. Кажем му да не видим разлога за седницу, али ћу је свакако одмах сазвати ако то он тражи.

Читам наведену информацију. Нема ту ништа. Говори се „о безбедносно интересантним лицима” која учествују у организацији митинга.

Очигледно се ради о покушају да се измене ставови Председништва, да Савет оцени опасност по уставни поредак, па да наново сазове Председништво.

Зовем Перу Грачанина, питам га има ли нових безбедносних елемената у односу на јучерашње стање. Каже да нема. Звао га Дрновшек вероватно да тражи његово реферисање на Савету. Договарамо се да чврсто стоји на томе да нема нових елемената, како не би поново дискутовали о овоме што је већ оцењено.

Дрновшек одустаје од захтева за одржавање седнице Савета. Дао је јавну изјаву личне природе да је он против одржавања митинга.

24. новембар 1989.

Деловање страних фактора све је веће, као и њихово интересовање за збивања у СФРЈ.

Ево како нас је оценио један амерички експерт према извештају који је поднео после пет недеља проведених у Југославији:

„Везе између југословенских народа се „кидају“ уз видљиве тенденције погоршања. Јача антагонизам између републичких руководства, што се пресликава и на обичан народ. Забрињава степен необавештености и нетолерантности према супротним ставовима (у Србији) те антагонизам, па и мржња (у Словенији).

Код већине у Србији чињенице се занемарују науштрб емоција које се аутоматски узимају као највећи доказ исправности садашњег српског пута. Расположење за вишепартијски систем, као једну од могућности југословенског развоја, релативно је најмање у Србији. Може се говорити о оживљавању „култа личности“ који је, међутим, израз спонтаног расположења маса.

Даљи развој Југославије је неизвестан. Најбоље што би могло да се догоди јесте настављање започетих промена у разним деловима земље. Међутим, оне би могле водити стварању различитих система у оквиру једног југословенског: у Словенији и донекле у Хрватској систем би био сличан западном моделу; у Србији би се наставило са самоуправљањем, уз јаку идеолошку компоненту; остале републике нису „важни играчи“, па се могу опредељивати и по географском принципу....

Пролонгирање садашњег статуса кво, без конкретних институционалних решења, довело би неизбежно до најгорег решења – оружаних сукоба и евентуално грађанског рата и то у српским деловима Хрватске или БиХ. Косово, и поред могућности избијања отворених сукоба, не може довести до грађанског рата. Свако инволвирање ЈНА, без обзира да ли би то било на страни западних или источних делова земље, или пак неутрално, створило би герилски отпор који не би могао бити лако угушен, јер су бар југословени по томе чувени.

Тешко је рећи који би прилаз Југославији од стране САД био најпродуктивнији и најкориснији. Евидентно је да америчким интересима одговара развијање процеса који су започети у Словенији, а шире се све више и у Хрватској. Истовремено, није корисно ни антагонизирати Србе као најбројнији југословенски народ. Распад Југославије најгоре је решење и за САД. Оваква позиција је, изгледа, јасна свима у Југославији. Ипак, у Србији долази до одређених критика САД, што брине администрацију. Јер, присуство САД, посебно у Србији, изузетно је значајно у овом тренутку. Иначе, антиамериканизам шире у народу није раширен нигде у Југославији.”

01157735

То је оцена са којом се вероватно у САД и њеној администрацији и званично оперише, бар у овом периоду. Ни они сами не знају шта ће с нама. Ни једна им варијанта заснована на даљој победи српске политике не одговара, али су им интереси за Србију велики. Не треба потцењивати њихову процену о могућности избијања оружаних сукоба и грађанског рата, ако се не нађе споразумно институционално решење. То исто мислим и ја, али многи одговорни кад им то поменем сматрају претеривањем. Дабогда да су у праву, али би морали одговорити како ћемо усвојити уставне промене код оваквог понашања Словеније и Хрватске?

25. новембар 1989.

Кључни догађај последњих дана без икакве сумње је промена руководства у ДДР и рушење берлинског зида. Тај је догађај запањено свет, чак велике и средње силе. Мада су у јавности најјаснији били Французи и Енглези, који су јасно рекли да нема ни говора о промени статуса кво у Европи, да се границе не могу мењати, Руси и Американци су били опрезнији: Ево шта је Шеварднадзе¹⁾ рекао на састанку комитета МИП-ова Варшавског уговора у Варшави 26. и 27. октобра о.г. о немачком питању:

„Актуелно је питање пораста реваншистичких расположења у СРН. То питање се сада активно разматра и у нашем Савезу и на Западу. Све нас то забрињава. Пре свега, јер постоји и остаје на снази позната одлука Федералног уставног суда СРН од 31. јула 1973. чија је суштина у томе да Рајх наставља постојање у границама из 1937. и што границе на Истоку имају привремен карактер.

Лидери у СРН користе аргуменат да немачки мировни уговор није закључен.

Министар финансија у влади Кола рекао је у јулу о.г. да „Немачки Рајх није нестао капитулацијом 8. маја 1945.“. Што се у схватању нерешеног немачког питања односи и на источнотемачке области са ове стране Одре.

Савези изгнаних Немаца након Другог светског рата, на чије конгресе је почео ићи и канцелар Кол, дају и овакве изјаве: „Ми не желимо да се одрекнемо и не одричемо се Шлезације. Немачки Рајх наставља да правно постоји у границама из 1937. Ми не претендујемо на пољску територију, а Пољаци испољавају претензију на немачку територију“. Ради се о детаљно промишљеној политици подривања ДДР и радикалног решења тзв. немачког питања.

Потребна нам је реална оцена ситуације у Европи и политике СРН. Не бих желео да будем схваћен у смислу да сада почиње потпуна милитаризација те земље, иако је она већ довољно милитаризо-

1) Едуард Шеварднадзе, министар иностраних послова СССР

вана. У СРН постоје партије, прогресивни активисти који би желели да граде равноправност стабилне и узајамно корисне односе са СССР-ом и свим ИЕЗ. То је такође реалност. У нашем је интересу да се одазовемо на стремљења тих кругова, подржимо развој политичког дијалога и широке сарадње са том кључном земљом Запада, имајући у виду економску и научно-техничку сарадњу.

С друге стране, наши интереси захтевају да реално посматрамо све што се догађа, водећи рачуна о искуствима и веома горким лекцијама историје.”

Ако су Французи и Енглези категорички против и ако су се Совјети тако жестоко узнемирили од уједињења Немачке, које је на видику, каква ли је наша судбина? Да ли ће се историја поновити?

Пољаци и после пораза КП не желе да напусте Варшавски уговор. Њих су Руси „померили” на запад, па би им се могло лако десити да им Немци узму а Руси не врате територије. Њима је још теже, плаше се и једних и других – и Немаца и Руса.

26. новембар 1989.

Ни Американци не мисле о Немачкој другачије. Џорџ Кенан, бивши амбасадор САД у Југославији, објавио је ових дана у „Вашингтон посту” коментар догађаја у Европи, па о немачком питању каже:

„...Принцип којим се већина нас руководила кад смо се пре 40 година суочили са проблемом будућности Немачке био је овај: да Немачка не сме поново да буде уједињена а посебно не милитаризована, нити држава која би стајала сама у Европи, а не би била чврсто обухваћена неком широм међународном структуром – структуром која би апсорбовала њену енергију и тиме умирила немачке суседе...

... Чак и ако би либерализација политичких прилика у источној Европи напредовала у блиској будућности до тачке до које би се те прилике мало разликовале од оних које владају у Савезној Републици Немачкој, то само по себи не би био разлог за непосредно уједињење Немачке и ово, према томе, није тренутак за постављање тог питања.”

Наздравље. Није тренутак, али га Немци постављају. И не само постављају: сами одлучују. Немачка се мења брже него што се то допада и великим силама. Да ли ће оне бити способне да се супротставе ономе што Немци раде и шта намеравају да ураде – да се уједине пркосећи свима – видеће се. У сваком случају позиције свих, а самим тим и нас, могу бити из темеља пољуљане.

28. новембар 1989.

Велика прашина се подигла око најављеног митинга Срба и Црногораца у Љубљани. Јоже Смоле је изјавио на седници Председништва ССРНЈ да Словенија неће више давати помоћ Косову ако се не одустане од доласка Срба на митинг у Љубљану.

Све републике према савезном закону обавезне су да дају допринос Фонду федерације за развој неразвијених, а одатле се даје за развој Косова. Словенија би тиме одбила да поштује савезни закон. То може изазвати негативне реакције Срба са Косова – ако нас материјално уцењујете онда не можемо ни разговарати да ли да одржимо или да не одржимо митинг. Дрновшек је дао личну изјаву да је против митинга, што је опет изазвало слична огорчења и негативна реаговања. Рачунало се на утицај српског руководства да се одврати народ од одласка у Љубљану, али њима ни на памет не пада да то чине. Вељко Кадијевић је у више наврата покушао да утиче на мене и на Слобу, да утичемо да се одустане од митинга али без успеха. Пера Грачанин између чекића и наковња. Врше на њега огроман притисак. Кад дође код мене ја га смирим, али после се опет узортира. Словенци прете да ће забранити кретање по целој Словенији. Митинг су наводно већ забранили.

Синоћ ме зове Дрновшек. Каже да су у Словенији изгубили главу. Свашта могу да ураде. Покушава наново да утиче да се заустави одлазак у Љубљану. Кажем му да је то скоро немогуће. Једина опасност од инцидента налази се на страни словеначке власти. Грађани неће правити инциденте, то је јасно. Они иду да говоре истину о Косову. Ваљда неће словеначке власти истину о Словенији показивати у репресији.

У контакту сам са Богданом и Слобом. Сви смо сагласни да је опасност искључиво везана за понашање словеначке власти.

Јутрос ме Пера Грачанин зове сабајле. „Усложњава” се ситуација, каже он. РИВ Словеније дао сва овлашћења републичком секретару за унутрашње послове, а то подразумева могућност забране кретања грађана на целој територији Словеније.

Зовем Зорана Мишковића¹⁾ и тражим да СИВ одмах прибави те одлуке, да видимо да ли су у складу са Уставом Југославије. Он ми тврди да јесу, да је СИВ синоћ све разматрао, али да ништа ту није оперативно, све је то само као могућност, са циљем одвраћања.

Зове ме Слоба. Радмило Богдановић му рекао да ће Словенци затворити границу и забранити долазак Срба и Црногораца!

Проверавам код Дрновшека, он мисли да нису, али не искључује и ту могућност. Зовем Становника. Он ме уверава исто што и Мишковић. Све је у циљу одржавања реда и одвраћања. Скрећем му пажњу да не прекораче своја овлашћења и не наруше права грађана која произилазе из Устава СФРЈ. Гарантује да неће. Сугеришем да поступа као што су поступили са Албанцима који су демонстрирали пре неколико дана. Све смо видели на телевизији. Милиционер их је упозорио да је митинг забрањен, а они су га ипак одржали и мирно се разишли. Становник додаје да су онда велики број њих идентификовали и сада

1) Зоран Мишковић, генерални секретар СИВ-а

их кривично гоне. Па, кажем ја, нека гоне и ове, ако баш морају. Само да не примењују силу.

Покушавам да утешим Слобу. Мало се смирио, али им ништа не верује.

Ево једне анализе из Пољске о перспективама Југославије и њеним односима са Западом. Анализа је рађена за најуже руководство ПУРП.

„Питање социјализма у Југославији важно је за процену историјских шанси социјализма као 'светског система'. Реформе у ИЕЗ значе крај концепта реалног социјализма. Ипак, у овом тренутку 'одлазак' социјализма са политичке сцене догађа се искључиво у земљама где није имао историјско утемељење, нити је пустио озбиљне корене, како у друштвено-економским односима, тако и у свести људи. За дефинитивну оцену да ли социјализам као светски систем доживљава историјски пораз треба причекати шта ће с њим бити тамо где се историјски појавио кроз аутономну револуцију (СССР, Кина, Куба, Југославија). Према многим индицијама, изгледа да ће Југославија бити прва пред тим искушењем...

Југословенски другови би требало да уче на грешкама ПУРП-а. Уколико СКЈ уђе у радикалне реформе након што потпуно изгуби поверење у народу, тада ни шансе југословенског социјализма фактички неће постојати... За СКЈ је боље да подели власт, или чак да сиђе са власти на демократски начин, него да буде 'отеран пред таласом општеномског незадовољства'...

Тешко је претпоставити да ће Запад оставити Југославију као 'комунистичко острво' унутар нове демократске Европе. Отуда је реално очекивати да запад 'припреми' за Југославију исти сценарио који је примењен на ИЕЗ. У том смислу: вршиће притисак на демократске промене; тражиће увођење вишепартијског система, слободне изборе и разбијање монопола власти СКЈ; подупираће антикомунистичку опозицију и атмосферу; условљаваће економску помоћ политичким уступцима; блокираће разговоре о интеграцији са западном Европом док не добије гаранције да ће се реформе 'спровести'."

Ето тако нашу судбину виде Пољаци. Да ли ће наша судбина зависити од нас самих или од спољних фактора, остаје да видимо.

29. новембар 1989.

На пријему поводом Дана Републике скрећем пажњу Јанезу Становнику да на „збрањеном“ митингу у Љубљани према грађанима који буду долазили поступају најмање као према Албанцима који су имали митинг пре неколико дана. У сваком случају да не употребљавају силу, јер би се то катастрофално одразило на будућност односа у Југославији. Гарантује да се сила неће употребљавати, али је веома забринут. Каже да је ово почетак краја Југославије.

01157739

Да ли га схватити озбиљно? Можда су људи одлучили да изађу из Југославије, па је за њих крај, али није јасно зашто би био крај и за нас.

30. новембар 1989.

Слушам на радију читаву драму: мере које су предузели Словенци поводом митинга Срба у Љубљани, проглас ССРН Србије о прекиду односа са Словенијом и коментаре. Зовем Грачанина. Он каже да су Словенци донели мере у оквиру закона (њиховог)!? А то што раде је практично издвајање из Југославије: нико не може да пређе словеначку границу! Проглас ССРН Србије о прекиду економских односа са Словенијом примљен је са одушевљењем у Србији и Црној Гори. Зна народ да се Словенцима најбоље може доскочити ако се ударе по цепу. Како из тога изаћи, и да ли се уопште мисли излазити из тога? У сваком случају мене нису ни консултовали када су писали тај проглас, а донели су тако крупну одлуку. То је, чини ми се, први пут да садашње руководство Србије повуче тако крупан потез без мог знања. Мало је оправдања што у том тренутку нисам био у Београду. Отишао сам на Златибор да се одморим 2-3 дана за време празника и тамо сам, преко радија чуо проглас ССРН Србије о прекиду економских односа са Словенијом.

Зовем Дрновшека. Он је негде у Љубљани. Питам га да ли види шта се све дешава, а он мене да ли сматрам да треба да сазове Председништво. Кажем му да су Словенци претерали у ограничавању основних људских права грађана. Он их оправдава, а оштро напада Србију. Шта има да се састајемо кад имамо дијаметрално супротно гледање. Само ћемо се свађати. Договарамо се да мало сачекамо и видимо ток догађаја.

4. децембар 1989.

Догађаји су се низали драматично, а наша је немоћ била очигледна. Састали смо се тек у понедељак 4. XII 1989.

Сазвао сам седницу Савезног савета за заштиту уставног поретка рано у 8,00 сати. За 10,00 сати заказано је Председништво, а у 15.30 Дрновшек путује за СР Немачку. Временски теснац погодан за „блиц” потезе. Дрновшек мора да иде, а ми ћемо после тога да закључимо.

На седници Савета усмеравамо расправу на питање уставности поступка Словенаца, мада има покушаја напада и на Србију, али то сводимо на политички став једне друштвене организације, која је издала проглас (ССРН) који се може критиковати.

Анте Марковић вешто покушава да насталу кризу искористи да „прогура” у Скупштини спорне законе о ценама, о порезима и о девизном пословању. Сматра да је смисао свега овога да се спречи при-

вредна реформа. Припрема терен да Председништво подржи Владу, а можда чак и да изгласа системске законе као привремене мере.

Вељко Кадијевић цео догађај ставља у шири контекст кризе из које се не може изаћи ако се хитно не промени Устав СФРЈ и не ојачају функције федерације. Указује на ставове СИБ-а од јуче, где се говори о нужности уставних промена у делу о пореском систему и безбедности и то подржава.

Бринем се за те „заокрете” СИБ-а као тактичке варијанте које неће лако проћи, а циљ им може бити двојак – прво да Анте Марковић придобије источни део земље који га сада оштро критикује, и друго да се умртви рад на целовитој промени Устава. Међутим, Вељко се „залепио” за то због проблема финансирања Армије.

Питам у паузи Вељка шта мисли о ризицима таквога потеза. Он ме упозорава да, ако Анту Марковића као човека Хрватске придобијемо за такве промене, а плус као председника СИБ-а, постижемо пресудну већину од 7:1 за израду новог Устава.

Кажем му да је то наивно. Анте никад неће пристати на промене Устава. Он жели да „воза” државу до пропасти и распада „закрпама” у систему.

Чуди ме како Вељко не може да га „прочита”.

Седница Председништва одвијала се у оштром сукобу између тезе коју сам ја заступао да су Словенци прекршили Устав СФРЈ, и покушаја неке осуде „обе” стране и настојања да се постигне „помирење”.

Моја теза је била: Словенци су увели мере које одговарају ванредним приликама. Ванредне прилике има право да прогласи само Председништво СФРЈ, што оно није учинило. Према томе, Словенци су нарушили основна људска права утврђена у Уставу СФРЈ. Тиме су демонстрирали још један степен отцепљења од Југославије.

Дрновшек који је у међувремену отишао у Немачку, сматрао је да су Словенци поступили по закону, а Срби нарушили Устав СФРЈ. Предлагао је да формирамо неке групе за „помирење”. Усвојени компромисни ставови Председништва, који садрже на неки начин и једно и друго, никоме не користе, само одражавају немоћ за излаз из ситуације.

5. децембар 1989.

Заседање Скупштине СР Србије. Изборна седница са много пауза. Прилика да попричамо. Окупили смо се у салону иза канцеларије председника Скупштине практично сви, целокупно републичко руководство. Неизбежан је разговор о односима Словенија – Србија. Коментари су жестоки, нападају Словенију, одобравају проглас ССРН. Рекао сам им: јуче сам вас одбранио, на Председништву смо практично осудили само Словенце, али је немогуће овако издржати. Треба бар да ме консултујете кад доносите овакве одлуке.

Слоба некуд излази и враћа се, као, не учествује у разговору. Остали се праве глуви. Убеђујем их да се ограниче само на смањење куповина трговачке робе, а да не угрожавају трајну привредну кооперацију јер то штети и нама самима. Такође, да јасно дефинишу под којим условом пристају да наставе сарадњу.

Сложили смо се да се од Словенаца тражи следеће:

да се јавно извину грађанима које су шиканирали на граници и у Љубљани и да дају гаранцију да то више неће чинити;

да престану да подржавају албанске сепаратисте и да поштују југословенску политику о Косову;

да прихвате став Уставног суда Југославије о амандманима на Устав Словеније.

Те ставове ће сутра Радмила Анђелковић изнети на ССРН, као услов да укинемо прекид економских односа са Словенијом.

Очигледно је да се ради о врло деликатном питању. Проглас о прекиду економских односа је у Србији прихваћен са одушевљењем. Оцењује се као храбар потез руководства. Али, питање је да ли нас то води у излаз из тешкоћа. Све ће зависити од тога како ће се овај потез даље модификовати у складу са политичким циљевима. Економски гледано, може да буде штетан и за Србију. Али, није у игри само економија.

6. децембар 1989.

Из Италије добијамо актуелне оцене значајне за Југославију.

Италијанске оцене су да „Словенија неће користити право на отцепљење, већ само с њим „игра на карту“ постизања што бољег положаја у Југославији у оквиру предстојећих промена устава и привредне реформе”. Ипак, Словенци се прибојавају увођења ванредног стања у Словенији, па предузимају мере предострожности.

Оцењују да је „СССР мало заинтересован за стање у Југославији, јер је оптерећен властитим проблемима; да Горбачов не може да се одржи дуже од годину дана. У случају његове смене на чело земље би дошле бирократско-конзервативне снаге које ће желети да поврате монолитност СССР и земаља Варшавског уговора, што би могло да доведе до нове кризе у ИЕЗ и шире”.

Према њиховој процени „главну улогу у променама у Пољској одиграо је папа Војтила. Велику улогу одиграо је и у Мађарској, а директно делује и у СССР. Односи Ватикана и СССР одвијају се преко КГБ (!), а не дипломатским путем”.

Запажају да је у последње време карактеристично повећано улагање новца грађана из Словеније у некретнине у Трсту и на подручју североисточне Италије.

По мом мишљењу италијанска информација о стварним намерама Словеније или је наивна или је намерно лансирана да би нас заварала. Словенци раде пуном паром на рушењу уставног поретка земље

и на осамостаљењу, а само блефирају страх од неких ванредних мера. Ако и имају страх то само говори да они сами сматрају да има разлога за увођење ванредног стања. Карактеристично је да Талијани не помињу утицај папе на збивања у Југославији, што је такође провидно и изазива подозрење у намере лансиране информације.

11. децембар 1989.

Совјетски амбасадор у Алжиру (члан КПСС) вратио се са седнице ЦК КПСС и оценио да је ситуација у СССР-у веома критична. Постоји сукоб између Горбачова и дела чланова ЦК. Има елемената отворене поларизације снага. Горбачов је најавио могућност повлачења са функције. Предузете су мере да се осујети покушај удара или присилног повлачења Горбачова. Неслагање постоји на свим нивоима, па и у оружаним снагама.

Ово нас мора много да забрине, јер ослабљен СССР, без обзира ко ће тамо бити на власти, значи законито јачање наших главних противника, а тиме и слабење наше међународне позиције.

12. децембар 1989.

Из Италије добијамо сигнале да Запад за сада не мисли да би у било којој варијанти развоја догађаја у Југославији, требало ићи на њену поделу. Влада у Риму оцењује да за сада ЈНА нема могућности да интервенише у унутрашњој ситуацији земље, као директан носилац привремене власти. Тврде да уколико би Југославија увела ванредне мере у Словенији, да је НАТО одлучио да Запад не реагује, јер је то унутрашња ствар Југославије.

НАТО може тако да закључи, али је проблем што ми не можемо ништа. Ми нисмо у стању да се сложимо о увођењу ванредних мера. Ову информацију имају сви у СФРЈ који су одговорни за стање, укључујући и ЈНА и ССУП и СИБ али они не предлажу ванредне мере него „уставни“ поступак који нико не схвата озбиљно а који жестоко злоупотребљавају сепаратистичке снаге у земљи.

13. децембар 1989.

И даље интензивно пратимо шта ће се догодити у СССР-у. Према британским проценама за које се сматра да су најбоље обавештене о стању у СССР, Горбачову предстоји још годину дана политичког живота. Ново совјетско руководство ослониће се на армију ради успостављања реда у земљи.

01157743

14. децембар 1989.

У сусрету Горбачов – Буш на Малти, Горбачов је поставио директно питање Бушу да ли америчке позиве на уједињење Европе на основама западних вредности треба разумети као настојања да се уништи социјализам?

Буш је одговорио да је привржен Хелсинкију, али је изразио бојазан од истискивања САД и Канаде из европске куће, која настаје.

Свако се чеше тамо где га сврби.

16. децембар 1989.

Конгрес СКС. Разговарам са Слободаном Милошевићем о анти-инфлационом програму који ће сутра Анте Марковић саопштити Председништву СФРЈ а прекосутра Скупштини Југославије. Полазимо од тога да суштину програма знамо, иако га Анте скрива као змија ноге. Кажем Слоби да не би било добро да обарамо Програм.

Жестоко се љути: Србија тај Програм не може подржати из много разлога. Прво, зато што је на штету Србије, блокирање цена инфраструктуре уз слободне остале цене; укидање селективних кредита за пољопривреду, сакаћење извоза на клириншко подручје; блокирање плата на новембарском нивоу уз слободне цене животних намирница, што је социјално неиздрживо, исувише рестриктивна кредитна политика; отпуштање 150.000 радника итд. Сматра да су његови циљеви неостварљиви, (раст цена да се сведе на 1% месечно, од садашњих 50%, итд).

Предлажем да се иде тактички и са конкретним примедбама, како би се Програм максимално побољшао, јер је врло вероватно да ће га други на брзину усвојити, а ми ћемо остати сами. Уосталом, ми смо били најгрлатији у захтеву да се обара инфлација.

Слоба је за одлучно „не”. Треба га оборити. Ако сада прође, остаће још 4 године, а ми у њега (Анту) немамо поверење.

Ја већи значај придајем побољшавању програма (сузбијање инфлације је у нашем интересу), него обарању Анте Марковића, али Слоба не верује да ће Анте ишта наше прихватити и да цену тога програма превише треба да плати Србија.

Питање је како ће други гледати на наше одбијање. Треба све то, народу, који је озлојеђен, објаснити. Није му више до чекања и неће лако разумети наша политичка прегањања.

17. децембар 1989.

Седница Председништва СФРЈ. Упознавање са садржајем Програма Владе за реформу и обарање инфлације.

С обзиром на већ формирану позитивну оцену, а и неверовање да би моје евентуалне озбиљније примедбе биле подржане од већине (јер њима одговара да добијају јефтино струју из Србије, а да продају

скупо своје производе) настојим да избегнемо изјашњавање, да све сведемо на упознавање. Међутим, сви остали хвале програм.

Моја се оцена своди на превелику рестриктивност кредитне политике која ће угушити многа предузећа. Рекао сам директно да Програм личи на одлуку државе да јој целокупно становништво буде здраво, па ће да би то остварила побити све оне који су болесни. Питао сам шта ће Влада тражити од Председништва ако Скупштина одбије Програм и да ли ће поднети оставку? Односно да ли мисле да им је лепше да поднесу оставку ако се Програм одбије или ако се ускоро покаже неспроводив. Одговор Анте Марковића је био категоричан: биће усвојен, биће спроведен, о оставци не размишљам. Као да је режија унапред јасна, и све сагласности унапред познате.*

18. децембар 1989.

„Шпигл” пише: „Владе Словеније и Хрватске желе да интернационализују сукобе у Југославији. На тајном састанку 10. децембра у замку Брежице, у близини Загреба, председник Словеније Становник и његов хрватски колега Латин су се договорили о следећем плану: они желе да замоле савезну владу у Бону да „још колико у фебруару 1990. сазове мировну конференцију у Франкфурту. Циљ ове конференције, у чијем раду треба да учествују, поред шест југословенских република, и Аустрија, Италија и Француска, јесте европска гаранција за преображај Југославије у савез држава и концепција за укључивање ове конфедерације у процес европске интеграције. Овим планом желе да сломају српске хегемонистичке претензије”.

Шта значи „савез држава”? Значи да садашње републике постану самосталне државе које улазе у савез, а то значи и које могу кад год хоће да изађу из савеза. То би даље значило наш пристанак на то да изађу са народом (српским) који то неће и са његовом територијом. То је, дакле, трик да се избегне изјашњавање народа о његовој судбини.

Ако им је стало до интеграције у Европу шта им фали да то остварује Југославија?

19. децембар 1989.

Франц Шетинц¹⁾ у „Делу” пише:

„Уместо што Председништво СФРЈ припрема предлог за нови савезни устав, за који је унапред јасно да ће га већ у почетној фази одбацити барем Словенија, што Марковић припрема економски програм који ће пре сломити државу него инфлацију, било би паметније да се у држави одмах сазове нека мировна конференција, округли сто на југословенски начин, који би морао да одговори на само једно

1) Франц Шетинц, члан ЦК СКЈ из Словеније

питање – да ли се ова државна заједница уопште може очувати и, ако може, на какав начин, односно у каквом облику. Наиме, када је толико нагомиланих проблема могуће је само то – или насиље. Ако се догоди ово последње, конференцијски сто ће се морати тражити у Женеви, где ће суци бити суперсиле, а редарци у плавим шлемовима”.

Зар расправа о концепту новог савезног устава није начин да се одговори на то питање које поставља Шетинц? Трик је у томе да се престане разговарати о уставу, него да се започне разговарати о Југославији – да ли да опстане или да се растури!

Не пише ово Шетинц без договора са целокупним словеначким руководством, а словеначко руководство, зна се, има јаке саветнике и савезнике у Немачкој и Аустрији. Толико су дрски да нам чак најављују цео сценарио који им је обећан!

21. децембар 1989.

Занимљиво је мишљење мађарског амбасадора о ставу Запада према Југославији. Он сматра да су земље Запада прилично збуњене развојем ситуације, те не знају коме треба да „помогну”. Он очекује да је и за САД и за СССР најважније да се сачува територијални интегритет Југославије, те да ће они подржати ону личност која буде способна да изврши промене без нарушавања интегритета земље. Запад је више наклоњен програму Анте Марковића, али сматра да то није коначна одлука, с обзиром на још увек нејасну ситуацију у Југославији.

Био сам амбасадор и врло добро знам, како се формирају сличне оцене. Сваки дан се међу амбасадорима разговара на различитим сусретима и пријемима. Оно што се из тога „роди” то постаје „оцена” амбасадора. Зато се ту увек може рачунати са значајним елементима истине, а овде вероватно има и елемената дослуха СССР и САД о заједничком интересу за очување територијалног интегритета Југославије, можда и о реформама, иако их можда свако замишља на свој начин. Питање је само да ли Словенци и Хрвати, који очигледно не теже интегритету Југославије, неће наћи подршку код својих патрона за супротна стремљења.

Из информација, које не потичу из наше амбасаде у Букурешту, сазнајем да се Румунија налази у фази ишчекивања крупних промена. Практично је уведена војна управа. На аеродромима и на другим граничним прелазима, режим врши тоталну контролу, трагајући за оружјем. Опште је мишљење да се земља налази на прагу преврата. Главно питање је да ли ће социјалне немире започети прво радници или студенти. Чаушеску¹⁾ се и даље у пуној мери ослања на органе безбедности. Очекује се да га армија у одсудном тренутку неће подржати.

1) Николае Чаушеску, председник СР Румуније

Карактеристично је колико смо слабо обавештени о стању у суседној Румунији, као да тамо немамо амбасаду. Ово је једина и то посредна информација сличне врсте која је доспела до мене, а говори о врло значајним стварима за безбедност у нашем непосредном суседству.

22. децембар 1989.

Са посебном и разумљивом пажњом пратим стање у СССР-у, који све више тоне. На последњем пленуму ЦК КПСС говорио и шеф КГБ, који је иначе, члан ЦК. Он сматра да КПСС не држи ситуацију у рукама, нити остварује своју руководећу улогу. Његова је процена „да би на слободним изборима, уколико би се они данас одржали, КПСС добио највише 10% гласова”.

Наздравље!

На истом пленуму Рижков¹⁾ је критиковао Горбачова због његове склоности да посвећује велику пажњу својој популарности, науштрб озбиљног ангажмана у решавању тешких проблема друштва. Рижков не припада антигорбачовској фракцији, него је упутио добронамерно упозорење. За сада?!

Да ли то тамо јача демократија или им је догорело до ноката?

25. децембар 1989.

За три дана пао је режим у Румунији. Тврде и да су ухватили Чаушескуа.

ОТЦЕПЉЕЊЕ САВЕЗА КОМУНИСТА СЛОВЕНИЈЕ ОД СК ЈУГОСЛАВИЈЕ

Конгрес СК Словеније одлучио да се отцепи од СКЈ! Понудиће неку конфедерацију републичких партија. После амандмана на устав Словеније ствари иду даље. Да ли је Србија ипак била у праву? Сада су ствари дошле дотле да прво треба да видимо где нам престаје држава, а где почиње иностранство, па онда да заузимамо ставове о свему другоме!

Зимерман је посетио Дрновшека. САД су изненађене далекосежношћу програма стабилизације који је Анте Марковић понудио. Боје се да без јединства не бисмо успели у спровођењу. САД ће нас

1) Александар Рижков, председник владе СССР

свесрдно помоћи. Зимерман није рекао да је изненађен далекосеж-
ношћу одлука Словеније и СК Словеније!

28. децембар 1989.

Занимљиво је какве информације Кинези имају о споразуму Буш – Горбачов на Малти. И САД и СССР ће процес промена у ИЕЗ третирали као унутрашњу ствар тих земаља, укључујући и оријентацију на увођење вишепартијског система, али уз услов (који је поставио Горбачов) да оне остану у Варшавском уговору. Такође је Горбачов тежио да се не доводи у питање једнопартијски систем у СССР. На овај начин је, по мишљењу Кинеза, Горбачов „извршио политичку трговину и фактички издао ИЕЗ”. Они тумаче да је тако поступио са циљем да обезбеди економску помоћ Запада и избегне сопствени пад. Иначе, оцењују да је пад Горбачова неизбежан ако не покаже успех у економској области и побољшању животног стандарда народа.

Наравно да су Американци мудрији од Горбачова: земље ИЕ ће остати у Варшавском уговору док не уведу вишепартијски систем и не обаве слободне изборе, на којима ће комунисти изгубити. После тога ће оне саме одлучити шта ће да раде и неће питати Горбачова.

Сећам се вица који су ми причали Пољаци кад сам боравио у Варшави: „У социјализму је као у авиону. Мука ти је, можеш да цркнеш, али не можеш да изађеш!”

Изгледа да се авион приземљује!

31. децембар 1989.

На другарском сусрету код Богдана Трифуновића пред Нову годину Слоба Милошевић каже да Србија неће поштовати Закон о ограничавању личних доходака на новембарском нивоу, како је то утврђено савезним прописима у оквиру програма стабилизације. Једноставно, Србија тај закон није прихватила и неће да га поштује! Свако предузеће које има остварен доходак може да врши исплате у том оквиру, а Служба друштвеног књиговодства мора одобравати исплате!

Такође, Србија намерава да одмах иза Нове године обустави испоруку електричне енергије Хрватској. Неће да јој испоручује по блокираној цени, а да цене њених производа буду слободне.

О овим питањима се нисмо договарали. Не верујем да је било који састав руководства о томе разговарао. Позвали би и мене. Сличан случај као кад је прекинута сарадња са Словенијом. Није добро да заједно сносимо одговорност а о одлукама се не договарамо. Карактеристично је да се тако значајне ствари изрекну у тренуцима када се не може озбиљно реаговати нити расправљати, а онда то служи као покриће да смо у току или чак сагласни.

На прагу смо правог економског рата? Случај Словеније неће бити усамљен? Ни најтежи? Да ли је то прави пут? Шта се тиме постиже? Какву ћемо збрку изазвати у нашој републици? То су све питања која ће се одмах наметнути. Боље би било да су сва та питања прво расправљена па заузети ставови.

Нова 1990. година нам неће бити баш „срећна”.

4. јануар 1990.

„Координација” у Председништву Србије. Договор о томе шта радити. Штрајкови се шире. Уцене за повећање плата. Рушење пословодних органа. Критике свих руководства изузев српског. Доћи ће брзо време и за српско, будимо реални.

Станко Радмиловић¹⁾ подноси уводне информације. Тврди да је добро што су одбили Програм СИВ-а, итд. Да је српска политика добра (офанзивна итд). Анализира штрајкове. Изводи конфузне закључке. Расправа дезоријентисана. Слоба ћути, чека. Једино Богдан каже да остајемо на цедилу, јер сви подржавају СИВ. Говорио сам скоро последњи. Нећу да им солим памет и да прејудицирам. Рекао сам да је била грешка што је програм одбијен у глобалу, боље да је прихваћен у глобалу а критикован у детаљима. Унета је конфузија у народ. Хитно се мора ствар поправљати. Треба прокламовати став да се програм мора поштовати без обзира што је Србија била против. Да ћемо се борити за његову дораду. Да се залажемо за правну државу и за демократију, а то значи да поштујемо одлуке легалних органа и кад останемо у мањини. Да затражимо да се направи рачуница о распореду додатног терета савезног буџета на републике и ако смо превише оптерећени да тражимо коректуру, као и да предложимо коректуре закона о платама, како би се елиминисале нелогичности и нестимулативности.

Углавном је то и усвојено. Слоба је то у закључку поновио. Да ли је променио мишљење не знам, али је прихватио то као званични став. Требало би то да буде оријентација за иступање према јавности у ЦК СКЈ и у Скупштини СР Србије.

ДЕЛОВАЊЕ НАЦИОНАЛИСТИЧКИХ СТРАНАКА

8. јануар 1990.

Пера Грачанин тражи пријем. Информиса ме о деловању националистичких и шовинистичких странака – Српске народне обнове, Хрватског народног покрета и Словеначке социјалне странке. Сматра да ће деловање тих и таквих странака подстаћи национализам и

1) Станко Радмиловић, председник Извршног већа Србије

шовинизам и још продубити конфликте између република. Тражи седницу Савета за заштиту уставног поретка, да оценимо шта да се ради.

Предлаже да тражимо разговор са Слобом и Богданом да им скренемо пажњу да Србија остаје све више изолована, да воде рачуна како вуку потезе. Заједно смо ово стварали (мисли на Слобу и Богдана, мене и себе) морамо то заједно чувати и даље развијати. Изузев Црне Горе, нигде више Србија нема подршке, а то је јако лоше. Можда се то на нивоу федерације, где нас двојица радимо, много јасније испољава.

10. јануар 1990.

Састанак код Слобе. Присутни: Пера, Слоба, Богдан, Зоран и ја. У отвореном другарском разговору од скоро три сата, у свему смо се сложили. Програм СИБ-а за сузбијање инфлације мора се подржати. Инсистираћемо да се коригује у две тачке: оптерећење Републике за издржавање Федерације и мотивисаност рада (деблокада личних доходака). Прекинуће се изолација Анте Марковића, биће примљен на разговор. Примиће га и Слоба Милошевић. Појачаће се активност на Косову, која је доста замрла. Интензивираће се међурејубличка сарадња, изузев са Словенијом. Посебно ће се држати чврста веза и сарадња са Армијом. Главна битка треба да се одигра на XIV конгресу СКЈ, да се сачува интегритет СКЈ и демократски централизам, бар статутарно (формално). Циљ је да Словенци остану сами, да им се не прикључе Хрватска и Македонија, а евентуално и БиХ. Барјак ће носити представници ЈНА, а ми ћемо подржавати, да не будемо ми на челу, јер би деловало одбојно за Хрвате и Македонце. Армија прихвати такву улогу.

Изнеће се у јавност детаљни рачуни и аргументи о несразмерном оптерећењу СР Србије поводом усвајања антиинфлационог програма Владе да би јавности било јасно зашто Србија ставља примедбе.

Оцењујемо политичку опоруност евентуалног кривичног гоњења Вука Драшковића¹⁾. Правни разлози постоје. То би морало бити условљено одговарајућим мерама према Туђману²⁾ у Хрватској и Рупелу у Словенији, али они то вероватно неће учинити. Ми у Србији не можемо вечито бити „већи католици од Папе”. Било каква акција само у нашој Републици неће спасти Југославију, а што се нас тиче, нас Вук Драшковић у Србији не може угрозити.

1) Вук Драшковић, председник Српског покрета обнове

2) Франьо Туђман, вођа Хрватске демократске странке

11. јануар 1990.

Састанак чланова Председништва. Словенија одбила предлог за покретање поступка за измену Устава СФРЈ. Разговарамо како да поступимо, јер ако за ову фазу немамо консензус у Скупштини Југославије, тј. сагласност свих република и покрајина, зауставља се даљи рад на промени Устава. Ја постављам питање да ли би било паметно да дамо и наш предлог и као алтернативу, словеначки предлог, (који фактички значи растурање Југославије) да бисмо правно пребродили ову фазу? Дрновшек сматра да је то неопходно. Стипе се категорички супротставља: даћемо искључиво оно са чиме се ми слажемо, дакле, наш предлог. Па нека одбију. Сматра да неће смети да одбију. Дрновшек сматра, пак, да ће одбити и да ћемо све закочити. Ако дамо и алтернативу, могао би се наставити рад до коначне одлуке. Одлучићемо на самој седници 17. о.м.

Разговарамо о опортуности подношења кривичних пријава против оснивача националистичких и сепаратистичких партија. Дрновшек је одлучно против. Залаже се за политичко деловање. Јасно, боји се за Словенце и њихове партије. Можда и сам некој припада?

16. јануар 1990.

Према информацији из Софије, бугарска опозиција поставља Бугарској КП следеће захтеве:

1. укидање монопола КП Бугарске и поништавање чл. 1. Устава;
2. одвајање КПБ од државе;
3. ликвидирање партијских организација у предузећима;
4. престанак финансирања КПБ од стране државе;
5. деполитизација оружаних снага и службе безбедности;
6. озакоњење вишепартијског система и поделу власти;
7. укидање монопола над средствима информисања.

Ово су захтеви истицани у свим ИЕ земљама слични ко јаје јајету. Вероватно је да су састављени у једном центру одакле се промишљају промене у ИЕ.

Што се нас тиче ми смо у овом тренутку практично дошли дотле да све ове услове можемо прихватити, или смо их већ прихватили, изузев тач. 3. и 5, али и то нису непремостиви проблеми. Најтеже питање је што налогодавци тих промена све то раде ради довођења марјонетске власти, а вишестраначки избори у Србији до тога неће довести. Бојим се да не прибегну методама које немају везе с демократијом, али имају везе са интересима и силом.

17. јануар 1990.

Седница Председништва СФРЈ. Разговор о распореду чеоних функција у федерацији на републике и покрајине.

Изнео сам следећи предлог:

01157751

1. одвојити државне функције од осталих (партијских и др. што је до сада било измешано);

2. у државне рачунам председнике Председништва, Скупштине и СИВ-а;

3. увести принцип да на три чеона места морају бити људи из различитих република и да се ротирају;

4. остали (потпредседници и др.) били би из преосталих република и аутономних покрајина.

То практично значи да, ако председник СИВ-а буде из Хрватске, тј. ако остане Анте Марковић, Шувар мора да буде „прескочен” на функцији председника Председништва. Нисам то изричито рекао али се разуме.

Шувар је одмах реаговао да је то измишљено ради њега.

Није ради њега, него ради тога да не буду од тројице двојица из Хрватске. А и није добро имати Шувару на челу државе у оваквој кризној ситуацији.

18. јануар 1990.

Слоба сматра да је предлог који сам дао добар. Сматра да нам је гори Стипе него Анте. Анте би и могао да остане ако му програм успе. Ја га обавештавам да је расположење велике већине у Председништву да Анте остане и у наредном мандату, макар да му програм до маја и не успе у потпуности. Да се о томе води рачуна, да и овде, код кандидовања председника СИВ-а не останемо сами...

Војни изасланик СССР у Варшави оцењује да је позиција Горбачова врло лабилна, несигурна и да је изгубио симпатије и углед у СССР-у. Код грађана нема више вере у будућност перестројке, јер се демократија претворила у анархију. Више нико нема ни власти ни моћи: ни армија, ни полиција, ни безбедност. Нема производа на тржишту. Влада безакоње, нагла је појава криминала, банди и хулигана, наркомана. На делу је грађански рат и распад државе.

Италијански министар спољних послова Де Микелис у разговору са Дином Фраскобалдијем, познатим италијанским публицистом, оценио је да нове партије и покрети у Југославији националних или чак националистичких обележја имају тенденцију истицања реваншизма према СКЈ.

Де Микелис је даље рекао да је у последње време порастао интерес САД за кретања у Југославији. Бејкер, амерички државни секретар, недавно у разговору с њим (мада није прихватио његову оцену

да је Југославија у предности у односу на ИЕ земље због предузетих реформских мера), сагласио се да је потребна подршка реформама СИБ-а и А. Марковићу лично, јер у томе САД виде кохезиони фактор и темељ нове политичке стабилности Југославије.

Као да не виде шта ради Словенија, то не коментаришу!

ОЦЕНЕ ГЕНЕРАЛШТАБА О СИТУАЦИЈИ У ЈУГОСЛАВИЈИ

19. јануар 1990.

Дуги разговор с Вељком Кадијевићем.

Дошао је на његов захтев. Веома је забринут. Војска оцењује да је стање у земљи све горе и горе, да нас са свих страна окружују и сатерирују у ћошак. Кључно питање је да ли ћемо се успешно супротставити словеначкој политици или нећемо.

Подсећа на разговор о амандманима на устав Словеније са словеначким руководством. Тада су они тврдили да су они последњи у словеначком руководству који су за Југославију. Ако им онемогућимо да усвоје уставне промене они ће пасти, а ако падну ми тамо више немамо југословенски оријентисане саговорнике. Сада је видљиво да су нас дебело лагали, јер све што су даље радили било је антијугословенски. Дакле, они су били ти који су диктирали антијугословенски курс. Сада су одбили уставне промене које је предложио СИБ, одбијају и предлог за израду новог Устава Југославије, прете да ће се искључити из СКЈ. Све је на истој линији: Југославија мора бити онаква каква њима одговара, у противном следе уцене и блокаде свих врста.

С тим се мора што пре рашчистити. Време ради за њих, јер им се све више приближавају Хрватска, а и БиХ и Македонија. Кључне потезе треба да повучемо док су још бар у неким ставовима сами, а то су питања Устава пре свега. Свако одлагање решења уводи нас у све тежу ситуацију.

Сматра да је касно да чекамо нови Устав. То се може возити још годину-две, дотле можемо пропасти. Прелом би морао настати на питању програма СИБ-а и у оквиру тога предложених парцијалних уставних промена. Критично је да ли ће Анте Марковић бити одлучан у захтевима. Вељко ће га у то убеђивати. Сматра да Хрватска мора да буде уз Анту, да ће БиХ бити уз Хрватску, да Македонија неће смети да се игра са сопственом судбином – јер у случају распада Југославије њен је положај најнеизвеснији. То јест, извесно је да је више не би било, ни као државе ни као нације. Требало би све учинити да се на томе постигне споразум са Србијом.

Оцењује да надируће антисоцијалистичке снаге прете одмаздом и да, ако ништа озбиљније не урадимо на спречавању њиховог нади-

рања, следи реваншизам најгоре врсте – висићемо по бандерама без пардона. Кажем му да претерује, а он врло убеђено страхује. Додуше, ја гледам из перспективе своје активности и одговорности, а он има у виду целу револуцију и главе које су ради ње пале или смакнуте.

Упозоравам га да добро размисли. Ја не делим његово мишљење. Концепт Анте Марковића има за циљ преживљавање а не расплет, а преживљавање иде у прилог јачању снага које су за растурање Југославије.

Обавештавам га о ситуацији у вези са кандидовањем новог председника владе и о нашем ставу да из исте републике не могу бити два човека на чеоним функцијама у Федерацији. Каже да ће се то Анти допасти, јер не трпи Шувара, наравно ако тај став прође и ако Анте остане.

Стање у СССР оцењујемо као суперкритично. Чекамо када ће и како да настане прелом. Да ли ће Горбачов успети да потпуно разори СССР уз помоћ Американаца или ће му се стати на пут. Вељко каже да нема личности око њега која би му се супротставила. Све способне и самосталне благовремено је разјурio.

Не радујемо се ми прекидању демократских промена у СССР, напротив, жалимо због неуспеха. Са оваквим СССР губи се међународна равнотежа односа снага, у оквиру које је нама био загарантован самостални развој. Сада се равнотежа руши и постајемо потпуно зависни од воље Запада, а њихова је воља срушити са власти непослушне, по сваку цену. Такозвана демократија, коју проповедају само је фасада за наметање нашим народима њихових политичких интереса и власти које ће те интересе штитити. Наново упозоравам Вељка да се ја лично не бојим вишестраначког система, јер ће наша партија и у тим условима освојити власт, у шта Вељко није сигуран, али се прибојавам свих бруталности којима ћемо од Запада дуго бити изложени. Велике силе не прихватају поразе, а то ни ми не умемо.

24. јануар 1990.

Јуче је одржан XIV конгрес СКЈ. Конгрес је био последња нада за оне који се још искрено надају да се ток ствари у Југославији може преокренути набоље, ка јединству и решавању уставних проблема. Међутим, слаби су изгледи да ће тако и бити. Конгрес је прекинуо рад напуштањем словеначких делегата, са потпуном неизвесношћу шта ће даље бити.

Очекивали смо да Конгрес заузме став о потреби доношења новог Устава Југославије, а потом и устава република, с обзиром да је досадашњи ток политичких догађаја у вези с тим био веома противречан и пун несагласности.

Милан Кучан, председник СК Словеније, у својој дискусији заступао је познати став Словеније да не треба доносити Устав Југославије пре усвајања нових устава република и обавестио Конгрес да Словенија већ ради у том правцу.

Јавио сам се за реч поводом тога и објаснио неприхватљивост таквог поступка, заступајући тезу да би тако дошло до правног растурања Југославије. Инсистирао сам на томе да Конгрес заузме став о претходном доношењу новог Устава Југославије, како би у следећој фази могле да се изврше уставне промене у републикама у складу са уставним уређењем земље.

На пленарној седници није било велике полемике око овог изузетно важног питања. Делегати по традицији чекају предлоге конгресних комисија. На жалост нису то дочекали. Конгрес је прекинуо рад јер су Словенци, „иритирани“ одбијањем њихових бројних амандмана на конгресна документа, напустили Конгрес.

У расправи која је после тога уследила Милошевић је предложио да Конгрес утврди нови кворум без Словенаца и да настави рад, покушавајући да их изолује и остави саме.

Ивица Рачан, председник СК Хрватске, обавестио је Конгрес да у случају да Конгрес настави рад, делегати из Хрватске неће учествовати у одлучивању. Практично су се придружили Словенцима.

У тим околностима Конгрес је прекинуо рад на неодређено време.

Имам утисак да је све унапред припремљено. Страхујем да је ово почетак краја било какве могућности за споразумевање, па и за функционисање Југославије.

Настала је општа конфузија и неизвесност. Ипак, један догађај не може предодредити будућност, он може само бити део укупних односа и догађања, који су, на жалост, злокобни.

Анте Марковић је пожурио да изјави да функционисање Југославије не зависи од СКЈ. Ваљда мисли да зависи од њега самога.

26. јануар 1990.

Разговор с Вељком Кадиевићем. Позвао сам га после прекида XIV конгреса СКЈ, да га упозорим на опасност по интегритет земље од непосредних сепаратистичких намера. Одлазак словеначких делегата са Конгреса сматрам значајном фазом у напуштању југословенских институција. Ако почну да напуштају и институције државе, а то није искључено, то би се могло практично претворити у отцепљење. Зато морамо појачавати војно присуство у Словенији у мери у којој они смањују своје присуство у федерацији. Друга тачка коју морамо појачати је Косово, где ће сепаратисти добити полет, услед отворене словеначке подршке на XIV конгресу.

Следећа критична тачка за безбедност земље и за уставни поредак могу бити национално мешовите средине, а нарочито Хрватска и Босна и Херцеговина, па и Македонија, где би, у случају дубљег расцепа у СКЈ или дужег настављања прекида Конгреса, могли избити међународни конфликти и крвопролиће. Републике не би имале

сигурне снаге за сузбијање братоубилачког сукоба, јер су и те снаге национално опредељене.

Кључни задаци су: не дозволити распад земље, не дозволити ни-чије насилно и противуставно отцепљење нити братоубилачки рат, а то може у критичној ситуацији да спречи армија, ако буде на то припремљена и одговарајуће распоређена. Мора бити спремна за акцију у року од неколико сати, на свим теренима. Спољна опасност нам не прети непосредно.

Вељко ме обавештава да они разрађују детаљне планове, за сваку ситуацију. Управо раде на томе. Глобално ће упознати цело Председништво, а мене ће упознати и у детаљима. Дрновшека неће упознати са детаљима, јер се боји да ће све пренети носиоцима сепаратистичке политике. На жалост. Увек је најслабија страна сваке стратегије и сваког плана одбране била његово познавање од противничке стране.

Оцењујемо ситуацију после прекида XIV ванредног конгреса СКЈ.

Вељко је тотално разочаран. Каже да су се многи комунисти пре-плашили пред налетом антикомунизма. Потпуно се изгубили. Не боре се, не реагују, као да им је свеједно шта се дешава. А све што се дешава води нас право у братоубилачки рат, у крвопролиће.

Врши анализу западне стратегије према Југославији. Она почива на две тачке: прво, вишепартијски систем којим мисле да разоре СКЈ. То су практично успели захваљујући бедном понашању самих комуниста. Није толико проблем вишепартијски систем колико што су неки комунисти пристали да разбијају своју јединствену организацију; а друго, верују да ће преко вишепартијског система одржати јединствену Југославију и превести је у грађанску (западну) Европу.

Трагедија је што они не разумеју да на тај начин разбијају Југославију и воде је у грађански рат. Они не разумеју да такве партије неће решити проблеме Југославије, јер они не разумеју национално питање у Југославији. За Југославију, њен опстанак и препород нужно је да опстане и препороди се јединствен СКЈ уз конкуренцију других партија.

Американци посебно шематски гледају на ситуацију у нашој земљи, не упуштају се у анализу националног питања и не схватају да фактори око наше земље имају интереса да се она распадне, како би дограбили поједине њене делове.

На Косову демонстрације. У Приштини на улици 1500 људи. Органи државе праве грешку за грешком. Сепаратисти се окупљају под паролом: траже да им говори Рахман Морина. То је био трик да их не би милиција растурила на основу забране окупљања у проглашеним ванредним приликама. Милиција намагарчена, намагарчен и Рахман Морина, јер нису хтели да га слушају. Звиждали су и викали: „Издајник!“. Увече када их је милиција ипак разјурила сузавцем, поразбијали су све излоге и разнели робу из излога и радњи.

Председништво ЦК СК Словеније дало је подршку албанским сепаратистима и захтевима за укидање ванредног стања, пуштање политичких затвореника, прекидања процеса Власију и другима итд. Сепаратисти су узвикивали паролу „Хоћемо отцепљење“ и „Словенци су у праву“.

Веза је потпуна и јасна.

Заказао сам хитну седницу Савезног савета за заштиту уставног поретка, у понедељак 30. I у 8.00 ч.

27. јануар 1990.

Наново демонстрације на Косову у више градова. Погинуло је пет демонстраната. У Загребу демонстрације студената. Пера Грачанин не може да ми јасно каже шта траже студенти у Загребу. Питам га како је дошло до погибије пет демонстраната на Косову, да ли је то морало да се деси? Каже да су били насрнули на милицију са свих страна и да је ова морала да се брани.

Зовем Вељка да му кажем да прошета тенковима кроз градове на Косову, да их мало заплаши. Нема га код куће (19 ч). Пера је звао Аџића¹⁾. Он сматра да то није потребно. Не познаје он менталитет Албанаца! Потребно је, још како. Вељка опет нема. Покушаћу сутра.

28. јануар 1990. (недеља увече)

Настављају се демонстрације на Косову, скоро у свим градовима. У Сувој Реци на улицама 10.000 људи. Дошли су са секирама. Милиција се успаничила. Пера Грачанин ме зове опет да ми објасни ситуацију. Слоба је данас држао седницу Председништва Србије. И он ме зове и моли да нађем Вељка да тражим помоћ. Нађем Аџића, начелника Генералштаба. Он каже да је укинута одлука Председништва СФРЈ о ангажовању војске. Требала би им нова одлука. Јавља се и Вељко, понавља то исто. Ипак, пристаје да ангажује пет хеликоптера (да де-

1) Благоје Аџић, генерал, начелник Генералштаба оружаних снага Југославије

монстрирају над Приштином), да уступе авионе да одмах пребаце нове контингенте милиције на Косово и да им створи простор у касарнама за смештај.

Зовем Дрновшека. Нигде га нема. Јавља ми се око 22.30 из Љубљане. Захтевам да за сутра закаже седницу Председништва поводом стања на Косову. Каже да је и он мислио. Ко зна шта је мислио. Видећемо сутра на седници.

30. јануар 1990.

Ово је био тежак и драматичан дан. На седници Савета за заштиту уставног поретка Богић Богићевић и Васил Тупурковски оспоравају утицај саопштења Председништва ЦК Словеније на догађаје на Косову и не слажу се да у дневном реду буде поменута Словенија. Чак оспоравају и везу са прекидом XIV конгреса, али то ипак остаје у наслову дневног реда. Богић сматра да су изузев пароле „Косово – република” све друге пароле демонстраната (демократија и др.) прихватљиве, па је с њима потребно разговарати. Истовремено предлаже „југословенску управу” над Косовом. Једва сам избегао конфликт и закључио како треба, а потом га позвао у канцеларију и држао му лекцију. Касније ми Зеленовић каже да Богића инструктира Дрновшек сваки дан, да не излази из Дрновшекове канцеларије.

На Косову се ситуација погоршава. Пера Грачанин је одлучио да повећа контингент савезне милиције. Хрватска и Словенија одбијају да шаљу додатне милицијске снаге, сматрају да се на Косову води погрешна политика и не желе то да помажу.

Слоба ме зове и моли да разговарам са Антом Марковићем да не дозволи такав ток ствари. Анте ме дочека сав наругушен: а ко је дозволио повећање контингентата, кад њега нико није питао. Кажем му да пита Перу Грачанина, ваљда је то у оквиру датог овлашћења. Не вреди то ништа, каже Анте. Не може се ту више сила употребљавати са тим се народом мора разговарати. Сада му, каже, долази Јусуф Зејнулаху¹ на разговор, који му је рекао телефоном да су се и село и град дигли на ноге... итд, итд. Прекидам га и кажем му да ако оставе Србију саму, она ће сама бранити своју територију, али је то онда коначан распад земље, за који ми нећемо сносити кривицу.

На седници Председништва права гладијаторска борба. Потпуно смо се поделили на оне који би дигли руке од сваке интервенције на Косову, укинули ванредне мере и пустили власт сепаратистима – и оне који сматрају да се морају доследно поштовати и спроводити одлуке Председништва СФРЈ о забрани окупљања ради демонстрација, а да се о демократији може говорити само у условима поштовања закона и постојања јавног реда и мира.

Предлог закључка који је дао Савет за заштиту уставног поретка игноришу, одмах се окупљају око предлога текста који предлаже

1) Јусуф Зејнулаху, председник Извршног већа Косова

Шувар, а чија суштина је најавна скорог укидања ванредних мера, истрага како је дошло до пуцања и како су изгинули сепаратисти, „обећање” слободе и демократије итд. Постоји и трећи предлог који је на неки начин дефинисао Анте Марковић, али је доста проблематичан, јер он полази „од реформе, којој се једнако супротстављају и сепаратистичке и догматске снаге, па и једне и друге треба уклонити”.

Па није то исто. А свакако под догматским подразумева садашње званично косовско (па и српско) руководство.

Стипе и Дрновшек су придобили Ризу Сапунџију потпуно, данас се показао у правом светлу. Кукумавчио је над растераним сепаратистима, како их малтретирају и кад није потребно, а ниједном речју се није сетио деценијског малтретирања Срба и Црногораца. Придобили су Богића Богићевића, који је обична плаћена душа. Придобили су и Васиља Тупурковског, који се „увек залагао за демократију и слободу”, а сада наглашава да је у нашој земљи главни проблем међунационална политичка пресија.

Нови изум.

Остали смо сами Зеленовић, Бућин и ја. Говорио сам аргументовано. И детаљно, питање по питање. И дуго и мирно. Слушали су у тишини, скоро уплашени. Рекао сам им да се ради о намери да се легално изабрано југословенски оријентисано руководство на Косову нелегалним путем замени сепаратистичким руководством. Да је то фаза ка разбијању Југославије, да Србија неће дозволити такав експеримент на својој територији. Ако им је баш стало до разбијања земље нека то чине на својим територијама. Ако неће да се бранимо заједно, бранићемо се сами. Ми своју територију не дамо и свој народ нећемо да оставимо на цедилу. Ако они нас оставе, то је крај заједничког живота. Расцеп је потпун и дефинитиван.

Саопштење за јавност било је врло добро, захваљујући нашој чврстости и колебљивости, пре свега Стипе Шувара, који је после сваке поновне расправе, која је трајала цео дан, поправљао текст и на крају одступио од свега што је био у почетку предложио. Дрновшек је био разочаран. Рекао је: па остала је само репресија! Васил, Риза и Богић ћутали су. Ако су Стипе и Јанез прогутали, они могу такође. Наизглед све је у реду, али суштина је: Председништва као колективног шефа државе и врховног команданта нема. Никакву колективну одлуку оно објективно није у стању да донесе, одлуку за коју је одговорно – о заштити уставног поретка и одбрани интегритета земље.

Хитан пријем тражи Миливоје Максић. Каже да је обавештен да ће Словенци кандидовати Дрновшека за савезног секретара за иностране послове. Треба свакако да спречимо његов избор, макар и даље остао Лончар. Дрновшек би упропастио спољну политику Југославије. Моли да о томе разговарам у Србији.

Скрећем пажњу Слоби на упозорење Максића, на могућност кандидовања Дрновшека за ССИП. Посебно га упозоравам да буде опрезан према Анти Марковићу, да му ништа не верује. Јер, то што је неки дан њему обећао лојалност и сарадњу, обичан је трик. Анти расту апетити, он је жељан славе. Поред привредне реформе намеће се као лидер и у политичкој реформи, а сада хоће да „решити” и проблем Косова, скидајући са политичке сцене косовско и српско руководство. Све је то врло провидно. Он нас изједначаје са сепаратистима. У ствари – нас хоће да потисне, а њима да да пропусницу.

Вељко Кадијевић ме упозорава на веома поуздану информацију о стратегији и организацији сепаратистичких снага на Косову. Организовани су слично као Ирска републиканска армија. Организација је јединствена, а има два крила: војно и цивилно, тј. војно и политичко. Политичко се декларише да ради независно, чак да се не слаже са акцијама војног, али подржава његове циљеве. Настоји да се уклопи у политички плурализам и да легално дође на власт, а својим програмским опредељењима делује на мобилизацију грађана у војном блоку. Војно крило делује кроз демонстрације, отпор и отворену оружану побуну. Мења тактику према ситуацији, али осигурава сталну тензију и мобилност Албанаца на „националним” интересима. Тежи да изазове инциденте са војском, да би изазвао војну акцију, а тиме и међународну осуду војног ангажовања. Има непосредну намеру да своју активност прошири на територију Македоније.

Било би јако добро кад би југословенско руководство узело у обзир ову информацију и адекватно се поставило у своме деловању. Нажалост, информација је не само поуздана, него врло очигледно и реална, али исто тако, нажалост, Председништво СФРЈ је потпуно несложно да предузме било шта.

Америчка влада је поручила да се за њене потребе уради посебна студија о мултинационалним федерацијама где су обрађене Југославија и СССР. Основни закључак студије о Југославији је да ће она опстати као држава, да не долази у обзир њен распад, без обзира на повећане националистичке тензије, где је проблем Косова и Албанаца у Југославији највећи. Према студији, Словенци стварно не желе да изађу из Југославије. Америчка влада у свом деловању чврсто полази од ове претпоставке.

Једна студија и једне претпоставке. Да ли лажу америчку владу или желе нас да заварају?

31. јануар 1990.

Да ли драматика ситуације улази у расплет, или у трагично поље догађања? То је питање које нам лебди над главом и да ли Председништво СФРЈ може да одговори таквој ситуацији адекватним одлукама, или ће пасти на ниво издајника? Ноћас су до 2.30 ч демонстрирали студенти у Београду, тражећи енергично заустављање хаоса на Косову. Поставили су рок од 48 сати за решавање ситуације, после чега ће наново изаћи на улице. Велика је могућност да им се масовно придруже радници и грађани и да се то све прошири на целу Републику.

Састанак Председништва код Дрновшека. Пера Грачанин обавештава о стању на Косову. Човек потпуно изгубљен, уплашен, дезоријентисан. Само што не плаче над погинулим демонстрантима. Муца нешто, нејасно: да се разговара са Албанцима – старијим шефовима породица, да се појача политички рад... Боже господе, изгубићемо власт, а он трабуња. Питам га директно:

– Пера, ти си савезни секретар за унутрашње послове, задужен си тачно за одређене послове, одговори нам директно: да ли си у стању да сузбијаш демонстрације које су одлуком Председништва забрањене и да обезбедиш функционисање јавног поретка?

– За сада још јесам. Успевамо, растуримо их, али се они опет организују.

– Па докле ће то да траје и да ли ће се повећавати, да ли ћемо сачувати власт и институције? Да ли ће сви Срби и Црногорци побећи са Косова?

Он трепће: - Па за сада...

Прекидам га и кажем да је последњи тренутак да избегнемо крвопролиће већег обима. То ће бити неминовно када нам заузму институције и отму власт. То морамо благовремено да спречимо. По мом мишљењу милиција то није у стању сама да осигура. Нужно је да уведемо и војску и то на неким задацима: да штити главне институције: телевизију и радио, пошту, железницу, главне комуникације, државне установе и већа српска насеља. Остало нека ради милиција.

Настала је жестока свађа. Дрновшек ми скоро у сваку реченицу упада, инсистирајући на политичком раду. Узвратио сам му предлогом да он и Риза одмах оду на Косово и да разговарају с Албанцима, да раде политички и да их одврате од насиља. То га је погодило, али ипак је прећутао.

Пера се приклонио мом предлогу. Такође и Бућин и Зеленовић. Риза нема ништа против ако је у функцији да се избегне крвопролиће. Али Јанез је био категоричан:

– Ми, другови, очигледно данас не можемо ништа, видећемо сутра...

Тада сам већ лупио шаком о сто.

– Можемо још како! Данас ћемо одлучити! Нећемо себи дозволити да будемо Председништво, а да уводимо грађански рат као метод

решавања проблема у земљи. У противном вечерас ћу напасти Председништво и дати јавну изјаву да у издаји нећу учествовати!

То га је веома погодило, озбиљно се наљутио и тражио да се коригујем.

Напротив, додао сам:

– Лако је теби, ти ћеш првим авионом да одлетиш у Љубљану, а нас да оставиш у грађанском рату. То ти нећемо дозволити!

– Боро, пази шта говориш, молим те да повучеш то што си рекао! И ја бих, ако употребимо војску, могао да напустим Председништво и да на другој страни земље постанем херој!

– Повуци ти своје опортунистичко понашање, боље ће бити – узвратио сам му.

На то је упао Зеленовић. Рекао му да од маја до сада он (Јанез) стално омета рад Председништва, онемогућује његов ефикасан и одговоран рад и то треба да има на уму.

Јанез каже да се и сама војска не слаже да интервенише. Упозоравам га да смо ми Врховна команда, а војска има да извршава наређења.

Одлучили смо да сазовемо хитну седницу Председништва, да се у Београд одмах врате Васил, Богић и Стипе.

Кажем Пери Грачанину после састанка да упорно брани став да му је потребна помоћ армије, ако не жели да натовари себи сву одговорност. Верујем да је схватио.

У 11,30 разговор Дрновшека и Слободана Милошевића. Слоба тражи да и ја присуствујем. Обавештава Дрновшека о стању на Косову и званично захтева употребу војске. Ако се то одбије мораће да објаве грађанима о последицама такве одлуке по Председништво. Сами треба да размислимо. За Србију то би било равно издаји; ми не можемо оставити на милост и немилост 200.000 Срба и Црногораца. Бранићемо се сами, али у том случају Југославије више нема, не нашом кривицом. Дрновшек узвраћа да, ако употребимо војску, да ће се на другој страни вући обрнути потези – Словенија може донети одлуку о отцепљењу јер не жели да живи у таквој држави где се примењују репресалије над народом!

Ја га упозоравам да пренесе Словенцима да ако они донесу одлуку да се одцепе од Југославије, да немамо намеру да армију повлачимо из Словеније. Дрновшек покушава да уцени – тражи неки политички попуст. Ако сада смиримо стање војском, можемо ли после да пустимо Азема Власија и да дозволимо демократију – деловање нових партија и странака. Слоба одговара да нама Власи није

потребан у затвору, можемо га пустити али не под притиском. То треба нама препустити, када ми будемо оценили. Али њему се суди због материјалних а не због политичких ствари (држање талаца под земљом и гашење високих пећи у Звечану). Што се алтернативаца тиче, 15. II о.г. доносимо закон о политичком организовању грађана и они ће моћи нормално да раде, као и сви други. Ми се њих не бојимо, јер Косово није република, све важније законе доноси Скупштина Србије, а они их морају поштовати. Питање да ли ће у Скупштини Србије они бити опозиција јесте безначајно.

Слоба наглашава да ако Југославија не може да постигне јединство на питању одбране своје територије на Косову, онда не види могућност за јединство на било чему другоме.

Дрновшек пита какве су шансе да се прекине економска блокада Словеније. Слоба све то везује за однос према Косову и предлаже да Председништво позове Србију и Словенију да разговарају. Србија ће прихватити. Дрновшек сумња да би то Словенци сада смели да прихвате пре избора, али пита да ли би било довољно да он подржи захтев за војном интервенцијом, а да Србија повуче неки од поменутих по-теза. Остало је да свако мисли о својој одговорности. Чекаћемо седницу Председништва у 14 ч.

Први пут читам у извештајима Танјуга једну овакву оцену: „Глас Америке преноси и оцену лондонског ‚Економиста‘ да би евентуални распад Југославије некада био догађај који би узбудио читав свет, док би данас, у време драматичних збивања у другим земљама Европе, прошао незапажено”.

Нешто битно ново у западним средствима информисања. Они нам отворено кажу: брига Европу и Америку ако се Југославија распадне.

Седница Председништва СФРЈ имала је само једну тачку дневног реда. Ситуација на Косову и мере које треба предузети. Писаног, унапред припремљеног, материјала није било. Реферисали су Пера Грачанин, генерал Благоје Ацић, Миливоје Максић, Здравко Мустаћ¹⁾, Анте Марковић и Живко Прегл²⁾. Пера је био одлучан, јасан и категоричан. Написао је и прочитао: Милиција је изморена, на измаку снаге, не може да издржи, тражи помоћ војске и набраја у чему. Ацић врда, објашњава нашироко да војска није за то обучена, да она нема пендреке, да она може само да пуца и да убија, да ће извршити наше наређење али сматра да још милиција може, да је још можемо поја-

1) Здравко Мустаћ, подсекретар у ССУП-у

2) Живко Прегл, потпредседник СИБ-а из Словеније

01157763

чати а да војска засада помаже материјално и да демонстрира присуство и силу, да психолошки делује. Анте и Прегл су против употребе војске. Они су за разговор „с народом”. Влада је, дакле, подељена.

Предложио сам пет тачака:

1. одлучити о употреби војске
2. увести полицијски час
3. хитно сазвати Скупштину СФРЈ, поднети извештај о стању у земљи
4. захтевати неодложне разговоре Србија–Словенија, јер без заустављања подршке сепаратистима неће се зауставити тероризам
5. донети одлуку о протеривању албанских емиграната.

Практично је усвојено све изузев тачке 5, која је остављена за касније, за следећу седницу. Тачка 2. је у надлежности органа на Косову, али им је одобрена. Употреба војске је динамизирана по етапама и према стању и развоју догађаја. Нису имали куд, сви се плаше даљег тока ствари.

У паузи расправљамо се с Антом Марковићем, Живком Преглом и Дрновшеком. Питам Анту, како мисли да разговарамо са демонстрантима кад су демонстрације забрањене а видео је како је прошао Рахман Морина, извиждали су га и тражили оставку. Анте ми на то одговара:

- Па Рахман је из партије. Партију данас у овој земљи више нико неће да чује. Треба узети људе из владе.

Све је јасно. Његовим лидерским амбицијама нема краја, а о искрености у решавању проблема Косова да и не говоримо.

1. фебруар 1990.

Генерал Аџић ме обавештава, да га је генерал Кадијевић упозорио да располаже са информацијама да су терористи заузели нека насеља на Косову да смо тамо изгубили сваку власт. На прилазима су барикаде и њихове страже. Моли да провери ССУП. Ако је тачно, територија се мора одмах ослободити. Дајем налог Здравку Мустаћу да хитно провери. Он такве информације још нема.

Јавља се Мустаћ. Тачно је. У неким насељима изгубили смо власт. Барикаде су тако велике (и до 6 м) од балвана и другог грађевинског материјала да милиција и поред покушаја не успева да их склони, а када и успе постављају их наново. У току дана добићемо детаљније информације.

Биће свакако потребна хитна седница Председништва да наредимо војсци да сруши те барикаде, поврати територију и да се успостави власт. После тога може и да се повуче и остави милицију.

Мустаћ се поново јавља: тачно је. Два села, Мусатиште и Коришта су у таквој ситуацији. Обавештавам начелника Генералштаба Аџића. Решиће случајеве без посебног одлучивања Председништва, у договору и сарадњи с милицијом.

Проширују се демонстрације у Македонију. У Тетову 2000 демонстраната. Македонци ће сада имати веће разумевање за проблеме на Косову, а можда и други.

Лоша вест. Мустаћу је рекао Каракуши¹⁾ да Албанци – припадници одреда милиције отказују послушност. Почеле су поделе међу њима. То нас може ставити у изузетно тешку ситуацију.

Београдски студенти постављају Председништву СФРЈ ултимативне захтеве: за прекид демонстрација, за обуздавање демографске експлозије, за протеривање емиграната и шта ти га још знам. Траже да их прими Дрновшек или цело Председништво. После подне имају митинг.

Слободан Милошевић сав узбуђен, зове ме увече кући. Каже да је ефекат изласка војске занемарујући. Колоне српских жена и деце напуштају Косово – возови и аутобуси су пуни. На све стране се држе митинзи, пријављују се добровољци, траже се оставке. Могу ли нешто да учиним. Уверавам га да можемо и да чинимо да ћемо зауставити хаос али он нема стрпљења.

Зовем Вељка Кадијевића и вршим пресију на њега. И он се за 24 сата променио. Као да почиње да схвата да та тактика малих корака не значи ништа. Сепаратисти ће се можда мало повући, али то је само заваривање. Потребно нам је војно „заузимање” територије, парализа сепаратиста. Не можемо дозволити да они парализу државу. Вељко се слаже. Договорамо се да се тај циљ мора остварити за 3 до 5 дана и то само војска може остварити.

2. фебруар 1990.

На конференцији за штампу 11. и 12. децембра 1989. представник Стејт департмента дао је следећу изјаву:

„Озбиљно смо забринути због растућих тензија и конфликта између република и националних група које чине Југославију. Узајамно разумевање, придржавање демократских принципа и одлучност у избегавању насиља су кључни у разрешавању ове ситуације. САД подржавају и настојаће да подржавају уједињену федеративну Југо-

1) Јусуф Каракуши, покрајински секретар за унутрашње послове

славију у којој су људска и грађанска права свих грађана заштићена. САД снажно подржавају текуће напоре југословенског премијера Марковића у циљу стварања тржишне привреде и у промовисању већег политичког плурализма. Поздравили бисмо потпуну слободу политичког удруживања и право различитих политичких група да учествују на изборима под једнаким условима. Апелујемо да сви Југословени оставе по страни своје разлике и концентришу снаге у правцу реформе”.

Сада је нашем представнику у Вашингтону шире разјашњено шта се све подразумева под садржајем те значајне изјаве.

Изјава је желела да разјасни став САД према јединству и територијалном интегритету Југославије, јер је из Југославије било притисака да се САД поставе другачије. То је став који важи у свим околностима.

Изјава је брижљиво формулисана и садржи два битна елемента – безрезервну подршку територијалном интегритету (први) и федеративном уређењу (други) а такође и демократским процесима и решавању проблема без употребе силе.

Изјава се односи и на Косово, али и на Словенију, можда чак више на њу. Ни у каквим околностима се САД неће поставити другачије, нити подржати тежње ка сецесији. Свима који су то тражили или наговештавали своју оријентацију издвајања из Југославије ово је јасно речено.

С друге стране, став је администрације да би било погрешно угушити тежње ка отцепљењу силом, уз употребу армије. Апсолутно су против сецесионистичких идеја у Словенији, али и наметања јединства силом. Сматрају да за Југославију нису решења ни конфедерација ни унитаризам, да је федерација једино решење.

Озбиљно анализирају тешкоће преласка Југославије на вишепартијски систем и опасност да све партије буду формиране на националној основи, што би отежавало јединство земље.

Лепо је то што они говоре, али није јасно да ли би они у својој земљи прихватили став који нама нуде, да не можемо „наметати јединство силом”. Та реченица руши све што говоре о територијалном интегритету земље. Ми морамо да будемо веома опрезни а не наивни, што у десет реченица подржавају територијални интегритет земље, а у једној полуреченици све то доводе у питање. Та једна полуреченица је довољна и Словенцима и Албанцима.

5. фебруар 1990.

Опет се појављују и другачије тврдње о ставовима САД према јединству Југославије.

„Њујорк тајмс” на насловној страни (!) објавио је чланак „Једна или шест Југославија”, па пише:

„Са становишта САД јединство Југославије није главни приоритет, већ су то реформе које треба да зауставе клизање према етнич-

ким конфликтима и економској пропасти. Вашингтон још увек има интереса да покуша да се очува јединство Југославије, али не по сваку цену... Распад може бити мање експлозиван од жестоког етничког сукоба или континуиране економске парализе. Амерички приоритети су реформа, стабилност, јединство – и то тим редоследом!”

Чланак каже да је „Титов модел свесно дискриминисао Србију и да је након његове смрти „запаљен” српски национализам, чији је програм српска доминација, комунистичка супремација и економски централизам”.

Помоћник државног секретара САД за Европу Сајтс одмах је рекао нашем амбасадору Мујезиновићу¹⁾ да је поменути коментар „Њујорк тајмс” одвратан и да апсолутно нема везе са ставом САД, па је замолио да се то пренесе нама.

Што се мене тиче, не верујем му много, више верујем да се „Њујорк Тајмс” дочепало њихових алтернативних ставова или чак прaviх дугорочних ставова и да их треба озбиљно узети у обзир, с тим што под првим циљем „реформа” подразумевају промену власти.

6. фебруар 1990.

После нашег захтева да се сазове Скупштина Југославије на којој ће бити поднет извештај Председништва СФРЈ о стању у земљи, Ајга је одмах реаговао: сазвао седницу за 7. о.м. Дрновшек је тога дана (2. II) био у Приштини. Звао сам га телефоном да му кажем, јер имамо врло мало времена за израду извештаја. Био је ужасно изнервиран, хтео је одлагање (као и обично) „док се стање мало смири”. Ипак, дао сам налог да се пише извештај (реферат). Дрновшек је одлетео право за Љубљану (петак увече). На аеродрому није хтео да прихвати концепт који је спремила служба и рекао да ће покушати да одложи седницу, али и да сам напише реферат.

Одлагање седнице није успело, а кад је дошао (у понедељак увече) донео је текст на словеначком, ваљда су га писали тамо у Љубљани. Он, иначе, пише и на српском. Док је преведено састали смо се да га оценимо у уторак у 12 ч а заседање Скупштине је у среду у 10 ч. Текст је био потпуно неприхватљив. Једино што нам је остало – да се дистанцирамо, па нека га чита као свој, а ми ћемо говорити што ми будемо хтели. Други излаз нисмо видели. Додуше, Стипе је прихватио текст, Васил га вероватно није ни читао јер је био у Скопљу и јавио да се сложио. Велике примедбе имали смо Бућин, Зеленовић и ја. Лоше решење, али шта можемо кад нам је остало мање од једног дана за усклађивање ставова.

Кажем то Слоби Милошевићу. Он се уплашио озбиљно, сматра да је то велики ризик, да ће Дрновшек изложити словеначку концеп-

1) Цевад Мујезиновић, амбасадор СФРЈ у САД

цију као државну, а нас да стави у опозицију, да стављамо примедбе. Договорили смо се да сугеришемо Ајги да не прихвати лични реферат, него да тражи реферат Председништва.

Зовем Зеленовића и Бућина, а онда и Ајгу. Сви се слажу. Мени пада у део да поведем акцију. Ајга прихвата померање седнице за сутра по подне.

Идем код Дрновшека. Кажем му да сам много размишљао, није добро да буде лични реферат. Изазваћемо расцеп и уплашићемо целу Југославију. Изгубићемо углед. С друге стране, Ајга не прихвата лични него тражи извештај Председништва и нуди померање седнице за по подне. Предлажем да он (Дрновшек) преради реферат у духу наших примедба, да се сутра ујутро нађемо и да га учинимо колективним. Није имао куд. Тако смо и урадили. Сутрадан смо цео дан реченицу по реченицу расправљали и на крају га присилили да се уљуди текст колико је било могуће. Примера ради, никако није хтео да напише „албански сепаратизам и национализам”. Кад смо га „притегли” онда је написао: „Према ономе како су наши органи процењивали, демонстрације на Косову имале су и елементе албанског национализма и сепаратизма”. И то му је био коначан текст. Зовем га телефоном и кажем му да то треба да гласи да смо ми то оценили, а не органи, и да се не ради и о албанском национализму и сепаратизму, него само о томе. Ако неће, онда немамо шта да разговарамо. Није имао куд, пристао је и то.

Докле иде његова одбојност видеће се и на даљем току догађаја. Поменуто исправку унео је у текст на српском језику, који је и подељен делегатима, а у тексту на словеначком који је он читао, исправка није извршена. Када је на словеначком прочитао први део реченице – да је то оцена наших органа, застао је погледом у мене и додао ван написаног текста: „а ту је оцену усвојило и наше Председништво”.

Аплауза на прочитан реферат није било, иако се касније показало да је тај извештај ипак био прихватљив. Било му је очигледно жао што није било аплауза. Ја му кажем: Словенци нису задовољни. Да су они почели аплауз и остали би се придружили. Срби свакако неће почети први. Жестоки напади неких делегата на Председништво и на Дрновшека лично, а нарочито делегата из Србије веома су га потресли: пита ме стално зашто нападају цело Председништво, да ли су се окренули и против мене. Као да је неки обрачун са мном. Није са мном него с њим. Наравно, то не могу да му кажем. Кажем му да ја на те ствари не обраћам пажњу. То је живот у политичком плурализму. Он се смешка. Можда мисли да се шалим. Моје излагање на завршетку седнице, учињено у име Председништва, врло добро је примљено. Аплауз је био изразито наглашен. О Косову сам рекао све што Дрновшек није хтео. Одмах после излагања замерио ми је Стипе Шувар, али није реплицирао. „То ћемо на Председништву расправити”, каже ми.

Може да расправља шта год хоће. Много ме брига за то.

Највише буре подигло се у Скупштини Југославије око тзв. не-благовременог ангажовања војске на Косову, и ту се оштро нападало Председништво СФРЈ. Чак је Зоран Соколовић цитирао генерала Силића, команданта Приштинског корпуса, да се три дана чекало на одлуку Председништва СФРЈ. Ради праве истине, записаћу да је „главни кривац”, ако уопште постоји, за то била сама армија и њено руководство, јер су генерали Кадијевић и Адић у прво време били одлучно против употребе војске. А шта се збивало у Председништву СФРЈ забележио сам. Међутим, није било опортуно да се то јавно износи. Супротно мом менталитету, да отворено и јавно говорим о свему, нисам могао да доводим у питање улогу ЈНА и њеног вођства, да у Скупштини СФРЈ обелодањујем све што се догађало.

Данас сам разговарао дуго с Кадијевићем. Искрено ми честита на изванредном излагању у Скупштини итд, а онда оштро критикује генерала Силића што је давао такве изјаве, које је цитирао Зоран Соколовић. Можда је ипак генерал Силић био у праву.

Оно што је корисно у свој тој збрци јесте да нико не критикује употребу армије и да би такав потез у будућности, после ове жестоке критике о закашњењу, вероватно био лакше донет и сигурно боље схваћен, него да ове буре није било.

12. фебруар 1990.

Нова америчка размишљања о Југославији (у Стејт департменту):

„Главни проблем и тест стварног интереса југословенских народа да живе у једној земљи представља ситуација на Косову. Како сада администрација оцењује, на Косову нема могућности за компромисе, јер схватају колико су инкомпатибилни српски са албанским и словеначко-хрватским ставовима. Међутим, има и прагматичара који сматрају да би можда било корисно за САД и Запад у целини, као и за политичаре у Словенији и Хрватској да понекад зажмуре на евидентна кршења људских права на Косову, како би се остварио консензус о фундаменталним питањима (тржишна привреда и вишепартијски систем). Ако би се то догодило, накнадно, у једној другој легитимно плуралистичкој атмосфери и комплекс Косова би могао бити решен.”

Дакле, кључна оцена америчке администрације је да услед разлика у гледању на питање Косова, Србије с једне и Албанаца, Словенаца и Хрвата с друге стране нема стварног интереса југословенских народа да живе у једној држави и да не виде могућност компромиса, иако неки прагматичари верују и у могуће другачије решење у вишестраначком систему! Америчка администрација једино не види, или неће да види, да Словенци и Хрвати подржавају сепаратисте на Ко-

сову само зато да би подстицали распад земље и имали алиби за сутрашње своје слично понашање. Док ми убедимо свет о чему се ради, ако га уопште убедимо, грдно ћемо се намучити.

13. фебруар 1990.

После данашње седнице Председништва на којој су учествовали и председници председништвава република и аутономних покрајина (тема Косово) седимо у мојој канцеларији Вељко, Пера Грачанин, Слоба Милошевић, Драгутин Зеленовић и ја. Незваничан и необавезан разговор.

Слоба почиње:

– Биће рата, богами.

– Нећемо дати, бога ми, узвраћам ја. - Доста смо ми ратовали и гинули у два светска рата. Сада ћемо рат свакако да избегнемо!

– Неће бити рата онаквог какав би они хтели – додаје Вељко – али ће бити онакав какав мора, а то је да им не дозволимо да нас туку.

Пера јадикује да из дана у дан противници социјализма и Југославије заузимају све јаче позиције и систематски нас потискују и наступају реваншистички. Слоба га теши да се не брине.

Вељко каже:

За све је крив Горбачов. Веома је јефтино продао идеју социјализма и комунизма. Разбио је Варшавски пакт, порушио социјализам у Источној Европи, дестабилизовао СССР, а за нас је најгоре што је нарушио однос снага у Европи и ставио све комунисте на оптужничку клупу. Сада морамо да се бранимо иако смо гинули за одбрану земље и за њену изградњу.

16. фебруар 1990.

Добијам писмо из Франкфурта на Мајни од Љубе Михајловића¹⁾). Упозорава ме на одступање одређених српских предузећа од политике бојкота Словеније, па каже:

„Из веома поузданих извора сазнајем да је словеначка привреда пред колапсом и да им је производња у катастрофалној ситуацији. Словеначки привредници оцењују да, ако се настави бојкот из Србије, њихова привреда ће врло брзо доћи у безизлазну ситуацију, што значи да не треба попустити док се не испуне постављени услови од стране СР Србије”.

1) Љубомир Михајловић, представник Југобанке у Франкфурту на Мајни

Фрањо Туђман, вођа Хрватске демократске заједнице, изнео је у Кливленду следеће ставове своје странке:

„Основни циљ ХДЗ јесте издвајање Хрватске из Југославије, што нимало није једноставно, те треба бити стрпљив, користећи различите методе, али без јавног потенцирања сепаратизма. Издвајање треба извести парламентарним путем, јер за то постоје сви услови (комунисти су слаби и нејединствени). Хрватски комунисти ће ићи у стопу са Словенцима и у суштини остваривати циљеве ХДЗ. У вези с тим, он лично има добре везе у врховима званичне власти у Хрватској, које ће помоћи ХДЗ да већ сада изврши чистку (замену кадрова) од свих антихрватских елемената у СДБ, војсци, влади, дипломатији и сл. – међу онима који представљају СРХ.

Уколико дође до освајања власти, у првих 48 часова, док траје еуфорија, неминовно се треба обрачунати са свима који су против Хрватске, чиме ће пут ка демократији бити отворен. Листе таквих лица су већ сачињене.

Један од најважнијих задатака јесте придобијање муслимана, односно освајање БиХ, где ХДЗ нема позиције какве би требало, јер Србија тамо има много симпатија.

Србе у Хрватској треба прогласити држављанима Хрватске и назвати их „Хрватима-православцима”. Биће забрањен назив „Србин-православац”. Укинуће се Српска православна црква у Хрватској а прогласити хрватском за оне који се не буду одселили у Србију”.

Оно што ми у Председништву „процењујемо”, уствари се нагађамо и погађамо око очигледних ствари. Туђман говори отворено, агресивно и без скрупула, а комунисти на власти у Хрватској га свесрдно помажу. Да ли је још неке нејасно шта Хрвати хоће, или се сви праве луди?

Разговор с амбасадором САД В. Зимерманом на његов захтев.

Ово је његов први долазак откад сам у Председништву. Жели да разговара о односима у федерацији и неслагањима између СР Србије и СР Словеније. Сматра да је то централно питање будућег карактера федерације.

С обзиром да придајем велики значај САД као највећој светској сили подробно му објашњавам да се кључне разлике пре свега јављају на питање ситуације на Косову и путевима за њено разрешење.

Чињеница је да албанско становништво, које чини већину на Косову, ужива сва грађанска и национална права као и остали грађани, односно народи и народности СФРЈ. Становништво Косова ужива и одређени степен аутономије коју гарантује Устав СФРЈ и Устав СР Србије. Суштину садашњег сукоба на Косову чине нескривене тежње албанских сепаратиста за републиком, а тиме и правом на самоопредељење и отцепљење, за остварење сна о великој

Албанији, што све представља директну претњу територијалном интегритету Југославије. То се најјасније испољава кроз агресиван притисак албанских националиста за етнички чистим Косовом и исељавањем Срба, Црногораца и другог неалбанског становништва, које траје деценијама.

Права Срба и Црногораца на Косову, као ни права Албанаца, нису могла да дођу до изражаја у околностима сталних сукоба. Својевремено, цела Југославија је подржала промене Устава СР Србије, због општепознате чињенице да је устројство постављено Уставом из 1974. било нелогично. Покрајине су изузев назива биле изједначене са републикама, а Срби и Црногорци, иако су живели у својој републици, били су у мањини и уз то су им била ускраћивана основна права. Правно овај проблем је превазиђен изменама устава Југославије и Србије, али се у пракси он одржава кроз континуирани притисак и деловање албанских националиста који траже повратак на старо. Разлике у тумачењу догађаја на Косову између Словеније, делимично и Хрватске, насупрот Србији, објективно подстичу сепаратистичке тенденције међу Албанцима. Ова неслога је тренутно најтеже питање у Југославији. СР Србија и Југославија не могу дозволити појаву друге албанске државе на својој територији. То би довело до рата, али смо уверени да до тога неће доћи.

Рекао сам му да су сва друга питања једноставнија у односу на питање Косова. Остварено је јединство гледишта у погледу тржишне привреде, политичког плурализма и вишепартијског система, као и о томе каква треба да буде заједничка федерација. Једино је питање надлежности и финансирања федерације нешто сложеније, али је и ту могуће наћи заједничко решење. Разлике се своде на два питања: функције федерације и начин одлучивања у федерацији. У вези са начином одлучивања наћи ће се прихватљива решења, а нешто већи проблем ће бити око утврђивања функције федерације у чијој сржи је проблем економских функција, односно пореска политика.

Из наведених разлога проистичу многи актуелни неспоразуми. Разне међусобне оптужбе, деобе на прогресивне и конзервативне и слично, у основи имају различите економске интересе које треба усаглашавати демократским путем. Најбитније је да се оствари пуно јединство на питању Косова, да се доследно остварује утврђена југословенска политика у односу на ово питање, па ће и друга отворена питања отпадати, какво је и оно у вези са односом СР Србије и Словеније.

У том смислу, апеловао сам да се објективно разлучи шта је шта у интензивној пропаганди поводом Косова. Многи не знају о чему се ради и олако наседају. Југославији тешко пада када се у пријатељским земљама па и у САД тај проблем третира као питање остваривања људских права и демократије на Косову, за шта се сви ми здушно залажемо, а превиђа да се ради о утопистичким илузијама сепаратиста, за чије остваривање се употребљавају и терористичка средства.

Посебно сам му објашњавао ток политичких промена. За објективно праћење и разумевање ситуације у Југославији од велике је важности начин на који се оцењују политичке промене. Демократија подразумева постојање више партија и програма. Ти процеси су релативно једноставни у једнонационалним државама са хомогеном националном историјом.

Југославија у овом погледу има бројне специфичности. Губи се из вида да праве националне слоге није било од њеног настанка 1918. Период између два рата био је испуњен сукобима различитих политичких странака и партија, што је умногоме допринело априлском слому Југославије и крвавом братоубилачком рату. Највеће јединство Југославије је постигнуто после Другог светског рата под окриљем јединствене југословенске Комунистичке партије, односно Савеза комуниста Југославије. Упозорио сам га да Запад, нажалост, због својих идеолошких предрасуда недовољно уважава или не жели да види да је Савез комуниста партија која је прихватила све постулате модерног друштва и у погледу тржишта, и у погледу својине, плурализма, демократије, грађанских права и других вредности савремене европске цивилизације. Упозоравам га да ће велики проблем настати за Југославију уколико не буде имала иза своје државне структуре снажну југословенску партију, као што то имају све савремене државе у свету. Новоформиране партије нажалост израстају, пре свега, на националној основи и било би погубно за Југославију ако би се на прагу XXI века дозволило њено разбијање на тим основама. Зато је однос према СКЈ у југословенским условима врло деликатно питање.

Упознао сам га са припремом нових избора. Нове партије још нису формиране ни програмски ни организационо. Многе од њих, већ је сада јасно, својим залагањем воде у националне сукобе и поделе у Југославији, што ниједном њеном народу, а ни Европи и свету у свеопштем јачању мира и безбедности није у интересу. Зато нама у том погледу предстоји велики и веома осетљив задатак, да остваримо вишепартијски систем а сачувамо интегритет и јединство земље.

Зимерман се сложио са мојим гледиштем о овлашћењу централне владе у области привреде. Истакао је да би се у САД свако сложио да савезна влада мора имати веће ингеренције. У САД, као савезној држави са јаким конститутивним јединицама, савезна влада убире 58% свих пореза, а у Југославији само 20%, постављајући конкретно питање, како реформа може успети ако је централна влада тако слаба. У југословенској федерацији републике убирају порез и додељују савезној влади, а код свих других савезних држава је обрнуто. Сложио се да је Косово кључни проблем за Југославију и њену федерацију и да у иностранству недовољно разумеју овај проблем, што је случај и са америчким Конгресом. Да ли ће Косово бити република није питање за амерички Конгрес, већ унутрашње питање Југослави-

је. Питање које изазива пажњу су личне слободе и право учешћа у политичком животу. Напоменуо је да сада на Косову постоје две, три странке, чије су вође Ругова¹⁾, Сурој²⁾, Ајети³⁾ и други, који су окупили доста чланова међу Албанцима. Поставио је питање да ли би и ове странке могле да учествују у политичком животу и да се појаве на изборима.

Очигледно наступа као њихов заступник и протагониста.

Кажем му да ће то бити могуће, али да претходно треба да се региструју, иступе са својим програмима и да се покажу у пракси. Такође, треба да поштују систем и да не подстичу побуну. Ако се то оствари неће бити никаквих проблема.

Зимерман се затим интересује каква је улога савезних функционера и институција, укључујући и Председништво СФРЈ, у решавању питања на Косову.

Кажем му – потребно је имати у виду шта правна држава подразумева. Ред и мир су предуслов за политички дијалог. Потребно је да функционишу привредне организације, судови, да раде школе и универзитети. На овом пољу је неопходна помоћ федерације и Републике. У том смислу се припрема нови програм за Косово. Тешкоће су веома велике. Најпре је потребно оздрављење привреде која је у катастрофалном положају. Веома сложен проблем представља и демографска експлозија (свако домаћинство има шесторо, седморо деце). Уз то је неопходан и рад на здравственом просвећивању и запошљавању. Велики вишак радне снаге делимично би могао бити прихваћен и у другим републикама. Присутан је и проблем индоктринације ка сепаратизму и отцепљењу, уместо васпитања на основама општејугословенског патриотизма, што у целини захтева политички дијалог са народом и политичке слободе. Међутим, сада је политички рад немогућ. Сепаратисти траже да се преда власт и то силом, а то није могуће дозволити.

Изразио сам очекивање да ће у САД реално процењивати ситуацију у нашој земљи и да ће се пријатељи Југославије, посебно САД, ангажовати у оквиру својих интереса у правцу јачања и стабилности Југославије.

На седници Савета за заштиту уставног поретка детаљније смо анализирали актуелну ситуацију на Косову и програм непосредне акције за успостављање рада. Споразумели смо се релативно брзо са извесним проширивањем мера које су и раније биле примењиване у ванредним приликама, али са изричитим захтевом да се енергичније

1) Ибрахим Ругова, вођа Демократског савеза Косова

2) Бетон Сурој

3) Гани Ајети

делује у сузбијању демонстрација. Усвојили смо оцене војске, а мере су комбиноване од оних које је предложио ССУП и ССНО. Уствари ССУП и није имао оцену, само је ишао на мере. Суштина из оцена ССНО је да је циљ сепаратиста да политичким путем осваја власт и оствари своје циљеве, а тероризам и демонстрације су помоћно средство, да нас на то натера. Ескалација насиља зависи од потребе. Наш став је да се отцепљење неће дозволити, нити стварање тзв. Косово републике, ни силом, ни политичким средствима, а да силу морамо сузбити силом и то енергично.

Велике опозиције није било, јер седници није присуствовао Анте Марковић, који је велики поборник „политичког” решавања проблема Косова. Нису присуствовали ни Васил Тупурковски и Богвић Богићевић, који знају да компликују ствари разним тзв. демократским, уствари демагошким паролама.

ПЛУРАЛИЗАМ И БЕЗБЕДНОСТ ЗЕМЉЕ

Озбиљну расправу повели смо око утицаја новоформираних странака на безбедносну ситуацију у земљи. Циљ је био да се започне сагледавање плуралистичке праксе са безбедносног аспекта, чему те странке стварно циљају, да се види шта је у оквиру казненог и других закона и да се дају јасни критеријуми служби безбедности за деловање. Да се утврди шта је то што закон забрањује као – насилно рушење уставног поретка, ширење националне мржње, нетолеранције, интегритет земље итд.

Први је говорио Здравко Мустаћ, шеф СДБ.

По његовој глобалној оцени програми тих странака имају демократски оквир, у оквиру су закона и строго се чувају да напишу недозвољене циљеве, мада су углавном националног или националистичког карактера. Ова чињеница може бити толико важна, да чак потисне и косовско питање.

Детаљније је говорио о појединим странкама.

Хрватска демократска заједница (ХДЗ) показује на делу да је данас у нашој земљи национално јаче од класног. Показује изузетну динамичност и радикализацију програма. То је у Хрватској данас најјача странка. Каже да при томе није узео у обзир. СКЈ. (Не знам зашто, можда мисли да га и не треба узимати у обзир.) Карактерише је лидерско понашање првака – Туђмана и Шекса¹⁾, са екстремним тезама из Маспокрета и циљем отцепљења Хрватске парламентарним путем. Заступају тезу о нагодби са Србима – да се мирним путем растану.

Иначе, сада су за конфедерацију, а после победе на изборима, донели би нови Устав Хрватске који омогућује отцепљење. У сушти-

1) Владимир Шекс, потпредседник Сабора Хрватске

ни ради се о МАСПОКУ у новим условима. Ради се о коалицији свих снага у Хрватској против СКЈ.

Претња да ће за 48 сати после изборне победе начинити погром и ликвидирати све противнике је озбиљна. Не треба је искључити. Све је у контексту укупних збивања у Југославији.

Срби у Хрватској иду на самоорганизовање, ради самоодбране.

Присутна је засићеност становништва реториком СКХ без резултата. Формирано је схватање „нека дође било ко други, горе бити не може”. То отвара широки простор за деловање ХДЗ.

Створена је мржња у хрватском народу према руководству СР Србије и страх од њега. То је друга основа њиховог успеха.

За 23–24. II о.г. заказан је Сабор ХДЗ у Загребу. Видећемо како ће ствари даље тећи, али може се са великом дозом вероватноће рачунати са несигурношћу и људи и имовине, нарочито Срба у Хрватској, а и других који им се супротстављају, нарочито оних који су за јачање Федерације, јер они не подржавају тај део програма СИВ-а за промену Устава.

Све то тражи сталне и продубљене анализе.

Српску народну обнову анализирао веома кратко. Рекао је да је овде ситуација једноставнија јер је народ одбацује (није нашао за сходно да каже да је овде СКЈ јак у народу и да ужива поверење народа). Ипак, каже, морало се поступати по закону, а пропуштене су праве шансе.

Додуше, није код ХДЗ помињао ни потребу поступања по закону, нити да су биле шансе, иако је њихове циљеве јасно приказао, а вођство СНО било је похалшено и кажњено.

Демократски савез Косова био је следећа тема са детаљном анализом.

Мустаћ каже да и они примењују исту методологију као ХДЗ – имају пунктове у земљи и иностранству. У току је жестока пропаганда за учлањавање. Ругова, који је на челу странке, није испољавао политичке амбиције, али израста у лидера. И ова странка програмски је у реду! Априорна репресија према њој не долази у обзир! (Заборавао је или није желео да примети да у програму ДСК нема Србије. Постоји само Косово и Југославија! Дакле, и ту је циљ издвајање из Србије, а како ће у Југославији бити другачије него република?!)

Да би се предузеле репресивне мере, наставља Мустаћ, морају реално, а не само на речима (појединци) да покажу да су за насилну промену уставног поретка.

Према Мустаћу, Ругова процењује да је њихова активност олакшана због широког замаха демократских процеса у свету.

Шатри, који је шеф испоставе у Швајцарској, сматра да не треба одбацити илегалу. Рачуна да ће се 90% емиграната вратити у земљу ако затреба да се боре. Подржава „Косово републику” и сматра да је то прва фаза демократизације Албаније. По њему, то је политика

САД. Шатри лично сам не би био за то, он остаје марксиста-лењиниста и сматра да су ИЕ погрешно примениле марксизам.

Мустаћ је посебно говорио о Евангелистичкој цркви у Бечу, као важном каналу деловања према Косову.

Њен је став да на „терор државе” треба одговорити терором. Рат на Косову, по њеној оцени није далеко. То ће бити ослободилачки рат. Неприхватање дијалога с „алтернативом” је омаловажавање свих Албанаца. Дакле, желе да изнуде политичко решење. Подсећају да Американци нису успели у Вијетнаму (као да су Срби или Југословени у туђој држави?!). Сигурни су да СССР неће интервенисати, а да су САД заинтересоване за такав ток догађаја. Ослањају се на изоланост Србије у земљи и свету, као и на губитак ауторитета СКЈ.

Шеф безбедности ЈНА генерал Марко Неговановић¹⁾ дао је о политичким покретима следеће оцене:

Прво, сви су антијугословенски и антикомунистички,
друго, подразумевају разбијање Југославије,
треће, подразумевају перманентне сукобе на овом подручју,
четврто, у језгрима ових странака стоје поражене снаге из II светског рата, отуда у њиховим наступима осветничке најаве (ми смо криви што је револуција победила),

пето, сарађују са деловима непријатељске емиграције у иностранству, које сви други избегавају.

Поставља се питање да ли судити по програмима или по њиховом стварном садржају, намерама и деловању. Ваљда оно што најављују треба да нас опомене. Морамо се против њих борити и политичким али и правним средствима која нам закон даје и налаже.

Шеф службе безбедности у ССИП-у Тинтор²⁾ изнео је да ССИП није уочио да се у иностранству од страних држава договара распарчавање Југославије и упозорио је да је очит и врло неугодан процес дељења наших грађана на раду у иностранству у који се увлачи и рехабилитује наша политичка емиграција.

Будимир Лончар нас упозорава да нећемо моћи да инсистирамо на идеолошким захтевима као што су социјализам, комунизам и сл. али можемо на интегритету земље, независности, националној равноправности, тековинама НОБ, демократији и сл. што треба законом утврдити као услов за рад странака. Иначе, сматра да ћемо их сузбити ефикасним спровођењем реформи (!) – заступа тезу Анте Марковића. Да ли је слепац или се прави луд. Брига њих за наше реформе, они хоће власт, а неки и отцепљење од Југославије.

Договорено је да се одмах приступи изради целовитог материјала за Председништво СФРЈ са предлозима ставова и мера. У закључку је речено да ставови и предлози морају тежити ка томе да се предупреди

1) Марко Неговановић, генерал ЈНА, шеф службе безбедности

2) Бранко Тинтор, помоћник савезног секретара за иностране послове

распадање земље и нарушавање њеног уставног поретка, а не да сачекамо пропаст па да тек тада реагујемо.

Увече ме зове Слоба сав узбуђен. Косово је цело у демонстрацијама. Тражи да хитно уведемо војску у операције сузбијања или они немају друго шта него да прикупљају добровољце.

Кажем му да добровољци значе грађански рат и да би то била глупост, као и да милиција поступа исувише благо. Никога није ни ударила озбиљније. Потребно је да их пребије на мртво, да они беже од ње, а не да милиција бежи од њихових каменица. Иначе обећао сам да одмах тражим сазивање Председништва.

Зовем Вељка Кадијевића. Сасвим други човек. Одмах се слаже. Као да је ЈНА потпуно променила тактику према косовском питању. Зовем Перу Грачанина да и он припреми реферисање о нужности употребе војске, а потом Дрновшека.

Кажем му да је потребна хитна седница, да треба да усвојимо нове одлуке у вези са Косовом. Пита – какве одлуке. Најављујем му уопштено, он врда. Али ја знам шта мора да уради по пословнику – мора да сазове Председништво ако тражи један члан Председништва. Прихвата за сутра у 7.30.

ЈУГОСЛАВИЈА ПРЕД ГРАЂАНСКИМ РАТОМ

20. фебруар 1990.

Укратко на Председништву Вељко реферише да смо пред грађанским ратом и да га морамо спречити. Ако почне грађански рат наступиће распад Југославије.

Први говори Дрновшек. Пита: ко ће бити одговоран за такав масакр који може наступити таквом одлуком?

А ко ће бити одговоран за грађански рат, то се не пита.

Сачекао сам да говоре сви (ја сам поднео уводно излагање о оцени Савета од јуче, а Вељко и Пера су то допунили актуелном ситуацијом).

Стипе пита да ли ће војска пуцати?

Вељко одговара: - Хоће. Мора.

Стипе би хтео да не пуца.

Васил каже да је проблем Југославије што неке републике намећу ставове и политику другима (?!), али се слаже са употребом војске.

Риза је за то да се избегну жртве, па сваку одлуку у том смислу прихвата. (Јанез је то протумачио као да је сагласан са употребом војске, на шта је Риза оћутао.)

Богић је против грађанског рата и против жртава сваке врсте, али ако мора нека буде што мање жртава.

Анте Марковић је био против употребе војске, он је за политичко решење, али „он нема право гласа”.

Зеленовић и Бућин експлицитно за. Ја сам рекао да, ако не донесемо одлуку о употреби војске, одлучили смо о почетку грађанског рата, о растурању Југославије и о распуштању Председништва СФРЈ. Зато нема никаквих могућности да одлука буде другачија.

Тако смо одобрили да војска може пуцати, уз резерву Јанеза Дрновшека.

Лично сам веровао да ће то и без пуцања деловати застрашујуће на Албанце и да ће се повући са улица.

Срби су били задовољни, али су и добили крила да милиција боље ради свој посао.

У паузи седнице Председништва, док су припремани текстови одлуке које треба потписати и саопштење за јавност, Вељко ми у мојој канцеларији показује шему структуре албанског сепаратистичког руководства до ког је дошла војска. Центар је ван званичних институција и у њему су: Фадил Хоџа, Џавид Нимани¹⁾, Адем Демаћи²⁾, Вели Дева³⁾, Имер Пуља⁴⁾ и Махмут Бакали⁵⁾. Главни је Демаћи, који диригује из затвора у Хрватској. Врло вероватно му то власти дозвољавају. Било би добро пребацити га отуда у Србију.

Други и трећи ешелон налазе се у државним и партијским структурама и у другим легалним институцијама и предузећима, углавном. Политичке странке и њихове вође су такође други ешелон, дакле они који извршавају, иако делују најистуреније.

Све то треба у наредном периоду ближе документовати, ако се покаже тачним да би се водила акција.

21. фебруар 1990.

Као и обично, чим уведемо ригорозније мере репресије на Косову, и пре него што оне буду примењене, сепаратисти се утишају. После одлуке о употреби војске и о енергичном деловању милиције, настало је мање затишје. Демонстрације су нешто мање.

Дрновшек је назвао Вељка Кадијевића и рекао му да су јуче на препад издејствовали одлуку о употреби војске, без стварних разлога. Као, „брине се за углед ЈНА”. Вељко му одговорио да он треба да брине за углед државе СФРЈ, а армија ће свој углед сама да брани, као и да је одлука деловала стишавајуће.

1) Џавид Нимани, бивши политичар са Косова

2) Адем Демаћи, књижевник са Косова

3) Вели Дева, бивши политичар са Косова

4) Имер Пуља, бивши политичар са Косова

5) Махмут Бакали, бивши председник Покрајинског комитета СКС на Косову

На Председништву СФРЈ, СИБ реферише о спровођењу реформе и сузбијању инфлације. Жале се на пробијање платног фонда и монетарне масе. Морају да ограниче и једно и друго, да би одржали смиривање инфлације. Упозоравам их на изузетно заоштрене односе цена (блокираних и слободних). Пример црне металургије упозорава да је могућа побуна радника и крах предузећа. Анте то слабо уважава. Он и жели да ликвидира нека таква друштвена предузећа, а да се мала приватна привреда снабдева челиком из увоза. То је веома далекосежно, али глупо. Колика су само средства уложена у те железаре, колико је људи тамо запослено.

22. фебруар 1990.

Састанак на командном месту Врховне команде оружаних снага. Вељко реферише о даљој изградњи концепције народне одбране. Поред разраде одбране од спољног непријатеља у свим варијантама и у новонасталој ситуацији (која се стално мења), детаљније разрађује аспект улоге армије у сузбијању „унутрашњег непријатеља”. Осетила армија опасност од грађанског рата и распарчавања Југославије. Бар онај део армије који је написао реферат.

Чланови Председништва постављају маргинална питања, као у школи. Јанез ћути као заливен. Верујем, супротставио би се, али му је неугодно. Ја дајем пуну подршку концепту, тражећи да се стално дограђује зависно од тока ситуације.

Ко зна шта мисле они који се не слажу, али сада све знају и могу да обавесте онога кога желе! Како може функционисати једна држава и једна армија у чијој врховној команди седе људи који заступају супротне интересе државе и армије?

Зове ме Вељко Кадијевић. Разочаран је радом СИБ-а. Анте Марковић све чини да „алтернативци” дођу на власт. Упоран је да се одложе избори, док се они не оспособе. Па то нигде нема, да партија на власти бира време за изборе које одговара опозицији! Упозорава ме и на стално присутну тезу у СИБ-у да се они у питању Косова не слажу с Председништвом, да је Председништво за примену силе а они за дијалог. И то стално шире. И у данашњем саопштењу то се може уочити као да смиривање није предуслов за дијалог. Нећемо ваљда да водимо дијалог под пресијом. СИБ чак и не говори о дијалогу, него о „политичком решењу” за Косово. Шта се под тим подразумева? Ваљда предаја власти сепаратистима?

Добро је да је Вељко већ једном „прочитао” Анту Марковића. Стално је био под опсесијом да се Анте бори за Југославију.

26. фебруар 1990.

Разговор с генерал-пуковником Благојем Аџићем, на Батајничком аеродрому, приликом испраћаја Дрновшека за Египат.

Дуго ми је Аџић био загонетан, доста одбојан приликом разговора о употреби ЈНА на Косову. Сада се отворио.

Оштро напада српску политику. Сматра да је Србија остала сама, да су против ње Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија и пола Црне Горе, а и пола Србије је против српског руководства (наводи пример да је на састанак социјал-демократске странке дошло 1000 људи). За све то је криво неинтелигентно српско руководство. Прави грешку за грешком. Све што ради иде наруку западним републикама да лакше остварују своје циљеве: антијугословенство и антикомунизам. Митинг у Љубљани је грешка, требало је прихватити разговор у Цанкарјевом дому и публикацију тог разговора на ТВ и у штампи. Ако је циљ истина, онда се она тако могла рећи. Овако, Словенцима није било тешко да доказују да је циљ присила, агресија и што год хоће (а хоће). У Хрватској говори Сима Дубајић¹⁾. У Книну узвикује: „живео Слободан Милошевић, живела Србија”. Њима то таман одговара да покажу великосрпске аспирације. Намера о слању 100.000 Срба на Косово (повратника и др.) неостварива је, а иритира и све Албанце и друге. Зашто треба да се лансирају тако громогласне неоствариве идеје па да дупло трпимо и неуспех и неистину? Боље је практично вући ситне потезе који воде ка циљу, а не на сва звона, а неоствариво. Исто је и са блокадом Словеније. Све се могло остварити без прогласа. Овако им се даје „право” да вуку даље потезе ка отцепљењу. Штета је – каже Аџић. Нема Србија Николу Пашића.

Што се Косова тиче, сматра да је до пре две-три године још могло много тога да се политички уради, јер се могло с народом разговарати. Имао је и ко од Албанаца то ауторитативно да ради. Грешка је што је Азем Власи одбачен. Он је био погодна личност преко кога смо могли много да урадимо. Рахмана Морину нико не прихвата.

Сада се мора поћи од силе, па полако ићи ка политици. Србија треба, дакле, да створи јаке полицијске снаге и јаку управу. Без тога неће моћи да створи правну државу. А онда да ствара нуклеусе и Срба које ће доле да шаље за стално, али једног по једног, по уговору на дуги рок и уз све материјалне и друге гаранције, а и Албанаца који имају могућност да лавирају између нас и албанских сепаратиста. Треба наћи „Мехмеда Спаху”. То је једино могући мукотрпни пут. Нема тамо револуционарног решења.

Жали се и на Косовопољце. Каже да су на неком састанку ових дана напали ЈНА, која је наводно, својом интервенцијом на Косову спречила долазак добровољаца и радикално решавање косовског проблема.

1) Сима Дубајић, првоборац из Книна

Дао сам му шансе да каже све шта мисли. Било је ограничено време да бих могао коментарисати али није лоше остати и без коментара.

У јучерашњим новинама објављено је да је Извршно веће Скупштине Србије усвојило нацрт закона о наслеђивању, према коме ће земљу убудуће моћи да наслеђују само пољопривредници. Разговарам са Зораном Соколовићем, да ли они имају памети, па ми ћемо пола српског народа ставити против себе? Да ли они размишљају коме ћемо „продати” ту земљу, и ко ће је боље обрађивати него што се сада обрађује? Како они мисле да је у реду што се запосленима одобрава да региструју и раде допунско занимање, а да им се не да да раде на земљи – или да им се не да да раде оно што ионако раде? Зоран каже да је и он изненађен таквим предлогом Извршног већа.

Међутим, у Комисији за реформу својевремено смо расправљали око тога, једва смо надвладали да се таква глупост не усвоји, а сада се, ево, понавља. Слободан је био за неко такво решење, тада, али је одустао. Да ли је заборавио аргументе?

27. фебруар 1990.

Примио сам новинара „Њујорк тајмса” г. Дејвида Бајндера. У дужем разговору објаснио сам му, поред осталог, две кључне ствари, које свет треба да сазна, јер су истините:

Албанској народности у Југославији стоје на располагању две могућности: или да прихвати живот у оквиру Србије и Југославије, користећи сва права која јој припадају, у потпуној равноправности са осталим грађанима Југославије и Србије, или да води рат за Косово Републику и отцепљење од Југославије. Тај рат никада не могу добити.

На Косову се данас не води борба Албанаца за права албанске националне мањине, него сепаратиста за отцепљење од Југославије.

Рекао сам му да данашња косовска алтернатива није ништа друго до организовано и легализовано националистичко и сепаратистичко вођство побуне, која је у току. То је само маска, кобајаги демократија.

Дејвид Бејндер изричито ми је рекао да се у потпуности слаже са мном и сматра да су моје оцене потпуно реалне.

Да ли ће то и објавити?

Каже ми да је посетио Косово и разговарао са Руговом и Суријем. Ругова му је рекао да су они сада у стању сваког тренутка да прекину и демонстрације и штрајкове, да имају апсолутну моћ. Питам га шта онда мисли, да ли су они центар сепаратистичког покрета или постоји неко други. И да ли би народ послушао њих ако постоји неко

изнад њих? Опет ми даје за право. Да ли само куртоазно или из убеђења?

Поводом драматичног Сабора Хрватске демократске заједнице 23. и 24. о.м. у Загребу, где је дошло до опасне ескалације усташке и сепаратистичке оријентације, дајем налог служби за заштиту уставног поретка да одмах припреми детаљну информацију о безбедносним аспектима сабора и да одмах сачини информације о издавању улазних виза на аеродрому Загреб политичким емигрантима којима је улазак у земљу забрањен, и да се утврди ко им је издавао визе.

Дрновшек је отишао у Египат, а није ме обавестио да је самоиницијативно послао два емисара на Косово да разговарају с алтернативцима и са властима. Рахман није имао појма, сазнао је тек кад су емисари тражили сусрет с њима.

Сачувај боже шта се све ради.

28. фебруар 1990.

После посете Бејкера Москви, Американци овако оцењују стање у СССР:

„Горбачов ће се одржати” јер нема друге алтернативе, а САД и Запад ће му пружити максималну политичку и економску помоћ да устраје на путу реформи. Совјетски економски проблеми су савладави јер СССР има солидну привредну инфраструктуру и индустријске капацитете. Запад ће му помоћи око увоза робе широке потрошње. На политичком плану Горбачов ће, упркос отпорима, успети да наметне своју вољу партијском и државном апарату. СССР-у ће бити потребно вероватно 4-5 година да поново постигне унутрашњу равнотежу, али на новим основама.

По свему судећи, Горбачов ће морати да се помири са одвајањем три балтичке републике од СССР-а за које би се, у оквирима нове Европе могла осигурати „финска формула” (финландизација балтичких република). Исто тако, вероватно ће морати да се одрекне Молдавије која би се ујединила с Румунијом. Кавкаске и азијске републике остале би у СССР, али у оквирима нове федералне или конфедералне формуле са више аутономије и децентрализације. Јер, Иранци нису заинтересовани за Азербејџанце, пошто и сами имају проблема са турском мањином, док су остали совјетски муслимани претежно сунити, па за њих Иран није атрактиван. С друге стране, Јермени немају друге алтернативе већ да се ослањају на СССР и Москву.

Иначе, СССР ће, чак иако би био сведен на стару Русију, остати суперсила и важан амерички партнер.”

Амерички кишобран, дакле, делује, бар за сада, независно од свих досадашњих прогноза обавештајних служби о блиској пропасти Горбачова. Али постепени распад СССР под окриљем и Горбачова и америчког кишобрана је „успешан”.

Разговор с Антом Марковићем. Раније смо се договорили да се чешће неформално виђамо. Разговарали смо 1.45 ч. Прекинуо нас долазак реис ул улеме са целом свитом, који је био раније заказан. Претресли смо сва могућа питања унутрашње политике и односа, од Словеније и Косова до кредитне политике и нових избора.

Анте је веома одбојан према српској политици, критикује „круте” ставове Слободана Милошевића, а покушава да искаже разумевање за моје „флексибилне и разумне” ставове. Циљ је, свакако други: изазвати раздор у српском руководству, ако је могуће. Иначе, делује као опасан љигави политичар, који крије праве намере, а заклања се иза начелних ставова у платформи који не могу бити спорни.

Каже Анте, ја му делујем врло разложно и разумно, али Слободан је ужасно крут, прави велике грешке. Неће да укине блокаду према Словенији, неће да пусти Власија на слободу итд.

Ја му кажем да греши, јер данас заиста народ у Србији неће да купује словеначку робу. Могао би Слободан да изјави шта год хоће, али би тиме изгубио углед у народу.

Посебно сам га упозорио на питање Косова, на нимало безначајну нијансу: репресија или дијалог. Као: „Председништво примењује репресију”, а СИВ је за дијалог. Дијалог можемо прихватити са онима који прихватају Србију и Југославију, а са онима који траже републику и отцепљење нема дијалога на тој основи. Јасно сам му рекао да ту добро води рачуна шта ради.

Упозбрио сам га и на неразумност одлагања избора, за шта се он залаже. Против је „значајнијег” одлагања избора, али би желео да „прогура” што пре амандмане на Устав и то везује за „стварање уставних могућности” померања избора за пар месеци. Да ли га је „дрмнуо” сабор ХДЗ пре неколико дана у Загребу или смишља нешто закулисно – није јасно. Једино је мало вероватно да ће „прогурати” уставне амандмане у овој политичкој ситуацији, а можда ствара простор за своју изборну промоцију?!

Пера Грачанин ме обавештава о одржаном састанку са републичким секретарима за унутрашње послове. Ситуација је веома забрињавајућа од Словеније до Македоније. Не зна се где је горе. У Словенији су борци узнемирени и уплашени реваншизмом. „Алтернативци” их окривљују за учешће у револуцији! Приписују им жртве за време Другог светског рата. Ако победе – могуће је свашта. Борци припремају оружје и очекују сваку могућност. У Хрватској су се

наоружале обе стране, а у Босни све три. У Македонији су Албанци спремни за борбу као и на Косову итд.

Захтевам да одмах припреми информацију за Савезни савет за заштиту уставног поретка. Истовремено да поднесе информацију о сабору ХДЗ и о издавању виза припадницима хрватске непријатељске емиграције на аеродрому у Загребу.

Каже ми Зеленовић да је Дрновшек приликом поласка за Египат упутио писмо Антону Старом, генералном секретару Председништва, којим га обавештава да је послао на Косово два емисара (своја саветника) са циљем да обаве разговоре у функцији припрема за дугорочније решавање проблема на Косову. (Тај програм ради група чланова Председништва на челу са Шуваром.) У писму се моли Антон Стари да им обезбеди контакте на Косову.

Зашто му то није усмено рекао? Да ли је могуће да се један практични Словенац толико бирократизује? Не. Није то у питању. У питању је алиби: није радио ништа тајно! Обавестио је генералног секретара. И то писмено. Свашта, као на вашару!

1. март 1990.

Разговор са Слободаном Милошевићем (телефонски). Јуче ме звао и замолио за савет да ли да преузму целокупни посао око државне безбедности на Косову, јер овако нема никаквих резултата. Обавештавам га да то уставно право треба да употребе, али сугеришем да с тим не иде у јавност, јер би могао да изазове повећане отпоре код Албанаца и да буде злоупотребљавано од сепаратиста. Нарочито би могли да буду у неугодном положају Албанци у служби безбедности. Слаже се с тим.

Теже је прихватио упозорење да се претерало са програмом повратка чак 100.000 Срба и Црногораца на Косово. То једноставно није реално, а иритира Албанце без стварне основе. Реалније би било да у програм поставимо да се сваке године више врати на Косово него што га напусти. Па да се боримо. Постављање мегаломанских циљева само иде против нас. Слоба се правда да није хтео да „опонира друговима из ЦК”, али прихвата да је могло и тако како ја кажем.

Упозорио сам га на сву озбиљност законског пројекта о наслеђивању земље, према којем се предлаже укидање права наслеђивања од неземљорадника. Зашто земљорадњом не могу да се баве као допунским занимањем, а могу сваким другим допунским послом? Упозорио сам га да ће нам народ окренути леђа ако ударамо тако грубо у тако осетљива питања. Слоба каже да треба да поразговарамо, да видимо аргументе. Кажем му да смо аргументе износили на Комисији за реформу и били су уважени, али се изгледа то није испоштвало. „Погледаће”.

Такав закон не може лако да прође у Скупштини, само бисмо се обрукали да га усвајамо под притиском.

21. март 1990.

Велика пауза у прављењу забележака није била зато што није било догађаја вредних за бележење. Напротив. Али, последњих десетак дана био сам на путу по Јужној Америци (Аргентина, Чиле и Бразил), а пре тога сам доста времена посветио припреми за тај пут, па ми није остало ни минута да ишта забележим.

По повратку, нисам ни видео Дрновшека, он је отпутовао у Африку (Намибија, Судан и Сенегал), али смо се чули телефоном. Каже ми да ће бити потребно, кад се врати, да обавимо дужи разговор у „четири ока” пре него што одржимо седницу Председништва. Слажем се, наравно, мада не знам шта га „жуља”.

Генерални секретар Антон Стари ме обавештава да је Зеленовић захтевао седницу Председништва поводом закључка Скупштине Словеније да не извршава обавезе према федерацији, изузев уколико она сматра да треба. Можда је то разлог и Дрновшека за разговор.

У дужем разговору Слободан Милошевић ме обавештава о низу значајних питања која су у међувремену била актуелна.

Обавештава ме да је усвојена моја примедба поводом предлога закона о наслеђивању пољопривредног земљишта. Практично ће се, без буке, тај предлог повући.

Пита ме шта мислим о предлогу да Србија услови уставне промене (амандмане) које је предложио СИВ увођењем правила да се Савезно веће бира на принципу: један грађанин – један глас, а не да Србија буде мајоризирана са једнаким бројем посланика из сваке републике. Кажем му да би то вероватно укочило уставне промене, не би било усвојено, а сва анатема би пала на нас за заустављање реформе. Боље је да изложимо своје примедбе, да захтевамо да буду узете у обзир код израде новог устава, а сада да не инсистирамо, јер није реално да би биле усвојене. Тиме ћемо бити и толерантни и у офанзивној предности за будућност. И то је прихватио.

Критикује Богдана и Миломира Минића¹⁾: нису урадили добро програм СКС. Чиновнички су пришли проблему. Они се уплашили да ће да их руши. Не ради се о томе, каже, него да боље радимо: Не верује да је та предложена промена добра. То је пресвлачење кошуље. Мора се наћи неко боље решење. Да сачекамо исход ЦК СКЈ и Конгреса (ако га буде) а ако га не буде или ако настане распад да формирамо нову партију од СКС, СКЦГ, ССРНС и ССРНЦГ. Да форми-

1) Миломир Минић, генерални секретар СК ЦК Србије

рамо оснивачку групу нас неколико (он, ја, Богдан, Момир Булатовић¹⁾, Мило Ђукановић²⁾ и сл.) да укључимо Добрицу Ћосића, Косту Михајловића³⁾ и сл. Звала би се Југословенска удружена социјалистичка демократска партија. Верује да би нам се прикључили многи из других република. Да позовемо, на пример Лазу Мојсова⁴⁾, Лазу Колишевског⁵⁾, Зденка Хаса⁶⁾, Трнавција⁷⁾ и друге угледне људе у оснивачку групу. Да размислимо о томе. Нисам коментарисао. Размислићу. Нешто се мора урадити што пре. Иначе, каже имао је трочасовни разговор с Добрицом Ћосићем. Задовољан је.

Скрећем му пажњу да се с Добрицом не слажем у једном критичном питању (иначе га високо ценим) – да је Југославија преживела и да се не вреди борити за њен опстанак. Слоба каже да то зна, али да се и он не слаже с тим.

Кажем му да ми у свом програму политичке борбе морамо задржати циљ очувања Југославије. Нека други постављају супротне циљеве, па где се сретнемо. При томе може и Југославија без Словеније. Биће нам лакше. Лакше ћемо без њих са Хрватима.

Слаже се, али упозорава да ће Хрвати покушати исто као Словенци, сепаратистичку политику. То ће нам отежати посао. У Хрватској ће вероватно победити коалиција са Трипалом и Савком Дабчевић, а то је њихов прилаз: или конфедерација или отцепљење.

О новом Уставу став нам је заједнички: без обзира да ли ће се Словенци сложити или не, настојати да се приступи његовој изради што пре, а онда им оставити да се одлуче: за Југославију или ван. У том правцу стварати атмосферу код других република. Прибојавамо се Хрватске – да не испадне из друштва и да све не поремети. Ваљда су Хрвати свесни да би такав покушај изазвао нерешиве проблеме за њих саме а можда и оружане сукобе.

Што се тиче Косова и „ванредних прилика“, које је увела федерација, Србија доноси законе који јој омогућавају све интервенције милиције и „ванредне прилике“ јој више не значе ништа. Можемо их укинути. Остаје питање употребе војске. Ако је могуће да се не укида већ донета одлука о употреби војске (по потреби) Србија ће сама предложити укидање ванредних прилика. Договорено је да се ово прво добро провери и испита. Ако је могуће и ако је прихватљиво, онда то треба политички искористити и затражити укидање ванредних прилика од саме Србије, а не да нам то други намећу.

-
- 1) Момир Булатовић, председник Председништва Црне Горе
 - 2) Мило Ђукановић, председник Владе Црне Горе
 - 3) Коста Михајловић, академик
 - 4) Лазар Мојсов, члан Председништва СФРЈ из претходног сазива
 - 5) Лазар Колишевски, бивши члан Председништва СФРЈ
 - 6) Зденко Хас, првоборац из Хрватске
 - 7) Халил Трнавци, професор Универзитета

22. март 1990.

На тајном састанку експерата НАТО пакта оцењено је да је политика перестројке совјетског председника Горбачова доживела неуспех и да постоји опасност од избијања грађанског рата у Совјетском Савезу.

Према оценама експерата, могуће су три варијанте развоја догађаја у СССР-у. Према првој, избиће грађански рат, сличан ономе после револуције 1917. године. Према другој варијанти, доћи ће до степене дезинтеграције власти и партије и распада СССР као државе, а према последњој варијанти, за коју се каже да је мало вероватно, председник Горбачов ће постепено успети да уведе реформе и преживи све потресе.

Кажу да су ове оцене деловале на руководство НАТО-а „врло отрежњавајуће”. (Били су опијени заблудама??)

Видећемо шта ће бити од свих тих прогноза, које се сваки час мењају. Можда експерти узимају у обзир реални интерес Запада да Горбачова оставе на цедилу и потпуно униште и совјетску државу и совјетску партију, гурајући СССР у грађански рат и распад?!

Са друге стране, према информацијама из других извора, министар одбране СССР Јазов и шеф КГБ Крјучков, одлучили су да армију и КГБ ставе у стање повишене приправности, јер „политика коју спроводи Горбачов води распаду земље и могућностима да ускоро власт преузму националистички народни фронтови у Русији, Балтику, Украјини и Закавказју”. Горбачову ће бити скренута пажња да треба да учини нагли заокрет у правцу завођења реда у земљи или ће власт преузети коалиција. Циљ овог упозорења није уклањање Горбачова, већ да се присили да предузме одлучне кораке, па и да уведе диктатуру ако ће она спасти СССР од потпуног распада.

Оцењује се да је и сам Горбачов сазрео за увођење тврде линије у СССР-у, али је још неодлучан. То изазива крајње незадовољство код Јазова и Крјучкова, будући да они представљају службе одговорне за очување интегритета СССР-а. Они истичу да, ако Горбачов опет покуша са компромисима, понашње балтичких република следиће закавказке, а онда се процес распада СССР-а више не би могао зауставити. Азербејџански фронт већ покушава да води преговоре са Турском о припајању, што Анкара не прихвата.

Горбачов је, дакле, на великим искушењима. Да ли ће га Американци помоћи или ће им се више допасти да га сруше националисти, па да има потпуно разорени Совјетски Савез, тј. да га више као таквог нема, видећемо, али од тога свакако зависи доста и наша међународна позиција, а вероватно и будућа догађања у нашој земљи.

СТАВОВИ САД ПРЕМА ПОЛИТИЧКИМ СТРАНКАМА

После посете Иглбергера, заменика америчког државног секретара, Југославији, а поводом појаве у Југославији таквих партија као што су ХДЗ и Српска обнова, Стејт департмент је упутио свим амбасадама САД оцену да су у САД запрепашћени да је стварање и слободно деловање таквих партија уопште могуће; да САД не подржавају нити ће подржавати ни једну од тих партија које немају шта да траже у XX веку.

Ако бисмо ми, којим случајем, забранили деловање таквих партија, САД би биле „запрепашћене“ да се то може догађати у XX веку. Очигледно је да им не одговарамо ни ми ни новоформиране националистичке партије. Видећемо, вероватно, ускоро, на кога би желеле да се ослоне за остваривање својих интереса на овим просторима. Знамо личност (Анте Марковић), али не знамо коју то он партију представља!?

Присуствовао сам заседању свих већа Скупштине Србије. Разматран је, поред осталог и предлог Председништва СФРЈ за израду новог устава Југославије. Уводни реферат је поднео проф. др Ратко Марковић. Врло добар критички реферат. Стварно научно заснован. Дао је темељну анализу слабости Предлога Председништва, али је закључио да уз све слабости Предлог настоји да сачува федералну Југославију, насупрот тежњама за њено разбијање. А онда је опалио изузетну жестоку реченицу: ако пак федеративну Југославију не буде било могуће сачувати, Србији не преостаје ништа друго него да се окрене себи и да своја питања решава у оквирима са којима је ушла у стварање Југославије! Доживео је аплауз – једини у току излагања.

Згрануо сам се на такву формулацију. Одмах ми је прострујало кроз главу: са чиме смо то ми ушли у Југославију? Ушли смо са Србијом која је обухватала и садашњу Македонију, у коју је већ била укључена (припојена) Црна Гора, у којој чак није била Војводина(!) итд. Па људи моји да ли то значи да се одричемо српских територија прикључених из бивше Аустроугарске, укључујући оне у Босни, Херцеговини и Крајинама и да ли то значи да смо се одлучили да изазовемо буру свађе са Македонцима, Црногорцима, можда Босанцима и Хрватима? То питање које над нама виси као Дамоклов мач није тако једноставно да се може изрећи без веома брижљивог одмеравања формулације и процене далекосежних политичких импликација.

Пошли смо на паузу у канцеларију Зорана Соколовића. Били су ту сви: Слоба Милошевић, Зоран Соколовић, Станко Радмиловић, Слободан Вучетић¹⁾ и још неколико челних људи Републике. Рекао

1) Слободан Вучетић, члан Председништва ССРН

сам одмах јасно: реферат је врло добар, али тај део реченице „о оквирима са којима је Србија ушла у Југославију” је чиста политичка грешка коју треба одмах исправити. Ја не тврдим да до тога неће доћи, да то у одређеном тренутку нећемо морати и да кажемо, али боље и прецизније дефинисано, али данас то рећи чиста је провокација, која може изазвати баражну ватру против Србије и њеног руководства. (Био је ту и Ратко Марковић.) Сугерисао сам да се у расправи овај део минимизира, а да се у центар стави подршка и битка за опстанак Југославије.

Из обзира према Ратку Марковићу, кога сви високо цене уздржавали су се од коментара, али видим, док ово пишем у току је Дневник на ТВ Београд. Избацили су ту полуреченицу из текста који је Ратко изговорио. Ваљда ће то учинити и други центри информација.

Ратко Марковић је искрено рекао шта мисли. Можда је он и у праву, али политика мора имати и тактику, у складу са временом у коме се ствари дешавају.

Остали су отишли на седницу, задржали смо се Слоба Милошевић и ја, са Слободаном Вучетићем који је желео да нас о нечему обавести.

Имао је интимни разговор са Зораном Ненезићем. Нисам ни чуо за тога човека. Вучетић нас подсећа да је био смењен, неоправдано, у афери у општини Врачар поводом усељавања Института „Лола Рибар” у Кумановској улици.

Ненезић се представио као члан масонске ложе 32. ранга. Највиши могући ранг је 33. У том, највишем, рангу налазе се Буш, Кол, Геншер¹⁾, Митеран, Тачерка²⁾, Рокфелер³⁾, Косига, и многи други најутуцајнији људи данашњице. Прича шта му је говорио Ненезић. Члан масонске ложе је и Анте Марковић. Чврсто међусобно сарађују и испомажу се. Сада је у току оснивање масонских ложа у источно-европским земљама. Он (Ненезић) одређен је да иде у источно-европске земље и формира ложе. Ускоро ће путовати у СРН, Француску, Енглеску и САД. Примиће га горе поменуте личности. Циљ је организовање светског скупа масона у Београду (Центар „Сава”), где ће бити присутне највеће „зверке” данашњице. С обзиром на огромну финансијску моћ масона и правило да један другоме не одбијају помоћ (изузев ако се ради о нечасним и незаконитим стварима), сматра да би могао да издејствује за Србију знатна материјална средства за развој под веома повољним условима. Међутим, то не може да ради без

1) Ханс Дитрих Геншер, министар иностраних послова СР Немачке

2) Маргарет Тачер, председник Владе Велике Британије

3) Рокфелер, амерички милијардер

одобрења и тражи састанак са Слободаном Милошевићем, а са мном ће тражити кад постанем председник СФРЈ (са Дрновшеком неће да разговара).

Ненезић је рекао Вучетићу, такође, да је Анте Марковић покушо да формира хрватско-словеначку ложу, да заобиђе Србију, али масони желе само југословенску ложу и одбили су га.

На питање Слободана Милошевића да ли га је питао да ли је истина да је Тито био масон, Вучетић каже да јесте и да му је рекао не само да јесте био масон, него да је припадао најреакционарнијој – ватиканској ложи и остао јој је до смрти веран. Ненезић је прокоментаришао: „Само је штета што је толико дуго живео”.

Ненезић очекује да га прими и Горбачов, али није сигуран да ли је и он масон, само зна да масони хоће да га помогну да успе.

Упозорио сам Слободана на политичку буру која се пре 10–12 година дигла у Италији поводом открића ко се све налази у масонским ложама, када су многе политичке главе једва остале. Морамо водити рачуна да не прокоцкамо углед у народу који смо тешком муком стекли.

Вучетић каже да они не траже да ми будемо масони, него сагласност да нас помажу. Разговор са масонима био би у четири ска, без јавности. Масони су, иначе, регистрована организација, која делује ван јавности. Тако објашњава Слободан Вучетић.

23. март 1990.

Антон Стари обавештава ме да није могуће задржати одлуку Председништва о употреби војске на Косову ако се укину ванредне прилике. На Косову је инсценирано тровање албанске омладине и претучен велики број Срба. Албански милиционери подржавају сепаратисте.

Вељко Кадијевић у посети Србији. Слоба му изложио идеју о укидању ванредног стања на Косову, пошто је Србија донела одлуке о преузимању државне и јавне безбедности, што је овај одушевљено прихватио.

Нелогично је, стање се погоршава а предлаже се укидање ванредног стања, које обавезује елиминисање употребе војске.

Дуго разговарам с Вељком Кадијевићем. Он из Слобине канцеларије – ја из своје. Слоба га слуша. Не могу да га убедим зашто да доведемо Србију у тако тежак положај да остане сама у борби са албанским сепаратистима и тероризмом. Сада нам је у односу на свет лако: Југославија се цела супротставља албанском сепаратизму, не може се нападати само Србија. Нека Србија преузме државну и јавну безбедност, али зашто искључити војску? Вељко упоран. Чудну логику има: каже да су сепаратисти прозрели да Србија хоће да предложи укидање ванредних мера, па да би то осујетили, инсценирали тровање омладине и хаос на Косову!

Што се мене тиче, то је обична перверзија у начину размишљања. Морао би човек бити много извитоперен па да томе поверује.

Увече зовем Перу Грачанина. Молим га да се он не сложи да се укине ванредно стање јер то изнуђује обавезно повлачење војске. Он се слаже.

На крају, после поновног разговора са Слобом телефоном, и он пристаје. Видео је на дневнику шта све раде и повукао се. Кажем: нећемо укидати ванредно стање док не буде 15. маја смена у Председништву СФРЈ. Мада то није неки критеријум. Критеријум је стање на Косову. Одахнуо сам.

Проблем је у томе што одлуку о укидању ванредног стања можемо донети лако, а о увођењу веома, веома тешко. Док се Срби снађу у вршењу функције безбедности, свашта би се могло десити.

Чим је Србија одлучила да преузме на Косову послове државне и јавне безбедности, Албанци-милиционери почели да се придружују сепаратистима или да се с њима солидаришу. Војска се наново појавила на улицама. Сепаратисти се (правовремено) сакрили. Шта ли спремају за 28. март, дан проглашења Устава Србије, који је проглашен за Дан државности Србије?

25. март 1990.

Прича ми Слоба део разговора са Добрицом Ћосићем. Ћосић и даље остаје на ставу да је Југославија преживела и да не може опстати. Рекао је да му Ђилас¹⁾, који се иначе с тим не слаже, сада мало више даје за право него до сада.

Ћосић је свесрдно подржао нашу политику, нарочито битку за уставне промене у Србији. Међутим, има озбиљне примедбе на квалитет руководства, и то не само на оне у Београду, него и на највише. Посебно је критичан према одређеним људима из нашег ужег руководства који, наводно, нису ништа интелектуално дали.

Разговарамо о опасности разбијања јединства српског руководства. Слоба оцењује да сви који не желе добро Србији играју на ту карту. То је једини начин да нешто постигну. Зато морамо бити крајње опрезни. И ово што говори Ћосић ако би било обелодањено, по именима, могло би да делује разбијајуће. Наравно, каже он, није Добрица у праву. Ти људи раде свој посао без грешке.

Што се тиче јединства српског руководства, кажем му да не верујем да постоји опасност. Међутим, треба да проширимо јединство на интелигенцију: да уз нас више буду књижевници, уметници, академици и др. Исто тако да се радници не окрену против нас услед социјалних проблема.

1) Милован Ђилас, блиски сарадник Ј.Б. Тита, дисидент и књижевник

Слоба каже да су скоро сви академици, књижевници и уметници са нама, и да их морамо више укључити у заједничку акцију – у земљи и иностранству. Са многима је обавио индивидуалне разговоре и на основу тога стекао такво уверење.

26. март 1990.

Састанак „координације” у СР Србији. Учествују сви челни функционери (Република, СК, ССРН, Синдикат, Комора, Град). Размењујемо мишљења о кључним питањима политичке ситуације и заједничке оријентације за рад. Присуствује и Ајга.

Оцењујемо да се остварује процес распадања Југославије на сличан начин као што се то десило са СКЈ. Изгледа нам незаустављив. Србија ће водити искрену политику опстанка федеративне Југославије, али ће се спремити да живи и без Југославије. У евентуалном распаду земље рачунамо на јединство са Црном Гором. Македонију нећемо да молимо. Ако она замоли, мораће да се извини за грехове према жртвама из Првог светског рата (које сматра окупаторима). Наш је циљ да избегнемо крвопролиће, да успоставимо границу унутар које се неће ратовати. Ван те границе рат се неће моћи избећи, јер Босна и Херцеговина неће моћи да опстане као држава, а битка око територије без крви тешко је замислива.

Србија неће пристати на конфедерацију. Једини могући начин да се то прихвати, али који је неостварив, био би уговорна гаранција права српском народу у другим југо-државицама. Пошто би то било и провокативно тражење и неоствариво, јер би српски народ на крају био изигран чак и кад би сви на то пристали, реално Србија нема никаквог разлога да прихвати конфедерацију. То нам не може нико наметнути.

Иначе, процењујемо да ће се Југославија вероватно распасти већ видљивом технологијом: републике ће једна по једна (почев од Словеније) донети нове уставе, који ће бити у сукобу са важећим уставом Југославије, а о новом уставу Југославије неће се постићи сагласност. На тај начин Југославија ће нестати, па ће се поставити питање конфедерације до које неће доћи, него ће настати сукоби услед неслагања српског народа у Хрватској и у БиХ са таквом националном позицијом (одвајања од матице и претварања у националну мањину).

Србија је одлучила да одмах приступи изради новог устава који ће бити способан да „покрије” нову самосталну српску државу. Срећа је што је уставним амандманима на Устав СР Србије 28. II 1989. успостављена државна надлежност СР Србије на целој територији. Србија мора бити спремна за предстојеће догађаје који се намећу ван њене воље.

ОЦЕНА ЈНА О НАМЕРАМА САД ПРЕМА ЈУГОСЛАВИЈИ

Вељко Кадијевић је тражио разговор. Разговарамо у мојој канцеларији дуго и свестрано. Износи ми најновије оцене војске о актуелној ситуацији у земљи, о њеном међународном положају и предлоге које намерава да учини Председништву.

Војска оцењује да су САД, после посете Иглбергера Југославији, коначно одлучиле: да сруше српско руководство, као (по њиховој процени) једино комунистичко у Југославији.

Критична тачка преко које га желе рушити је Косово, људска права албанске мањине, кршење грађанских права и сл.

Даје се предност рушењу комуниста са власти у Југославији над питањем њеног интегритета. Дакле, ако не успеју да сруше комунизам интегрално, иду на разбијање Југославије, „освајајући” део по део.

Овакав свој заокрет у односу на интегритет Југославије заснивају на смањеној опасности од совјетског интереса за излаз на Јадранско море.

Американци су присутни у свим значајнијим југословенским институцијама, укључујући СДБ и само Председништво СФРЈ. Преко тога се информишу и делују.

Војска такође оцењује да Американци респектују једино противнике који им покажу „зубе” и пруже отпор. Зато се тако мора и поступити.

Следећа оцена војске односи се на стање у земљи. Оно је потпуно неуставно. Све се дешава мимо важећег Устава: и политички систем, и избори и функционисање федерације... Већи је број питања која се одвијају мимо него на бази Устава. Зато први предлог који ће војска дати Председништву јесте одлучно спроводити Устав СФРЈ, укинути све што је у несагласности са Уставом. Војска ће примити налог да то спроведе, ако се другачије не осигура спровођење Устава.

Све се то тиче и промена Устава. Устав се може и треба мењати по уставној процедури али не може од њега да се одступа како коме падне на памет. Овако идемо у хаос из кога се не види другачији излаз него крвопролиће. То морамо спречити и све промене ставити у зависност од претходних промена Устава СФРЈ.

Војска ће тражити хитну седницу Председништва СФРЈ. Ако оно не прихвати дате предлоге, ЈНА ће се обратити Скупштини Југосла-

вије, јер је војска одговорна за заштиту уставног поретка земље, који је битно угрожен.

Рекао сам Вељку да му је анализа добра, али би било боље да је такво гледиште имао и приликом усвајања амандмана на Устав Словеније. Јер, тада је било веома јасно да је на дневном реду словеначке скупштине распад земље. Зашто није тражио одлуку о ванредном стању и овлашћење да се то заустави. Сада је ситуација далеко компликованија и захваљујући неодлучности војске.

27. март 1990.

Разговор с америчким новинаром Милтоном Виортом, дописником америчког недељника „Њујорк”. Разговор организован званично, преко службе Председништва и протокола.

Милтон је започео питањем о Косову, у које је унео тезу да начин садашњег решавања проблема на Косову прети да изазове шире последице у региону и да узнемири Европу. У једном другом питању суштина је била да ли би неко друго руководство у Србији, без Слободана Милошевића, могло да реши проблем Косова на миран начин. Наравно, реаговао сам одлучно на оба питања, што није толико важно за ову забелешку. Важно је његово предубеђење са којим долази, а то је да: Треба срушити српско руководство са образложењем да није у стању да реши проблем Косова мирним путем; ако се то не би урадило, дошло би до нестабилности у региону и у Европи.

У суштини се ради о томе да им није „проблем” политика према Косову, него онај ко ту политику води. Све је ово потпуно у складу с оним што је Вељко јуче процењивао.

28. март 1990.

Коста Чавошки, шеф Демократске странке у Србији, разговарао је у Лондону са дописником „Дојче велеа” и рекао:

„Ми смо спремни да разговарамо о томе да се Косово и Метохија на нечији захтев могу издвојити из састава Србије и Југославије и о евентуалној сецесији.”

Постоји, дакле, Србин који би то понудио. Једино је питање да ли би таквом политиком могао и да придобије бираче. То ће бити мало теже. У сваком случају добро је што је рекао оно на чему заснива своју „демократску” опцију.

3. април 1990.

Данас смо одржали седницу Председништва („састанак”) на захтев ССНО. Реферисао је Вељко Кадијевић о стању у земљи. Оценио је да је нарушавање уставног поретка масовно, да земљи прети хаос и грађански рат. Заложил се да се доследно осигура уставни поредак применом Устава СФРЈ и предузимањем мера према свима

који се тога не придржавају, да се подржи целина програма СИВ-а, а не само неки делови и да се интензивира рад на новом Уставу.

Богичевић, Риза, Бућин и Зеленовић били су изненађени и налазима и предлозима и били су благонаклони према Вељковом реферату.

Моја је оцена стања била слична, али пут за излаз из ситуације се разликовао.

Изнео сам у суштини следећа упозорења:

– стање у земљи карактерише све веће одступање од Устава СФРЈ и прети да постане хаотично;

– ако се овако даље настави ући ћемо у грађански рат;

– одговорност је Председништва СФРЈ да се то избегне.

У том погледу тачна је оцена ССНО. Што се мера тиче, ствари не стоје тако једноставно. Много су компликованије.

Проблем је у томе да по Уставу из 1974. године није могуће на „уставни” начин лако зауставити ове процесе, па је одступање републичких од савезног устава „уставно” а било би „неуставно” предузети било шта што би их присилило да промене своје уставе! То је катастрофа за земљу и незавидна ситуација за њене органе који би били дужни да је штите и бране. У тој уставној одредби (или „мањкавости”) налази се „глогов колац” забијен у срце Југославије.

С друге стране Устав СФРЈ из 1974. године је у много чему превазиђен и непримењив.

И на крају, друштвени процеси су такви да би његова доследна примена била анахрона и не би могла бити схваћена, па би деловала контрапродуктивно.

Зато се о „доследној” примени Устава СФРЈ може говорити релативно условно тамо где је то реално могуће, али је тај „лек” за земљу слаб.

Суштина је у неопходности политичког разговора о будућности Југославије, који би се морао одмах започети да бисмо избегли грађански рат, али и у чињеници да се то жестоко избегава, за сада и пре свега од Словеније, али уз благонаклоност Хрватске.

Истовремено, добили смо информацију ССУП-а о разговорима савезног са републичким секретарима. Оцена о стању у земљи је алармантна. Сви они јединствено оцењују да смо пред грађанским ратом и не виде прави начин да се то спречи. Најтеже им је што нису у стању да дају упутства службама да делују по истим критеријумима.

Кроз нешто више од месец дана треба да преузем положај председника Председништва СФРЈ. Стање се дотле сигурно неће побољшати, ако се и не погорша. Треба добро размислити како би било могуће учинити неки заокрет.

4. април 1990.

„Координација” у Србији. Процењују да је 11. IV на седници Скупштине Косово, где ће Јусуф Зејнулаху поднети оставку на функцију председника Извршног већа, могућ покушај да се прогласи „Косово-република”. Договорено је да се предузму све мере да се то на сваки начин спречи, евентуално и растурањем Скупштине, али да се избегне хапшење делегата. РИВ је задужен за операционализацију.

6. април 1990.

Још један пример драстичног непоштовања југословенских закона. Мато Мештровић, потпредседник проуштакске хрватске организације у САД, одлучио се да дође у Југославију, да учествује у политичкој агитацији поводом предстојећих избора у Хрватској. СИБ и ССУП заузели су став да му се не изда виза. Он је, ипак допутовао, а органи СУП-а Хрватске, супротно ставовима СИБ-а и упозорењу, дали му визу. О томе ме обавештава Пера Грачанин телефоном, кући синоћ касно. Разлог је јасан. Интереси су им исти. Не би га они пустили да води пропаганду ни уз савезни благослов, да имају супротне интересе.

ФАТАЛНА НЕОДЛУЧНОСТ У ДОНОШЕЊУ ОДЛУКА

Стално размишљам о предлозима које је дао Вељко Кадиевић на састанку Председништва 3. о.м. и о еволуцији њихових војних схватања. Када је била завршна фаза пред усвајање амандмана на Устав Словеније и када је било јасно да су у сукобу са уставом Југославије, нисмо могли да нађемо заједнички језик. Мени је било јасно да, када их усвоје, настаје ново стање, нова Југославија – федеративно – конфедеративна; да Словенија тиме остварује асиметричну, специјалну позицију у Југославији као прву фазу за коначно отцепљење. Било је јасно и да после тога не можемо ништа да изменимо, без обзира на евентуално мишљење Уставног суда Југославије. Мени се тада чинило да је једино решење за очување Југославије, проглашење ванредног стања у Словенији, забрана одржавања Скупштине до мишљења Уставног суда СФРЈ, усклађивање текста амандмана са примедбама Уставног суда Југославије, па тек онда њихово изгласавање. Вељко се с тим слагао све до задњег дана, а потом је одступио. Његови су правници рекли да нема уставног основа за такав поступак, него да радимо како смо касније и радили. Сада, Вељко предлаже, у суштини да се вратимо на поступак сличан ономе који сам ја предлагао, али када су се ствари дозлабога искомпликовале. Сада су донети бројни закони на основу тога републичког Устава, чије анулирање се не може извршити без Уставног суда Југославије нити се може зауставити њихова примена силом било које врсте. Замислимо

се шта би било да обуставимо изборе (вишепартијске) који су кроз два дана – 8. о.м. То би било немогуће, а политички исувише штетно. У међувремену се такво стање проширило и на Хрватску.

А Вељко сада предлаже, не само да спречимо примену донетих закона, него и да спречимо доношење нових! Дакле управо оно што тада није хтео. А данас је време много сложеније. Ово је типичан пример како неодлучност у доношењу одлуке у правом тренутку може да буде фатална за даљи ток догађаја.

Ипак, Југославија се не може спасавати на бази постојећег устава. Он је мртав. Ако не направимо нови земља ће се распасти, то је тачно. Али се спасти може само политичким средствима. То је једини пут. У то сам уверен. Ако политичка руководства виде (а морали би видети) да срљамо у грађански рат, ваљда ће схватити да морамо да га избегнемо, било остајањем у заједници, било споразумним разлазом.

Чекам да се заврше избори у Словенији и Хрватској, а и 15. мај – да преузем дужност Председника, па ћу покушати тим путем. Бар ће ми савест бити чиста.

Нема реалних могућности у нашој вишенационалној држави, да се примене друга средства, као што је удар, диктатура, чак ни војна. Ванредно стање је највише што би могло у неким условима, али сада је и за то касно. Све би се брзо распало као кула од карата и прешло у грађански рат на националној основи, а то би било најгоре решење.

Вељко Кадијевић, тј. ССНО, упутио нам је реновирану анализу стања у земљи и предлоге шта да се ради. Углавном, анализа је иста, а предлози су нешто модификовани.

За већ учињена одступања од Устава, практично се не предлаже ништа, изузев онога што је Скупштина и закључила; захтев да се сви прилагоде Уставу Југославије и да се примењује Устав Југославије. Ново је једино што се предлаже да Председништво СФРЈ затражи од Уставног суда Југославије да прогласе неуставним вишестраначке изборе у Словенији и Хрватској.

Није него!

Што се пак, тиче нових прекршаја Устава Југославије, предлаже се ригорозно онемогућавање.

Како, то није баш јасно.

Све се ипак своди на покушај „блокирања” даљег осипања Устава СФРЈ док се не постигне споразум о његовим променама. Дакле, политички договор о Југославији. То је једини пут, али га нажалост засада одбијају.

9. април 1990.

Разговор с Вељком Кадијевићем о његовом „предлогу”. Под ригорозним онемогућавањем даљег кршења Устава СФРЈ подразумева оно што сам ја предлагао поводом предлога за промену Устава Словеније. Кажем му да је сада касно – балон је давно пробушен, пракса се проширила и на друге и добила право грађанства.

СКЈ се после повлачења Словенаца прогресивно распада. Питам Кадијевића шта ће ЈНА коначно урадити у односу на СКЈ, да ли ће остати са Србијом и Црном Гором или ће се повући? Каже да ће остати ако у њему остане и Босна и Херцеговина, а иступиће ако се то не деси. Неће препоручити војним лицима „самоопредељење”. Привремено ће деловати комитет у ЈНА самостално. Верује да ће после избора у Словенији и Хрватској ипак Босна остати са нама, а у Македонији ће, верује оборити Гошева¹⁾, па ће се тамо стање променити. Зато верује да је одлагање Конгреса СКЈ повољно решење за такав ток ствари.

10. април 1990.

Лазар Мојсов дошао да ме обавести о утисцима са пута у Француску, где је присуствовао међународном колоквијуму „Шуманови дани” и где је учествовао већи број познатих државника и личности Европе.

Једнодушан утисак је да је Југославија у САД и на Западу још увек, са Албанијом и СССР-ом, обележена као комунистичка земља, у којој треба оборити режим. За Југославију специфично сматрају да је проблем остала само Србија. Њу треба срушити преко Косова, увођењем грађанског рата на Косову. Зато и подстичу сепаратисте. Када избије грађански рат, западне републике ће се издвојити (из револта) из Југославије, а око Србије ће се створити „санитарни кордон”, тј. блокада, без директног мешања, док се Косово не отцепи и не припоји Албанији, док не падне режим у Србији.

Мојсов сматра да се мора ступити у противакцију да се то онемогући.

Француска игра подлу улогу. Све то иде преко ње. Мојсов оштро напада понашање Француске према Србији кроз историју, од I светског рата до данас. У српском народу постоји погрешно уверење да нам је Француска пријатељ. Не треба веровати ни њима ни Италијанима, ни Аустријанцима ни Немцима, без обзира шта јавно говоре.

1) Петар Гошев, председник ЦК СК Македоније

11. април 1990.

Душан Штрбац је тражио пријем у вези са избором новог председника Уставног суда Југославије. Питам га да ли би Уставни суд пресудио да су садашњи вишестраначки избори у Словенији и Хрватској у супротности са одредбама Устава СФРЈ. Каже да свакако не би. Разлог је што није прогласио неуставним одговарајући део Устава Словеније (ни Хрватске) којом се укида монопол СКЈ и уводи вишепартијски систем. Они, дакле, имају за такав поступак основу у своме Уставу, који није оспорен.

Заиста је питање деликатно и са политичког становишта. Сви су се изјаснили за вишестраначки систем, а ми, Председништво, питамо да ли је то уставно.

А Вељко мисли да, ако победе десне или реваншистичке снаге, онда имамо основа (јер је све неуставно!) да их силом склањамо.

Сила увек остаје као могућност, али тешко може да буде „уставна“. Касно је за таква размишљања, а и непотребно је, чак је погрешна таква оријентација.

24. април 1990.

Вратио сам се с пута по Африци.

У Словенији су комунисти изгубили на изборима за Скупштину, а тиме и владу, а у Председништву имају победу од 3:2 (под условом да су још комунисти, што је тешко веровати). У Хрватској још нису саопштени дефинитивни подаци, али према првим информацијама победила је десница с Фрањом Туђманом на челу. Јадни Срби су гласали комунисте на челу са Ивицом Рачаном, који је највише „заслужан“ што су победили проушастички кандидати. А кога ће другога? Судбина Југославије је доведена у питање, сада стварно и веома озбиљно.

Јавља ми Радмило Богдановић да ће данас Суд, вероватно, ослободити Азема Власија и остале (са 3:2 гласа). Срби су за казну, Албанци против. Свака част правној држави кад је пала и на Суду, јер се суди на основу националног опредељивања.

Каже ми Радмило да му је пратилац Васиља Тупурковског рекао (и да ће написати) како је овај (Васил) изјавио Македонцима у САД и Канади да је манастир Прохор Пчињски македонски, да је неправедно дат Србији, и да мора бити враћен Македонији. Такође, да је његова чувена изјава „победила је непринципијелна коалиција“ нанела њему велику штету, јер је Србија почела да га својата, па се зато стиди и ограђује од те изјаве, жао му је што ју је изрекао.

А ми смо му одобрили да иде у Америку и Канаду као члан Председништва СФРЈ. Неће моћи више.

Пера Грачанин се жали да је болестан. Мора да се оперише. Тражи да га ослободимо дужности. Обећао сам му да ћу разговарати са Слободаном.

Кажем то Слободану. Сматрам да нам је у наредној етапи важнији ССИП, да тражимо од Анте Марковића то место, а да предложимо Милана Панчевског за ССУП. Дobar Македонац, притегнуће шиптарски сепаратизам. Слоба се слаже, али упозорава да Македонци неће прихватити Панчевског, а што се Анте тиче, Туђман је рекао да ће му као електроинжењеру дати нови посао – да мења осигураче на таблама. Дакле, и њему је несигуран положај.

Договорили смо се да се ускоро нађемо ради шире процене ситуације после хрватских и словеначких избора.

26. април 1990.

Разговор с Вељком Кадијевићем, код мене.

Вељко вади бележницу, документа и ствари из ташне и пита: „Зар ти немаш сто?”

Мисли на конференцијски сто, који сам ја давно избацио, сувишан ми је. (А сто пута је већ био код мене и никад то питање није постављао.) Очигледно жели да разговор учини што је могуће важнијим и званичнијим. Тако и почиње разговор.

Наглашава да је овај састанак и разговор важнији од свих седница и свих разговора који се данас у нашој земљи могу одржати. Каже да оно што ће ми рећи, не може нигде да изнесе, нити има институције у којој се о томе може разговарати. Жели прво да ми изнесе целину процене новонастале ситуације, а онда да да предлоге шта да се ради. Процене се односе на међународну ситуацију и на стање у земљи.

Упозорава ме да су се до сада сва њихова предвиђања и страховања обистинила и да су мере које су биле предложене да би предупредиле догађаје, „биле благовремене”. Био је каже он, предлог да се све активности заврше до краја априла, а то није учињено. (Некога критикује.)

Питам га у чему је проблем, кад смо се јасно договорили на Председништву да о њиховом предлогу мера држимо седницу Савета 4. V. о.г.

Очигледно нервозан и узнемирен ситуацијом, жели помало да пребацује одговорност на другог, као да сам ја сам Председништво. Свело се на то да је ипак добро како смо темпирали даљи рад, јер ће се главне ствари дешавати у Савету док сам ја председник Савета, а у Председништву кад преузем функцију председника. Другачије би било неизводљиво, то је бар јасно.

Додатно Вељково страховање је да ће Скупштина Словеније 7. маја донети далекосежне одлуке негативне за стабилност земље и да

би их било добро благовремено спречити, али је из разговора проишло да би то могло бити и добро, као још једна потврда исправности мера које морамо предузети, (мада није јасно које су то мере), бар за остали део земље, а Словенија нека се отцепи ако хоће, и било би боље.

О међународној ситуацији Вељко каже:

Процес рушења СССР је застао и сигурно неће ићи даље. Долазак Ли Пенга¹⁾ није случајан. Пораз комунизма изгледа биће остварен тамо где је донет споља. Тамо где су остварене аутентичне револуције још није пао и има шансе да опстане. Сукоб САД са тим земљама тек предстоји. То нама иде у прилог. У СССР (према Вељковом разговору са замеником Јазова) војска види да САД диктирају ток ствари, али још верују Горбачову, међутим не апсолутно и већ му се делимично супротстављају.

Што се САД тиче, у односу на досадашње оцене ССНО о стању у земљи има нових момената. САД су се определиле за дефинитивно рушење комунизма у Југославији по цену њеног цепања и распада. Две су се крупне ствари у последње време догодиле:

1) До краја су били инволвирани у Словенији и у Хрватској око избора, шаљући бројне „посматраче“, уствари контролу, чиме су директно утицали на расположење бирача и на ток избора. Није случајно што су бродови VI флоте били у Трсту. Ранијих су година долазили само до Венеције.

2) Конзул САД у Загребу на састанку са шефовима хрватских антикомунистичких партија рекао је да су се САД дефинитивно одлучиле за рушење комунизма у Југославији по цену разбијања земље. Туђман им је прихватљив за сада јер је у тој функцији, а касније би видели шта ће с њим. ССНО има ову изјаву поуздано, али је, нажалост, не може комуницирати руководству јер је то посао ССУП-а. Сугерише да покушам преко Грачанина да је он прибави по својој линији.

Британци оцењују да је у Југославији неизбежан грађански рат. Њима више одговара јединствена Југославија, али ипак предност дају рушењу комунизма и солидарису се са Американцима, мада не тако чврсто.

Французи нису задовољни улогом Немачке у Европи и против су политике договарања САД и СССР о Европи. Њима треба Југославија у тој функцији, волели би да се сруши комунистичка власт, и да се не разбија Југославија због тога.

Општа је карактеристика да све западне велике земље не разумеју да се јединство Југославије не може одржати без СКЈ. Да је једино СКЈ био у стању да створи и оствари јединство земље.

Док Вељко говори – размишљам: (Ако је то тачно, онда, пошто они хоће да руше комунизам, и нема другог пута него да руше и Југославију?).

1) Ли Пенг, председник Државног савета НР Кине

Вељко је рекао заменику Јазова да нам је стало да СССР не бежи из Европе, јер се то може осветити и њима и нама. Договорене су даље консултације.

Французи два пута (пре 20 и пре 5 дана) поручују (преко француског МИП-а) да се мора очувати јединство Југославије, али да војска треба да се држи по страни, изузев ако дође до грађанског рата!

(Да прво дозволимо да дође до грађанског рата, па тек онда да нешто предузмемо?)

Вељко даље каже да они (Французи) не разумеју нашу стварну ситуацију, јер не схватају да без СКЈ не може да се спасе Југославија.

(Ако схвате прикључиће се америчком гледању.)

Сутра Французи долазе наново и Вељко ће им јасно рећи да Југославија може опстати једино ако комунисти у њој буду доминантни. Ту исту поруку су послали и Британцима, али одговор нису добили. (!)

(Не коментаришем, слушам га, али се намеће питање: Како они могу да шаљу такве поруке – није јасно?!)

Послаће Аџића у Француску и Енглеску (на неке војне изложбе). Он ће им јасно ставити до знања да нећемо дозволити распад земље ни грађански рат.

(Распад земље је већ почео, то Енглези виде исто као ми или још боље од нас.)

Што се тиче домаће политичке сцене Вељко износи следеће оцене:

1) У Словенији и Хрватској су победиле антијугословенске, анти-социјалистичке и националистичке снаге;

2) Постоји опасност и претпоставка да би се могло исто догодити у БиХ и на Косову, делимично у Македонији а можда делимично и у Црној Гори;

3) У Словенији су већ почели, а сигурно ће то учинити и у Хрватској, да учвршћују програме и воде акције против социјализма, комунизма и Југославије. Већ се понашају као славодобитници и мисле да им више нико ништа не може.

Анализе ССНО показују шта они у Словенији и Хрватској намеравају да учине. Одмах ће кренути са сменом кадрова у савезним органима. Први је на удару Шувар. Даље, наставиће са једностраним кршењем Устава СФРЈ – најављују доношење нових републичких устава. Туђман је већ саопштио и формације своје војске.

Веома је присутна забринутост међу Србима и другим нехрватским живљем. Републике чак имају неке надлежности у односу на територијалну одбрану, то армија мора максимално да стави под своју контролу.

Словенци предвиђају на првом заседању Скупштине: распуштање Службе државне безбедности; прекид финансирања федерације и ЈНА, расписивање референдума за осамостаљивање Словеније и за

доношење новог Устава Републике, затварање неких великих предузећа у Словенији, како би се лакше прилагодили отцепљењу; тражење помоћи од иностранства и сл.

Програм СИВ-а у тим околностима изгубиће значај. Биће рушен и програм и влада Анте Марковића.

ДЕМОС је, такође, чврсто опредељен за словеначку војску. Већ раде на организовању у Словенији сопственог програма наоружања. Ако се све ово дода ономе што је у папиру ССНО већ речено, требају нам одлуке:

1) Да се спречи да се у осталим деловима Југославије одвије процес који се догодио у Словенији и Хрватској;

2) Да се у целој земљи, укључујући и у Словенији и Хрватској, свим средствима, и политичким, и ако треба силом, наметне поштовање Устава СФРЈ и савезних закона.

То мора бити одлука, која ће се строго спроводити. Ту одлуку – треба хитно да донесе Председништво СФРЈ, а да је што пре потврди Скупштина СФРЈ. Мора да се подвуче „црвена црта“ да се не може даље вршити ерозија уставног система земље.

Да би се то остварило Председништво мора преузети функцију стварног шефа државе (водити све послове).

СИВ се мора ставити под контролу Председништва. Он се мора зауздати у самосталној борби за власт и за стварање неке нове партије и „новог“ социјализма.

Све промене Устава СФРЈ и послове око тога треба да преузме Председништво, укључујући и оне које је до сада радио СИВ. Не могу се дозволити вишестраначки избори у осталом делу земље на којима би могле да учествују националистичке и антијугословенске странке. Ако бисмо то дозволили грађански рат не бисмо могли да избегнемо.

Што се ЈНА тиче, разрађене су све могуће варијанте њене активности и употребе. Планови су припремљени.

На моје питање шта то подразумева каже да је, слично као на Косову, у свим критичним деловима земље, пре свега у Хрватској и Словенији, осигурано да у најкраћем року могу све да ставе под своју контролу. Свестан је да на концепту праве борбе за Југославију не можемо имати цело Председништво СФРЈ, али можемо имати већину, укључујући и Шувара. Зато би било врло важно да га не скину док ове одлуке не донесемо.

Да би се ова акција извела успешно и без неизвесности било би потребно да се са њом слажу Србија и Босна и Херцеговина. Онда би ту обавезно била Црна Гора, а Македонија је неизвесна, она ће се ломити. Ту је и Армија. Тада ћемо на сигуран начин да прођемо. Пита шта да учинимо да ова два главна фактора приволимо да спречимо цепање Југославије и грађански рат.

Што се тиче цепања Југославије ја му предлажем да предложимо хитно доношење закона о поступку за отцепљење из Југославије, јер

је то неизбежно нужно да би се избегао грађански рат. Он се слаже.

Волео бих да са Србијом сам разговарам, па то и не помињем. Кажем да је проблем само БиХ, Србија је у реду. Ту сам ја. Са Богићевићем да разговара Вељко. После тог разговора проценићемо ситуацију. Договорили смо се да му изнесе све и да му укаже на личну одговорност.

На растанку Вељко напомиње да се јако боји да ће сада у Хрватској скидати главе, да се тамо народ веома уплашио и да је боље да их се благовремено предупреди.

Неће то бити ни мало једноставно. Макар да се мирно разиђемо, без рата. Али, биће и то врло тешко.

27. април 1990.

Добрица Ћосић је говорио у америчком Конгресу и поред осталог рекао: „Ако се жели опстанак Југославије и њен демократски преображај, ако се жели да се спречи грађански рат и либанизација Југославије, ако се жели мир на Балкану и не жели његова државно-политичка декомпозиција опасна по Европу, чему теже снажни интернационални чиниоци идеолошке и религијске провенијенције – неопходно је да се превладају идеолошка предубеђења, престане са деградирањем српског народа оптуживањем Србије за болшевизам и тоталитаризам и напусте текући информацијски стереотипи о југословенским приликама и несрећама.”

Међутим, изгледа да се жели само једно по сваку цену: рушење „комунизма”, по цену растурања Југославије, по цену њене либанизације и грађанског рата. Јадна је демократизација која ће из тога да произађе. Скупо смо платили совјетске шеме и догме, нећемо ваљда дозволити да нас слично или још крвавије коштају америчке.

28. април 1990.

Оно што смо тајним каналима сазнали, сада је постало јавно. Немачки часопис DER SPIEGEL у бр. 51/1989. објавио је чланак под насловом „ЈУГОСЛАВИЈА/БОН ТРЕБА ДА ПОСРЕДУЈЕ”, следеће садржине:

„Владе Словеније и Хрватске хоће да интернационализују конфликт у вишенационалној Југославији. На тајном састанку одржаном 10. децембра у дворцу Брежице у близини Загреба споразумели су се председник Словеније Становник и његов хрватски колега Латин о следећем плану:

Да замоле савезну владу у Бону да „по могућности већ у фебруару 1990. године” сазове „мировну конференцију”.

Циљ конференције, на којој би требало да поред шест југословен-

ских република учествују и Аустрија, Италија и Француска јесте: европске гаранције за претварање Југославије у савез држава са концептом који би омогућио уврштавање такве конфедерације у европске интеграционе процесе. Реформски политичари желе са таквим планом да сузбију српске хегемонијске захтеве."

Кажу да концепт савеза држава Југославије треба да омогући уврштавање такве „државе” у европске интеграционе процесе. Зашто то не би могла федеративна Југославија? Концепт се своди на постизање уставно-правног стања земље из кога свака република може да се искључи са целокупном својом територијом, без обзира на вољу конститутивних народа.

Нисмо баш толико глупи.

Немци су јако погодни и за Словенију и за Хрватску да се прихвате те прљаве улоге подстицања растурања Југославије.

3. мај 1990.

Слоба Милошевић дошао на мој позив. Желим да га обавестим о прилично суморним мишљењима људи са којима сам разговарао о нашим изгледима на изборима; затим о мерама за активност у Председништву и сл. Пре свега сам сматрао да се морамо озбиљно позабавити својим изгледима на вишепартијским изборима.

Не верује да бисмо могли да изгубимо на изборима, али се прибојава за даљу будућност. Заједнички оцењујемо да је политички предизборни маркетинг најважнији посао СКС, да му се мора одмах најтемељније приступити, јер док други воде бесомучну пропаганду против нас, ми вршимо неке „трансформације” и расправљамо о неким програмима.

Упозорио сам га на озбиљне примедбе грађана на локалне функционере, којих се морамо у изборној трци отарасити а кандидовати на нашим листама угледне и некомпромитоване људе.

Затражио сам да за годину дана, док ја будем председник Председништва СФРЈ, Србија јавно не напада Председништво, као и да не очекује од мене да се јавно стављам на страну Србије у сукобима с другим републикама, јер морам да делујем смирујуће и да подстичем слогу и сарадњу колико је то могуће. Слоба каже да се слаже, под условом да не западнем у грешке које су већ раније чинили федерални функционери из Србије, да пљујем на Србију из федерације, ради неког лажног југословенства и јединства. Кажем му да тако луд нисам, да не брине.

Вељко ми јавља да је разговор с Божићем Божићевићем био успешан. Ја нисам имао потребе да разговарам са Слободаном. Све је то на линији наше политике очувања Југославије, само треба да видимо како ће то практично да изгледа. Тада ћемо се консултовати.

4. мај 1990.

01157806

Седница Савезног савета за заштиту уставног поретка, о стању у земљи. Изузетно јединство у сваком погледу. Вељко и Пера су били врло добри у уводу, а у дискусији Богић, Васил и Бригић¹⁾ ништа нису опонирали, па се нисам експонирао и само сам констатовао да је постигнуто потпуно јединство. На следећој седници усвојићемо оцене и ставове и предлоге за Председништво, а потом идемо у Скупштину Југославије.

11. мај 1990.

На другој седници Савета за заштиту уставног поретка (11. ом.) успели смо да једногласно усвојимо изузетно добар материјал о стању у земљи. Анте Марковић био је у Ираку и није могао да нам смета. То је одлична основа за иступање у Скупштини СФРЈ после избора за Председника.

МОЈ ДОЛАЗАК НА ЧЕЛО ПРЕДСЕДНИШТВА ЈУГОСЛАВИЈЕ

16. мај 1990.

На седници Председништва (15. V.) одржао сам приступни говор приликом преузимања дужности председника, који је имао изузетно велики публицитет и био предмет снажне поделе – одобравања и оспоравања. Први пут сам тада јасно и јавно рекао да ко год жели може да изађе из Југославије мирним путем. Да треба да донесемо Закон о отцепљењу и да нико није дужан да остаје у Југославији на силу, ако то не жели, али да се неуставна и противзаконита самовоља не може толерисати.

Седници су присуствовали и сви председници република. Неубичајено, том приликом, Стипе Шувар се јавио за реч и коментарисао да је то мој лични став (па наравно!) да се с тим остали могу сложити или не сложити (па наравно!). Циљ му је био да збуни Туђмана, а по могућности и да му се подвори.

Данас, (16. V.) одржали смо седницу Председништва на тему „Стање у земљи”, на основу материјала Савета за заштиту уставног поретка. Оцене су усвојене јединствено, изузев Дрновшека који је запретио да ће Словенци напустити Скупштину СФРЈ ако изађемо са предложеним оценама.

Договорено је да иступим у Скупштини СФРЈ, 28. V. Саопштење за јавност о томе уплашило је Хрвате и Словенце још више него моје излагање на седници Председништва, 15. маја 1990.

1) Иван Бригић, члан Председништва СК Југославије из Босне и Херцеговине

Скупштина Словеније формирала је посебну комисију да изучава мој приступни говор од 15. маја. Састали су се Туђман и Кучан и издали саопштење о неприхватљивости мога наступа. ДЕМОС И ХДЗ издали су сличне декларације. Савка Дабчевић, Мика Трипало и др. такође, ваљда и Рачан. Дакле сви. Опасно су се узнемирили. С друге стране, Момир Булатовић изјавио је да је народ давно чекао један такав наступ и да га је одушевљено поздравио.

17. мај 1990.

Предузимамо мере да се у Словенији и Хрватској одузме оружје из цивилних магацина ТО и да се пренесе у војне магацине. Нећемо дозволити да оружје Територијалне одбране злоупотребе у евентуалним сукобима или за насилно отцепљење.

Практично смо их разоружали. Формално, ово је урадио начелник Генералштаба, али фактички по нашем налогу. Словенци и Хрвати су оштро реаговали, али немају куд.

18. мај 1990.

Налазим се на викенду у Никшићу. Увече ме назове Милан Кучан. Жали се на одузимање оружја. Каже да се народ супротставља, да може бити жртава. Заказао је због тога седницу Председништва Словеније. Пита, да ли можемо да се нађемо да и о томе разговарамо.

Како да не, кажем му ја. Да се јави у понедељак ујутро па да уговоримо сусрет. Иначе, кажем му, чуо сам преко радија за ту акцију, не знам о чему се ради, али препоручујем да не долазе у сукоб с армијом, да предају оружје, а у понедељак ћемо све кориговати ако треба.

Почело је жестоко. Стипу Шувара су одмах позвали у Загреб да реферише шта смо то закључили у вези са наступом у Скупштини Југославије.

Стипе им је лепо објаснио, али они нису добили јасан дојам, превише су уплашени. Стипе ми каже да ће га сменити. Каже и да ће их предупредити, поднеће оставку сам, са образложењем да њих – такве – не може заступати.

Видећемо.

21. мај 1990.

Дошли су Кучан и Дрновшек да разговарамо о одузимању оружја словеначкој ТО, на основу одлуке Председништва да се свим републичким територијалним одбранама одузме оружје и стави под контролу ЈНА. Са наше стране поред мене су Вељко Кадијевић и Антон Стари.

Кучан је говорио нашироко: нису били обавештени ни од кога. Оружје је прво пренето па су они сазнали. Не знају суштину, разлоге и циљ. Они то схватају као разоружање. Сматрају да је тиме угрожен

суверенитет Републике. Тражи да им се покаже наређење, како гласи и ко га је издао. Објашњење Генералштаба сматра недовољним. Мисли да у Уставу нема покрића за такву меру. Оружје су они куповали. Они су одговорни за вођење ТО, а тако се са њим поступа, да им се и не каже а узме се оружје. Верује да је у питању политичка интервенција, а то је угрожавање њихових суверених права. Можда је непосредни узрок томе клима која је настала у Словенији после (мог) инаугурационог говора и критика тог говора у Словенији и Хрватској. Политичко стање у Словенији због узимања оружја, врло је тешко, није сигуран како се може санирати.

Тражи:

- да буду тачно информисани о чему се ради
- да им се врати оружје, а они ће осигурати услове чувања
- да се смени командант ТО за Словенију
- да се види како смањити политичке тензије.

Вељко је објаснио да је мера предузета у целој земљи, а не само у Словенији зато што су магацини слабо обезбеђени, а међунационална и уопште политичка ситуација се нагло погоршала; да је то искључива надлежност војске (чување оружја и руковање њиме), да то није ствар Републике и да оне (републике) желе да се мешају у војна питања а на то немају право. Ако обезбеде добре услове заштите, може се размотрити и враћање оружја, али то подразумева бар једну наоружану јединицу, а не једног стражара, која ће у случају напада да одбије отимање оружја. Све њихове надлежности остају, укључујући и коришћење оружја из војних магацина за обуку, вежбе, и др.

Наравно, Кучан није био задовољан.

22. мај 1990.

Вељко ме информише о разговору с Антом Марковићем. Синоћ је три сата разговарао с њим, и као, убедио га да прихвати наш концепт настојања да уведемо правни и уставни ред у земљи. Веома сумња у стварне намере Анте Марковића, али то ћемо будно пратити. Засада ћемо избегавати конфликте у јавности, а разјашњавати се у четири око и у групи.

Договорено је да позовем Анту на разговор и да покушам да створим атмосферу поверења и сарадње, са сталним опрезом да ли је у питању само његова незајажљива политичка амбиција или су у питању и крупније ствари. Ако је он само добар „коњ” коме ћемо натоварити реформе – онда у реду. Ако је, пак, тројански коњ, преко кога Запад најуспешније остварује своје циљеве, онда га морамо обуздавати.

С Антом сам се доворио да разговарамо у петак 25 о. м.

24. мај 1990.

Пера Грачанин ме обавештава да је СИБ одбио материјал Савезног савета за заштиту уставног поретка о стању у земљи и путевима за излаз из кризе. Вељко и он су се борили, али је Анте придобио већину. Анте ме је тражио синоћ телефоном кући за време седнице, али ме није нашао.

Вељко ми је то исто потврдио. Очајан је због издајничког става многих чланова СИБ-а. Говоре као да су представници ЦИА, прави папагаји.

Једном и другом кажем да ме то ни мало не брине. Свако има своје мишљење и своје право. Ми идемо у Скупштину, а Анте нека изволи да опонира.

25. мај 1990.

Председништво усваја текст експозеа за Скупштину једногласно, наравно, уз бројне редактуре и попуштања. Јанез није дошао, „болестан” је у Љубљани, али послао је писмо да се не слаже, јер Устав Југославије практично није могуће спроводити. А закleo се на њему. Могуће је, значи, спроводити словеначки који је супротан савезном. Цела Југославија чека шта ће се десити. Словеначка, хрватска и страна средства информисања пишу о могућем сукобу Анте и мене. Ја ћу бити против сукоба (личног) али за праву политику а не за удварање свакоме. Па ком опанци ком обојци.

Дошао је Анте Марковић код мене у 18 часова.

Одмах смо се „договорили” да „искрено” и „другарски” сарађујемо; да један другог јавно не нападамо; да побијемо тврдње да смо у сукобу; да све што имамо расправимо међусобно; да чешће комуницирамо; да се нико не понаша надмено и лидерски, да радимо равноправно. То је у интересу земље.

Договорили смо се и да Анте мора поштовати одлуке и ставове Председништва о питањима за која је оно надлежно, а то значи о питањима политичко-безбедносне ситуације. Наше су оцене за њега обавезне, без обзира шта он о њима мисли. У том оквиру су и његове примедбе о којима су ме обавестили Пера и Вељко. Био је миран као бубица. Скоро да није ни говорио о томе. Доћи ће на заседање Скупштине СФРЈ када будем подносио експозе.

Скрећем му пажњу на то да се не слажем да формира посебну политичку партију као председник СИБ-а. То није једно с другим компатибилно. Ако то жели, мора да поднесе оставку, а то не би било

добро. С тим се није сложио. Ако крене у ту акцију бојим се да ћемо се сукобити.

28. мај 1990.

Данас сам у Скупштини СФРЈ поднео експозе о стању у земљи и основним задацима пред којима се налазимо. Отворено сам и јавно указао на ескалацију национализма и покушај противправног и неуставног разарања земље уз све опасности које из тога произилазе и покренуо иницијативу за договарање о новом Уставу земље и закону о отцепљењу, за оне који то буду желели. Рекао сам и следеће:

„... Председништво СФРЈ оцењује да је за политичку стабилност земље и њену безбедност најосетљивији и најкрупнији проблем ескалација национализма и непоштовање важећег Устава СФРЈ и кршење закона.

Председништво посебно указује на све израженију негативну националну хомогенизацију и погоршање односа између појединих народа и народности, односно република и аутономних покрајина, као и повећања осећања угрожености. Случајеви насиља и сукоба на националној основи доводе до увођења ноћних стража и других видова самоорганизовања и тамо где су међунационални односи традиционално били добри, чиме грађани отворено изражавају неповерење у ефикасност правне државе...

С тим у вези, у изразитом су порасту напади који доводе у питање све што је ова земља постигла. Атакује се и на само постојање југословенске заједнице...

Зар је заиста у данашњим условима било коме потребно да разбија ту и такву Југославију и да иде на стварање своје 'велике' и 'заокружене' националне државе на уштрб других наших народа, па и по цену крвавих разрачунавања? Зар нисмо у стању да ту нашу заједничку државу договорно и равноправно унапређујемо?

Наравно да се право народа на самоопредељење и на отцепљење не може доводити у питање. Уосталом, Председништво СФРЈ и предлаже да се правно уреди и поступак евентуалног отцепљења, ако би се то право желело користити. У одлучивању о томе каква ће бити Југославија, као и о њеним спољним и унутрашњим границама, све чланице федерације имају једнака права и одговорности и све су дужне поштовати уставну процедуру одлучивања.

Данас када се воде жучне полемике о нашем месту и улози у Европи и свету, свима треба да буде јасно да ће наши народи и даље живети измешани и повезани на овим просторима, и да нема никаквих аргумената да би се проблеми заједничког живљења могли боље решити распарчавањем Југославије на националне државе...

Ако се не би предузеле адекватне мере за спречавање негативних појава о којима је реч, пре свега успостављањем функција правне

државе СФРЈ, које произилазе из њеног Устава и закона, и политичким акцијама за убрзано јединствено уређивање питања политичке и привредне реформе кроз уставне промене, могло би се са великим степеном вероватноће рачунати с тим да би даљи ток догађаја убрзано кренуо ка заокруживању националних држава уз даље продубљивање међунационалних супротности, са потпуним распадом југословенског уставног система и југословенске федерације...

Нико нема право на својевољно и једнострано нарушавање уставног поретка земље под било каквим изговором, јер на тај начин угрожава положај других и отворено ради на слабљењу независности, интегритета, одбрамбене способности и на рушењу угледа земље у свету, а још мање има право да ради на стварању међунационалног неповерења и раздора међу грађанима...

Председништво СФРЈ сматра да се о свим модалитетима промене Устава СФРЈ може разговарати, али да се свака нова уставна решења могу доносити само по Уставом утврђеној процедури. То подразумева да се превасходно треба усагласити о променама Устава СФРЈ, па у складу с тим мењати или доносити уставе република.

Да би се изашло из очигледних тешкоћа и застоја у разрешавању кључних питања уставне будућности земље, неопходна је нова политичка иницијатива коју ће на себе преузети Председништво СФРЈ. Оно ће организовати политичке разговоре са републичким руководствомима како би се заједнички тражили и усклађивали могући предлози решења за будуће међусобне односе у Југославији и њено уређење, са циљем да се олакша рад надлежним скупштинским органима.

У новом Уставу СФРЈ, а ако политички односи у земљи то захтевају и посебним законом на темељу важећег Устава СФРЈ, треба уредити право народа на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење тако да се прецизно регулишу сва питања у вези са евентуалном иницијативом за отцепљење поједине федералне јединице од СФРЈ, као што су услови за покретање иницијативе, поступак, начин одлучивања грађана, уређивање међусобних материјалних и других односа, итд."

Моје излагање поздрављено је аплаузом, дугим и снажним, свих делегата укључујући и Словенце и Хрвате. Допало им се што сам изричито рекао да нећемо уводити ванредно стање нити ћемо поништавати изборе у Словенији и Хрватској, чега су се много плашили. Споразумели смо се да Скупштина „прими к знању” ставове, оцене и закључке Председништва. То нам је довољно. Не мора их изричито изгласати. То Словенци и Хрвати и не би прихватили.

Можда се овим отвара етапа изналажења политичког решења за будућност СФРЈ. Ја бар мислим да је то једини прави пут, ако сви заиста желе да останемо заједно.

01157812

Анте Марковић је изјавио неком енглеском листу да намерава основати странку савезне владе. Дочекан је „на нож” од јавности. Позвао сам га да на наредној седници Председништва објасни о чему се ради.

Председништво. Договарам се о садржају и начину рада с председницима председништва република и покрајина, на седници коју заказујем за 12.VI.

Разговарам о понашању Анте Марковића који са функције председника владе оснива партију.

Анте Марковић је узнемирен и повређен. Расправља се, полемише, цитира сам себе где је шта рекао. Донео је читав пакет папира – шта је када говорио, да би доказао да је то све било и раније најављено и шта се ми ту бунимо.

Чудно су се понашали чланови Председништва. Изузев мене и Зеленовића остали су ми скоро дали „за право”, бар су показали разумевање.

Примили смо његову информацију уз упозорење да влада не може основати партију, а појединци нека раде шта хоће, само не могу злоупотребљавати свој положај.

4. јун 1990.

У Куала Лумпур, где се налазим у званичној посети Малезији, читам Танјугове информације. На утакмици у Загребу између Југославије и Холандије гледаоци окренули леђа и звиждали за време дизања југословенске заставе, а за време свирања химне „Хеј Словени” – певали „Лијепа наша домовино”. Навијали су за Холанђане, а против Југославије! Страни коментатори пишу да то никада у фудбалској историји нису видели!

Тужно и жалосно. И срамотно. Али чињеница коју треба озбиљно узети у обзир.

ОСНИВАЊЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ

7. јун 1990.

На аеродрому, при доласку из Малезије саопштавају ми да генерал Кадијевић тражи хитан састанак.

Увече разговарам са Слободаном Милошевићем. Обавештава ме да су донели одлуку о стварању Социјалистичке партије Србије, уједињавањем СКС и ССРНС. То сам и сам раније предлагао, али није усвајано. Питам Слобу, шта ће сада бити са XV конгресом СКЈ? Како ће се сада понашати Босанци и Црногорци, како СКЈ у ЈНА? Он ми одговора: пусти ти њих, они су нас оставили на цедилу, а не ми њих. Морам да бринемо о себи. Већ сада са њима не бисмо освојили више од 30 одсто гласова.

Можда је у праву.

8. јун 1990.

Вељко Кадијевић је збуњен и разочаран одлуком руководства Србије да формира Социјалистичку партију. Сматра да је то дефинитиван распад Југославије, да су Американци постигли свој циљ и у Србији, да су скинули са историјске сцене СКЈ. Сматра да су Срби морали сачувати име „комуниста”. Сви планови сада падају у воду. Биће много теже, можда и немогуће спасти земљу.

Упозоравам га на потребу да се преиспита његова стална тврдња да без СКЈ није могућа Југославија. Ми морамо да правимо формуле за опстанак Југославије са коалицијом левих снага, без обзира како се звале.

Вељко ме обавештава о новом распореду војске, о спољнополитичким акцијама армијског врха и о новим сазнањима о америчким акцијама према Југославији.

Каже да су донели одлуку о формирању посебних моторизованих корпуса у регионима Загреба, Книна, Бањалуке и Херцеговине, који ће бити способни, по потреби, да буду у функцији као на Косову.

Обавиће серију разговора са страним војним факторима (Бровет у Москви, Адић у Паризу и Лондону, Вељко ће позвати америчког министра), да им објасне да ће оваква политика САД према Југославији довести до њеног распада и тражиће да престану са мешањем у њене унутрашње ствари.

Према обавештењу из енглеског извора, који је поуздан, Американци сматрају да су завршили посао у Словенији и Хрватској, па сада преносе своју активност на БиХ, Србију и ЈНА. Ако и ту успеју, онда је готово с Југославијом. Даље, Вељко ме обавештава да Скупштина СФРЈ не поштује ставове Председништва у погледу редоследа потеза (уставне промене, па потом закон о партијама). Ако нас ту изиграју, онда је Председништво апсолутно остало у ауту. Предлаже да разговарам с Ајгом.

Питам Ајгу. Он каже да су за месец дана све одложили због примедби на закон из Хрватске и Словеније.

Србија најављује да ће донети свој закон о странкама у јуну о.г.

Општи хаос. Као да нисмо ни излазили у Скупштину СФРЈ. Додуше, Срби кажу да ће ићи на изборе тек кад донесу свој нови Устав, а то је децембар о.г. Иако је Србији тај пут, (самостална промена Устава Републике пре промене савезног Устава) изнуђен, и тај чин представља потврду распада уставног система земље.

Слоба се интересује за мој разговор с Вељком у вези са формирањем СПС. Очигледно му је стало да се не посвађа с војском.

12. јун 1990.

Седница Председништва СФРЈ уз учешће председника председништва република и аутономних покрајина. Први пут присуствују Туђман и Кучан. Расправљамо о начину договарања о будућности Југославије.

Договорили смо посету ПСФРЈ свим републикама и покрајинама и више тематских састанака Председништва заједно с председницима република и покрајина.

Кучан и Туђман поставили истоветна питања: да ли ми њих признајемо као легалне и легитимне представнике Словеније и Хрватске и зашто смо им одузели оружје?

Одговорио сам им да их признајемо, али да су они дужни да поштују савезни Устав и законе, а да је чување оружја у надлежности ЈНА, а не република. Није им дакле, ни могло бити одузето нешто што није у њиховој надлежности. Наравно, нису били задовољни овим другим одговором; верују да је одузимање оружја било мотивисано политичким разлозима.

На пријему за стране амбасадоре, амбасадор СССР ме информисе о разговору Буш – Горбачов. Невероватно колико Горбачов верује Бушу. Руси предложили трансформацију Варшавског пакта у политичку организацију, начинили су неки статут и дали га Бушу на увид, да би он слично урадио са НАТО-ом! Остали Американци то неће ни да чују, али он (Буш) има разумевања. И Руси му верују! Штавише, каже амбасадор, и Тачерка је наклоњена Горбачовљевом решењу. „Тако би Немачка остала уједињена ван војних савеза, јер их не би било”!

Боже господе!? Американци их вуку за нос. А сами се намештају.

15. јун 1990.

Вељко Кадијевић ме информише да је амерички министар одбране одложио долазак у Југославију, иако је био потврдио. Верује да је на то утицао Зимерман.

Упозорава ме да Американци чврсто иду на обарање комунизма свуда. Ето, у Румунији нису задовољни изборима и хоће силом да оборе Илијеску¹⁾. Слично раде и у Бугарској. Служиће се свим средствима само да остваре циљ.

Одлучни су у ЈНА да разраде даљи ток активности на заштити уставног поретка, после мог иступања у Скупштини СФРЈ. Очекују за недељу дана да ће припремити предлоге.

Упознаје ме да је Милан Кучан прекорачио своја овлашћења и да је „ушао” у командовање војним стварима територијалне одбране, што је по закону кажњиво. Размишљају да га дају на војни суд. Такође ме обавештавају да је Кучан био војни шпијун на добровољној основи (наше војске), да је многе оцинкарио и да би могао да се нађе у врло непријатном положају ако би се то употребило. Сада је тај његов „рад залеђен”. Такође, он (Кучан) лично је дао Немцима своје излагање на Председништву СФРЈ о „опасности” увођења ванредних мера у Словенији. За то имају доказе.

Разочарао га је Слободан Милошевић што му није рекао да ће се стварати Социјалистичка партија Србије, а два дана пре тога су разговарали о даљем раду у СКЈ. Не може да дође к себи. Изгубио је „тачку ослонца”.

18. јун 1990.

Зовем Слободана Милошевића и упозоравам га на оно што и он зна (чуо је на седници ПСФРЈ са председницима председништвава република и покрајина) да Словенија и Хрватска неће више да уплаћују допринос за неразвијене. То практично значи да ће за неразвијене уплаћивати само Србија. Остале (неразвијене) републике уплаћују али и добијају још више јер су неразвијене. Настала је ситуација где Србија мора да реагује и да своје уплате услови уплаћивањем Словеније и Хрватске. Тако ће, верујем, натерати СИБ да реагује и да их присили на уплате.

Слоба се пита како ће то бити примљено. Нормално, убеђујем га. Ми не укидамо уплате, него условљавамо да то чине и други. Размотриће.

1) Јон Илијеску, председник Републике Румуније

19. јун 1990.

Разговор с амбасадором САД Зимерманом. Дошао је на његов захтев.

Жели да размени мишљења о неким питањима унутрашњег развоја и спољне политике. Каже да је пажљиво анализирао моја иступања, а посебно недавно иступање у Скупштини СФРЈ и да уочава чврсто опредељење за увођење политичког плурализма и тржишне привреде. Каже да примећује више различитих трендова у југословенској спољној политици: један, који се ослања на традиционалну политику несврстаности, и други, нови, који заступа европску оријентацију. Зато поставља питање односа ова два тренда: да ли се они искључују?

Кажем му да је независност Југославије, односно самосталност у доношењу одлука, на првом месту. Одлучно се супротстављамо да нам се било ко меша у унутрашње ствари. На тим основама штитимо и интегритет наше земље. То се односи на све: Исток, Запад, несврстане. Југославија у блокове не улази и не склапа политичке савезе, жели да се развије самостално. Односи у свету су испреплетани и под утицајем различитих интереса, пре свега великих сила, које често не уважавају интересе малих народа. Зато, без обзира да ли су односи између великих сила затегнути или су у попуштању, Југославија остаје трајно несврстана, јер као мала земља зазире од хегемоније.

Што се Европе тиче, кажем му, Југославија без Европе не може да егзистира. Наша култура је европска. У Европи живимо, радимо, путујемо, тргујемо. Најпретежнији део робне размене остварујемо са Европом. Наша жеља јесте била да са земљама у развоју достигнемо једну трећину робне размене, али у томе још нисмо успели и због економских тешкоћа тих земаља. Југославија се на економском и културном плану интегрише са Европом, али и даље неће улазити у политичке савезе и војне блокове. У оној мери у којој се Европа буде интегрисала и превазилазила поделе, у тој мери ћемо се и ми све више интегрисати у Европу. До чланства у Европској заједници није једноставан пут. Међутим, већ сада уводимо европске стандарде и моделе, али је изнад свега потребно да достигнемо западноевропску продуктивност рада. То није нимало лако. Наш улазак у Европу не зависи од политичких надметања, ко хоће а ко неће у Европу, већ од тога колико у економском смислу то објективно можемо. Развијени делови Југославије би можда то већ данас лакше поднели, али и они не могу сами, без ослоња на тржиште остатка земље.

Рекао сам амбасадору Зимерману да нама веома смета увоз идеологије и туђих модела. Скупо смо платили некритичку примену совјетског модела социјализма и још и данас од тога трпимо последице.

И данас смо у сличној опасности, када желимо да уведемо политички плурализам. Страни посматрачи нашег развоја губе из вида да имамо веома осетљиве међунационалне односе. То у иностранству недовољно разумеју. Зато, желим да упозорим америчку владу и Запад уопште, да Југославија мора са „филигранском пажњом” да спроводи процес политичке демократизације. Ситуација у Босни, на пример, различита је од оне у Србији или Македонији. Имамо и две бројне националне мањине: албанску и мађарску. На ово се надовезују и разлике у нивоу развијености између појединих делова Југославије, које се крећу у пропорцији 1:5. Имамо тешка историјска искуства у међунационалним односима. По избијању II светског рата у нашој земљи је преко ноћи дошло до тешких међунационалних сукоба и огромних жртава.

Кажем му да у САД, и у иностранству уопште, треба да се схвати да је Југославија одлучно на путу демократизације, али да тај пут мора бити прилагођен нашим специфичностима. Јер, није Словенија исто што и Босна, или Босна што и Косово и тако даље. Ако не будемо са великом мером толеранције разговарали о односима у земљи и будућем уставном и политичком систему, могло би бити великих тешкоћа. Устав свакако морамо да мењамо. Истина је да је Устав из 1974. године детаљно прописао све шта републике могу да раде. То што републике сада траже више самосталности природно је и око тога неће бити великих спорова, али није добро што Југославија није јасно дефинисана као држава и око тога може бити доста тешкоћа. Неће дакле, бити проблема да се дефинише и знатно већа самосталност република у њиховим надлежностима, али ће вероватно бити тешкоћа око дефиниције Југославије као савезне државе, а и како да се обезбеди њено функционисање и поштовање оног што буде договорено.

Амбасадор Зимерман је одговорио да схвата ову ситуацију и да је политика америчке владе да Југославија и њени народи буду господари своје будућности. Од њега као амбасадора се тражи да објективно извештава о иначе сложенем развоју у Југославији. Ови захтеви су утолико већи јер Југославија тражи и очекује од САД улагања, развој трговине, техничку помоћ. Ово ставља амбасадора пред тешкоће, јер не може „бити потпуно слеп према материјалним догађајима”. У Опатији (на састанку америчко-југословенског пословног савета) амбасадору Зимерману су постављали директна питања о томе да ли ће се отцепити Словенија и Хрватска, да ли ће бити грађанског рата, шта је са Косовом. Одговарао је онако како мисли, да неће бити отцепљења и да ће се наћи решење за Косово. Иначе је оптимиста. Истовремено сматра да југословенским пријатељима мора да каже како процењује ситуацију; пре свега без тржишне привреде неће бити страних улагања. Спремност за ова улагања постоји, јер Југославија има развијене везе са Западом. Међутим, као дипломата и

професионалац мора да укаже да постоје и проблеми и око чега се јављају затегнутости.

Питам га шта конкретно има у виду и кога сматра да треба да упозорава.

Објашњава да о томе извештава америчку владу.

Прокоментарисао сам да нама тешко пада када нам дипломате или уопште странци говоре шта треба, а шта не треба да радимо. Иначе, нека свако извештава своју владу како хоће. Смета нам ако неко у својим јавним иступањима пређе границу поштовања достојанства земље. Тада морамо да реагујемо. Југославија је отворена земља. Групе и појединци, политичке личности, могу да долазе и одлазе али не можемо дозволити да јавно подржавају ову или ону страну у текућим политичким престројавањима. Треба бити стрпљив и сачекати. Многи процеси су у току. Можемо и треба о свему да разговарамо, али треба имати у виду да неки процеси не могу брже да отворе пут слободним вишестраначким изборима, јер садашњи Устав то не дозвољава. Па и то иде са тешкоћама јер често, на пример, исти људи отежавају промене Устава, а траже одмах вишестраначке изборе. Дипломати у то не треба да се мешају.

Зимерман каже да је у говору одржаном у Опатији рекао да су САД за демократске изборе у Југославији. Пита да ли то представља мешање у унутрашње ствари.

Кажем му да немам примедби на овај став, али ако би као представник своје владе давао подршку једној или другој страни у предстојећим изборима, на то бих имао примедбе.

Зимерман каже да ни до сада никада нису фаворизовали једну странку. У време избора у Словенији и Хрватској, Амбасада и он лично покушали су да разговарају са свим странкама. Сматра да је то део његовог посла.

Кажем му да Амбасада може да разговара са представницима свих странака, али да је важно да нико не треба да стекне утисак да иза њега стоји САД. Упозоравам га да мора поћи од тога да код нас и комунисти могу да добију изборе. Не би било добро ако би они који буду пратили изборе после рекли да тамо где су победили комунисти нешто није у реду, а где су изгубили да је све у реду. Зато се морају психички припремити, јер ћемо ми без обзира ко добије изборе употребити сва средства правне државе да тако изабрану власт заштитимо и одржимо.

Зимерман каже да је на једном свом предавању на Универзитету у Јелу рекао да ће Југославија бити прва земља где су комунисти добили на изборима. САД ће, на пример, прихватити резултате избора у Бугарској. Најважније је да избори буду слободни.

Подсећам га да су САД, незадовољне исходом избора у Румунији, накнадно изразиле сумњу у њихову исправност. Очигледно да им се не допада ни исход у Бугарској.

Скрећем му пажњу на недоследан став политичких кругова и јавности Запада који нису спремни да у неким од источноевропских земаља прихвате и пораз десних снага. То се потврђује кроз притиске и оштру критику мера румунске владе да заштити легитиман поредак.

Он се није сложио са овом оценом, јер сматра да је у последњим догађајима у Румунији влада поступила нелегитимно, подстичући на линч и насиље према опозицији. При томе је додао да је Југославија, као и Румунија, потписник документа КЕБС-а који све земље потписнице обавезује на поштовање људских права. У Румунији је у последњим догађајима било јавног кршења људских права. САД то са правом покрећу. Додао је да данас више ни Совјетски Савез не улаже протесте када се покреће питање положаја Јевреја или кршења људских права.

Сложио сам се да земље, чланице КЕБС-а, имају право да се интересују за остваривање људских права у појединим земљама, али да се не поступа према свима на исти начин: Са Косова је, на пример, само последњих година протерано 40 хиљада Срба, а нико са Запада није рекао ни реч протеста због тога. Када се предузимају мере да се то спречи, онда се диже велика галама о угрожавању права Албанаца. Амерички Конгрес неће ни да разговара о угрожености Срба на Косову, што је елементарни узрок свега. То су ствари које се код нас не могу разумети ни одобрити.

Зимерман каже да то што се догађа у Конгресу није политика америчке владе.

Сложио сам се да се америчка администрација држи коректно, али сам отворено рекао да САД на овом питању као да имају две политике према нашој земљи.

Нагласио сам да је веома важно да нема разлике у ономе чему теже САД и Југославија, а то је демократија, увођење вишепартијског парламентарног система и тржишне привреде. Што се динамике овог процеса тиче, он не може да се одвија ван реалних услова. Лично инсистирам и апелујем да се САД, као велика сила, не мешају у појединачне ствари и да је веома важно да буду принципијелни. У овој осетљивој фази кроз коју пролази политички живот у Југославији веома је важно да САД буду дистанциране од подршке појединачним партијама и да прихвате резултате избора у Словенији и Хрватској без обзира што нису засновани на важећем Уставу, јер тежимо да ускоро мењамо Устав. САД треба да буду спремне на то да прихвате и победу комуниста у неким републикама. САД морају да схвате сложеност југословенске ситуације, јер ако би се ствари испустиле из руку ситуација се не би лако смирила.

Кажем Зимерману да је у току серија консултација око будућег устројства земље и веома је важно да се споља не подстичу нереалне амбиције. Поздрављамо то што САД подржавају Југославију као целину. То је важно и због оних који час говоре да хоће, а час да неће да буду у Југославији.

Амбасадор Зимерман је поновио уверење да ће САД поштовати резултате свих слободних избора. Он веома добро зна да је демократија процес, а не статично стање. Додао је да треба имати у виду да су партнери из САД 40 година сарађивали са Савезом комуниста и да се Савез комуниста Југославије веома разликује од партија у Пољској, СССР-у или Мађарској.

Подсетио сам Зимермана да су комунисти Југославије и народи Југославије били највећи савезници САД, док су многи који се сада боре за власт у Југославији били на супротној страни.

27. јун 1990.

Разговор с Вељком Кадијевићем. Процењујемо ситуацију у земљи на основу актуелних догађаја.

Републике, по правилу, не поштују ставове које сам изнео у Скупштини СФРЈ о поштовању Устава СФРЈ и закона и о редоследу потеза при реформи политичког система. То не чине ни савезни органи, пре свега СИБ, а ни Скупштина СФРЈ. У БиХ и Македонији намеравају да донесу законе о политичким партијама и да иду на изборе (вишестраначке), независно од промене Устава СФРЈ. Уставе република сви намеравају да донесу, такође, независно од тога шта ће бити са Уставом Југославије. Притешњена то чини и Србија, мада се она бар декларише за федерацију и да ће поштовати Устав СФРЈ. Скупштина СФРЈ, њена законодавно-правна комисија – тумачи да по постојећем Уставу СФРЈ могу да се оснивају политичке партије и подржава доношење закона о партијама и без примене Устава. Остали се с тим слажу, изузев Србије која тражи прво промену Устава, и Словеније која се не слаже да Устав СФРЈ улази у ту материју!! Сматра да је то надлежност Република! СИБ тера искључиво „деловање тржишта” и ликвидирање друштвене својине. Питање уставног распада земље сматра „нормалним процесом реформи”. Општа процена ситуације је да сви даље раде како желе и да наше ставове не уважавају.

Словенија и Хрватска веома интензивно раде на стварању самосталних држава, за сада на тлу СФР Југославије. За неколико дана њихове скупштине ће већ почети да усвајају конкретне одлука у том смеру.

Ситуација на Косову се погоршава – сепаратисти упорно настоје да Скупштина Косова прогласи Косово Републиком.

Према врло поузданом извору из редова руководства ХДЗ руководство СК Хрватске чврсто је опредељено да изричито захтева конфедеративно уређење Југославије „као уговорне заједнице суверених (републичких) држава, које ће имати својство међународних субјеката, као и право да самостално иступају из тог савеза”. Оваквим решењем Хрватска би имала аутономију судства, органа државне управе, економског и финансијског система, спољнополитичких послова

и сл., са интенцијом да у наредној фази успостави аутономни монетарни систем. Тиме би се улога савезне државе свела на правно арбитражање у појединим конфликтним односима. У Хрватској је заузет став да се формира и властита армија, која би имала све одлике „мини-армије”, са регрутним и старешинским саставом из Хрватске, уз још нејасне идеје о „подели” одбрамбених одговорности и доприносу појединих република у односу на окружење.

Хрватска неће учествовати у изради савезног устава, а ни највећи број амандмана на садашњи Устав неће прихватити.

Према истом извору, врло поузданом, Стипе Шувар директно сарађује са Туђманом и од тога колико ће се „успешно” повинovati зависи његов опстанак на функцији.

Сличну сарадњу остварују и Анте Марковић и Будимир Лончар.

Таква ситуација са Хрватском је реприза онога што се већ дешавало и дешава са Словенијом. Оне хоће да сачувају југословенско тржиште, а да растуре југословенску државу.

С обзиром на ток ствари закључујемо да морамо хитно разрадити тактику за даљу акцију.

Кажем Вељку да бих их ја најрадије истерао силом из Југославије, једноставним пресецањем границе и проглашавањем да су се својим одлукама сами довели у ту ситуацију, али не знам шта да радимо са Србима у Хрватској. Нисам за примену силе, него да их ставимо пред свршен чин. Да се разради акција у том смеру, са варијантом да се пре коначног истеривања одржи референдум на основу кога би се одлучило где извршити разграничење. Вељко се слаже. Забринути смо како да обезбедимо већину у Председништву СФРЈ за такву одлуку, јер ће нас Македонац и Шиптар бојкотовати, биће против. Босанац је кључни човек, њега опет треба „обрадити”. Договорили смо се да размислимо недељу дана па да се нађемо.

Разговор с Пером Грачанином о истој теми. Пера ме обавештава о новим стварима. Словенци су одлучили да ликвидирају службу државне безбедности. Писмено су наредили шефу Службе Тепешу да свима (око 500 људи) одузме службене дозволе и наоружање. Он је то одбио и поднео оставку. То је Пери јавио телефоном сам Тепеш.

Пера располаже са „ухваћеном” поруком службе безбедности Албаније (нису открили коме је на Косову упућена) да треба упорно радити на доношењу „главне одлуке” (оснивање Републике Косово?) и да је Стејт департмент писмом потврдио да ће признати одлуку ако је донесе Скупштина Косова. Располажу са проценама из Хрватске и из муслиманских средина да ће на Косову избити грађански рат до краја о.г. и да ће Хрватска помоћи Шиптаре и у оружју.

ССУП има информацију да је Туђман одржао састанак са представницима америчке шесте флоте, али то још проверавају.

Перина је процена да се стање и даље погоршава и да објективно не држимо ситуацију под контролом, поготову у Словенији и Хрватској.

ИДЕЈА О „ИЗБАЦИВАЊУ” СЛОВЕНИЈЕ И ХРВАТСКЕ ИЗ ЈУГОСЛАВИЈЕ

28. јун 1990.

Разговор са Слободаном Милошевићем о стању у земљи и у Србији. Он се слаже са идејом о „избацивању” Словеније и Хрватске, али ме пита да ли војска хоће да изврши такво наређење? Кажем му да она мора да изврши наређење и да не сумњам у то него ми је проблем шта је са Србима у Хрватској и како обезбедити већину у Председништву СФРЈ за такву одлуку.

Слоба је дао две идеје: прво, да се „одсецање” Хрватске изврши тако што ће личко-банијске и кордунашке општине, које су створиле заједницу, остати са наше стране, с тим да се ту касније народ референдумом изјасни да ли хоће да остане или изађе, и, друго, да се чланови Председништва СФРЈ из Словеније и Хрватске искључе из гласања о одлуци, јер они не представљају онај део Југославије који ту одлуку доноси. Ако Босанац буде за, онда имамо двотрећинску већину.

Слоба апелује да ту одлуку донесемо најкасније за недељу дана, ако желимо да спасемо државу. Без Хрватске и Словеније Југославија ће имати око 17 милиона становника, а то је за европске прилике довољно.

30. јун 1990.

Прелиминарни попис задатака да би се договор остварио. Прво их треба чврсто „ухватити на делу”, шта смерају, дакле систематизовати њихове званичне изјаве. Друго, треба документовано средити њихове противуставне одлуке и поступке; треће, треба их јавно упозоравати и стварати у народу климу за одлуку; пето, треба „обрађивати” чланове Председништва; шесто, треба „обрађивати” руководства република, које ће бити за; седмо, треба спремат одлуку; осмо, треба лоцирати војску; девето, треба сагледати све пропратне проблеме: економске, финансијске, међународне и др. То није мали посао и не може се урадити за недељу дана. Мора да „сазри” и да се „убере”.

Ако одбију да плаћају обавезе према федерацији, укључујући и допринос за неразвијене, треба увести посебну дажбину на промет робе Словеније и Хрватске у друге републике у адекватној висини и тиме заменити извор средстава.

Треба размотрити и опортуност да, ако Скупштина СФРЈ усвоји било који закон супротан важећем Уставу СФРЈ, на основу тзв. „креативног“ тумачења Устава, не потпишем указе о њиховом проглашавању све до одлуке Уставног суда о уставности.

2. јул 1990.

Испада, према званичном тумачењу, да немам право да не потпишем указ о проглашењу закона који донесе Скупштина СФРЈ. Могу само да тражим разјашњење да ли је донет по Уставу утврђеној процедури, а питање уставности могу да поставим тек пошто се објави у „Службеном листу СФРЈ“.

Невероватна глупост. Ја да га потпишем, а потом ја да га обарам на Уставном суду!

4. јул 1990.

Словенија је прогласила „Декларацију о самосталности“ а косовска скупштина истога дана (2. о.м.) покушала да прогласи „Косово републику“.

С Вељком Кадијевићем разговарам о новонасталој ситуацији. Вељко каже да је, по његовом мишљењу, једини пут разрешења ситуације оно што је Председништво изнело у Скупштини СФРЈ и да се тај пут промена уставним путем мора обезбедити ослоном на војску.

Сада би било потребно да Председништво СФРЈ на конкретан начин манифестује да је употреба војске на помолу, с тим да друга фаза буде и стварна одлука о употреби војске.

Војска ће учинити све да спречи неуставна понашања, колико год је могуће легално, а ако Председништво не може такву одлуку да обезбеди, онда се морају тражити и друге опције. Око тога се морамо договорити. О томе имају разрађен план за Косово, Словенију и Хрватску. Прави се план и за употребу војске за целу земљу, за неколико дана биће готов, мада у осталом делу земље неће бити потребно, изузев ако би увели ванредно стање у целој земљи.

Питам га које су то „друге опције“?

Одговара ми, ако Председништво не буде у стању да врши своју функцију и да донесе одлуку о одбрани интегритета земље, војска би извршила наређење и групе чланова Председништва, иако нису квалификована већина.

Уздржао сам се од коментара.

Према Вељку, потребно је да Председништво констатује угроженост територијалног интегритета и уставног поретка земље да би се касније на основу тога могле предузети ванредне мере. Такође да захтева од СИБ-а стриктно спровођење Устава и закона, а од Скупштине СФРЈ да прогласи словеначку „Декларацију“ неважећом, да нареди стављање ЈНА у почетни степен приправности, да утврди време и начин доношења новог Устава СФРЈ и закона о отцепљењу.

Стављање војске у почетни степен војне готовости значило би да војска доради своје планове и обустави одсуства: да позове оне са одмора, итд. На граници предузети све мере да се спречи остварење словеначких намера да њихова милиција преузме чување границе; у преосталих 12 словеначких општина одузети оружје ТО, итд.

Ово што су радили Словенци и сепаратисти на Косову је удар на концепт Председништва СФРЈ. Треба убрзати рад на новом Уставу СФРЈ, јер се ствари убрзано компликују. Одмах после завршетка разговора с републикама и покрајинама направити концепт за изјашњавање грађана на референдуму.

Вељко и не помиње наш договор од 27. о.м. о истеривању Словеније и Хрватске из Југославије. Питам га зашто сада целу акцију не прилагоди томе, он каже да треба претходно покушати редоследом који је „утврдила” Скупштина.

Скупштина ништа није „утврдила”, она је „примила к знању” оно што ми радимо.

Биће као са словеначким амандманима. Хоће, па неће. Може, па не може. Невероватна нестабилност и неодлучност. Зашто је тако, тешко је одговорити. Кад год оде и врати се, донесе другачије предлоге него што смо се договорили, а ми нисмо у стању лако да прибавимо већину чланова Председништва ни за оно са чиме се војска слаже, а камоли ако то она неће.

Разговор са Пером Грачанином. Пера ме информиче о актуелном безбедносном стању у земљи.

Почела је да се прекраја Југославија. Проглашена је самосталност Словеније и Република Косово.

Повећана је могућност оружаних сукоба, нарочито на Косову и у Хрватској.

Страни фактор се све више меша у унутрашње ствари (САД, СР Немачка, Аустрија, Италија).

У Словенији издвајају СДБ из СУП-а и стављају је у надлежност Председништва Словеније и Скупштине, да би избегли везу РСУП-ССУП. Формирају обавештајну службу, што ССУП нема (изучавање страних земаља). Све је то ван СДБ Југославије и ван Устава СФРЈ. Упозорио их, али је очигледно да не слушају. „Декларација” им је, кажу, уставна основа за рад, иако је у сукобу са Уставом СФРЈ.

Сценарио за Словенију и Косово био је, очигледно, раније припремљен. Догађаји у Хрватској нису ништа мање опасни.

8. јул 1990.

Разговор са Антом Марковићем.

Председништво СФРЈ донело је веома жестоку и јасну оцену догађаја у Словенији, а СИВ је био веома благ.

Председништво је одложило свој одлазак у Словенију поводом припреме Устава СФРЈ, док Словенци не промене „Декларацију”. Анте Марковић је одлучио да иде на разговоре.

Разговарамо о ситуацији. Анте сматра да то што ми радимо о новом Уставу СФРЈ није пут и да ће само закомпликовати ствари.

Ја га убеђујем да ће реформе бити доведене у питање, а и опстанак земље, ако не рашчистимо ствари. Договарамо се да свако ради своје, да се не споримо, јер би штета била још већа.

Питам га да ли припремају, на наш писмени захтев, закон о отцепљењу.

Каже да о томе нема појма ни да смо тражили, али мисли да то по Уставу СФРЈ не може.

Тражили смо да, ако не може, предложи амандмане на Устав, па да идемо и са једним и са другим.

Напада Србију, (а и мене) за распуштање Скупштине Косова и Извршног већа Косова. „Не треба тако, нећете тако постићи ништа.”

Соли нам памет.

Питам га, како би он.

„Дао би”, каже, потпуну аутономију Шиптарима.

„Па да најуре и оно мало Срба отуда”... додајем.

Џаба је разговор. Смењен је његов пулен Јусуф Зејнулаху.

Кажем му да морамо сузбити антиуставно понашање и да то јасно предочи Словенцима.

Он додаје да војска не долази у обзир.

Слажем се, ако може без војске, али не треба ништа прејудиирати.

Опет реакција, „куда би нас то водило”, итд.

Разговору никад краја, а и никакве користи од тога.

10. јул 1990.

Разговор с Лазаром Мојсовом, за време XI конгреса СУБНОР-а. Каже ми да је имао поново ових дана у Будви контакт с истим странцима са којима је недавно разговарао у Паризу. Упозорава да се у потпуности потврђују прогнозе о намерама запада: Косово, Словенија и Албанија покренути су у истом дану, 2. VII о. г. Намера је да се „преобраћеној” Албанији уступи „побуњено и отцепљено” Косово, да се Словенија одвоји од Југославије а остали део нека „ври” како год хоће. Можда са Словенијом иде и Хрватска. У ствари „срце” акције је избијање оружане побуне на Косову, коју управо очекују.

11. јул 1990.

Драматична седница Председништва СФРЈ о Косову. Пошто смо на претходној седници оштро осудили словеначку „Декларацију о самосталности”, а истовремено констатовали да је покушај групе делегата Скупштине САП Косово да на улици 2. јула усвоји „Декларацију

о Косову” – противустанован чин, за данас је практично остало да на захтев Шуvara и Дрновшека расправимо да ли је Закон о престанку рада Скупштине и Извршног већа САП Косово, које је донела Скупштина Србије, неуставан или уставан (бар са становишта Устава СФРЈ).

У припреми седнице скренуо сам пажњу генералном секретару да извештај стручне службе о томе може бити само позитиван, тј. да је одлука Србије у складу са Уставом СФРЈ, а ако они имају другачије мишљење, онда нека га и не дају, да још једном добро проверимо. Јер, то се после никада не може поправити ако већ једном дође на седницу.

Служба је имала позитивно мишљење. Све је уставно, држава мора да се брани свим средствима. То нам је било значајно као темељ.

Дошло је и писмо од Кајдомчаја, председника Председништва САП Косово, и још два члана Председништва, да подносе оставке и траже да Председништво интервенише против неуставног понашања Србије. Дакле, прикључили су се и они сепаратистима.

Србија је послала захтев да одобримо употребу војске на Косову, ако запне.

Било би веома важно некада објавити стенограм са ове седнице, да се за историју види како је било тешко радити у Председништву СФРЈ и како је, наизглед, једноставне истине било тешко бранити, а поготово одбранити.

Стипе Шувар је поставио следеће тезе и захтеве: Одлуке делегата Скупштине Косова 2. јула на улици су противзаконите, али је и противустанован и закон којим је Србија обуставила рад Скупштине и РИВ Косова. Тај закон треба одмах повући, анулирати. Ако Скупштина Косова донесе одлуку о отцепљењу, ићи легалним поступком на Уставни суд и поништити је. Дакле, исто као у случају Словеније. А каква је вајда од тога – видели смо.

Ја му директно кажем, да би то значило да широм отворимо сепаратистима могућности да раде шта год хоће, укључујући и противустановно разбијање Србије и Југославије.

Слоба му сасу у лице да је то издаја земље.

Јанез тражи „равноправност” Србије и Словеније, ако је словеначка „Декларација” отишла на процену Уставном суду, нека иде и српски закон.

Тупурковски му се придружује, сматрајући да је то „принципијелно”. Богић сматра да је поступак Србије противустанован, да се мора ићи на Уставни суд, а и да би добро било да тај закон Србија повуче. Иначе, „не одобрава сепаратистима”.

Риза, наравно, даје за право сепаратистима. Закон Србије по њему, ликвидирао је Покрајину као политичку и територијалну заједницу.

Ето тако смо кренули. Седница је трајала цео дан, са више прекида и покушаја да нађемо решење, што смо и учинили: Саопштење је

било снажно: осудили смо сепаратисте и дали подршку Србији. Да нисмо успели, све друго (захтев Уставном суду за оцену уставности српског закона и сл.) значило би дати крила сепаратизму, а то би била катастрофа политике одбране суверенитета земље.

Против су гласали Јанез, Стипе и Риза.

Јанез ми је после седнице рекао да не види разлог да више долази на седнице. Иде у Словенију и није сигуран да ће се вратити, јер се све закључује против Словеније и како ја хоћу.

Питам га да ли он мисли да су остали чланови Председништва малоумни, зар не види да их тиме вређа као личности?

Сматрам, али му ништа не говорим, да је било паметније да смо и са словеначком скупштином поступили као са косовском, али шта можемо кад имамо килаве у својој средини.

ПОЛИТИКА ХДЗ ПРЕМА ЈНА

13. јул 1990.

Вељко Кадијевић обавештава ме о новим моментима у развоју ситуације и о припреми војске.

Почињем да сумњам у вредност свих тих његових обавештавања када не показује стварну одлучност да се ишта радикално уради на пресецању негативних токова.

Вратио се из Купара где је јуче гашен велики пожар. Разговарао је с адмиралом Кандићем, командантом војно-поморске области. Према оцени Кандића, код грађана, на једној страни, јача мржња према Армији и то им се из очију види, а на другој страни подозрење и страх у шта све улазимо и шта ће се десити.

Армија је из потпуно поузданог извора, из најужег руководства ХДЗ, дошла до информације шта су им опредељења и како мисле да их спроводе у живот.

Значајна новина у деловању ХДЗ је оријентација у правцу наглашеније дискредитације Армије, која проистиче из става да садашња етапа односа Хрватске са Федерацијом, ако би се прихватио предлог конфедеративног концепта, представља само прелазну фазу ка пуној суверености и потпуној независности: у чему ће, како процењују, армијски фактор најтеже прихватити такву концепцију и доктрину. Уз то, процењују да би Армија у односу на мере које ХДЗ предузима на унутрашњем и међународном плану, могла реаговати на начин који би за њих био „контрапродуктиван”, те да и због тога представља „непријатеља број 1”, далеко већег од других савезних органа (СИВ-а и др.). Руководство ХДЗ сматра да је СКЈ са свим садашњим карактеристикама, против кога (ХДЗ) енергично наступа, још увек најснажније и најконзистентније заступљен у ЈНА. Са тим доводи у везу и „национално-српску компоненту”, кроз потенцирање

броја српских кадрова у Армији, којима приписује блискост гледишта која заступа Слободан Милошевић.

Активисти ХДЗ инструисани су да у свакој прилици дискредитују Армију што је могуће више, да је приказују као „легло старог режима и стаљинизма”, као потенцијалну снагу која ће „извршити удар” и вратити земљу у стаљинизам и која прети да „одузме” народу суверенитет и све остале „тековине” које је изборио нови (ХДЗ) режим, да се (Армија) „одродила” од народа и да ради тога не заслужује у свом називу атрибут „народна” итд. Замисао је да се у јавности ствара психоза страха и подстиче непријатељско расположење према Армији и њеним припадницима.

Илустративни пример су провокације испред зграда у којима станују припадници ЈНА – од певања песама националистичко-уштакског садржаја, па до отворених псовки („Анте Павелићу, за тебе ћу живот дати”, „ХДЗ је победио, јебем вам комунистичку мајку”, „Срби изађите на прозоре”, и др.).

Поред тога, очекује се да ће активисти ХДЗ примењивати узнемиравања телефоном у току ноћи, притисак на децу припадника ЈНА у школама и на друге чланове породица и сл., како би их „сабили у ћоше” и јасно им ставили до знања да су „непожељни” на овом простору.

Има оцена да у наредном периоду треба очекивати интензивније и грубље нападе на Армију и њене припаднике, са циљем што веће компромитације и отварања простора да се о њој (Армији) говори у негативној конотацији. Таква оријентација је већ испољена у Сабору Хрватске, од стране припадника ХДЗ, а огледала се у постављању заступничких питања и захтева да се влада Хрватске о њима конкретно изјасни.

Повезано са овим, ХДЗ ће смишљено пласирати и гласине о војном удару, да би се у јавности појачало антиармијско расположење и „доказало” да ЈНА представља опасност за нову државу и нову власт.

Планирано је да се ова етапа заврши усвајањем уставних амандмана – до краја августа о.г., а да се кроз текст новог устава, који би садржао све елементе независности, дефинитивно утврди излазак Хрватске из федерације. За сада, колико је познато, није детаљно разрађен концепт новог устава, осим што се зна да ће бити истакнут став – „конфедерација или разлаз”. Извесно је, међутим, да ће се ићи на формирање властите армије и дипломатске службе по узору на садашње федералне институције. И даље је у оптицају став да се, уколико се остане у конфедерацији, из регрутног контингента Хрватске формира састав по узору на снаге УН, који би деловао у саставу „савезних снага”, док би целокупна надлежност и регулатива остала као искључиво право Хрватске.

Екстремни део ХДЗ, у циљу што веће дискредитације НОБ, намерава да ангажује неколико историчара, који би сачинили „стручну”

обраду свих локалитета на којима су вршена стрељања симпатизера и присталица тзв. „НДХ”. У првој фази то би била мања студија, која би обухватила локалитете на потезу Госпић – Загреб где, наводно, још увек постоје живи сведоци, који располажу таквим сазнањима, укључујући и имена „страдалих”. Студијом би било обухваћено и рушење цркава и других верских објеката, тако да би она представљала „паралелу” досадашњој историографији НОБ, која би „доказивала” да се није радило ни о каквим квислиншким формацијама, већ о грађанском рату између комуниста и антикомуниста. Из тако разрађене тезе треба да проистекне нова платформа „државности”, односно „независности” Хрватске.

Договорено је да се приступи дискредитацији досадашњих функционера Хрватске из редова СК, путем испитивања њиховог материјалног статуса, укључујући и чланове њихових породица. По дефинитивном учвршћењу власти, према коментару Велибора Кикерка, секретара Сабора, ићи ће се на „ликвидацију” свих комуниста, па и физичким одстрањивањем, а нарочито им се (комунистима) неће толерисати испољавање неслагања са владиним одлукама – у тим случајевима ће се поступати „драстично”.

Овако монструозне планове и методе њиховог остваривања могу да смисле само манијаци, који су, не обични фашисти, него суперфашисти. Уопште не сумњам у истинитост целог сценарија. Он се апсолутно уклапа у све оно што је хрватско руководство до сада радило и како је поступало: циљ не бира средство, отцепљење по сваку цену без уважавања права српског народа на самоопредељење, монструозне лажи о ЈНА и удварање страним покровитељима. Довешће они не само до рата него и до трагедије свога сопственог народа. Што се мене тиче, једино је решење са њима се разграничити уз што мање жртава српског народа и уз осигурање да Срби у Крајинама не остану у таквој хрватској држави. Тежити да се поразе и приведу памети је обична глупост која би нам се враћала као бумеранг сваки дан и вечито.

Очигледно је да су се Туђман и Кучан о свему договорили и да све раде координирано, јер је овакве планове Словенија мање-више већ спровела.

Кучан је ових дана јавно наговестио разговоре између република, искључујући федерацију из разматрања питања њене будућности. Као да она не постоји.

Вељко ми такође даје извод из „Програмских смерница” које су усвојене у РИВ-у Словеније. То је званичан акт. Њихова суштина је:

– Суверенитет се може обезбедити и у конфедерацији, јер је за конфедерацију неопходно постојање суверених држава које између себе закључују конфедерални уговор.

– Прелазак са федерације на конфедерацију може се остварити на два начина. Федерација може да престане да постоји било стварно било споразумно. Извршно веће Словеније у начелу подржава и један и други начин.

– Стратешке смернице у оквиру ових полазишта су пре свега надлежност словеначких власти за све оружане снаге на територији Словеније, служење војног рока војних обвезника у Словенији и смањење расхода за војску за најмање 30 одсто.

– Извршно веће ће, у времену које је пред нама, односно у преговорима које ће водити са заступништвима других европских и југословенских народа, остваривати следећа начела и смернице:

– преговоре ће водити тако да Словенија постигне међународни правни субјективитет који обухвата закључивање међународних уговора и отварање представништава у иностранству;

– у Заједници „Алпе Јадран” залагаће се за оснивање сталног секретаријата са седиштем у Љубљани;

– у иностранству, посебно у суседним земљама, чим то буде могуће, отвориће културна, информативна и политичка представништва која ће остваривати политику словеначке државе;

– подстицаће отварање страних политичких, културних и информативних представништава у Словенији;

– у сарадњи са савезним органима заступаће начело словеначке самосталности и поштовања националних права свих народа.

Извршно веће Словеније ће у оквиру својих надлежности започети и са припремама како би словеначке полицијске јединице преузеле надзор и чување граница словеначке државе.

То је очигледно даље реализовање „Декларације”. Концепт је исти као Туђманов. Њима то нико не би ни бранио легалним поступком, али они то неће легално. Зашто? На то тек треба одговорити.

Према расположивим информацијама, на Косову би од 15. VII Албанци ступили у генерални штрајк, остварили би тотално парализање живота и поспешивање националних сукоба.

То би требало да створи повољнију „претпоставку” и оправдање за словеначки концепт издвајања, а такође да се појачају реакције у Србији и створи бар привидан баланс да, исто као што се критикује Словенија, критику доживљава и Србија.

По оцени армије, главна личност у овом тренутку на коју морамо обратити пажњу је Туђман.

Игнорантни однос Хрватске према политици ПСФРЈ је очигледан.

Срби у Хрватској су почели да се организују у партизанске одреде. То сазнање се за сада заснива на изјавама појединаца. Срби у српским општинама су тражили да им оставимо оружје ТО. Кажем Вељку да је требало да им оставе, али се он с тим не слаже.

Набавиће они сами. А верујем да га већ и имају.

Вељко ме обавештава да је дефинитивно направљен план употребе војске за случај да ПСФРЈ донесе одлуку о ванредним приликама. Биће важно да се донесу правовремене одлуке. Војска ће их предлагати. Да превентивно делујемо колико је год могуће. Ако се нпр. у Словенији 18. о.м. усвоје најављене мере за војску би требало наредити повишени степен приправности.

Или ће се прихватити политички прилаз изложен у Скупштини СФРЈ, или ћемо бити присиљени на употребу ванредних мера.

Наш је циљ да се народи изјасне на референдуму да ли желе да остану у федерацији или да изађу из ње, и то још док функционише садашњи састав Скупштине СФРЈ.

Тек што сам стигао у Никшић на викенд јавља се телефоном Вељко Кадијевић. Консултује ме шта да ради. Звао га је Анте Марковић из Сарајева, даје му налог да у недељу, 15. о.м., по подне у 16.00 сати прихвати разговор с Јанезом Јаншом, словеначким министром одбране. То је онај што га је Војни суд осудио због издавања војне тајне. Вељко пошизео. Наводно, долазе Лојзе Петерле¹⁾ Јанша и још један министар да разговарају с Антом, Вељком и не знам још с ким. Анте је заиста безобразан. Мало му што је ишао у Словенију на поклоњење после њихове „Декларације”, него им и овако „подиже ну-меру”.

Саветујем Вељка да на разговор пошаље надлежног човека који је у ССНО задужен за сарадњу с републичким секретаријатима.

Вељко је тако и намеравао, али послао би заменика Бровета.

Како хоће, али ја ни Бровета не бих понижавао, поготову што је Словенац.

18. јул 1990.

На том састанку код Анте Марковића ништа није договорено, а и није могло, јер Вељко није послао никога. Једноставно их је оставио на цедилу.

Међутим, Словенци су упорни. Хоће војску, па бог. Можда више зато што се плаше наше војске него што желе своју. У ствари, по сваку цену желе да сруше ЈНА. Вељко ми каже да има посебан сас-

1) Лојзе Петерле, словеначки опозициони политичар

танак вечерас с Антом, да му предочи целокупну војнобезбедносну ситуацију у Словенији и са Словенијом.

Карактеристика словеначке дуготрајне акције је усмерење према Србији и према ЈНА. Од Србије се сада мање боје него од војске. Дрновшек има „тактику” како би војска „привукла” Словенију попуштањем. Стално инсистира да се бар мало изађе у сусрет словеначким захтевима и да се не заоштравају односи. Вероватно је и то део тактике. Предстоји нам разговор у Љубљани. Видећемо како ће да се понашају.

19. јул 1990.

Генерал-потпуковник Вујасиновић, начелник Војног кабинета Председништва СФРЈ, обавештава ме да му Шувар тражи планове војних вежби за ову годину. Чуди се шта ће му то, изузев да их покаже Туђману.

Кажем му нека тражи писмено. Одговори му да то можеш дати само на основу одлуке Председништва.

На састанку Председништва, истог дана, те планове траже и Шувар и Дрновшек. Хладно се сагласимо да се прибаве од Генералштаба. Потом сам наредио генералу Вујасиновићу да планове донесе из Генералштаба у свој кабинет и да их обавести појединачно да могу погледати планове у његовом присуству, али не могу правити забелешке и изводе.

Увредили се и одбили увид. Шувар је рекао да ће јавно реаговати услед таквог односа према њему.

Питам Дрновшека у чему је заиста штос. Каже да је чуо да је у некој вежби „Романија 90” записано да садашње власти у Словенији и Хрватској играју улогу непријатеља.

Проверавам код Вељка, он тврди да то није истина него је написано да „опозиционе снаге” шурују са страним силама, али то ни су они који су сада на власти, а плус све је стављено под знаке навода, као претпоставка.

Па наравно да они шурују са страним силама, није само претпоставка.

РАЗГОВОР СА КУЧАНОМ И ПОНАШАЊЕ АНТЕ МАРКОВИЋА

23. јул 1990.

Посета Словенији. Два председништва – СФРЈ и Словеније. Требало би да разговарамо о будућности Југославије. Заседали смо скоро пет сати. Говорио сам им јасно и гласно да све своје жеље могу остварити, мирно и уставно, укључујући и отцепљење, ако њихов народ то буде подржао на референдуму. Обрнуто, ако покушавају да остваре свој конфедерални статус мало-помало, рушећи федерацију и њене надлежности на територији Словеније, све ћемо онемогућити употребом свих средстава која нам стоје на располагању, а то значи и силом ако затреба. На силу ћемо одговорити силом. Јасно сам им рекао да не долази у обзир ни задржавање оружја, ни смењивање војних команданата по њиховој жељи, ни преузимање границе од њихове милиције, ни служење војног рока Словенаца у Словенији. Све ћемо спречити ако покушају силом и ван уставног поступка, а све ћемо им омогућити ако то буду желели по нормалној уставној процедури. Нико их силом неће држати у Југославији, у то треба да буду сигурни.

Не верујем да ми верују. А можда их то и не занима. Цела њихова филозофија своди се на то да или да усвојимо оно што они хоће, или ће они радити како они хоће, без обзира на све. А они хоће све оно што је против Устава и што ми немамо право да им одобримемо. Иду у конфликт чији је крај неизвестан. Сви су сложни, без обзира на то из које су партије или групе.

24. јул 1990.

Анте Марковић инсистира да разговарамо с Петерлеом о регрутима. Словенци хоће по сваку цену да њихови регрути служе војску у Словенији. И то је део сценарија отцепљења. Одбијам одлучно. Јуче сам им све рекао, био је и Петерле присутан. Невероватан је Анте, решен да попусти, а не сме и нема уставно право, без мене. Ипак, он ће их примити без мене, вечерас.

Истог дана Председништво СФРЈ оценило је да би усвајање захтева Словеније било флагрантно кршење Устава СФРЈ и закона. Анте није имао куд, рекао им је да не може. Вељко такође није хтео да разговара, послао је Бровета. Према Броветовој информацији, Словенци су показали тотално непознавање чињеница и стварних питања о којима разговарају. Сумњам да је тако. Знају они, него се праве луди.

30. јул 1990.

01157834

Анте Марковић је јуче на Козари објавио да „чланови СИБ-а као грађани” формирају странку Савез реформских снага. Већ је одмах слагао да се с тим слажу сви чланови СИБ-а. Јасно је да Вељко и Пера неће у ту странку. Рекао је да је странка југословенска, да је њен програм познат (програм СИБ-а), да је широко подржан од народа у целој Југославији и да се већ одмах у њу учланило двадесетак руководилаца Поткозарја.

Разговарам телефоном из Њивица (где се налазим на одмору) са Слободаном Милошевићем који се налази у Пожаревцу. Стављам му примедбу што у нацрту Устава Србије не пише јасно да Србија признаје и поштује Устав СФРЈ, садашњи или будући, свеједно. Онај који важи. Теши ме да је то лако, то ће одмах дописати, а три пута сам му већ рекао да се то уради.

Разговарамо о Анти Марковићу. Тражио је разговор са Слобом. Пита Слоба шта да ради – вероватно ће тражити да ступимо у његову партију, ваљда мисли да је он измислио реформу.

Кажем му да ми морамо прво разјаснити ко је Анте Марковић. У економским стварима је и јасан. Мада се можемо и не слагати са понечим, али у политичким стварима је веома сумњив. Њему је свеједно да ли ће Југославија бити федерација или конфедерација, а то значи и да ли ће је сутра бити или је неће бити. Свеједно му је шта је са Србима у Хрватској. Свеједно му је што косовска алтернатива не признаје Србију. Мисли да се „разговорима” решавају ствари као што је „републичка војска” Словеније и сл. А ја мислим да је то свесна тактика малих уступака док се политички Југославија не растури на посебне државе. То се мора разобличити. Разобличити се мора и његово прошлогодишње избегавање увођења антиинфлационог програма, док није посетио САД, итд.

У сваком случају, не долази у обзир никаква подршка. Мора да буде јасно ко је и шта је, дакле треба га разобличавати, а не подржавати.

2. август 1990.

Написао сам серију од три чланка „Истина о Анти Марковићу” и послао Слободану. Он је то дао да се објави у „Политици”. Објавиће се 5, 6. и 7. у наставцима под нечијим псеудонимом. Морамо га разобличити, јер је народ у великој заблуди ко је он и шта је он. Многи у њему виде неког спасиоца, али он је обичан преварант и непријатељ српског народа.

3. август 1990.

Примио сам у Њивицама Вељка Кадијевића, на његов захтев. Реферише ми о војном питању у Словенији, о њиховим намерама и контра мерама које треба предузети.

Словенци су чврсто одлучили да иду до краја по цену инцидента, сукоба и рата. О томе су дали посебно поверљиву информацију посланицима републичке скупштине, коју ми Вељко даје на увид. Разрадили су све варијанте сукобљавања, до увоза оружја из иностранства и оружаног отпора.

Вељко сав озарен. Пресрећан. Каже да никад није био срећнији, јер су тако глупо „подиграли“ да ће их „растурити“ и то не само њих, него ћемо ставити на велику пробу и Анту Марковића.

(Дабогда. Упорно тренира одлучност а никад да је примени!)

Војска припрема предлог који треба да усвоји СИВ о преузимању мобилизацијских функција у Словенији од стране федерације и о свим другим управним мерама које се морају преузети. То ће бити велики испит за Анту Марковића, који се у суштини с тим не слаже.

Кажем Вељку да тиме нећемо разоткрити Анту Марковића, јер ће он ту одлуку „прогурати“ и по могућности изиграти, а наставити да ради по старом. Само ће се покушати закамouflирати. Он би избегао ту одлуку кад би могао, али вероватно неће смети.

Војска ће разрадити детаљне предлоге за СИВ и за Председништво за неколико дана. Треба им покупити остатак оружја и ригорозно применити све законске мере укључујући и казнене.

6. август 1990.

Разговор у Купарима с Вељком. Војска је припремила све предлоге према договору. Треба нам већина у Председништву, а то може бити деликатно. Да би Богић био са наше стране морамо му наметнути седницу Савета за заштиту уставног поретка. Пошто сада председава, мора бити на страни закона и Устава.

Вељко ме обавештава о даљем продирању „немачке линије“ у Југославију, тј. линије цепања и поделе земље. Војни изасланик СР Немачке све отвореније и безобзирније напада Армију и Србију. Говори да Србија спроводи терор на Косову, а Армија то подржава.

СДБ има ТВ касету на којој је снимљен Франц Бучар¹⁾ пре избора, садашњи председник Скупштине Словеније, у разговору са једним познатим и провереним обавештајцем СРН у Швајцарској. Постоје оперативни подаци да су Јанша и Бавчар радили по захтеву Немачке обавештајне службе елаборат „Како изазвати грађански рат у Југославији“.

Процену која је подељена посланицима Скупштине Словеније о понашању војске у случају одбијања службења војног рока ван Сло-

1) Франц Бучар, словеначки опозиционар

веније, радио је Јанша лично. То је део те студије. О садржају те процене показује им извештај пуковника Милана Аксентијевића¹⁾, делегата у Скупштини Словеније.

Из приложене службене забелешке веома се јасно види да се Словенија одлучила на војни конфликт с ЈНА, да је изучила њене снаге и све варијанте сукоба. Иначе, зашто би, овакве информације давали Скупштини, него да прибави њену сагласност?

Даље ме Вељко подсећа да је Кучан био својевремено ангажован као војни обавештајац. У то време је многе завио у црно. Данас је постао политичка крпа на другој страни. Потпуно је издао СКЈ. Он је објективно личност која може свакога издати и продати, укључујући и сопствену домовину.

Све више има доказа да се полиција ХДЗ и војска „Хрватска национална гарда” обучава у Немачкој. Дат је налог да се оде у Немачку и да се покуша то установити на лицу места.

Има индиција да је Туђман незадовољан сарадњом са Словенцима. Брзоплети су, „могу све упропастити”.

9. август 1990.

Пера Грачанин ми јавља телефоном у Њивице о исходу седнице СИБ-а по словеначком питању – слању регрута у војску. Нису ништа учинили. Дали су Словенцима недељу дана рок и упозорење. Ваљда то мора да се претходно „одради” па да се донесе одлука. Пера мисли да је закључак СИБ-а добар, али каже да је седница била грозна. Анте је на почетку више пута понављао – „мора бити јасно да се овде води политика”, критикујући посредно ССНО, а Бровет је одговорио да ССНО само поступа по закону и предлаже оно што је дужан, а СИБ, ако неће да усвоји нека поступи како сматра.

Вељко ми каже да је упозорење Словенцима требало да потпише Анте, али је он ипак изврдао и дао Аци Митровићу те га је (јадник) потписао. Међутим, у документу пише да је председавао Анте Марковић. Покушао је да „заштити” себе, а да истури Србина. Аца је поступио глупо, а ни Анте тиме није ништа постигао.

10. август 1990.

Проводимо читав дан на броду и на мору (на Мљету) – на излету Вељко, Слоба, Богдан и ја са породицама. Користим прилику за ширу размену мишљења. Многе сам теме претресао, посебно с Вељком, посебно са Слобом. Групно смо врло мало разговарали.

1) Пуковник Милан Аксентијевић, делегат у Скупштини Словеније

Општи је закључак да је Анте Марковић за нас више неприхватљив и непоуздан. Нико више не сумња да је директни експонент САД одређен за рушење система и за скидање с власти свих који и помишљају на социјализам. А ми смо га нашим гласовима у Скупштини поставили за председника СИВ-а. Игра најпрљавију издајничку игру. Ситним променама жели да подржи режиме у Словенији и Хрватској и долазак сличних у другим републикама. „Немачку” линију цепања земље или не разуме и не осећа, или разуме и прихвата, а курвински чува себе и за такав случај. Треба с њим завршити, у сваком случају.

Слоба мисли да мој центлменски споразум с Антом да се међусобно не нападамо не би смео више да важи, јер је он то већ прекршио.

Вељко га зове „курвин син”. Жали што га је неколико пута спасао погрешних потеза који би га компромитовали, али више нема намеру.

Процењујемо да се расплет југословенске политичке кризе мора извршити док сам ја на челу Председништва СФРЈ. После тога били бисмо потпуно немоћни. За то морамо вући потезе који иду ка томе.

Крупно је питање зауставити Марковића. Уставни амандмани које је усвојило Савезно веће (24) и упутило на сагласност републикама и аутономним покрајинама, а поводом чега је Анте тријумфовао пред јавношћу, не треба одобрити. Србија треба да их одбије не само што није усвојен принцип „један човек – један глас” за избор посланика за Савезно веће, него пре свега што ће сасвим сигурно друге републике, а нарочито Словенија и Хрватска, битно смањити број амандмана на које дају сагласност, што је за Србију било неприхватљиво.

Србија треба последња да сазове своју Скупштину. Да сачека ток догађаја. Кад пропадну Антини амандмани биће јасно да и није проблем што не функционише Скупштина Косова, што Анте диже на куб. Проблем је што не функционише Југославија и што се ради на њеном изумирању. Треба распаметити Марковића и све који раде на разбијању земље.

Тада ће бити јасно да је расплет кризе с Антом мртва ствар, да му помоћ не дамо и да једино нови договор о Југославији долази у обзир, а то значи да ћемо ствари узети у своје руке и водити посао до краја, као што смо започели.

Слоби кажем да више нисам сигуран да Македонија и Босна и Херцеговина неће прихватити конфедерацију. Ако то они буду прихватили, можда бисмо и ми могли, с тим да Србија и Црна Гора створе једну државу и да се грађани из пограничних делова Босне и Херцеговине и из српских крајина изјасне где желе да живе. Слоба мисли да би се референдумом могао решити проблем Срба из Босне поред Дрине, али му се не допада такав прилаз јер не види решење за крајине, које би могле бити одсечене од Србије. Сматра да Македонци треба да остану самостални, ако то буду захтевали.

Вељко процењује да Јаншу не треба хапсити, јер као слон у стакларској радњи ради за нас. Све их тера у мишоловку.

Можда, кажем му ја, али је питање како то оправдати ако будемо морали да хапсимо регруте што се не одазивају на војне позиве.

Одложио сам седницу Председништва док не истекне рок упозорења СИБ-а Словенцима.

Сугеришем Слоби да одмах пошаље екипу у ЕЕЗ да изучи њихове међусобне односе, да бисмо били спремнији за разговор о конфедерацији ако се створе минимално прихватљиви услови за то. Ми (Србија) морамо у југословенској конфедерацији са неразвијеним југом, Косовом и Црном Гором, тако исподпросечно развијени, тражити дебеле дотације за коришћење тржишта. То мора западне републике коштати више него сада. Важно је имати рачуне у старту. Ако им не бисмо затражили довољно, испали бисмо глупи. Они без нашег тржишта не могу и видеће одмах да на тај начин неће профитирати како мисле.

Хрватска и Македонија без наше енергије не могу. А и Словенија добрим делом. Ако би опет настала нафтна криза, западни део земље и Македонија, који се ослањају на ТЕ на мазут, потпуно би „зарипали”. Наша је предност огромна и ми не треба да зазиремо од њихових предлога, али нисмо у стању да прихватимо растурање федерације и разговор о конфедерацији а да се не реши питање граница за српски народ ван Србије и то референдумом, вољом народа. Ако се такви услови прихвате, не видимо разлог да не прихватимо конфедерацију.

Савезно веће Скупштине СФРЈ усвојило је закључак да се захтева од Председништва СФРЈ извештај о разговорима у Словенији. Врло добро. Одличан повод да кажемо све што желимо. У септембру ћу говорити наново о корацима које ћемо предузети. Таман ће се уклопити стање настало после одбијања уставних амандмана које је предложио Анте Марковић.

17. август 1990.

У Никшићу користим још мало одмора. Зове Пера Грачанин, хоће хитно да дође. „Усложњава” се ситуација – то је његов уобичајени израз.

Детаљније ме обавештава о догађајима. Суштина ствари – Срби у Хрватској се дигли на ноге. Жестоко реагују на понашање нове хрватске власти која најављује и већ спроводи мере које Срби не прихватају: забрану ћирилице, скидање ћириличних табли и путоказа, забрану српских културних институција, најаву отцепљења од Југославије, итд. Припремају се за референдум о српској аутономији у Хрватској, а Туђман им преко специјалаца, у свим општинама (српским) изузев у Обровцу, ноћас покупио оружје намењено резервном милицијском саставу. Обровац није дао, народ се дигао на ноге, а Книн још раније поделио оружје грађанима.

Босанска крајина прети да ће се придружити Книнској, и оружјем ако треба. Херцеговина такође. Из Старе Пазове се спремају да иду у Книн. Општа је гужва, прети крвопролиће, хрватске власти су одлучне да Србима не дозволе референдум.

Таман што је отишао Пера Грачанин, зове ме Туђман телефоном. Сав узбуђен.

„Молим вас лепо, ово је недозвољиво, јесмо ли ми демократски изабрана власт или нисмо? Нама се не да да вршимо легалну власт...!”

-О чему се ради? питам га

-Војни су авиони „миг” пресрели два наша хеликоптера и присилили их да се врате и слете, тенкови из Словеније крећу према Хрватској... Ради се по сценарију сачињеном у Београду да се обори легална хрватска власт...”

Једва сам га ућуткао. Добро је да се уплашио. Обећао сам му да ћу погледати о чему се ради и јавити му се.

Из разговора с Вељком Кадијевићем произилази да скоро ништа није истина. „Мигови” нису узлетали, хеликоптери су враћени теленалогом јер су скренули са одобрене маршруте; о тенковима из Словеније нема ни говора. Ко кога плаши и зашто не знам. Очигледно Туђман спроводи утврђену политику сатанизације ЈНА.

Преносим то Туђману. Он даље шизити. Каже, Месић¹⁾ је звао Ацића, ваљда по истом питању, а овај му је наводно рекао да ће војска интервенисати ако и један једини човек погине. Туђман се уплашио, јер један човек може увек и ко зна чијом кривицом да погине.

Зовем Ацића. Он каже да је рекао „ако настане крвопролиће”. То свакако није исто. Ко зна шта је ко рекао и ко кога лаже?

1) Стјепан Месић, члан председништва СФРЈ из Хрватске

У ТВ дневнику Студија Београд објављују да је у Книну председник општине Бабић прогласио ратно стање, да се град брани на барикадама, да је војска изашла на улице и преузела под своју команду главне пунктове и институције.

Зовем опет Адића, он и ово демантује. Каже, вратила се у касарну једна јединица са редовне вежбе. Ништа више. Чуо је за проглашење „ратног стања”, али више од тога нема ништа. Пита се откуд новинару такве информације? И зашто? Да ли је у питању Туђманов сценарио драматизације и оптуживања ЈНА?

Туђман је упутио депешу на моју адресу која почиње тиме да је побуна у српским општинама у Хрватској отпочела после мог пријема делегације Срба из Хрватске пре неколико дана. Између редова ми каже да сам их ја подстакао на побуну.

Заборавио је да побуна Срба долази после његовог доласка на власт. Или се прави луд.

Касно увече зове ме из Купара Вељко Кадијевић. Згранут шта је видео и чуо на дневнику ТВ Загреб. Наводно, прво је Туђман говорио јавности о сценарију који је сачињен у Београду за обарање хрватске „легалне и демократски изабране власти” а потом пустили снимак митинга у Старој Пазови, који је данас одржан као подршка Србима из Хрватске. Све сами четници, шубаре, браде, кокарде, али се позивају на Србију, као да они представљају Србију, и обећавају помоћ Србије Србима у Хрватској. Каже да је утисак грозан. Вељко је позивио и каже: „Тешко нама ако они позивају војску да брани народ.”

Зовем Перу Грачанина и Радмила Богдановића да преслушају траке и да их похapse, ако има законског основа за то. У сваком случају да им спрече одлазак у Хрватску и нове митинге без претходне пријаве а овај нису били пријавили. И без њих нам је превише компликација. Не треба још и они да праве циркус од државе.

21. август 1990.

После дводневног заседања СИБ донео одлуку о непосредном спровођењу Закона о народној одбрани од стране ССНО на територији Словеније, а Словенци потом одступили, прихватили да регруте пошаљу у војску. Дobar тест и за Словенце и за Анту Марковића. Међутим, треба бити опрезан и неверљив према њиховој стварној намери, јер је то јако у сукобу са словеначким прокламованим циљевима. Неће они од тога лако одступити, иако су формално пристали.

После седнице Председништва СФРЈ, на којој смо уз учешће Ф. Туђмана разматрали стање у Хрватској после книнских догађаја, Тупурковски и ја разговарамо с Туђманом о Европском атлетском првенству у Сплиту. Туђман је наумио да по сваку цену промовише Хрватску као домаћина и као самосталну државу, иако Европа и свет

признају Југославију а не Хрватску. Износимо му став Председништва да ми морамо бити они који отварају првенство а не он.

Показао је све своје особине и своје право лице. Несигуран, нервозан, уплашен, националистички заједљив, отрован антисрбин. Тврди да, ако ја отварам такмичење, доживећу звиждање и протесте што ће компромитовати Југославију (тога се као, плаши) а ако дођем као гост (што он предлаже) да ћу бити поздрављен! Даље, да је Хрватска држава, а ми јој то оспоравамо, да неће више да им се командује из Београда „са Калемегдана”, итд. Ништа није помогло наше упозорење да се на Европском атлетском првенству такмичи репрезентација Југославије а не Хрватска, да протокол Европске атлетске федерације предвиђа наше учешће, а не учешће Хрватске итд.

Кад су му понестали аргументи почео је да се правда, као, Сплит му све диктира, не зависи од њега. То му је још нелогичније, а ако би било тачно, било би још жалосније. Све лаже. Жели да промовише нову независну државу Хрватску, на силу, пред целом Европом.

Бојим се да то не растури југословенску репрезентацију.

Нећу ићи у Сплит. Очигледно је да су спремни на провокације.

САД ЗА ОЧУВАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

22. август 1990.

Глобалне оцене америчке политике о Југославији увек су за нас биле веома значајне, поготово данас кад су САД једина супер сила која хара и доминира светом. Нас веома окупира њихова глобална процена и стратегија зато што је често заснована на површном познавању наше стварне ситуације, а још више стављена у функцију њихових жеља и интереса. У последње време као да су дигли руке од Косова, схватили да то не можемо брзо решити ни ми чије се коже тиче, а камоли они, али су наставили да се баве променом политичког система, да се брину за „демократију” и за „јединство” Југославије.

Ових дана са високог места у Стејт департменту (СД) речено је нама у Вашингтону да су САД за јединствену, демократску Југославију и да неће подржати њено цепање. Такође, да то мора бити јасно оним републичким руководствомима у Југославији која размишљају и о отцепљењу.

Скоро истовремено на нешто нижем нивоу у СД поновљено је горње уверавање, с тим што је подвучено да СД упућује своју Амбасаду у Београду да декуражира све сепаратистичке тежње, укључујући и оне у Србији.

У складу са таквим интересом, у контактима које имају у САД и у Југославији са представницима појединих наших република, упућују их да за акције према САД користе постојеће федералне институције, као и амбасаде двеју земаља.

Исто тако, у СД истичу да не желе да ико у Југославији користи САД за своје циљеве. То је био разлог што су одбијали захтеве представника појединих република за сусрете са Бушом.

Иначе, у СД и даље оцењују да развој унутрашњих прилика у Југославији тече крајње забрињавајуће, а исход постаје опасан и неизвестан. У овом смислу, као аргументација им служи: сепаратизам Словеније; озбиљно угрожавање и кршење људских права на Косову; сумње у процес демократизације Србије; забрињавајуће нарастање национализма; неувереност у пуну демократичност оног што се одвија у Хрватској након избора.

Упоредо са изнетим „тврдњама” у СД присутна је и оцена да се Југославија креће ка лабавој конфедерацији, у којој виде и оквир за лакше решавање косовског проблема, иако постављање српског руководства и албанске опозиције не даје основ за оптимизам.

Велико је питање колико су Американци чврсти у својим ставовима у питањима која нас највише занимају - у осуди сепаратизма и заштити интегритета Југославије. Шта у том контексту значи констатација да се Југославија креће ка лабавој конфедерацији? Да ли они и то подржавају?

Све су то празне приче. Мењаће они ставове као циганин коња само да овде промене режим.

На седници Председништва СФРЈ одржаној јуче, под тачком разно, Дрновшек нас обавештава да је био у Аустрији и да је играо тенис са Враницким, аустријским председником владе. Да га је овај питао да ли би он (Вранички) могао нешто да помогне Југославији или њеним републикама у тражењу изласка из кризе, а да је Дрновшек одговорио да не види шта би то сада могло да буде.

- Како се нађосте, упитах га ја.

-Договорили смо се о томе још раније, кад смо се сусрели последњи пут - одговара.

А ја сам упознат да је све договорено тајним каналима, који су ми такође познати. И није да је састанак уговорен ради тениса. Нисмо толико раскошни да идемо чак у Аустрију да би играли тенис, нити је Аустрија без тениског партнера за председника владе, па јој треба Дрновшек. Разговор се водио о тактици за отцепљење Словеније од Југославије. Јадна Југославија са таквим чланом Председништва државе. Дојучерашњим председником.

24. август 1990.

Занимљива је оцена аустријског амбасадора у Београду о актуелној југословенској ситуацији:

Према Паулу Леиферу¹⁾ Југославија за Запад више не представља стратешку компоненту за коју се треба залагати и потпомагати је у смислу целовитости и позиције на Балкану. Национални сукоби, верске разлике и неспоразуми за западноевропске земље немају значаја у политичком смислу. Основна ствар на чему ће се ангажовати ЗЕ земље убудуће је област људских права и може се очекивати појачан притисак на Југославију, уз стално присуство опсервирања и интервенцију свих држава Запада. Процењује се да се Југославија налази пред непосредним распадом, пре свега због притисака Словеније и Хрватске за издвајање или конфедерализацију.

Према Леиферу у Југославији нигде више комунисти нису на власти, свуда су на власти националисти. За СПС (Социјалистичка партија Србије) је рекао да је суштински оличење националсоцијалистичке странке, а да је српска опозиција мртва, бледа и сиромашна, политички скоро безначајна.

ЈНА као фактор интервенције у очувању федеративног уређења Југославије, према последњим проценама у западним круговима, потпуно се искључује. Сматрају да је та шанса дефинитивно пропуштена.

Општу ситуацију у Југославији, Леифер оцењује као катастрофалну. Каже да су му разговори у Словенији и Хрватској створили сасвим другачију визију будућности Југославије, да га у том убеђењу поткрепљује и формирање националистичке партије у Србији. Македонија има око себе зид и пред њом је перспектива потпуног нестајања са политичке сцене, а будућност Македоније види Леифер у прикључењу Србији, као јединој могућности опирања албанизацији своје територије.

Наравно да ове оцене аустријског амбасадора, пошто нам их је на одређен начин званично саопштио, представљају синтезу актуелне аустријске, а вероватно и шире - западне процене наше актуелне ситуације. Без обзира шта ми о себи мислимо и шта бисмо желели да остваримо, очигледно је да ток догађаја клизи ка распаду земље уз инострани благослов. У тој ситуацији и Србија и српски народ треба добро да процењују своју ситуацију и да мисле о својим реалним интересима.

Туђман је тражио разговор с Милошевићем.

Сугерисао сам Слободану да не прихвата сусрет с Туђманом из више разлога: прво, то не би одговарало Србима у Хрватској; друго,

1) Паул Леифер, амбасадор Аустрије у СФРЈ

Туђман је загрижено антисрпски оријентисан, скоро болестан; треће, жестоко мрзи и Србе и Милошевића; четврто, одбијање разговора слаби Туђманову позицију у Хрватској. Ми морамо помагати Србима а не Туђману.

Разговарати треба само у оквиру састанка у федерацији. Исто важи и за Словенце. Све их треба терати у колективне сусрете. Слободан се слаже.

Јавља ми се Стипе Шувар из Загреба. Обавештава ме да ће га Сабор данас разрешити дужности члана и потпредседника у Председништву СФРЈ. Позвали су га и саопштили му да су незадовољни његовим радом. Поменули су да су незадовољни и Антом Марковићем, али о његовом смењивању очигледно не размишљају. Предложиће и, свакако, избрати Месића. Моли да толеришемо његов боравак у стану у Београду и у канцеларији док се не исели, а он ће то учинити током следеће недеље.

Јадан човек. Наравно да ћемо толерисати.

Пита ме шта да каже у Сабору. Нудили су му да оде негде за амбасадора. Шта му ја саветујем?

Саветујем му да не буде крпа. Ако вреди давати му савете.

Долази хитно код мене проф. Ђорђевић, члан Председништва Србије. Сав уплашен од евентуалне акције СИБ-а да поскида репетиторе дуж албанске границе, који су постављени на одбрамбени антипропагандни систем, што истовремено омогућује видљивост II програма ТВ Београда на Косову.

Обавештава ме о следећем:

Почев од 1981. године Одлуком Председништва СФРЈ врши се заштита територије САП Косова од могућности пријема ТВ програма из НСР Албаније.

У оквиру ових активности изграђена је мрежа предајника и релетитора преко којих се емитује II програм ТВ Београд на каналима на којима ТВ НСР Албаније емитује свој програм. Тиме се постиже двоструки ефекат, поред онемогућавања пријема програма из НСР Албаније, проширује се пријем програма ТВ Београд на Косову.

Према расположивим информацијама у органима СИБ-а у току су припреме да се престане са функцијом заштите територије САП Косова (као „превазиђеним хладноратовским активностима“) и да се сва опрема демонтира, и користи за будућу мрежу ТВ предајника на којима би се емитовао програм СИБ-а. Вероватно у функцији политичке промоције странке Анте Марковића.

Ова одлука имала би несагледиве последице на Косову, па је неопходно хитно предузети мере да се ове намере спрече.

Председништво СФРЈ је за ово једино надлежно. Нека не брине. Док сам ја ту водићу рачуна.

27. август 1990.

Одржали смо тројни састанак: Слободан Милошевић, Кајдомчај и ја, на тему Косова. Кајдомчај је тражио састанак са мном, али сам ја инсистирао да разговарамо утроје.

Кајдомчај је у суштини покушавао да тражи од Председништва СФРЈ да заштити Косово од Србије.

И Слободан и ја смо му рекли да то објективно није ни потребно ни могуће. Косово мора своје проблеме да решава у Србији и са Србијом. Прескочити Србију не може. Предложили смо му да активира своје Председништво на политици јединства Србије, Косова у Србији и са њом у Југославији. Да му је то и посао и одговорност и да ћемо га на томе свестрано подржати.

Одбио је. Наводно, не зато што се не слаже с таквим ставовима, него што то неће ништа помоћи. А лаже. Солидарисао се са сепаратистима.

Слоба је био упоран да му он „састави” текст који треба да објави Председништво Косова, писао је на лицу места и читао му разне варијанте, али овај то није хтео ни да чује.

После састанка с Кајдомчајом, Слободан ме обавештава да Јусуф Зејнулаху, доскорашњи председник Извршног већа Косова, директно сарађује са СУП-ом Хрватске и Словеније и са Антом Марковићем, са циљем обарања српског руководства. Располажу са снимцима аутентичних разговора из којих се јасно види да је Анте Марковић прекорио Зејнулахуа што су усвајали „Декларацију о Косову”, јер је он (Анте), наводно, све био припремио и практично би својим програмом и активностима оборио Слободана Милошевића. После те њихове грешке Слободан је успео да се поново политички рехабилитује. Саветује му да њега слушају па ће све бити по плану и у реду.

Мораће да се крене у јавни обрачун. Таква нам влада не треба.

РАЗГОВОР СА СЕНАТОРОМ РОБЕРТОМ ДОЛОМ

29. август 1990.

Разговор са делегацијом Сената САД коју је предводио сенатор Роберт Дол.

У саставу делегације налазили су се сенатори: Џек Гарн, Џон Варнер, Стив Сајмс, Алфонсо де Амато, Дик Николс, Кони Мек, заменик помоћника државног секретара за Совјетски Савез и Источну Европу Куртист Каман. Разговору је присуствовао амбасадор САД у СФРЈ Ворен Зимерман.

Поздрављајући делегацију Сената САД рекао сам да сам упознат са активношћу сенатора Дола на плану поштовања људских права и са предлозима и резолуцијама које су у америчком Конгресу донете о Југославији. Зато сматрам веома добрим што је до сусрета дошло како би се кроз пријатељски и отворени разговор међусобно боље разумели.

Захваљујући на пријему сенатор Дол ми је у име присутних сенатора и владе САД изразио саучешће поводом трагедије у руднику Добрња и уручио чек на 10.000 долара за помоћ породицама пострадалих рудара.

У наставку разговора, назначујући теме за разговор, он је подвукао да је влада САД веома заинтересована за односе са Југославијом за коју је везује дугогодишње пријатељство. Говорећи о унутрашњим кретањима у Југославији, рекао је да је у неким случајевима тешко разумети поједине потезе југословенског руководства, посебно кад се ради о питањима аутономије и спровођењу демократије. О тим питањима се понекад не слажемо, рекао је Дол. Додао је да САД чврсто подржавају демократска кретања која се одвијају у Словенији и Хрватској и где су одржани вишестраначки избори. Изразио је жељу да се такви избори остваре у целој земљи.

Подвлачећи да америчка влада верује у нужност остварења и очувања људских права свуда у свету, рекао је да „колико је њима познато” та права нису била поштована на Косову. Југословенска влада заинтересована је за америчку помоћ привредним реформама у Југославији, али сматра да би пре тога требало разговарати о питањима људских права.

Сенатор Дол је, такође, додао да су информисани да садашња блискоисточна криза веома негативно утиче на привредна кретања у Југославији.

У наставку разговора, узимајући реч сенатор Д'Амато је рекао да питање поштовања људских права током година све више добија на значају и саставни је део демократских процеса у свету. Потписивањем Хелсиншког завршног акта људска права престала су да буду само унутрашњи проблем појединих земаља већ брига целог чо-

вечанства. Зато се не може ни укидање националних листова или телевизије на Косову сматрати унутрашњом ствари ваше земље. Све земље су дужне да поштују ова права на основу завршног акта из Хелсинкија. Д'Амато је затим изнео да натурализовани Албанци и припадници других југословенских нација у САД указују Сенату на те проблеме које и сам Сенат види. Ситуација на Косову све више је узнемиравајућа. За САД је то што се догађа неприхватљиво као што би било неприхватљиво да се догађа било где у свету, рекао је сенатор Д'Амато. Додао је да без обзира што се диве Југославији за оно што је постигла, сматрају да на Косову постоји угњетавање и кршење људских права и да то представља велику мрљу за Југославију.

На крају свог уводног излагања сенатор Дол је изнео да му је министар иностраних послова Словеније Рупел рекао да је добио телеграм из Амбасаде СФРЈ у Вашингтону у коме се каже да је сенатор Дол антијугословенски оријентисан. Сматра да није добро ако такве предрасуде постоје.

Одмах сам одговорио да је посреди дезинформација, јер југословенске амбасаде не шаљу депеше републикама већ Савезном секретаријату за иностране послове, а да је наш амбасадор у Вашингтону врхунски професионалац који такву грешку не би направио.

Упознао сам америчке сенаторе са активностима на спровођењу политичких и привредних реформи у нашој земљи, припремама за доношење новог Устава СФРЈ и раду на будућем демократском устројству Југославије. Говорећи о преласку на вишестраначки систем подвукао сам да је око тога постигнута пуна сагласност у Југославији и да су припреме за одржавање оваквих избора у току у свим републикама, које то још нису учиниле, као и на савезном нивоу. Рекао сам да ће се избори обавити до краја године или најдаље првих месеци идуће године.

На питање сенатора Дола да ли ће се избори на време најавити тако да све партије имају времена да се за њих припреме, одговорио сам да се партије већ спремају за изборе и да су почеле са припремама и пре него што су формално регистроване. До сада је било критика зашто се вишестраначки избори не дозволе, а када су дозвољени онда су почеле критике зашто се избори тако брзо предвиђају. Рекао сам да ће бити довољно времена за све партије да обаве своје изборне кампање. Избори ће се организовати један до два месеца након доношења изборног закона.

Говорећи о партијама које се припремају за изборе, упозорио сам да је проблем што је већина партија формирана на националној, а велики број и националистичкој основи, што представља реалну опасност за будућност Југославије. Због тога се опрезно ишло са прелазом на вишепартијски систем уз напоре да се стимулише формирање што већег броја партија југословенске оријентације, али на жалост, у овом тренутку, у томе нисмо успели. То ствара и озбиљне политичке те-

шкоће. Додао сам да очекујем да ће до краја године бити окончан договор наших народа и република и усаглашен нови, ставни оквир на основу којег би се почетком идуће године донела коначна одлука о будућности Југославије.

Затим сам информисао америчке сенаторе да у Југославији постоји консензус око преласка на тржишни облик привреде, идентичан са привредама у земљама Западне Европе, а затим сам говорио о поштовању људских права и слобода. Подвукао сам да сама чињеница да је на КЕБС-у разматрано питање људских права и да је ово питање унето у Завршни акт Хелсинкија, потврђује да проблем људских права постоји шире у Европи. Потписивањем Завршног акта из Хелсинкија Југославија је потврдила своје трајно опредељење да се бори за пуно поштовање људских права што и чини, као и друге земље. Ми не можемо рећи да смо у потпуности обезбедили поштовање људских права у Југославији, ни у једној републици као што то до краја није учинила ни једна земља и да се још много мора радити на овом питању у свим европским земљама. Подвукао сам да степен заштите људских права у Југославији треба посматрати у компарацији са оним што је Југославија била дужна да уради као и у компарацији са оним што су на том плану урадиле друге земље Европе. Такве анализе поздрављам. Међутим, Југославија је против тога да се ови проблеми постављају изоловано са предубеђењем и без анализе и аргумената. Амерички сенатори би морали, уколико стварно желе да сагледају степен права која уживају Албанци на Косову, да направе упоредну анализу тих права са правима других националних мањина у Европи. Затим сам детаљно информисао америчке сенаторе о културним, политичким и економским правима која Албанци, као национална мањина, уживају у Југославији.

У наставку сам изнео основне узроке због којих је и поред поштовања широких права албанског становништва у Југославији дошло до заоштравања ситуације на Косову. Подвукао сам да у албанском становништву деценијама постоје политички покрети за отцепљење од Југославије. И поред свих права која су дата албанској националној мањини у послератном периоду, та тежња није угушена. И у целом овом периоду на Косову је постојао јак сепаратистички покрет. Суштина проблема је у томе што албанска национална мањина жели да отцепи део територије Србије. Албанској народности у Југославији није дато једино право да формира своју републику, односно државу и тиме стекне право на отцепљење од Југославије. Ако би Албанци престали то да захтевају проблем би на Косову био решен.

Отворено сам им рекао да се амерички Сенат, не улазећи у дубље анализе проблема, излаже ризику да под видом залагања за поштовање људских права на Косову, подржава сепаратизам и разбијање Југославије. Тиме доводи у заблуду албанско становништво на Косову

да ће моћи да оствари сецесију. Подвукао сам да сепаратисти то никада неће моћи да остваре и да ако то покушају силом, као што је пар пута и учињено кроз мање побуне, то ће Југославија морати да сузбије. Недопустиво је подржавати било кога ко тражи туђе територије.

На питање сенатора Дола о смањивању аутономних права Албанаца, објаснио сам да је посреди проблем који је везан за политичке грешке учињене Уставом из 1974. Србија је тада фактички подељена на три дела. Те грешке су исправљене Уставним амандманима из 1989. Објаснио сам која су права враћена Србији и овлашћења са којима располаже Скупштина СР Србије. Затим сам говорио и о распуштању Скупштине Косова подвлачећи да су делегати ове Скупштине, под утицајем сепаратиста, покушали да донесу одлуку о отцепљењу Косова од Србије. Скупштина Србије је морала да предупреди ову одлуку распуштањем Скупштине Косова, што је одобрила и Скупштина СФРЈ.

Сенатор Дол је додао да САД оснивају фонд за помоћ земљама демократске оријентације и да би можда било могућности да Југославији буде додељена одређена помоћ. Међутим, то неће бити могуће ако људска права не буду поштована у Србији, или у другим деловима земље.

На крају разговора рекао сам америчким сенаторима да, када буду разговарали са косовском алтернативом, Албанцима поставе питање да ли желе да остварују своја права у оквиру Србије и Југославије или не. Наш став је да Албанци морају прихватити да живе у миру у Србији и са Србијом и да ту остварују своја права.

На питање сенатора Дола да ли Председништво има исти став и кад су у питању Срби у Хрватској, одговорио сам потврдно: у Хрватској и у Југославији, наравно.

4. септембар 1990.

Вељко Кадијевић саопштава ми најновију процену војно-политичке ситуације.

Оцењују да су пале на испиту прогнозе да споразумима САД и СССР-а свет иде у епоху без сукоба. Камуфлажа о идеолошком сукобу са комунизмом је пала и разоткрива сукобе око голих материјалних интереса. У овом случају у Голфу је сукоб око нафте и њених извора, а шире гледајући између развијених и неразвијених. То је веома значајна оцена с обзиром на тезе које се упорно протурају да нам Армија малтене није више ни потребна.

Остаје чврсто опредељење САД о рушењу комунизма уопште, а у Југославији све што је од тога опредељења остало. При томе немачко-аустријски фактор није потпуно идентичан америчком, јер он још укључује, али камуфлирано, и интерес за распадом Југославије. То прикривају од САД колико год могу.

Карактеристично је прихватање Туђмана и од стране САД и од стране Немаца, иако су га после изборне победе карактерисали негативно, као проуштакског националисту. То чине у функцији јачања фронта борбе против социјализма, посредно против Србије.

Актуелна је процена да би Македонија могла постати центар сукобљавања истока и запада где се уплићу интереси Бугарске са истока и Грчке са запада, али и Албаније, наравно и Југославије. Можда би то био и погоднији полигон од Косова. То је свакако нови моменат у стратегијским размишљањима.

Према информативним сазнањима дугорочно посматрано појачава се могућност војне интервенције према нашој земљи у функцији рушења социјализма. Сада та опасност реално не постоји, али ако би се код нас на дужу стазу циљеви САД оспоравали и доводили у питање, то се не може искључити.

Три су основна правца деловања страног фактора према нашој земљи:

први, подршка прокапиталистичким и антисоцијалистичким снагама да остваре победу на изборима;

други, разарање војске;

трећи, нека врста подршке СИБ-у, сада већ модификовано, с обзиром на чињеницу да је Анте формирао странку. Желе да се не вежу за једну странку, да имају више опција, али је све у функцији антисоцијалистичке оријентације. Верују у изборну победу антисоцијалистичких снага и у Босни и Херцеговини, као што се већ догодило у Словенији и Хрватској.

Социјалну ситуацију у земљи карактерише погоршана привредна ситуација, пад производње, суша, губици услед кризе у Голфу, превелики реални раст плата уз истовремено велико нерасположење грађана и радника.

Политичку ситуацију карактерише јасан антикомунистички, антисоцијалистички фронт, а он је пре свега „антисрпски”: Хрватска, Словенија, Косово, јаке антисрпске снаге у БиХ, координација ХДЗ и фундаменталиста, антисрпство у Македонији и у Црној Гори.

Концепт разрешења југословенске кризе изнет у мају у Скупштини СФРЈ био је одмах нападнут. Супротстављена су му друга два концепта.

Први, концепт конфедералног статуса који би се остварио политиком свршеног чина, републичким уставним променама супротним Уставу и законима Југославије. Овај концепт снажно заступају Словенија и Хрватска, а потпомаже их Косово. То је истовремено и концепт капиталистичког уређења земље, која ће можда и опстати ако им све буде успело, али као конфедерација;

други, концепт СИБ-а који подразумева превођење земље у капитализам, уз тактику ситних уставних промена и уступака и у конфедерацији.

Зато су та два концепта у суштинској сагласности и само их сукобљава престижно питање.

У целини, за сада су успешнији концепти који су супротстављени Председништву СФРЈ.

Процена говори да још увек има шанси за обе опције, али да би победила опција Председништва СФРЈ треба онемогућити досадашњи ток и заокренути га у смеру концепта изложеног у Скупштини СФРЈ.

Сматра се да тај заокрет неће моћи остварити без јаке претње употребе силе а можда и употребе на одређеним тачкама.

Пошто нам је једино прихватљива опција Председништва СФРЈ, да би она успела требало би урадити следеће:

Прво: безусловно истрајати на концепту Председништва СФРЈ и потпуно онемогућити политику свршеног чина преко које се жели остварити конфедеративно уређење земље. Зато је неопходно већ у септембру изаћи с иницијативама пред Скупштину СФРЈ.

Друго: блокирати парцијалне уставне промене. Пустити их само ако јачају федеративну југословенску државу, али не ако парцијалним усвајањем руше њен садржај.

Избори у републикама се не могу спречити, али је потребно да у Србији буду што пре, јер би победа Социјалистичке партије позитивно деловала на опредељење бирача у другим републикама.

Савезни избори не би требало да се одржавају пре доношења новог Устава.

Треће: чврсто и енергично зауставити даље неуставно мењање устројства земље одлукама република, а пре свега у сфери народне одбране.

Мора се бити спреман и на употребу војске у Словенији већ у септембру, у Хрватској можда у октобру а на Косову у свако време.

На збивања поводом ових догађаја не треба више као до сада, деловати превентивно, него их оставити да избију нереди, па их искористити за скидање оних који су довели до таквог стања. Превентивно деловање војске имало би смисла ако бисмо желели да помогнемо владајућем политичком фактору да се консолидује, што више није случај, бар у Хрватској и Словенији. Зато их треба пустити да одиграју праве карте, онда ћемо имати аргументе да свету објаснимо оправданост наше акције.

Армија је ажурирала све планове одбране за случај своје акције, укључујући и варијанту интервенције снага НАТО пакта. Војска је у целини спремна, мада има појединаца којима се помутио мозак.

(Чудна је сада та нова „тактика“ да не делујемо превентивно него да их пустимо да крше законе, да их ухватимо на делу!? Зар их нисмо

већ довољно ухватили на делу?! „Њихових дела” има, али наших нема. Нисам коментарисао.)

Вељко пита да ли да још једном разговара са Зимерманом, да му каже шта их чека и да то што они намеравају у Југославији није оствариво. Повод би био договор око посете министра одбране САД Југославији.

Американци уважавају само своје интересе, а наше само онолико колико се за њих изборимо.

Нека разговара. Од разговора не може бити штете.

8. септембар 1990.

Припремили смо концепцију расплета југословенске политичке кризе. Полазимо од чињенице да се она не може решити у оквиру садашњег Устава СФРЈ, нити његовим поправкама. Потребан је нови договор југословенских народа о будућности Југославије. Конфедерацију заступају Словенија и Хрватска и то у облику сличном Европској економској заједници. То, наравно, подразумева претходно осамостаљивање република и издвајање из Југославије, а онда евентуално конфедерални уговор. Такав прилаз занемарује право народа на самоопредељење, а полази од тога да административне границе република постану државне границе, а да српски народ у Хрватској постане национална мањина, што је неприхватљиво.

Према верзији расплета кризе, начињеној у Председништву СФРЈ иде се на референдум у републикама: за федерацију или за конфедерацију. Ако се негде изјасне за конфедерацију доноси се закон о разграничењу, за ту републику која се издваја из Југославије и потом преговара с њом о конфедерацији. Дакле, гласање о конфедерацији је истовремено и гласање за отцепљење. При томе, сваки конститутивни народ у свакој републици одлучује о својој судбини. Нико никога не може на силу ни извести из Југославије нити оставити у њој.

ДОБРИЦА ЂОСИЋ О ЈОСИПУ БРОЗУ ТИТУ, О СУДБИНИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И СРПСКОМ РУКОВОДСТВУ

11. септембар 1990.

Разговор са Добрицом Ђосићем. Позвао сам га на разговор, а он се радо одазвао. Пошто сам му честитао „Његошеву награду”, коју је ових дана добио, објаснио сам му разлоге позива: тешко, можда преломно стање у земљи; велика моја лична одговорност за ток ствари и расплет кризе; неопходност консултација са умним људима; његово велико искуство и далековидност у преломним историјским тренуцима; заједничка одговорност за судбину земље.

Радује се да сам га позвао. Захваљује на честиткама, али се не радује награди. Пита да ли се снима разговор!? Збунио сам се, мисле-

ћи да пита да ли ће бити наш сусрет сниман за јавност. Кажем му да о томе нисам размишљао али ако он жели о томе се можемо договорити.

Јадник (а и ми смо јадни), он се плаши прислушкивања. Схватам да је годинама био у тој психози. Наравно, кажем му да се не снима.

То му је важно да може слободно да говори. С обзиром на ограничено време (2 сата) говорићемо само о неким тачкама, а наставићемо други пут.

Поводом „Његошове награде“ објашњава да су се у Црној Гори поделили на оне који су „за Србе“ и „против Срба“ на основу његове прошлогодишње беседе у Будви, што он није желео. Сада су се „Срби“ „изборили“ за њега, да добије „Његошеву награду“, што га вређа, као да је није заслужио. Очекују да у беседи при уручењу награде говори у прилог Народне (просрпске) странке. Радо би се одрекао награде, мада ту странку подржава.

Детаљно објашњава садржај и смисао свога живота. Од четрнаест књига које је написао, дванаест третирају историју и судбину нашег народа у вихору историје. Целог живота покушава да разуме свој народ, да га тумачи, да схвати глобалне токове, успехе, грешке и падове. Можда је и све погрешно и промашио, али је уложио цео живот у то. Зато мисли да је у стању да процени и тренутак и будућност коју треба одабрати.

Прича како је доживео сарадњу са Титом и разлаз с њим шездесетих година. Тито је настојао да га увуче у политику, предлажући му одговорне функције у Републици. Тито је желео да има уз себе и њега, ваљда зато што га је ценио као интелектуалца. Дуго су и много пута широко разговарали. Добрица је у себи одлучио да не прихвата понуђене функције још 1961-1962. године кад је схватио Кардељеву концепцију пролазности Југославије, јачања републичке надлежности и постепеног умирања федерације. Још више је у томе постао одлучан кад је схватио Титово страховање од Србије и српских кадрова, подорење према њима и у суштини нагињање ка Кардељевом схватању. Већ тада му је било јасно да је национално питање у Југославији у ћорсокаку и да је будућност земље неизвесна. Наравно, размишљао је и о положају Србије у времену које долази.

О томе је разговарао са тадашњим српским руководиоцима. Мијалко Тодоровић¹⁾ је лукаво бежао од отварања дискусије о томе с Титом, а остали нису желели да се упуштају у то. Видевши да се сви боје размишљао је да лично иступи.

Прича о 1968. години. Била је заказана седница ЦК СКС о националном питању у Југославији, у функцији припреме за седницу ЦКЈ. Као члан ЦК спремио је темељну анализу и дискусију и у својој викендици у Гроцкој прочитао је Вељку Кораћу²⁾ и још једном пријатељу (не сећам се кога је поменуо). Како су му прислушкивали раз-

1) Мијалко Тодоровић, бивши председник Савезне скупштине

2) Вељко Кораћ, професор Београдског универзитета

говоре, схватили су опасност и хитно променили тему на „међунационалне односе у Србији”. Тако је морао да се прилагоди и написао је познати говор о опасности од Шиптара на Косову, а национално питање у Југославији само поменуо као потребу да се стави на дневни ред. Тиме је, у ствари, избегнуто благовремено разоткривање реалне стварности и опасне будућности, јер о том његовом предлогу никада није дискутовано, напротив проглашен је антидржавним елементом.

Даљи ток ствари, преко Устава 1974. водио је све већем разбијању Југославије и све жешћим међунационалним сукобима. Данашње стање је континуитет тога, који се не може разрешити другачије осим распадом земље.

Нема више ниједног озбиљног разлога за постојање Југославије. Ишчезао је први разлог—угроженост нација од асимилације Аустрије и Турске; и други—идејно јединство југословенства или касније комунизма и трећи—заједничка одбрана од заједничког непријатеља и четврти—језичка блискост која више ништа не значи. Остао је једино пети разлог—економски, али је и то сумњиво у оволикој економској отворености и међузависности света. Дакле, нема силе која нас може ујединити код раскола који је створен.

У тим околностима остало је отворено питање судбине Срба и Србије у распаду Југославије као главно политичко питање. Бар за нас. Зато се он не жели бавити питањем борбе за власт у Србији, него борбе за државу Срба, која би требало, у расподели територије са Хрватском, да обухвати толико Хрвата у Србији, колико би Срба остало у Хрватској. У том смислу остварује блиску сарадњу са српским странкама у Хрватској, Босни и Херцеговини и Црној Гори. Лично је утицао на Јована Рашковића¹⁾ да оснује Српску демократску странку. Био би задовољан ако би дошло до уједињења ове странке и Милошевићеве Социјалистичке партије. Руководство Српске партије у Босни и Херцеговини на челу с Караџићем²⁾ је врло интелигентно и врло поуздано. У Црној Гори се ослања на Народну странку Килибарде³⁾, али рачуна и на комунисте. Сви га консултују за активности. Сада се ради етничка карта српског простора, нарочито у БиХ и Хрватској, да се јасно прикаже територија где су Срби у већини; од Шибеника, преко Лике, Босанске крајине, поред Саве до Бијељине свуда су Срби у већини. У центру Босне су Муслимани. Срби пресецају и Санџак поред Дрине, па се Муслимани не могу ујединити. То је будући простор Србије.

Ђосић сматра моје излагање на ТВ Београд, синоћ, историјским⁴⁾. Он се за тако нешто залагао годинама. Ко год хоће нека се издвоји, а народ нека се определи у којој ће држави да живи. Говори ми чињенице из историје. После уједињења 1918. године Војвода Ми-

1) Јован Рашковић, академик, председник Српске демократске странке

2) Радован Караџић, председник Републике Српске

3) Новак Килибарда, професор, председник Народне странке Црне Горе

4) Изложио сам концепт решавања југословенске кризе на бази права народа на самоопредељење путем референдума и мирни расплет отцепљењем оних који не желе да живе у Југославији.

шић је боравио у Загребу два месеца и кад се вратио реферисао је принцу Александру (још није био краљ - Петар I је био жив) о томе шта је сазнао. Рекао му је: „Разговарао сам са две хиљаде Хрвата. Сви су ми казали да они неће са Србима да живе”. Александар га је питао шта предлаже? Када му је овај поменуо Јована Цвијића, прекинуо га је и питао: „Имате ли други предлог?” Дакле није хтео да чује за етничке карте и поделу. Овај му је онда предложио југословенске програме саобраћаја, културе, привреде...

Ђосић мисли да је још тада начињена историјска грешка, да је Александар чак одбијао и да чује предлоге који се нису уклапали у његово схватање потребе стварања велике Југославије. Последице неуважавања реалности и сада осећамо. Зато се морамо вратити истини.

Што се тиче политике Србије данас, Ђосић мисли да је она врло лоша и погрешна. Косово се не може сачувати. Историјска је чињеница да се Срби покрећу ка северу, да напуштају југ. Не могу они напуштати југ а задржавати територију. Узели смо Војводину. На Косову је реално да се разграничимо задржавајући угаљ и неке светиње (Грачаницу, Газиместан). Такав план треба урадити у тајности и у погодном тренутку га активирати. Иначе, кратког је даха ово што се сада ради.

Уједињавање СКС и ССРНС у Социјалистичку партију је такође грешка и то трагична. Није се схватио историјски ток ствари и опасности да ће Србија остати на репу догађаја. Реалност тражи да се у Србији оснује социјалдемократска, а не социјалистичка партија. Њега је Вили Брант¹⁾ молио да он то учини, али је морао да одбије. Не може тиме да се бави. Сматра да још није касно, ако социјалистичка партија створи парламентарну коалицију с другим левим и партијама центра, па можда и по мало десним. Битно је створити имиџ да је у Србији настала промена власти, да нису остали само комунисти, макар пресвучени. Тако би Србија била примљена у Европу и свет, тако би њена нова власт била прихваћена.

Ђосић верује да ће на предстојећим изборима Милошевић бити изабран, али социјалисти не могу добити више од 30%. Верује, дакле у наш пораз.

И он има право да погреши.

Наставићемо разговор кад га будем позвао.

1) Вили Брант, бивши председник Владе СР Немачке

12. септембар 1990.

Слоба ми каже да је био створен план (у аранжману Анте Марковића) о разбијању јединства српског руководства. Главно им је да се разиђемо нас двојица, јер остали немају такву специфичну тежину. Планирали су били да мени понуде пет милиона долара да се прихватим такве улоге, да оснујем странку која ће се сукобити с њим. Међутим, одустали су јер су проценили да ћу их провалити.

14. септембар 1990.

У току припреме концепта активности Председништва СФРЈ на решавању уставне кризе земље, нисам хтео да укључујем Анту Марковића. Једноставно зато што је против тог концепта и што ће само да смета. Могао би утицати на поделе у Председништву. У то сам се уверио кад ми је Вељко пре неколико дана рекао како је Анте оценио наш материјал припремљен за Председништво. Рекао је: „То је државни удар!“ Ми му нисмо ни дали материјал, али му га је показао Фрањо Туђман. Питао је Анте Вељка има ли и он материјал, и он му потврдио. Вељко ме је убеђивао да му ипак пошаљем макар на лично мишљење. Ваљда се осећао непријатно пред Антом као председником владе који није информисан. Послушао сам Вељка и послао му материјал, али га нисам звао на седницу Председништва са председницима република и покрајина.

Уместо да ми каже своје лично мишљење, Анте је хитно ставио материјал на дневни ред СИБ-а, истог дана кад и ми у Председништву. Све је то сада касно, јер сам два дана раније све објаснио јавности на ТВ, што је на седници Председништво у основи усвојило и с томе дало саопштење јавности.

Прича ми Вељко утиске са седнице СИБ-а. Суштина ствари је да су Хрвати и Словенци схватили да их овај концепт истерује на чистину, онемогућује им харање по правном систему земље, гони их на разграничење, ставља пред одлучивање грађана и даје могућност Србима у Хрватској да остану у Југославији. Сва њихова „нова демократска власт“ сведена је на нулу. То схватају и Словенци, али се нарочито Туђман уплашио. Анти одговара да се сукоби, јер иначе не би био главни, па се уједињује с Туђманом против Председништва. Хрвати и Словенци желе еволуцију, промене републичких устава, осамостаљивање без разграничења. Кобајаги, они се боре за Југославију, а раде на њеном растурању.

Битно је у јавности онемогућити Анту да мобилише оне који јесу за југословенску оријентацију, да их превари, јер он вешто користи емотивно расположење људи који немају појма о чему се ради, а пред-

лаже неке козметичке уставне промене, нешто „ни риба ни девојка” и тврди да је то прави пут.

Догађају се невероватне ствари: испада да је Туђман за Југославију, а други хоће да је растуре. Колико иду далеко, позивају се на неуставност нашег предлога. Њима одговара овај устав по коме могу да разарају земљу, а да им нико ништа не може.

Анте је формирао стручну групу која ће припремити мишљење СИБ-а о нашим предлозима. Вељко предлаже да се одмах на одређени начин укључи СИБ у целу акцију. Сада, после одлуке, можда. Али до одлуке је било веома мудро што је био искључен. Одлука можда не би била ни донета. Јер, Словенци и Хрвати су били против, Босанац је био неодређен једва је прихватио, Албанац би сто посто био против да је била прилика да се предлог одбије.

Такође, Вељко упозорава да смо одлуку о будућности земље препустили само републикама (наравно преко референдума и договорања), савезне органе смо оставили у положају модератора. Вељко сматра да морају имати активну улогу, нпр. војска о војним решењима.

Вељко оцењује да је СИБ право антикомунистичко гнездо, а да су најгрлатији чланови СИБ-а из Србије (сем Пере Грачанина) и Вукотић из Црне Горе. Део СИБ-а не разуме о чему се ради и послушно се понаша према шефу.

20. септембар 1990.

СИБ је заседао и усвојио примедбе на наш програм акције. Практично га потпуно оспорава и доводи у питање. У ствари, жели да задржи „примат” у решавању тока ствари у земљи и то тако да толерише оно што раде Хрвати и Словенци са распадом земље и уставним шиканирањем осталих народа. Уопште нисам хтео то ни да износим на Председништво. Ми смо свој посао завршили, усвојили смо Програм и обавестили Скупштину, а Антине примедбе су „примљене к знању”.

21. септембар 1990.

Обавештава ме Вељко Кадијевић о понашању Анте Марковића и СИБ-а у вези служења Словенаца у регрутном року. Анте очигледно неће да донесе одлуку о преузимању послова мобилизације од стране ССНО, а Словенци неће да шаљу регруте у војску ван Словеније.

Прибојава се шта ће се десити у Словенији кад ја отпутујем у Њујорк на заседање ОУН и Самита о деци. Ако буде неопходно, сматра да ћу се морати вратити пре времена. Имам осећај да је стекао неку несигурност као да се за пар дана може нешто преломно догодити.

29. септембар 1990.

У Њујорку бројни сусрети са светским државницима и новинарима. Огромно интересовање за стање у Југославији. Цео свет види ситуацију и страхује од распада и грађанског рата. Прижељкују опстанак Југославије и мирно решење.

30. септембар 1990.

Зове ме Вељко телефоном у Њујорк. Ствари су се искомпликовале, у Словенији и у Хрватској. Сматра да је неопходно да се одмах вратим. Одлучујем да останем само још један дан ради сусрета с Џорџом Бушом.

СУСРЕТ СА ПРЕДСЕДНИКОМ САД ЏОРѢОМ БУШОМ**1. октобар 1990. Њујорк**

Разговор са председником Сједињених Америчких Држава Џорџом Бушом.

Разговор је одржан у Њујорку, у резиденцији председника Буша. Са америчке стране разговору су присуствовали државни секретар Џ. Бејкер, саветник за националну безбедност Ј. Скоукрофт, помоћник државног секретара за Европу Р. Сајтс и начелник за Европу у Белој кући Д. Р. Хачингс, а са југословенске стране савезни секретар за иностране послове Б. Лончар, амбасадор СФРЈ у САД Џ. Мујезиновић, руководилац Службе за питања спољне политике и међународних односа и саветник председника Председништва СФРЈ за спољнополитичка питања др П. Јевремовић.

Америчка страна је индиректно пренела да је заинтересована за публицитет сусрета, обавештавајући преко Протокола да отварање разговора може да снима до 15 фото-репортера.

Председник Буш је на почетку разговора изразио добродошлицу и додао да веома цени ову прилику за разговор.

Рекао је да одмах жели да подвуче да САД пружају пуну подршку јединству, независности, територијалном интегритету Југославије и политичким и економским реформама владе Југославије. Председник Буш је затим напоменуо да би желео на почетку разговора да истакне да долазак председника Републике Хрватске у САД с којим се само руковао у ходнику, ни у ком погледу не мења овај принципијелни став према Југославији¹⁾, подвлачећи да је то јутрос рекао и „свом пријатељу” Лончару (на пријему после говора пред ГС УН) и да сада то пона-

1) Недавно је Туђман посетио САД и негде у холу ГС ОУН сусрео се и руковао с Бушом, па је од тога покушао да направи политички капитал. Буш то сада жели да минимизира.

вља. Изразио је уверење да ће народи Југославије сами одлучивати о томе како ће се Југославија развијати. САД поздрављају демократске промене и изборе у свим републикама.

Затим је нагласио да је познат интерес САД за поштовање људских права свуда, па и у Југославији, односно и на Косову. САД принципијелно покрећу ова питања, како поштовања права појединаца, тако и општих људских права. Када то каже, истиче да се не опредељују према односу једне етничке групе према другој, већ се залажу за поштовање људских права.

Председник Буш је посебно изразио задовољство и захвалност Југославији што заузима исти став осуде према агресији Ирака и анексији Кувајта. Радује га и охрабрује јединство међународне заједнице према кризи у Заливу и Ираку.

Рекао је да би посебно ценио ако бих отворено изнео наше погледе на даљи развој ситуације у Југославији и према развоју сарадње и укупних односа између САД и Југославије.

Захваљујући на сусрету и пријатељским речима према Југославији, сложио сам се са Бушовом оценом о значају односа између две земље. Затим сам упознао председника Буша са спровођењем економске реформе у Југославији, уз констатацију да се одвија добро, да смо постигли значајне резултате у сузбијању инфлације и у економским односима са иностранством; извоз и увоз расту, стабилизовали смо вредност националне валуте, успешно отплаћујемо инострани дуг, створили смо значајне девизне резерве. Међутим, суочавамо се и са неразумевањем, на пример, у Париском клубу. Тачно је да имамо око 10 милијарди долара девизних резерви, али се занемарује да смо због кризе у Заливу запали у значајне тешкоће. Само потраживање према Ираку износи 1,2 милијарде долара. Због суше морамо да увеземо за око милијарду долара житарице (кукуруза). Сада морамо куповати и нафту по вишим ценама, још не знамо колико ће то имати негативног ефекта на платни биланс, јер се цене брзо мењају, а неизвесно је колико ће то стање потрајати.

Председник Буш се интересовао да ли поменути ефекти укључују и пораст цене нафте, на шта сам одговорио да се ради о ненаплаћеним потраживањима 1,2 милијарди долара за изведене инвестиционе радове и испоручену опрему Ираку, а изнад тога су ефекти очекиваног већег терета за нафту, коју сада набављамо по вишим ценама.

Даље, наставио сам, југословенска индустрија је запала у рецесију, индустријска производња је опала за 10%. Наша индустрија није способна да се брзо прилагођава условима отворености према светској конкуренцији. Уз то јављају се и крупни социјални проблеми. Сада је кључно питање реструктурирање привреде и реконструкција индустрије, а за то су нам потребна финансијска средства и помоћ међународних финансијских институција. Упркос свим овим тешкоћама ми смо једина источноевропска земља која је скоро изградила и

успоставила систем тржишне привреде. Сада смо на критичној тачци, али ћемо и њу превладати током наредних неколико година, зато нам је потребно разумевање и помоћ и САД код међународних финансијских институција и у свету бизниса.

У погледу политичког развоја наставио сам, определили смо се за демократске промене и вишепартијски систем. Формирано је много политичких партија у свим републикама. Одржани су избори у две републике, а заказани су и биће одржани до краја године и у свим осталим републикама.

Многе партије су формиране на националној платформи и због тога се јављају дезинтеграционе тенденције, што данас представља основни политички проблем Југославије. Дезинтеграциони процеси нису само присутни на Косову, о чему се у САД највише пише и говори, присутни су и у другим срединама. Неке партије су добиле изборну подршку на паролама о сецесији од Југославије. Сада се питају како изаћи из тог створеног стања духа и реалности потребе заједничког живљења у оквиру Југославије. Наш садашњи Устав није погодан као основа за разрешавање ових проблема. Зато радимо на новим уставним решењима. Подвукао сам да сам уверен да ћемо пронаћи начин да живимо заједно у Југославији. У том смислу, од огромног значаја је став САД о подршци територијалном интегритету Југославије. У овом тренутку то нам је значајна подршка.

У вези ситуације на Косову истакао сам да су сви у Југославији сагласни да се морају поштовати основна људска права не само Албанаца, него и свих становника Косова и Југославије. Међутим, на Косову се испољава снажан сепаратизам Албанаца и ради се о сукобу тог сепаратизма и државе. То је политичко питање са којим ћемо морати да се суочавамо. Албански сепаратисти су 7. септембра 1990. прогласили Републику Косово и сецесију од Србије, а то је везано и за каснију очекивану сецесију од Југославије.

Председник Буш је поставио питање да ли је стање на Косову везано за актуелне промене у Албанији. Одговорио сам да те две ствари нису повезане. Сепаратистичке тенденције Албанаца на Косову су трајније природе, само што су у новијем периоду актуелизиране.

Председник Буш је додао да се у САД не зна много о Албанији, немају ни стручњака албанолага, зато се интересује за мишљење да ли ће се унутрашње промене у Албанији развијати тако да Албанија успостави нормалну сарадњу са светом, што би иницирало да желе да буду нормална држава.

Изнео сам мишљење да ће се Албанија реформисати само колико буде морала и да ће те промене ићи споро.

Председник Буш је напоменуо да се јутрос срео и поздравио са албанским амбасадором при ОУН и да је овај оставио утисак љубазног човека. Раније није желео ни да разговара са дипломатским представницима САД.

Председник Буш је затим поставио питање да ли бисмо желели да

САД буду гласније (експлицитније) у изражавању свог става у прилог јединства и територијалног интегритета Југославије. Да ли нам се чини да САД нису довољно јасне и гласне у том погледу.

Нагласио сам да ћу одговорити искрено. Сматрам да САД довољно гласно говоре о јединству и интегритету Југославије, али не праве довољно разлику између подршке демократским променама у Југославији и сецесије која се скрива иза захтева за демократским променама, што нам смета. На пример, на Косову треба рећи да су САД за поштовање људских права, али не и за сецесију. У случају Словеније је такође у реду што САД подржавају демократске промене, али треба јасно да се ограде од сецесије.

Председник Буш је рекао да је задовољан овим што је чуо. Желео је да ми пружи прилику да изнесем ставове које желим, јер никако не би смело да се ствара утисак да САД према Југославији „јашу на два различита коња”. Став САД је јасан и мисли да не треба да понавља то што је рекао на почетку.

Указао сам да су, осим донекле Словеније, народи на целој територији Југославије измешани и неко стриктно разграничење би било тешко изводљиво без грађанског рата на Балкану. То свакако не би било у интересу Балкана, Европе, ни САД. Између осталог и због тога што је Југославија брана продору европских великих сила на Јадран.

Председник Буш је затим захвалио на разговору и изразио жељу да САД буду од помоћи у даљем економском развоју Југославије и у областима њеног развоја које сам поменуо. Посебно је поставио питање да ли имам још неких примедба и сугестија.

Одговорио сам да имамо примедбу што између две земље немамо довољно контаката на високом нивоу. Зато позивам председника Буша да посети Југославију, као и да државни секретар Бејкер у једном од својих честих путева у Европу, дође у Београд. Жао нам је што министар одбране САД није својевремено реализовао најављену и већ прецизно договорену посету.

Председник Буш је рекао да САД цене дијалог са Југославијом и да је добро што сам ово поменуо. Доћи ће свакако када буде могао. Радо се сећа своје посете Југославији док је био потпредседник САД.

Државни секретар Бејкер је на самом крају сусрета поменуо да ће сутра детаљно још разговарати са савезним секретаром Лончаром, али да жели и на овом нивоу да покрене питање ремонта ирачких борбених авиона МИГ у Југославији.

Одговорио сам да је то питање чисто. Имамо од раније, пре кризе, уговор о поправци 16 МИГ-ова ирачког ратног ваздухопловства. Они сада неће бити испоручени Ираку. Два су била растављена у радионици, па су склопљени и испробани, односно премештени на друго место, да не би ометали нормалан рад у радионици. „Авиони су

склоњени на сигурно место и ми вам гарантујемо да неће бити испоручени”, рекао сам.

Председник Буш је захвалио на овом ставу.

2. октобар 1990.

Повратак из Њујорка. Право с аеродрома идем на седницу Председништва. Доносимо одлуку да ССНО преузме командовање ТО Словеније, наређујемо да Хрватска престане да малтретира Србе специјалном полицијом на Банији и да пусти притворене.

Истог дана примам тридесетак најугледнијих Срба из Хрватске. Они тврде да је оружани сукоб између Срба и хрватске власти на по-молу.

Анте Марковић нас на седници Председништва обавештава да још неће донети одлуку о преузимању од стране ССНО мобилизације регрута у Словенији. Још ће покушавати да их убеди да то они раде. Скоро смо се посвађали око тога. Рекао сам му да сам себи копа гроб. Много се наљутио. Мора лепо са мном, трпи ме, али не знам докле ћу ја њега.

Тврди да хоће још да их убеђује, још да покушава. А, уствари, иде им на руку. Или неће, или не сме да иде против њих. Расплет је заиста неминован. Више се овако не може.

3. октобар 1990.

Договарам се с Вељком. Шта ако Анте не донесе ту одлуку. Вељко треба да обавести Председништво и Скупштину, а ми да се обратимо Скупштини да постави питање поверења СИВ-а. Дајемо му још 10 дана, пошто иде у Румунију.

Вељко ми каже, онако успут, да треба „макнути” само сто људи и све ће бити у реду. Војска за случај потребе, спрема такве планове. Каже да ће их мени показати.

Гледам га и ћутим. То први пут чујем. Погледаћу ја те планове, али, сумњам у такву одлучност војске. Бар на основу досадашњег колебања.

Генерали још имају опсесију о јединству Југославије, оваква каква је, без слоге и без будућности. Ова нас неслога уби и уназади. А и колебљивост армијског руководства и стална дезоријентација. Час једно, час друго и на крају све буде касно.

4. октобар 1990.

Фрањо Туђман жели са мном да разговара после седнице Председништва. Идемо у моју канцеларију. Сматра да оно „што ја и Милошевић радимо” (мисли на побуне Срба у Крајини) води ка грађанском рату и разбијању земље и да ћемо ми у Србији сносити историјску одговорност. (Безобразник. Своју одговорност жели да пребаци на нас!) Жели да се нађемо утроје и да разговарамо. Моли да то пренесем Слободану, јер од нас зависи судбина Југославије.

Ја му кажем да су му процене погрешне, да су побуне Срба у Хрватској настале због његове политике после преузимања власти, од ХДЗ; али он упорно тврди да је неко други крив. Што се тиче Милошевића, кажем му да сматрам да нас тројица немамо право да решавамо судбину Југославије. Треба да разговарамо колективно, са свим републикама, али пренећу његову жељу Милошевићу.

5. октобар 1990.

Обавештавам Слободана о Туђмановој поруци. Он каже нека дође код њега. Ја га одвраћам, јер мислим да је Туђман веома непогодан, нервозан и неуравнотежен саговорник који скоро да није у стању разложно да разговара, па од тога неће бити никакве користи. Једина би корист била злоупотреба саме чињенице да је разговор вођен – злоупотреба у корист ХДЗ, на штету Срба у Хрватској.

Слободан одустаје. Да још размисли.

8. октобар 1990.

Телефонски разговор са Слободаном.

Већ сам био скицирао излагање за Скупштину СФРЈ о политичко–безбедносној ситуацији и предлозима за решавање уставне кризе. Суштина предлога састојала се у томе да се два концепта будућег уређења земље: федерални и конфедерални изнесу на референдум у свим републикама.

Слоба каже да би било боље ићи другим путем. Наиме, они чије се скупштине изјасне за федерацију не би имали разлога да иду на референдум, јер су у оквиру уставног оквира (федеративног), а они који желе да мењају уставно уређење морали би да консултују народ. То је и логичније и практичније.

Веома ми се допао овај предлог. Консултујем Васила Тупурковског, Божића Божићевића, Бућина, Зеленовића, Вељка Кадијевића. Сви мисле да је боље тако него да сви иду на референдум.

СЛОВЕНАЧКЕ И ХРВАТСКЕ СЕПАРАТИСТИЧКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

10. октобар 1990.

На седници Председништва СФРЈ, проширеној с председницима председништва република и аутономних покрајина, разговарамо о коначном концепту са којим излазимо. Словенија и Хрватска заступају концепт конфедерације, Србија и Црна Гора концепт чисте федерације (онако како су га научници предложили), а Македонија и Босна и Херцеговина нешто између: отприлике оно што сада имамо али не функционише.

Македонске и босанске ставове прихватам као алтернативе, да бих их задржао у друштву, а да бих изоловао Словенце и Хрвате.

На предлог да се Председништво определи за федерални концепт, а да оба (и федерални и конфедерални) упутимо Скупштини, као и да се референдум обавља само код оних република које су за конфедерацију а да остали приступе изради новог устава федерације – Кучан и Туђман су излудели. Кучан је рекао да смо га тешко намагарчили и да смо непоштено и нефер водили целу игру. Да је знао никада не би учествовао у изради конфедералног концепта.

Чим је отишао са седнице жестоко ме напао у средствима јавног информисања.

Значи да је у питању погодак у центар!

И на седници Председништва Анте Марковић је поновио све своје критике изнете у памфлету поводом „Програма...”

11. октобар 1990.

Италијани сматрају да је слом у Источној Европи побудио интерес за оживљавање некадашњих политичких формација у Централној Европи. Упоредо са успостављањем нове Немачке (која ће постати економско–политички гигант) ради се према њиховом упозорењу и на окупљању делова некадашње Аустроугарске империје (Аустрије, Словеније, Хрватске, Мађарске и Чехословачке). Сви ови делови имају претензије да што је могуће пре уђу у Европску заједницу. Иза тога стоји Немачка, али прикривено, јер зазире од отворене подршке како не би постало превише упадљиво да ради на успостављању „четвртог Рајха”.

Хрватске и словеначке сепаратистичке тенденције засноване су, поред осталог, на уверењу да ће их ЕЗ, као развијеније, брже прихватити него са осталим (неразвијеним) деловима Југославије. То је, међутим, по мишљењу Италијана, нереално очекивање, јер отвара низ питања која нису у интересу већине европских земаља, а пре свега питање граница које се сматрају дефинитивним.

Немачка стратегија ширења утицаја на том простору и продора ка Средоземљу предвиђа коришћење економских и политичких инс-

трумената моћи, а не употребу војне силе. За такво наступање располаже са великим финансијским потенцијалом који је до сада увелико потцењиван. Чак и отплата СССР-у око 200 милијарди ДМ, као компензације за НДР, у року од 5 година за Немачку неће представљати никакав проблем.

Једино решење да се предупредe негативне последице ширења Немачке преко Аустрије на друга суседна подручја остале западно-европске земље виде у „затварању Немачке у Европску заједницу”.

Италија је у више наврата покушала да стави до знања новим властима у Словенији и Хрватској да је заинтересована за очување територијалне целокупности Југославије, па је чак покушала да изврши одређену пресију на њих. Међутим, у томе не успева, посебно код хрватског руководства које је ултранационалистичко и изразито оријентисано на повезивање преко Аустрије са Немачком. У контактима са италијанским функционерима обе републике тврде да не теже отцепљењу или ревизији унутрашњих граница, већ да само желе што пре да уђу у Европску заједницу и да нису спремне да чекају на остале делове Југославије. Предлог Председништва СФРЈ о изјашњавању народа о уређењу Југославије (референдум) страним саговорницима лажно представљају као покушај мајоризације.

Досадашња искуства са представницима Словеније и Хрватске наводе Италијане на сумњу да било ко може озбиљније утицати на смањење њихових сепаратистичких опредељења, јер је национални егоизам толико изражен да не прихватају ничије савете. Министар иностраних послова Италије имао је 5. или 6. октобра о.г. у Трсту разговоре са представницима Словеније и покушао да их смири, али без резултата. Због свега тога у италијанским владиним круговима влада велика забринутост. Брине их и могућност великог броја пребега из Словеније у Јулијску крајину у случају погоршања стања у Југославији. У том случају они ће предузети и превентивне војне мере у граничном простору које не бисмо требали да схватимо да су уперене против Југославије.

На другој страни, по њиховом мишљењу, стање у СССР-у је катастрофално. Доћи ће готово сигурно до отцепљења балтичких, прикавказских и неких азијских република. Војна интервенција се сада искључује, јер су морал и углед совјетске армије последњих 6 месеци рапидно опали. Армија је сада без ауторитета и под контролом КГБ. Истовремено владају запањујући неред и корупција у органима и јединицама унутрашњих послова. Министар унутрашњих послова СССР-а изнео је италијанском министру да је око 40 одсто припадника милиције корумпирано и да је у великом порасту криминал, посебно производња и промет дроге и кријумчарење. Јавна безбедност је толико опала да се у појединим регијама, због разбојништва, друмски саобраћај одвија у конвојима под непосредним обезбеђењем полиције.

У западним обавештајним службама се процењује да ће Горбачов пасти најкасније за 3 до 4 године. Садашње крајње кризно стање у

привреди настоји да премости новцем који треба да добије од предаје НДР и Курилских острва.

Тако процењују Италијани.

Од велике Немачке и повампирене Аустроугарске односно од „четвртог Рајха” плаши се и Италија и њен војни врх. У много чему наше анализе су подударне с италијанском. Нажалост, то упућује на велику вероватноћу њихове заснованости, што нам неће ићи наруку.

Стање у СССР, које је кратко и јасно приказано као безизлазно, само ће давати подстрека Немцима, а тиме и Хрватима и Словенцима да иду до краја, а нама ће отежавати позицију.

12. октобар 1990.

Хрватска „нова демократска власт”, како себе називају моћници ХДЗ, упорно ради на разбијању Југославије. Ево потпуно поуздане и проверене информације која јасно говори о њиховој тактици разбијања ЈНА, као једног од главних стожера јединства земље.

Врховништво Хрватске даље интензивно ради на учвршћивању сепаратистичко-коалиционог блока са новом влашћу у Словенији и на разбијању одбрамбеног система земље и ЈНА, као једине препреке на путу дефинитивног цепања Југославије. Процењујући да је наступио тренутак за радикалан обрачун са Армијом, најужи руководећи круг Манолић,¹⁾ Бољковац,²⁾ Шпегел³⁾ и Шекс са Ф. Туђманом на челу, сачинио је тајни „План одбране Хрватске”, са којим су изворно упознати најодговорнији челници нове власти у Хрватској.

План се заснива на општој мобилизацији свих Хрвата у земљи и иностранству, на платформи екстремног антикомунизма и србофобије. У циљу што потпунијег ефекта, постигнут је договор са руководством Словеније да се најпре у тој Републици прогласе амандмани о суспензији савезних прописа и формирају републичке оружане снаге, преузимањем штабова и јединица територијалне одбране, а да за то време М. Шпегел доврши започете пројекте и по истом клишеу формира оружане снаге Хрватске. С тим у вези, Шпегел је у неколико наврата разговарао са Ј. Јаншом и практично обезбедио израду заједничког плана одбране, у којем је један од приоритетних задатака — што пре се докопати оружја.

У изради плана пошло се од Шпегелових процена: да ЈНА у овом тренутку не сме интервенисати јер би таква акција према Хрватској и Словенији била гломазна, сложена и скупа; да Армија није у стању да изведе бриљантну операцију, попут војне интервенције у Пољској и

1) Јосип Манолић, председник Владе Хрватске

2) Јосип Бољковац, министар унутрашњих послова Хрватске

3) Мартин Шпегел, генерал, министар народне одбране Хрватске

Турској, „јер су ствари отишле предалеко” и да би се морала определити за класичну војну интервенцију попут Ирака на Кувајт; да Армија умире заједно са Југославијом и да је „њена немоћ већа од њезиног беса и жеља”; да се ЈНА сада понаша као „ислужено кљусе” и „олињали коњ”.

Због тога је планом зацртано да се ЈНА свим средствима компромитује, понизи, деградира и тиме разбије њено јединство, због чега ће се у средствима информисања, испред имена ЈНА стављати префикс „такозвана”, а садржаји ће бити тако тонирани да узнемире и „да утерају страх у кости грађанима суверене независне Хрватске”, како би се изазвао њихов револт према ЈНА. С тим у вези је и чињеница да је „један каплар постао министар одбране” иако су у Словенији могли наћи неког пензионисаног генерала за ту функцију, због чега се и за команданта ТО поставља резервни мајор.

Фрањо Туђман је у све ово још уградио политику тзв. „цик-цак линије”, чија је суштина стално оптуживање Београда, ЈНА и Срба да су „сценаристи” разбијања Југославије, како би се тиме Армија довела у позицију да се „она боји нас а не ми ње”. Истовремено, сталним потпиривањем „опасности” од Срба жели се у делу српског становништва усадити страх и код њих створити осећај да је једини излаз у самоорганизовању, наоружавању и приклањању четницима, што све треба поново искористити за застрашивање Хрвата „да ће Срби пуцати по њима”. Због тога је, у овом контексту заузет став да никакав референдум о будућем уређењу Југославије не долази у обзир и да ће ХДЗ диктирати такве услове, да њен концепт конфедеративног уређења буде тако постављен, да унапред буде неприхватљив за Србе.

У случају да Армија ипак крене у интервенцију, ХДЗ планира упућивање позива свим војницима хрватске националности да откажу послушност и да се оружјем супротставе акцијама војске, у вези са чиме ће посебан значај имати добровољачке омладинске јединице, које ће бити употребљене за упаде у команде и штабове, касарне, складишта оружја и друге војне објекте. На основу овог плана оружане структуре МУП-а Хрватске сврстане су у тзв. хрватске оружане полицијске постројбе, у чији састав су ушле бивше специјалне јединице РСУП-а Хрватске, којима је придодато још око 400-600 редарственика и отпуштених припадника милиције САП Косова. Део ових снага већ је ангажован на појачаном обезбеђењу јавних објеката од посебног значаја за Републику, а део на објектима МУП-а у Загребу.

Све наведено указује на одлучност врховништва Хрватске да за што краће време, по сваку цену, реализује концепт стварања властите оружане силе и разбије ЈНА, у вези с чим су већ предузете бројне конкретне мере и активности од набављања веће количине наоружања и муниције до покушаја врбовања и појединих припадника ЈНА.

Неће они политичке разговоре. Одлучили су се на рат. И то на прљави рат. Неће они ни конфедерацију, а камоли заједничку државу.

15. октобар 1990.

Вук Драшковић је разговарао с америчким амбасадором Зимерманом. Драшковић је тражио да га Американци подрже да победи на изборима, на два начина:

прво, да престану да нападају Милошевића због репресије на Косову, јер му то само диже углед код српског народа, него да га нападају за болшевизам јер то српски народ не воли;

друго, да допринесу рехабилитацији Драже Михаиловића¹⁾ уручивањем његовом сину америчког одликовања, које му је још 1948. год. доделио председник Труман. Тиме ће практично подржати покрет Српске обнове пред српским бирачким телом. Добро би било да одобре подизање споменика Дражи Михаиловићу у САД.

Драшковић никада неће победити ако подршку тражи у иностранству. Подршку треба да прибави у сопственом народу.

16. октобар 1990.

Свет се све више „постројава” у односу на југословенско питање. Разлике су све видљивије, а конфузија све већа. Доживљавамо и обрте и еволуције. Ево прегледа актуелних обавештајних информација.

Према америчком извору, у Стејт департменту расте забринутост за збивања у Југославији, што је разлог за разматрање могућности да „покажу свој активан интерес за очување југословенског јединства”. На тој линији је и инструкција да се пренесе амерички став Комисији ЕЗ о томе „да је дошао тренутак да се сви стварни пријатељи Југославије активно поставе у превазилажењу југословенских тешкоћа, а не да посматрају и чекају”. Американци ће настојати да утичу на ЕЗ да прихвати овај став. Такође ће утицати на поједине њене чланице (Немачка, В. Британија, Холандија и Грчка) које имају резервисан однос према III финансијском протоколу са Југославијом и „затежу на таквим питањима као што је предвиђени износ за протокол”.

Због тога се најављује подршка САД Југославији на састанку Групе 24, 19. октобра о.г.

Јапан даје подршку јединству, суверенитету и територијалном интегритету СФРЈ и неће подржати никакав сепаратизам ни проглашавање независности било ког дела Југославије без сагласности осталих југословенских република.

Јапан подржава економске реформе у Југославији и сходно томе пружиће одређену помоћ за њихово спровођење, на основама и прин-

1) Дража Михаиловић, генерал, вођа четничког покрета за време Другог светског рата

ципима договореним у оквиру Групе 24. Извршене консултације са САД и већином земаља у Западној Европи показују да јапански партнери имају исте или сличне ставове према Југославији.

Француска влада наложила је ресору МУП-а да поводом текуће ситуације у Југославији ступи у радни контакт са МУП-овима Аустрије, Грчке, Мађарске, Немачке, ЧССР и Италије ради договора „како обезбедити егзодус из Југославије према суседним земљама, првенствено према Западу, ако наступи критични тренутак дезинтеграције и ако садашњи психолошки грађански рат постане и физички”. У том случају, предвиђа се „блокада граница”.

Док се далеки Америка и Јапан интересују да се сачува јединство Југославије, суседне земље се брину за своју кожу, гледају како да се одбране од евентуалних последица распада, а можда и мање верују у могућност опстанка Југославије или се спремају да нам „подупиру кућу одозго”.

Драматична седница Председништва СФРЈ, на којој смо утврдили концепт уставних промена уз очување федералне Југославије, одбацили конфедерални концепт и утврдили текст мог излагања у Скупштини СФРЈ.

Словенија и Хрватска хоће конфедерацију, тј. растурање СФРЈ. Македонија и БиХ хоће федерацију, али само под условом да у њој остану Хрватска и Словенија. Србија и Црна Гора хоће федерацију или поновну поделу територија оних република које желе отцепљење, на етничким принципима. Косово хоће да буде конститутивни елемент федерације. Бог сам зна како сам успео да изведем закључак да се шест чланова Председништва изјасне за концепт федерације. Некако је успело јер се нешто морало прихватити.

Некако смо успели и да се шест чланова Председништва (без Словеније и Хрватске) сложе са текстом мог реферата - експозеа у Скупштини СФРЈ. А у њему, за онога ко се разуме у то шта је политика, јасно стоји да нам предстоји или слога, или распад, или грађански рат. Распад, хаос и грађански рат не можемо дозволити, а за слогу су мали изгледи. Ипак, апел је на слози. Та слога је и на реферату била веома танана: Богићевић, Тупурковски и Сапунцију практично су се прећутно и веома климаво сложили, јер другог излаза нису имали.

ЈАЧАЊЕ УСТАВНО-ПРАВНОГ И ПОЛИТИЧКОГ ХАОСА

01157870

17. октобар 1990.

Крајем маја ове године Председништво СФРЈ је обавестило Скупштину и југословенску јавност о својим оценама политичко-безбедносне ситуације у земљи.

Председништво СФРЈ је закључило да обави разговоре са руководством република и аутономних покрајина како би се створила повољна политичка клима за брже решавање отворених питања будућег уређења земље.

У многим срединама настављена је пракса непоштовања Устава СФРЈ и закона, као и доношење законских и других прописа који су у супротности са њима и стварана стално нова политичка жаришта која су озбиљно запретила да доведу до уставно-правног и политичког хаоса.

Заустављању противуставног понашања, нажалост, није допринела ни политичка иницијатива Председништва СФРЈ, која је првенствено имала за циљ да у разговорима са републичким и покрајинским руководством заједнички сагледа узроке проблема и утврди предлоге за разрешавање кључних питања за будућност земље.

Разним декларацијама и резолуцијама, законским и другим решењима и одлукама, једнострано се и даље мењају заједнички утврђени односи равноправности у југословенској федерацији и тако наставља неприхватљива противуставна пракса.

Сва настојања Председништва СФРЈ да овакве поступке спречи нису била уважавана, штавише игнорисана су и дезавуисана.

Скупштине појединих република нису дале сагласност ни на онај минимум неопходних амандманских промена Устава СФРЈ, којима би се омогућило консолидовање економске реформе и одржавање вишестраначких избора у републикама и федерацији.

Такав однос према решавању заједничких питања запретио је потпуном блокадом функционисања политичког система федерације, што није ништа друго до метод остваривања парцијалних интереса у процесу тихе ликвидације Југославије.

Председништво СФРЈ је оценило да су разговори које је водило са руководством република и аутономних покрајина били врло корисни, јер су омогућили да се стекне увид у њихове ставове и погледе о будућем уређењу земље као и у разлике које у том погледу постоје.

Из разговора произилази да све суштинске разлике у ставовима о појединим питањима будућих односа између југословенских народа и њихових република, у основи, произилазе из крајње супротстављених одређења будућег карактера Југославије - савезна држава или савез

држава, односно федерација или конфедерација, иза чега се крије намера отцепљења.

Припремљен је концепт новог уставног уређења будуће федеративне Југославије, као и концепт конфедералног уговора међу њеним садашњим републикама. Оба концепта су данас достављена Скупштини СФРЈ. Делегати Скупштине СФРЈ, као и југословенска јавност, могу из њих јасно да сагледају на каквом се раскршћу наша Југославија данас и о како судбинским питањима треба да одлучујемо.

Политичко-безбедносно стање у земљи од последњег обраћања Председништва СФРЈ Скупштини осетно се погоршало.

Отворена су нова жаришта кризе и међунационалних сукоба и конфликта. Она се даље умножавају и постају међузависна захватајући све шири простор земље. Сви напори да се ти негативни токови зауставе дају само делимичне и привремене резултате.

Дезинтеграциони процеси и појачано деловање с националистичких и сепаратистичких позиција утицали су на даљу ескалацију кризе. У свим деловима земље, у селима и градовима, у предузећима и школама, у готово свакој породици видљив је страх и забринутост за судбину земље и сопствену судбину. Шири се неизвесност и зебња у погледу сигурности људи и њихове имовине. Сведоци смо оружаних напада на органе реда од стране сепаратистичких терориста, затим појава самоорганизовања за одбрану, наоружавања, склањања у шуму и у војничке касарне, организовања ноћних стража, постављања барикада, прекидања комуникација. Нескривено од јавности дефилирају симболи четништва и усташтва и других поражених снага колаборације из Другог светског рата. На груб и примитиван начин скрнави се све што носи атрибут и обележје Југославије—спаљује се државна застава, игнорише и омаловажава химна, руше и скржаве гробови ослободилаца.

Председништво СФРЈ је у више наврата оценило да је најбитнија карактеристика политичко-безбедносног стања у земљи нарастање национализма и сепаратизма и погоршање међунационалних и међурепубличких односа. То се све више манифестује у међурепубличком неповерењу и беспримерној конфронтацији, у појавама међунационалних сукобљавања, насиља и све тежих облика угрожавања јавног реда и мира и сигурности грађана.

Талас мржње и националних предрасуда прети да нас врати у крваву прошлост. То је постала највећа опасност за безбедност и интегритет земље. Свему томе доприноси и отворени информативно-пропагандни рат на потпуно издељеном југословенском информативном простору.

Односи између појединих федералних јединица толико су погоршани да су контакти на нивоу одговорних органа прекинути или сведени на конфронтирање преко средстава јавног информисања. При томе се чак упућују и претње неким народима и народностима, укљу-

чујући и претње оружаним обрачунима. Заоштравање односа пре-
расло је у прави хладни рат.

Подривање и рушење уставног поретка Југославије врше се на-
падима на све институције општејугословенског карактера. То се
чини пре свега безобзирним поступцима и радњама усмереним на
разбијање јединства оружаних снага и система одбране и безбедности
земље.

Кршење Устава СФРЈ настављено је и недавним проглашењем у
Скупштини Словеније за неважеће на територији ове републике 27
савезних закона, као и сваког савезног закона који убудуће буде до-
нет, а не одобри га Скупштина Словеније. Тиме ова република са-
мовољно уређује свој положај у Југославији, грубо крши Устав СФРЈ
и права других република и директно се супротставља демократском
начину решавања заједничких проблема са другим чланицама
југословенске федерације.

Криза у Југославији дошла је до своје кулминације. Потребно је
најенергичније приступити хитном и радикалном разрешавању, пре
свега, уставне кризе. У противном, могли бисмо се суочити са још
већим тешкоћама које би се граничиле са хаосом, грађанским ратом и
распадом земље. Треба данас отворено рећи да то нису само хипо-
тетичне могућности, већ актуелне опасности.

Све сам то данас и желео да кажем у Скупштини СФРЈ у експозеу
о стању у земљи и предлозима за излаз из ситуације. Сматрао сам да
се најодлучније мора стати на пут политици тихог распада земље,
блокади спровођења привредне реформе, изазивањима међуна-
ционалних и међурепубличких сукоба и нарушавању Уставом СФРЈ
утврђене равноправности народа и република. Ако бисмо и даље
одлагали суочавања са свим реалностима, отворили бисмо могу-
ћности да криза поприми још драстичније токове које не бисмо били у
стању да контролишемо. Грађански рат се не би могао избећи.

Обавестио сам Скупштину о досадашњим разматрањима карак-
тера уставне кризе Југославије и могућности за њено разрешавање и
рекао да су се јасно искристалисала, два у основи различита приступа.

С једне стране, изражена су гледања да је заједнички живот наро-
да Југославије, у садашњим територијалним оквирима земље, не само
могућ већ и да представља једину трајну брану грађанском рату и
сваком облику насиља. Према овим гледањима, интереси југословен-
ских народа да живе у федеративној заједници не само да су
потврђени у протеклом периоду, већ неминовност њиховог заје-
дничтва произилази из тесних веза и међусобне испреплетености,
које им је наметнула судбина историјског развоја и заједничког жи-
вота на овим просторима. Не само да би било тешко, у одвојеним
условима живљења, обезбедити виталне интересе сваког југословен-
ског народа посебно, већ је практично немогуће без озбиљних сукоба
извршити територијално разграничење евентуалних сепаратних
државних заједница које би се формирале у територијалним оквирима

данашње Југославије. Све то – према овим гледањима – представља збир озбиљних разлога који се апсолутно не смеју занемарити. Они говоре у прилог очувању федеративне Југославије, али на новим уставним основама које треба да отклоне досадашње противуречности на споразуман и рационалнији начин.

Због тога је, рекао сам, потребно извршити темељну реформу уставног уређења земље. Мора се изградити модерна и ефикасна демократска федеративна заједница, лишена догматских и идеолошких предрасуда, заснована на пуним слободама и правима грађана и равноправности народа и народности, владавини права, на страначком и својинском плурализму и уважавању објективног деловања тржишта. Таква Југославија морала би бити лишена институционалних могућности за било какво наметање политичке воље, економско искоришћавање или националну неравноправност и чврст гарант територијалног интегритета земље и сваког њеног дела посебно. Федеративна власт треба да буде ефикасна у остваривању оних овлашћења која ће јој бити поверена договором свих чланица федерације. Свака чланица федерације мора бити равноправна са осталим и потпуно самостална у својим сувереним правима. Граница њене суверености била би одређена само обимом заједничких функција које би, на основу процене заједничких интереса, републике пренеле на федерацију. На тој основи управо је сачињен концепт новог федеративног уређења земље.

Насупрот овоме, објаснио сам, изражена су гледања према којима је југословенска федерација историјски истрошена и нема више могућности да за југословенске народе представља оптималан облик заједничког живљења. Према тим схватањима неопходно је угасити федеративну Југославију, а све југословенске републике учинити потпуно самосталним и сувереним државама које би међусобно закључиле конфедерални уговор који би се могао сваких 5 година продужити или отказати. Нове самосталне и суверене државе, настале на распаду садашње југословенске федерације, закључиле би уговор о међусобном савезу држава као посебној међународној заједници у оквиру које би решавале послове за које оцене да би били у заједничком интересу. То више, разуме се, не би била једна држава, већ шест нових држава Европе, са тежњом да буду међународно признате и да аутономно изграђују уставни поредак, економску физиономију и међународноправне, економске и политичке односе. На тој основи сачињен је и концепт конфедеративног уговора међу југословенским републикама. Тај су уговор сачиниле и за њега се залажу Словенија и Хрватска.

Обавестио сам Скупштину да је Председништво СФРЈ на проширеној седници са председницима председништва република и аутономних покрајина оценило да у овом тренутку нема реалних могућности за приближавање ставова изложених концепција. Да би се избегла блокада рада Скупштине, Председништво СФРЈ је обе вар-

ијанте пустило у оптицај да буду предмет даље расправе у Скупштини СФРЈ, скупштинама република и јавности, ради коначног избора и опредељења, али је одлучило да подржи и Скупштини СФРЈ предложи да се определи за концепт федеративног уставног уређења земље, као основи за приступање изради новог устава Југославије. Опредељујући се за концепт савремене федерације и уважавајући реалне односе данас у Југославији, Председништво СФРЈ је оценило да је федеративно друштвено уређење најбољи пут који обезбеђује слободе и права за све грађане Југославије, пуну националну равноправност, самосталност свих чланица федерације али и стабилну федерацију, која ће своје функције моћи ефикасно да остварује.

Предложио сам да Скупштина СФРЈ прихвати концепт уставног уређења земље на федеративним основама, као што је учинило и Председништво СФРЈ и да га упути скупштинама република на расправу и изјашњавање, после чега би требало приступити изради и усвајању новог устава Југославије.

Словенци и Хрвати су осетили да су њихови предлози маргинализовани и учинили су све да се експозе не поднесе Скупштини, бојкотирајући њен рад. Доста су поколебали и Македонце и Босанце, чак и чланове Председништва СФРЈ из ових република да утичу на мене да одложим подношење експозеа. Нису били сигурни да њихове републике чврсто заступају федерацију, иако су они лично, прихватили текст мога експозеа.

Никад се више него данас није радило по кулоарима. Чланови Председништва који су дали сагласност на текст мог реферата (Тупурковски, Богићевић и Сапунџију) покушавају да све одложе и да евентуално промене одлуку Председништва. Избегавају и да уђу у салу Скупштине. Хрвати су уценили почетак рада Скупштине претходним проглашавањем Месића за члана Председништва СФРЈ. И успели су, одложили су почетак рада за два дана, а тиме и читање експозеа. Да бих спречио колебљиве чланове Председништва да повуку своју сагласност на текст експозеа, што је била озбиљна претња до следећег заседања Скупштине, а пошто је текст био већ подељен делегатима, узео сам реч и саопштио посланицима да им је реферат уручен и тиме поднет. Противници опстанка Југославије и колебљивци су се згранули, али нису имали куд.

19. октобар 1990.

Хрвати су изнудили избор Месића за члана Председништва и Скупштина је наставила рад. Пошто је мој експозе проглашен поднетим, а у међувремену су га објавила сва средства информисања, одржао сам следећи кратак али јасан говор, као увод у скупштинску расправу о експозеу:

„Друже председниче, господо и другови делегати, док је постигнута сагласност да се саслуша реферат Председништва СФРЈ о

значајним и судбинским питањима ове земље, његов је садржај обишао свет. Брже смо о њему чули коментаре светских агенција, него што смо били у стању да саслушамо сами себе. Неће бити добро ако са таквом спорошћу реагујемо на свакодневно рапидно погоршавање политичко безбедносног стања у нашој земљи.

Крајње је време да се ситуација схвати са свом озбиљношћу. Последњи је тренутак да сви дођемо разуму и да избегнемо катастрофу пред којом се налазимо.

Није ни случајно ни неосновано у експозеу истакнуто да нам непосредно прети распад земље, хаос и грађански рат, нити је случајно истакнуто да смо за спречавање таквог тока догађаја покушали све у оквиру права која нам пружа уставноправни механизам, осим примене силе, али без успеха.

Очигледно је да садашња уставна решења не дају довољно могућности да се тако дубока криза успешно превазиђе и да се мора приступити њеном радикалном решавању.

Предложили смо демократски и уставни пут изласка из уставне кризе, да бисмо избегли употребу последњег средства којим располажемо да спречимо катастрофу. Веома је јасно да се бар у нашој вишенационалној заједници силом могу раздвојити сукобљене стране, али се помирити и заједно живети могу само споразумом. Зато је демократски договор једини прави пут за решавање наших проблема.

Убеђени смо да постоје дубоки разлози за заједнички живот наших народа и народности у заједничкој држави. На том убеђењу смо засновали и своје предлоге упућене Скупштини СФРЈ, али ако у томе чак и не бисмо били у праву, или ако из било којих разлога не бисмо били подржани, не може нам се оспорити гола истина, да је свако мирно решење боље од сукоба и крвопролића. Зато су дате могућности свих опција у оквиру права народа на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење.

Једина опција која није прихватљива, јесте наметање своје воље другима, изнуђивање решења по свом, на штету туђих интереса, неуставно понашање, кршење и недемократско мењање заједнички и равноправно утврђених односа. Неће на добро да се заврши ако се упорно ради на самовољном и једностраном мењању свога положаја у заједнички договореном уставном систему земље, не уважавајући права и интересе других и априорно одбацујући демократски поступак за решавање кризе.

Не губимо из вида да смо ми ти који ће бити одговорни за даљи ток ствари пред народима наше земље, а нарочито пред младом генерацијом, којој дугујемо мир и срећу, а не братоубилачке сукобе и крвопролиће.

Било је у историји много спорова и много ратова. Историја нас учи да сукоби и ратови нису могли да реше спорове, да су спорови и по завршетку ратова опет морали да се решавају мировним преговорима. Ваљда је јасно да је судбина наших народа да живе на овим

просторима, било заједно, било одвојено, а да своје спорове могу и треба одмах да решавају преговорима и договорима, јер би им сукоби могли само однети недужне жртве и нанети трагедију.

Наша ситуација захтева да се сви од реда издигнемо изнад уских националних и републичких интереса, а поготово да се отарасимо шовинизма и нетолеранције. Пођимо од тога да још нису порушени сви мостови, да још има могућности да пребродимо кризу у коју смо запали.

Позивам вас да се, у условима пуне равноправности конструктивно са толеранцијом и међусобним поверењем, посветимо изналажењу решења од којих зависи судбина наших народа, са искреном жељом да се на крају превазиђу још постојеће разлике у предлозима, које сте добили од Председништва СФРЈ.

Не само да смо дужни да нашим узнемираним и уплашеним грађанима пружимо наду, него чврсто верујем да можемо и у овим тешким временима за нашу земљу да оправдамо поверење које су нам они дали.

Хвала."

Доживео сам дуготрајни аплауз. Не верујем да је икада ико у Скупштини Југославије доживео такав аплауз. Чак ни Јосип Броз у својим најбољим данима.

Шта је тај аплауз значио?

Прелом ка слози република? Свакако не. Можда искрено и људско реаговање делегата? Можда признање да се излаз из ћорсокака мора тражити споразумом а не сукобом? Бог свети зна, али нажалост овде у Скупштини не седе они који одлучују о судбини народа. Питање је да ли би и они аплаудирали. Сумњам.

У сваком случају, формално правно, добили смо сагласност Скупштине. Створени су услови да се даље интензивно ради да се постигне расплет у наредним месецима.

22. октобар 1990.

Разговор у ССНО. Вељко, Адић, Бровет са још неколико њихових сарадника и ја.

Разматрамо концепт могућег решења криза војном акцијом, ако другог излаза не буде било. Надајмо се да до тога неће доћи, али планови морају постојати.

Договорена је даља разрада, нарочито са становишта тренутка одлуке, начина одлучивања и варијаната реализације.

Ако постоји варијанта незаконитог наоружавања и противуставног издвајања из земље, мора постојати и варијанта спречавања.

23. октобар 1990.

Страни дипломати стално и све темељније процењују нашу ситуацију. Многе од тих радњи синтеза су рада обавештајних служби, и то не само матичних држава, него и резултат дипломатских размена информација.

Према проценама једног палестинског дипломате, у Југославији се до у детаља остварује сценарио који је примењен пред почетак грађанског рата у Либану. Идентичност збивања огледа се у међунационалним сукобима који нису мимоишли ни националне вође, верским конфронтацијама, међусобној супротстављености неколико политичких и идеолошких опција будућег уређења земље, те настојању појединих република да формирају сопствене оружане снаге.

По његовом мишљењу, могуће су две варијанте расплета кризе у нашој земљи: ако се до краја реализује сценарио примењен у Либану, онда следи грађански рат, а уколико се овај рецепт не примени до краја, следи подела Југославије на две државе. Једну државу би сачињавале Словенија и Хрватска, а другу Србија, Црна Гора и део Македоније, док статус Босне и Херцеговине није јасно дефинисан.

У обе варијанте, наглашава палестински дипломата, неминовно ће се поставити питање територијалне целокупности омеђене данашњим границама Југославије, јер наводно према неким замислима Словенија и Хрватска треба да постану „језичак германске расе” на Балкану, а Грчка и Албанија ће вероватно покушати да остваре своје давнашње територијалне претензије према нашој земљи.

Актуелна југословенска политичка и економска криза, подвлачи овај дипломата, веома негативно се одражава на раније стечен међународни углед наше земље. Уколико се ситуација убрзо не измени набоље, међународна заједница ће, како наводи, подржати дезинтеграцију Југославије, која у међународним релацијама неће имати скоро никакав значај. Изнео је и да „располаже поузданим информацијама” да су наводно министарства иностраних послова земаља Западне Европе и САД упутила распис својим грађанима да уколико је то могуће избегавају путовања у Југославију, коју су прогласили земљом највећег ризика.

Шпански дипломати закључују да у свету све више преовладава схватање да „Балкан нема перспективе” и да је боље имати одвојене и независне стабилне јединице, него јединствену а нестабилну Југославију. По њиховом мишљењу ситуација је врло компликована и нема правог решења, јер се у случају разједињења Срби сигурно неће помирити са постојећим границама, док Словенци и Хрвати већ предузимају неке кораке како би сачували територије својих република.”

Овакве црне процене о нашој будућности обично су претходница будуће политике великих сила према нашој земљи. Оне служе за прилагођавање јавног мњења, да на крају буду обелодањене као нешто што велике силе „нису могле да избегну”. А у ствари је начин лансирања њихове будуће политике.

Што се наших процена тиче, у много чему су сличне, али као опасност која долази и услед интереса и подстицаја страних сила, а не нешто што се догађа у сукобу са њиховом вољом, како оне често то желе да прикажу.

23. октобар 1990.

Војна вежба на полигону „Криволак” у Македонији. Разговарам испут с Вељком Кадијевићем. Он ми каже да је војни тужилац припремио детаљну документацију за покретање поступка против генерала Шпегеља, команданта ТО Хрватске и Бољковца, министра унутрашњих послова Хрватске. Размотриће још пар дана целу документацију и одлучиће, али по свој прилици ће морати да их ухапсе и да им суде. То мора да буде апсолутно засновано на аргументима, да се не деси после да нема основа за осуду.

Постоји могућност да поводом тога дође до масовних демонстрација, па и оружаног отпора, али и обрнутог ефекта – уливања страха осталима. Све треба темељно одмерити.

Питам га, зар нема сличних аргумената за Јаншу. Словенци су отишли много даље од Хрвата. Одговара ми да разматрају и то, али му се чини да је Јанша своје поступке легализовао, радио је на основу одлуке Скупштине Словеније, а Шпегељ и Бољковац су ишли директно на кршење савезних закона својим поступцима: увоз оружја, врбовање војника и официра и рад на разбијању ЈНА. Размишља како да их ухапсе а да не дође до проливања крви, али су и на то спремни.

Договорено је да ме 29. X о.г. информисе детаљније о коначној одлуци. Одлука је судска (тужилачка); став Председништва им није потребан, нити су обавезни да га информису, јер тим поступком непосредно војни тужилац спроводи закон, у чему је независан и није му потребна политичка сагласност.

Србија је донела групу закона којим парира мерама СИВ-а и одлукама Словеније, Хрватске и других република да не уплаћују федералне приходе, чиме директно угрожавају материјални положај Србије. Србија је фактички увела царине на увоз робе из тих република. То је корак даље ка распаду земље. Без обзира колико је таква самоодбрана изнуђена, биће повољна за контранапад од стране разбјача Југославије. То ће вероватно отежати и рад Председништва СФРЈ.

26. октобар 1990.

Разговор са Слободаном Милошевићем. Замерам му што ме нису консултовали када су увели протекционистичке законе за опорезовање робе из других република. Чуди се и као просто не верује, мислио је да су ме консултовали. Ко – кад с њим комуницирам? Кажем му да то није изведено интелигентно и да је неопходно да се ствари поправљају. Предлажем да одмах прокламују да ће одустати од примене свих тих донетих закона ако Словенија и Хрватска пониште своје одлуке које су изазвале доношење ових закона, тј. ако наставе да измирују обавезе према федерацији. Даље, да се упозори СИБ да ће ови закони бити примењени само ако СИБ не приволи Словенију и Хрватску да се на њиховој територији спроводе савезни закони, нарочито о уплати доприноса за развој неразвијених, посебно за Косово.

Све то Слободан записује и обећава. Слаже се са мном. Политички би боље било да су такве ствари саопштили приликом усвајања и да су дали неки рок Словенији и Хрватској.

Обавештавам га о намерама према прекршиоцима војног закона у Хрватској и Словенији и о ширим намерама, ако се ствари овако даље наставе. Он сугерише да акцију предузимамо што пре, али само према Хрватској, да Словенију оставимо на миру, и то у Хрватској само тамо где живе Срби, ако до сукоба дође, а доћи ће. Да ствари територијално ограничимо, да избегавамо акцију на целим „демократизованим“ територијама, али да их онеспособимо за борбу са српским народом који не жели да трпи усташку власт.

Договорено је да на изборима у Србији обавезно треба прихватити стране посматраче и омогућити свим партијама контролу избора и бројање гласова. То ћемо јавно саопштити и практично применити.

Изнео сам процену многих саговорника да се налазимо пред поразом на изборима. Он тврди да ћемо добити 60 одсто и више посланичких места. Превише је оптимиста. Ја сам много више скептичан. Предлажем: прво, да се добро одаберу угледни људи за кандидате; друго, да он лично крене у агитацију бар једном недељно по великим градовима; треће, да се добро размисли о стварању коалиције, јер бисмо сами могли остати без власти. Прво и друго прихвата, а о трећем избегава изјашњавање, говори о стварању савеза левих снага Југославије са три паролe: федерација; равноправност народа; социјална правда. То је добро, али неће имати директног одраза на изборе у нашој републици. Каква федерација, каква равноправност народа? У то више нико не верује.

ЕВРОПСКА ЗАЈЕДНИЦА И ЈУГОСЛАВИЈА

29. октобар 1990.

Током расправе о Југославији на састанку Савета министара ЕЗ у Луксембургу, 22. 10. 1990. готово без изузетака је исказан политички став о неопходности подржавања јединства и интегритета Југославије и спровођења даљег процеса демократизације и економских реформи. Ја не знам ко кога овде лаже, и да ли ти министри знају да њихове обавештајне службе организовано раде на разбијању Југославије. Ваљда је ово што говоре за јавно мњење, јер би их било срамота да отворено говоре оно што тајно раде.

Министрима ЕЗ је пренет и став америчке администрације који је недавно у Риму саопштио помоћник државног секретара Сајтс. Амерички функционер је том приликом рекао да „Администрација САД у потпуности подржава и веома је заинтересована за јединство Југославије и за њено федерално устројство, мада је јасно да се садржај речи федерално мора мењати у односу на садашњи”. Сајтс је нагласио да је потребно и јавно износити такав став подршке.

Иста прича.

Истовремено, међу америчким експертима за Југославију из научних кругова, чије аналитичке услуге користи САД, преовладавају другачије оцене. По њима Југославији прети грађански рат; потврђују се територијалне аспирације суседних земаља према Југославији у случају њеног распадања; њена будућност је крајње неизвесна; потенцијална подручја грађанског рата виде се, пре свега, у Хрватској, БиХ и на Косову. Оцењује се да би евентуално преузимање власти од стране ЈНА можда предупредило међунационалне сукобе и очувало Југославију, али би то сигурно водило изолацији земље од европских држава и САД, те њеном политичком и економском уназађењу. Јер, ни друге европске земље које чак и немају међунационалне проблеме (Португал, Грчка и Турска), нису могле просперирати под војним режимима.

Према оцени америчких експерата, распад Југославије на мање државице не би решио ни један југословенски проблем, него би се садашњи унутрашњи проблеми пренели на ниво односа између више суверених државица. Из тих разлога, сматра се да конфедерални модел устројства Југославије не представља решење уколико неке заједничке функције нису организоване на стриктно централистички начин, као нпр. у Швајцарској.

Паралелно лансирање ставова америчке администрације о подршци „јединству Југославије” и оваквих упозоравајућих оцена експерата из којих произилази немогућност опстанка земље, опасност од распада и грађанског рата, једино се може разумети као најава следеће степенице – пристајања САД или чак подршке таквом току

ствари. Овде је важно уочити становиште експерата да конфедерални модел Југославије ништа не би решио, уколико Југославија не би задржала неке јаке централизоване ингеренције. А пошто то Словенија и Хрватска неће, испада да је конфедерација немогућа. Једино нам остаје распад и грађански рат? Кома то, заиста треба и зашто? Без страног подстицаја то се никад не би могло остварити.

2. новембар 1990.

Војска је детаљније анализирила све околности у вези са прекршајем војних закона у Хрватској. Обавештава ме Вељко Кадјевић да има разлога да се још који дан прикупља документација да би оптужница била непобитна. Није у питању само Шпегел, у питању је још бар неколико учесника у акцији.

Негативна страна ствари је што ће Хрватска 8. о.м. донети свој закон о народној одбрани који би могао те активности легализовати. Са тог становишта боље би било акцију извести раније, али нису у стању док не комплетирају доказе.

Међутим, каже Вељко, опредељујуће је да у моменту акције ја будем у земљи. Мој пут у Кореју, Јапан и Париз омета им доношење одлуке. Војска се боји да у случају отпора у Хрватској, Председништво СФРЈ неће без мене моћи да се сложи о војној интервенцији, а та се претпоставка мора имати у виду.

Чудне ствари: сада не могу због самих себе, сутра не могу због мене, а све је јако хитно. Вељко тврди да нема других разлога. Зар они не могу да их похапсе па после да „комплетирају” оптужницу? Очигледно је да се двоуме, нису одлучни.

ПРОЦЕНЕ ЦИА О РАСПАДУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

16. новембар 1990.

Зимерман, амбасадор САД у Југославији, обавестио је Будимира Лончара о томе да је ЦИА сачинила анализу са чврстим ставовима према којима ће доћи до распада Југославије и до покушаја њеног очувања путем војног удара. Нагласио је да су он и Стејт департамент побијали ставове из ове анализе.

17. новембар 1990.

Ево и како се у НАТО-у оцењује актуелни однос ове војне организације према променама на Истоку.

У свом политичком постављању чланице НАТО су суочене са „двоструким проблемом еуфорије очекивања”: С једне стране, са еуфоријом очекивања држављана источноевропских земаља (ИЕ) да ће обећани економски просперитет доћи истом брзином као и поли-

тичке трансформације; с друге стране, са еуфоријом очекивања неких западних политичких личности да ће ове земље у врло кратком року „бити исте или бар приближне по унутрашњем устројству земљама Запада”.

Стратешки интерес НАТО у односу на ове земље је евидентан и своди се на следеће: смањити могућност нестабилности или контрареволуције ако се створе врло озбиљне тензије по социјалној основи; смирити где год је могуће националне еуфорије, јер ирационални аспекти националних осећања повећавају опасности сукоба и угрожавања безбедности у Европи; смањити вероватноћу великих прилива и миграција ка земљама НАТО, јер би за њих то представљало огроман проблем. Ово јесу себични, али и разумљиви интереси због којих НАТО мора да води рачуна о расплету ситуације у ИЕ. Међутим, ово никако не значи да ће НАТО или Запад једноставно „одрешити кесу и решавати проблеме земаља ИЕ не питајући шта кошта”. У том смислу, већ су „разбијене неке илузије нових руководства једног броја земаља” која су сматрала да се „интерес НАТО за стабилност у региону може уновчити готово неограничено”.

СССР је посебан проблем са својом унутрашњом ситуацијом коме „само бог може стварно да помогне”. Проблем је таквих димензија да нико нема јасну представу како да му приђе. Одуговлачење помоћи Запада је пре свега последица тражења праве стратегије како прићи овом највећем проблему данашњег света. „НАТО је некада смишљао начин како да се носи са совјетском војном моћи, а данас га у очај доводи неспособност да се суочи са совјетском економском бедом”.

Многе оцене и овде морамо разумети и „између редова”. Брига много запад за велику економску беду истока. Њему то и одговара, а лансира у јавност своју велику забринутост. Слично се и са нама може десити ако не мислимо о самима себи, ако будемо другогла слушали, а не будемо водили рачуна о интересу свога народа.

18. новембар 1990.

Југословенска ситуација из дана у дан доживљава еволуцију. Док су, такође до јуче, западне земље „чврсто” заступале јединство Југославије, обесхрабривале њен распад и грађански рат, у Савету за националну безбедност САД оценили су да су у Југославији оружани сукоби неминовни.

Иглбергер је изјавио да „САД неће окренути леђа Словенији, уколико она одлучи да се одвоји”. САД јасно наглашавају да „дају извесну предност демократизацији у односу на јединство Југославије”. Истовремено, оцењују „да су економске реформе у Југославији у сенци катастрофалне политичке ситуације и међунационалних односа.”

Све у свему, „пуј пике – не важи” оно што је до јуче говорено. Важи оно што је потајно припремано.

Истовремено, и Британци праве еволуцију дозвољавајући могућност распада земље уз одређена упозорења. У заузимању још увек политичког става о потреби очувања целовитости Југославије „извесне дилеме” уноси могућа ситуација да се неки југословенски народ, слободно израженом вољом већине, изјасни за опције које не подразумевају заједнички живот у Југославији. У том случају би наступила колизија између политичког и принципијелног става В. Британије. Међутим, етничка измешаност у Југославији упућује на то да, на пример, „нема ниједног разумног начина на који би се, уз поштовање демократске процедуре, могли раздвојити Срби и Хрвати”. То је један од битних разлога за подршку јединству Југославије, јер је у британским анализама и разматрањима Југославија присутна и као могућ узрок шире балканске кризе.

Може, дакле и распад земље, само се плаше какве ће последице имати на околину.

Истовремено, са жестоком кризом у нашој земљи, још теже, изгледа, стоје ствари у СССР-у. Према америчким проценама, у дужем року нема перспективе СССР-у, јер је он у суштини идеолошка категорија и у будућности ће поједине снаге контролисати поједине делове.

Према истим проценама Горбачов губи контролу над догађајима и вероватно се неће одржати, али САД немају другу алтернативу и наставиће дијалог са њим, покушавајући истовремено да успостави односе и са новим снагама.

Пред изборе у Србији Американци су се узнемирили пред страховањем да ће СПС добити изборе.

Током расправа у НАТО о ситуацији у Југославији амерички представници траже да се поводом избора у првом реду Србија „доведе у ред”, да се Југославија наведе да посвети више пажње решењу проблема националних мањина, нарочито на Косову.

Ових дана сам прочитао став Савета за националну безбедност САД у погледу исхода будућих избора у Србији: „Победа на демократским изборима не гарантује да ће победник владати на демократски начин”. Предосећају да неће победити њихови изабраници.

- Дакле, не вреди победник ако њима није по вољи!

Не знам докле сеже њихова дрскост.

Такође, разматрана је могућност да се у оквиру институција ЕЗ сагледа спровођење такве политике која би укључивала нуђење помоћи и сарадње само оним републикама које су оствариле демо-

кратске преображаје у складу са европским нормама, за разлику од република које то нису учиниле („политика кажњавања”).

Грчки представник у НАТО пренео је став да Грчка не може прихватити никакву мултилатералну акцију, посебно ако би била уперена против Србије као традиционалног пријатеља, као и да Грчка не жели никоме да даје повода за закључак да се меша у некакав план за дестабилизацију Југославије.

Полако почиње да се кристализује сва грубост политике Запада на челу са САД према Југославији и посебно Србији, али и да се појављује јасна диференцијација наших пријатеља од наших непријатеља.

Већ сам забележио да је Лазар Мојсов учествовао, поводом предстојеће конференције на врху КЕБС, на састанку истакнутих личности Европе, који је сазвао Митеран по свом нахођењу. Сада добијам информацију да је на том састанку Бжежински¹⁾ рекао „да је КЕБС 1975. год. у Хелсинкију био компромис двају блокова, а да је КЕБС у Паризу 1990. само камуфлажа за победу западног блока над источним”. Изнео је да је сада даљи задатак после ове „победе” да Запад за 15 до 20 година наметне Истоку свој систем вредности и начин владања са свим консеквенцама које из тога произилазе, али и своју забринутост да се Европа и свет сада суочавају са историјском и драматичном кризом Истока, да прете распад и социјални немири ове зиме у СССР-у и да треба Запад да схвати да мора помоћи да се та криза савлада, јер ће у противном изгубити и оно што је већ стекао.

Није помињао распад Југославије и такве тривијалне ствари.

Са овим „бруталним” оценама „већина учесника се није сложила”, али то не мења чињенице. Ако постоји вишеслојно изражавање политике САД, онда је званична политика прва, ЦИА друга, а Бжежински трећи најтананији и најотворенији.

1) Збигњев Бжежински, професор универзитета, бивши саветник за спољну политику председника САД

РАЗГОВОР СА ПРЕДСЕДНИКОМ ФРАНЦУСКЕ МИТЕРАНОМ, ПРЕДСЕДНИКОМ СССР ГОРБАЧОВОМ И КАНЦЕЛАРОМ НЕМАЧКЕ КОЛОМ

20. новембар 1990. Париз

Разговор са председником Француске Франсоа Митераном. До разговора је дошло у току Самита КЕБС-а. Разговору су присуствовали министри Дима и Лончар.

Изложио сам Митерану основне правце активности у Југославији на спровођењу реформи, указујући посебно на нашу јасну оријентацију према тржишној економији у вишестраначком систему, као и актуелну оцену унутрашњих политичких прилика у Југославији.

Председник Митеран је билатералну сарадњу између Француске и Југославије оценио као добру и изразио задовољство због континуитета дијалога и контаката на високом нивоу. Председник Француске је изразио спремност своје земље да се заложи за „програме Југославије у Европској заједници”, наглашавајући да Француска има великог утицаја у Европској заједници и да ће њен глас увек бити на нашој страни. Такође, постоји добра воља Француске да подржи развој Југославије, кроз билатералну сарадњу.

Говорећи о унутрашњим политичким питањима упозорио сам Митерана на јаке сепаратистичке тенденције у Словенији и Хрватској и замолио га да Француска помогне очувању јединства Југославије, колико је то у њеној моћи.

Уз оgradu да Француска „не може утицати на жеље појединих регија односно република, да остану или не остану у федерацији”, председник Митеран је указао на шире аспекте овог питања и на опасност експлозије националистичких излива у Европи, што би у крајњој линији довело до удвостручења броја европских земаља. Француска то не одобрава, „али не може много учинити”, додајући да се једино у Југославији може наћи решење за њен опстанак, као федеративне државе. Понављајући интерес Француске „да Југославија остане Југославија”, Франсоа Митеран је поставио питање да ли је то могуће помирити са поштовањем права етничких мањина? Поменуо је проблем Косова и нагласио да је то унутрашње питање Југославије, додајући да није пожељно да се постојеће државе распадају на више делова.

Да ли је утисак Лазара Мојсова стварно основан? Француска „не може много да учини”!

21. новембар 1990. Париз

Разговор са председником СССР Михаилом Горбачовом. Разговор је вођен у совјетској амбасади у Паризу, у току рада састанка на врху земаља чланица КЕБС.

Поред председника Горбачова у разговору су са совјетске стране учествовали министар иностраних послова СССР Едуард Шеварднадзе и министар одбране СССР маршал Дмитриј Јазов.

Са југословенске стране у разговору су учествовали савезни секретар за иностране послове Будимир Лончар, члан Председништва СР Србије Александар Бакочевић и руководилац Службе за питања спољне политике и међународних односа Председништва СФРЈ и саветник за спољну политику председника Председништва др Павле Јевремовић.

Пошто ме је срдечно поздравио Горбачов је рекао да смо током Самита седећи један поред другог, већ разговарали о многим темама, а што се Самита тиче рекао је да смо „сви подржавали овај догађај, али његове реперкусије још увек не знамо”, истичући да је у припреми Самита улога Југославије била веома значајна и конструктивна.

Било би неукусно да му кажем шта мисли Бжежински. Можда и сам зна.

Истакао сам да Југославија придаје велики значај односима са Совјетским Савезом јер су наше две земље животно повезане не само традицијом него и савременим токовима. Свесни смо чињенице да од даљег развоја у Совјетском Савезу зависи да ли ће Европа наставити да се креће у новом правцу. Заложо сам се за одржавање континуитета дијалога и консултација између две земље, што би и спољном свету показало да Југославија одржава равнотежу у односима са најважнијим међународним факторима.

Горбачов се са овим сагласио и предложио да министар иностраних послова Шеварднадзе, као и министар одбране маршал Јазов, о томе воде рачуна и обезбеде радни дијалог са Југославијом. Ако је дошло до успоравања контаката, то је само због совјетске преокупираниости унутрашњим стварима. Иначе, сматра да данас имамо најбоље односе.

Истакао сам тешкоће у области економске сарадње због одржавања сталног дефицита на совјетској страни у робној размени, али да се ради на његовом отклањању и да то није препрека добрим односима.

Горбачов је рекао да је то тренутна појава. Совјетски Савез није у стању да испоручује веће количине нафте јер има тешкоћа у производњи у које се и сам уверио приликом недавне посете тјуменским нафтоносним пољима. Нема довољно опреме, резервних делова и слично. Због тога ће пад производње нафте бити између 40 и 50 милиона тона. Ове тешкоће ће бити превладане. Нагласио је да, на другој страни, Совјетски Савез има задовољавајућу производњу гаса.

Изнео сам очекивање да ће сва ова питања бити отклоњена на радном нивоу контаката влада двеју земаља.

У наставку разговора Горбачов је рекао да обе земље имају много заједничког. На унутрашњем плану суочавају се са сличним проблемима међунационалних односа. На пример, пред долазак у Париз, својим сарадницима поставио је питање како је састављена југословенска делегација за састанак на врху земаља чланица КЕБС, јер су се суочили са захтевима појединих република да самостално буду представљене у Паризу.

Кажем му да је код нас одлучено да у делегацији буду представници свих република уколико то желе и то је било добро. Једино се чланови делегације из Словеније нису коректно понашали. Представници из Словеније искористили су то што су били у саставу делегације да деле материјале против Југославије. То је ствар политичке некултуре.

Горбачов је рекао да су Французи, као организатори, најпре омогућили присуство представника из балтичких република. Томе се Совјетски Савез одлучно супротставио. Он је лично ставио до знања Француској да је могуће или присуство Совјетског Савеза или тих делегација. Француски министар иностраних послова Дима је одмах одузео већ издате пропуснице представницима балтичких земаља и они су били удаљени из конференцијског центра.

Горбачов је затим додао да се у области међунационалних односа у Совјетском Савезу „дошло до последњег бедема и да се пред националистима више не може одступати”. Томе се сада лакше може супротставити, јер је националистичка еуфорија довела до погоршавања положаја становништва. Јавност уочава разлику између суверенитета појединих покрајина и република и потребе да савез мора бити очуван. Питање балтичких република је маргинално. Много је озбиљније шта доноси развој у Русији и понашање Јељцина¹⁾ који „игра на руску карту”. Проблеми су многобројни, све је у променама. Горбачов је додао да је инсистирао код Јељцина да заузме јасан став према јединству Совјетског Савеза. То је Јељцин обећао, али није одржао обећање. Нашао се у теснацу и понаша се као да не зна шта хоће. У почетку је било пуно присталица развлашћивања центра и јачања позиција локалних власти. Сада се види да су те локалне власти агресивније и репресивније, те многи траже повратак јаког центра, што је само додатна потврда да многи не знају шта стварно желе.

Упознао сам Горбачова са главним обележјима унутрашњег развоја у Југославији. Указао сам да нема разлика у погледу опредељивања ка тржишној привреди као ни око увођења парламентарног вишепартијског система. У јавности има политичког надметања и сукобљавања гледишта, али је то део демократског процеса. Велике

1) Борис Јељцин, председник ЦК Комунистичке партије Руске федерације

разлике се, међутим, јављају око будућности Југославије као савезне државе. Једни мисле да треба да буде савезна држава са надлежностима у области финансија, спољне политике и одбране, а други предлажу уговорну заједницу држава по узору на Европску заједницу.

Горбачов је овакве предлоге окарактерисао као назадне и додао да југословенски народи живе заједно и измешано и да је потпуно разграничење немогуће. Горбачов је подсетио на један од својих последњих говора и да је том приликом упутио поруку народима Совјетског Савеза: „Живели смо заједно и заједно ћемо се извући из тешкоћа, ако се будемо делили биће само сукоба, а може доћи и до грађанског рата”. Кључни је договор о подели овлашћења у будућој држави. Потребан је толерантан и отворен дијалог који треба да разјасни „шта је шта”. Оно што сада заговорници самосталности појединих делова Совјетског Савеза заговарају, представља „нови феудализам”. Ово су централна питања за Совјетски Савез за која треба наћи одговор у блиској будућности.

На крају разговора, заједнички је констатовано да је овај сусрет био веома користан и да дијалог треба наставити као и размену искустава о питањима која су слична у обе земље.

На састанку КЕБС-а у Паризу разговарао сам за време заједничког ручка с немачким канцеларом Колом.

На моје упозорење да Словенија и Хрватска злоупотребљавају тзв. демократизацију за остваривање својих сепаратистичких циљева и да се у Југославији отворено прибојавамо да за такво њихово понашање имају подршку у Немачкој, Кол ми је рекао сасвим категорично, да „док је он на власти, Немачка никада неће подржати сепаратизам ни растурање Југославије”. Гледа ме у очи и не трепће. Он мисли да ја не знам шта све Немачка ради на разбијању Југославије. А да он то не зна – било би наивно и помислити.

23. новембар 1990.

Вељко Кадиевић ме обавештава о току припреме за хапшење у Хрватској поводом кршења Закона о народној одбрани. Непобитно су доказане чињенице за покретање судског поступка и то ће бити учињено наредних дана, само се постављају два питања о којима жели да се консултује.

У дилеми је да ли генерала Шпегеља прво ухапсити и водити поступак, па потом тражити сагласност владе Хрватске, с обзиром на имунитет, или прво тражити сагласност.

Такође пита, да ли мене и Анту Марковића формално да обавести пре или после хапшења.

У вези с првим питањем договорили смо се да иду по закону: прво тражити сагласност владе Хрватске. Ако не буде дала сагласност,

онда се хрватска власт у целини идентификовала. После тога ћемо га вероватно ипак ухапсити под притиском јавности, када се обелодане све чињенице.

У вези с другим питањем договорили смо се да Анту не треба формално обавестити, јер би могао да прави компликације.

28. новембар 1990.

Дрновшек тражи разговор. Пита како ћемо се понашати ако Словенци на референдуму донесу одлуку о отцепљењу.

Сагласићемо се. Донећемо закон о разграничењу и када буде спроведен поступак разграничења, нека се одвоје. Ако им референдум не успе, требало би да њихова влада поднесе оставку. То је мој став.

Верује да ће референдум успети, али је тужан због тога. Жао му је што није поднео оставку после победе ДЕМОС-а у Словенији. Сада му је све касно.

Месић је донео писмо Председништва Хрватске – траже да им уступимо из ЈНА борна кола, топове и друго наоружање да се супротстављају „наоружаним одметницима и хајдучији” – Србима који не прихватају брисање свога народа из устава и политику отцепљења од Југославије. Да им дамо оружје да боље туку Србе. Мораће мало да причекају.

ДРЖАЊЕ САД, НЕМАЧКЕ И МАЂАРСКЕ ПРЕМА ЗБИВАЊИМА У ЈУГОСЛАВИЈИ

На пријему поводом Дана Републике Зимерман, амбасадор САД, интересује се да ли ћемо употребити војску да спречимо отцепљење Словеније. Кажем му да нећемо, ако већина бирача донесе такву одлуку. Он сумњичаво каже да се са таквим мојим ставом не слажу неки генерали. Ја му одговарам да се и неки цивили не слажу, па ништа.

Амбасадор Аустрије се интересује у истом смислу, али, кобајаги, Аустрија се плаши да услед евентуалних сукоба на тлу Словеније, Словенци не почну масовно да беже у Аустрију.

Немачка обавештајна служба за Југославију први пут у свом извештају износи да је „Југославија тешка за доношење било каквих дефинитивних судова и ставова о њеној будућности, те да Немачка и остале западне земље желе Југославију у садашњим границама, без обзира какво ће бити њено унутрашње уређење”.

Просто је невероватно да јединство Југославије претпостављају идеолошким променама. Очигледно лажу. Желе да нас дезоријентишу, да им поверујемо, а пуном паром раде на растурању Југославије.

10. децембар 1990.

Добијам врло поуздано обавештење да су САД задужиле Мађарску да свим могућим средствима и уз потребну америчку помоћ раде на рушењу социјалистичког поретка и јединства Југославије, а нарочито да раде против Србије.

Пре две недеље у Будимпешти је боравила висока група стручњака ЦИА а 4. децембра је завршен радни договор стручњака ФБИ-а и стручних органа мађарског МУП-а. На оба сусрета расправљано је о заједничком раду и сарадњи у овим областима а прихваћена је специјализација мађарских стручњака по питању националне безбедности, информације и документације.

Мађарима је одређена улога да свим могућим методама и средствима у миру, уз америчку материјалну и стручну помоћ, руше социјалистички поредак и јединство Југославије. Посебно је апострофирана Србија, а да то чине преко својих сународника (Мађара) у Војводини, јер је по америчким проценама она још једини ослонац социјализма, а самим тим и препрека да остваре своје циљеве и у Југославији. Мађарима је замерено што до сада нису створили добре позиције у Југославији и сугерисано им да се по том питању максимално ангажују.

Одлучено је да све догађаје у Хрватској и Словенији тенденциозно и позитивно приказују у својим средствима јавног информисања. Такву улогу према осталим источноевропским земљама, уз максималну помоћ САД, превзела је Немачка.

Сувишан је коментар. Једно јавно причају а друго тајно раде и то не само САД, него и Немачка и Мађарска, преко којих САД остварује политику разбијања Југославије ради својих идеолошких и стратегијских интереса.

Вељко Кадиевић припремио информацију за Председништво о стварању паралелне ХДЗ-овске војске у Хрватској и предлогу Одлуке Председништва којом се Хрватска позива да ту војску добровољно разоружа у року од 10 дана. У противном ће бити поведена законом предвиђена акција кривичног гоњења и разоружавања. Предлоге ћу изнети на седници 12. о.м.

На саветовању у Отави, Збигњев Бжежински дао је следећу оцену и перспективу догађаја у СССР-у:

„Проблеми у СССР-у су таквог карактера да не могу бити савладани од постојеће државе која не функционише. Због тога ће Горбачов морати да поднесе оставку или ће доћи до војног удара – диктатуре, која ће затим бити оборена од стране побуњеног народа, на сличан начин као у Румунији. Иза тога следи распад на више држава од којих ће неке постићи споразум о некој врсти уније, док ће се друге потпуно одвојити. Због тога је његов савет Западу да већ сада отпочне интензивне контакте и сарадњу са појединим совјетским републикама и да на тај начин ствара предуслове за њихово мање болно осамостаљивање, кад за то дође време.”

Није рекао да је то тријумфалан резултат политике САД, али се то ваљда подразумева, јер је нагласио да треба подржати Украјину и балтичке републике да стекну пуну независност још пре него што дође до потпуног распада СССР.

12. децембар 1990.

У договору са Вељком Кадијевићем одложио сам за десетак дана разматрање информације о паравојним организацијама у Хрватској и мерама које треба предузети. Формални разлог је захтев Месића и Дрновшека да сачекамо Тупурковског да се врати из Аустралије, а стварни је разлог да не узнемиравамо јавност док се заврши други круг избора у Србији. Да нам нико не може рећи да смо на било који начин утицали на бираче. Договорено је да Вељко и Месић у међувремену обаве разговор с Туђманом, да се искористи време за стварање јавног мњења о томе да је све покушано споразумом, пре предузимања евентуалних драстичних корака.

Одлажемо, мада нам време није савезник. Време ради против нас.

13. децембар 1990.

Пера Грачанин даје ми на увид забелешке о провереним информацијама да је хрватски министар информација понудио америчком амбасадору Зимерману да САД може у Хрватској стационарати своје трупе намењене акцији у Голфу. Амбасадор САД изразио је захвалност, али само ако би то понудила федерација.

Такође, хрватски министар, преко енглеског амбасадора, тражи од Британије стручну помоћ за организовање одбране јадранске обале. Нема одговора. Од кога ће да се брани?

Даље, да је аустријски амбасадор јавио Бечу да је Тупурковски био на пријему у амбасади Аустрије (што није уобичајено за чланове Председништва) – и тражио од амбасадора да буде позван у посету Аустрији.

То је недопустиво и понижавајуће.

23. децембар 1990.

Данас је други круг избора у Србији и Црној Гори. Данас је и референдум о отцепљењу у Словенији. Јуче је донет нови хрватски устав који осамостаљује Хрватску. Донет је јуче и Статут Српске области Крајине у Хрватској, области која не признаје нови хрватски устав. У Босни и Херцеговини Срби су се хомогенизовали и освојили трећину посланичких места у парламенту. У Македонији је неизвесност. На Косову мук. Србија и Црна Гора, верујем, и у другом кругу ће потврдити своје достојанство. Армија се деполитизовала. Иако све то знамо, још је неизвесно какав би расплет могао бити.

Економски програм је пропао, иако се још њиме хвалимо по иностранству. Идеје Председништва о изради новог устава практично су „на леду”, доминира Словенија својим „не”, а и Хрватска је подржава.

Јединствено југословенско тржиште се распада. Републике се утркују да уводе дажбине на робе и имовину власника из других република. Приход у савезни буџет скоро и не уплаћују. Хрватска и Словенија формирају своје војске. Срби у Книну такође. Председништво никако да дође „до даха” да донесе одлуку о разоружању.

Странци јавно свим силама настоје да Југославија опстане, а тајно раде на распаду. Увек имају две опције. Највише зависи од нас самих, а ако од нас зависи – тешко ћемо опстати заједно. Словенци су се практично искључили. Ја сам зато да их пустимо, нека иду, али још сви не мисле тако. Биће мука и са Хрватима, измешани су са Србима. Питање је како избећи грађански рат.

Долазе тешки дани.

24. децембар 1990.

На РТВ у Тирани, Захаијах Цана, познати косовски сепаратиста, изјавио је: „Уколико Албанија не прихвати демократске процесе, не чини добро ни Косову, јер су САД обећале да ће подржати уједињење Косова са Албанијом уколико Албанија отпочне са демократским променама.”

Лепо обећање. Ако послушају, добиће велики поклон. Најслађе је поклањати туђе.

25. децембар 1990.

Бије се велика битка за расплет југословенске кризе. Пре неколико дана на седници Председништва оценили смо да економска политика за 1990. у битним питањима није остварена, и да се за 1991. мора мењати, тако да се уз сузбијање инфлације избегне даљи пад производње. Анте је просто излудео. Мисли да радимо против њега. А он је стварно довео привреду до пропасти.

Јавља ми Вељко ток јучерашње седнице СИБ-а на којој су

утврђивали политику за 1991. и буџет. Остали су до 24 ч и нису се договорили. Анте је предложио за ЈНА буџет који значи потпуну ликвидацију војне индустрије. Оставља им само плате и исхрану за војску, а даље снабдевање оружјем своди на нулу. Вељко је то одбио и предложио неки компромис (уместо смањења 10%, само 5%).

Данас је поново разговарао Вељко с Антом и овај му је понудио да прихвати тај компромис, с тим да се ЈНА и Вељко декларишу „уз СИВ”. Дакле, да може да објави јединство.

Вељко му је поставио четири услова за јединство:

Прво, да федерација није само место (како то желе Словенци и Хрвати), него и актер у договарању о будућности земље.

Друго, да федерација није само СИВ него и Председништво и Скупштина СФРЈ и да не покушава да се представља као надлежан за све. (На то му је Анте рекао: „А зашто је Председништво стално против нас?”)

Треће, СИВ треба поред Програма економске политике за 1991. да понуди и минимум функција савезне државе потребних да би се тај програм остварио.

Четврто, ако се то не усвоји, да поднесе оставку.

Кобајаги, Анте се сложио. Чисто сумњам. Гледа да превари Вељка, да га придобије „уз СИВ”, а да се провуче и овога пута празним обећањима.

Према америчким оценама (информација из Вашингтона), „победом Милошевића на изборима у Србији, почео је да се остварује сценарио ЦИА-е о распаду и грађанском рату у Југославији, која већ живи на „нов начин” – више не постоји него што постоји”.

„Више се не поставља питање да ли треба спречити распад Југославије или не, већ како избећи да то не изазове велику нестабилност.”

„Време је да се америчка политика подршке јединству и територијалном интегритету Југославије актуелизује, што није чињено од времена хладног рата.”

„Да се актуелизује” – значи да се јавно саопшти стварна америчка политика подршке распаду Југославије. А за то је крив народ што је изабрао Милошевића или Милошевић што се уопште и кандидовао. Ко зна?

26. децембар 1990.

Саопштење Стејт департмента званично потврђује горе наведену оријентацију: „САД ће се снажно успротивити свакој употреби силе или застрашивања које би блокирало демократске промене, или довело до успостављања недемократског јединства у Југославији.”

Дакле, против су недемократског јединства, а то значи да су пре за демократско нејединство. Све је јасно.

Муџезиновић нас обавештава из Вашингтона о разговору са Зимерманом који се налази службено у САД на реферисању. Зимерман му је рекао да је разговарао у институцијама америчког естаблишмента и свуда наишао на наглашени песимизам у погледу будућности Југославије; да преовлађује оцена да се Југославија распала и да се не виде политичке снаге које би то могле зауставити; да је он свуда говорио да верује да ће Југославија опстати, али признаје да није имао јаким аргумената да то докаже.

Јадни. Жао им, само што не плачу за Југославијом.

Ваљда би он њих требало да обавести о стању у земљи где ради. Отишао је да му дају коначне директиве, а не процене.

Разговор у Србији о економској политици и буџету Југославије за 1991. годину. Присутни Слободан, Станко Радмиловић, Југослав Костић¹⁾, Радоман Божовић²⁾, Зеленовић и ја. Разговор је у функцији припрема за седницу ПСФРЈ данас у 14 ч.

Слоба навалио да Председништво тражи оставку Анте Марковића. Ја га убеђујем да то не можемо постићи јер се други не слажу. Нека то тражи делегација Србије у Већу република Скупштине СФРЈ. Њему се то не допада, каже нема исту снагу. Па, можда нема, али Председништво се с тим неће сложити, немамо већину за такав захтев.

Опет одбијају програм глобално. Кажу, не прихватају га због Анте Марковића, јер њега не прихватају. Додуше, ни програм није богзна шта. Ја им саветујем да буду практични, да нападају слабе тачке програма, па ако не успеју, могу да траже оставку владе.

Слаба вајда. Мука је што се Зеленовић слаже с њима, а они сви како Слоба каже.

Не можемо остати без владе, то би било врло опасно. Не бисмо могли другу да формирамо и само бисмо убрзали распад земље. То им кажем, а они одговарају – па нека се распадне, боље сада него кад нас Анте потпуно упропасти.

Није то баш тако. Питам их ја шта ћемо сутра да радимо кад у Хрватској избије грађански рат, а сви Хадезеовци су наоружани. Треба да створимо услове да бранимо Србе. Ако се растуримо упропастићемо српски народ у Хрватској.

Ништа не помаже. Остали смо свако при своме. Шта ја могу.

Чујем на ТВ, Скупштина Србије усвојила одлуку о финансирању буџета за први квартал 1991. па одлучила да 50 одсто пореза на промет задржава за своје финансирање. (По закону може 25 одсто.) Ства-

1) Југослав Костић, председник Председништва Војводине

2) Радоман Божовић, председник Извршног већа Војводине

рно не разумем шта то раде. Федерација је доведена до колапса, нико јој не уплаћује приходе. Слободан ме убеђује да они само врше компензацију дела који им дугује федерација за подстицај пољопривреде и неразвијене, а ево сада испада да им је то планирани извор прихода за редовно финансирање.

То морамо расправити. Ако мисле да тако ликвидирају федерацију, онда раде против самих себе. Рано је да ликвидирамо државу, биће нам потребна као механизам за одбрану сопственог народа ван Србије. Како мисле да финансирамо војску, или како мисле да бранимо српски народ без савезне војске?

1. јануар 1991.

Протекла је 1990. година. Много се тога догодило. У току те, 1990. године био сам: у Чилеу, Аргентини и Бразилу; у Зимбабвеу, Боцуани и Уганди, у Малезији, Кореји и Јапану; у Њујорку и Паризу. Говорио сам на Самиту петнаесторице у Куала Лумпуру; на Генералној скупштини УН у Њујорку; на Самиту о деци у ГСУН; на Самиту КЕБС-а у Паризу.

Сусрео сам се са Горбачовом, Бушом, Митераном, Вајцехером¹⁾, Озалом²⁾, Сухартом³⁾, Махатиром⁴⁾, Колом... разговарао сам са председницима држава или влада Јапана, Кореје, Малезије, Индонезије, Индије, Турске, Боцуане, Уганде, Зимбабвеа, Нигерије, Замбије, Сенегала, Бразила, Аргентине, Чилеа, Перуа, Венецуеле, Еквадора, Јамајке, Гватемале, САД, Канаде, Француске, Немачке, Румуније, Бугарске, Белгије, СССР-а. Тешко је све и набројати. Са некима и по више пута. Нико од њих није био равнодушан према оном што се збива у Југославији.

Говорио сам два пута у Скупштини Југославије – поднео два значајна експозеа, а поред тога давао завршне речи у дебати. Имао сам двочасовни директни наступ на телевизији – интервју и разговор са гледаоцима.

Посетио сам све републике и покрајине тражећи излаз из политичке кризе.

Иступао сам јавно у функцији предизборне кампање.

Пала су на изборима стара руководства у свим републикама изузев у Србији и Црној Гори. Југославија је идејно преполовљена.

Словенија је на референдуму одлучила да се одвоји у самосталну државу. Нека јој је са срећом.

Уједињена је Србија. И Срби су се први пут у послератној историји ујединили широм Југославије. Срби у Босни и у Хрватској су уз

1) Ерих фон Вајцехер, председник СР Немачке

2) Тургут Озал, председник Републике Турске

3) Сухарто, председник Републике Индонезије

4) Мухамед Махатри, председник Владе Малезије

Србију, Црна Гора такође. То је свакако највећи догађај у Југославији 1990. године, од значаја за будућност.

Албански сепаратисти су сатерани у хорсокак. Више их нико и не подржава. Сваки њихов покушај у Скупштини Југославије или у Председништву СФРЈ да се питање Косова стави на дневни ред – одбија се. То је ствар Србије. Зар се могло пре две године поверовати да ће се догађати тако нешто?

На изборима у Србији Социјалистичка партија добила 78 одсто посланика а Слободан 65 одсто бирача за председника. Цео Запад очекивао да ћемо бити поражени. Морам признати да сам и ја страховао.

3. јануар 1991.

Како се Американци грубо и немилосрдно мешају у унутрашње ствари других држава, најбоље може показати информација коју сам данас добио о разговору америчког амбасадора у Варшави Сајмонса а Лехом Валенсом¹– 13. децембра 1990. године.

Амбасадор изричито захтева ко треба у пољској влади да буде министар за привредне реформе а ко за унутрашње послове. Такође захтева да Пољска подржава Горбачова све док он не пропадне, а потом да подстиче национализам у Русији, Белорусији и Украјини и распад СССР-а.

Амерички амбасадор Сајмонс пренео је председнику Валенси спремност САД да и даље подржава економску и политичку трансформацију Пољске, али и забринутост због појава које је угрожавају. Нагласио је интерес САД да се у новој пољској влади обезбеди континуитет ресора привредне реформе и економске оријентације земље задржавањем Балцеровича и наставком његовог програма. Такође, да се задржи Кристоф Козловски у ресору унутрашњих послова, јер је са њим успостављен сталан и садржајан контакт и остварени су значајни стручни договори. Амбасадор је рекао да САД имају поверење у те две личности.

Валенса је прихватио прилаз и сугестије Сајмонса.

Током разговора амерички амбасадор је сугерисао смиривање пољског прилаза према СССР-у. Истакао је да САД подржавају линију Горбачова у очувању јединства СССР-а, што је гарант стабилности на ширем простору. У том смислу тражио је ангажовање Валенсе на усаглашавању наступа, полазећи од те чињенице. Сајмонс је нагласио да би САД имале разумевања и за напоре КГБ и совјетске армије у сређивању ситуације, уколико је њихова активност на линији подршке Горбачову. У том смислу САД би подржале и завођење ванредног стања, ако буде неопходно. Међутим, уколико би дошло до пада Горбачова, САД би заузеле исто становиште према СССР-у као и

1) Лех Валенса, председник Републике Пољске

према Пољској 1981. У тим околностима изменила би се и пољска улога у односу на СССР. Пољски простор био би значајан за пропагандне и друге офанзивне акције на подстицању националиста у Русији, Украјини и Белорусији, а ту би и пољска помоћ била неопходна. Сада, док је Горбачов на власти, САД не желе да се учини ништа што би прелазило оквире договора са њим и отежавало му ситуацију.

Валенса се интересовао за амерички став према Јељцину, са којим одржава одређене везе. Амерички амбасадор је одговорио да у њега немају поверење, јер „као националиста може да покрене талас стварања нове руске империје”.

Колико је стварност далеко од декларација о слободи и самосталности држава и народа. Чиста хегемонија. Циљ не бира средства. Сви они у нашој земљи који се уздају у то да дођу на власт уз помоћ и подршку великих сила морали би да знају да би постали њихове слуге. Можда и знају, али им то не смета.

ТАКТИКА ЗАПАДА У ОЧИМА ГЕНЕРАЛШТАБА ЈНА

4. јануар 1991.

Вељко Кадијевић тражи пријем. Информише ме о најновијој процени војске. Нашироко и надугачко. Пре свега објашњава глобалну светску ситуацију, са становишта остваривања америчке глобалне стратегије.

Каже, цепање СССР је заустављено. Сви људи, изузев Горбачова, који су радили на цепању СССР су отишли (Јаковљев¹), Шеварднадзе, и др.). Питање је да ли ће Американци моћи до краја да се ослоне на Горбачова. У сваком случају намера је САД даља дестабилизација СССР-а. Војни изасланик СССР рекао је Вељку да су војска и партија дали Горбачову рок до краја марта да заустави распад СССР-а или ће у противном ићи на друге мере.

Вељко покушава доста натегнуто да извуче закључак да САД неће успети да оборе социјалистичку власт у СССР и да ће СССР успети да се супротстави распаду.

У Југославији, додаје, не остварује се оно што је Запад очекивао – није победила десница. (Ваљда мисли да није свуда победила?)

Када се те две ствари споје, види се да нису успели да сруше социјализам свуда где је аутентично настао (СССР, Југославија, Кина, Куба и сл.).

Тврди да у Голфу ствари не иду према америчким очекивањима, а у ИЕ земљама, где су променили режиме, јављају се огромни проблеми.

1) Александар Јаковљев, члан Политбироа ЦК Комунистичке партије СССР

То су, по Вељку, кључне ствари, које ће утицати на будуће токове.

Даље детаљнија разјашњења:

Запад ће помоћи Горбачову ако он буде носилац диктатуре о којој је говорио Шеварднадзе. Цитира „Тајм”: „Горбачов има за циљ да себе одржи на власти и да очува целину СССР-а”.

Кажем му да је нелогично да ће Запад помоћи Горбачову да диктатуром одржава јединство СССР. Горбачов је за САД само погодна личност за остваривање њихових циљева, а циљ им је потпуно разарање СССР и у државном и у привредном и у политичком смислу. Можда Горбачов има такве циљеве, али САД имају другачије, то је јасно.

Потом каже да ће Југославију напасти свим средствима која им стоје на располагању. Желе да докрајче промену власти у њој по сваку цену.

У томе се слажемо. Али се фронт неће свести само на Југославију јер би то значило одустајање САД од глобалне стратегије. Можда ће им овде бити и најтеже али ће они даље наступати планетарно.

Каже да ће према појединим ИЕ земљама ићи диференцирано.

(Па наравно. Тамо су главни посао завршили.)

Затим додаје да ће САД тражити решење за осигурање својих дугорочних интереса ако се икако може избећи сукоб с муслиманским светом а нарочито да се избегну амерички губици у људству.

Из свега Вељко закључује:

Запад је и даље у офанзиви, али ствари не теку лако, а Југославија ће бити у центру њиховог интересовања.

Вељкова процена Западне тактике према Југославији :

Полази се од тога да је већ створен спој унутрашњег и спољног фактора који сложено раде на рушењу уставног поретка.

Ради се по две линије.

Прва је, рушење левих снага у Србији и у Црној Гори, као и на нивоу федерације, пре свега одговарајућом економском политиком која ће изазвати немире и побуне, захтевајући нове и нове изборе све док не падну леве снаге.

Друга је, акција цепања Југославије у оквиру које ће се покушати компромитовати Србија као „тврда”, а ако то не успе, онда ће стварно ићи на цепање Југославије и изолацију Србије и Црне Горе. Овоме изгледа сада дају предност.

Актуелности које ово потврђују:

– Процена ЦИА није објављена случајно (о скором распаду Југославије). То је у функцији акције.

– Мађарска је до краја ушлетена у нелегалну испоруку оружја Хрватској у функцији рушења Југославије.

– Обе америчке обавештајне службе сарађују са Мађарском у истој функцији.

– Изјава Стејт департмента јасно говори о примату „демократских” метода над „присилом” у Југославији. (Примећује да се морало реаговати званично, јер је то уплитање у унутрашње ствари наше земље.)

– Слично је изјавио и Враницки.

– Догађаји у Албанији су у истој функцији.

Изјаве Кучана и Месића јасно указују да они рачунају на подршку страног фактора.

Постоје четири крупне ствари око којих се треба одредити и на њима истрајати:

1) Економску политику владе држати на оку и не дати јој да остварује први циљ: побуне, штрајкове и нове изборе. Треба детаљно разрадити стратегију како се то може спречити.

2) Не сме се ни на који начин дозволити одумирање савезне државе путем политике свршеног чина, а пре свега на питању финансирања федерације и на искључивању савезних институција из разговора о будућности Југославије.

3) Мора се напасти завера (спољног и унутрашњег непријатеља) која је усмерена против ЈНА и Југославије. Треба хитно, или донети предложене одлуке у вези паравојних организација, или покренути судски поступак. Треба реаговати на спољно мешање у наше унутрашње ствари (САД и Враницки).

4) Треба убрзати стварање СКЈ – Покрет за Југославију на целој територији Југославије.

(То Вељко каже! Као да није видео искуство Анте Марковића са формирањем партије. Тотално је поражен на изборима.)

У вези са тачке. 2. – Одумирање савезне државе, врло јасно свима треба рећи (и домаћем и страном фактору) да се политика свршеног чина не може прихватити. Наш став о демократском договарању претпоставља поштовање уставног поретка СФРЈ и у том процесу савезне институције имају своје обавезе и своју улогу (укључујући и ЈНА).

Ако буде покушаја да се ствари решавају политиком свршеног чина, онда се мора реаговати по закону укључујући и ванредно стање, ако другачије не може.

Политика свршеног чина може да изазове рат.

У разговорима с републикама треба да полазимо од следећих принципа:

1) Сваком *народу* треба признати могућност да бира солуцију (али не и Републици нити народности)

2) Конфедерација није држава. Постоје унитарне и федералне државе (макар и са минималним функцијама)

3) Сваком се *народу* може дати и могућност да одабере останак или излазак, али и право објашњење шта то значи, а не да се народ политичком манипулацијом доводи у заблуду о чему одлучује.

4) Треба да се обезбеди јединствени поступак и јединствена кон-

трола изјашњавања народа што треба законом утврдити.

У вези са паравојним организацијама Вељко каже:

– Војска која је створена као „ХДЗ војска” мора се распустити, а оружје се мора предати. Не сме се насести на трикове о њиховом претварању у резервну милицију.

– Они који су то урадили могу бити помиловани, али морају бити политички дискредитовани и смењени.

– Стране земље које су умешане морају јавно бити осуђене.

Пут за све ово је или усвајање и спровођење предложене одлуке, или суђење, и то јавно.

Спремили су документовану ТВ емисију од пола сата која ће згранути свет.

Ето тако војска процењује и предлаже. Без обзира на евентуалне мањкавости анализе, оно што се односи на нашу државу, је прихватљиво, само треба убрзати акцију. Не одлагати вечито.

За време разговора Вељку доносе поруку: по подне хитна седница СИБ-а. Проверава телефоном о чему се ради. Кажу му да су дошли до изузетно важног документа о провали у платни систем земље. Послаће Бровета на седницу СИБ-а. Кажем му, сто посто се ради о Србији, јер у противном ништа не би било хитно.

5. јануар 1991.

Сабајле, у 8 ч. (иако је субота), зову ме специјалом: са синоћне седнице СИБ-а треба да ми уруче хитну информацију.

Доносе је.

Србија је позајмила (одлучила да позајми) од Народне банке Србије, из примарне емисије, 18,2 млрд. дин. ради исплате пензија, отплате ино дугова и сл. Док јој не притекну приходи. Одлуке Републичке скупштине објављене су у „Службеном гласнику”, у поверљивом издању, а неко је то послао Анти Марковићу.

СИБ је драматизовао питање до краја. Обуставио је свако пословање са девизама (и плаћање иностранству), свако кредитирање из емисије итд. Одредио је контролу свих народних банака република и аутономних покрајина.

Јавља ми се Вељко и прича, према Бровету, како је било на СИБ-у. Марендић¹⁾ је тражио да се похапсе одговорни у Србији, подржао га Аца Митровић и наравно Анте, али се СИБ поделио. Заузет је став да се ствар испита и врате паре, ако су искоришћене.

Зовем Слободана и причам му. Њему се већ јављао Анте Марковић. Слоба све зна, али умањује проблем. Каже да и други то раде, а

1) Божидар Марендић, члан СИБ-а из Хрватске

само нас гањају. Словенци су тако покуповали 2 млрд. долара девиза и изнели из земље, а Анте није ни прстом мрдноу.

Биће потребно и да се договоримо о Слободановом и мом наступу 10. I. о.г. на састанку у ПСФРЈ са председницима република о политичкој будућности Југославије. Размишљам о томе.

Слободан треба да наступа у име српског народа, а ја у име Југославије.

Слободан треба да каже да право на самоопредељење припада народима. Српски народ полази од тога да данас има своју јединствену федеративну државу и жели да као народ одлучује са те позиције о својој будућности. Српски народ жели да живи у једној држави, са једнаким грађанским правима, са једним међународно признатим границама, једном војском, новцем, тржиштем. Ко год жели са њим да живи на равноправној основи добродошао је. За нас држава може бити унитарна или федерална. Конфедерација није држава и о томе као народ не желимо да размишљамо. Федерација са минималним функцијама које ће се ефикасно извршавати је најпогоднији облик за функционисање Југославије. То практично значи да ми републикама оспоравамо отцепљење, јер то право њима не припада, него народима.

Ја бих требало да кажем да сваки разговор о будућности мора поћи од тога да постоји Југославија, њен Устав и закони, да постоје њене институције са одређеним правима и надлежностима. Према важећем Уставу, ни једна се промена Устава СФРЈ и закона не може извршити без одлука органа савезне власти. Сваки разговор о будућности који полази од политике свршеног чина, да Југославије фактички нема, неприхватљив је. Једино поштовање Устава и Закона СФРЈ, док се другачије не одлучи, може бити прилаз за разговор у коме ће, у складу са Уставом, учествовати и органи федерације.

Наравно да ће и једно и друго бити дочекано на нож, али ми треба то и да објавимо. Велика битка тек почиње.

7. јануар 1991.

Јавља ми се телефоном Милан Кучан. Протестује што сам за 10. I 1991. заказао седницу Председништва СФРЈ, заједно са председницима председништва република, о политичкој будућности Југославије. Он је, наводно то предложио, али не седницу него састанак. (Хоће да искључи званичне органе федерације.) Правим се да не разумем у чему је проблем, и кажем, му да не брине, јер нико никоме ништа не може да наметне. Размислиће да ли да дође.

Његова је ствар.

Разговор са Слободаном Милошевићем.

Изложио сам Слободану своје мишљење шта би он требало да каже на седници у четвртак 10. о.м., а шта би требало да кажем ја. У потпуности се слаже. Каже да би он то рекао свакако, чак и да се нисмо консултовали.

8. јануар 1991.

Разговор са Станком Радмиловићем у СПС (пре почетка састанка о конкретним питањима). Мало га критикујем шта то све раде са емисијом, и са приходима који припадају федерацији.

Објашњава да би без тога сигурно изгубили изборе, јер више од пола републике не би примило плате и пензије. Анте се чудило и крстио како то да нисмо „банкротирали”, а ми смо га надмудрили. То је суштина.

Слоба је очигледно избегавао да ме обавести, јер са функције председника Председништва СФРЈ то не бих могао да оправдам.

На завршетку разговора наиђе Слоба, а Станко му каже: „Молим те да ме заштитиш од критике председника Председништва СФРЈ.” На то ће му Слоба: „Заштитићу те што си узео паре, али те нећу штитити што си предлагао доношење закона и одлука. Све је то могло да се оствари и без формалних одлука Скупштине. Тако сви други раде.”

Раде и то у обилним количинама и пре нас и више од нас.

ФОРМИРАЊЕ ПАРОВОЈНИХ ЈЕДИНИЦА И ИЛЕГАЛАН УВОЗ ОРУЖЈА

9. јануар 1991.

Седница Председништва СФРЈ, која је дуго припремана и најављивана. На дневном реду је информација о неовлашћеном увозу оружја и формирању паравојних јединица у функцији припреме насилног отцепљења од СФРЈ, као и предлог одговарајућих одлука и мера Председништва СФРЈ. Информацију и предлог мера поднео је ССНО.

У информацији пише да се на више делова територије СФРЈ, на нелегалан начин увози и набавља наоружање и неовлашћено се формирају оружани састави, ван ЈНА и територијалне одбране. Очигледно је да је циљ свих таквих активности да се, супротно Уставу СФРЈ и савезним законима, створе паравојне организације које би биле под командом републичких органа, односно појединих странака и организованих група.

У Хрватској се интензивно ради на стварању властите оружане силе ради насилног угрожавања Уставом утврђеног уређења СФРЈ.

С тим циљем је организована и реализује се илегална набавка великих количина наоружања и муниције.

На територију Хрватске се, противно законима којима су регулисани промет наоружања и војне опреме и царински поступак, интензивно увози наоружање и муниција. Тако је, на пример, у последња два месеца ушло десет шлепера РО „Чазматранс“ који су превозили наоружање и муницију из војних складишта у Мађарској. Ово оружје и муниција набављено је преко Радне организације за спољну трговину „Астра“ из Загреба. На илегалној набавци овог наоружања и муниције у иностранству и њиховом дотуру у земљу, непосредно су се ангажовали чланови владе Хрватске (министри за одбрану, унутрашње и спољне послове) и њихови органи. При томе је обезбеђивана специјална заштита и оружана пратња од преласка државне границе до истоварних места (складишта „Св. Недеља“ код Самобора, „Мостине“ код Сплита и др.). Оружје је илегално увозено и на друге начине и из других земаља. Илегалним увозом из иностранства у Хрватску је допремљено више десетина хиљада потпуно нових аутоматских пушака типа „калашњиков“ и другог оружја, као и више милиона бојевих метака.

Поред овога, у Хрватској се сада воде преговори са појединим страним извозницима наоружања ради набавке противоклопног, противавионског и других врста наоружања.

Овако набављено наоружање и муниција тајно су дистрибуирани по територији Републике и подељени искључиво лицима хрватске националности која су проверени активисти ХДЗ. На овоме су се ангажовали органи Министарства одбране и поједини чланови месних одбора ХДЗ, а обезбеђење су вршили припадници специјалних јединица Министарства унутрашњих послова. Само на овај начин је наоружано на десетине хиљада лица којима је подељено и по 150 бојевих метака.

Спрегом органа власти и руководећих активиста ХДЗ, унутар те политичке партије, која је регистрована за легалну политичку делатност и налази се на власти, створена је и наоружана илегална, паравојна организација на читавом простору Хрватске. Основни критеријуми при избору лица којима се ова организација попуњава су: национална припадност (хрватска); хрватско државотворно усмерење и негирање Југославије; провера на извршењу задатака десног политичког усмерења и спремност на беспоговорно извршење наређења. У том смислу полаже се и заклетва. Разрађени су комплексни планови за употребу тих наоружаних састава против јединица и установа ЈНА по гарнизонима на територији Хрватске. Организовано је непрекидно посматрање јединица, објеката и активности у гарнизонима ЈНА. Прикупљају се адресе становања и праве спискови старешина ЈНА, процењује њихова политичка опредељеност и разрађују мере за ликвидацију појединих одговорних старешина ради обезглављивања јединица и спречавања њихове употребе. Планирају се

ликвидације старешина који се на знак узбуне позивају у јединице и војних курира – позивара. Ради застрашивања, планирају се и разне мере одмазде над њиховим женама и децом, све до ликвидације. За извршење ових задатака већ су формиран диверзантско-терористички састави у оквиру којих су и групе за тзв. „тиху ликвидацију”. Егзекутори, на основу сачињених „црних листа”, извршили су извиђање станова војних лица и знају кога треба да ликвидирају.

Планиране су мере за спречавање изласка јединица из касарни постављањем различитих барикада и препрека, па чак и митраљеских гнезда код војних објеката. Разрађене су и мере за искључивање струје и воде, прекид телефонских веза и преотимање релејних чворишта, ради дезорганизовања система руковођења и командовања.

Активно се ради и на разбијању јединица ЈНА изнутра. У том циљу се и врбују поједине старешине за сарадњу са војним саставима ХДЗ и постављају им се задаци обавештајног и субверзивног карактера.

Наведене активности интензивно се спроводе већ више месеци.

На основу начина организовања, планираних циљева и облика дејстава неспорно произилази да се ради о терористичкој страначкој паравојној организацији, чије постојање је у супротности не само са Уставом и законима СФРЈ, већ и са међународним конвенцијама и актима које признаје СФРЈ.

Без обзира што се ове мере и активности ХДЗ спроводе тајно, због њихове масовности оне нису остале незапажене, нарочито у национално мешовитим срединама. Српско становништво на ово жестоко реагује, а део се илегално наоружава, сачињава спискове активних и наоружаних чланова илегалних група ХДЗ и предузима друге противмере, што све повећава могућност директних међунационалних оружаних сукоба.

Потом се у Информацији ССНО истиче да је поводом разматрања догађаја у Книнској крајини, Председништво СФРЈ на седници 2. октобра 1990. године, између осталог, затражило да се изврши детаљна анализа узрока који су довели до међунационалних оружаних сукоба и утврдило обавезе за све надлежне органе како би се пронашли мирни путеви за решење конфликтне ситуације и захтевало да органи Републике Хрватске сагледају и отклоне узроке који изазивају страх, отпор па и масовну грађанску непослушност, укључујући и повлачење јединица милиције специјалне намене, да се ослободе неоправдано притворени, да се у легалном поступку обезбеди враћање незаконито узетог оружја, уклоне барикаде и страже, ослободе комуникације и обезбеди јавни ред и мир, гарантују слободе и сигурност свих грађана. Каже се да ови захтеви Председништва СФРЈ, у основи, још нису реализовани.

Информација даље говори о самоорганизовању Срба у Крајини.

На подручју Книнске крајине формиране су наоружане групе за које се оружје набавља на различите противзаконите начине. У том

подручју се налази неколико хиљада различитих пушака и пиштоља па и ручних бацача, а из радних организација изузете су знатне количине експлозива који се користи за израду импровизованих експлозивних направа.

Од наоружаних лица српске националности формиран су оружани састави и штабови за употребу на појединим комуникацијским правцима. Ови састави врше запречавање комуникација, контролу кретања и стално осматрање и обавештавање које се обједињава у одговарајућем центру у Книну. У последње време изводе се диверзантско-терористичке акције чији извршиоци нису идентификовани. Откривени су само починиоци крађе наоружања ЈНА. У надлежности војних правосудних органа покренута је истрага против 16 лица због одузимања наоружања из војног транспорта на железничкој станици Книн. Мада је ово оружје у целини враћено, истрага је у току и усмерена је на откривање организатора овог дела.

У целини гледано, на подручју Книнске крајине створено је такво стање да целокупну власт врше локални органи независно од републичких органа у Хрватској, што омогућава да створена паравојна организација делује слободно. Истовремено, са стварањем ове паравојне организације, политичка партија ХДЗ илегално је наоружавала и организовала хрватско становништво у околним местима, што на овом простору ствара услове за оружане сукобе.

Из информације је веома видљиво да је иницијално наоружавање ради отцепљења започео ХДЗ, а да је српско реаговање последица тога – у циљу самозаштите.

Даље се у информацији каже да се у СР Словенији, такође, врши неовлашћени увоз оружја из иностранства. Наручиване су одређене количине противоклопних средстава и аутоматског оружја, а испитиване су и могућности за увоз противавионских ракета. Отворено се прети употребом ових формација против јединица ЈНА. Међутим, колико је познато, није дошло до стварања тајне страначке терористичке оружане формације.

Велика количина пешадијског и другог наоружања се, на различите илегалне начине, према информацији ССНО, увози и на подручје Косова. Средства за то се обезбеђују и различитим криминалним активностима (провалама, крађама, трговином наркотицима и сл.). Иако се не располаже поузданим подацима о броју наоружања и људства обухваћеног тајним војним организовањем на Косову, процењени број је толики да представља реалну претњу миру и у овом делу земље.

У закључном делу информације ССНО каже се да изнети подаци указују да су у више делова земље створене или је у току стварање паравојних организација, ван састава легалних и јединствених оружаных снага СФРЈ и под командом органа и појединаца ван Уставом СФРЈ и савезним прописима утврђеног система руковођења и командовања оружаном снагама. Активности и мере које њихови

носиоци предузимају усмерене су на насилно рушење уставног уређења СФРЈ, односно оружану побуну широких размера. Тиме се чине тешка кривична дела кажњива по Кривичном закону СФРЈ (чл. 114, односно 124. КЗ СФРЈ). Та дела су кажњива и ако би остала само у фази припремних радњи. Постојање оружаних састава представља сталну опасност по уставни поредак СФРЈ. Имајући у виду да су ти оружани састави у оквиру међусобно супротстављених националних политичких партија и њихових руководства, они су озбиљна и непосредна опасност за избијање оружаног међунационалног сукоба и грађанског рата на тлу Југославије.

Зато се ово стање мора хитно и безусловно решити на уставан и законит начин.

Органи кривичног гоњења у ЈНА који прате наведене активности, иако су обавезни да по службеној дужности покрену кривични поступак (члан 236. Устава СФРЈ и члан 6. Закона о војном тужилаштву), имајући у виду све последице које би могле бити катастрофалне за судбину земље, о свему томе су информисали савезног секретара за народну одбрану.

Све анализе и процене показују да би кривични поступак и обавезно јавно суђење открили јавности такве поражавајуће чињенице које би у другим деловима земље изазвале реакције које се не би могле контролисати.

Зато ССНО сматра да је за укупне политичке прилике у земљи повољније да Председништво СФРЈ, користећи своја уставна овлашћења, укључујући и право аболиције, то разреши доношењем наредбе о распуштању свих наоружаних састава и њиховом разоружању, уз одговарајућа овлашћења ЈНА.

На крају је упозорено да, уколико се ово не би прихватило, органи кривичног гоњења ЈНА мораће да покрену и спроведу кривични поступак по службеној дужности, са свим последицама које из тога произилазе.

После дуже расправе, која је трајала читав дан, Председништво је донело следећу Наредбу:

1. Ступањем на снагу ове наредбе на територији Социјалистичке Федеративне Републике Југославије имају се расформирати сви оружани састави који нису у саставу јединствених оружаних снага СФРЈ или органа унутрашњих послова и чија организација није утврђена у складу са савезним прописима.

2. Наоружање и опрему оружаних састава из тачке 1. ове наредбе одмах предати најближим јединицама и установама Југословенске народне армије, независно од тога да ли су га прикупили поједини органи у републикама или се налази код разних група и појединаца.

3. Лица која су дошла у посед војничког наоружања, муниције или других борбених средстава, дужна су да их, уз потврду, предају најближој јединици или установи Југословенске народне армије.

4. Активности из тачке 1. до 3. ове наредбе имају се окончати у року од десет дана од њеног доношења. Лица која своје обавезе по овој наредби у потпуности испуне до овог рока не могу бити позивана на одговорност. Према лицима која те обавезе не испуне примениће се мере прописане законом.

5. У вези са спровођењем ове наредбе, по посебној одлуци Председништва СФРЈ, Југословенска народна армија обезбедиће заштиту свих грађана на целој територији СФРЈ, ако то други надлежни органи нису у могућности да учине.

6. Савезни секретаријат за народну одбрану у вршењу инспекцијских послова по овлашћењима из Закона о општенародној одбрани („Службени лист СФРЈ”, број 21/82), контролисаће и извршаваће ове наредбе.

7. Извршаваће ове наредбе обезбеђиваће јединице и установе Југословенске народне армије које одреди савезни секретар за народну одбрану.

8. Ову наредбу објавити у средствима јавног информисања.

Наредба је покушај да се оружје покупи добровољно и да се заустави незаконито наоружавање. Ако то не би успело, што није искључено, с обзиром на жилаве намере сепаратиста, треба рачунати да би ово могло бити само покушај пре одлуке о насилном одузимању оружја. То би свакако, носило велике ризике, али и то се не може искључити.

Директор ЦИА Вебстер објаснио је нашем човеку у Вашингтону „да није тачно да је у њиховом извештају речено да предвиђају у Југославији за 18 месеци грађански рат, али да је тачно да предвиђају распад Југославије”.

Није тешко да предвиђају оно што је постало америчка практична политика. Верују својој држави. Али им не би било тешко да предвиде и грађански рат, јер је он у случају насилног распада, што они „предвиђају”, неминован.

10. јануар 1991.

Седница Председништва СФРЈ о будућности Југославије. Слободан је рекао оно што смо се договорили. У паузи, пре његовог излагања, у мојој канцеларији смо још једном прецизирали све.

Словенци и Хрвати хоће деобни биланс и неку југословенску економску заједницу, мање од конфедерације. Македонци не знају шта хоће, Босанци кажу да хоће федерацију, али може да буде „мека”, Црногорци су са нама. Анте Марковић навалио на српски упад у платни систем земље. Нисам му дао да наметне ту тему.

Сложили смо се да се уважавају савезне институције и републике, паралелно и у складу са Уставом, као и да се одрже разговори између република, пре следећег сусрета. Имајући у виду колико ти разговори између република реално могу потрајати настаје фаза релативног

потискивања органа Федерације у извесном периоду. А пошто је јасно да Словенија и Хрватска неће федерацију него самосталност, изгледи за успех међурепубличких разговора су врло скромни.

15. јануар 1991.

С Вељком Кадијевићем процењујемо ситуацију у вези са спровођењем „Наредбе о предаји оружја и расформирању паравојних организација”. Срби у Хрватској предају оружје, Хрвати не предају. Мора се узети силом, применом закона. Разматрамо све околности и варијанте. Свака води у отпор и крвопролиће. Ако пруже отпор морамо га сломити. Тешко ће бити са индоктринираним народом. Моја је теза да треба покушати убедити их да оружје предају добровољно, иако је мала вероватноћа. Договарамо се да ја обавим разговор са Месићем.

Народ је веома нервозан и очекује одлучну акцију Армије, то је тачно, али је хрватски народ одлучан у другом правцу. То је проблем. Да ли би Армија дошла у сукоб с хрватским народом и где је ту крај? Морам да признам да имамо велике тешкоће. Вељко каже да је војска расположена да иде на радикалну опцију до рушења хадезевске власти. Ако се буду супротстављали, а ја их питам да ли смо у стању да после тога дођемо до друге демократски изабране власти, која ће бити са наше стране. Не за социјализам, него за Југославију. Нема одговора. Ту је кључ проблема. Тежње Хрватске су одвајање од Југославије, а кобајаги борба против бољшевизма. Америка, која их подржава, има циљ – рушење комунизма и по цену разбијања Југославије. И – недопуњују се. А ми, у случају, радикалне варијанте: не можемо доћи до нове демократске власти, доживећемо крвопролиће, мораћемо да спроводимо војну власт бар годину дана, бићемо изоловани од света, том акцијом бисмо прекинули сваки напор за расплет политичке кризе ‘мирним путем, убрзали отцепљење Словеније, повећали отпор Албанаца. Зато треба покушати да добровољно предају оружје, да их политички дискредитујемо, а не да им обарамо власт, да судимо појединцима, а не држави, да држимо „мир” у покушају да решимо политичку кризу без крви. Крв ћемо проливати, ако другачије не буде могло, само за територије где живе они народи који желе да остану у Југославији.

Сложили смо се да покушамо још један разговор са Месићем.

ПРОМЕМОРИЈА ВЛАДЕ САД
О ЈУГОСЛАВИЈИ И КОСОВУ

01157909

17. јануар 1991.

Разговор с амбасадором САД Вореном Зимерманом. Дошао на свој захтев.

На почетку разговора амбасадор Зимерман је рекао да отпочињање ратних дејстава у Голфу није био повод за његово тражење пријема код председника Председништва, али да је из Вашингтона добио инструкцију да ми пренесе поруку да би САД веома цениле ако би Југославија дала подршку САД у овом неизбежном кораку који су предузели. Амбасадор Зимерман ми је затим предао писмену информацију о ратном сукобу у Заливу. И њихово гледање на догађаје.

У наставку разговора амбасадор Зимерман је прешао на главну тему сусрета, који је тражио по инструкцији из Вашингтона, да би упознао југословенску страну са ставовима владе САД о унутрашњој ситуацији у Југославији. Излагао је на основу писаног текста који је потом предао као Промеморију.

Говорећи најпре о Наредби Председништва СФРЈ о разоружавању паравојних формација у Југославији, Зимерман је пренео забринутост владе САД и изнео да се САД противе „свакој употреби силе или претње силом која би могла зауставити демократске промене у Југославији”. Истовремено је затим подвукао да САД подржавају јединство Југославије, али не и такво које би угрозило демократију. Свесни су да проблеме са којима се Југославија суочава није лако решити, али се надају да ће се излаз наћи мирним путем.

Одговорио сам му да је и наш циљ да југословенску кризу решимо мирним и демократским путем. То показује спремност да прихватимо и спроведемо све оно о чему се договоримо. Међутим, да би преговори могли да се воде у демократском духу, нужно је да функционише правна држава. У условима у којима се сада налазимо, разбијање правне државе и непоштовање постојећих закона довело би до хаоса, чиме би директно били угрожени демократски процеси и суочили бисмо се са директном опасношћу од избијања грађанског рата. Поједине републике, не водећи рачуна о свему томе, противзаконито формирају и наоружавају паравојне формације, с циљем да спрече демократски исход преговора и да силом наметну решења која њима одговарају. Такве формације се обучавају за дејства на антијугословенској и антиармијској основи. Подвукао сам да се ту не ради о формацијама које су у саставу милиције или територијалне одбране, већ о противзаконитом наоружавању чланова појединих политичких партија и регрутовању на једнонационалној основи. Такво понашање не може се толерисати. Обавестио сам га да Председништво СФРЈ

располаже са потпуним подацима о овом илегалном наоружавању и увозу оружја, укључујући и имена оних који су то наредили. Ове чињенице биће објављене након истека рока предвиђеног у наредби, уколико се наредба не спроведе добровољним расформирањем тих организација и предајом оружја. Биће, у том случају, подигнуте и оптужнице против оних појединаца који су учествовали или организовали ове противзаконите активности. Ако се и судским путем докаже да су поменуте оптужбе тачне, биће наложено да се ово оружје преда и јединице расформирају. Уколико би дошло до одбијања да спроведу одлуку суда, оружје ће се силом одузети. Југославија на то има право као и све суверене и правне државе.

Коментаришући ово, амбасадор Зимерман, одговорио је да САД само сматрају да не треба користити војну силу у решавању друштвених проблема.

Питао сам с тим у вези, амбасадора Зимермана да ли то значи да САД сматрају да Југославија нема право да разоружава нелегално формиране и наоружане јединице на својој територији и да треба да дозволи да дође до грађанског рата? Ако је то став САД, онда се ми с тим неможемо и нећемо сложити. Затим сам му објаснио да ће сви појединци за које се легитимно утврди да су у томе учествовали, морати да сnose законске последице, ако не искористе право аболиције на основу наредбе Председништва. Не ради се ни о каквом атаку на легално изабране органе власти појединих република, већ о кршењу важећих закона од стране појединаца. Свако подстицање таквог понашања са стране допринело би да дође до катастрофе. Председништво СФРЈ располаже и информацијама да су неке земље тајно продавале оружје за ове формације, иако су знале да се ради о противзаконитом наоружавању. Ово оружје мора бити одузето у интересу мира и безбедности Југославије.

Амбасадор Зимерман је одговорио да се нада да ће бити уложени максимални напори да се овај проблем повољно реши. Сматра добрим што ће се за разоружавање ових формација тражити судско решење. Америчка страна сматра да би употреба силе у решавању овог проблема довела до озбиљних сукоба.

Одговорио сам му да је то погрешан приступ, јер је већ сам увоз оружја и формирање паравојних формација акт припреме за употребу силе и то на незаконит начин. Ако САД стварно желе да не дође до употребе силе могу у својим контактима са руководством тих република, да утичу да ове паравојне формације предају оружје и да се на тај начин отвори пут за мирно решење.

Амбасадор Зимерман је у наставку рекао да мора да пренесе став владе САД да уколико у решавању ситуације у Југославији буде употребљена војна сила, Сједињеним Државама ће бити веома тешко да Југославији одобре економску помоћ. Указао је на реакције Запада у вези са најновијим збивањима у балтичким републикама.

Рекао сам му, да је ситуација у СССР другачија и да не треба пов-

лачити такве паралеле. Наредба Председништва се односи искључиво на нелегално наоружавање и није у вези са преговорима о будућности Југославије. Подсетио сам га на наш познати став да сваки народ у Југославији има право на отцепљење и да, ако то жели, неће бити спречаван да то и уради. Наравно, није могуће да се отцепљење оствари мимо одговарајућег правног реда.

На питање амбасадора Зимермана, како видим могућности и перспективе дијалога о будућности Југославије, рекао сам да је отежавајућа околност то што су код појединих република дезинтеграционе тежње веома снажне. Овакве позиције су реалност од које се мора полазити у процесу преговарања. У то су инволвирани и други страни фактори. Кажем му да сам уверен да није у интересу САД да се на Балкану формирају мале државице, нарочито са становишта интереса европских великих сила према овим просторима. Мислим да то може бити у интересу Немачке, али не и у интересу САД. Посебно сам му рекао да је нама познато америчко настојање да се свуда у свету спроводи демократизација, или како се то у жаргону каже – рушење комунизма. Тај циљ не може се претпостављати опстанку земље по цену разбијања Југославије. САД у наступу према Југославији априори дају за право онима који су идеолошки блиски САД и то раде и онда када се они не понашају у складу са стварним америчким интересима, бар према нашем схватању.

Амбасадор Зимерман је ово прокоментарисао, да смо и прошли пут разговарали о признавању од стране САД резултата демократских избора. Ни сада се тај став не мења и САД признају све резултате избора у Југославији, укључујући и изборе у Србији и Црној Гори.

Враћајући се на тему преговора о будућности Југославије, кажем Зимерману да су ставови република веома различити и супротстављени. Хрватска и Словенија желе да буду независне државе. Србија је изнела свој став да српски народ хоће да живи у једној држави.

На питање Зимермана да ли се тај став односи и на конфедерацију, одговорио сам да конфедерација није једна држава, него савез држава. Зимерман је прокоментарисао да тај став САД сматрају веома опасним.

Објаснио сам му да у случају дезинтеграције земље, сваки народ има право да се изјасни где ће живети. Нико нема право да мајоризацијом одлучује у његово име.

На питање Зимермана да ли се то односи и на Хрвате у другим републикама, одговорио сам да за све треба да важи исти принцип. Сви ови компликовани проблеми не би се јављали, ако би се договорили да останемо у оквиру једне државе. Подвукао сам да је веома важно да се сва ова питања решавају мирним путем. Потребно је да се преговори одвијају у условима стабилне државе. Међутим, данас постоји велика опасност од разбијања државе мимо преговора, то се ради преко увођења паравојних формација, и на друге начине. Све то се не сме дозволити.

Амбасадор Зимерман је у наставку рекао да је у Вашингтону присутан утисак да је СИБ слаб да би спровео до краја привредне реформе и да у САД то сматрају негативним. Јака савезна влада би знатно боље и лакше могла да сарађује са свим републикама. Исто тако, имају утисак, да није добра сарадња између Председништва СФРЈ и СИБ-а. С тим у вези, Зимерман се заинтересовао да ли би ова сарадња могла да буде боља.

Кажем му да се на положај СИБ-а одражава општа ситуација у земљи. Влада не може бити стабилна и јака, уколико њена земља то није. СИБ не може да ојача своју позицију без јачања Југославије у целини. У вези са односом Председништва СФРЈ са СИБ-ом, рекао сам му да је Председништво до сада подржало све законе које је предложио СИБ, чак и у условима када их је Скупштина СФРЈ одбијала. Друга је ствар што су резултати програма које је предложио СИБ слаби.

У наставку разговора, амбасадор Зимерман је, говорећи о ситуацији на Косову, рекао да је из Вашингтона добио инструкцију да ми пренесе да САД не виде напредак у политичком решавању кризе на Косову, да још увек постоји одсуство дијалога између српског руководства и албанских представника. Изразио је наду да ће руководство на савезном нивоу утицати да се ова ситуација реши. Оно је и одговорно да то учини. Зимерман је подвукао да, у случају да се ништа не промени до априла 1991, САД ће поступити у складу са Амандманом "Nickles-Bentley" односно довести у питање економско-техничку помоћ Југославији.

Говорећи о стању на Косову, рекао сам да је главни проблем у томе што Албанци желе да створе од Косова засебну државу. Објаснио сам да су албански сепаратисти натерали албанско становништво да бојкотује изборе за највише органе у Србији и на тај начин изгубили око 30 места у српском парламенту. Ту су могли да воде редован дијалог о свим проблемима. Међутим, они тај дијалог не желе, јер не признају Србију као своју републику.

Зимерман је одговорио да их Албанци уверавају да желе дијалог. Сматра да би било довољно да председник Слободан Милошевић изјави да је спреман на разговоре са Руговом.

У наставку, Зимерман је рекао да, ако је стварни проблем то што Албанци желе да се отцепе, онда га као таквог треба и решавати. Тежња два милиона Албанаца у Србији да се издвоје из ове Републике, не оставља добру слику о Србији, што није добро ни за њен углед. Албанцима су одузета права, распуштен им је парламент, преузета је контрола над ТВ и „Рилиндијом”.

Избегао сам да му кажем да је управо овом изјавом открио право лице. Ми смо дакле криви што су они сепаратисти!!

Рекао сам му хладнокрвно да Србија не може финансирати гласила која су антисрпске оријентације, да Албанци располажу са још 20

других гласила која редовно излазе, и поновио му која све права Албанци на Косову имају. Основни је проблем што Албанци желе да се отцеле и створе засебну државу, а не да неко крши њихова људска права. Он то, уосталом, зна и не вреди му причати.

Зимерман је после тога рекао да су САД против одцепљења Косова од Србије.

Указао сам да су албански сепаратисти ти који крше људска права и то сам илустровао чињеницом да су албански сепаратисти присилили један део албанског становништва да напусти посао. Албанцима нису дозволили да изађу на изборе. „Ви то штитите”, рекао сам му у лице и питао да ли су САД спремне да економским мерама малтретирају целу Југославију, само зато што се не дозвољава да Албанци створе независну државу. Основни је проблем што се на Западу овим питањима прилази са погрешним предубеђењем.

Завршавајући разговор, нагласио сам да се решење проблема у Југославији мора тражити мирним демократским и легалним путем. Свако мешање са стране, поготову на начин који би давао подстрека противустановном и недемократском, једностраном начину решавања наших проблема, за нас је неприхватљив.

На крају разговора амбасадор Зимерман уручио ми је Промеморију владе САД, додајући да су ставови изнети у њој много оштрији од онога што је он усмено изложио.

У Промеморији су изнети ставови САД о јединству Југославије и о Косову. Текст Промеморије гласи:

„— Сједињене Државе ће се снажно супротставити било каквом коришћењу силе, притисака или подстицања на насиље које би блокирало демократске промене или довело до недемократског јединства у Југославији. У том смислу ми ћемо се супротставити сваком покушају да се промене границе унутар Југославије на другачији начин, осим мирним путем.

— Верујемо да би такве акције имале озбиљне последице за све грађане Југославије.

— Било који ентитет у Југославији који прибегне употреби силе или притисака, једино ће постићи своју сопствену изолацију од Европе и међународне заједнице.

— Сједињене Државе снажно подржавају јединство Југославије које се, верујемо, најбоље може очувати кроз демократске промене, поштовање људских права и реформе тржишне привреде.

— Демократија уз пуно уважавање принципа КЕБС-а једина је трајна основа за просперитетну, добровољну и стабилну југословенску заједницу.

— Јединство не може дуго бити обезбеђивано употребом силе или притисака. Оно једино може бити очувано консензусом народа, кроз отвореност и заштиту основних људских права и слобода.

– Верујемо да би коришћење силе или притисака од стране југословенске војске убрзало дезинтеграцију пре него што би унапредило јединство. То би ослабило подршку Југославији у оквиру међународне заједнице и сигурни смо да би озбиљно угрозило наше напоре да помогнемо привредне реформе у Југославији.

– Уставно уређење Југославије је питање о коме треба да одлучује југословенски народ – у складу са принципима КЕБС-а и путем мирног, демократског дијалога.

– Вишепартијски избори, који су одржани у југословенским републикама у 1990. створили су основу за такав дијалог. Поздрављамо спремност свих југословенских лидера да учествују у серији састанака који су почели 10. јануара у Београду.

– Надамо се да ће сви учесници водити тај дијалог конструктивно и у „доброј вери“. И док се тај дијалог буде настављао надамо се да ће доћи до обнављања прогреса у напорима које Савезно извршно веће на челу са премијером Марковићем чини у области економске реформе.

– Сједињене Државе су озбиљно забринуте због настављања репресије од стране српских власти на Косову и због одсуства корака од стране југословенске федералне владе да испуни своје обавеза као чланица КЕБС-а, у овој области.

– Разумемо значај који српски народ придаје Косову. Не доводимо у питање територијални интегритет Југославије, укључујући и Покрајину Косово.

– Српска репресија на Косову је ћорсокак за Србију и за Југославију. Она је поларизовала позиције, укинула дијалог између Срба и Албанаца и води Албанце према сепаратизму, кога се Срби плаше.

– Српско руководство сноси главну одговорност што је умањило изгледе за мирно, демократско решење на Косову, које би уважавало права свих грађана у овој Покрајини.

– Све док је Косово део Србије, Србија је одговорна за поштовање међународно признатих људских права и основних слобода албанског становништва.

– Због тога што одржавамо јединствену Југославију, такође, сматрамо да је савезна влада одговорна за спровођење међународних обавеза које је Југославија прихватила, да заштити основна људска права у Југославији, укључујући и Косово.

– У одсуству дијалога и напретка у правцу политичког решења на Косову, за Сједињене Државе ће бити тешко да наставе да пружају помоћ Југославији после априла ове године, под условима предвиђеним Амандманом „Nickles-Bentley“, усвојеним у Конгресу прошле јесени.”

ПРЕТЊЕ СТИПЕ МЕСИЋА И МОЛБЕ СРБА ИЗ ХРВАТСКЕ ДА ИХ СРБИЈА ЗАШТИТИ

18. јануар 1991.

Разговарам с Месићем. Разговор дуг, тежак, упоран, миран, „другарски”. Кажем му да нам је циљ да не дирамо хрватску власт, да смиримо стање, да ствари решавамо политички а не војно, да то све доводимо у питање ако не предају оружје. Уверавам га да они раде сами против себе, тиме што су заузели став да не предају оружје, јер ће га војска узети на силу. Објашњавам му поступак суђења појединцима који ће на крају показати и одговорност врховништва. Ако се супротставе – сломићемо их силом.

Месић одговара да ће у том случају они одмах повући све кадрове из савезних институција, позваће све Хрвате, Словенце и Албанце да напусте армију и да јој се супротставе и ући ће у директан обрачун с армијом. Није поменуо муслимане.

Питам га зашто му то треба, кад им не дирамо власт, а одобравамо им и отцепљење по уставној процедури, ако им је до тога стало. Убеђујем га да чине историјску грешку у којој ће они бити сигурне жртве.

После дугог и тешког, хладног и мирног, разговора Месић је предложио да они покупе оружје, да га ставе у магацине који ће бити под контролом војске, али да их не ометамо да „среде” Книн, да ухапсе Бабића, да суде криминалцима итд.

Први део сам му прихватио, а што се другог дела тиче то није предмет разговора. Срби су разоружани и то му је довољан разлог да и Хрвати врате оружје.

Некако је пристао да предају 20.000 аутомата. Позвао сам Вељка да се придружи договору. Договор смо још једном потврдили пред Вељком. Остало је да Месић сутра ујутро јави из Загребa да су то и хрватске власти прихватиле и реализовале.

Обавештавам телефоном Слободана о договору. Он хоће да излуди. Каже ми свашта: преварићемо народ, то ће бити обмана, издаја, свашта је рекао. Као да више воли да им отимамо оружје силом него да нам га предају добровољно.

Питам га ја директно – да ли жели крвопролиће за ствар коју можда можемо решити мирним путем. По његовом мишљењу то није решење. Треба осудити кривце.

– Па прогласили смо аболицију за оне који предају оружје, кажем му ја.

– Да, али за оне који су то све организовали: Шпегел, Бољковац и др., зар да остану?

- Неће остати, судиће им се, али да узмемо оружје без крви ако може.

Он сматра да је свако попуштање грешка. Да ће Хрвати слагати. Тежак разговор.

19. јануар 1991.

У ССНО, разговарам с Вељком и Адићем. Њих преокупира исто што и Слободана. Армија не сме да изгуби углед код народа. Нису задовољни само са узимањем 20.000 аутомата.

Показују ми филм о антидржавној и антиармијској активности хрватске власти, о увозу оружја, о наређењима и припремама за ликвидацију људи, о наоружавању ХДЗ. Свашта. Невероватно је како су то снимили. Ушли су им у „коске“.

Тражим Месића, да видим шта је урадио. „Није тамо, у покрету је“, „јавиће се после 13 ч“. Очигледно је да се још договарају. У сваком случају Вељко, Адић и ја постигли смо споразум у следећем:

1) Нама не одговара радикална варијанта сукоба са народом и присилно обарање власти, јер не видимо добру перспективу изласка из те ситуације.

2) Више нам одговара варијанта онемогућавања, слабљења и компромитовања садашње ХДЗ власти, са што мањим сукобом са народом, али се ипак неће дозволити понижавајући положај армије ако се буду супротставили.

3) Ако пристану на предају оружја, примениће се посебна варијанта разобличавања ХДЗ политике, слабљења њихове власти и онемогућавање њихове тактике. У оквиру тога, предузеће се све што је потребно да се дискредитује хрватска власт услед нелегалног наоружавања и антијугословенске политике.

Адић потеже питање евентуалног отцепљења, да то ниједна држава у свету не чини добровољно. Кажем му да армија мора да прихвати споразум који буде политички демократски постигнут, јер се нико не може на силу држати у Југославији ако то не жели. Вељко се слаже са мном, а Адић додаје: „под условима које сте Ви изнели у Врању, а то је да се народ изјасни слободно на референдуму, а не да о томе одлучују садашње власти, као и да претходно буде тачно обавештен о свему што је значајно у вези с таквом одлуком. Ако Председништво осигура такве услове – ми ћемо се сложити“. Тако мисли начелник Генералштаба. Верујем да и Вељко то мисли, али ћути. Њима се распад земље априори не допада, али пристаће, ако народи одлуче.

Месић се јавио из Загреба тек после 17 ч. Очигледно је да нису лака срца могли да се сложе. Тек, сагласили су се да покупе оружје у милицијске станице, да га ставе под контролу ЈНА, али моле да се продужи рок извршења наредбе за два дана, до 21. 1. 1991.

Тражим званични захтев хрватске владе за продужење рока. Послаће га одмах. Консултоваћу чланове Председништва и вероватно одобрити. Вељко је сагласан. Даћемо саопштење за јавност.

Захтев долази. Дајемо саопштење. Да ли су искрени? Видећемо.

21. јануар 1991.

Хрвати су слагали. Вељко ми јавља да нигде нису предали ни комад оружја.

Зове ме Месић из Сарајева где је на састанку с Босанцима у екипи Хрватске (!) о будућности Југославије. Обавештава ме следеће:

Оружје су покупили „колико се могло”. Ако војска саопшти да је тиме извршена наредба у Хрватској; ако се ЈНА повуче у касарне; ако даље не узнемирава народ и хрватско руководство, ако Председништво и ЈНА изјаве да Хрватска има право да заведе ред у Книну и другим српским општинама – онда ће они демобилисати резервни састав милиције!

Нису уредили ништа, а траже све!!

Месић даље каже да, уколико се не прихвата ово, него се жели одузимати оружје од резервног састава милиције, онда ће Хрватска (а и Словенија) предузети следеће:

- 1) прогласиће отцепљење;
- 2) затражиће од Савета безбедности ОУН интервенцију мировним снагама;
- 3) повући ће све кадрове из органа федерације;
- 4) престаће да финансира федерацију;
- 5) заплениће сву имовину федерације у Хрватској;
- 6) повући ће све војнике и официре из ЈНА и
- 7) запретиће извођењем на суд сваког који то одбија.

Упозоравам га да су уместо мира одабрали рат. Да је то уцена коју не можемо прихватити; да се Наредба мора извршити по сваку цену.

Ништа. Он остаје при своме. Његово је саопштење хладно, срачунато, сигурно. Очигледно је да су се одлучили на све или ништа, и да зна шта ми је Зимерман рекао пре четири дана!

То што се јавља из Сарајева може значити да су придобили и муслимане, а не само Словенце.

Зовем Вељка да дође одмах. Обавештавам Слободана: Он одушевљен: одлично. Чим прогласе отцепљење, треба да им га усвојимо, с тим да крајишке општине држимо војно, док се народ на плебисциту не изјасни где жели да живи. Инсистира да Вељка убеђујем у ту варијанту.

Ја сам одувек био за варијанту да их преко ноћи „одсечемо” од Југославије, па нека иду „у Европу”, али војска то не прихвата.

Вељко ми чита најновије снимке разговора Шпегеља са својима. Имају 60.000 комада аутомата „калашњиков” и 7.000 комада специјалних аутомата за специјалце. Били су одлучили да нам предају 20.000, па одустали јер су оценили да смо спремни на попуштање. Вељко заступа тезу бескомпромисног наступа до тоталног слома њихове власти. Једино тако их можемо „средити”. Он не узима у обзир да за такву одлуку не можемо да постигнемо већину на Председништву које „страхује” од великих жртава, нарочито грађана. Видећемо даље шта ћемо, али први кораци морају бити подизање степена приправности армије и хапшења оних којима треба судити. Ако се не супротставе – у реду. Ако се супротставе одлучићемо тада.

Очигледна је разлика у ставовима војске и нас из Србије (Слободана и мене). Војска је за сламање хрватске власти, а ми смо за заштиту српског становништва у Крајини, али то засада много не потенцирам.

Изетбеговић¹⁾ тражи хитну седницу ПСФРЈ ради одлагања спровођења Наредбе о разоружавању. Да преговарамо с Туђманом и Кучаном. Очигледно Хрвати су утицали на Изетбеговића. Он је познат као велики колебљивац и врдалама.

Добијам копију депеше Министарства одбране Хрватске упућене свим органима управе за послове народне одбране у Хрватској: „у Хрватској све јединице и штабове ставити у највећи ступањ приправности”. Спремају се за рат са ЈНА.

23. јануар 1991.

Разговор са Слободаном о разоружању у Хрватској. Обавештавам га да ћемо у току дана утврдити план правосудне акције (хапшење, суђење и др.), али и војне акције, које све то мора пратити. Он наново инсистира да војска „покрије” српске крајеве у Хрватској, да у

1) Алија Изетбеговић, председник Председништва БиХ

случају сукоба, задржи ту територију а остало нека се отцепи. Српски народ у Крајини не може се присилно одвојити од Југославије, једино он сам може да одлучи о томе.

Вељко ми реферише припреме за спровођење Наредбе Председништва о примени Закона. Ради се о читавом програму војних мера: подизању бојеве готовости, прегруписавању војске, допунском мобилисању – све у циљу спремности да се сузбије евентуални покушај насилног спречавања акције правосудних органа. Хапшења и саслушавања су почела и све ће се одвијати у наредних неколико дана. Детаљно је разрађена и пропагандна активност – информисање јавности. Биће тешко, али другог пута нема.

Пошто су оружје предали само Срби, договорили смо се да их војска заштити колико год може, присуством својих јединица.

24. јануар 1991.

Вељко ме обавештава да Хрвати даље подижу степен готовости ради напада на Армију. Затражио сам писмену информацију за све чланове Председништва. Треба да знају, да се не би изненадили шта се може догодити.

Стипе Месић тражи разговор. Очекујем буру реаговања на акцију коју водимо у вези с Наредбом Председништва о расформирању паравојних нелегалних организација и одузимања оружја. Одмах га дочекујем умирујуће, да не брину за своју власт, да ће бити ухапшено само неколико непосредно одговорних и да ће суђење бити јавно. Ако се не супротставе силом, неће сила бити ни од Армије употребљена.

Месић узвраћа хладнокрвно – ма нека их хапсе, баш га брига. Неће се они у Хрватској томе супротстављати. Као – верује ми све и као – неће ништа предузимати. Ко му више може веровати кад је онако дебело слагао да ће добровољно предати оружје.

Оно ради чега је он дошао то је једна порука Туђмана. Туђман предлаже разговор четворо: Јовић, Милошевић – Месић и Туђман, без знања јавности. Разговарали би о начину разрешења југословенске кризе у светлу српско-хрватских односа. Моли да о томе обавестим Слободана и да му кажем да то нема везе са исходом сутрашњег разговора Хрватска-Србија, где ће они бити на челу. Сложио сам се и рекао му да ће на том сусрету Србија дати сагласност Хрватима да изађу из Југославије под условом да они дају сагласност да Срби у Крајинама остану у Југославији. Под тим условом све се може решити, а без тога ништа. Нека се психолошки припреми.

Слободан се слаже са идејом коју је дао Туђман. Предлаже да тај разговор обавимо још сутра, после званичног разговора двеју делегација.

25. јануар 1991.

Вељко ми јавља да су успели да ухапсе 4 од укупно 5 предвиђених за судски процес, и то без инцидента. Вечерас излази у јавност са „траком” и другим информацијама.

Овај би дан могао бити преломан за ток догађаја у Југославији.

Напетост у Хрватској и Југославији достигла је драматичне размере. Војска је подигла бојеву готовост на највиши ниво, Хрватска је мобилисала 50.000 „резервних” полицајаца. Страх Срба у Книну и у Хрватској уопште се повећао. Западне земље (САД и Енглеска пре свега) почеле су и званично да врше притисак на нас „да не угрожавамо Хрватску и Словенију”. Разговор између руководства Хрватске и Србије о будућности Југославије није дао никакве резултате, напротив, само потврдио разлике. Пуштена је филмска трака о припреми војне побуне у Хрватској.

Срби из Хрватске преко Слободана врше пресију да их војска заштити. Слободан је преноси на мене. Вељко упорно одбија са образложењем да постоји опасност да војска добије епитет „српска” и да он то неће дозволити. Уосталом, ништа не може да предузме без одлуке Председништва. Слободан инсистира на одлуци Председништва. Заказујем га за поподне, тражим од Вељка информацију о стању и предлог. Његов предлог је „да војска буде спремна, ако затреба да јој се тек тада да одобрење (од Председништва) да делује. Други и то одбијају (сем Бућина и Зеленовића). Анте Марковић држи седницу СИВ-а и „закључује” да би то још погоршало ситуацију. На седници Председништва урнебес. Јанез Дрновшек напушта седницу, револтиран, па се касније враћа. Ништа не можемо. Око 20 ч зовемо хрватско руководство (Туђмана, Домњана¹⁾ и Манолића) да дођу на седницу (били у Србији на разговорима). Остали смо до иза поноћи. Како је разговор текао постоји стенограм. Тек, успели смо некако да се договоримо да Хрватска распусти и разоружа резервну милицију, да војска укине бојеву приправност и да се створе услови за нормално одвијање суђења у поступку спровођења Наредбе.

Како је текла седница и шта је закључено.

Основ за рад била је Информација ССНО о мерама у ЈНА за спровођење Наредбе Председништва СФРЈ од 9. 1. 1991. о расформирању и разоружавању нелегалних оружаних састава, у којој се прво

1) Жарко Домњан, председник Скупштине Хрватске

каже да су органи кривичног гоњења у ЈНА у току 24. и 25. јануара лишили слободе двојицу активних старешина ЈНА и два цивилна лица са територије Републике Хрватске за која се основано сумња да су непосредно учествовала у организовању и наоружавању илегалних паравојних организација и да су припремали диверзантско-терористичке акције и нападе на припаднике ЈНА, чланове њихових породица и војне објекте, односно оружану побуну; да је истражни поступак у току и да војно-правосудни органи предузимају и друге мере у складу са својим овлашћењима и одговорностима утврђеним законом.

Затим се даје оцена актуелне ситуације у Хрватској. Противно захтевима Председништва СФРЈ и званичним изјавама руководства Републике Хрватске, појачава се борбена готовост полиције и других оружаних састава. Убрзано се преводe припадници илегалне војне организације ХДЗ-а у резервни састав полиције, уз доделу одговарајућих службених легитимација. Мобилизација се врши и на острвима, што до сада није чињено. До крајности се радикализује пропагандна кампања. У први план се истиче наводна опасност од великосрпског хегемонизма и централизма из Београда. ЈНА се проглашава пуким средством те политике.

На телефону 041/98-24 непрекидно се емитују поруке за окупљање хрватског народа у земљи и свугде у свету ради „одбране Хрватске”. Позив се упућује и за излазак на досад најмасовније демонстрације заказане за 26. јануар у 13.00 часова – свуда тамо где Хрвати живе.

Иако нема директних упада полицијских снага у подручја настањена српским живљем, појачавају се разноврсни облици притисака на српско становништво. То је посебно изражено на рубном подручју. Крајње грубо и агресивно врши се контрола саобраћаја – путника и возила и српски живаљ излаже сваковрсним провокацијама. Најављује се врло брзи обрачун са тзв. хајдучијом у Книнској крајини.

На основу чињенице да је станица милиције у Книну враћено оружје, појединци шире психозу страха и несигурности и подстичу српско становништво да тражи заштиту. Због тога, српско становништво се осећа директно угроженим и већ се појављује избеглиштво.

Даље се Председништво обавештава да су, с обзиром на развој догађаја, у току мере довођења планираних јединица ЈНА на захтевани степен борбене готовости, па се предлаже да Председништво СФРЈ:

(1) захтева од свих учесника да поштују законитост у спровођењу кривичног поступка који је отпочео, како би се одвијао на миру и у складу са законом;

(2) позове одговорне чиниоце да учине све како би се смањиле међунационалне напетости и избегло непосредно сукобљавање;

(3) наложи ЈНА да буде спремна да се одмах ангажује ако би дошло до међунационалних сукоба у било ком делу Југославије.

Дакле, не предлаже се ангажовање ЈНА, него да буде спремна. То подразумева поновно одлучивање ако се жели и ангажовање на спречавању међунационалних сукоба.

Месић и Дрновшек су били одлучно против тога да се било шта расправља и одлучује о Хрватској без присуства њеног руководства. Тупурковски је био одсутан, али се сложио телефоном. Анте Марковић је упорно инсистирао да се не усваја трећа тачка предлога ССНО јер би то, по његовом мишљењу, само долило уље на ватру. Дуготрајна расправа ипак је довела до тога да позовемо хрватско руководство које је дошло увече око 20 ч.

Расправа са Хрватима била је дуга и мучна. Њихова је теза била да се морају наоружати ради одбране од „српске хајдучије” али и од страха од војног удара. Убеђивали смо их да војног удара неће бити и да њихову власт нико неће дирати, али да ће бити похапшени појединци одговорни за противзаконито деловање. Српско питање треба решавати политички а не војно.

Нико никоме ништа није поверовао, али је некако нађен вербални компромис, који сумњам да ће нешто трајно да значи.

За јавност је дато следеће саопштење:

„Детаљна анализа узрока који су довели до међусобног неповерења и подозрења и напетости показала је да не постоје разлози који би оправдали изазивање овакве међунационалне напетости и затегнутости у Републици Хрватској и између органа Републике Хрватске и Федерације. Постигнута је потпуна сагласност да се предузму мере које ће ту напетост смањити. У том духу договорено је да се 26. јануара ове године до 12,00 часова изврши демобилизација резервног састава милиције у Хрватској и истовремено степен борбене готовости јединица ЈНА преведе у редовне мирнодопске услове. На тај начин ће се створити услови за потпуно нормално одвијање живота и отклањање сваке међунационалне конфронтације.

Заједнички је закључено да се тиме стварају услови да се даље води истражни поступак предвиђен законом. Договорено је такође да ће војно-правосудни органи у вођењу истражног и судског поступка сарађивати са надлежним органима Републике Хрватске.”

Да ли је договор ради спровођења, или договор ради предаха, видећемо.

На седници Председништва СФРЈ, Анте Марковић нас обавештава да је на данашњој седници СИБ-а савезни секретар за иностране послове Будимир Лончар информисао да је добио телекс из Лондона од наше амбасаде у коме се каже да је британска влада позвала наше представнике и упозорила нашу владу да не употребљава силу против Хрватске и Словеније: да су узнемирени информацијама о догађајима у Југославији; „то се посебно односи на покрете јединица ЈНА према границама” итд. – како они то кажу.

Уколико би до тога дошло, рекли су Британци, то би врло озбиљно нашкодило односима између двије земље; затим односима Југославије са Европском заједницом у цјелини и нашим аспирацијама према Заједници. Због тога, желе да нам изразе своје увјерење да би употребу силе, свакако, требало избећи, јер би се тиме ситуација значајно погоршала.

Затим, Британци сматрају да треба наставити са разговорима о уређењу Југославије.

„Ја то читам, због тога, што, након што је Лончар упознао СИВ с тиме, био је закључак да вам ја то пренесем, уколико нисте имали прилику да се с тим упознате. Ја то, уопће, сада не желим тумачити, нити квалифицирати; једноставно то преносим” – закључио је Анте Марковић.

Одмах сам га питао какав је став СИВ-а у односу на ту констатацију? Какав је став СИВ-а у односу на квалификацију да Британци мисле да је ово употреба силе против Хрватске и Словеније?

Анте Марковић је покушао да избегне одговор: „Молим те, ја само кажем да је закључено на СИВ-у да вас упознам, уколико то не знате.”

Инсистирао сам:

„Нас интересује ваш став, да бисмо и ми оформили свој став.”

Анте Марковић је био упоран:

„Није обављена расправа око тога. Према томе, ја не могу изнијети став.”

Не може да изнесе став зато што их подржава, што је пресрећан услед британске интервенције.

26. јануар 1991.

Разговарам телефоном са Слободаном о резултатима разговора Србија – Хрватска и седнице Председништва.

Он се договорио с Туђманом да седнемо четворо (Слоба, ја, Туђман и Месић), али не верује у било какав споразум. Више верује у акције које ће их на то присилити.

Веома је разочаран резултатима седнице Председништва. Не уклапа му се у замисао (шему) „о којој ми не може говорити телефоном”. Јер, каже он, кад војска једном „покрије” српске територије у Хрватској ми се више не бојимо расплета југословенске кризе. Без тога ништа. Нама другачији ток догађаја не одговара. Бар он у то верује.

Слободан се још држи онога што је можда и могло донедавно али војска није хтела – да их „одсечемо” од Југославије, али сада то није могуће – рат би букнуо по целој дубини Словеније и Хрватске. ЈНА је свуда у дубини тих република, није се благовремено повукла на нове положаје. Нити је она то хтела, нити је тражила, нити је добила такав налог.

Моје је схватање да би сваки конфликт могао трајати веома дуго, а његов исход се не може унапред предвидети. Мање се бојим „лабиринта“ мирног тока ствари. Чини ми се да смо у њему јачи. Није чудо што Хрвати теже ратној опцији.

Најбоље би сада било да помоћу силе којом располажемо (армија) и помоћу демократије коју желимо да наметнемо (изјашњавање народа) обезбедимо и миран пут изласка из кризе и повољна решења за српски народ, а и за све остале ако би то било могуће. Можда би та линија била најплодотворнија и са изгледима на успех. Залагаћу се за њу док буде могуће. Рат нека наметну Хрвати, ако им је до тога стало, а види се да јесте. Ми се онда морамо бранити, морамо бранити српски народ, који не жели да силом изађе из Југославије.

28. јануар 1991.

Разговор с Киrom Глигоровом. Јуче је изабран за председника Председништва Македоније. Дошао је да ми захвали на честитки коју сам му упутио. Разговарамо о могућим путевима за расплет југословенске кризе.

Киро сматра да Југославија може да опстане. Предлаже да применимо тактику одуговлачења с одлуком, да разматрамо питање по питање, али да не доносимо на брзину одлуку „за“ или „против“ заједничке државе. Верује да ћемо у расправљању једног по једног питања налазити практичне одговоре да останемо заједно.

Он је упорно, на свим седницама Председништва на којима смо расправљали о будућности Југославије, заступао исту тезу: одуговлачити, одуговлачити. Можда је то одговарало Македонији, али нас је водило у ћорсокак.

Упозоравам га да има границе докле се то може. С једне стране је став страних партнера да неће улагати у Југославију док не решимо своје политичке проблеме, а на другој страни очајно социјално стање и опасност побуне радника. Такође, треба да има у виду да Хрвати хоће државу и самосталност по сваку цену, и то не само њихова власт – него народ. Нема никаквог разлога да им се то не да. Ту је проблем границе, који је лакше решити него Хрвате учинити задовољним, а да остану без самосталне државе. Зато је моје мишљење да немамо много маневарског простора и да нам је изнуђено да идемо на одлуку ускоро.

Киро оцењује да је политичко расположење у Македонији моментално ближе отцепљењу него заједничком животу и мисли да би се одуговлачењем решења то превазишло. Ко зна шта стварно мисли?

29. јануар 1991.

Разматрајући ток остваривања договора са седнице Председништва од 25. о.м. Вељко и ја оцењујемо да ће Туђман и ХДЗ то схватити као предах и покушати да наставе са остваривањем своје политике. Зато се без пардона мора спровести наредба Председништва и никаквих попуштања од стране војних правосудних органа не сме бити. У међувремену хрватско политичко вођство треба тући политички свим расположивим средствима и покушати унети раздор међу њима. Покушаћемо да привремено „одвојимо“ Туђмана и Месића од осталих криваца, да их „заштитимо“ да би се они сами ослободили „екстремиста“. Да им дамо шансу, мада су и они, и то пре свега они – кривци.

Кључне тачке наше даље активности ипак остају хрватско-словеначки сепаратизам и рушилачки однос према уставном систему земље, страни фактор и Савезно извршно веће. (Вељко каже да више није у стању да учествује у раду СИБ-а, да су толико осiooni и безобразни да се то више не може подносити. Причао сам му ја давно њихове намере, али он није веровао.) Сви они заједно раде на разбијању Југославије, усклађено, на груб и неуставан начин, који може изазвати грађански рат. Најтеже је како разобличити и срушити СИБ, јер се он одржава на међурепубличким супротностима. Нема слоге да га сруши! На томе опстаје.

Вељко предлаже да се припреми адаптација плана, или да се уради нови план одбране земље, са размештајем војске у западном делу земље. За то имамо довољно формалних оправдања, јер нам једино отуда прети опасност стране интервенције. На тај ћемо начин тамо имати војску стално и довољно без посебних покрета, на које стално кукају.

Не могу да га питам како ћемо се вратити отуда. Наљутиће се. Још није „прогутао“ да брани српске територије у Хрватској. Још верује у одбрану Југославије.

30. јануар 1991.

Начелник за ИЕЗ и Југославију у Стејт департменту (СД) Ц. Свајхарт, одржао је 28. 1. о.г. брифинг о ситуацији у Југославији за функционере спољнополитичких служби Представничког дома и Сената. Поред осталог рекао је да у СД нема више оптимизма у погледу опстанка Југославије као јединствене државне целине. Њена будућност је у рукама руководства Србије и Хрватске. Међутим, односи међу њима, а што је још горе и међу српским и хрватским народом, јесу такви да ће требати деценије да дођу на онај ниво на коме су били протеклих неколико деценија. Основни кривци за то су оба руководства и несметано, па и подстицано, деловање екстремних елемената обе националности.

Свајхарт је даље оценио да се Хрватска предвођена ХДЗ поделила за самосталност. Међутим, руководство на челу са Туђманом, за разлику од екстремиста, свесно је проблема који представља више стотина хиљада Срба у Хрватској. Апетити за БиХ и великом Хрватском су снажно присутни. Тешко је предвидети исход. Хрватска је критично подручје, где једна варница лако може довести до грађанског рата. САД и међународна заједница не могу да толеришу рат у Југославији. Сви ће наставити са напорима да према југословенским субјектима делују у правцу смиривања напетости.

На крају је закључио да је „опасност” од интервенције ЈНА и даље присутна. Било каква интервенција ЈНА против Хрватске сигурно води у грађански рат. САД не могу да прихвате војну акцију или војни режим у Југославији. Уколико до тога дође, Југославија ће бити суочена са међународним бојкотом и санкцијама.

Распад Југославије је, дакле, према америчким оценама, неизбежан. Интервенција ЈНА је неприхватљива. Брига њих за то што се Хрватска противзаконито наоружава и спрема за насилно отцепљење и грађански рат.

То им није никакав проблем! Тај исти господин је, одговарајући на једно питање, рекао да „Хрватска формално није тражила оружје од САД”. Дакле, формално није, а стварно, ваљда, јесте.

11. фебруар 1991.

За протеклих 10 дана много се тога догађало, али нисам успео ишта да запишем. Једноставно нисам имао времена ни снаге. Главни догађај, свакако је била седница Председништва СФРЈ о будућности земље, 8. II о.г. која формално није могла да се одржи услед недолакса Фрање Туђмана. Читав се дан расправљало да ли да радимо, или не. Објавили смо стенограм из кога се све може видети. Ова је седница била пример смишљеног паралисања рада државних органа у покушајима да пронађу миран и на Уставу заснован излаз из кризе. Сваки губитак времена је корак ближе распаду земље и општем хаосу.

ВОЈНИ ВРХ СМАТРА ДА СЕ КРИЗА НЕ МОЖЕ РЕШИТИ БЕЗ НАЈАВЕ И УПОТРЕБЕ СИЛЕ

Војни врх извршио је нову процену ситуације и припремио нове предлоге за даљу активност. О томе ме обавештава Вељко Кадиевић, тражећи моје сугестије и примедбе.

Војни врх полази од тога да код страног фактора у односу на Југославију доминира тзв. немачки концепт, а да њега спроводи амбасада САД у Београду.

Основни смисао тога концепта је разградити Југославију политиком свршеног чина, прво издвојити Словенију, а потом Хрватску. Јасно им је да ће то изазвати грађански рат. Без мешања страних сила

из тога би Србија још више ојачала, што, с обзиром на њену политичку оријентацију, њима не иде на рачун. Зато избијање грађанског рата они виде као неопходни повод за страну интервенцију под фирмом ОУН, којим путем би могли да диктирају исход који њима одговара.

Тактику прилагођавају зависно од ситуације. Тако, на пример, кад су видели филм о паравојној организацији у Хрватској, нису се одмах снашли, али су сада кренули у контранапад: ништа не признавати, тврдити да је све лажно итд. У погледу међурепубличких договора о будућности земље, примењују тактику одлагања, избегавања разговора и сл. а истовремено примену политике свршеног чина. Постављају се разни услови за разговоре, а један од њих је да се уклони војска из договора. То је глобална стратегија спољних и унутрашњих разбијача Југославије и њеног уставног уређења.

Војни врх процењује дефинитивно да се ситуација у земљи не може решити без јасне и чврсте најаве употребе силе и њене употребе у мери која је нужна да би се из кризе изашло без грађанског рата и на демократски начин.

Пре свега, јасна најаву употребе оружаних снага у уставној функцији, можда би могла утицати на даље токове, а ако то не би помогло, онда би морала да следи стварна употреба.

Време не ради у нашу корист ни у држави ни у војсци. Растакање државе директно утиче на растакање војске, зато се мора радити брзо.

Предвиђају три крупне мере.

Прво су направили нови радни план (комбинација одбране од унутрашње и од спољне агресије). Предвиђају нови распоред војних јединица у обе функције истовремено.

План се заснива на две основне претпоставке деловања извана: Изненадна интервенција сада постојећим снагама и интервенција мобилисаним снагама.

Прва претпоставка је веома значајна јер нам даје могућност да поводом ње осигурамо нови размештај војске у циљу разрешавања кризе у земљи.

Договорили смо се да сутра дођем у ССНО да видим детаљније овај план, а Председништву ће бити приказан после тога.

Такође, војни врх има намеру да се обрати Председништву СФРЈ, Скупштини СФРЈ а вероватно и јавности о стању у земљи о уставној улози оружаних снага у разрешавању кризе у земљи.

Даје ми да прочитам нацрт те изјаве и да дам сугестије.

Ево те изјаве:

„СТАВОВИ
ОРУЖАНИХ СНАГА СФРЈ О РАЗРЕШЕЊУ КРИЗЕ У ЗЕМЉИ
(НАЦРТ)

1. Оружане снаге СФРЈ дужне су да штите независност, суверенитет и територијалну целокупност Југославије као државе (члан 240. Устава СФРЈ). Зато оружане снаге не прихватају распад Југославије политиком свршеног чина или њено угрожавање на било који други противустанован начин. Евентуално пристајање на то од било ког савезног органа, укључујући и оружане снаге, значило би издају земље, што је Уставом изричито дефинисано као најтежи злочин према народу.

2. Не доводећи у питање легитимитет изабраних органа власти у републикама, о опстанку и будућности Југославије може се одлучивати само уз најширу демократску консултацију и изјашњавање народа. Зато се сваком народу Југославије мора пружити могућност да се на референдуму, слободно и непосредно, определи за живот у Југославији или ван ње. Ниједном народу се не може наметати диктат по основу мајоризације или свршеног чина.

3. Демократско разрешење југословенске кризе претпоставља, пре свега, обезбеђење услова за миран живот и рад до референдума, а исто тако и миран пут његове реализације. Стога је потребно да Скупштина и Председништво СФРЈ осигурају функционисање правног поретка земље на бази постојећег Устава СФРЈ и савезних закона.

4. Оружане снаге, по Уставу СФРЈ, имају значајну улогу у обезбеђивању мирног и демократског решења кризе. У том смислу оне су на располагању Председништву СФРЈ.

Ако надлежни органи федерације буду онемогућени у остваривању својих уставних овлашћења и одговорности, оружане снаге СФРЈ обезбедиће потребне претпоставке за наведени начин расплета југословенске кризе, све до успостављања новог уставно-правног поретка земље у складу са непосредно израженом вољом југословенских народа на референдуму.

5. Разградња југословенске федералне државе политиком свршеног чина и другим противустановним актима и радњама, директно води грађанском рату и непосредном војном уплитању страног фактора. Обе ове појаве делови су јединственог плана рушења СФРЈ као независне и самосталне државе. Зато се грађански рат мора спречити, а свака спољна интервенција оружаном борбом дочекати и поразити.

Све друго значило би капитулацију, а то оружане снаге, ни под којим условима, неће дозволити. То би било противно Уставу СФРЈ, јер нико нема право да призна или потпише капитулацију.”

Прочитао сам одмах и рекао му да није проблем у садржају. То су ствари које сам и ја стално истицао, а и Председништво их је угла-

вном заступало. Ваљда их још увек заступа. Проблем је у прилазу: шта ће значити ово обраћање војног врха Председништву и јавности? Сви ће то тумачити као диктат војске, а то није потребно ако је Председништво на истом становишту.

Предложио сам да уз редакцију, покушамо да то објавимо као ставове Врховне команде. То би било много боље и јаче. Вељко се одмах слаже, ако би то Председништво хтело да прихвати. Покушаћемо.

Вељко каже да је Трећа мера спровођење наредбе о разоружању. Остао је још неприведен и неуапшен Шпегел, који би на основу аргументације могао бити осуђен и без привођења, али би то био наш пораз.

Желе да га доведу у затвор. Прво ће послати полицију (војну) да га приведу без присиљавања, а ако не буде хтео, затражиће од хрватске владе да га испоручи. Ако и то не буде успело скренуће хрватској влади пажњу на све последице, обавестиће ПСФРЈ да ће га узети силом, сачиниће и реализовати план војне акције. То ће захтевати да се подигне оружана готовост војске да би се извела акција, у којој може бити и крви.

Одступање једноставно није могуће.

Моја је процена да смо већ у закашњењу и да трпимо жестоку а оправдану критику јавности. Војска стално најављује неку жестоку акцију у разним варијантама али никако не предузима ништа, нити тражи од Председништва било какву одлуку да би то учинила.

Пристигле су нове америчке и немачке процене југословенске ситуације. Биће занимљиво да се забележи.

У Националном савету за безбедност САД одржана је 25. јануара 1991, на нивоу заменика шефова владиних ресора, размена мишљења о ситуацији у Југославији. Нико од познавалаца југословенских прилика који су учествовали на овом састанку није био у стању да предвиди даљи развој догађаја, нити да предложи начин ангажовања САД у пружању помоћи Југославији. Јасан је био само став да нико у САД, а ни од европских савезника, не би могао да прихвати интервенцију ЈНА. Уколико би до тога ипак дошло, Југославија би била и политички и економски међународно изолована. Оцењено је да би у случају да садашња напетост прерасте у грађански рат, било битно да се пронађу механизми којима би се спречило ширење овог сукоба и онемогућила катастрофа за југословенске народе. Такође се сматра да би употреба силе у Југославији донела економске тешкоће другим земљама како због онемогућавања транзита преко Југославије, тако и због прекида трговинских веза и односа.

На састанку је закључено да се европским савезницима саопшти да САД нису у стању да ефикасно утичу на смиривање прилика у

Југославији, те да би било сврсисходно да се на томе првенствено ангажује Европа која и иначе боље познаје прилике и људе у савезном и републичким руководствомима.

То је суштина њиховог налаза.

Дакле, Американцима је јасно једино да ни САД ни Европа не би прихватили интервенцију ЈНА (која је једина у стању да нешто уради), да би у том случају Југославија била међународно економски и политички изолована итд. Читав сценарио сагледавају а „нису у стању да ураде ништа”. Садржај ове информације добијен је од званичног лица „у поверењу”, како се обично преносе званичне поруке незваничним путем.

Када ми овде не бисмо имали и информације шта исти ови „аналитичари” раде „испод жита” на распаду Југославије, могли бисмо им и поверовати да су искрени.

Према „обавештеном” извору из немачких владиних структура „ставови немачке владе и Геншера и даље су на линији очувања интегритета Југославије, као и потребе да се актуелни проблеми решавају путем дијалога и преговора”.

Немцима је „нејасно” зашто су политичари у Југославији толико међусобно скептични и зашто се узајамно блокирају и отварају пут милитаристичким опцијама, када је очигледно да су интервенција ЈНА или „либанизација”, тј. стварање националних армија, само две стране исте медаље. Такође, нису јасни ни прави узроци међунационалних и међурепубличких раздора: наиме, да ли народи у Југославији стварно мисле да би им било боље самима него у заједништву, што је судбина Европе.

Немци говоре и да је неприхватљиво понашање Мађарске кроз извоз оружја ван међународних норми, које отвара питање да ли је она свесна да су прошла времена „регионалних сила” и остваривања националних интереса на рачун других и на штруб међународне стабилности.

Даље се тврди да СРН и даље има поверења у разум и политичка средства решавања проблема, и „учиниће све да допринесе таквом развоју”. На тој линији су деловали немачки функционери, а спремни су да у том смислу и убудуће разговарају са југословенским партнерима на савезном и републичким нивоима.

Које они продају рог за свећу? Они мисле да смо ми толико наивни и да не знамо да су управо они барјактари растурања Југославије. Ово је пример како се могу безобзирно подметати „поверљиве информације” са циљем да се дезоријентише непријатељ.

14. фебруар 1991.

На јучерашњој седници Председништва СФРЈ са председницима република јасно сам ставио до знања свима под којим се условима може вршити отцепљење.

Рекао сам следеће:

„Дозволите ми, пре него што другоме дам реч, да нешто кажем као председник Председништва. Сматрам да је то у овом тренутку неопходно, с обзиром на ток расправе, јер постоји опасност да се заборава неке ствари које морамо имати у виду. Говорим са становишта права и одговорности Председништва СФРЈ и других савезних органа који у овој земљи још постоје и који имају одређена уставна овлашћења и обавезе.

Прво, неспоран је легитимитет изабраних власти у републикама да учествују у одлучивању о будућности Југославије, било преко својих легитимних представника у Скупштини Југославије, било непосредно у скупштинама република. То уопште није спорно када се о будућности Југославије као државе ради.

Друго, то њихово право, дакле право изабраних органа власти, међутим, може се остварити само док се ради о уставном преуређивању Југославије као државе. Ако се, пак, доводи у питање њен опстанак или жели њен распад изабрана републичка руководства немају право да о томе одлучују. Такво право, као право на опредељење до отцепљења, имају, према Уставу Југославије, искључиво југословенски народи који се могу опредељивати слободно израженом вољом на референдуму за излазак из Југославије или за опстанак у њој. То значи да се може разматрати свака опција, али се мора знати докле досежу права изабраних власти у погледу коначног одлучивања, а одакле су изричита права југословенских народа.

Руководства могу предлагати и решења о којима ће народи одлучивати, могу организовати и спроводити референдуме на основу заједничког договора о поступку и садржају и сл., али сама, без грађана, односно без непосредног одлучивања народа, не могу доносити пуноважне одлуке такве врсте.

Треће, у складу с тим, било чија намера за отцепљењем или раздружењем, како то неки желе да називају, неће се моћи остварити никаквом политиком свршеног чина, разним одлукама републичких органа мимо демократске процедуре изјашњавања народа. То не би требало да буде спорно.

Четврто, наша реалност постојања више народа у истим републикама и чињеница да њихове границе нису етничке нити су државне у класичном смислу речи захтевају да буде јасно да се одлуке о отцепљењу неће моћи доносити путем мајоризације већ да се мора осигурати једнако право сваком народу да одлучује о својој судбини.

Сваки другачији прилаз био би противустанован и водио би нашу земљу у грађански рат са катастрофалним последицама, што се не може дозволити.

Пето, свако стране мешање у решавање наше унутрашње кризе, по било чијем позиву, а посебно стране војно уплитање, са становишта нашег Устава сматраће се актом агресије и мора се дочекати оружаном силом. Ту другог избора нема. Другачије понашање значило би издају земље и капитулацију. Зато такве могућности не треба ни помињати, јер би то само уносило забуну и неспоразуме у наш рад.

Шесто, ми имамо, објективно, све услове да нашу политичку кризу решимо у миру и на демократски начин. Органи федерације су дужни, као и органи у републикама, да то обезбеде. Одговорност савезних органа је да обезбеде миран и демократски пут расплета. Ако би надлежни органи федерације били онемогућавани у остваривању својих овлашћења и одговорности, то значи услова за миран и демократски расплет југословенске кризе, онда би они били дужни да се томе супротставе, адекватно начину којим су онемогућавани у вршењу својих функција. У то не треба да буде никакве сумње.

Моје је мишљење да заиста имамо све услове да наше проблеме решимо мирним путем под условом да поштујемо права која по Уставу Југославије припадају југословенским народима, ако избегнемо мајоризацију и политику свршеног чина и ако будемо радили демократски по поступку који ћемо заједнички утврдити."

Ово је излагање саопштено јавности и објављено у свим средствима информисања као притисак на сепаратисте и стварање климе код грађана о томе који је прави пут за излазак из уставне кризе.

Било би добро кад би се тога сви придржавали. Међутим, тешко је поверовати онима који су већ дубоко загазили у противустановни начин понашања.

Вељко Кадијевић ме обавештава да је један виши официр мађарске армије коментаришући ситуацију у нашој земљи и умешаност Мађарске у илегалну продају наоружања Хрватској изнео следеће:

За умешаност Мађарске у илегалну испоруку оружја криви су чланови владе, припадници странке МДФ, који су од самог почетка, на основу упутстава са Запада, ишли свесно у овај ризик.

Своју одлуку о продаји наоружања чланови владе су базирали на западним проценама даљег развоја догађаја у Југославији, чији је крајњи исход распад СФРЈ. Поред овога, у ризик се ишло и због обећања Запада да ће Мађарска добити део територије СФРЈ. Због тога је Мађарска, и поред правременог упозорења ССНО, решила да наоружа ХДЗ у Хрватској у циљу изазивања грађанског рата и отпочињања распада Југославије.

Туђман је путовао у Париз да би од међународне заједнице затражио да се у случају грађанског рата у СФРЈ умешају снаге УН и изврше раздвајање Југославије на обалама реке Дрине и реке Дунава. У састав снага УН ушле би и оружане снаге Мађарске које би се ангажовале у деловима где већином живе Мађари, а та територија би

касније припала Мађарској. Након раздвајања сукобљених страна снаге УН би поделиле СФРЈ на два и више делова од којих би се касније створиле суверене државе.

Током ових процена није се рачунало на развој догађаја на Блиском истоку, а дошло је и до преокупираности СССР-а унутрашњим проблемима. Међутим, Мађарска и даље остаје у тесној сарадњи са владом Хрватске и тренутно се ради на предузимању мера за погоршање ситуације у СФРЈ која ће испровоцирати Југословенску народну армију да интервенише.

Интервенција ће се искористити да се снаге ЈНА прикажу као окупационе, а потом би се затражила интервенција са стране и то првенствено од Мађарске, Аустрије и Италије а затим и од осталих снага НАТО-а. Другим речима, тежња је да се југословенска ситуација интернационализује.

По избијању афере око продаје наоружања Мађарска је од стране Запада остављена на „цедилу”, те је због тога дошло до несинхронизованих изјава појединих чланова владе. Мађарска је у то време располагала подацима да се због ове афере оружане снаге СФРЈ спремају да оружаном интервенишу у Мађарској. До интервенције није дошло, али ће, по многим проценама, доћи до прекида добросуседских, а можда и дипломатских односа.

Због оваквих процена неки делови оружаних снага Мађарске својевремено су стављени у повишени степен борбене готовости.

Влади Мађарске тренутно није важно мишљење СФРЈ већ јој је приоритетно смиривање оштрог реаговања опозиције која у овој афери види шансу за долазак на власт.

Питам Вељка колико је ова информација поуздана. По његовом мишљењу, ради се о врло поузданом извору, али не само то него и о чињеници да се ова информација подудара са проценама које произлазе из низа елемената које војска добија преко других информација. Како би се, иначе, могло другачије објаснити да је дошло до продаје Хрватској на десетине хиљада аутомата тајним каналима, уз знање мађарске владе, а без знања и сагласности наше владе?

Ако су ове информације тачне онда није само у питању распад Југославије него и покушај да се Мађарска дочепи неких делова наше земље, па се продаја оружја Хрватској може тумачити и као учешће у агресији.

18. фебруар 1991.

Из Бона добијам информацију о томе како Геншер оцењује евентуални распад Југославије. Читам је и не могу да дођем себи: да ли је могуће да ми потпуно погрешно оцењујемо намере и интересе Немачке у односу на Југославију или да ли је могуће да Немци верују

да смо ми толико наивни и глупи да им верујемо оно што нам поручују. Полазим од тога да је наша анализа о улози Немачке као земље која је највише заинтересована за разбијање Југославије тачна, па морам да забележим шта нам поручује „добронамерни” Геншер који хоће да нам подметне „добра намеру” Европске заједнице у решавању југословенске кризе.

Шеф Одељења за Запад у МИП-у СР Немачке рекао је да веома цене што се у Југославији повољно примају кораци које предузима ЕЗ, изражавајући интерес за решавање југословенских проблема мирним путем, демократским дијалогом и очувањем јединства земље. СР Немачкој и Геншеру је посебно стало до успеха таквог решења и у прилог томе наводе четири разлога: 1) дезинтеграција Југославије створила би подручје нестабилности у Европи са тенденцијом ширења и јачања хегемонистичких аспирација у суседству; 2) она би представљала потврду да увођење тржишне економије и демократизације у земљама Средње и Источне Европе „по природи ствари” води ка националним конфронтацијама, хаосу и политичкој зависности (то би дало аргументе конзервативним снагама у СССР-у за спречавање демократизације и тржишта); 3) евентуалне државе наследнице задале би Европи само нове главобоље, јер би мултиплицирано обликовале све проблеме које сада има југословенска федерација (а због оправдања властите државности и концентрације свих националних снага увеле би ауторитативне политичке режиме, што је већ сада приметно у републикама); 4) израђивање властите државности у условима отворене или потенцијалне конфронтације са дојучерашњим федералним суседима апсорбовало би и преусмерило привредне ресурсе у наоружање, што би значило даље осиромашивање и удаљавање од Европе. Министар Геншер, наводно, јасно сагледава ове проблеме и такав се развој никако не уклапа у европску концепцију СР Немачке.

Било би све добро кад би намера ЕЗ заиста била очување Југославије, али то је само форма за остваривање немачких интереса. То од чега „страхују” је у ствари прогноза ефеката њихове политике разбијања Југославије, али ипак од тога не одустају.

О СИТУАЦИЈИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

20. фебруар 1991.

Разговор с Радованом Караџићем. Добрица Ћосић ме назвао и замолио да примим Караџића пред сарајевски самит који се одржава прекосутра. Сутра би код мене дошао Добрица.

Караџић ми објашњава ситуацију у БиХ. Изетбеговић је доста несигуран, не воли ни Србе ни Хрвате, али се од Срба више плаши, јер су бројнија нација не само у Босни, него са становишта коме да се прикључе Муслимани у случају распада земље.

Јасно је једино да Босна и Херцеговина не може опстати уколико се распадне Југославија, да не може опстати сама „као држава” нити се може цела прикључити Хрватској. Једина би јој нада у случају распада земље била да се прикључи Србији и Црној Гори и да заједно формирају нову Југославију. Срби у Босни и Херцеговини треба да играју на ту карту, ако могу да привуку Муслимане.

Карацић даље оцењује да су нам Македонци јуче у разговору с Хрватима, забили нож у леђа. Прихватили су конфедерацију. Бар тако изгледа по саопштењу. Ако је тако, са Босном ће бити тешко. Срби ће користити сва средства да приволе Муслимане на избор с нама, мада, дугорочно они могу бити врло неугодан елемент нестабилности у земљи. Тежиће стварању муслиманске државе са Санџаком и Косовом.

У случају опасности за неповољне одлуке, Срби ће напустити Скупштину Републике и паралисати је.

Карацић каже да је српски народ у Босни потпуно ненаоружан. Прибојава се покоља и грађанског рата. Интересује се да ли би их Армија заштитила. Сада да – кажем му, али нико не зна шта ће се дешавати с армијом ако овако потраје. Лично се бојим националних подела и у војсци. Карацић моли да се, у случају мобилизације, ако дође до тешког стања, у војску позивају и наоружају Срби пре свега, јер су много поузданији од осталих.

21. фебруар 1991.

Инглбергер, подсекретар у америчком Стејт департменту, изјавио је конгресменки Хелен Делић-Бентли да засад није вероватно да у Југославији може доћи до државног удара, а једна од могућности да се он избегне јесте да се земља, ако мора и распадне, с тим да се после тога приступи новом конституисању државе. То је по његовом мишљењу, боља солуција него да Југословени најпре зарате, па да тек онда схвате да то води у ћорсокак. Инглбергер је даље рекао да ни распад Југославије нити оваква Југославија, нису у интересу САД; да је Југословенска влада у суштини комунистичка и под утицајем Србије и војске (која је на српској страни). Премијер Марковић, по његовом мишљењу, је једина југословенска личност са међународном легитимацијом, али Срби не прихватају његову наводну антисрпску политику.

Први пут се, дакле, јасно дефинише: оваква Југославија није у интересу САД и променити стање на Балкану треба кроз распад Југославије, а потом (ако буде могло – а верују да све могу) формирати државу каква њима одговара.

Америка се „преломила” да преко распада Југославије остварује своју политику на овим просторима.

01157936

Разговор с Добрицом Ђосићем.

Прича ми детаљно о разговорима групе српских интелектуалаца с муслиманским интелектуалцима недавно у Сарајеву и о сусрету с Алијом Изетбеговићем. Усађено је у њима огромно неповерење према Србима и страх од српског про-комунистичког руководства. Зато је мала вероватноћа да ће се Изетбеговић определити за Југославију без Хрвата, а са Србијом. Његова би жарка жеља била самостална босанска држава, што је илузија, коју треба опрезно разбијати!

Сматра да, ако сутра у Сарајеву (Самит ЈУ република) останемо сами, треба прихватити распад земље, под условом да они прихвате референдум и коректуру граница у складу с тим.

Добрица има озбиљне примедбе на састав српске владе, нарочито на ресоре културе, образовања, науке, омладине и спорта и Срба ван Србије. Он никога од министара не познаје, није чуо за њих. „То је ваљда довољан показатељ.”

Зачуђујуће је говорио о Армији. Као да није Србин. Сматра да је она негативан фактор у друштву, да једино она може да покреће точак историје назад, да српском народу не одговара што му се приписује армија и СК – Покрет за Југославију, да једино она може да изазове грађански рат и др.

Дуго сам га разуверавао. Не знам колико сам успео. Добрица је збуњен понашањем Македонаца. Потпуно су прешли на позиције распада Југославије. Мисли да ће нас и они и Муслимани оставити и прикључити се Хрватима и Словенцима.

С Вељком Кадијевићем разговарам о ситуацији у вези сутрашњег разговора у Сарајеву.

Заједничка је оцена да сутра треба начинити прелом. Ако до њега не дође, ПСФРЈ као Врховна команда треба да повуче потез који ће прелом изнудити. Морамо их ставити уза зид – или референдум, или спровођење устава и закона – или сила.

25. фебруар 1991.

У Сарајеву се нису сложили о концепту за решење уставне кризе.

Дао сам изјаву Танјугу поводом седнице у Сарајеву. Оценио сам да није учињен никакав напредак у решавању кризе, да се ситуација компликује и прети да измакне контроли. Упозорио сам на одговорност Председништва СФРЈ да не дозволи хаос и грађански рат. Верујем да ће ми неки учесници у раду седнице замерити, тврдиће да претим силом и др. али шта им ја могу.

ПЛАНОВИ ВОЈСКЕ ЗА ОБАРАЊЕ ВЛАСТИ У СЛОВЕНИЈИ И ХРВАТскоЈ И ЗА ИЗЛАЗ ИЗ КРИЗЕ

С Вељком Кадиевићем разговарам о новонасталој ситуацији. Обавештава ме да му је Совјетски војни изасланик пренео обећање Јазова) да ће за неколико дана одговорити на наше питање за војну процену колико можемо бити угрожени са Мађарске стране. Јазов поручује да је Горбачов увидео досадашње своје грешке. Сада је носи-лац политике очувања интегритета Совјетске државе и система, који ће реформисати. Одсада па надаље Горбачова треба подржавати.

Јазов, такође, сматра да је сукоб са Јељцином сукоб са проаме-ричком линијом рушења социјализма и растурања СССР и да ће бити дуг и тежак.

Потез Горбачова у вези са мировном иницијативом у Заливу значи у међународној политици одвајање од Америке и постављање на своје сопствене ноге, додаје Јазов.

Вељко коментарише да је за нас боље што САД нису прихватиле Горбачовљеву иницијативу, јер се на тај начин јача конфронтација, која нама одговара.

Моје је мишљење да је све то што Горбачов покушава касно, да је он испустио ствари из руку и да му нема спаса. Можда он и жели да учини нешто, можда је увидео грешке, али је касно. А Јазов наивно верује у могућности Горбачова да нешто учини.

Вељко ме информише о закључцима нашег војног врха:

Запад у Југославији неће војно интервенисати ако имамо војску која ће му се супротставити, а хоће ако уђемо у хаос и грађански рат и ако нам се војска распадне. Зато не смемо дочекати другу солуцију.

Према војној процени актуелни однос политичких снага у земљи је следећи:

– Србија, Црна Гора, Армија и српске партије у БиХ и Хрватској су за Југославију

– Словенија и Хрватска су против Југославије

– Македонија и БиХ се колебају, политички су више склоне кон-цепту Словеније и Хрватске, али им то не гарантује опстанак ни будућност.

Још увек постоје две могућности за даљи ток ствари:

Прва је наставак тихог рушења земље које иде све брже и брже, док наше снаге и они који су уз нас губе поверење. Тај пут води земљу у пропаст, у хаос и грађански рат.

Друга је да се одмах пресеће ток ствари и преузме иницијатива на основу Закона и Устава. То даје изгледе на успех.

Морамо се одредити за другу солуцију са јасним концептом и брзом акцијом.

Затим Вељко говори о својој замисли о концепту акције. Циљ који треба остварити је: очувати независност, суверенитет и целокуп-

ност Југославије и створити услове за миран расплет кризе демократским путем.

Основна замисао војске састоји се у томе да се чврсто ослони на снаге које су за Југославију у свим деловима земље и да се комбинованим политичким и војним мерама сруши власт прво у Хрватској, а потом у Словенији. За те активности треба искористити сферу одбране где су они починили тешка кривична дела.

У колебљивим републикама (Македонија и БиХ) комбинованим политичким мерама – демонстрацијама и побунама – треба срушити руководства или их преокренути у другом правцу. Ове активности ваља комбиновати и са неким војним активностима.

Целу акцију треба да воде они чланови Председништва СФРЈ који се определе за овај курс, са ослоном на војску.

Све савезне институције које прихватају овај курс биће укључене у акцију, а остале ће бити срушене с власти. (Не објашњава како то мисли да се оствари.)

Где буде било нужно, каже, увело би се и ванредно стање.

Према мишљењу војног врха треба предузети две групе мера и акција, на цивилном и војном сектору.

На цивилном сектору треба припремити:

1) Папир за 1. март за седницу Председништва на којој би се донела политичка одлука о расплету кризе.

2) У Хрватској институционално и политички јачати Српску крајину и подржавати њено отцепљење од Хрватске (не јавно него фактички).

3) Организовати масовне митинге у Хрватској против ХДЗ, Босну и Херцеговину дићи на ноге „За Југославију”, а у Македонији ићи на концепт Митинга за рушење пробугарског руководства. Ићи на масовне митинге подршке у Србији и Црној Гори. Забранити окупљање на Косову.

(Не објашњава како и ко може да изведе ове политичке акције.)

У војне мере Вељко убраја следеће:

1. Сутра поднети оптужницу, укључујући и ону против Шпегеља, а прекосутра је објавити.

2. Пошто је вероватно да 1. III 91. Председништво неће учинити никакав напредак у преговорима о политичкој будућности земље, непосредно иза тога одржати, на захтев војног врха, седницу Председништва СФРЈ у функцији врховне команде оружаних снага на командном месту, повећати борбену готовост војске, извршити мобилизацију и спремити се за одлучну акцију у Хрватској. (Вељко не говори ништа како мисли да исто Председништво, које не буде у стању да донесе одлуку 1. III, може или хоће да донесе још жешћу одлуку одмах непосредно после тога.)

3. Одмах иза тога поднети захтев за изручење Шпегеља и за враћање оружја, као и за разоружање резервне милиције и дати ултиматум.

Ту су могуће две варијанте: да се прво тражи Шпегел и оружје, па ако се не успе да се узму силом, или да се након одлуке ПСФРЈ војска одмах доведе у борбену готовост и да одмах узме силом и Шпегелја и оружје (јер је процена да добровољно неће дати).

После акције у Хрватској, кренуло би се на Словенију.

У Хрватској, а доцније и у Словенији, као прва варијанта, могла би бити војна управа, а потом формирање институција од некомпромитованих личности. Програм предвиђа отварање информативног система који је сада тотално затворен. Даљи поступак (избор органа, референдум о останку у Југославији или о изласку и др.) вршио би се на основу одлуке Председништва СФРЈ.

Сада није могуће предвидети све детаље. Циљеви су јасни а реализовали би се према ситуацији.

Кад једном почну војне акције, морају бити брзе и енергичне. Два пута смо (око Наредбе) били преварени. Трећи пут нећемо дозволити.

Нисам ништа коментарисао. Слушао сам и оставио да размислим. Превише је сложено да би се напречац заузео став. Наравно, само мој став није ни довољан, потребна је одлука Председништва. Брине ме колебљиво понашање Председништва – да ли ћемо моћи да обезбедимо већину за одлуку о мобилизацији и о подизању борбене готовости, као и за друге одлуке. Што се тиче СИБ-а, верујем да ће бити против, што нам може ометати акцију. Покушаћу разговор с неким члановима Председништва, са Слободаном Милошевићем и Момиром Булатовићем. Ипак о свему се мора темељно размислити. Тачно је да је доста било мучења. Прети опасност да изгубимо углед у народу, који смо с тешком муком стекли, мада је још већи проблем да изгубимо државу, а о томе је овде пре свега реч.

26. фебруар 1991.

Разговарам са Бућином и Богичевићем да их психички припремим за ставове и одлуке које ће нам бити потребне. Бућин сматра да је доследно остваривање (спровођење) наредбе о разоружању питање нашег опстанка у Председништву, Богич такође, али је против употребе силе и крвопролића. Чудна мешавина циљева метода: против нас може и оружје и сила, а ми са њима треба да поступамо милоствиво. Покушали смо да га разуверимо. Кад је он у питању, никад ништа није сигурно.

27. фебруар 1991.

01157940

Стално добијам писма грађана. Многа ми и не дају на увид, читају их у кабинету и одговарају сами. Нека посебно карактеристична ми дају да се упознам. Једно сам добио данас од извесног Александра Богданића из САД. Заслужује да га цитирам у целини.

„Драги господине Предсједниче,

Честитам вам на вашем племенитом држању у борби за очување СФРЈ! Веома је битно да сви народи у Југославији коначно могу да слободно чувају своје културно наслијеђе и живе на себи приличан начин, али ће то моћи радити само у Југославији.

Знам да наилазите на свакојакe проблеме на републичким нивоима, али, молим вас, будите опрезни. Југословенски народи су дуго били угњетавани док нису добили шансу да се слободно изражавају на свом језику и да његују своју културу. Кад су нас престали други спречавати у томе – почели смо сами себе спречавати. Зато је ваша тренутна борба историјски велика и славна.

Међутим, немојте дозволити да се оде у другу крајност – борите се, ма колико то тешко било и колико труда, зноја и преговора изискивало, борите се за СФРЈ. Друга крајност значи велику опасност управо за оне циљеве за које се неке републике сад боре – аутохтоност и сувереност. Чак и ако други не буду имали територијалне претензије на неке дијелове Југославије, како сад многи по свијету шпекулирају, мега-корпорације англо-америчко-германско-јапанске културе ће избрисати све Хрватско, Словенско, Српско, итд.

Друже предсједниче, тржиште је веома радикално. Оно брише све разлике. Не дозволите да ви у Европи постанете оно што је сад Америка – жалосна пустиња људи у тоталној моралној и духовној декаденцији. Не дозволите да хрватској, словенској, српској, македонској, муслиманској и осталој Југословенској дјечи енглески или њемачки постану основни језици. Молим вас, чувајте Југославију – са свим позитивним социјалистичким елементима. Знам да је разум код нас сад у опозицији, али чувајте Југославију по сваку цијену.

Још једном, честитке на вашем фантастичном успјеху и раду! Ако бих ја лично могао било како помоћи на раду за модерну, разумну и здраву социјалистичку Југославију, било би ми драго да се јавите.

Живјели Словени! Живјела борба за модерну социјалистичку Југославију!

Александар Богданић

17 Manzana Ct. 2-C NW
Grand Rapids, MI 49504
USA”

Колико се свака наша реч анализира и мери широм света! Колико се добронамерни људи труде да нас упозоре на значајне ствари, које би и сви наши функционери морали знати, али, ето, које се, на жалост, не уважавају увек и довољно.

Пера Грачанин ме информише о разговору америчког генералног конзула у Загребу Шмита са његовом обавештајном везом у Хрватској. До детаљне информације дошао је званично, путем писмене информације републичког СУП-а Хрватске – ваљда да нам јасно ставе до знања поруку из разговора.

Прва је порука да САД више не подржавају јединствену Југославију.

Друга је порука да сматрају да је Југославији неопходна страна помоћ (комисија) која ће „олакшати“ растурање земље.

Трећа је порука да ту улогу свакако треба да преузме САД, а по могућству да у томе учествује и СР Немачка.

У разговору је изражено подозрење према СР Немачкој, која је „много блиска“ са СССР и према СССР за чију се армију каже да им нису јасне њене намере. Такође је речено да су САД нагло повећале интерес за Југославију, нарочито услед оцене да са СССР још имају много проблема, јер нису завршили посао како су Американци мислили.

Пера Грачанин ме обавештава да је аустријски амбасадор у Београду прихватио „партију тениса“ за 9. III о.г. у Љубљани на којој учествује читав чопор главара из Словеније, Хрватске, Аустрије и – Македоније (!). Све сами челници (Кучан, Туђман, Рачан, Месић, Дрновшек, аустријски амбасадор и још неки из Аустрије) и – замислите – Тупурковски! Дефинитивно се Македонци окренули против Југославије. Какав тенис! Договарају се о растурању Југославије.

Данас је Киро Глигоров извршио коректуру својих (македонских) ставова за разговор о политичкој будућности земље. Сада је за савез самосталних и суверених држава, а не република, као што је досад говорио.

Изетбеговић је изјавио у Скупштини БиХ да суверенитет БиХ не би жртвовао за Југославију, а да би за суверенитет БиХ ушао у рат.

Све је јасно. Ради се о издаји и растурању земље уз међународну асистенцију. У Љубљани треба да се договоре како ће то да изведу. Нажалост, Устав СФРЈ им није велика препрека и то је наша највећа мука.

Ипак, праве рачун без крчмара. Да ли су они заиста толико наивни да помисле да могу тако олако да игноришу права и судбину српског народа на овим просторима, или су свесно одлучили да изазову грађански рат?

28. фебруар 1991.

01157942

О плану војске који ми је изложио Вељко Кадијевић пре три дана размишљао сам интензивно. После информације о еволуцији ставова Глигорова и Изетбеговића, врло је вероватно да Председништво неће имати већину за одлуке које предлаже војска.

Познајем сваког члана Председништва довољно добро да не верујем у могућност такве одлуке, што значи да ћемо се суочити са опасним стањем и распада земље и распада Председништва, а можда и војске.

Консултујем Слободана Милошевића о плану војске. Прочитао сам му своје забелешке од речи до речи. Он сматра да је то све добро изузев што Словенију треба оставити на миру. Само Хрватску треба третирати. Словенци нису кршили законе (војне) у толикој мери и нема формалних оправдања, а политички би се све сводило на рушење изабраних органа.

На питање шта да радимо ако не постигнемо довољну већину у Председништву за одлуке које су потребне, он мисли да одлучујемо са онолико чланова колико су „за” и да ће војска „послушати”. Сматра да је логично да „уклонимо” свакога ко ће се супротставити таквој акцији Председништва.

Врло је сумњива разлика у кршењу закона између Словеније и Хрватске и врло је сумњива идеја да одлучује мањина у Председништву. То је стање када одлучује војска и то се не може прикривати. А нико и не размишља о томе да је и војска вишенационална и да самим тим без одлуке политичког органа тешко може остати монолитна.

Тачно је да су времена преломна, али би било лоше преломити погрешно. Верујем да је војска на великим мукама јер за оно што би морала да уради нема политичко „покриће”. Плаши се акције без „покрића”. Али одлука Председништва без довољно гласова није уставна и није покриће.

По мом мишљењу боље је да се створи празан простор војсци да сама одлучује, него „пола риба – пола девојка”. Треба размислити.

6. март 1991.

Ових дана смо превише били заузети Пакрацем и другим догађајима у Хрватској. Наредио сам употребу војске без заседања Председништва, јер је била недеља. Чланови Председништва нису били у

Београду. Мало су гунђали Јанез и Васил, али је ипак одлука потврђена.

Вељко ми најављује неку нову тактику или акцију. Има намеру да ухапси двадесетак хадезеоваца којима је додељено оружје, ових дана. Да видимо и то. За то им није потребна одлука Председништва. Све што су до сада обећали нису урадили. Народ је почео да губи поверење у Армију и у нас. Крајње је време да се нешто практично учини.

Да ли ће се поправити очајно стање у СССР-у?

Обавештени смо да је Горбачов сачинио тактику „заокрета“ ка стабилности. За нас би то могло бити од изузетног значаја.

По његовом налогу, пре неколико месеци почеле су припреме за „завођење реда“ у СССР-у, у које су посебно укључени армија, КГБ и КПСС. Горбачов се определио за систем ауторитарне владавине, јер је сам дошао до закључка да процеси у СССР драматично воде распаду земље. Полазећи од истоветне оцене, руководства КГБ и армије су одмах изразила спремност да се налог спроведе. Ситуација у разједињеној партији је нешто сложенија, али је њена инфраструктура (од партијских организација до Политбироа ЦК КПСС) недирнута и само је треба реактивирати уз очекиване сукобе.

У партијским организацијама су у току расправе о потреби „увођења реда“, при чему је и Горбачов често на удару критика као „главни кривац за стање у земљи“.

Оцењује се да само тврд совјетски став може бити прихваћен од већине совјетског становништва, због тога што, управо унутар СССР-а, многи жестоко критикују Горбачова због „сталног попуштања Западу“, а да ништа није добио као контрауслугу. Кредити које је Запад дао или обећао не могу се искористити у привреди која је у расулу, а пружена бесплатна помоћ доживљена је као срамота и понижење совјетских грађана и државе...

Горбачов је очигледно осетио пропаст сопствене политике, која је довела до катастрофе СССР-а и жели да избегне окретање армије и КГБ против себе, најављујући им значајну улогу у спасавању земље.

Мала нада, с обзиром на изузетне унутрашње економске и политичке проблеме. За нас би било добро да успе у подухвату, али је то тешко очекивати.

ДЕМОНСТРАЦИЈЕ ОПОЗИЦИЈЕ И УПОТРЕБА ВОЈСКЕ. ПОЛИТИКА САД УПЕРЕНА ПРОТИВ АКЦИЈА ЈНА

9. март 1991.

У Београду демонстрације опозиције. Чине невиђено насиље: руше излоге, односе робу из продавница, демолирали су целу главну улицу – Теразије и М. Тита, Скупштину Србије и Председништво, чак зграду владе и Ул. кнеза Милоша, ушли у службене зграде итд. Полиција је подбацила, има чак двоје погинулих.

Налазим се на викенду у Никшићу. Зове ме Слободан Милошевић и тражи интервенцију војске. Разговарам с Вељком Кадијевићем. Он се двоуми – да ли је неопходно и како ће то политички бити прихваћено, али се не противи, само сматра да треба да осигурам одлуку Председништва. Остављам још мало да пратимо ситуацију па да се чујемо наново.

Слоба ме наново зове. Веома узнемирен. Зове ме и Вељко. Каже да сада демонстрирају пред Генералштабом и хоће да провале унутра. Консултујем телефоном чланове Председништва које сам могао добити (све изузев Месића и Дрновшека). Дајем Вељку налог да изведе војску на улице и да запоседне простор испред свих угрожених државних институција. Слободан ће послати званичан писмени захтев који ћемо сутра на седници Председништва одобрити.

Американци су „забринути” за стање у Југославији. Почињу да „препарирају” земље ЕЗ за одређене оцене и ставове. Карактеристично је како то они раде, како усмеравају „суверене” земље на питања, на оцене и на одговоре.

Поред редовних консултација са европском „дванаесторицом”, САД су о решавању југословенске кризе имале консултације и са другим „савезничким земљама”, у које су укључиле и неке бивше ИЕЗ. У овим разговорима представници САД су тражили „мишљење” респективних влада о неколико питања која су, по америчкој оцени, од посебног значаја за даље праћење југословенске кризе и адекватно постављање „савезничких земаља” према савезним и републичким органима у Југославији.

Ово је извод из „неформалног папира”, који су представници САД предавали саговорницима, а који, поред питања, садржи и америчко виђење основних проблема у разрешавању југословенске кризе.

„Преглед досадашњих консултација

– И даље смо дубоко забринути за изгледе за мирне промене у Југославији, а посебно смо забринути због потенцијалне употребе силе.

– Међутим, охрабрени смо чињеницом да су европска дванаесторица, друге заинтересоване европске државе и САД изгледа на истим

таласним дужинама у процењивању ситуације у Југославији и у вези са нашим политичким циљевима у тој земљи.

– Наша изјава од 25. јануара и демарш нашег амбасадора од 17. јануара, који је по инструкцији учињен код југословенског председника Јовића, учинили су да америчка забринутост и савети САД буду веома видљиви у Југославији и потхранили су српске сумње о наводној, антисрпској једностраности у политици САД.

– Поздравили бисмо оцену ваше владе о изгледима за наставак разговора југословенских република и савезних функционера, које и САД и ЕЗ енергично подржавају. Наиме:

1. Да ли верујете да су руководство Републике Србије и Југословенска армија вољни да се ангажују у добронамерне преговоре о будућој структури и саставу Југославије?

Ово питање постављамо у контексту поновљених претњи употребом силе, изнетих од ЈНА, као и става који је заузео председник Србије да једина алтернатива српској визији југословенске федерације јесте прекрајање југословенских унутрашњих граница како би се обезбедило да сви Срби живе у оквиру увећане Србије.

2. Да ли верујете да ће републичка руководства Словеније и Хрватске и даље учествовати у дијалогу о будућности Југославије уколико српско руководство и Југословенска армија остану на усвојеним позицијама?

Ово питање постављамо у контексту извештаја према којима расте притисак народа у Словенији и Хрватској у прилог независности и да би Република Словенија и Република Хрватска могле затражити да би текући дијалог између републичких и савезних функционера, уколико Србија и Армија не заузму умереније ставове, требало да се усредреди на модалитете за отцепљење.

Наводимо, у вези с тим, да су хрватске власти одбиле да присуствују седници савезног председништва и републичких руководства од 8. фебруара, док је словеначки представник у савезном председништву обавестио Председништво 8. фебруара да ће Словенија отпочети поступак за своје раздруживање од Југославије.

3. Како оцењујете изгледе да председник владе Марковић поново добије неопходну подршку република за ефикасни наставак управљања привредом на савезном нивоу и за даље спровођење економских реформи које подржавају ММФ и Светска банка?

4. Заинтересовани смо за ваше мишљење о томе да ли проблем унутрашњих републичких граница у Југославији треба да посматрамо на сличан начин као што то чинимо када се ради о међудржавним границама у оквиру КЕБС-а.

– Ово питање постављамо у контексту става који је заузело републичко руководство Србије да су у питању само административне границе које би требало поново повући у случају да Југославија не опстане као савезна држава, како би сви Срби могли да живе у оквиру српске државе, те става насупрот овом, који су заузеле остале југосло-

венске републике, да њихове границе треба посматрати у складу са истим принципима које примењује КЕБС на међународне границе.

– Са своје стране, изнели смо у демаршима код југословенских функционера на савезном и републичким нивоима да би се САД супротставиле сваком покушају да се измене унутрашње или спољне границе Југославије другим средствима осим мирољубивим; такође, изнели смо да би такве акције имале кобне последице за све грађане Југославије.

Да ли ваша влада сматра да би било корисно да друге државе јавно изјаве да верују да би југословенске унутрашње границе требало да се мењају само мирољубивим путем и на основу договора свих заинтересованих страна?

5. Заинтересовани смо, такође, за мишљење ваше владе о корисности да се понуди да у унутрашњем дијалогу у Југославији учествује трећа страна. Покрећући ово питање, такође бисмо желели да подвучемо да САД немају интереса за водећу улогу у евентуалном таквом учешћу треће стране.

Ми сумњамо да би понуде за посредовање са стране биле корисне осим у одређеним конкретним околностима, на пример, у случају колапса власти и способности функционисања југословенске савезне владе, или у случају консензуса југословенских република да је потребно посредовање са стране. У другим околностима понуде за међународно посредовање вероватно не би биле корисне и уместо тога би ојачале центрифугалне тенденције.

– Ценили бисмо ваше мишљење о овом питању, укључујући релативне предности разних врста понуда о посредовању.”

Потврђује се оријентација на поступно све веће уплитање у наша унутрашња питања, изразита необјективност и пристрасност, које се намећу и другима.

Њих брине евентуална употреба силе (ЈНА), а не брине их наоружавање за борбу против ЈНА. Они отворено помињу своје политичке циљеве у нашој земљи. Априори осуђују став председника Србије у вези са начином решавања југословенске кризе и став ЈНА која има обавезу да брани уставни поредак земље, а ни једном речју се не супротстављају политици отцепљења Словеније и Хрватске. Сугеришу и другима свој став да се унутрашње границе признају као међународне, што значи да подстичу растурање земље и на крају сугеришу туторство над нама, принудну управу за распад земље. Ето, то је политика САД, за коју овим путем сугеришу сагласност. Све су им дали и питања и одговоре које треба да пошаљу!

ПРЕЛОМНИ ДАНИ - СЕДНИЦА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ ОРУЖАНИХ СНАГА

12. март 1991.

Можда ће се овај датум сматрати веома важним, или чак пресудним, за расплет југословенске кризе или за смер њеног даљег тока. Кажем – можда, јер ствари постају све драматичније па човеку, понекад, нешто може изгледати да ће бити најважније, иако већ сутра може постати безначајно. Војска већ дуго најављује да ће поднети Председништву дефинитивне и одлучујуће предлоге, а посебну драматизацију чини њихово инсистирање да се седница Председништва СФРЈ, као врховне команде оружаних снага, одржи на командном месту, а не као што је уобичајено у просторијама Председништва СФРЈ.

Данас се одржава та седница. Упркос сталним контактима с Кадијевићем, морам да забележим да није довољно јасно шта ће војска предложити. Они то желе да изложе усмено на самој седници. Оквир нашег договорања је да се предлози крећу ка мирном, политичком расплету, у оквиру устава и закона и поштујући право сваког народа на самоопредељење, а да војска буде гарант таквог тока ствари, тј. да спречи другачији ток ствари. Разоружање паравојних формација је основни услов за то, па се очекује предлог одлуке који то осигурава.

Седници присуствују сви чланови Председништва изузев Јанеза Дрновшека, а од генерала поред Кадијевића – Бровет, Адић, Ђушић, Чубра и Вук Обрадовић.

Утврдили смо само једну тачку дневног реда: стање у земљи и задаци Врховне команде оружаних снага.

Уводно излагање о стању у земљи и предлозима војске поднео је генерал Вељко Кадијевић. Он је рекао следеће:

„За све што ће, овдје, бити речено, постоји чврста аргументација, а створено стање у земљи је најјача.

Штаб Врховне команде је априла прошле године упознао Председништво СФРЈ са својом проценом стања у земљи и предложио мјере ради отклањања непосредних опасности за опстанак СФРЈ као државе. Наши предлози су, тада, прихваћени, али, нажалост, нису остварени. Управо зато Југославија се нашла у вртлогу анархије, распада и на почетку грађанског рата.

Тренутак је да се, лицем у лице, суочимо са грађанима и народима Југославије.

Блокирани су разговори о политичкој будућности земље. На дјелу је перфидан и до краја разрађен концепт разбијања Југославије. Његове упоришне тачке чини тежња да се политиком свршеног чина блокирају основне функције федералне државе; да се, упоредо са разградњом федерације, разбију оружане снаге и онеспособе за остварење своје уставне улоге; да се изазивањем грађанског рата створе

услови за спољну интервенцију и дефинитивну успоставу марионетских режима на простору Југославије.

Сурова реалност сучељава наше оружане снаге, фактички, са истим противником, као и 1941. године.

Страни фактор је већ, увелико, ту, најављујући и војничко присуство. Ту су и домаће квислиншке снаге, фашистичке, усташке, четничке, белогардејске, балистичке, бугарофилске. Поново смо са њима сукобљени у борби за Југославију.

Полазећи од уставне улоге и одговорности оружаних снага у обезбеђењу независности, суверенитета, територијалне целокупности и уставног поретка Југославије, у име оружаних снага и Штаба Врховне команде, предлажем:

Прво, одмах донијети одлуку о завођењу ванредног стања на цијелој територији СФРЈ и суспендовати сва нормативна акта која су у супротности са Уставом СФРЈ и савезним законима.

Друго, донијети одлуку о подизању борбене готовости оружаних снага, укључујући и мобилизацију дијела јединица до нивоа који ће, према процјени Штаба Врховне команде, гарантовати спречавање грађанског рата, успјешно супротстављање сваком покушају стране војне интервенције и обезбеђењу услова за миран, демократски и на Уставу СФРЈ и законима заснован расплет југословенске кризе.

Треће, хитно довођење нарушеног система одбране земље у уставне оквире. Разоружање и расформирање нелегалних оружаних састава, у складу са Наредбом Предсједништва СФРЈ од 9. јануара; потпуно реализовање ставова и одлука Предсједништва СФРЈ о руковођењу територијалном одбраном и стављању система војне обавезе у надлежност оружаних снага.

Четврто, хитно наставити политичке разговоре о будућем уређењу Југославије, а у републикама, чија се руководства опредељују за отцепљење, организовати референдум, на коме ће се сваком народу пружити могућност за непосредно и слободно изјашњавање, без икаквог диктата и мајоризације.

Пето, сљедећи вољу народа, исказану на референдуму, што прије, а најкасније у року од шест мјесеци, донети устав југословенске државе; организовати вишестраначке изборе и конституисати нове органе власти. Будуће југословенско друштво изграђивати као парламентарну демократију вишестраначког типа, без наметања било каквих и било чијих идеолошких надзора и монопола.

Југославија је, као заједничка домовина свих наших народа, створена у рату, уз огромне жртве, стога нико од оних који су данас на власти нема право да даје сагласност за распад Југославије, нити да се мири са рушилачком стихијом, којом је земља захваћена. Југославију су стварали наши народи и само они, својом слободно израженом вољом, могу да одлучују о њеној судбини. Оружане снаге СФРЈ дужне су да обезбиједе услове за то. Оне не прихватају распад Југославије политиком свршеног чина и угрожавање њеног опстанка на било који

други противустанан начин. Свако њихово другчије понашање представљало би издају земље и најтежи злочин према народу.”

Пошто смо саслушали Кадијевића, а нико није желео први да узме реч, одлучио сам се да на почетку узмем учешће у расправи.

Рекао сам следеће:

„Веома је јасно да је земља запала у најтежу кризу у њеној историји, са врло јасним опасностима њеног нестајања са политичке карте Европе и грађанског и братоубилачког рата.

У овом тренутку, чини ми се, мора да ступи у дејство наша потпуна одговорност за земљу, за њен интегритет, уставни поредак и за расплет њене кризе. Свакоме од нас би морало бити јасно да се ради о преломном тренутку, у коме морамо одговорити својој уставној обавези, да одаберемо онај правац решавања наших проблема који је адекватан ситуацији.

Што се правца тиче, тај курс не би требало да буде споран. То је: да предузмемо све што је потребно да осигурамо миран и демократски расплет југословенске кризе. Сигурно да је услов за то поштовање правила правне државе, обезбеђивање националне равноправности, демократских, на Уставу и закону заснованих, поступака за доношење свих политичких одлука, без политике свршеног чина и без узурпирања туђих права.

Јасно је да Врховна команда оружаних снага прихвата сваку демократски донету одлуку и мора да штити демократски изабране органе и демократски донете одлуке, укључујући и евентуалне одлуке народа на самоопредељење и отцепљење.

Сви грађани, и све институције и сви демократски изабрани органи, у овом тренутку, требало би да буду заштићени, да могу да врше своје функције, али на уставан и законски начин, као што морају бити онемогућени сви они који ометају и демократске процесе, поступке и демократски изабране власти.

У хаотичној ситуацији политичког и физичког насиља, које је на делу, не видим другу снагу у нашој земљи осим оружаних снага СФРЈ, које могу гарантовати и обезбедити миран и демократски ток ствари и миран расплет југословенске кризе.

Данашња наша седница мора да суочи Врховну команду са својом историјском одговорношћу за оно што ће учинити, или са оним што не би учинила. Наш циљ мора да буде да извршимо своје уставне и законске одговорности – мерама и активностима које су из наше уставне надлежности, а одговарају тренутку времена.”

После мене се јавио Месић. Он је категорички одбио предлог Кадијевића. Рекао је и следеће:

„Што се мене тиче, не видим разлога за драматичност. Ситуација није таква да се мора ићи у ванредно стање, макар што се Хрватске тиче. Тамо, у Хрватској, кризна жаришта су настала на вештачки начин. Да се не би видело Косово, створени су Книн, Петриња и Пакрац. А на Косову се ситуација не може, господо, решити репреси-

јом. Не може се решити репресијом против Албанаца и без Албанаца, али не може се ни ситуација у Хрватској решити без Хрвата и против Хрвата, а управо се то покушало. Покушало се, на вештачки начин, добити Србе против Хрвата, исфорсирати тобожњу угроженост Срба и, сада, ићи на ванредно стање. Сматрам да би увођење ванредног стања зауставило сваку могућност договарања.”

Месић је рекао и да се ванредно стање предлаже да би се спасло српско руководство од притиска опозиције, али да то не може бити разлог да се уводи у Хрватској.

Потом је говорио Васил Тупурковски. И он се оштро супротставио Кадијевићевом предлогу. Рекао је следеће:

„Опција ванредних мера за мене је неприхватљива ни са политичког ни са цивилизацијског, ни са патриотског аспекта, јер неће дати резултате које ми желимо... За мене су политичка средства за превазилажење наше кризе апсолутно без алтернативе... ЈНА није одговор за настало стање, то желим да потенцирам.”

Он је сугерисао да Врховна команда само упозори на алармантно стање и предложио да се интензивира преговарачки процес.

Богић Богићевић, који је говорио после Тупурковског, критиковао је Кадијевићев предлог о увођењу ванредног стања и суспензији свих противуставних одлука тврдећи да је Устав СФРЈ умногоме превазиђен и постао преузак оквир за решавање кризе. По његовом мишљењу, доношење предложене одлуке успорило би демократске процесе и економске реформе и зато се не може сагласити.

Потом је говорио Риза Сапунџију. Он је рекао да веома озбиљно прима оно што је генерал Кадијевић рекао, али за сада сматра да све ово треба усвојити као упозорење, како би се озбиљније радило, али не и да се уводе ванредне мере.

Ненад Бућин је рекао следеће:

„Вељкове оцене не спорим. Ако бих се упуштао у некакву анализу, вероватно би моје оцене биле црње. Међутим, у тренутку када узимам реч, имам у виду и сва претходна изјашњавања, имам у виду нашу тоталну блокираност и нашу неспособност, а рекао бих и неспремност да одлучујемо и у далеко безазленијим ситуацијама него што је ова... За мене као једина могућност остаје признање да ми као Председништво нисмо у стању да водимо ову земљу...”

Последњи је говорио Југослав Костић, председник Председништва Војводине који врши функцију члана Председништва из Војводине после одласка Драгутина Зеленовића на другу дужност.

Он је упозорио да је крајње време да прекинемо са одуговлачењем доношења одлука од којих зависи судбина земље и упозорио да – ако останемо данас само на упозорењима – сутра све може бити касно.

Из излагања чланова Председништва било је видљиво да предлог о увођењу ванредних мера не може проћи.

По завршетку прве туре излагања свих присутних чланова Председништва јавио се Вељко Кадијевић и рекао:

„Пут кога неки другови овде нуде – пут саопштења без конкретних мера – је пут у амбис. Што се мене тиче нисам спреман да на такав начин идем у амбис. Начелна изјашњавања која немају адекватне конкретне мере и која не обезбеђују остваривање тих начелних изјашњавања, не вреде ништа. У таквом колу нисам спреман даље да учествујем”.

Кадијевић је инсистирао да Председништво заузме став о сваком конкретном предлогу који је он изложио, али је изразио и спремност да војска размотри и сваки други конкретан предлог који би био изнет на седници.

На крају првог циклуса изјашњавања реплицирао сам Месићу и покушао да дам сугестије како даље да тражимо решење:

„Жао ми је да је друг Месић прескочио да коментарише чињеницу да нисмо били у стању до сада, да успоставимо сарадњу са Републиком Хрватском на спровођењу Наредбе Председништва СФРЈ о разоружању паравојних организација и одузимању нелегално увезеног оружја. Не може се ваљда рећи да је истина, да је стање у Хрватској тако, да нема никаквог разлога за било какве елементе ванредних мера, када знамо колико се дуго мучимо са чињеницом наоружаног грађанства на једнопартијској основи, а овде је директно предложена одређена мера која осигурава доследно спровођење у живот Наредбе Председништва СФРЈ. Дакле, то као да не постоји у Хрватској...”

Ми можемо као ,ној да забијемо главу у песак’ и да кажемо – није ванредно стање. Стање је више него ванредно. Само, поставља се питање да ли ћемо га решавати или га нећемо решавати, да ли ћемо га признати и предузети адекватне мере, или то нећемо учинити.

Тиме не тврдим да је то једини и најбољи начин решавања, али тврдим да је стање ванредно; прогласили га или не – оно захтева ванредне мере, односно одговарајуће мере.

Добро је што се данас овде поједини чланови Председништва изјашњавају против распада земље. Али, распад земље је на делу. Овде није у питању да ли смо ми против распада земље, или смо за распад земље. Овде је у питању да ли ћемо то спречити на основу наше одговорности или нећемо.

Према томе, да будемо начисто с тим – није више у питању изјашњавање, него одлука.

Према предлогу који је овде дат – тако сам га барем ја разумео – ни једна легална институција се не доводи у питање. Напротив, ради се о томе да се створе услови да све легалне институције раде по Уставу и по закону. И ванредно стање је предвиђено уставом и законом.

Ако је то нека ,трагедија’ за Југославију – онда, заиста, мало разумем каква је наша улога.”

Имао сам у виду да за проглашавање ванредног стања тешко можемо прибавити већину, па ми се чинило логичним да пођемо од тога да је стање де факто ванредно иако формално није проглашено, да то само констатујемо, а да донесемо одлуке о мерама за санирање стања.

У наставку седнице сам и предложио да за сада не проглашавамо ванредно стање, а да донесемо одлуку о подизању борбене готовости ЈНА и по потреби о мобилизацији. Да се само најави могућност увођења ванредног стања тамо где се токови буду погоршавали.

Тупурковски је предложио да прекинемо седницу без одлуке, па да идемо на републичке скупштине са целокупном аргументацијом, да видимо шта ће оне да кажу. Да после тога закажемо проширену седницу Председништва на исту тему.

Генерал Благоје Аџић је узео реч и рекао следеће:

„Сваки пут када смо се припремали за седнице Председништва, за предлоге, поступке итд. увек смо – како је било речено, полазили од чињеничког стања, детаљних процена и закључака.

До сада смо стално радили искључиво по Закону, и оно што је било у надлежности Председништва – радили смо по одлукама Председништва.

Мислим да смо једини још субјекат друштва који извршава ваше одлуке, наравно оне одлуке које не зависе од других. Немојте ме погрешно схватити – да критикујем, али ваше одлуке и ваша саопштења, која иду у јавност, више нико не поштује и не извршава. Напротив, оне су постале од стране моћника предмет изигравања, од стране угрожених – пре свега, народа у свим нашим крајевима и републикама – постале су предмет жаљења, јер, практично, те одлуке нико не поштује, нико не извршава.

Оне одлуке које се односе на оружане снаге, а које су у зависности од других субјеката, пре свега републичких руководстава, настојимо да извршимо на законит начин; оне се изигравају на противзаконит начин. Ви то, другови и господо, толеришете.

Морам да кажем да све има одређене границе, ако не данас, оно једног дана мора доћи крај томе.

Друго, слажем се са онима који предлажу да се све ради на демократски начин, политичким средствима. Ми из Армије никада нисмо били против тога, али да вас сада подсетим на ону народну, која је била поштена, племенита: „Ко тебе каменом, ти њега хлебом“. Другови и господо, „ми хлебом, а нас камењем“; разбијају Југославију и не знам докле то може да траје. Да наведем неколико примера:

Донета је Одлука о разоружању нелегалних паравојних организација; или, у крајњем, неко не признаје да су такве, али рецимо, о нелегално увезеном оружју, што су сви признали, што, такође, подлеже одређеној одговорности и захтева одређено решавање. То се ни до данас није спровело. Напротив, све се то оспорава и, напротив, на томе се граде напади на оружане снаге.

Даље, имамо оружане снаге у овој Југославији – каква је таква је – доносе се одлуке по руководствомима република, по којима се већ од данашњег дана не упућују регрути у оружане снаге. Ако се сутра донесу такве одлуке и у другим републикама, како то мислите да решавате политичким средствима? Мислим да се и о томе морамо изјаснити.

Даље, с друге стране, да не испадне само да имам аргументе за северозападне делове. Из ставова демократије – која се проглашава демократијом на улицама Београда, тражи се распуштање ЈНА и формирање српске армије; при чему нема никакве разлике између оних других који заговарају републичке војске и разбијање ЈНА.

ЈНА нема сврхе без Југославије. Према томе, не треба неко да мисли да се ми боримо за Армију – боримо се за Југославију; надам се и ви.

Не знам, да ли стварно неко мисли да ћемо земљу сачувати на овакав начин, како ови токови теку, или мислимо – нека се реши како хоће са Југославијом. Многи, на жалост врло одговорни, изјављују да је више и нема, па не знам онда – откуд можемо тврдити да нико не жели да изађе из ове Југославије. Напротив, многи је разбијају, и то врло ефикасно, радећи противуставно, противзаконито, оспоравајући све савезне законе и савезни Устав.

Армија је до сада неколико пута употребљена у спречавању оног најгорег, али никада није испалила ни једног метка, сем у самоодбрани, где је била оружјем нападнута. Зашто је то тако? Може неко да каже да је страх народа од тенкова и оклопних кола. Мислим да то није тачно. Народ верује у Армију и због тога не жели с њом сукоб, јер и други имају и борна кола и оклопна и оружје, па јуришају на њега.

Лично, мислим да се мора бити енергичнији, да је крајње време, ако заиста желимо да спасавамо Југославију, да се донесу и конкретне одлуке које ће то значити. Ми смо их понудили.

Није завођење ванредног стања рушење демократије. Још увек не могу неке да схватим шта подразумевају под демократијом. По некима је демократски све оно што руши Југославију и антидемократски све оно што чува Југославију. Ви сте овде представници република и покрајина, ви сте државно руководство и Председништво. Мислим да можете и морате да утичете на своје републике да се договоре та руководства. Наравно, да се договоре онако како је најбоље за југословенске народе. Али, да се договоре народи, заједно са руководствомима. Зашто се, онда, плашимо дати и народу право да се изјасни о будућности Југославије?

Нисам сигуран да, ако будемо оклевали, неће доћи до најгорег. Али, једно сам сигуран – ми више немамо простора за стрпљење.”

Ненад Бућин је прво дао своју карактеристику Председништву СФРЈ следећим речима:

„Нас карактерише нехтијење, неспособност и очигледна неспремност као Предсједништва, да дјелујемо на нивоу стварних потреба опстанка Југославије. Ми смо у том погледу, по мени, очигледно недорасли том историјском задатку и крајње је вријеме да и као колектив и појединачно узев размишљамо о демисији. Али, очигледно да смо толико фелерични да ни о томе не размишљамо, сходно потребама.

Ја нисам у стању да себи одговорим на овако јавном мјесту, а јесам интимно – да ли овакво наше понашање узрокују стварни историјски интереси република и нација које представљамо, или једна помодарска брига за одржавање демократског имиџа, што је сада јакo „нобл” и о чему сви јакo пуно брину, или је у питању нешто треће, нешто ружно што би могло да личи на служење неком туђем интересу?

Шта је од тога у игри, шта је од тога по сриједи, тешко је рећи, али је чињеница да смо ми такви – какви јесмо: неспособни да донесемо, чак, и најбезазленију одлуку, да не говорим о одлукама ове врсте.”

А потом је предложио да наш закључак буде не да уводимо, него да навестимо могућност увођења ванредних мера и не да наредимо подизање борбене готовости него да је навестимо. Изненађујуће је било његово објашњење да за другачије одлуке нема мандат своје републике! Он је дословно рекао:

„Треба наговјестити могућност увођења ванредних мјера, наговјестити и потребу налагања највеће, повећане борбене готовости.

Преко те границе вечерас не бих ишао. Конкретно, у овом тренутку, немам ни мандат своје републике у том смислу. За мене је врло симптоматичан разговор који сам данас имао са представником своје републике и са расположењем и спремношћу коју они у оваквој ситуацији себи опредељују и налажу.”

Ако и Црна Гора није сагласна да се донесу предложене мере за које се у ЈНА верује да ће зауставити хаос и безакоње, онда нам се лоше пише. А то је чињеница. Руководство Црне Горе дало је Бућину изричит налог да не прихвати предложене одлуке, а он у тој ситуацији једини излаз види у демисији.

На предлог Тупурковског да се оде на консултације у републичке скупштине, реаговао је Вељко Кадијевић примедбом да се скупштине република не могу уводити у командовање оружаним снагама земље, војска тражи одлуке Врховне команде која је по Уставу надлежна и одговорна.

У вези са неким упозорењима датим на седници о оправданости или о основаности увођења ванредног стања, адмирал Стане Бровет рекао је следеће:

„Дозволите ми да вас подсетим на смернице за елиминисање ванредних прилика, које је ово Предсједништво донело на основу чл. 316. Устава и Закона општенородне одбране. Тим смерницама је утврђено да Предсједништво утврђује постојање ванредних прилика и наређује предузимање мера приправности и других одговарајућих

мера, поред осталог, и у случају, ако постоји несумњива опасност масовног нарушавања јавног реда и мира, рушилачких демонстрација, терористичких акција или међунационалних сукоба.

Све ово је већ присутно у више делова наше земље. Мере приправности су најмање што се може учинити да се предупреди даља ескалација ових појава – до нивоа када се више неће моћи реаговати само завођењем ванредног стања, већ ће и то бити недовољно.

Нереди, незакоње и опасност од сукоба, чине Југославију далеко мање атрактивном земљом за стране улагаче, него када би се предузимале Уставом предвиђене мере за њихово спречавање.

Свако објективан ће више ценити ону земљу у којој се на законит начин одржава јавни ред и мир и осигурава лична и имовинска безбедност грађана, а самим тим и њихова људска и демократска права, него ону земљу где владају хаос и анархија, као код нас.

Зато ја лично сматрам да су мере приправности оружаних снага минимум могућег нивоа реаговања Председништва на ситуацију у овом тренутку.”

Нисам сигуран, али ми се чини да је Бровет одустао од ванредног стања. Он говори о „мерама приправности” оружаних снага.

Богићевић је оспорио право Председништву СФРЈ да на основу смерница које је поменуо Бровет уводи ванредно стање, без консултација република и Савезног извршног већа. У вези с тим затражио сам да се јасно са правне тачке гледишта протумаче надлежности Председништва, да ли су оне ограничене Уставом и Законом или смерницама које је оно само донело. Рекао сам следеће:

„Питам се – каква је то наша одговорност, ако ми немамо право, као Врховна команда оружаних снага, ни на какву промптну улогу у овој промптој ситуацији; и како то да сви други имају право да крше Устав, да разбијају земљу, а да ми немамо право да ту земљу бранимо и да тај устав бранимо.

Те смернице донело је Председништво СФРЈ, а ако треба можемо разговарати да се оне промене и да се ноћас објаве у „Службеном листу”. Не могу да разумем да Председништво само мора слепо и до краја да поштује смернице које је само утврдило – уколико оне не одговарају садашњој ситуацији”.

Вељко Кадијевић је инсистирао на ставу Председништва о предложеној одлуци, објашњавајући да нема смисла расправљати о процедури, јер то није пресудно. Ако је став Председништва да одлуку треба донети, онда ће се процедура лако испоштовати, а ако није онда је бесмислено о томе расправљати.

Јасно је да се овде процедурална питања потезу као параван за одбијање предложене одлуке.

Договорено је да у паузи војска покуша да преформулише предлог одлуке тако да се избегне ванредно стање, а да остане све остало. И Кадијевић и Адић су инсистирали да њихов предлог остаје, а они сада могу само као стручна служба Врховне команде преформулисати предлоге како ми захтевамо, али не да они дају нове предлоге. Одговорио сам им да, ако дође до ситуације да Штаб Врховне команде не прихвати евентуално тако усаглашену одлуку, онда нема смисла ни да је доносимо, зато треба да покушамо да нађемо заједнички језик. На крају су пристали да преформулишу предлог и да га прихвате као свој.

Предлог се свео на то да прве две тачке (ванредно стање и приправност војске) заменимо ставом: „Предузети мере приправности у оружаним снагама, укључујући и мобилизацију дела јединица...”

И то је оспоравано слично као и прва верзија предлога, а војска није хтела мање од тога. Оспоравано је да се врши додатна мобилизација уз тврдњу да ЈНА има довољно снага да обави и задатке из предложене одлуке, што је војно руководство категорички порицало и одбијало.

После великог надмудривања да ли је ово покушај да војном сликом решавамо политичке проблеме – што је тврдио Тупурковски, или је ово осигуравање нормалних услова да се политичким средствима решавају политички проблеми земље, што је заступао Кадијевић, прешли смо на изјашњавање.

За предлог овако редигованог текста одлуке (без увођења ванредног стања, са повећањем борбене готовости војске и додатном мобилизацијом) гласили су: Ненад Бућин, Риза Сапунџију, Југослав Костић и ја. Против су били: Богић Богићевић, Стјепан Месић и Васил Тупурковски. (Дрновшек није био на седници.)

Одлука, дакле није донета, јер је за то било потребно најмање пет гласова.

13. март 1991.

Вељко ми је синоћ, после седнице Председништва, затражио сагласност да преко ноћи иде у Москву на консултације с Јазовом. Жели да пита да ли ће нас СССР заштитити од евентуалне интервенције Запада, ако идемо на употребу војске за спровођење наредби Председништва. Сложио сам се. Ишао је и вратио се исте ноћи. Руси су рекли да нема варијанте у којој Запад рачуна с њиховом војном интервенцијом. О совјетској помоћи су избегли да говоре.

Данас ме позвао Вељко Кадијевић, заједно са Слободаном Милошевићем на консултацију, шта да се ради ако Врховна команда опет на сутрашњој седници одбије предлог одлуке.

Није било никакве консултације. Вељко нам је дословно рекао у присуству генерала Аџића: „Идемо на војни удар. Независно до тога да ли ће или неће усвојити предложену одлуку. Ако је усвоје она ће нам само у првих 48 ч. бити покриће за мобилизацију, а ако одбију, мобилизацију ћемо извршити сами. Међутим, тада постоји опасност да се Председништво састане и смени војни врх. Зато нам је одлука потребна.”

Питао сам шта се подразумева под војним ударом.

Одговорио је: смењивање Владе и Председништва. Скупштину неће дирати, али неће ни дозволити сазивање. Републичке власти и све остало неће дирати уколико подржавају удар. У противном скидаће и њих. Циљ је: одредити рок од 6 месеци (или краће) за споразум о будућности земље, а дотле прекинути хаотични распад државе.

Слободан ништа није ни питао ни коментарисао.

Читав ток првог дана седнице, а нарочито њен исход развили су у мени идеју да поднесем оставку, јер не могу себи дозволити да као председник спроводим одлуке већине са којом се не слажем, а које иду на разбијање земље и грађански рат. Кад сам саслушао Вељка, рекао сам да ћу сутра, после седнице, поднети оставку; да седница највероватније неће одобрити захтеване мере и то ће ми бити јак разлог. Оставићу војсци простор за деловање. Разговараћу са Ненадом Бућином и са Југославом Костићем да поспе исто.

Нико ништа није коментарисао. Разишли смо се немо.

Успут ми Слоба каже да он неће ићи у Председништво да ме замењује.

14. март 1991.

Наставак седнице Врховне команде није дао неке опипљиве резултате. Војска је учинила још један уступак, пристала је да се у одлуци не помиње мобилизација него само повећање борбене готовости, што опоненте одлуке није задовољило.

У овом делу рада Председништво је било комплетно. Јанез Дрновшек је рекао да одлуке које су већ донете у Скупштини Словеније, и нарочито оне које се односе на војску „фактички де јуре, већ значе излазак Словеније из федералног система”. Рекао је да би усвајање и спровођење предложене одлуке у Словенији изазвало конфликт и убрзани излазак Словеније из Југославије. Сугерисао је уважавање реалности и политичке преговоре и одбио доношење одлуке.

Новина у односу на 12. III о.г. је и то што се Риза Сапунџију пре-домислио и повукао своју сагласност на одлуку. Дакле, уместо 4 за сада имамо 3 за и 5 против одлуке. Стање се само погоршало.

Када смо завршили изјашњавање и констатовали да одлука није донесена, рекао сам да ћу поднети оставку и упозорио на то да су исто најавили Ненад Бућин и Југослав Костић. Пошто се неке кључне одлуке Председништва не могу доносити без „квалификоване” већи-

не од 6 чланова, Председништво фактички престаје да постоји за одлучивање о тим питањима, што ствара простор Штабу врховне команде да сам одлучује.

Имао сам у виду, али нисам рекао, да ће Скупштина Србије смени Ризу Сапунџију због оваквог понашања и да Председништво неће имати ни просту већину.

Ово је дочекано „на нож”: „Како ја могу да распуштам Председништво”, итд. То је изазвало поновну дискусију о свему, читаву буру полемике од неколико сати уз покушаје да се ипак нађе неко решење, али безуспешно. Једино што смо могли да се сложимо јесте да наставимо седницу још сутра. Да опет покушамо.

15. март 1991.

Наставак седнице Врховне команде.

Стане Бровет обавештава да Штаб врховне команде нема нове предлоге, а да се стање у земљи погоршава.

Пошто се нико није јавио за реч, покушао сам да још једном анимирам чланове Председништва да добро размисле шта значи овакав однос према ЈНА. Рекао сам следеће:

„Ја бих желео да обавестим чланове Председништва и Штаб Врховне команде да су наше анализе у Републици Србији, да (уколико се Армији вежу руке да врши своје уставне обавезе спречавања међунационалних сукоба и грађанског рата с обзиром на позицију српског народа, његове распрострањености у другим републикама, неорганизованости и ненаоружаности) положај српског народа постаје неповољан и врло неугодан. Србија се оријентисала на обећања Председништва СФРЈ и оружаних снага да ће заштитити све националности, све нације и све грађане од опасности међунационалних сукоба, што са оваквим нашим, евентуалним, ставом не би било осигурано. Наша је процена да би у овој ситуацији могло доћи до масовних захтева за наоружање српског народа и до стварања српске војске ради самоодбране и ми томе нећемо моћи стати на пут.

Ми у Србији, као руководство, у тој ситуацији, не бисмо могли да опстанемо, уколико бисмо се томе супротставили, јер постоје врло јаке снаге које раде на томе, а са овим стањем добијају снажне аргументе да се то и оствари. Руководство Србије не може да стане ни на чију другу страну, него на страну свог народа и мора обезбедити његову одбрану, ако Армија не буде у стању да га брани.

Каква је перспектива наше земље, у тој ситуацији, и њена судбина, није тешко предвидети, јер можемо сваког дана испустити контролу из руку и доживети крвопролиће и грађански рат.

Према томе, ситуација је врло тешка, врло деликатна и ја сам дужан да вас упозорим да је то судбина која нас чека, ако нисмо у стању да осигурамо услове да Армија равноправно брани све народе и све грађане ове Југославије.”

Одмах је реаговао Стјепан Месић. Рекао је следеће:

„Не знам да ли треба шта рећи, Срби су исто, као и други наоружани, можда нешто више, због познатих разлога, посебно у Хрватској, пропорционално. Али, државу ни једну још нису срушили ни пиштољи ни шмајсери. Нема државе коју су пиштољи срушили и некакво наоружавање становништва. Америка је сва наоружана, сви Американци могу имати оружје, какво год желе. Немам осјећај да је тај режим јако нестабилан и да су ударили држава Минесота против Калифорније и Калифорнија против Тексаса. Мислим да су то, ипак, приче за малу дјецу. Од тог наоружавања и од тог сукоба неће бити ништа ако ми ријешимо политичке проблеме.

Према томе, сада стављати војску у приправност, због тога што овај или онај има више пиштоља – треба направити такву психозу да се нико не осјећа угрожен, а то се једино може политичким договором.

О свему другом можемо причати шта год хоћемо. Према томе, прво не вјерујем у тај податак да су једино Срби ненаоружани. Срба највише има у Армији, у полицији; по цијелом југославенском простору и, сад, наједном, Срби – јадни и чемерни, ненаоружани, сви их спопали, сви мрзе Србе, сви само гледају не би ли некако заскочили Србе и уништили их.

Идемо рјешавати наше економске и политичке проблеме, а онда проблем – колико ко има пиштоља – биће му прескупо куповати пиштољ, не знам колико кошта на „дрно“, вјерујем да није тако безначајна сума, боље му је дјетету куповати ципеле и капут, а не пиштољ.”

Јавио се и Јанез Дрновшек. Он је рекао:

„Синоћ сам и данас, ујутро, направио консултације разговора са политичким руководством Словеније и могу да пренесем гледања која су, приближно, на истој линији као што су били и моји ставови јуче.

Као прво, излаз из ове ситуације видимо у максималном интензивирању политичког дијалога да се, истовремено, направи тајм-аут, да сва републичка руководства пристану на то и да престану са међусобним нападима и оптуживањима, да сви покушамо да се отворено, по свим питањима, договоримо, укључујући о томе где и на који начин спровести референдуме, ако не нађемо друкчије решење, да се, истовремено, све републике заложу и дају гаранције свим грађанима на својим територијама, да нико неће бити ни малтретиран, нити на било који начин угрожен.

Као друго, и Словенија је спремна да размотри и да покуша да разреши финансијско питање, питање финансирања Југословенске народне армије, како би се спречио распад система због недостатка финансијских средстава, иако је целокупна финансијска ситуација врло тешка, али постоји свест о томе да треба решити адекватно и питање финансирања Југословенске народне армије.

Као следеће, јуче сам говорио о томе, Словенија је већ неке своје одлуке донела. То је – плебисцит, скупштинске одлуке, уставни амандмани. На основу ових одлука, које су већ успоставиле нека специфична решења у Словенији, спремна је да сва отворена питања регулише са другима и то на такав начин да никоме неће бити на штету, споразумно, и да се уважавају интереси свих. Али, јасно је да Словенија не може одустати од неких својих опредељења и неких одлука које су биле донете уз најшире изјашњавање људи. Јасно је да је спремна, на тој основи, да разговара и о свим облицима и везама са другим републикама и народима у Југославији.

Што се тиче ових мера, које су предложене, не бих се и данас могао сложити са њима, јер, мислим и процењујем да и оне воде у грађански рат. Ако је циљ њиховог предлагања спречавање грађанског рата, у једном облику, оне воде у грађански рат, с друге стране.

Ради се само о томе на који начин ће он бити почет. Ми смо убеђени да се југословенски проблеми не могу разрешити силом, војском, са било каквим мерама, него само политички. Било ко да је то – или неки народ, или република у том случају, ако ЈНА почне са применом неких војних мера у оквиру Југославије, сигурни смо да би то било најгоре решење и да би то завршило на најгори могући начин.

Ја полазим од тога и надам се да су последњи догађаји, па и ове наше седнице, допринели томе да код свих нас постоји свест да смо на ивици, да треба престати са тактизирањем и покушати да решимо ову ситуацију са једним договором. Али, ако се крене сада са неким мерама против некога, онај други ће одговорити на то, кад почне једном конфликт, окршај, онда је крај политичког договарања, а онда ће последице бити катастрофалне. Док то још није почело, имамо још могућности да то политички решавамо.

Ја сам, апсолутно, на том становишту да покушамо да се максимално интензивирају ови разговори, да их заокружимо што пре. Ако не можемо нека питања друкчије да разрешимо, да се иде на референдум.”

Тупурковски је поред осталог рекао и следеће:

„Можда је тачно да смо суочени са два ризика – можда и више. Један, да без ових мера избија грађански рат и, други, да после усвајања ових мера избија грађански рат. Ја сам за то да преузмемо први ризик, јер нико не потцењује ЈНА и онаква каква је, без ових мера.”

Риза Сапунџију је само рекао да остаје при ономе што је јуче рекао.

Богићевић је остао на свом ставу да не треба доносити предложену одлуку и предложио да издамо саопштење „у случају међунационалног сукоба или грађанског рата Председништва СФРЈ ће донети одлуку о ангажовању ЈНА”. Дакле, о том потом.

Говорили су и Југослав Костић и Ненад Бућин. Обојица су настојали да убеди остале чланове Председништва да треба донети предложене одлуке.

Затим је узео реч генерал Благоје Аџић. Он је рекао:

„Да кажем, да сам јуче, када је одлучено да се седница настави данас, очекивао да би та седница понудила неко решење. Заправо, био бих задовољан, рецимо, да су другови данас понудили да Словенија замрзне своју одлуку о неупућивању регрута у Југословенску народну армију и да се овде рекло да ће регрути нормално отићи у војску.

Био бих задовољан да је Хрватска понудила да покупи наоружање, да се стави под контролу, како је то било договорено у вези са спровођењем Наредбе.

Био бих задовољан да је Словенија расформирала Штаб Територијалне одбране, који је нелегално формирала, стварајући паралелну војску Републике Словеније. Онда би се, свакако, могло разговарати о једној варијанти другова из Председништва да се приступи решавању питања на један други начин.

Сигурно, са таквом понудом извршења досадашњих одлука Председништва и СИБ-а, могла би се, свакако, аплаузом прихватити Одлука Председништва да се приступи организованим интензивним политичким разговорима за решавање југословенске кризе. Без тога, то су само приче и замајавања 'за малу дјецу'.

Уместо тога, нуди нам се – рекао бих, милостиња – као, састаћемо се, па ћемо вам дати да преживите.

Другови моји, нисмо ми овде дошли да се боримо за голу егзистенцију. Овде смо зато да бранимо Југославију и да обезбедимо миран излазак из југословенске кризе, то што овде многи неће да схвате.

Следеће, овде се износи – коме прети опасност од пиштоља, па и од аутомата. То су некад била пенкала, ако се не варам. Не знам за што ће нам? И ја се питам.

Јер, ако то оружје у Хрватској – не треба да се чува демократија у Хрватској од хрватског народа, ако се то оружје, као 'пиштољчићи и аутоматчићи' не може супротставити тенковима и оружаном сили Армије и, ако томе није намењено; јер објективно нема шансу да се супротстави, онда се поставља питање – коме је оно намењено?

Рекао бих да је то оружје намењено оним другима, који су се наоружали – како каже друг Стипе, Србима – или ће се наоружати – како каже друг Јовић, Срби ће се наоружати поново јер ће то оружје само у међусобном сукобу дати конкретне резултате борбе у грађанском рату и међусобном истребљавању.

Мислим да је време, да је стварно време да то озбиљно схватимо и да прихватимо једно разумно решење којим ће се овим стварима стати на крај. Нико овде не тражи да се легалним путем не решава југословенска криза и југословенски проблеми и, стварно ме много чуди зашто Председништво СФРЈ, као Врховни командант, не може да употреби свој једини адут који му сада стоји на располагању. Јер, како сам први дан рекао, више га нико не слуша, нико не извршава његове одлуке – да се, на неки начин његова одлука спроведе и да се криза у земљи реши.”

Стипе Месић је поново упозорио:

„Свако насилно рјешавање овог проблема у Хрватској, довешће до опће мобилизације у Хрватској. Не мобилизације у буквалном смислу – у војном смислу – него, настаће један опћи тренд отпора баш према Југословенској армији. А, ја желим, управо то, спријечити.”

Дрновшек није пропустио да накнадно коментарише моје прво данашње излагање:

„Почетно излагање председника Јовића може се интерпретирати тако да су овакве мере и предлози, уствари, у функцији решавања националног питања Срба.”

Одговорио сам му:

„Не. То је чиста инсинуација. Ја сам само рекао да се неки народи наоружавају, а неки не и, ако овако наставимо, онда ће довести и до њиховог наоружавања. Ништа друго. Није ни у каквој другој функцији, него у функцији самоодбране.”

Дрновшек је образлагао да су они у Словенији донели низ одлука које се морају уважавати и рекао:

„Не долази у обзир никако, сада, разоружавање, ни претње, ни сила – уопште је то непотребно. Нико то не би разумио, ни у Словенији, ни у Југославији, ни у свету. Ни ја то не могу да разумем.”

На то сам му одговорио:

„Ти не можеш да разумеш, а ми не можемо да разумемо политику свршеног чина. Причали смо вам сто пута да све то можете да постигнете легалним путем, а ви идете политиком свршеног чина.”

Затим сам, пошто се нико није јавио за реч, предложио закључак и рекао следеће:

„Да приведемо крају, ако нико више не тражи реч; предлажем да закључимо, са констатацијом:

Председништво није прихватило Предлоге одлука, које је поднео Штаб Врховне команде о предузимању мера приправности у оружаним снагама СФРЈ и о предузимању мера за довођење нарушеног система одбране земље у Уставом утврђене оквире.

Дозволите ми, на крају, да само кажем – у суштини исто што сам и јуче рекао – да је по мом мишљењу ова Одлука дубоко погрешна. Уопште не верујем да се ради о неразумевању ситуације, него о већинском схватању, овде у Председништву, да се проблеми земље не желе решавати на начин како је војска предложила, а то јесте обезбеђивање мирног тока расплета југословенске кризе, да је превладало схватање код чланова Председништва – да треба препустити ток догађаја у земљи на начин како то сада иде, а то значи политиком свршеног чина.

Овде је било јасно речено да се, чак, верује да и једна и друга опција води у грађански рат. Па, ако и једна и друга воде у грађански рат, онда је – по мом схватању њиховог размишљања – боље да се иде у грађански рат на начин који њима даје предност у том грађанском рату, него који предност даје неком другом, што, за мене може бити

логично, али не може бити прихватљиво да Врховна команда оружаних снага има такав начин резонувања.

Због тога се ограђујем од таквог начина третирања проблема опстанка земље. Морам рећи да никакву одговорност за ово сносити не могу, нити могу сносити последице за даљи ток ствари. Ствар је свакога појединачно како ће да ради, а ја ни у ком случају не могу да се понашам супротно интересима земље и због савести и одговорности коју имам пред Југославијом и зато што сам потписао у Скупштини Југославије изјаву да ћу се строго држати Устава и Закона. На страну то што су интереси српског народа и Републике Србије, којима припадам, оваквим вашим односом најдиректније угрожени. То на страну. Али, интерес земље у целини је угрожен и, по мом мишљењу, са оваквим понашањем Председништва ми главачке идемо у неконтролисани грађански рат из кога се нећемо лако извући.

Због тога морам да извучем консеквенце које из тога произилазе, а ствар је свакога да своју одговорност прими на себе како хоће”.

Нисмо чак могли ни да се сложимо са једино могућом констатацијом да предлози Штаба Врховне команде нису усвојени, па је настала следећа завршница целе тродневне седнице:

ЈАНЕЗ ДРНОВШЕК:

Ја бих желео само рећи да су твоје интерпретације наших ставова и одлука нетачне; да се ради о томе да је већина Председништва мишљења да треба југословенску кризу разрешавати мирним средствима, а не војним средствима и да у том смислу треба тумачити нашу већинску одлуку. Дали смо и низ конкретних предлога како то да се ради. Мислим да је свака другачија интерпретација врло некоректна, нетачна и, чак, могло би се рећи да има у том случају, сигурно, неких негативних намена позади, ако се то друкчије интерпретира.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

То што сам ја рекао је врло тачно моје убеђење и ја на њега имам право. Што се тиче спорења око тога шта ова одлука значи – два дана смо то разјашњавали, а свако може да је тумачи на свој начин, ја имам свој начин тумачења.

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

То је, значи, твоја дискусија?

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Да. Закључили смо на седници да је одлука одбијена, а остало је мој став.

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

У тренутку када закључујеш, такође, такве генерализације за ставове Председништва за мене су, исто, потпуно неприхватљиве. Ако је твој став – имаш право на то.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Ја говорим – одбијена је одлука, остало је мој став. Он није одлука Председништва. Рекао сам да желим да изнесем свој лични став у вези са ситуацијом – да вас сутра не изненади. Ја ћу тај свој став и бранити и сносити консеквенце.

ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ:

Ако је дискусија завршена, и ако је одлука таква – не знам, да ли је одлука таква, могу ли знати?

БОГИЋ БОГИЋЕВИЋ:

Ја бих хтио, исто тако, изнијети ограду од генерализације коју је предсједник Јовић изнио на крају, с обзиром да ја ни једном речју нисам доводио у питање уставну улогу Армије и довођење у уставне оквиру нарушеног система. Ријеч је, у овом тренутку, о једном приједлогу одлуке за приправност, како сам ја тумачио Закон. А пошто је то – речено је прошли пут – технологија, приправност је саставни дио ванредног стања, ванредно стање се доноси након ванредних прилика, за ванредне прилике треба расправа о свим аргументима које имамо итд.

Дакле, генерално, овакав закључак не бих могао усвојити.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Закључак је – одлуке нису усвојене. Ту је тачка. Иза тога је мој лични однос према овоме. Имате право на свој лични однос.

НЕНАД БУЋИН:

Дозволите да реплицирам, иако ове ријечи нису упућене директно мени, најмање мени. Али, ово што Богић прича нема везе са овим што ми већ два дана причамо. Ми, уопште, сем у старту, нисмо говорили о ванредном стању. Ми говоримо о повећаној приправности. Немојте да толико замјењујете тезе.

БОГИЋ БОГИЋЕВИЋ:

Није замјењивање тезе.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Има реч друг Вељко Кадијевић.

ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ:

Пошто је одлука донијета, приједлог је дао Штаб Врховне команде, дао га је на бази, као што сам рекао на почетку излагања, не моменталног стања, нити неких моменталних и парцијалних процјена, него вишегодишњих процјена, које су се, на жалост, у нашим предвиђањима остваривале управо тако како смо рекли, са само једном корекцијом, ишле су нешто брже временски него што смо то рекли.

Наши предлози су у судбинском тренутку ове земље. Поред тога, они су већ угледали светло дана, мада – што се тиче нашег опредељења – та чињеница неће имати никакав битан утицај, али су угледали

светло дана, што је само један од доказа где смо, чак ту, у затвореном објекту врховне команде. Ми као војска ћемо из тога извући поуке.

Штаб Врховне команде – обавештавам вас – узима себи право и обавезу да одмах, након ове одлуке, процјени ситуацију и повуче кон-секвенце које из ње произлазе. Хвала.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Закључујем седницу.

МОЈА ОСТАВКА НА ФУНКЦИЈУ ПРЕДСЕДНИКА ПРЕДСЕДНИШТВА СФРЈ

Одмах после седнице Врховне команде обратио сам се преко Телевизије Београд јавности следећим речима:

„Грађани и грађанке Југославије,

Обраћам вам се после тродневног заседања Председништва СФРЈ које у функцији врховног команданта оружаних снага није прихватило оцене стања у земљи нити одлуке које је предложио Врховни штаб оружаних снага.

Земља се налази у критичној фази распада путем политике свршеног чина коју систематски спроводе сепаратистичке снаге, не уважавајући ни уставни систем земље ни национална ни грађанска права других.

То прети да нас одведе у директна међунационална сукобљавања и грађански рат.

Неки су се за то већ припремили и наоружали. Други су веровали да ће њихова права и слободе гарантовати Југословенска народна армија, односно оружане снаге земље. Председништво СФРЈ је упорно настојало да се поштује уставност и законитост, да се решења траже политичким путем уважавајући уставни поступак и интересе свих, инсистирало на супротстављању политици свршеног чина и угрожавању туђих интереса доношењем једностраних одлука, свим уставним средствима која су му стајала на располагању.

То, на жалост, није уважавано. Досадашњи политички разговори о будућности Југославије нису дали никакве опипљиве резултате. Напротив, изгледа да су некима служили за заваривање јавности, док се истовремено свим снагама радило на спровођењу планова о разбијању земље једностраним, правним и политичким одлукама и стављањем других пред свршен чин.

Овакви поступци су утолико више неприхватљиви, када се зна да Председништво СФРЈ ничим и никада није оспоравало право свакога народа на самоопредељење, укључујући и отцепљење, али на уставној и законској процедури без мајоризације и угрожавања туђих интереса.

Политика свршеног чина довела је дотле да су на неким територијама суспендовани Савезни устав и савезни закони, чиме су директно угрожена национална и грађанска права која они обезбеђују.

Извршено је наоружавање на националној и партијској основи. Стварају се републичке војске. Најављују се контраакције других народа за наоружавање и стварање националних војних јединица. До крајности су повећане међурепубличке нетрпељивости, нарасло је неповерење у међунационалним односима, разбуктао се шовинизам и реваншизам. Завладао је страх у народу. Потпуно подељени информативни простор и медијски рат су таквог интензитета као да су у питању зарађене стране.

Стално настављање политике узурпације туђих права самовољним одлукама створило је реалну опасност скорог избијања међунационалних сукоба и грађанског рата.

Тешка социјална ситуација изазвана катастрофално погрешном економском политиком Савезног извршног већа, која је цело друштво довела до банкротства, чини посебно повољан амбијент за још већа нерасположења и сукобљавања.

Оцена Штаба Врховне команде оружаних снага је била да се енергично морају зауставити ови негативни токови како би се створили услови да се интензивира конструктивни и демократски дијалог у циљу превазилажења економске, политичке и уставне кризе земље и о будућем уређењу Југославије.

Југословенска народна армија, односно оружане снаге земље, немају ни задатак ни намеру да се мешају у политички живот и да утичу на доношење политичких одлука о будућности земље. Њихов је задатак да гарантују и осигурају мир и нормалне услове да се на демократски начин и на равноправној основи донесу одлуке о политичкој будућности земље и о изласку из кризе.

Највиши представници Југословенске народне армије више пута су истакли, а то је потврдило и Председништво СФРЈ као врховни командант оружаних снага, да, без обзира каква одлука о политичкој будућности Југославије буде донета, оружане снаге ће је поштовати.

Да би ту и такву улогу оружане снаге могле да изврше, с обзиром да се фронт потенцијалних међунационалних сукоба проширио и задаци војске повећали, Штаб Врховне команде оружаних снага предложио је подизање приправности оружаних снага, што није подразумевало право војске ни на какву војну акцију ван посебне одлуке Председништва СФРЈ, него само повећање спремности за извршавање евентуалних наредби.

Предлози Штаба своде се у два основна става:

– прво, да се предузму мере приправности у оружаним снагама које ће гарантовати спречавање међунационалних оружаних сукоба и избијање грађанског рата и осигурати услове за миран, демократски и на Уставу и законима заснован расплет југословенске кризе, и

– друго, на предузимању одлучних мера са циљем довођења нарушеног система одбране земље у Уставом СФРЈ утврђене оквире.

Председништво СФРЈ као Врховни командант није уважило такву потребу, упркос свим аргументима штаба Врховне команде.

Разлог за противљење тим одлукама, по мојој оцени, јесте што је код већине чланова Председништва СФРЈ превладало становиште да даљи ток догађаја у земљи треба препустити политици свршеног чина, без обзира што је јасно да то води у грађански рат. Такође, сматрам да су као чланови Врховне команде одбијајући предлоге Штаба Врховне команде на тај начин изразили очито неповерење у оружане снаге земље.

Суочен са чињеницом да је у Председништву СФРЈ превладао однос снага који не води рачуна о суверенитету, независности и територијалној целокупности земље, који је оријентисан на подршку распаду земље на неуставан и недемократски начин, који настоји везати руке Југословенској народној армији као последњој југословенској институцији која би могла да обезбеди услове за миран и демократски расплет кризе, а имајући у виду заклетву коју сам поднео приликом преузимања дужности, обавештавам јавност да нисам у стању да будем саучесник у таквим одлукама које доприносе распаду земље са могућим катастрофалним последицама за наше грађане и народе.

Одлучио сам стога да поднесем оставку на дужност, верујући да је то најпоштеније, а у складу је са мојом савешћу.”

16. март 1991.

Оставке су поднели Бућин и Костић. Слободан Милошевић дао је изјаву да у тим околностима више не признаје одлуке Председништва СФРЈ и да неће учествовати у његовом раду (у функцији замењивања члана Председништва из Србије).

Није то било у функцији разбијања Југославије, као што му је одмах приписано и од стране српске опозиције, него у функцији заштите војске од евентуалне одлуке остатка Председништва да се распусти војни врх и онемогући у акцији.

КОНФУЗИЈА И КОЛЕБАЊЕ У ВОЈНОМ ВРХУ

17. март 1991.

Увече око 19 ч. Вељко Кадијевић зове мене и Слободана Милошевића да хитно дођемо. Треба да нас обавесте о одлуци шта ће радити. Уствари, да изнесе варијанте шта би могли да раде. Није јасно да ли нас обавештавају или нас консултују.

Присуствују Кадијевић, Ацић и Стане Бровет. Прво излаже Стане Бровет. Можда цео сат. Оно што су морали да процењују много пре него што су се, како нам је бар саопштио, одлучили на војни удар.

Према ономе што Бровет излаже и нема никаквог војног удара. Има само евентуалних варијаната одузимања оружја Хрватима и довођење у уставне оквире територијалне одбране у Словенији, али ни о њима ништа није одлучено. Тек се разматрају могуће варијанте. Прва етапа прве варијанте је блажа, скоро без употребе силе, друга са употребом силе. И једна и друга се неизбежно своде на другу етапу, и то са фаталним последицама. Њена примена, према анализи војног врха, води у распад земље, грађански рат и потпуну међународну изолацију уз губљење легитимитета власти и потпуно неизвесну перспективу како да се изађе из ћорсокака. Анализа је таква да просто сугерише да се не иде у такве ризике. Према другој варијанти дижу се руке од насилног извршења Наредбе и обећавају се народу неке вербалне гаранције да ће бити спречен грађански рат и насиље (а та варијанта је оно на шта су се на крају определили).

Ево шта су мени и Слободану тада, 17. III 1991. дакле два дана пошто сам поднео оставку да бих њима оставио слободан простор да делују и четири дана откако су нам саопштили да су се одлучили на војни удар, у кабинету Кадијевића изложили Вељко, Бровет и Адић.

Ово су моје аутентичне забелешке:

КАДИЈЕВИЋ:

О акцији коју бисмо предузели обавестиће вас Бровет и Адић.

СТАНЕ БРОВЕТ:

Циљ акције је остваривање промена демократским путем. Предуслов је: функционисање система. Акција је разрађена у две варијанте, с тим што прва варијанта има две могуће етапе.

Прва варијанта

Прва етапа прве варијанте подразумева извођење све на бази Устава и Закона. Садржи следеће радње које се изводе поступно:

- подизање борбене готовости
- мобилизација
- ултиматум са роковима извршења савезним и републичким органима (за повраћај оружја, разоружање паравојних организација; упућивање регрута; укључивање ТО Словеније у ОС и финансирање армије)

- подваријанта: извршење без ултиматума.

Уколико органи поступе по захтеву, циљ је постигнут (укључујући и узимање оружја или стављање под заједничку контролу).

Таквим поступком ЈНА би испунила своје задатке.

Ако одбију све, или већину, или ако се супротставе употребом силе прелази се у II етапу.

Друга етапа садржи:

- блокаду власти (не говори које власти. Ваљда оне која их омета.)

- војну управу
- употребу силе.

Процена вероватној развоја:

Прва етапа одвијала би се у оквиру Устава, с тим што би се одразило на следећи начин:

– Председништво СФРЈ не може више доносити пуноправне одлуке (Напомена: полази се од парализе која је изазвана мојом оставком, оставкама Бућина и Костића и изјавом Слободана Милошевића да Србија неће учествовати у раду Председништва СФРЈ нити признавати његове одлуке).

– Савезна скупштина намерава да отвори расправу о Војној команди (на седници заказаној за 27. III о.г.). Та се расправа може окончати позитивно ако акција буде текла успешно, а негативно ако се искомпликује, посебно ако би наступила II етапа. Могуће је у том случају да заседања и не буде.

Могуће је да Словенија, Хрватска и Македонија одмах повуку делегате и доведу у питање постојање Скупштине СФРЈ а тиме и СФРЈ.

СИВ је већ данас заказао седницу са колегијумом ССНО, што је од стране војске одбијено. Нико неће ићи на ту седницу.

Зависно од развоја ситуације СИВ може поставити питање разрешења Кадидевића. Може се оградити од акције и тражити реорганизацију органа ЈНА у смислу извођења реформи, са истим циљем (смењивање).

Хрватска и Словенија ће одбити захтеве у целини или делимично. Водиће тактику одуговлачења. У Хрватској је могућ оружани отпор. Покренуће иницијативу за смену Кадидевића и Адића. Мобилисаће полицију. Покренуће међународну активност против ЈНА.

Македонија и Босна и Херцеговина даће подршку остатку Председништва СФРЈ и СИВ-а и солидарисаће се са Хрватском и Словенијом.

У Србији и Црној Гори опозиција ће развити антиармијско расположење, тврдећи да је то у функцији рушења демократије и очувања постојеће власти у Србији.

Инострана пропаганда ће ојачати негативне оцене, уцене и претње.

Емиграција ће приређивати демонстрације и припремати се за долазак у земљу.

Ако се пређе на II етапу, што је вероватно, тј. на рушење власти, све би се наставило, али би се даље компликовало.

Председништво СФРЈ би било паралисано. Скупштина СФРЈ би наставила да суспендује рад Штаба Врховне команде. Ако у томе буде спречена, онда ће почети повлачење делегата, довешће се у питање опстанак земље и започеће отцепљења.

СИВ ће одбити да врши функције по захтеву Штаба Врховне команде, разбиће се или ће прећи у иностранство и отуда организовати рад против Штаба и спремати противудар.

Четири републике неће хтети да извршавају налоге Штаба. Прогласиће Штаб нелегалним. Развиће пропаганду против Штаба и извршиће мобилизацију полиције и ТО у самоодбрани.

Позваће становништво на отпор и радиће на компромитовању ЈНА као окупаторске силе. Прогласиће дефинитивно отцепљење, пружиће војни отпор и тражиће страну војну помоћ.

У Македонији би се одвијала паралелна побуна Албанаца.

На Косову и Метохији би се дигао устанак Албанаца и било би проглашено прикључење Албанији.

У Босни и Херцеговини Хрвати би се придружили оружаном армији – отпору Хрватске, а вероватно и Муслимани.

Није искључена ескалација крупних међунационалних сукоба.

У Србији опозиција би настојала да искористи ситуацију за обарање легалне власти. Све снаге сем СК-ПЈ, СПС и СК ЦГ деловале би против власти. Могуће је формирање антикомунистичког фронта формираног уз помоћ иностранства.

Из иностранства би се могле очекивати осуде од страних влада, резолуције – осуде ОУН и европских институција. Такође, прекид дипломатских, економских и других односа, прекид финансијских токова и заплена имовине у иностранству, укључујући и девизне резерве у страним банкама.

У случају грађанског рата вероватна је и војна блокада, а зависно од развоја ситуације у крајњем случају могућа је и нека врста војне интервенције.

У тим околностима наступило би озбиљно погоршање економских и политичких прилика и револт грађана против нове власти. Све досадашње грешке биле би приписане новој власти. Посебан проблем би биле финансије – земља би банкротирала.

Прекомерном емисијом новца без реалне подлоге била би изазвана галопирајућа инфлација. Опоравак би био врло тежак и дуготрајан.

Вишестраначки избори не би се могли одржати више година. Демократска права грађана морала би бити суспендована. Расплет је неизвесан и могао би имати катастрофалне последице.

Стране силе би нас квалификовале као диктаторски режим.

Најбоља би била само I етапа ове варијанте, а остало би уследило као противмере на доказану употребу силе против војске. Слабост целе замисли је што се не може избећи привредни колапс, грађански рат и друге тешке последице.

(Логичан је закључак, мада га Бровет није извео, да би друга етапа замишљене акције водила у ћорсокак у који нема смисла ићи.)

Другу варијанту изнео је генерал Благоје Ацић. Она полази од чињенице да Председништво СФРЈ није донело одлуку коју је предлагао војни врх, али да независно од тога војска указује на своје уставне одговорности, да ће бранити територијални интегритет и уставни поредак земље. Декларативно гарантује народу мир и сигурност.

На то су се и определили.

Такву прокламацију могло је да донесе и Председништво без икаквих тешкоћа. Сви би се, или бар већина, сложили с њом, али она не значи ништа изузев голог заваравања грађана.

Ту II варијанту нећу овде цитирати, она је објављена сутрадан.

Ето то је све. Испали су крајње чудни. Ако су све анализе имали у виду, још онда кад су нам рекли да су се одлучили на војни удар, нејасно је како су се на то одлучили. Ако нису све то имали у виду, онда су неозбиљни.

Ми их нисмо терали да врше војни удар. Они су то од нас и као намеру крили. Ја, на пример, нисам имао појма да су одлуке предложене Врховној команди у тој функцији.

Нисам сигуран да је случајно одлука војске о војном удару мени и Слободану саопштена непосредно после разговора Кадијевића са Јазовим и да није у том разговору Вељко добио преломно самопоуздање.

Никада нисам сматрао да је нама решење проблема рушења хрватске и словеначке власти и био сам убеђен да то не води решењу основног проблема – заштити права српског народа на самоопредељење.

Нису били искрени ни према мени ни према Слободану, а желели су да им ми будемо политичко покриће.

Кад су нам изложили запањујућу анализу шта би значила војна интервенција у Хрватској, са становишта отпора у Хрватској, какво би било реаговање у другим републикама, у Европи и свету, затим колико би се то одразило на привреду и на саму армију, чудио сам се како су уопште могли да замишљају ту акцију, ако им је анализа тачна. А углавном је реална.

Одмах сам им рекао да им замисао из I варијанте није добра и да је бесмислено увлачити земљу и народе у још теже стање него што је. Мора се тражити пут за одбрану оних народа и територија који желе Југославију. Ништа више од тога.

Слободан је ћутао, уопште није коментарисао њихове варијанте и анализе. Питао је само да ли ће Армија заштитити власт у Србији, ако опозиција наново почне са насиљем. Одговорили су да хоће.

Питање је да ли им се и то може веровати!

22. март 1991.

Разговор с Вељком Кадијевићем. Оцењујем да је војни врх поступио према мени (али и према Слободану) на начин који изазива сумњу. Имам утисак да смо изманипулисани.

Вељко се скоро онесвестио од изненађења. Пита на чему заснивам такве тврдње.

Кажем м.:

Прво, није ми било благовремено објашњено да војска има

намеру да изврши војни удар, а да је усвајање одлука на Врховној команди било само ради легализације мобилизације, како се прва два-три дана не би посумњало о чему се ради.

Друго, поднео сам оставку на дужност председника Председништва СФРЈ да бих војсци створио простор за преузимање власти и разоружање паравојних јединица, а војска то није учинила.

Треће, у анализи коју је војни врх поднео 17. III о.г. мени и Слободану, и сами су закључили да војна акција према Хрватској и Словенији није добро решење. То су морали раније знати.

Дакле, у целини, били су према нама неискрени, у анализама неозбиљни, а у намерама недоследни.

Вељко се клео пола сата у своје поштење и искреност и убеђивао ме да оно што су они нама тада (17. III) реферисали, да су све били раније изанализирали.

Неуверљиво, бар за мене.

Дуго сам се мучио да схватим зашто је војска преко ноћи начинила такав салто мортале. Могуће је да нису били довољно изанализирали разлику између деловања на основу легалне одлуке Председништва и завођења ванредног стања и присилног одузимања оружја и војног удара који има исти циљ. У првом случају биле би на минимум смањене, а у другом драстично увећане реперкусије домаћег и спољног отпора, политичке и економске изолације, што су, вероватно, сагледали тек кад су се суочили са критичним тренутком.

Како било да било, нашли смо се у врло деликатној ситуацији. Изгубљена је свака могућност одбране Југославије. То је дефинитивно. Одбрана права српског народа на самоопредељење реално је немогућа без ЈНА, јер српски народ није наоружан. Наш излазак из Председништва није ставио ЈНА у ту функцију, а настала је опасност да сада њоме командују сепаратисти и разбијачи Југославије. Зато смо одлучили да се вратим у Председништво. То није било тешко јер смо имали апсолутну већину и огромну подршку у Скупштини Србије. Скупштина је заузела став да треба да наставим вршење поверене ми функције у Председништву СФРЈ, иако је усвојила све моје оцене о стању у земљи и у Председништву о којима сам говорио у поднетом реферату. Читав догађај у вези са мојом оставком снажно је одјекнуо и деловао на отрежњење републичког руководства и целе Србије и српског народа о стварном стању ствари у југословенском руководству и положају српског народа у Југославији.

ОЦЕНЕ НАТО ПАКТА О СИТУАЦИЈИ У ЈУГОСЛАВИЈИ

25. март 1991.

НАТО стално разматра ситуацију у Југославији. Резиме гледања овог војног савеза на актуелно стање у Југославији види се из њиховог документа припремљеног за састанак Савета НАТО 27. III 1991. г.:

„... Опште стање у Југославији, а догађаји у току ове године посебно, изазивају велику узнемиреност у НАТО. Ствари које се посебно помно прате су: међунационални сукоби и претња „поновне балканизације Југославије“, као и улога ЈНА у расплету политичке кризе у Југославији...

Ако у НАТО још увек није рашчишћено како да се у садашњим флуидним и противречним околностима поставе према Југославији, врло је јасно како би се поставили уколико би дошло до грађанског рата и примене војне силе у решавању политичких проблема. Свесни су да у Југославији постоје и снаге које сматрају да „Запад само галами, али да ће прихватити као свршену чињеницу и промену стања за коју декларативно тврди да му не одговара“. У вези са тим треба појаснити да Запад заиста неће интервенисати трупима да би изменио неко стање до којег би у Југославији дошло насилно и на основу надмоћи једних федералних јединица у односу на друге. Међутим, то што Запад неће „исувише бурно реаговати“ само значи да он има на располагању огроман број других инструмената дејства (финансијске и технолошке везе, трговину, туризам, транзит и сл.) који би сасвим извесно били стављени у дејство било у случају грађанског рата, било у случају војне интервенције у политички расплет. Намеће се, у том контексту, поређење са ситуацијом у Албанији где је немогуће применити санкције пошто је земља аутархична и „тешко им је ускратити нешто што никад нису имали“. У Југославији би ефекат био далеко сличнији ефекту у Ираку, мада аналогија није примерена по узроку, већ само по последицама такве акције”.

Ствари које примећују и помно прате, дакле, нису противзаконито наоружавање и сецесија кроз политику свршеног чина. То не примећују, јер не желе да примете. Ако то доведе (а доведиће) до грађанског рата неће војно интервенисати, не гине им се, али ће нас економски уништавати. Зашто? И кога? Да ли кривце или све заједно. То остаје да се види, али је јасно да је у функцији њихових интереса, а не наших.

2. април 1991.

У СССР се ситуација стално погоршава, што нам никако не иде у прилог. Информације су све теже и теже. Ево једне карактеристичне за овај период. Министар иностраних послова Пољске, М. Раковски прошле недеље је боравио у Москви. Примио га је Горбачов, а имао је разговоре и са другим личностима из совјетског врха. Према оцени

Раковског Горбачов делује веома разочарано па и депресивно због чињенице да му је опао утицај у народу и јавности. У највећем делу разговора са Раковским, Горбачов је критиковао Јељцина, који својом политиком разбија СССР и настоји да рестаурира капитализам у Совјетском Савезу.

Горбачов и даље сматра да се не може употребити сила, и да битку треба водити политичким средствима, што је тешко, али би свако друго решење водило грађанском рату, који је у јужним републикама фактички већ почео.

На питање Раковског да ли ће издржати у тим својим настојањима, Горбачов је одговорио да није сигуран и да му на то питање не може позитивно одговорити.

Читав свој разговор са Горбачовом М. Раковски оцењује као доказ да Горбачов не држи ситуацију у рукама, да је уплашен и да не види излаза из садашње ситуације...

Из разговора Раковског са потпредседником Јањајевим произилази да у земљи влада потпуни хаос, где осим војске ништа друго не функционише. Чак и једна од највиталнијих функција система, железнички саобраћај је у комплетном распаду. Народ је престрашен опасношћу од глади. Људи у Москви у својим вртovima уместо цвећа саде кромпир, док су разбојништва, крађе и криминал у рапидном порасту. Горбачов је изјавио да не жели да уђе у историју као човек који је применио силу, али Јањајев сматра да је горе ако уђе у историју као човек који је упропастио СССР и социјализам...

Раковски је разговарао и са једним од водећих људи у демократском форуму који је изнео да знају мане Јељцина, али да је он потребан демократији с обзиром да се једино са њиме може поразити Горбачов.

Општи утисак Раковског је веома негативан. Стање у совјетском врху је веома нестабилно. Горбачову су потпуно пољуљане позиције и, по његовом мишљењу, нема никакве шансе. Предвиђа да ће се политичка ситуација кретати по пољском сценарију, скидањем свих облика комунистичке владавине, или ће доћи до ванредног стања, односно диктатуре као последњег покушаја да се спаси совјетска империја.

Нажалост, наша се страховања потврђују. Још крајем прошле године у Паризу стекао сам сличне импресије у разговору с Горбачовом. Можда не толико драстичне, али се бесперспективност јасно назирала. Еволуција је негативна са могућим опасним последицама, а то нашу међународну позицију чини неизвеснијом и слабијом.

4. април 1991.

Примио сам делегацију Европске економске заједнице коју су сачињавали: Жак Пос, министар иностраних послова Луксембурга и председавајући Савета министара ЕЗ; Ђани де Микелис, министар иностраних послова Републике Италије; Ван ден Брук, министар иностраних послова Холандије.

Жак Пос је овако дефинисао задатак и циљ мисије:

„Ово је једна мисија за утврђивање чињеница, мисија добре воље, о којој је донета одлука на састанку Савета Европске заједнице о политичкој сарадњи.

Као што знате, Европска заједница прати са интересовањем и забринутошћу унутрашњу ситуацију у Југославији. Њој је јако стало, као што знате, до јединства и територијалног интегритета Југославије, али сматра да се они могу остварити једино кроз даље настављање процеса демократизације и економских реформи.

Када кажемо – процес демократизације, мислимо на пуно поштовање људских права и основних слобода; мислимо на то да војне снаге морају да се уздрже од примене насиља у случају мирних изражавања мишљења.

Наш приступ је један потпуно непристрасан приступ и не желимо да дајемо никакву предност било којој републици, било којој националној или етничкој групи. Значи, нас, пре свега, интересује ситуација у земљи, у целини.

Што се тиче уставних аранжмана, о којима водите преговоре, и у погледу којих Председништво има посебне одговорности, та нова решења морају бити прихватљива за све.

Мислимо да се такви договори могу постићи једино дијалогом, да не сме бити насиља, ни примене силе, а посебно не од стране Армије, и ваши органи морају да се опиру томе.

Европска заједница је већ дуго партнер Југославије на привредном плану. Она ће и даље подржати Југославију, али та подршка има смисла једино ако се ради о једној демократској, јединственој држави. Ми не можемо да замислимо преговоре или споразуме о удруживању са посебним целинама, које су међусобно у сукобу.”

Рекао сам му, поред осталог, и ово:

... Демократски избори у Југославији су завршени у свим републикама. На нивоу Југославије нисмо у стању да их организујемо, у овом тренутку, не зато што смо против демократских избора, него зато што није решено питање будућности Југославије, односно какве ће органе она имати. То сада расправљамо и када то решимо расписујемо изборе.

Тржишну оријентацију смо прихватили већ давно, пре 20 и више година. У последње време смо, са далеко већом енергијом, пришли решавању тих проблема. Имамо одређене тешкоће, постоје и различита мишљења о појединим конкретним инструментима и мерама,

али, у суштини, наша оријентација је ту дефинитивна и не постоји никаква могућност за другачије решење.

Кад је реч о улози Армије у нашој земљи, врло јасно су и Председништво Југославије и Армије, рекли да се Армија, апсолутно, и уопште неће мешати у политичке ствари земље, нити у њена политичка решења за будућност.

Све власти, изабране демократским путем у Југославији, потпуно нормално и равноправно раде и апсолутно нису ни под каквим утицајем нити Армије, нити било кога, изузев народа, који их је изабрао.

Морате разумети југословенску ситуацију. Југославија је вишенационална држава, која нема југословенску полицију. Само републике имају своју полицију и у њој постоје проблеми међунационалних односа и опасности међунационалних сукоба. У нашем Уставу је уписано да Армија има да обезбеди уставни поредак земље, а то значи и задатак да спречава међунационалне сукобе.

Није њена улога да врши пресију на политичка решења, него, у случају да јој се да налог, да развади завађене стране и да спречи сукобе. Једино то. То нема ко други да ради у нашим условима.

Што се тиче наше садашње ситуације, наш највећи проблем су тежње појединих делова земље да се осамостале – у посебне државе. Због тога имамо велике тешкоће да успоставимо уставна решења у земљи, која ће моћи да функционишу.

Могу вам рећи да су у 80% земље народи измешани – Хрватска, Босна, Србија, Црна Гора – тако да ни теоретски, ни практично није могуће да се оствари разједињавање државе без грађанског рата.

Словенија и Македонија су толико мале и по мом дубоком убеђењу је апсолутна бесмислица стварање посебних држава. То би била катастрофа за њих.

Међутим, наша је стварност да су многе садашње власти у републикама победиле на изборима на паролама посебних и самосталних држава. И, сада они воде преговоре о будућој држави на тим паролатама и немају много маневарског простора да одступају.

Могу вам рећи да у последњих годину дана или нешто више, од када су те пароле победиле, ми имамо изузетно велику ерозију уставног система земље – ка разбијању земље. Доносе се уставне промене у републикама, које су у сукобу са Савезним уставом и које на нелегалан начин, покушавају да остварују самосталност тих републичких држава. Доносе се закони у републикама који су у сукобу са савезним законима. Када Уставни суд Југославије поништи те законе они и даље спроводе своје законе, а не прихватају одлуке уставног суда.

Неке републике су донеле одлуке да не признају ни један савезни закон, ни Устав, а неке су начиниле огроман списак од тридесетак закона које поништавају на својој територији.

Рећи ћу вам како се то практично одражава. На пример, у Словенији је донет закон по коме регрути нису дужни да служе ЈНА и не шаљу их више у војску. Неке републике су донеле одлуку да неће

више уплаћивати приходе који припадају Федерацији. Задржавају их за себе. А најкритичније и најтеже је у Републици Хрватској где живе два народа: хрватски и српски (мада има и националних мањина), где се српски народ организовао у посебну државу у држави и више не признаје Републику Хрватску, него признаје савезне законе. Хрватска прети да ће својом полицијом да их освоји по сваку цену, а они праве барикаде, и не дају.

Сада се приближавамо грађанском рату. На једној територији важи више закона и прописа, свако хоће своје да спроведе и почињу да се туку. Ми немамо шта друго, него да успоставимо војску између њих, да се не туку.

Ви кажете да сте „против употребе силе”. Ми се с тим слажемо, али молимо да додате: „и против нарушавања уставног поретка, насиља и употребе силе”. Јер, ми имамо три ствари: нарушавање уставног поретка, насиље и употребу силе. Употреба силе долази ради тога да се спречи насиље.

Желим да вас још само обавестим о томе да смо јуче имали један врло значајан састанак Председништва са председницима република, који, додуше, траје континуирано од јануара, и јуче смо закључили веома важне ствари:

Сви ће учинити све да се прекине свако насиље и свака употреба силе. Дакле, Хрватска неће силом заузимати српске територије које су се одвојиле, а ови неће правити барикаде и ометати саобраћај и све друго што сада чине, док не нађемо решење за политичку кризу.

Одобрено је да Армија подигне бојеву готовост да би могла да спречи сукобе.

Договорили смо се да у наредних 10 дана решимо кључна питања политичке кризе у континуираном заседању. Данас заседају председници свих република. То значи да треба да одлучимо о облику државног уређења и да почнемо практично да правимо нови Устав.

У наредне две недеље још једном ће се обавити разговори са свим републикама, да би се обезбедило функционисање правног система у земљи до договора о будућности земље, с обзиром на то да су многа питања текућег система у ситуацији да не могу да функционишу, због свега овога, о чему сам говорио.

Наша ситуација је доста тешка, али ја, ипак, верујем да ћемо ми наћи решење, да ћемо доћи себи. Веома би било значајно да Европска заједница и други фактори у Европи и свету раде и даље у правцу подстицаја за очување Југославије и за решење њене кризе.

Једна од мера која би, по мом мишљењу, могла бити много значајна је да се отворе разговори између Југославије и Европске заједнице о предлогу који је наша земља дала о асоцијацији. То би био врло значајан чин да ви, уствари, и практично признајете Југославију и тиме скидате с дневног реда сваки разговор са било ким.

Знамо ми да ти разговори не могу лако, ни брзо, да се заврше, али је битно за нас да они почну.

У закључку, после мог излагања, Жак Пос је рекао и следеће:
 „Желим да вас уверим да Европска заједница неће подржати распад Југославије, нити ће прихватити посебне преговоре са њеним појединим деловима, уколико би дошло до тога.”

То је дакле резиме. Хоће да нам помогну да решимо проблеме, неће подржати распад Југославије, нити ће и разговарати са њеним појединим републикама које би се одвојиле!!

5. април 1991.

По договору са Слободаном Милошевићем, позвао сам њега, Кадијевића и Адића на разговор четворо.

Разговарамо о ситуацији у којој се нашло Председништво СФРЈ које више нема потребну већину и није у стању да донесе одлуку о употреби војске као оружане силе. Све одлуке о употреби војске од сада могу се донети само ако јој се не даје налог да дејствује. Једино за то можемо придобити довољан број чланова ПСФРЈ. Јасно је да би поштовање става да војска не сме користити оружје било катастрофално за српски народ у Хрватској, који се није наоружао јер је рачунао на заштиту ЈНА, док је Хрватска наоружала своје проуасташке сецесионистичке јединице.

Питамо их да ли ће војска дозволити да хрватска полиција заузме Книн и друге српске градове, који су сада под српском влашћу?

Одговор је врло јасан: неће. Поступаће на следећи начин: у случају да их Хрвати нападну ступиће у оружаном дејству и обавестиће мене, а ја ћу потом сазвати Председништво и само их обавестити о чињеници. Никакву одлуку ни сагласност нећемо тражити.

Скрнули смо им пажњу да би другачије поступање било издаја, а да издаја у овом случају значи пад српског руководства и пропаст ЈНА. Слажу се и чврсто обећавају.

Да видимо и то. Ваљда је и њима догорело до ноката. У сваком случају, прешли смо „Рубикон”. Ни од кога више не тражимо никакве одлуке, дејствујемо према потреби на заштити српског народа, обавештавамо Председништво о догађајима, па коме се не допада нека иде кући. И глупо је да седе у руководству државе са којом су заратили. Војска неће никога нападати, али ће бранити и себе и српски народ у Крајини.

7. април 1991.

На састанку Савета НАТО на нивоу сталних представника 27. III о. г. извршена је размена мишљења о ситуацији у Југославији. Основне поенте дискусије биле су следеће:

Заједничко је мишљење да НАТО треба да се залаже за територијални интегритет и јединство Југославије, те дијалог за решавање унутрашњих питања, без употребе силе...

Оцењено је да би свака друга алтернатива озбиљно угрозила интересе НАТО-а. Нарочито су земље ЕЗ истицале да би сукоб у Југославији озбиљно угрозио њихове интересе, јер би биле суочене са огромним таласом избеглица, економским колапсом који нико не би био у стању да апсолвира, са последицама на снаге у другим ИЕЗ које би из таквог југословенског развоја могле да извуку погрешне закључке и делују дестабилизирајуће на прилике у својим земљама и шире у Европи.

Сада када је Југославија дошла на ивицу распада, они су за њен опстанак и јединство и забринули су се за последице њеног распада по Европу. А док су се нелегално осамостаљивале Словенија и Хрватска, у чему су им они највише помогли, они су нам проповедали демократију и неупотребу силе. Није јасно како сада мисле да их изиграју и да их спрече да се издвоје. Отворено речено, ја им то не верујем, изузев ако у читавој игри око распада Југославије заиста не стоји само Немачка која притајено „завршава посао” и доводи и сам НАТО пред свршен чин.

18. април 1991.

Био сам неколико дана у званичној посети Турској. У међувремену председници република, односно председништава република на Брду код Крања су се договорили да се иде на референдум у циљу решавања југословенске кризе. Милошевић се тек ноћас вратио из Грчке, тако да се до јутрос нисмо чули. Данас треба у Охриду, у истом саставу, да одлуче о садржају референдума.

Зовем Милошевића да прецизирамо ставове:

прво, југословенски референдум има смисла само ако постоји сагласност да целину његовог резултата сви поштују;

друго, ако о томе нема сагласности (а ја чврсто верујем да нема), онда нема ни смисла да иду на референдум они који немају намеру да излазе из Југославије. Југославија постоји и они је не доводе у питање;

треће, они који желе растурање земље, односно отцепљење треба да траже мишљење својих народа (сваког посебно) на референдуму у републикама које су у питању.

То је чисто и јасно. Никакве егзибиције које би нас водиле у нејасноће и неизвесност не можемо прихватити.

19. април 1991.

Италијанске званичне оцене о ситуацији у Југославији изражене су у једној жестокој, али прилично реалној реченици:

„Или ће југословенски народи ипак пронаћи начин да живе заједно и да уреде државу тако да нико у њој не може тврдити ни да је хегемон, ни да је угрожен, или ће заједно крварити и нестати.”

Вероватно је да је то сасвим близу истине. Једино фали критика оних који спроводе политику свршеног чина и воде у крвопролиће.

ВОЈСКА ТРАЖИ МИР У ЗЕМЉИ И ПРЕТИ ДА ЋЕ „ПОСКИДАТИ” ОНЕ КОЈИ СУ ЗАВАДИЛИ НАРОДЕ

6. мај 1991.

После трагичних догађаја у Борову Селу и у Сплиту генерал Ацић (који замењује оболелог Кадијевића) и на седници ПСФРЈ је најавио да Армија неће улазити у сукоб с народом него да ће „скинути” оне који су народе завадили. Таква су обећања и раније давали, али је све било пуцањ у празно.

Истог дана позвао ме је генерал Кадијевић (налази се на лечењу у Карађорђеву) и тражио да саопштим Председништву званичне ставове Штаба Врховне команде и Савезног секретаријата за народну одбрану:

„1) Зато што предлози Савезног секретаријата за народну одбрану нису уважавани, почео је, навелико, грађански рат у земљи.

2) Војска, која је на овакав начин покушавала да заустави тај процес, није успела. Ако би овако наставила, била би и сама разбијена.

3) Полазећи од уставне улоге Југословенске народне армије, Штаб Врховне команде захтева од Председништва и свих савезних органа да обезбеде мир у земљи.

4) У међувремену ће наредити да свако онај ко војску напада, као што је већ до сада нападао, при чему су пале и прве војничке жртве, буде дочекан по правилима о борбеној употреби јединица, а то значи и – употребом ватре.

5) Штаб Врховне команде је већ наредио подизање борбене готовости Југословенске народне армије и наредиће мобилизацију одговарајућих јединица да би, ако одговарајући органи федерације не обезбеде мир, то учинила Југословенска народна армија.

6) Молимо да се са овим упознају сви фактори који утичу на стање у земљи, у федерацији и у републикама.”

Обавестио сам све чланове Председништва. Закључили смо да одмах сазовем седницу ПСФРЈ са председницима република, СИБ-а и Скупштине за сутра, 7. о.м.

9. мај 1991.

Седница је трајала два дана и две ноћи 7. и 8. о.м. Завршили смо 8. маја после поноћи, у ствари 9. маја ујутро у 3 ч. Та је седница била изузетно тешка и драматична. Подела је била потпуна, неслога велика, али и пресија да је војна опција неминовна ако се не постигне политички споразум.

Усвојили смо следеће ставове и одлуке:

„Председништво Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, на седници одржаној 7. и 8. маја 1991. године, разматрало је актуелну политичко-безбедносну ситуацију у земљи.

У раду седнице учествовали су председник Скупштине СФРЈ, председник Савезног извршног већа, председници република Македоније и Србије, председници председништва република Босне и Херцеговине, Црне Горе и Словеније и председник Владе Републике Хрватске.

Председништво СФРЈ, полазећи од своје и уставне одговорности других савезних и републичких органа за стање у земљи и од неопходне потребе да се одмах обезбеде мир и нормални услови за разрешење југословенске кризе, донело је конкретан програм мера и активности за трајно решење међунационалних и међурепубличких сукоба, на принципима пуног поштовања територијалног интегритета СФРЈ и република, односно легалитета и легитимитета власти у њима, грађанских, индивидуалних и националних права, као и правне државе.

За решавање међунационалних сукоба у Републици Хрватској треба створити услове да се:

- а) онемогуће оружани сукоби,
- б) утврде спорна питања услед којих настају међунационални проблеми,
- ц) осигура демократски дијалог за њихово решавање.

Да би се то остварило, потребно је да се уради следеће:

1. Јавни ред и сигурност, као и национална и грађанска права свих грађана гарантују се и обезбеђују у складу са уставноправним системом федерације и Републике Хрватске. Сва спорна питања ће се решавати и уз ангажовање одговарајућих органа федерације.

2. Одмах осигурати да се прекине свако насиље и обезбеди мир. У том циљу одмах обуставити кретање оружаних формација и наоружаних грађана у кризним жариштима, изузев легалних локалних органа унутрашњих послова, а између подручја са претежно српским становништвом и осталих делова Хрватске, у оба правца, свих оружаних формација и група, изузев јединица ЈНА и ССУП.

Ова мера ограничења примењиваће се у наредних месец дана од дана доношења ове Одлуке.

Југословенска народна армија која је, сходно својој уставној улози и наређењима Председништва СФРЈ, већ ангажована на кризним

жариштима, одговорна је да обезбеди ефикасно спровођење ове Одлуке Председништва СФРЈ.

3. Одмах извршити демобилизацију резервног састава полицијских, односно милицијских снага, организовати повлачење оружја од грађана и његово смештање у одговарајућа складишта која су под контролом надлежних органа, у складу са Законом.

Да се одмах проведе темељита истрага од стране одговарајућих савезних и републичких органа у вези са оружаним сукобима, људским жртвама и материјалним разарањима и о томе детаљно обавести јавност.

4. Одмах прекинути са нападима на Југословенску народну армију, њене припаднике, објекте и средства ЈНА.

Председништво СФРЈ оцењује да Југословенска народна армија извршава своје функције у складу са Уставом СФРЈ и савезним законима, и да је способна успешно да заштити границе земље и спречи међурејубличке и међунационалне сукобе као заједничка оружана сила свих наших народа.

5. Одмах формирати паритетну групу састављену од представника Републике Хрватске и легитимних представника српског народа из Хрватске, ради отпочињања разговора о свим спорним политичким питањима за која се сматра да су узрочник кризе, као што су: уставна равноправност хрватског и српског народа, језик, писмо, национални и државни симболи, право народа на самоопредељење до отцепљења, начин изјашњавања на референдуму и слично.

6. Спровођењем ове Одлуке обезбедиће се мир у земљи, а тиме и услови за враћање борбене готовости јединица ЈНА на нормални ниво.

Успостављање мира и сигурности омогућује успешан завршетак разговора о политичкој будућности Југославије, што би са своје стране допринело превазилажењу међунационалних проблема."

Ове одлуке, мере и активности Председништво СФРЈ усвојило је једногласно.

Имајући у виду невиђено политичко надмудривање и натезање које је трајало два дана и две ноћи, мора се имати у виду да су ови закључци можда и тактички компромис Хрватске, која је била до крајњих граница „притерана уза зид". У сваком случају закључци представљају огроман напредак у погледу овлашћења која су дата војсци, али и у погледу признања Хрватске што су узроци избијања међунационалних сукоба, без обзира што има мало наде да ће она у пракси прихватити да се ти узроци и уклоне.

Састанак код Вељка Кадијевића. Вељко, Слободан и ја. Вељко се вратио са лечења у Карађорђеву. Разговор о намерама и положају војске после одлуке ПСФРЈ од 8. о.м. о успостављању мира и акцијама за даље решавање кризе.

Вељко се изненадио да смо се могли споразумети о тако радикалним и далекосежним мерама. Саопштава нам процене и намере војске уз претпоставку да поменута одлука ПСФРЈ није била донета.

Можда то и није више актуелно, али смо га саслушали.

Ево шта је рекао:

„Елементи процене:

За војну опцију окружење је повољније него у марту, и то како у земљи, тако и у иностранству.

У погледу мобилности и бојеве готовости у ЈНА су потпуно спремни. Само би спољна интервенција захтевала допунске снаге, али се то не очекује.

Циљ:

Војска има за циљ миран расплет кризе. За то постоје две опције:

- а) да се задрже постојеће границе
- б) Југославија за коју се народи одреде на референдуму.

Начин остваривања:

- Ослоном на ЈНА прогласити ванредно стање и обезбедити:
- функционисање правног поретка на основу Устава СФРЈ у ванредним приликама уз неопходне модификације,
- обезбедити услове да се обаве све радње за ново устројство земље:

- а) довођење до краја политичких разговора
- б) референдум ако и где затреба
- ц) нови Устав Југославије
- д) стављање у функцију правног поретка земље на бази новог Устава.

Институције власти за реализацију опције

I принцип:

- ко (од легалних органа) прихвата овакав начин решавања проблема, наставља функцију
- ко не прихвата смењује се и именује други.

II принцип:

- комплетна војна власт 10-15 дана а потом постпуно увођење првог принципа.

То би конкретно изгледало овако:

- Уместо ПСФРЈ две варијанте:
 - а) комбиновано тело (Комитет за одбрану Југославије) од цивилних и војних лица
 - б) Штаб врховне команде (ШВК)
 - У свакој варијанти Врховна команда би била у ССНО и била би кичма свих активности и ослонац власти.

- Скупштина СФРЈ се не би распуштала, али не би ни деловала практично.

- СИБ би био техничко тело за спровођење политике, било да се реконструише садашњи, било да се одреди нови.

- На нивоу република - ко се слаже наставља са радом, ко се супротставља уводи се војна управа за техничко извршавање улоге власти.

Време почетка:

Почетак акције предвиђен је или блокадом рада Председништва СФРЈ или већим међунационалним сукобима или конфликтима друге врсте, као што је противуствано поступање Словеније отцепљењем од Југославије и сл.

Трајање:

Минимум шест месеци до године дана, а у сваком случају док се не оствари циљ - увођење у живот новог уставног поретка.

Редослед:

- Проглашење ванредног стања од стране ШВК
- Проглашење врховног команданта
- а потом остале активности."

Повели смо краћу расправу.

Слободан сматра да би било добро сузити фронт отпора тиме што бисмо пустили Словенце да изађу. Ако републике немају на то примедби, треба омогућити Словенцима да се легално одвоје.

Мени се чинило да је све што је Вељко рекао као нека реприза онога што су намеравали после седнице Врховне команде, од чега су сами одустали. Није ми јасно шта треба да значи тај концепт сада када су га сами недавно потпуно дискредитовали и елиминисали.

Рекао сам да је сада актуелно остваривање одлука Председништва СФРЈ од 7. и 8. маја, које су легална подлога за активности ЈНА и свих других за решавање проблема. Зато је неопходно урадити нову верзију која се заснива на обавези остваривања одлуке Председништва СФРЈ.

Та нова верзија активности треба да садржи и варијанте поступања у случају да неко пружи отпор остваривању одлука ПСФРЈ, што је доста вероватно. То нам даје могућност да скидамо само оне које треба скидати, а за то имамо легалну подлогу. Тек ако би се показало да се одлука у целини доводи у питање и то од већине република, онда бисмо се могли и вратити на верзију која нам је изложена.

У суштини, одлука Председништва СФРЈ је војна опција (јер је дала огромна овлашћења војсци) иако се тако не зове.

Војска треба да схвати и прихвати да је нама пресудно да бранимо територије народа који желе да остану у Југославији и да нам далеко више одговара да то чинимо на основу очувања легалитета савезне власти, а знатно мање војним ударом. Они су сами у војсци, у својој

анализи после седнице Врховне команде 12-15. марта о.г. показали изузетне опасности таквог пута решавања проблема, јер би довео и до губљења легимитета и власти у Србији, ако она подржи војну опцију. Уосталом и сама је војска тада одустала од сличног решења.

Кадидевић је прихватио такав прилаз. Слободан се слаже.

НАТЕЗАЊА ОКО ИЗБОРА МЕСИЋА ЗА ПРЕДСЕДНИКА И КРИЗА РУКОВОЂЕЊА

10. мај 1991.

Разговор са Слободаном и Кадидевићем.

Скупштина СФРЈ одбила је да прогласи нове чланове Председништва: Југослава Костића, Бранка Костића и Сејду Бајрамовића.¹⁾ Одложила је одлуку услед спорења око косовског представника. То нам све веома компликује јер 15. маја треба изабрати новог председника и потпредседника Председништва СФРЈ. Страхујем од сличних догађаја на седници 15. V и од последица које могу настати.

Ми ћемо наставити одбрану српског народа у Хрватској на основу одлуке Председништва од 7. и 8. о.м. Она нам даје довољно могућности, бар за сада.

Разговарамо и о избору Месића за председника Председништва СФРЈ.

Слободан сматра да за Месића не треба гласати. Вељко је уздржан. Договоримо се у понедељак са Булатовићем и Б. Костићем.

Бејкер се телефоном интересовао код Лончара да ли ће смена бити извршена 15. V. Слично су учинили и Немци, Енглези, Французи, Делор (ЕЗ) и др.

Шта они очекују од смене кад се толико интересују?

Што се мене тиче, ни у ком случају не желим да останем даље на месту председника, али нисам у стању да гласам за Месића, који је јавно изјавио да је његов циљ растурање Југославије.

13. мај 1991.

Слободан Милошевић, Вељко Кадидевић, Момир Булатовић, Југослав Костић, Вукашин Јокановић²⁾ и ја, договарамо се о ставу у вези са избором Стјепана Месића за председника Председништва СФРЈ.

Састанак је трајао од 17 до 20 ч. Биле су две основне тезе:

– Вељко Кадидевић сматра да га треба изабрати, јер би супротан

1) Сејдо Бајрамовић, делегат у Скупштини Србије

2) Вукашин Јокановић, потпредседник Скупштине Србије, одређен да замењује смењеног члана

– Вељко Кадијевић сматра да га треба изабрати, јер би супротан поступак изазвао кризу са тешким политичким последицама и зауставио процесе договарања о будућности земље.

– Остали мисле да га не треба изабрати јер би тиме коначно дали крила разбијачима Југославије и обрुкали се пред сопственим народом.

Превладало је друго становиште. Вељко је изразио разумевање за наш став, али са великим натезањем. Није ствар у томе да он подржава Месића, него је оптерећен илузијом да постоји начин да се Хрватска и Словенија задрже у Југославији, а они су се фактички одлучили на издвајање.

14. мај 1991.

Момир Булатовић ми јавља да су они у Црној Гори одлучили да се он уздржи од гласања за избор Месића, што се своди на гласање против.

15. мај 1991.

Месић је добио 4 гласа и није изабран за председника. Отворена је криза у Председништву. Нема потребе да бележим јер је све снимљено и приказано јавности.

После седнице свратили су код мене у канцеларију Слободан, Вељко и Благоје Аџић. Вељко и Благоје су незадовољни, уплашени и изнервирани. Вељко каже да је то што смо урадили грешка. Благоје каже да би нас слатко ухапсио. Слободан му каже нека нас ухапси ако хоће. Српска опозиција је листом за Месића, против нас. Слоба и ја смо уверени да радимо добро, али смо веома разочарани ставом војске.

20. мај 1991.

Месић је сам себе прогласио Председником Председништва Југославије. Упутио је писмо свим члановима Председништва, председницима република, СИБ-у, амбасадорима страних земаља.

Антон Стари, генерални секретар Председништва СФРЈ, по мојој сугестији, тај његов чин означио је приватним у јавности и на исте адресе којима се Месић обратио.

Циркус.

21. мај 1991.

Ево актуелних оцена америчке штампе о Југославији, оцена које су углавном блиске званичним америчким:

„Догађаји у Југославији имају властиту, можда и незадрживу динамику и инерцију, што угрожава не само добробит Југославије, већ прети и увлачењем њених суседа у сукоб, као и дестабилизацију источне Европе. САД и Запад мало могу да утичу да се тај нежељени

правац развоја спречи, па је могућ и најгори исход. Југославија једино сама може да спречи најгоре или ће се суочити са несагледивим последицама властите политике." („Вашингтон пост”)

„Бушова администрација страхује да уставна криза гура Југославију ка распаду, што би могло имати дестабилизирајући ехо свуда у Источној Европи, а можда и изазвати војни судар са суседима. Званичници САД су забринути због вероватне фрагментације Југославије у две или три мање државе које би биле ограничене на специфичне етничке групе, што би скоро сигурно имало ланчани ефекат на околне нације, као што су СССР и ЧССР и могло би изазвати грађански рат у Југославији." („Вашингтон пост”).

То је оцена стања. А ево и сугестије Гласа Америке:

„Хрвати и Словенци би могли да се сагласе да је аутономија, а не независност, оно што желе. Срби би могли да схвате да они нису већина у целој земљи. Албанци на Косову би могли да прихвате веома повољну чињеницу да њихова земља није Албанија. Харизматички српски националистичко-комунистички лидер Слободан Милошевић би могао да размишља о томе да његове претензије изазивају страх оних који нису ни Срби ни комунисти, и да те претензије учини умеренијим.”

Шема је лепа, али живот је много сложенији.

28. мај 1991.

Окупили смо се ми чланови Председништва из Србије и Црне Горе (Бајрамовић, Ј. Костић, Јовић и Б. Костић) и размотрили могући излаз из политичке кризе у Председништву. Дали смо иницијативу како да се она реши.

Суштина те иницијативе је у следећем:

Представник Републике Хрватске у Председништву СФРЈ, Стјепан Месић, приликом избора за председника Председништва, није добио потребну већину гласова. Избор потпредседника Председништва СФРЈ др Бранка Костића кога лично нико не оспорава, условљава се избором Стјепана Месића за председника. Због таквог условљавања очигледно је да нема реалних шанси да се изврши избор председника и потпредседника Председништва СФРЈ са кандидатима који су утврђени на основу редоследа који је предвиђен Пословником Председништва СФРЈ.

Сабор Републике Хрватске и Скупштине Социјалистичке Републике Црне Горе могу предложити друге кандидате за председника и потпредседника Председништва СФРЈ, са којима би се могло поново гласати. Уколико и Сабор Хрватске и Скупштине Црне Горе остају при томе да Стјепан Месић и др Бранко Костић представљају те републике у Председништву СФРЈ, без обзира што не могу бити изабрани за председника, односно потпредседника Председништва СФРЈ, неопходно је договорити начин рада у Председништву до изналажења одговарајућег решења за попуно ових места.

У конкретном случају, суштина спора о избору председника и потпредседника Председништва СФРЈ није у личностима које су предложене као кандидати, него у сукобљеним концепцијама и гледањима на будућност Југославије, па је из република где је то уобличено у конкретне платформе у овом тренутку тешко изабрати људе на руководеће функције.

Да би се створили услови да Председништво СФРЈ нормално функционише и да се настави демократски дијалог о разрешењу односа у Југославији, предлагемо да за ову годину и Хрватска и Црна Гора одустану од места председника, односно потпредседника Председништва СФРЈ и да се за ову годину за председника Председништва СФРЈ изабере и прогласи представник Босне и Херцеговине Богић Богићевић, а на место потпредседника Председништва СФРЈ представник Македоније др Васил Тупурковски.

Овакав предлог подразумева да би се у току ове године приступило измени Пословника о раду Председништва СФРЈ и утврдио нови редослед, уколико у међувремену не би дошло до усвајања новог Устава и регулисања улоге Председништва СФРЈ на нов начин. Постојећи редослед из Пословника утврђен је много раније, у оквиру Савезне конференције Социјалистичког савеза, која више не постоји као орган на нивоу федерације. Бројне раније функције на нивоу федерације, на основу којих је важећи редослед направљен, сада су сведене практично на функцију председника Председништва СФРЈ, председника Скупштине СФРЈ и председника Савезног извршног већа. То је разлог више да се изменама у Пословнику о раду Председништва СФРЈ и у току ове године утврди нови редослед.

Реаговање свих осталих чланова Председништва било је негативно. Они сматрају да треба изабрати Месића, тако да се криза наставља.

ПРИТИСАК ЕВРОПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ДА СЕ ИЗАБЕРЕ МЕСИЋ

29. мај 1991.

Разговор са делегацијом Европске заједнице коју су сачињавали председавајући Европске заједнице, председник Владе Луксембурга Жак Сантер и председник Комисије Европске заједнице Жак Делор.

Мотив њиховог доласка је криза у Председништву и тражење разјашњења у вези с тим. Разговарали су са Стјепаном Месићем, Василиом Тупурковским и са мном.

Сваком од нас саопштили су циљ свога боравка:

– да су дошли са мандатом дванаесторице преокупирани еволуцијом ситуације у Југославији;

– да то ни у ком случају не значи мешање у унутрашње ствари Југославије, јер сматрају да је Југославија способна да сама решава своје проблеме, него само желе да добронамерно помогну да се проблеми реше;

– да су посебно преокупирани питањем преноса власти у Председништву и желе да се детаљно информишу о правном и политичком аспекту.

Прво су разговарали са Месићем. Он им је, поред осталог, рекао:

„У свим републикама, код нас, одржани су први избори, у којима је учествовало више странака, који су били тајни, демократски. У четири републике су побједиле странке и конституирали су се режими од оних странака, које сматрају социјализам својом повјешћу; док се у Србији и Црној Гори задржала комунистичка власт. С тим, што је у Србији промјенила име, а у Црној Гори имамо чак пет комунистичких партија. Једна од њих је побједила на изборима.

Од самих избора почели су одређени неспоразуми и покушаји да се оспори власт у Хрватској и Словенији. Ти покушаји се чине од првог дана, па до садашње блокаде Председништва.

Суштински разлог је да се због нерјешавања проблема у Србији, и највећег генератора кризе, а то је Косово, покушава другима наметнути, такођер, кризна жаришта, па и по цијену људских жртава.

Сама технологија избора председника Председништва до сада је била чиста аутоматика. Наиме, 12 досадашњих председника Председништва се само прогласило, никада се није гласало. Први пут се гласало управо када је мој претходник хтио да ријеч „Бирање” искористи на тај начин да ја не добијем довољан број гласова. Наиме, Уставом и пословником речено је да се до председника Председништва долази на темељу точно унапријед утврђеног редослиједа и да се бира из редова чланова.

Само је Република Србија била против. Црна Гора се уздржала.

Оно што највише доводи до неспоразума код нас, је различита концепција даљег развоја (двје републике на једној страни, и четири на другој) и покушај да се блокадом државног Предсједништва, блокадом Владе Анте Марковића, значи других полуга у савезном федералном врху, доведе до институционалне и уставне кризе, да би се исфорсирало ванинституционално рјешење. А то је онда једини – трећи фактор, Армија, која би се морала испровоцирати да она покуша арбитрирати у политичком рјешењу кризе.

Да би се Хрватска дестабилизирала покушава се увјерити свијет и домаћа јавност да постоји сукоб између Срба и Хрвата и да тај сукоб може довести до грађанског рата, што је апсолутна неистина.

Наиме, постоји сукоб између хрватске власти и милитантних група које су у Хрватској, али су инструкуиране, наоружане и финансиране из Србије.

Све то долази због тога што српски режим није рјешео ни један проблем што је обећао прије три године. Није рјешео највећи генератор кризе, а то је проблем Косова. Није рјешео проблем запослених. Није рјешео проблем ниских плаћа. Није рјешео проблем малих мировина. Али зато покушава се хомогенизацијом Срба на цијелом југословенском простору увјерити Србе да морају сви живјети, и да имају једини привилегију у Европи, у једној држави, да би се створила на 'рушевинама' Југославије велика Србија. Према томе, нема говора о томе да постоји могућност грађанског рата. Постоје само аспирације освајачког рата са стране Србије према туђим територијама, а то су територије Хрватске и Босне и Херцеговине на којима постоји српски живаљ.

Ја излаз видим у новом моделу савеза суверених држава гдје би се сачувала територијална цјеловитост, а о функцијама те наше интеграције би се морали договорити. Проблем је и у томе да Хелсинки признаје вањске границе, али, будући да су по нашем Уставу из 1974. године републике државе, било би потребно да се признаје и непромјенљивост њихових граница. У том случају обесхрабрили би се сви они који желе на темељу промјена граница рјешавати своје интерне проблеме. У том случају би ми добили велику подршку, ако се обесхрабре они који желе мјењати границе. Нека свако, у оквирима својих граница, рјешава проблеме и сигурно је да би код нас наступило врло брзо вријеме мира и мирног разрјешења кризе.

Сасвим на крају: Питање избора предсједника Предсједништва за Хрватску је принципијелно питање, јер сви до сада предсједници су били бирани на исти начин и били проглашени. Хрватска исто то тражи и за свог представника."

Потом су представници Европске заједнице разговарали са Василом Тупурковским. Суштина његовог излагања била је следећа:

„У политичкој сфери као што знате постоје опције са којима оперишемо о регулисању будућих односа у земљи: савез суверених република, односно савез суверених држава и модерна федерација.

Ми смо сада у преговарачком процесу непродуктивни и спори. Такође, мислим да нема флексибилности.

Ми који заступамо концепт савеза суверених република, односно суверених држава, инсистирамо на перфектној суверености, што није реално. Они који заступају концепт модерне федерације немају сензибилитет за трансформације које су већ настале у републикама, што, такође, није реалистичан приступ.

Натерати некога на један или други приступ, једноставно, немогуће је извести.

Било која недобровољност у опредељивању за један или за други концепт, по мом уверењу, води у најтежу могућу кризу, у рат у Југославији.

Неопходно је подстаћи, стимулисати све факторе у земљи, све републике, да се окрену реалистичним основама за могући договор."

Васил је овде, први пут веома одређено рекао да је и Македонија за савез суверених држава, што у Међурејубличким разговорима Македонија још није обелоданила.

Разговор са мном био је последњи. Текао је овако:

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Дозволите, пре свега, да вас срдечно поздравим иако сте, како чујем, већ поздрављени од више наших функционера и да вам зажелим успешну мисију у овој нашој деликатној ситуацији.

Имајући у виду да сте водили већ више разговора, ја сам спреман да се уклопим у оно што сте ви већ сазнали и да вам будем на располагању максимално колико је потребно.

ЖАК САНТЕР:

Као што знате, господине председниче, ми смо се као шефови држава и влада „дванаесторице” састали 8. априла у Луксембургу преокупирани развојем ситуације у Југославији.

Немамо уопште намеру да се мешамо у унутрашње ствари ваше земље и сматрамо да су Југословени способни да сами реше своје проблеме. Али, шефови држава и влада „дванаесторице” сматрају да имају одређену одговорност према једној пријатељској земљи, за коју смо већ дуго везани, и желимо да она учествује у политичкој еволуцији која се данас одвија у Европи и свету.

Југославија треба да има своје место у архитектури Европе, коју смо заједнички градили у Паризу, усвајањем Париске повеље, на церемонији на којој сте и Ви лично присуствовали као представник Југославије. Сматрамо да је сада дошло до извесне блокаде у Југославији и то политичке природе. Спремни смо да пружимо наше услуге, пре свега, у оквиру једне активне сарадње која би била од користи за Југославију.

Први проблем који нас забрињава и преокупира јесте нови председник Председништва који треба да дође. С обзиром на то да сте Ви били последњи председник у могућности сте да нам расветлите неке

ствари, јер свакако је драгоцено ваше искуство у томе и како гледате на даље могуће кретање у разрешавању овог политичког, пре свега, уставног питања.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Захваљујем на вашем излагању. Познати су нам циљеви ваше посете и ми то схватамо и поздрављамо. Посету сматрамо доброн-амерном и пријатељском. Ми смо често убеђени, нажалост, да се заузимање ставова у земљама наших пријатеља заснива на недовољном познавању суштине наших проблема. Стога је врло важно да се овакви сусрети одржавају како би се настојала разјаснити права суштина.

Питање избора председника и криза, која је настала у вези с тим, могуће је врло једноставно објаснити са правне и процедуралне тачке гледишта. Али, то не би било довољно и зато бих желео да вам објасним неке суштинске ствари. Проблем задире у саму суштину југословенске државе у којој су народи веома измешани, етничке границе се не поклапају са републичким границама. На пример, ван Републике Србије живи 1/3 српског народа и то углавном у Хрватској и Босни и Херцеговини.

Југославија је тако замишљена држава да су грађанска права у целој држави једнака и гарантована од савезне државе. На тој основи смо изградили државу да сви буду сигурни и безбедни.

У Уставу Југославије је изричито предвиђено да су савезни органи одговорни за равноправност народа у Југославији, без обзира у којој републици живе.

За време Другог светског рата српски народ је настрадао у Независној Држави Хрватској (у Хрватској и у Босни и Херцеговини). Од скоро три милиона остало је два милиона становника. То је у сталном сећању српскога народа у Хрватској и у Босни и Херцеговини.

Национално питање у Југославији решено је на тај начин да Југославија гарантује сва грађанска права. Хрватска је дефинисана као држава хрватског и српског народа, а Босна и Херцеговина као држава муслиманског, српског и хрватског народа. То су двојне, односно тројне државе са два, односно три народа.

На вишестраначким изборима победила је у Хрватској странка која је имала у свом програму осамостаљивање Хрватске као посебне државе. Исто се то десило у Словенији. Настао је врло озбиљан проблем за српски народ у Хрватској, а и у Босни и Херцеговини, јер је руководство Босне и Херцеговине изјавило да, ако се Хрватска одвоји, одвојиће се и она од Југославије.

Имајући у виду историјско искуство, клање и масовно стрељање, само на једном месту побијено је 700 хиљада људи, српски народ је веома уплашен од такве политике и апсолутно је не може прихватити. Јер, ако би се нашао у положају националне мањине у таквим, туђим државама, уверен је да би га врло брзо нестало. И то је главни узрок

проблема. Чим је Хрватска прогласила да се отцепљује од Југославије, српски народ у Хрватској је прогласио да се отцепљује од Хрватске – и настали су међунационални сукоби. Моје је дубоко уверење да Југославија не може да се на тај начин распада – „мирним путем”, јер је немогуће наћи праву етничку границу између народа, поготову што Хрватска не прихвата било какву промену границе.

У разговору о политичкој будућности Југославије и о промени њеног уставног уређења, које треба и мора да се тражи, на основу ове политике су формулисани потпуно различити концепти, који су супротстављени један другоме. Хрватска тражи отцепљење од Југославије па да се потом ствара неки савез држава, слободних и самосталних, а српски народ не може да прихвати да буде раздвојен у више држава.

Ми у Србији смо дубоко убеђени да таквим растурањем државе идемо директно у рат, који неће да доведе ни до чега – сем до крвопролића, јер је немогуће решити проблем раздвајањем народа, који је вековима измешан на простору скоро две трећине Југославије.

Сада се враћам на питање председника Председништва. Господин Месић, који је легитимни представник Хрватске и она има право да га предложи у Председништво, је еклатантан заступник политике насилног издвајања Хрватске из Југославије. Са таквом политиком се један део Председништва никако не може сложити, јер сматра да то све нас води у крвопролиће.

Ми не оспоравамо право Хрватској да бира у Председништво кога она хоће. Не оспоравамо јој да да и некога другога – да покушамо да га изабаремо за председника, али очигледно је да не можемо прихватити да председник државе буде онај ко има за циљ њено растурање и то на неуставан начин без обзира како то други схватају.

Што се правног питања тиче – ствар је врло јасна. Устав има два става – један, да чланови Председништва бирају председника, а други, да га проглашавају. У поступку избора – није изабран и то је сада једна чињеница. Ми смо оставили један период времена Хрватској да га евентуално замени – што не верујемо да ће учинити, из принципијелних разлога – зато смо нас четири члана Председништва, данас, формулисали један нови предлог, који је ступио у оптицај.

Имајући у виду да су концепти будуће Југославије дијаметрално различити, предлози Србије и Црне Горе на једној страни, и Словеније и Хрватске на другој страни, а да се Македонија и Босна налазе негде између – покушавајући да се нађе неко компромисно решење – ми смо предложили да председник Југославије, за ову годину буде члан Председништва из Босне, а потпредседник – из Македоније. На тај начин би и Црна Гора – за потпредседника и Хрватска за председника – били прескочени за следећи пут, или би утврдили неки редослед за касније – видели бисмо.

Иначе, у вези са инсистирањем на некој доследној примени устава, што се са запада нама често говори, морам рећи да је Устав

доследно примењен – овако како смо ми радили. Увек је тако било и раније, само, што никада нико није био против – а, исте реченице су говорене на свакој седници: „да ли се слажете”, „има ли неко против” – све је увек било потпуно исто.

ЖАК САНТЕР:

Зар није постојао Савезни закон, који је утврђивао редослед промене?

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Не. Ја ћу вам објаснити. У Уставу је написано да се Пословником Председништва утврђује редослед промена. Тај редослед је у Пословнику утврђен давно, још негде 1981. године и њега су се стално придржавали. Али никада се није десило да неко није изгласан по том редоследу. Сада се то први пут десило.

Пословник Председништва изгласава се са 6 чланова. То значи, од 8 чланова – 6 чланова треба да се сложи да се Пословник промени и редослед се може променити. Редослед није закон, него се утврђује Пословником.

ЖАК САНТЕР:

Значи, ради се само о Пословнику.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Само о Пословнику, о интерном акту, који се може променити на једној јединој седници, без неке процедуре.

ЖАК САНТЕР:

Веома се захваљујем на оваквом приказивању чињеница. Претпостављамо да ће се решење наћи. Ипак, остају оне суштинске противречности, везане за будућност Југославије и њен уставни систем, који ће проузроковати неизбежне конфронтације.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Остају сви проблеми, али морам рећи да код нас нема спорова око неких ствари, за које се у иностранству мисли да их има и да су битни. Код нас уопште нема спорова о томе да морамо потпуно прећи на тржишну оријентацију. Ми смо, практично, то и учинили. Разлике су у модификацијама. Иначе, у суштини, нема разлика. Прешли смо, потпуно, на вишестраначки систем. Не можемо да изаберемо савезни парламент, зато што републике које намеравају да се отцепе, не желе више да учествују у избору савезног парламента. Иначе, не би било никаквог другог спора, јер се остале републике слажу. О грађанским и људским правима мислим да нема никаквог спора. Питање је колико ми можемо реално то да остваримо – ту мањкавости има. Слаб нам је Устав, треба да га мењамо. Али, суштинско питање је да ли сви желе да живе у истој држави, или не. То је највећи проблем у Југославији. Данас је кључни проблем Југославије – постојање политике њеног разбијања.

ЖАК ДЕЛОР:

Значи, ви хоћете да кажете да се Хрватска и Словенија супротстављају одржавању вишестраначких избора на савезном нивоу, на целој територији земље.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Не ради се о територији земље. Савезни избори би се одржавали у свакој републици посебно, одакле се шаљу народни посланици у Савезну скупштину – из сваке републике посебно. Али, они не прихватају да бирају нове савезне посланике за Савезну скупштину на својој територији и да тиме учествују у изборима за Савезну скупштину, јер сматрају да она није више потребна, пошто не признају постојање Југославије.

ЖАК ДЕЛОР:

Рецимо, уколико се Словенија 26. јуна једнострано отцепи од Југославије, шта се тада дешава?

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Дешава се конфликт између Југославије и Словеније. Ја могу да вам кажем да је Словенија релативно лак случај, под условом да она своју намеру жели да оствари на уставан и законски начин, али она то никако није желела. Тај поступак је врло јасно дефинисан. Мора се затражити од Скупштине Југославије да се тај легитимни захтев њиховог народа правно регулише.

ЖАК ДЕЛОР:

Значи, уз сагласност Скупштине Југославије.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Само Скупштина Југославије има право да одлучује о југословенској граници, или да се реализује право народа на самоопредељење до отцепљења. Словенија то није хтела да уради никако, сматрајући да је то њено легитимно право и да нико нема право уопште о томе да дискутује. То је било потпуно погрешно, јер ми имамо међусобне обавезе, обавезе према свету, имамо практично брак који дуго траје, који треба да се разведе, ако мора да се разведе. Лично сматрам да је то огромна глупост за Словенију и словеначки народ. Међутим, она нема територијалних проблема ни са једном републиком. Практично, верујем да ми нећемо дозволити Словенији да изађе ни на који начин, док се ово питање не регулише правно. Иначе, мислим да ће добити политичку сагласност свих република и Скупштине Југославије на легалан начин, што би са Хрватском био тежи случај. Наравно, могла би добити, само под условом да сваки народ одлучи о себи, а то значи – српски народ би могао одлучити да остане у Југославији, са чиме се хрватско руководство не слаже.

ЖАК ДЕЛОР:

С обзиром на то да у међународној заједници и уопште широм света, постоји више облика федерације, укључујући и онај флексибилнији облик, у којем федерација гарантује људска и грађанска права мањинама, да ли би то, можда било решење?

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Ми прихватамо свакакав флексибилни облик федерације, под једним јединим условом – да будемо једна држава, а не да будемо различите државе. Али, они хоће да буду посебна држава и да имају неки уговор са другима, ако га закључе, и да могу да га пониште – сваких пет година. Траже државу, која ће имати потпуно самосталну војску, потпуно самосталну спољну политику, да буду међународно признати правни субјекат, да су они одговорни за грађанска права, а да имамо само заједничке ствари на тржишту, што никако не може бити држава. Ми не можемо никако да пристанемо да се српски народ подели у више држава, односно да буде национална мањина тамо, и то тамо, где је историјски настрадао.

Предлог „лабаве”, федерације садржи, по нашем мишљењу, једно тржиште и новац, једну заједничку војску, један међународно правни субјекат, спољне послове и једнаке гаранције људских права. Све друго би могло бити у надлежности република. Али, те четири ствари су основне. На жалост, о томе се чак и не може разговарати. Прихвата се разговор искључиво са становишта различитих држава, што не може да доведе ни до чега. У Европи, па и у Америци, постоји схватање да је главни проблем у Југославији, што је у западним републикама један систем, а у источним други. То није тачно. Потпуно је једнак систем у целој земљи. У то могу да вас уверим. Нема никакве разлике. Тачно је да су у западним републикама победиле десничарске партије, а у источним партије леве оријентације. Али, у целој Југославији је потпуно исти систем, важе исти закони и у политичком и економском систему. А зашто се стално приказује да је у источном делу бољшевизам, а у западном прогресивни систем – то је зато да би се замаскирао сепаратизам, да би се приказало Западу како су западне републике врло напредне, а желе да сакрију своје право лице. Суштина ствари је да сви проблеми Југославије произилазе из тежње за разбијањем земље.

Зато мислим да многе информације на Западу, које добијате од појединих средстава информисања, нису тачне и јако је добро што сте овде дошли. Ја сам вам врло отворено и искрено говорио, без обзира на то што ви, можда, мислите да сам ја пристрасан. Ја говорим праву суштину ствари – говорим у чему је проблем.

ЖАК ДЕЛОР:

Европска заједница никада није охрабривала оне снаге у Југославији које теже одвајању. Можда су се у неким другим западно-европским земљама појављивали неки чланци, али смо увек били забринуте за јединство Југославије.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Морам рећи да је то, свакако, тачно. Али, мислим да су и Америка и Западна Европа касно почеле да упозоравају и да не подржавају сепаратизам. Или нису приметиле, или нису упозорене, или су то намерно прескочиле, али су почеле да упозоравају и да не подржавају сепаратизам тек када је он добио врло велики замах. На жалост, сада је врло тешко да се то поправи.

ЖАК ДЕЛОР:

Када се радило о Чехословачкој, ми смо говорили истим језиком, и не можете наћи ниједну декларацију Економске заједнице, која има пасиван однос. Према томе, ми смо се од почетка залагали да се јединство очува, како у Југославији, тако и у Чехословачкој. Сасвим добро знамо која је цена плаћена у Румунији – и која је цена грађанских ратова, које смо, уосталом, имали.

Ви ћете се, свакако, сетити нашег опрезног става и поред притисака јавног мњења, када је реч о балтичким државама. То је све наш општи став.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Ми високо ценимо тај ваш став и сматрамо да он има фундаментално значење и за догађаје у нашој земљи. Колико ће то свима нама помоћи видећемо, али мислим да би, без тог вашег става, ствари сигурно биле много горе.

Ако могу да сведем на једну једину реч одговор за југословенску кризу: ако се нађе решење да живимо у једној држави – нађен је одговор; ако се не нађе решење да живимо у једној држави, не видим одговор.

ЖАК ДЕЛОР:

Ви знате да је Европска заједница једна држава.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Знам. Али, на жалост, код нас на овако малом простору су тежње које су потпуно неприродне и сваком разумном човеку нелогичне.

ЖАК САНТЕР:

Желим да Вам захвалим на Вашим објашњењима и коментарима. Будући да ћемо имати сусрет са председником Републике Србије, то ће бити прилика да наставимо ове разговоре. Надамо се да ће наше присуство бити неки допринос решењу ових проблема.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Најлепше вам хвала за посету. Желим вам да се осећате добро у нашој земљи.

Шта ће представници ЕЗ закључити из свих ових разговора остаје да се види. Сама чињеница да су „дотрчали” да се мешају у наше унутрашње ствари око избора председника Председништва, и то дошли на највишем нивоу, говори о њиховој пристрасности. То је оно што нас мора највише забрињавати. Не можемо им веровати у објективност и у непристрасност, то је сигурно.

Располажем поузданом синтезом званичног америчког гледања на будући ток америчко-југословенских односа:

„Епоха релативно стабилних односа између САД и Југославије карактерисаних разумевањем и стрпљењем, по свему судећи долази свом крају. Логика развоја унутар САД и Југославије води њиховом удаљавању, те савезне администрације обеју земаља мало могу да учине да се ствари не погоршавају. Билатерални односи улазе у немирне воде и биће тешко одржавати их без потреса. То значи да ће у будућности бити још одлука САД које ће у Југославији изазивати дилеме и контроверзе, али се то тешко може избећи...”

Србија је значајан фактор на Балкану и у Југославији и са њом су САД традиционално имале пријатељске и најбоље односе, потврђене, између осталог, и савезништвом у два светска рата. У Србији реално постоји потенцијал за демократски преображај, али он на жалост не долази до изражаја, тако да се односи са Србијом све више удаљавају”...

Ако је ова синтеза поуздана, а немамо разлога да не верујемо, онда би требало тога да будемо свесни у будућим очекивањима од САД, која су очигледно код нас превише оптимистичка и нереална. САД, као највећа и најугицајнија светска сила, јасно сагледавају да ни традиционално пријатељство са српским народом неће бити препрека да се односи битно погоршају. Разлог томе је што „демократски потенцијал (који у Србији реално постоји) на жалост, не долази до изражаја”, а то значи не допада им се избор власти који су извршили бирачи. Ми не можемо тражити ослонац на тој страни, то је веома јасно.

31. мај 1991.

Код Слободана Милошевића, Вељко Кадиевић и ја разговарамо на Вељков захтев о намерама војске у односу на Словенију која одбија да шаље регруте и да преда војсци документацију о регрутима.

Вељко поставља хиљаду питања. Све, као, шта мислимо ако војска сруши словеначку владу ради тога што не спроводи војне законе, итд. Мени је, поштено речено, сасвим довољно тих војних празних прича. У њих више уопште не верујем. Ништа они неће ни предузети ни учинити, то је јасно. А сто пута смо му већ рекли шта мислимо.

5. јун 1991.

Припрема за разговор републичких председника у Сарајеву 6. јуна о југословенској кризи. Оцена предлога БиХ и Македоније и став Србије. Састанак код Слободана: Ћосић, Црнчевић¹⁾, Коста Михаиловић, Бакочевић, Зеленовић и ја.

Према информацијама из веома поузданих извора, у ЕЗ и НАТО раде на изолацији и компромитовању Србије. У Сарајеву то треба да се потврди тако што ће четири републике да прихвате предлог Глигорова и Изетбеговића, а Србија и Црна Гора да се изолују и осуде. Иначе, предлог је глуп и нефункционалан. То би било оправдање Словенији и Хрватској да коначно изађу из Југославије. Одлучили смо да их шокирамо: да прихватимо предлог као основу за разговор, да их спречимо у намери, а потом да полако еволуирамо ка свом концепту.

7. јун 1991.

Код Вељка Кадијевића – Слободан и ја. Тражимо одговор на питање да ли ће војска интервенисати ако буде „стани-пани” на митингу 9. VI, који најављује опозиција.

Хоће, свакако, одговара Кадијевић, али инсистира да прво ми све учинимо што можемо. Да не препустимо све војсци.

Питам га шта је било са Словенцима? Каже „онако како смо се договорили, Анте Марковић ће говорити у Скупштини Словеније са намером да их убеди”.

Не знам ко се то и о чему договорио и шта ту има Анте Марковић.

11. јун 1991.

Сутра се у Сплиту одржава састанак Туђман-Милошевић-Изетбеговић, договорен на последњем састанку у Сарајеву. Циљ састанка је тражење начина за решење југословенске кризе. Многи очекују да ће се разговарати о подели Босне и Херцеговине и стварању муслиманске мини државе.

Састали смо се код Слободана Милошевића: он, Добрица Ћосић, Радован Караџић и ја да договоримо тактику коју ће применити Милошевић.

Оцењено је да се треба строго држати наших принципијелних ставова: ми желимо очување Југославије, у оквиру тога и Босне и Херцеговине, не тражимо ничију поделу, нити велику Србију, али нећемо дозволити да се српски народ силом изводи из Југославије.

¹⁾ Брана Црнчевић, књижевник

01158000

Радећи на разбијању и растурању Југославије, Хрватска и Босна саме раде на стварању Велике Србије. Време ради за нас, а њихова, нарочито Хрватска, политика постаје нервозна. Сваки њен потез може бити погрешан и у нашу корист.

ПРЕВЕНТИВНА САМООДБРАНА ОД СЕПАРАТИЗМА

20. јун 1991.

Ни данас није одржана (проширена) седница Председништва СФРЈ. Нису хтели да дођу из Хрватске и Словеније док не променимо одлуку о (не)избору Месића за председника. Ми смо одлучили да о томе нема више могућности да се разговара.

Искористили смо прилику (Слоба, Момир, Бранко, Југослав и ја) да проценимо ситуацију и договоримо се о даљим потезима.

Проценили смо да ће се Хрватска и Словенија у току овог месеца осамосталити. Постоји озбиљна могућност да искористе гужву и да нас опљачкају, с обзиром да остају у платном систему а ван контроле. Такође, мислимо да такво стање може довести до озбиљних конфликта и сукоба. Неопходно је да се од тога ефикасно заштитимо.

Договорили смо се да се у понедељак, 24. о.м. састане група експерата српске и црногорске владе да припреме предлоге финансијске и економске самоодбране.

Истога дана (у новом саставу) састаћемо се с Кадијевићем и Аџићем и тражити да нам дају прецизан одговор да ли ће извршити распоред војске на новим (српским) границама Југославије, како би се спречило веће изгинуће српског народа и одбраниле територије. Ако не добијемо сигурне гаранције одбрану треба да организујемо сами и дигнемо руке од армије.

Разрадићемо и поступке да из савезних органа изгурамо Хрвате и Словенце. Да не одлучују о нама, ако су се већ издвојили.

Супротставићемо се било каквој политици присилног задржавања Хрвата и Словенаца у Југославији, као и присилног извођења Срба из ње.

24. јун 1991.

Састанак код Слободана. По договору: Вељко Кадијевић, Благоје Аџић, Момир Булатовић, Бранко Костић, Југослав Костић, Слободан Милошевић и ја.

Пре четири дана јасно смо се договорили који је циљ састанка.

Први узима реч Слободан. Саопштава своје оцене о међународном окружењу: Немачка подржава разбијање Југославије, тј. издвајање Словеније и Хрватске. На КЕБС-у у Берлину је у том погледу координирала с Аустријом и Мађарском. Покушава да у КЕБС увуче и Јапан и да оствари осовину Берлин – Токио.

01158001

САД желе да Југославија опстане, али да буде проамеричка. Словенији и Хрватској не одговара политика САД, али им одговара политика Немачке.

САД нема другог избора него Југославију са Антом Марковићем. Избор Месића је у функцији тог интереса.

То објашњава Бејкеровом тврдњом да смо неизбором Месића навукли критику на себе и ослабили своју позицију.

И не помиње разлоге зашто смо се састали.

Вељко Кадиевић говори после њега.

Развија тезе да нам Руси не могу помоћи, да је Америка схватила да у Југославији доминира политика сецесије и да то није у њиховом интересу, него у интересу Немачке. Хтели би да сачувају Југославију и траже савезнике. У Југославији им је савезник Анте Марковић и ми бисмо помоћу њега могли сачувати Југославију!

Једини разлог да је спољни фактор окренут против нас је неизбор Месића, па то треба одмах, сутра исправити и изабрати Месића!

То би нам омогућило да вежемо за себе Анту Марковића и ставимо СИВ у функцију борбе против сецесионизма, а да у Председништву СФРЈ вратимо расправу о будућности земље.

После Вељка говорио сам ја:

Словенија и Хрватска су дефинитивно на путу отцепљења. Илузија је да их можемо од тога одвратити, а била би историјска грешка да то себи постављамо као циљ. Наш циљ треба да буде да им то омогућимо, али на легалан начин а не политиком свршеног чина.

У случају да се то не деси следује нам блиски грађански рат. Ја не верујем ни да ће Словенија, ни да ће Хрватска прихватити легалан пут, ни да ће Југославија донети одлуку о ванредним мерама. Верујем у то да се морамо бранити и у миру и силом у рату ако треба, како знамо и умемо, зависно од тока догађаја који не зависе од нас.

Што се Србије и Црне Горе тиче, оне треба одмах да размотре мере самоодбране у економском и финансијском смислу, а што се безбедносне стране тиче зависи од одговора који ћемо добити од Армије: да ли ће ЈНА бранити Србе у Хрватској после одлуке о отцепљењу и како?

Што се мене тиче, ја нећу гласати Месића без обзира на притиске. Хрватска и Словенија желе да остану у органима федерације да одлучују о нама, а да ми о њима не можемо одлучивати. Још хоће да нам председавају. Ако је неко изгубио политички резон, ја нисам. Могу да поднесем оставку ако се то тражи, могу да будем смењен, али да га гласам не могу.

Благоје Адић је мој став о Месићу оценио као тврдоглав, а став о одбрани Срба у Хрватској као неразуман, јер ЈНА треба да брани све југословенске народе.

Узвратио сам му да су само Срби угрожени, да то не заборавља.

Бранко и Југослав били су категорични као и ја. Момир такође,

Слободан је лавирао: да нађемо решење да буде изабран, а да их надмудримо. Уствари, да смири Адића.

Питам га – имаш ли конкретан предлог?

Нема.

Ја му изнесем конкретан предлог! Да се ја разболим, да одем на лечење, нека прогласе да ме он замењује па нека га гласа.

Слободан додаје:

– А после гласања да дођем и да поднесем оставку.

Дакле – исто као и ја. Не може ни он.

Дошло се до неког глупог става да покушамо да упутимо писмо Савезном већу Скупштине СФРЈ, нека оно протумачи Устав да га прогласе без избора. Ако хоће и ако на то имају право.

Невероватно је да су сви, иако ми нису ништа рекли, одустали од разговора с војском о одбрани Срба и Србије, а разговор претворили у притисак на нас да изаберемо Месића.

Размислићу да ли убудуће да учествујем на таквим састанцима.

25. јун 1991.

Кажем Слободану Милошевићу да сам разочаран јучерашњим састанком и да сам љут на њега. Он је такође разочаран, али не схвата зашто сам љут на њега. Објашњавам му да није иступио према договору. Он се правда да је „рекао уопштено да очекује да чује како ће се ЈНА поставити”.

Рекао сам му да на таквим састанцима више нећу учествовати ако се само још једном понови ситуација да ради мимо договора и да нећу трпети притиске. Немам намеру да учествујем ни у каквом писању писма Скупштини Југославије. За мене је Месић затворена књига.

26. јун 1991.

Слободан ме зове кући. Зимерман пита какав је наш услов да изаберемо Месића. Кажем му: услов је за Хрватску понижавајући и вероватно неприхватљив: да јавно одустане од политике свршеног чина и поништи све законе које је донела, а против су Устава СФРЈ, и да Месић јавно саопшти да оповргава сам себе, тј. да му није циљ да растури него да сачува Југославију.

Слободан је то саопштио Зимерману.

НАТО ОДРЕЂУЈЕ ЈУГОСЛАВИЈУ ЗА СВОЈ „ТЕСТ СЛУЧАЈ” НА КОМЕ ЋЕ ПОТВРЂИВАТИ СВОЈУ НОВУ СТРАТЕГИЈУ

Ево какве оцене и ставове НАТО има данас о Југославији.

... „Западна алијанса разматра Југославију као једно од кључних кризних жаришта у Европи. Стога је одлучено да се о југословенској кризи свестрано расправља на КЕБС-у, јер би у противном процес стварања нове европске архитектуре, изгубио сваки смисао, односно било би немогуће говорити о колективној безбедности у Европи и о превенцији криза, а да се при томе мимоиђе Југославија у облику у којем је она сада. Овај предлог је потекао од Бејкера, а ЕЗ га је одмах подржала...”

У случају да догађаји у Југославији „не буду ишли у, за њих, жељеном правцу”, НАТО би морао „одлучно деловати”. НАТО-а никако не би могао да дозволи разбуктавање кризног жаришта и „губитак контроле над догађајима”.

Недавно су функционери НАТО разговарали и са високим старешинама из СССР-а који су их питали како би могли да „помогну у решавању проблема у Југославији”. Функционери НАТО-а су одговорили Совјетима да се уздрже од „давања било каквих анкуражирајућих сигнала армији у Југославији у смислу било отворене било идеолошке подршке”. Јер, за НАТО је неприхватљиво евентуално учешће армије на страни једне од завађених опција и на то би НАТО „одлучно и снажно реаговао”. Иначе политичка је процена у НАТО-у да се криза у Југославији може ублажити применом политичко-економских мера, због чега су у том правцу усмерена сва настојања у овом тренутку...

Указано је на изванредан значај постављања НАТО-а према Југославији, с обзиром да се ради о првом „тест случају” којим ће се потврдити нова стратегија ове организације и њена одговорност за изградњу нове европске архитектуре и стабилности, те да због тога „проблем Југославије” има „европску, а не балканску димензију.”

Дакле, прво, ми нисмо проблем Балкана, него Европе.

Друго, нема колективне безбедности Европе, ако буде неслоге и сукоба у Југославији.

Треће, НАТО мора одлучно деловати јер неће дозволити разбуктавање кризног жаришта и губитак контроле над догађајима.

Четврто, процена је за сада да се наша криза може ублажити политичко-економским мерама и то је за сада правац дејства.

Пето, за НАТО је неприхватљиво евентуално учешће Армије (ЈНА) на страни једне од завађених опција и на то би (НАТО) одлучно и снажно реаговао!

Јасно је да се економске и политичке мере желе остварити преко Анте Марковића, а за ЈНА у решавању наше кризе нема места. Она се не сме ангажовати, јер ће увек бити на нечијој страни (рецимо на страни оних који су нападнути).

Ето то је судбина ЈНА, одређена у НАТО-у. То је и уздање и ослањање ЈНА на Анту Марковића од кога она очекује да спасе Југославију. То је најбеднија улога која једној војсци може да буде дата: да не сме бранити угрожене у својој земљи. Она не сме, а НАТО ће смети! Само што НАТО неће бранити угрожене, него помагати оне који угрожавају, ако сами не буду довољно јаки!

Обавештавам Слободана о овој информацији. Заказујемо за сутра разговор с Вељком Кадијевићем.

Словенија и Хрватска донеле су одлуку о отцепљењу. Одлучили смо да затражимо од савезних органа доношење мера заштите наших интереса или ћемо то чинити сами.

27. јун 1991.

Слободан и ја код Кадијевића. Дајем му да прочита информацију. Чита пажљиво и пита кад је ово стигло.

Јуче.

Замислио се.

Сад му ја тумачим да по тој концепцији неће Анте уз помоћ ЈНА сачувати Југославију (како то Кадијевић верује) него уз помоћ снага НАТО-а, а нашу ће војску ставити у касарне. Наша је војска комунистичка и против ње би се енергично деловало.

Све ово му говори да добро размисли ко му може а ко не може бити савезник.

Вељко покушава да објасни да су они (НАТО) увек говорили да су против употребе силе, а ја му кажем да су сада само против употребе наше силе.

Он каже: нећемо ми то поштовати.

То је друга ствар, али је прва ствар да су они против употребе наше војске, а за употребу њихове и тога се не либе. То треба јако добро схватити.

Вељко сада каже да после одлуке Хрватске о самосталности и суверености нема смисла Месића бирати за председника. Коначно је схватио о чему се ради.

Слободан инсистира неколико пута (исправља јучерашњу грешку) да војска мора да брани *будуће* границе Југославије: „Шта ми има да бранимо словеначке границе, то је привремено. Треба да бранимо оно што ће бити трајно”.

Он упорно помиње само Словенију, можда и из тактичких разлога према војсци која је опијена јединством Југославије кога више нема, али је за нас јасно да се то односи и на Хрватску без српских територија у њој.

30. јун 1991.

Јавно мњење није спремно за радикалне потезе ка расплету кризе распадом Југославије. Више је расположено за радикалне мере при-
сиљавања за опстанак целине земље. Међутим, све говори да је најбоља опција мирни разлаз уз уважавање воље сваког народа.

На затвореној седници Савета за заштиту уставног поретка, одржаној данас, рекао сам:

„Мислим да садашња ситуација у којој се налазимо даје потпуно довољно искуства да треба да подвучемо црту и да се темељно преиспитамо – у ком правцу ми идемо и да ли је добро све што радимо.

По мом мишљењу код нас се никакви договори неће поштовати, без обзира на то да ли ће бити прихваћени или неће, укључујући и ове које је Европска заједница предложила. Уздати се у то значило би да закорачујемо у грађански рат из кога се не можемо лако извући.

Свако ће гледати свакога да превари, а иностранство ће еволуирати, онако како буде морало, зависно од ситуације и сопствених интереса и пребацивати одговорност на нас и оставити нас на цедилу. Ми ћемо овде први бити преварени – и од оних у земљи који обећавају мир и који обећавају поништавање својих одлука о сецесији, или о одлагању њихове примене, а бићемо преварени и од оних из иностранства који нас кобајаги подржавају у садашњој политици.

Постоји врло велика опасност да Југославија буде исто оно што је Либан, и још горе, јер је вишедимензионалнија од Либана, ако наставимо да решавамо проблеме овако како смо започели, односно ако их будемо решавали на неадекватан начин.

Кључно, при томе, јесте погрешна процена да се интегритет земље може очувати. По мом мишљењу, не постоје више никакви политички услови да можемо очувати интегритет земље. Једноставно, у данашњим условима европског и светског развоја немогуће је присилити народе који то не желе, да живе у некој земљи. То је, једноставно, немогуће. То је чињеница, то је реалност. Они који нас у то гурају, гурају нас у рат, због својих интереса, тврдећи да и ми имамо те интересе. Ми имамо, такав интерес, али немају сви, и они који немају, то неће да прихвате.

Нешто бих у овом тренутку рекао о Словенији; Хрватска је компликованији случај и то је посебна ствар.

Словенију ћемо, по мом мишљењу, најбоље казнити, ако одмах донесемо одлуку о њеном искључењу из Југославије. Треба одмах сазвати Скупштину СФРЈ; саопштити одлуком Скупштине да се поштује

право словеначког народа на самоопредељење и отцепљење, да Скупштина Југославије прима на знање одлуку Словеније да постане самостална и суверена држава, да утврди нову границу и да затражи одмах хитне седнице свих републичких скупштина – да потврде ту одлуку.

По мом мишљењу, треба одмах да се од Савезног извршног већа затражи нацрт закона о разграничењу, који би уследио одмах иза ове одлуке; да се затражи мораторијум за стране дугове до разграничења са Словенијом, да нас светска јавност подржи да издржимо ову ситуацију; да се изврши повлачење ЈНА на нове границе, јер ми нисмо у стању да другачије испоштујемо захтев европске и светске јавности да не примењујемо силу. Та Европа, на жалост, само нашу примену силе не прихвата. Ни једном речју Европа није рекла да је сила и то што Словенци раде, што практично значи да и Европа подржава отцепљење.

Одмах треба извршити монетарни, финансијски, девизни и сваки други раскид, који ће Словенију потпуно отцепити од Југославије у сваком погледу и увести конвертибилно плаћање између Словеније и осталог дела земље.

Затражити од иностранства да не призна Словенију све дотле док се не изврши потпуно разграничење на основу закона Југославије.

По мом мишљењу, без радикалног приступа решавању словеначког проблема, ми улазимо у рат коме нема краја. Улазимо у рат који нема никаквог смисла и који у крајњој консеквенци не можемо да добијемо. Немамо потребе ни интереса да тај рат водимо.

То је моје мишљење.

У питању је ситуација, из које нећемо да изађемо на начин како је до сада рађено.

Желим још да кажем да би свака одлука о употреби војске, свака одлука о акцији било које врсте требало да се доноси у Председништву Југославије, а не у Савезном извршном већу, јер оно за то није надлежно. Председништво постоји и постојало је, без обзира на то – да ли има председника или нема.”

То је прва најава на једном органу Председништва СФРЈ да треба дићи руке од Словеније. На самој седници нико није реаговао јер су били изненађени. Војска се с тим, то добро знам, не слаже. Не слаже се ни Хрватска, јер не жели да остане сама у сукобу са Југославијом. Босна и Херцеговина и Македонија су против јер се прибојавају мајоризације Србије и Црне Горе у Председништву, пошто би у том случају од 7 чланова Председништва имале 4 тј. већину.

ИЗБОР СТИПЕ МЕСИЋА ЗА ПРЕДСЕДНИКА ПРЕДСЕДНИШТВА СФРЈ

Данас смо, после невиђених притисака иностраних фактора и домаће опозиције, изабрали Стипу Месића за председника Председништва СФРЈ.

Од 15. маја до данас доживљавали смо праву политичку тортуру. Није било политичког скупа у земљи нити једног опозиционог лидера који није нападао нашу партију (СПС) и наше руководство што не пристајемо да гласамо за председника Председништва човека који је јавно прокламовао себи циљ: растурање Југославије. Све је то у функцији слабљења наше партије и власти у Србији. Свеједно је њима ко ће бити председник Председништва СФРЈ, и шта ће бити са Југославијом. Важно им је да „поправе” свој релативни положај на политичкој сцени Србије изналажењем било каквог повода за критику владајуће партије. У овом случају се неће прославити код српског народа, у то чврсто верујем.

Од домаће опозиције бисмо се некако и одбранили, али инострани притисак је био много јачи. Очигледно је да су и њихова снага, али и њихов интерес, били јачи и већи. Ствари су дотле догурале да је Европска заједница сматрала за потребно да пошаље у Југославију министарску тројку у саставу Жан Пос, министар иностраних послова Луксембурга и председавајући Заједнице, Ван ден Брук, министар иностраних послова Холандије и Бани де Микелис, министар иностраних послова Италије (дакле исту ону која је у априлу о.г. тврдила да се неће мешати у унутрашње ствари наше земље и да је њена намена само да помогне јединству и демократском разрешењу кризе у Југославији) да изврши притисак да се Месић по сваку цену изабере за председника.

Њихова је теза била да ми својим негативном ставом оспоравамо Месићево уставно право да буде председник, што није тачно. Уставно је право Хрватске, а не Месића, а сам избор се врши гласањем и није аутоматски. Ако Месић није добио довољан број гласова, нико други није изабран, Хрватска треба да пошаље другог човека који је прихватљив за остале делове Југославије, а у међувремену га замењује потпредседник. Све је, дакле, јасно, али представници ЕЗ то не уважавају и врше невиђени притисак и претње.

Читаво поподне су „разговарали” са Слободаном Милошевићем у једној од сала у Палати Федерације, док су се чланови Председништва у истој згради већ били окупили да би разговарали о истој ствари с делегацијом ЕЗ која је непозвана дошла да врши насиље над Слободом избора председника.

Када су завршили разговор са Слободаном Милошевићем, прво сам се, пре сусрета са министарском тројком, састао с њим. Био је сав сломљен. Рекао ми је да су наступили са толиком упорношћу и неуважавањем ниједног аргумента, као и са оптужбама и претњама Ср-

бији, да се поставља велико питање да ли вреди улазити у такве сукобе због Месића, јер би и неки други представник Хрватске вероватно био исти као он, можда и гори. Каже да је он морао да попусти и пристане, а мени препоручује да их мучим још колико могу па да прихватим.

Пренео сам исход Милошевићевог разговора с „тројком” члановима Председништва из Србије и Црне Горе (Југославу Костићу, Сејди Бајрамовићу и Бранку Костићу).

Бранко Костић каже да он неће гласати за Месића, без обзира на наш став.

Састанак са члановима „тројке” одржали смо у препуној сали „Београд”, где је поред бројних пратилаца делегације ЕЗ било и много представника средстава информисања.

Састанком је руководио Тупурковски. Никакав званични дневни ред није утврђен, нити је тај састанак декларисан као седница Председништва. Сматрао сам га разговором с члановима „тројке”.

Разговарало се о избору председника Председништва. Ја сам узео реч и рекао да нема спора да је Хрватска на реду, да члан Председништва из Хрватске буде изабран за председника, али да је спорно што је Месић прокламовао циљ растурање Југославије, што је за чланове ПСФРЈ из Србије и Црне Горе неприхватљиво. Постављам питање какве гаранције „тројка” у име ЕЗ, може да пружи Југославији да ће Месић радити по Уставу земље, ако већ толико инсистира на његовом избору.

Великодушно су се изређала сва тројица министара – представника ЕЗ да слаткоречиво изразе тврда обећања и гаранције – у име ЕЗ да ће и Месић и Хрватска и Словенија морати, под њиховим утицајем да раде по Уставу СФРЈ и у складу с њим.

Како то они мисле да могу да утичу на Хрватску и Словенију да промене политички курс, да одложе и суспендују своје већ донете неуставне одлуке о самосталности, није јасно, а није ни вероватно да то уопште хоће. Очигледно је да не бирају средство да постигну циљ. Лажу нас само да успешно остваре мисију.

Када сам их питао да ли ће то обећање и ту гаранцију саопштити јавно, пред камерама, и на то су пристали.

Под тим условима Југослав Костић и Сејдо Бајрамовић су рекли да ће прихватити Месића за председника, а Бранко Костић је саопштио да он неће ни под тим условима гласати за Месића.

Тупурковски је тада устао и почео да се љуби са Месићем, честитајући му избор. То су урадили и Богићевић и министри ЕЗ. (Дрновшек је био одсутан.)

Формално, није било ни седнице, ни дневног реда, ни гласања ни записника. Права лакрдија. Нормално би било да се после свега тога одржи кратка седница Председништва на којој ће се донети формална одлука.

Дигао сам руке од даљег расправљања, јер ионако то не би променило ништа.

Ван ден Брук је дао обећану изјаву за јавност коју ћемо вероватно моћи само да користимо као неважно и потпуно безвредно обећање.

1. јул 1991.

Почеле су и суседне земље да се комешају и да саопштавају своје ставове, а нарочито аспирације на делове југословенске територије, па и да зазиру једна од друге која ће се прва дочепати плена, а која ће остати кратких рукава.

Ево како Бугари гледају на нас:

Бугарски државни врх сматра да је процес распада Југославије неминован. Као прелазни период било би могуће евентуално стварање конфедералног савеза. У бугарском је националном интересу да се на миран начин Југославија „раздружи”, „како отцепљење добро формулишу Словенци и Хрвати”. Бугарско руководство полази од оцене да распад Југославије и опште-европски процеси први пут после Берлинског конгреса (1878), отварају перспективу за уједињење бугарског народа на миран начин, „тим пре што је национални бугарски дух у Македонији очуван”.

Иначе, бугарски министри иностраних послова и одбране информисали су 27. јуна о.г. председника Желева о ситуацији о Југославији. Желев је захтевао да МИП буде у сталном контакту са амбасадорима САД и ЕЗ, напоменувши да Бугарска, свакако, не треба да буде прва која ће признати сувереност Хрватске и Словеније, али да исто тако не сме ни да касни, јер би то могло дестимулирајуће да делује на оне политичке снаге у Македонији које се по угледу на Словенију и Хрватску залажу за самосталност и независност Македоније.

Из Грчке се ствари овако виде:

Поводом ситуације у Југославији, и на Балкану у целини, воде се велике закулисне игре мимо или паралелно са оним у званичним структурама у САД, В. Британији, а посебно у СР Немачкој и Аустрији. У овим активностима „није наивна ни Италија која због супротстављених интереса са СРН и Аустријом”, за сада подржава целовитост Југославије, савезну владу и савезне органе. Грчка има посебно негативно мишљење о понашању и улози Аустрије која поред свог интереса и „сна о Аустроугарској на нови начин” делује и као „продужена рука СР Немачке”.

У светлу најновијих догађаја у Југославији, Грчка стрепи и од непредвидивог понашања Бугарске која би, након евентуалног решења спора са Турском око мањине, могла да се у својим аспирацијама више усмери према Југославији и Македонији. Оваквим обртом ситуације на Балкану, којем би претходило бугарско-турски споразум,

ојачале би позиције Турске у региону, што ни у ком случају Грчку не може оставити равнодушном.

КАТЕГОРИЧНИ ЗАХТЕВИ ВОЈСЦИ

5. јул 1991.

Слободан и ја заказали смо с Вељком Кадијевићем разговор који сматрамо одлучујућим. Стање у земљи је скоро трагично. ЈНА у Словенији поражена и потучена. Морал војске пао на ниске гране. Српски народ губи поверење у ЈНА. Опозиција тражи формирање српске војске. Свима је јасно да се рат не може избећи, а да се ЈНА скоро распала. Српски покрет обнове врши директну пропаганду да се резервисти не одазивају на позиве, да дезертирају. Издаја је на делу. Мајке војника демонстрирају – траже да се „деца врате из војске”. Српски народ потпуно збуњен увелико се придружује опозицији. Траже се наше оставке.

Од Вељка одлучно тражимо следеће:

1. Словенцима одговорити жестоко свим средствима укључујући и авијацију, апсолутно им више не дозволити да шиканирају ЈНА. Потом се повући из Словеније. О томе ћемо донети благовремену одлуку.

На тај начин ће се подићи морал војсци, уплашити Хрватска, и умирити српски народ.

2. Главне снаге ЈНА концентрисати на линији: Карловац–Плитвице на западу; Барања, Осиек, Винковци – Сава на истоку и Неретва на југу. На тај начин покрити све територије где живе Срби до потпуног расплета, односно до коначног слободног опредељења народа на референдуму.

3. Потпуно елиминисати Хрвате и Словенце из војске.

Ако одмах не крене са акцијом у Словенији ми губимо у Србији, а онда се и војска распада.

Били смо категорични. Вељко без икакве дискусије прихвата. Само мисли да му треба 6–10 дана. Ми се не слажемо, тражимо за 2–3 дана. После тога доћи ће признање Словеније и Хрватске од Аустрије и Немачке, а тада би била могућа и њихова војна интервенција.

И то прихвата.

Договорили смо се да Председништву СФРЈ постави две опције: или да Словенце присили на спровођење одлука Председништва од јуче о препуштању границе ЈНА и поштовању савезних закона, или да Председништво нареди ЈНА напуштање Словеније. И у једном и у другом случају доћи ће у конфликт, јер Словенци неће без борбе дозволити да извучемо технику. А у конфликту их не треба штедети.

Вељко од нас тражи да охрабримо мобилисане који неће да се одазову, или су се одазивали али су деморалисани, да мобилишемо Територијалну одбрану, да помогнемо организовање у Сарајеву митинга „за Југославију”, да бисмо помогли Француској која се бори за опстанак наше земље (!) и која жели да се супротстави Немцима који желе њен распад.

Кажем Вељку да треба бити реалан, да не лажемо и себе и Французе. Југославије у досадашњим границама нема. Ако им је стало да се избегне рат на Балкану треба им објаснити српско питање, а не питање очувања ове Југославије. Ми то треба да радимо. Ако схвате српско питање, и ако га уважавају равноправно са другима у Европи, избећи ће се рат. Тај би митинг у Сарајеву био и лош и промашај. Кажем му да треба да има у виду да су данас Французима пречи Немци него Срби, да се не заваравамо.

Што се тиче политичког рада на мобилизацији, акција војске у Словенији је одговор на то, а не неки наши политички иступи који би могли и негативно деловати.

ПРИТИСАК ЕВРОПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

7. јул 1991.

Разговор са „тројком” Европске заједнице, Ван ден Бруком, Жаком Посом и Жоао Пинеиrom, министрима иностраних послова Холандије, Луксембурга и Португалије на Брионима.

До разговора је дошло у време настојања да Словенија и Хрватска испоштују своја обећања уз гаранцију ЕЗ да изврше суспензију сепаратистичких одлука за три месеца, да би се у међувремену потражило споразумно политичко решење.

Пракса је већ јасно показивала да од тога посла нема ништа, а ЕЗ је у овом разговору демонстрирала више претње и упозорења Југославији него сепаратистима и отворено најављивала „промену” свог става у прилог растурању Југославије.

Зато сам одлучио да забележим главне делове тока разговора.

ВАН ДЕН БРУК:

Господине Јовићу, хвала Вам што сте данас овде с нама. Захвални смо што имамо прилику да разговарамо. Оно што ми покушавамо да учинимо јесте да видимо да ли можемо, заједно са Вама, да створимо такву ситуацију у којој се могу одвијати преговори о будућности Југославије, у атмосфери која неће бити насиље, која неће бити претња, која неће бити угрожавања.

Вероватно је да знате да су министри Европске заједнице разговарали, на посебном састанку у Хагу, прошлог петка, о овоме.

Закључак тог састанка у Хагу је да ми треба да уложимо максимални напор да изађемо у сусрет захтеву савезне владе, да и даље нас-

тавимо са својим добрим услугама, како бисмо максимално помогли у овој ситуацији и у преговарању.

Такође, сасвим јасно је изражен став да уколико би поново дошло до избијања насиља и уколико би поново дошло до једностране војне акције да би Заједница поново размотрила свој став.

Сигурно је да би то довело до једне озбиљне ситуације и не искључује то да би једна земља за другом дошла до закључка да се тежње Републике Хрватске и Републике Словеније за самоопредељење, као такве, више не могу оспоравати.

Из коментара које дају различите земље, путем медија, можете схватити боље него ми шта то значи, шта би то значило.

Због тога, ми бисмо хтели да учинимо све да се у такву ситуацију не дође.

Јако сам задовољан што сам јуче чуо, у изјави коју је дао господин Милошевић, да он прихвата право на самоопредељење, да прихвата и ту могућност да то може, временом, да доведе и до отцепљења одређених република у Југославији. Веома ми се допало и то што је рекао да не оспорава принцип права на самоопредељење, али да захтева да се такви закључци базирају на преговору или на дијалогу, другим речима речено – да будућност Југославије мора да буде резултат дијалога и мирних преговора.

С тим у вези, ми смо веома сагласни са господином Милошевићем.

Оно што ми чинимо данас је да покушамо да помогнемо, а на захтев Југославије, да се створе такви услови и такве околности које ће довести до таквих преговора.

Апелујемо на све стране да се уздрже од било какве унилатералне, једностране акције, радње.

Данас ћемо покушати да видимо да ли можемо да олакшамо споразумевање у вези са неким разликама које, још увек, постоје у вези са условима за прекид ватре.

У овом контексту, ми се базирамо на ранијим предлозима Европске економске заједнице датим од тадашњег председника Жака Поса.

Друго, дванаест министара Заједнице су, на захтев Југославије, одлучили да пошаљу Мисију високих функционера који ће припремити терен за тзв. групу за надзор. За ту тзв. групу за надзор смо на папир ставили већи број општих смерница које ћемо послати.

Било би корисно ако бисмо данас, у току дана, могли да добијемо Ваше коментаре на те опште смернице да бисмо видели да ли је уопште упутно да, на тој основи, даље наставимо наше припреме.

Наравно да желимо да нам се дају чврста уверавања да ће нам се пружити, у вези са овом групом, пуна сарадња на свим југословенским нивоима, посебно од савезног Председништва, односно када мисија буде успостављена и почне са радом да ће бити пружена одговарајућа заштита и право на слободу кретања.

Треће, главно питање, је питање самих преговора. По нашем мишљењу, преговори треба да почну у наредна три месеца тзв. суспензије ових аката, под условом да су испуњени сви услови за прекид ватре. Другим речима, да се последње препреке, које се односе на повлачење, на царину, реше.

Уколико се не крши прекид ватре, Европска економска заједница ће наставити да пружа своју помоћ на захтев како би допринела лакшим преговорима тако што ће понудити стручно знање, уколико се то захтева, на пример, у вези са правним питањима у тој области, питањима људских права, питањима која се односе на права мањина, економска и финансијска питања и безбедносна питања.

Сасвим је јасно да таква помоћ и таква потврда ових преговора имају смисла једино уколико се стварно консолидује примирје. Жеља да се дође до такве консолидације и јесте главна сврха наше данашње посете.

Ми се веома много надамо да можемо да рачунамо на Вашу пуну подршку.

Закључио бих са још једном тачком, последњом тачком, а то је следећа:

Ви сте, са своје стране, били сусретљиви, односно сарађивали сте у поновном успостављању уставног поретка тиме што сте омогућили избор председника Председништва и потпредседника Председништва.

Преговори о будућности Југославије, по нашем гледишту, могу да се обављају на солидној основи једино ако савезно Председништво у потпуности функционише.

Пуно функционисање савезног Председништва, такође, значи успостављање његове пуне политичке и уставне контроле над оружаним снагама.

Веома бисмо волели да можемо да схватимо да ћете и Ви, са своје стране, утицати на то да се обезбеди управо овакво стање.

Сада водимо билатералне разговоре, а надамо се да ћемо се моћи састати пленарно до краја дана.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Хвала лепо.

Пре свега Вам захваљујем на Вашем великом напору да помогнете нашој земљи и да наново трошите драгоцену време да дођете у Југославију.

Дозволите ми да кратко коментаришем то што сте Ви рекли, а онда бих и ја нешто рекао.

Морам да Вам кажем да високо ценим напоре Европске заједнице да помогне нашој земљи. Ипак, мислим, да још увек многе ствари нису довољно разјашњене. Веома се бојим да ваша мисија не доживи неуспехе због тога што се у неким стварима заснива или на једнос-траним информацијама, или касно долази до правих информација.

Ја сам Вас сада разумео да сте рекли: „Ако наново дође до једнос-

тране војне акције у Словенији да постоји опасност да ће поједине европске земље изменити свој став и подржати сепаратистичке тежње Словеније”.

Из тога бих ја могао закључити да Ви тумачите да је дошло до једностране војне акције од стране Југословенске народне армије.

Ако нисте довољно обавештени о томе да Југословенска народна армија уопште није нападала нити словеначку територијалну одбрану, нити словеначку власт, него да је – обрнуто – словеначка територијална одбрана, по налогу словеначке власти, жестоко и мучки напала Југословенску народну армију, онда Ви нећете моћи да имате праве закључке, нити ћете моћи да имате праву оријентацију, праву информацију о чему се ради.

Следећа ствар коју бих желео да Вам кажем јесте у вези са Вашом жељом да спречите такав ток отцепљења Словеније који би био тиме изазван.

Опет хоћу да Вам кажем да Ви, по мом дубоком убеђењу, ни после првог ни другог доласка овде (у Југославију), а ни сада, немате довољно јасну представу о томе – а можда после данашњих разговора имате, то не знам – да је Словенија дефинитивно одлучила да напусти Југославију и да је одабрала неуставни начин да то оствари.

Нама није јасно зашто је Словенија изабрала неуставан начин, када је постојало потпуно расположење да јој се то на уставан начин дозволи.

Изазивање рата у Словенији је искључиво последица те одлуке Словеније да напусти Југославију на такав начин.

Споразум који смо прошли пут постигли у Словенији се уопште не поштује, а о томе ћу нешто касније више рећи.

Што се тиче Вашег сазнања о ставовима Слободана Милошевића које је јуче изнео, желим да Вас обавестим да су то ставови који трајно постоје у Србији и које смо сто пута поновили, а мени је веома жао ако сте Ви то тек јуче схватили или чули. Поставља се питање информација, односно како добијате информације.

Желео бих само да Вас подсетим, а могла је Ваша амбасада да вас обавести, а вероватно је и да јесте, да је пре неколико месеци одржан разговор између највиших представника Словеније и Србије у Београду и да је њима врло јасно речено да Србија нема ништа против да Словенија своје тежње за осамостаљењем оствари на миран и демократски начин и да се Србија томе неће супротставити.

Мени је жао што сам Ваш апел да се сви уздрже од једностраних акција у Словенији морао да схватим у контексту онога што сам мало пре говорио – да ми се чини да је то инсинуација на Југословенску народну армију која није учинила ниједну једнострану акцију.

Ваше предлоге, које сада овде најављујете, нисам читао. Све о чему треба да се одлучи, може се одлучити на Председништву СФРЈ. Ја ћу са великом пажњом све то изучити, затражити одговарајућа мишљења и анализе надлежних југословенских органа који су одгов-

орни да Председништву подастру стварно значење тога и заузети врло благонаклони став да нађемо решење. Али, овде не могу ни о чему одлучивати сада, сам. Наравно да могу, чим то будем прочитао и видео, дати своје лично мишљење. Али, коначне одлуке се морају донети по поступку који код нас важи, то сам не бих могао.

Што се тиче функционисања Председништва, што подразумева и пуну политичку и уставну контролу над оружаним снагама, ја мислим да ви, не лично, него у Европи, често „пуцате у празно”. Никада, ни у једном тренутку, код нас тај проблем није постојао. То упозоравање мислим да није основано.

Што се мене лично тиче, ја сам непрекидно учествовао у раду Председништва и нисам уопште доводио у ситуацију Председништво да због мене не може да функционише. То су чинили други. Ја се надам да ће и они који ни данас не учествују у раду Председништва то почети да чине.

Сада бих вам казао свој коментар.

На жалост, потпуно се реализује наше страховање да ћемо бити изиграни.

Словенија и Хрватска јавно су се декларисале да неће прихватити тромесечно одлагање спровођења својих сепаратистичких одлука.

У Словенији се води прави рат против Југославије и против Југословенске народне армије.

Без обзира на то што је моментално примирје у погледу пуцања, постоји свеобухватни рат против Југославије и Југословенске народне армије, од обуставе воде, струје, хране, до комуникација – свега што опскрбљује југословенске институције, што им омогућава да живе.

Њихов је циљ да Југословенску народну армију извргну тоталном понижењу и ликвидацији у Словенији.

Могу Вама да кажем да Југословенска народна армија, само у Словенији, располаже са снагом која их за 24 сата може поразити и разорити, али ми то сматрамо бесмисленим.

Морам директно да Вас питам, а Ви треба да размислите о одговору.

Да ли Ви сматрате да Југословенска народна армија и Председништво СФРЈ могу даље да доживљавају таква понижења? Како да поступе ако се Словенци буду даље овако понашали?

Ако Словенци не буду престали с тим, а они то неће, ја Вас уверавам, онда нама остаје врло мали избор: или да ратујемо или да се отуда повучемо.

Нама Европа каже да мирним путем завршимо све. Ми јесмо за то, али не можемо дозволити да нам тамо поцрка војска од глади, без воде и струје и под снајперима. То не можемо дозволити.

Ако се повучемо, онда Европи мора бити сасвим јасно да Југославија не може одговорати за словеначке дугове.

Словенија је већ саопштила да јој је тзв. ратна штета онолика

колико износе њени међународни дугови, а чиме је практично рекла: „Ми излазимо, а ви плаћајте наше дугове.”

Ако Европа од нас нешто тражи, онда мора да зна да то нешто кошта.

Ја Вам морам врло јасно и отворено рећи:

Ми тамо остати не можемо у понижавајућем положају. Као што сам већ рекао, имамо једино та два избора. Ви треба да нам сугеришете шта ви мислите да је паметније.

Морам да вам кажем, и ако ми одлучимо да се повучемо, они ће нас и тада нападати. Европи мора да буде јасно да ће они изазвати сукобе чак и у тим околностима.

Моје лично мишљење је да наши циљеви треба да се сконцентришу на реч мир, а не на реч интегритет, јер Словенци неће на то пристати.

Међутим, морам вам рећи да ће бити врло тешко остварити и мир, нарочито када се ради о Хрватској, у којој је много више народ измешан и где хрватско руководство врши страховите припреме, скоро за ликвидацију српског народа, а који се масовно, из дана у дан, сели у Србију. Хиљаде људи се дневно сели из Хрватске у Србију. То је масовно бекство под пресијом.

Мирно решење југословенског проблема моћи ће да буде успешно ако Европа благовремено схвати српски проблем, односно српско-хрватско питање.

Ја вас најлепше молим да схватите да национално питање у Југославији није што и у Западној Европи, ово је Балкан, а то је овде суштинско политичко питање које се мора до краја упознати.

Све у свему, гаранције које сте ви нама дали у Београду, уопште се не остварују и ми смо разочарани.

Србија гледа у Европу, верујући да ће то што је Европа рекла држати до краја, не због тога што нама треба, по сваку цену, јединство Југославије, него што нама треба мир и што је наш народ расејан по другим републикама и може у случају распада земље наново да настрада.

Замолио бих, ако ми можете рећи, да ми кажете какав је резултат вашег разговора са господом из Словеније, јер од тога зависи много и наше разумевање свега овога што се данас збива овде.

ВАН ДЕН БРУК:

Мислим да сте апсолутно у праву када стално, поново истичете то да је свако решење могуће уколико је резултат преговора споразум.

Стално истичемо ову ствар да једнострана акта, као таква, неће никако довести до мирних решења.

Сетићете се да је то, у основи, предлог који је дала Европска економска заједница, како о суспензији, тако и о условима за прекид ватре.

До преговора не можемо доћи, не можемо их остварити, уколико се не одржава прекид ватре.

Зато данас разговарамо са свим странама о томе шта оне могу да допринесу, са своје стране, да се стварно одржи тај прекид ватре.

У нашем разговору са Словенцима сасвим јасно смо им ставили до знања да постоји одређен број разлика и проблема који су нерешени, а то су: питања контроле границе, питање царина, питање њиховог потпуног повлачења са граничних караула.

Ми смо апеловали на њих, односно ургирали смо, да се придржавају нашег споразума.

Тамо где још постоје препреке, опет смо ургирали код њих да разговарају са својим панданима данас, како би овај ћор-сокак могао да се превазиђе.

Јасно је да све стране, које су овде инволвиране, имају своја страховања и своје циљеве.

Морамо да покушамо да одговоримо на све њих, односно да се свима њима позабавимо.

Јасно смо ставили Словенцима до знања да, уколико желе да остваре своје тежње и своје право на самоопредељење, то могу остварити само кроз преговоре.

Чини нам се да су они спремни да разговарају даље о овим елементима прекида ватре, то је оно што сам малопре набројао, где постоје разлике, што, наравно, захтева отвореност и са друге стране.

Мислим да је оно што сте рекли о функционисању Председништва Југославије могућно, односно логично.

Опростите ми што ћу рећи да неке изјаве, које дају генерали и команданти Армије, дају за помислити то да они воде своју сопствену политику и да нису инструктирани, односно да не раде по инструкцијама савезног Председништва.

Мислим да су људи, као што сте Ви, апсолутно у позицији да утичу на то да се разјасни одакле долазе последње инструкције по којима ради Армија, односно, да ли Армија ради по инструкцијама Председништва?

Разумем Ваш коментар када кажете: „Шта год да учинимо, Словенци ће нападати Армију”.

С друге стране, потпуно сте тачно рекли да је Армија много јача и да би могла да збрише Словенију за 24 сата.

То, значи, сасвим јасно указује на то да постоје страховања с друге стране.

Ми ћемо свакако апеловати код Словенаца да престану са својим акцијама против Армије, а то смо већ и учинили – да деблокирају Армију тамо где је то још увек случај и, када се повуче савезна (федерална) Армија у касарне, да се повуче и милиција, јер је то двострана ствар.

Што се тиче конкретне групе за надзор, папир који смо вам дали није званични предлог већ широки оквир идеја, а на основу чега би се могла успоставити једна таква група.

Оно што бисмо желели да од Вас чујемо до краја дана је: „Да ли сматрате да се идеје дате у предлогу могу даље разрадити?”

Што се тиче ситуације у Хрватској разумео сам ово што сте рекли. То је различита врста проблема. Ми знамо историју Хрватске. Ми знамо судбину Срба у Хрватској. Ово је, свакако, нешто што се једино може решити преговорима.

Уколико се стране могу сложити да се придржавају прекида ватре и уколико се уклоне препреке о којима сам говорио, онда би, по нашем мишљењу, могли да отпочну преговори. Европска заједница је спремна, уколико се то од ње тражи, да пружи сваку могућу помоћ – у области правних питања, у области људских права, укључујући и права мањина, нарочито укључујући оно што је сада релевантно за Хрватску, али и укључив економска и финансијска питања. Поменули сте колико је то сада значајно у вези са Хрватском. Најзад спремни смо да дамо своју помоћ и код питања безбедности.

Међутим, преговори могу да почну и да дају плодове једино ако се све заинтересоване стране покажу уздржаним, односно ако се уздрже од било које врсте унилатералне војне акције, чина, дејства, радње, напада.

Ми ћемо апсолутно ставити до знања свим странама са којима будемо разговарали да Европска заједница може да настави са својом мисијом добре воље односно добрих услуга уколико се апсолутно сви подржавају прекида ватре.

ЖАК ПОС:

Најважнија Ваша реченица, по мом мишљењу, је оно што сам записао: „Да треба да се концентришемо на мир, а не на интегритет”. Управо смо и ми то рекли са наше стране.

Током свих дискусија, које смо овде водили, рекли смо да преговори треба да почну без икаквих предуслова и без прејудицирања било каквог решења.

Мислимо да је могуће, у контексту тих преговора, да једна република напусти југословенску федерацију након преговарања о свим аспектима који могу да настану као последица једног тако важног корака.

Уколико бисте Ви, са Ваше стране, врло јасно истакли, како је то и јуче речено у изјави председника Србије, мислим да би то могао да буде кључ за превазилажење свих ових проблема који су сада актуелни: граница, Армија, царина итд.

Уколико би људи знали да се воде такви преговори, да постоји једна таква могућност и став, мислим да би то код људи снизило температуру и да би то отворило пут дијалогу.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Пре свега, хтео бих да коментаришем напомене о наводним изјавама неких генерала које одударају од политике и ставова Председништва СФРЈ.

Ми, као Председништво СФРЈ, то нисмо уочили и заиста ме чуди да ми, који оцењујемо рад наше Војске, нисмо то уочили, а да сте ви до тога дошли.

Желим да вас уверим да Југословенска народна армија ради искључиво у оквиру овлашћења која добија од Председништва СФРЈ, а ви, као људи који се разумете и у политику, морате имати у виду да су генерали обавезни и да се брину о моралном стању војске и да морају и да је храбре. Само у вези с тим код вас може настати недоумица о чему се ради.

Друго, што се тиче питања интегритета и мира, морам да нагласим да је Република Србија, у свим досадашњим разговорима са другим републикама и на нивоу Федерације, а то је могло и свету бити познато, увек говорила и сада говори да Југославија постоји и треба да остане и то у оном обиму и са оним народима који желе добровољно да остану да живе у Југославији, а сви они који из Југославије желе да изађу то могу да учине на миран и демократски начин. То је наш став који трајно постоји и остаје.

Ми никада нисмо сматрали да треба да живимо у заједници са онима који то не желе, јер нам је боље да живимо у пријатељству са комшијама, него у свађи у истој држави.

Желим да нагласим да нема апсолутно ничег новог у овоме што сам малопре рекао. Има једино ново што се у Европи, ваљда, за то није знало. Али, ми нисмо криви за информације које ви добијате.

Годину и више дана покушавамо да разговарамо о будућности Југославије, али нисмо отишли даље од питања: „Да ли желимо да живимо у једној држави или не желимо?“. То питање није решено.

Мора се прво решити питање ко жели да остане у тој држави.

ВАН ДЕН БРУК:

С тим у вези, желео бих да напоменем шта је рекао словеначки председник, јер је занимљиво.

Словеначки председник је рекао: да постоји могућност независности или заједница држава.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Рекли сте „заједница држава“, а то је оно што ми не прихватамо.

Ако су државе, онда се поставља питање границе између Србије и Хрватске. Ми не смемо прихватити да Срби живе у туђој држави, јер не можемо више имати утицаја на обезбеђивање грађанских и националних права.

Ако смо једна држава и ако савезна држава гарантује људска права, све можемо прихватити.

ВАН ДЕН БРУК:

Исход свих ових преговора се не може фиксирати унапред.

Господин Пос је рекао да не може бити предуслов, односно прејудуцирање исхода преговора већ у почињању својих преговора. Своје ставове треба да заснивате и на Хелсиншком финалном документу и

на Париској повељи о оваквим ситуацијама, односно преговорима. У тим документима се каже да је самоопредељење право, а да је интегритет државе принцип који је веома битан. У тим документима су и залагања за ненасиље, за миран дијалог, за пуно поштовање принципа демократије, људских права, а у оквиру људских права и поштовање права мањина, што бих посебно хтео да подвучем.

То су важни принципи који су садржани у Повељи коју је Југославија потписала, односно чије је принципе прихватила.

Уколико бисмо сви настојали да радимо на тим основама и принципима, преговори могу да почну.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Ми смо с тим потпуно сагласни.

Нама је тешко што они који своје намере остварују силом, односно мимо Устава Југославије, онемогућују и да се преговорима дође до решења. То нам је проблем.

Главни проблем који настаје код нас јесте признавање сваком народу права на самоопредељење. Ми признајемо хрватском народу право на самоопредељење, тражимо исто то и за српски народ.

Морате схватити, Срби су дали три милиона жртава у два светска рата да створе једну државу у којој ће заједно живети. Сада би испало да на један немогуће глуп начин изгубе своју државу и да постану националне мањине у другим државама. Геноцидна политика према Србима у току Другог светског рата је у памћењу свих њих и зато такво решење не прихватају. Више то није ствар Србије, него они, Срби ван Србије то неће – они ће да ратују, ако је тако, за своја национална права, за своју државу која им се на силу узима.

ВАН ДЕН БРУК:

Хвала Вам много, господине Јовићу, на Вашој отворености и на Вашој искрености.

Мислим да сте нам дали веома драгоцене елементе за наставак разговора.

Ми ћемо апсолутно пажљиво размотрити све ово што сте нам рекли.

Забрињава то што господа министри из ЕЗ, кобајаги, немају довољно информација о суштини југословенског проблема, па су зато склони да штите сепаратисте и нападају ЈНА и Југославију. И ово што сам им данас рекао сутра могу да забораве, ако им је то у интересу. На мени је да остане забележено за историју шта сам им рекао, да се зна шта ко ради и за шта ко одговара.

СССР НАМ НЕ МОЖЕ ПОМОЋИ

01158021

9. јул 1991.

Кадијевић ме обавештава о разговору с Јазовом.

Пре пар дана поставио (телефоном) јасна питања Јазову да ли нас СССР може заштитити ако дође до војне интервенције запада и да ли хоће да нам продају одређено наоружање које немамо довољно (бомбе и керозин). Одговор је био негативан на оба питања. Прецизније, не би нас могли заштитити, а што се оружја тиче може – само редовним каналом преко Владе СФРЈ (а ми тражимо мимо владе, јер нам Анте Марковић омета доношење одлуке владе).

Вељко га је упозорио да Немци преко нас угрожавају и њих и замолио да то пренесе Горбачову.

Јазов се данас јавио и рекао да је Горбачов прихватио упозорење на заједничку опасност, да је разговарао са Колом, Бушом, Андреотијем¹⁾, Митераном и Енглезом, упозорио их да неће скрштених руку гледати на распарчавање Југославије, посебно ако би се неко споља мешао. Помоћи ће нам дипломатски, али ништа не могу гарантовати нити могу реаговати евентуалним узвраћањем. Оружје неће дати никаквим тајним каналима, без обзира што су се други наоружали на тај начин. (А преко наше владе то не би било могуће.)

Ето тако Руси мисле (или тако могу).

Више пута у току дана обављена је консултација с генералом Кадијевићем о стању у Словенији и акцији коју треба предузети.

У току једног дана он прави страшне еволуције: од тога да се одлучном акцијом мора повратити морал војске, до тога да сви његови генерали мисле да је сваки миран пут бољи, да никако не прихватају рат и да „нека дође црни ђаво“, а камоли Европска мисија, само нека смири стање“. Само сат пре тога рекао ми је да Европска (војна) мисија не долази у обзир.

Потпуно је дезоријентисан, а то значи да ми морамо диктирати оријентацију и смер акције.

ДОГОВОР МЕСИЋА И ВУКА ДРАШКОВИЋА

10. јул 1991.

Зове ме Вељко Кадијевић. Обавештава ме да је „погледао“ разговор Вука Драшковића и Стјепана Месића. Утврдили су заједничке политичке циљеве за које ће се борити: рушење ЈНА и руководства Србије. Начин је: пропаганда против ЈНА, њено разбијање и ликвидација.

1) Булио Андреоти, председник Владе Италије

рање. Тако ће српски живаљ у Хрватској остати незаштитаен. Хрвати ће га појединачно угрожавати и изазвати српску реакцију – интервенцију. Хрватска ће тада прогласити Србију за агресора и позвати стране трупе, помоћу којих ће бити оборена легална српска власт.

Вука Драшковића у томе, према његовој тврдњи, подржава и Драгољуб Мићуновић (Демократска странка).

Вељко оцењује да је ово жртвовање интереса српског народа у Хрватској и уопште ван Србије. То је цена споразума с Месићем; да се последице већ осећају, јер у самом Београду, у јединицама I армијске области војници масовно одбијају команду говорећи да неће да слушају команду оних који су 9. марта спречили рушење српске власти.

Апелује да одмах политички јавно реагујемо.

ВЕЛИКЕ СИЛЕ ОЦЕЊУЈУ КРИЗУ У ЈУГОСЛАВИЈИ

Вреди да се забележи, кобајаги званични, немачки став о кризи у Југославији. Такав је да бих га могао без резерве прихватити. Ево како га је човек из њихове владе пренео нама:

„Став Немачке је да југословенски народи морају сами одлучити о будућности Југославије, у што нико нема право да се меша. Сви југословенски фактори морају водити рачуна да ток разрешавања свих спорних питања не сме угрозити стабилност Европе, што значи да се решавање мора одвијати на мирољубив и демократски начин без употребе силе и једностраности. СРН је против насилног очувања државног јединства, али исто тако и против насилних једностраних аката издвајања и сецесије. Примена насиља – са било које стране – и онемогућавање дијалога и споразумевања базични је критериј постављања Немачке према савезној влади и појединим југословенским републикама”.

Било би добро кад би се тога и држали. Међутим то има једини смисао да нас заваља и да поверујемо у њихово политичко поштење. А ево како правдају своје практичне потезе (исти извор):

„Прошле седмице Бон је располагао са информацијом да се армија измакла контроли политичких институција и да намерава силом решити кризу, не остављајући простора за дијалог и споразум. То је навело Немачку на енергичну реакцију уз претњу по последице за билатералне односе и признавање самосталности Словеније и Хрватске”.

Иначе, они су јако незаинтересовани, иако нам прете:

„Ни један званични орган у Немачкој не гаји никакве страсти ни за одржавање државног јединства Југославије по било коју цену, нити за осамостаљење појединих република”.

Изгледа да су највише заинтересовани да нас нема ни у ком облику.

Европа се поделила на питању Југославије: Немачка жели да се призна сецесија Словеније и Хрватске, Француска и велика већина чланица ЕЗ се томе супротстављају.

У САД, за сада, на снази је став да подела Југославије не води ничем добром, али и да не постоји права замена за тај став. САД мисли да признавање сецесије може да изазове и побољшање али и погоршање ситуације, како због могућег револта српске стране, тако и „правних ломова“ унутар ЕЗ. Укратко, за САД се поставља питање да ли да подрже канцелара Кола, или пак Французе, на чијој страни је велика већина чланица ЕЗ.

Садашња америчка позиција „како се Југословени договоре“ изложена је великој критици унутар ЕЗ. Већина Европљана сматра да је у питању „линија мањег отпора“, јер је евидентно да се Југословени ни о чему не могу договорити. Немачку подршку Словенији Французи оцењују као велику ујдурму на рачун интегритета Југославије...

Према поузданим информацијама готово је извесно да ће нацрт закона о америчкој спољној помоћи бити поднета два оштра амандмана на линији знатно строжих економских и политичких санкција према Југославији. Још оштрије ће се конфронтирати „заговорници демократије“ насупрот „остатку комунизма“ и још директније ће се одговорност свалити на српско руководство „које према њиховим оценама на више начина узрокује југословенску кризу, кочи политичке и економске реформе, блокира решења која му нису по вољи, друге оптужује за запрете које само ствара и сл.”

Друга крупна тема амандмана, према поменутој информацији, биће стање на Косову, при чему се тврди да је оно за Албанце постало неподношљиво. Међутим, неће бити речи о положају Срба у Хрватској, јер „тај проблем за САД не постоји”.

Немају они појма који проблем постоји, а који не постоји. Главна гужва ће настати тамо где је они не желе, а не тамо где би је они пожелели.

Промениће они став по питању сецесије и оставиће нас на цедилу. То су већ давно најавили у сопственим анализама и пројекцијама.

И Совјети се оглашавају. Њима је јако стало да се сачува Југославија, јер ако њен распад буде заразан пример, питање је како ће завршити СССР.

Министарство иностраних послова СССР-а је упутило писмену поруку југословенским суседима у којој се истиче да ситуација у Југославији изискује од свих „уздржаност, мудрост, одолевање искушењима и старим оптерећењима са краја XIX и почетка XX века”. Тиме се, фактички, упозоравају југословенски суседи да не злоупотреб-

љавају југословенску кризу и чине такве кораке који би подсећали на обнављање старих претензија Бугарске, Мађарске, Албаније и Аустрије према Југославији.

У поруци се указује да, на жалост, сви суседи нису издржали испит зрелости и дух новог времена у Европи и свету (испорука оружја Словенији и Хрватској), те и практично применили принципе КЕБС-а, Париске повеље и друге документе који посебно важе за неговање добросуседских односа, а против злоупотребљавања кризе.

Имајући то у виду, СССР апелује на све југословенске суседе да у односу на Југославију искључе сваки покушај мешања и ослободе се „саблазни” коришћења југословенских дезинтеграција ради задовољења уских егоистичких, националних интереса.

Иначе, сви амбасадори СССР-а у суседству Југославије, као и у важнијим европским земљама, добили су налог не само да прате потезе влада, него и да утичу да се поново реafirмишу ставови о очувању Југославије. Деловање треба да буде на линији обустављања унутрашњих конфликта и очувања територијалног интегритета Југославије. Истовремено, СССР ће декуражирати све оне који „хитају” ка признању Словеније и Хрватске.

У Министарству иностраних послова СССР-а се сматра да је нереално рачунати да ће Словенија пристати да остане у било каквој чврстој југословенској целини. Важно је, међутим, Словенију везати за југословенску економску заједницу. У СССР се званично верује да су шансе за очување макар и „скраћене” Југославије ипак реалне.

Очигледно нису питали Хрватску демократску заједницу нити Кола и Геншера. Просто је чудно да највеће светске силе као нојеви забијају главе у песак и мисле да оно што се већ догодило или што се увелико догађа није истина.

НОВИ ПРЕДЛОЗИ ВОЈСКЕ И МИШЉЕЊЕ ПОЛИТИЧАРА

11. јул 1991.

Вељко Кадијевић, Слободан Милошевић, Бранко Костић и ја.
Договор пред седницу Председништва.

Вељко нам саопштава процену ситуације у вези сукоба у Словенији и предлоге ставова:

Међународни фактор: СССР нас може помоћи само политички кроз међународне институције. То је став Горбачова; међутим, оцена је начелника Генералштаба совјетске армије да је план о распаду СФРЈ направила ЦИА уз подршку СРН давно, са намером да се искуство у његовој реализацији потом пренесе на рушење СССР. Међутим, званична политика СССР, иако то вероватно зна, не може више од вербалне подршке.

Француска је схватила Немачку игру о распаду наше земље, али и код ње преовлађује интерес да се сруше комунисти, па од ЈНА тражи уздржавање и стрпљење.

Акција ЕЗ је комбиновани интерес СРН и Француске, стварни им је циљ да се прелом начини брже од 3 месеца.

Спољни фактор у целини ради против нас.

Унутрашња ситуација: Словенија је већ ван Југославије. Хрватска, практично исто. У БиХ преовлађује коалиција против Срба, у Србији јача колаборација опозиције са Хрватском и СР Немачком у циљу освајања власти; Македонијом доминира антисрпско расположење; у Црној Гори нестабилна политика према ЈНА.

ЈНА не може остати јединствена. Могу се на прсте избројати Словенци и Хрвати у врху армије који су за Југославију. Ако за 10 дана не повучемо крупне потезе неминован је распад ЈНА.

Замисао: У односу на *страну фактор* ослонац на Француско-совјетску линију и паралисање СРН.

Унутрашња оријентација: одбрана будуће Југославије

I варијанта одбране будуће Југославије: Србија, Црна Гора, БиХ Срби ван Србије и евентуално Македонија.

II варијанта: Србија, Црна Гора, српски народ у Југославији и евентуално још понешто.

Мере: Војска се мора престројити брзо. Већ се ради али уз велике тешкоће.

Сутра ће војска предложити две одлуке (варијанте).

Прво, доследно спровођење Декларације¹⁾ у живот (уз примену силе против онога ко саботира) што Председништво вероватно неће прихватити.

Друго, да се војска повуче из Словеније по свим војним правилима.

1) Закључене с представницима БЕЗ о поступању Словеније и Хрватске у вези спорова насталих око њихових закона, одлука и поступака.

Ако се ништа од тога не усвоји, онда би наступио распад Председништва СФРЈ.

Тако мисли Вељко.

Ми остали сматрамо да треба одмах повући војску из Словеније, распоредити је на границе будуће Југославије и извршити хитно смену свих Словенаца и Хрвата са високих војних положаја, јер они сада имају своје државе и своје војске које су у сукобу са нашом.

Даље, ако би то (повлачење) било спречено, поставити жестоке ултиматуме Словенији, или ударити по њој, а, такође, одмах ојачати источнославонску линију фронта, тући по редарственицима и не дати им да нападају српска насеља.

Све то би повратило углед армији. Ако се то не успе, мале су шансе за спас војске.

Вељко је веома забринут. Све прихвата, али је очигледно да не држи све у својим рукама.

12. јул 1991.

На седници Председништва Вељко тражи (практично I варијанту):

1. разоружање паравојних организација
2. слање регрута у војску
3. доследно поштовање брионске декларације¹⁾
4. овлашћења војсци да то оствари.

Тачку 4. му не прихватају. Он се после паузе враћа са новом тачком 4. – да Председништво гарантује извршење ових закључака!

Не објашњава како. Чиста парола.

Наши покушаји да идемо на повлачење из Словеније падају у воду. И сама Војска врда, није у њој још све сазрело. У паузи Вељко ми објашњава да без прве две тачке ништа није у стању, да му је то битно, итд. а са прве две тачке повлачење није ни потребно. Али како да их оствари?

Узда се у Европску заједницу, мисли да ће она спасавати Југославију. Да видимо и то. Али шта ће кроз његових десет дана које тражи за предах. Дотле ће се распасти Армија.

Усвојили смо му модификован захтев, али су наде мале. Губљење времена.

Американци будно прате шта се збива и покушавају да утичу на Русе да нам случајно не помогну.

Саветник за политичка питања амбасаде САД у Москви Рејмонд Смит посетио је совјетски МИП 12. јула о.г. и, по налогу из Вашингтона, упознао совјетску страну о америчким оценама активности и

1) Да Словенци предусте границу Југословенској народној армији и да се све даље решава споразумно

најновијег понашања ЈНА. Америчка администрација озбиљно је узнемирена због активности ЈНА, које се очитују – према њиховим информацијама – у широкој замени несрпских официра Србима и гомилању снага територијалне одбране у подручјима Хрватске где је српско становништво доминирајуће. Вашингтон располаже подацима о наводно прикривеној припреми за разрешавање политичке кризе у земљи методама силе, чиме руководи руководство ЈНА. У случају таквог обрта догађаја ситуација у региону се може нагло изменити и изићи испод контроле, а то се не сме допустити. САД намеравају да извуку одговарајуће закључке и предузму допунске мере, које би утицале отрежњавајуће на југословенски генералитет, зауставиле га да сачува неутралност и да обезбеди услове за уставно и демократско деблокирање садашње кризне ситуације у Југославији.

На совјетско питање шта се има у виду под „допунским мерама”, Смит није прецизирао, али је рекао да је једно јасно – да ће то бити мере политичког и економског карактера. Додао је да САД и СССР имају блиске или идентичне ставове и да дејствују паралелно по питању југословенске кризе, па се Вашингтон стога нада да СССР неће остати равнодушан према новим симптомима у понашању ЈНА, да ће искористити свој ауторитет и утицај за неутралисање амбициозних намера армије и да ће наставити са тражењем путева за нормализацију ситуације у СФРЈ „уставним и демократским средствима”.

У совјетском МИП-у скренули су пажњу саговорнику на могуће предрасуде у оценама понашања ЈНА и подвукли да не треба искључити ни свесну дезинформацију од стране „побуњених” република. Још једном су потврдили званичан став СССР о збивањима у СФРЈ и тражењу путева за оздрављење ситуације. Нагласили су да је недопустиво било какво мешање у унутрашње ствари Југославије и интернационализовање унутарјугословенског конфликта.

15. јул 1991.

Коначно смо усвојили одлуку о повлачењу ЈНА из Словеније. Формално, одлука је гласила да се јединице ЈНА из Словеније привремено размештају на нове положаје. У ствари, да се задовоље они који се још надају очувању јединствене СФРЈ. Нас четворица из Србије и Црне Горе, плус Дрновшек, смо превладали, а Тупурковски нам се једва придружио захваљујући „изјави” Председништва да је то у функцији мира. Богићевић се уздржао, а Месић био жестоко против. Инсистирао је на „очувању” Југославије (!), а у ствари се бојао да све снаге из Словеније не пребацимо у Хрватску и употребимо за борбу против ХДЗ.

30. јул 1991.

Седимо у мојој канцеларији Вељко, Слободан и ја. Пред седницу Председништва са председницима република о будућности Југославије.

Вељко жели да нас, „јасно и дефинитивно” обавести о свом ставу и коначној оријентацији:

ЈНА се трансформише у војску оних који желе да остану у Југославији, а најмање је: Србија, српски народ плус Црна Гора. На овим принципима се повлачи на територије и мења руководства.

Не верује више ни у коју варијанту опстанка целине Југославије.

(Наравно, то смо му и ми упорно говорили, али је био колебљив.)

Слоба га упозорава да то што говори споро ради. Треба брже то да ради. Он негодује, оправдава се, непријатно му је, а зна да је крив. Био је дуго неодлучан.

Вељко се вајка да нико неће да нас помогне. Руси гледају сами себе, а кад би само једну реч рекли Американцима: „ЊЕТ”, ми бисмо били заштићени од стране интервенције. Овако, ако више притиснемо, признаће самосталност Хрватске, она ће позвати стране трупе и наметнуће нам сукоб са Европом. Руси су одбили и оружје да нам продају, а дугују нам скоро три милијарде долара.

31. јул 1991.

ЕЗ намерава да пошаље 500 посматрача у Хрватску. То би било скоро окупација. Хрвати то и траже, али ми немамо намеру да их примимо. ЕЗ је превише агресивна, крајња им је намера да нас ставе под протекторат. У Хрватској је рат између Срба и Хрвата, а они желе да инсценирају да је рат између Србије и Хрватске.

На састанку дванаесторице у Хагу, како наводи Ројтер, а то је изјавио луксембуршки министар иностраних послова Жак Пос, већина држава ЕЗ сложила се са оценом да ће на крају у Југославију морати да се упуте трупе под контролом ЕЗ. Он је објаснио да основа за то не може бити постојећи уговор него је неопходно донети нову *ad hoc* одлуку.

Дакле, чак и о томе су размишљали! Није довољно јасно ко би ту „одлуку” донео.

2. август 1991.

Слободан Милошевић, Бранко Костић и ја саветујемо се о односу према министарској мисији ЕЗ која кроз два дана долази у Југославију и има намеру да на мала врата успостави протекторат над Југославијом и уз нашу сагласност уведе европске трупе. Закључили смо да нећемо прихватити посматрачку мисију ЕЗ у Хрватској, без обзира што је Председништво СФРЈ у Охриду отворило такву могућност. Такође нећемо прихватити заседање Председништва СФРЈ у присуству странаца, чак ни као колективни „разговор”, одредићемо ко ће са њима разговарати у име Председништва.

Морамо бити спремни на тешке политичке битке.

3. август 1991.

Успели смо на Председништву СФРЈ да донесемо одлуку о прекиду ватре у Крајинама између Срба и Хрвата и то уз сагласност Хрватске и осигурали наш договор од 2. 8. о.г. Са странцима нећемо разговарати колективно.

5. август 1991.

Мисија ЕЗ остала је од 18,00 ч увече до 01,30 ч код Слободана Милошевића вршећи притисак да прихватимо Мисију посматрача. Нису га сломили.

Месићеве махинације да одржи седницу Председништва са посматрачком мисијом је пропала. Једноставно, нисмо дошли на ту „седницу“.

Ван ден Брук је прогласио „неуспех“ тројке и оптужио Србију.

Неуспехом сматрају то што нису присилили Председништво СФРЈ да промени своју одлуку, а грех приписују Србији. Она је за то крива. Прете силом.

7. август 1991.

САО Крајина, САО Славонија и Р. Хрватска прихватиле су прекид ватре. Видећемо докле ће да траје. Хрвати, углавном, злоупотребљавају прекид да изненаде и побију војнике ЈНА. Стално упозоравамо војно руководство да повећа опрезност.

* * *

Недавно, 1. и 2. о.м. у Москви је заменик савезног секретара за иностране послове Миливоје Максић разговарао с првим замеником совјетског министра иностраних послова Ј. А. Квицинским.

Из тих разговора произлази следеће:

1. У глобалној политици СССР апсолутни приоритет имају односи са САД, а затим са Западном Европом, и у том оквиру посебно са Немачком. Све друго је подређено тим приоритетима.

Оцењују да се у Европи САД превасходно оријентишу на СССР, док све друго препуштају Европској заједници. Сматрају да Американци не желе више да се непосредно експонирају у европским пословима, препуштају то другима, али остају снажно присутни као нека врста супервизора и арбитра.

У уједињеној Немачкој виде потенцијалне опасности, али тек најраније кроз пет година. Тај период је неопходан да би колико-толико били савладани унутрашњи проблеми због укључивања бивше Источне Немачке у западнонемачко биће и механизме.

Немцима тек предстоји (јер су и сами затечени брзином догађаја) да изграде своју стратегију, дакле и правце наступа на темељу нове

моћи. Сматрају да гласове и расположења у немачкој јавности, са амбицијама да воде главну реч у ЕЗ и буду, са СССР, главна континентална сила, не треба још узимати као готову немачку политику, мада та расположења утичу на званично понашање СРН.

Упоређујући податке о понашању Немачке према Југославији, посебно у вези са негативним држањем званичне СРН, Квицински (иначе бивши совјетски амбасадор у Бону и водећи стручњак за немачко питање) је био упоран у ставу да званичној Немачкој не одговара распад Југославије, нити томе тежи. Међутим, под притиском сопствене јавности, а посебно под дејством уверења да је одвајање Словеније, а вероватно и Хрватске, неизбежно, влада у Бону се поставља на начин да ништа не изгуби. Међутим, сматра, уколико би консолидација југословенске заједнице постала видљив процес, Немци би манифестовали ранији интерес за очување Југославије као „функционирајуће целине”. Не треба заборавити, подсећа Ј. Квицински, на суревњивост Италије и Немачке на балканском простору. Немци, можда, превише журе да би се на време обезбедили да Италија, због географске близине, не стекне предност у присуству у одвојеној Словенији и Хрватској.

2. Из овог, али и других делова разговора, могао се стећи утисак да у врху совјетског МИП све више преовлађује уверење да је одржање територијалног интегритета Југославије све мање извесно због тога догађаја у самој Југославији. СССР је гласан у презентирању пре свега сопственог интереса у прилог очувању постојећих југословенских граница, али допушта могућност и другачијег развоја. У једном тренутку Ј. Квицински је рекао, не образлажући, да је тренутак за добијање битке за Југославију пропуштен, а „последња шанса олако испуштена”, да на сцени нема више оне снаге која би то могла остварити, те да ствари иду даље добрим делом ван контроле и у зависности „од снаге и спремности републичких, па чак и локалних руководстава”. Изложио је то као основни утисак који је понео приликом недавне посете Југославији и разговора у Београду, Загребу и Љубљани.

3. Пошто му је Максић рекао – како види позитивне, али и негативне стране саопштења Горбачов – Буш о Југославији, јер се иде испод досадашњих ставова двеју земаља, и затражио обавештење шта се заправо збивало, Ј. Квицински је објаснио да је то био максимум могућег. Американци су, како су им говорили, за територијалну целовитост Југославије, али оцењују да се стање мења, да центар слаби, а републике све више доминирају, тако да би било нереално инсистирати на нечем што се у самој Југославији скида са дневног реда.

Совјетска страна је, наводно, инсистирала на „целовитим формулацијама” и успела је да угради потребу поштовања принципа КЕБС из Хелсинкија и Париза („то је посредно и респектовање територијалног интегритета”). Такође, унели су позив свим странама да не

примењују силу, насупрот тежњи САД да ту већи акценат ставе на ЈНА.

Американци су истовремено објашњавали да више не желе да буду истурени према Југославији, ту улогу преузима Европска заједница, што подразумева и примат у формулисању ставова. Они не желе да буду неусклађени са ЕЗ, али дистанца на коју се постављају не ускраћује им могућност да се, ако устреба, поставе као арбитри. Важно је, напомиње Ј. Квицински, да је југословенска тема постала предмет нашег дијалога са САД, па према томе и обавезе САД да воде рачуна и о совјетском ставу.

4. Ј. Квицински је два пута упозоравао да Француска, ма колико била за очување интегритета Југославије, истовремено тежи – ако већ дође до грађанског рата у Југославији – да буду ангажоване снаге Западноевропске уније у својству „белих шлемова” (покривање тампон-зона). Ствар је у томе што Француска, према Ј. Квицинском, види у таквом развоју у Југославији – прву шансу да се исказу европске оружане снаге, дакле ван структура НАТО и без учешћа САД. То одговара Митерановој концепцији о „европеизацији”, односно „дезамериканизацији” Европе, у чему Француска види улогу за себе и могућност да на тој концепцији оствари садејство са Немачком и тако отвори пут супрематској позицији ових двеју земаља у Европској заједници.

Непосредно пред одлазак Максића из Москве, Ј. Квицински је рекао да је Ван ден Брук, холандски министар, као земље – председавајућег ЕЗ, телефонирао совјетском МИП Бесмертниху и наговестио могућност ангажовања „белих шлемова” у Југославији. Совјетски министар је, наводно, негативно реаговао на ту идеју.

Сви су дакле „за” Југославију у постојећим границама, али шта могу кад ништа не могу. Лепо са њихове стране.

8. август 1991.

Договор о даљој политичкој оријентацији у вези са одлуком о примирју у Хрватској. Слободан Милошевић, Бранко Костић, Вељко Кадијевић, Благоје Аџић и ја.

Вељко нас обавештава о територијалном престојавању ЈНА. Војска се из Словеније дислоцира у Босну и Србију.

Слободан инсистира на повећању борбене готовости војске, јер, по његовој процени, обрачуни тек предстоје. Пита, скоро и инсистира, када ће и да ли ће војска већ једном да започне дефинитивни обрачун, јер се Хрвати из дана у дан све више наоружавају.

Изнео сам моју процену да су Хрвати у великом шкрипцу, да су пред дилемом: ескалација рата за њих је војни пораз, а прихватање мира им доноси пораз на унутрашњем политичком плану. Њима је једина нада интернационализација проблема и довођење страних трупа. То се може десити само у варијанти међународног признања

Хрватске, која би могла бити изазвана неким нашим погрешним потезом. Један такав потез могао би бити напад војске на Хрватску власт. Свет би се окренуо против нас. Проблем је како их разоружати а не обарати власт.

Адић је говорио о стању у војсци, које није богзна како добро. Селекције се врше, али споро.

Састанак сам напустио пре завршетка, због путовања у Војводину.

По повратку Слоба ми каже да је договор да војска не смањује борбену готовост, без обзира на примирје.

Вељко ми „одаје признање“ за „разложен“ став. Чудан је Вељко, час је за општи напад и рушење хрватске власти, час је против тога.

Ми заиста немамо друго решење него да интензивно избацујемо из војске Хрвате и Словенце, да повлачимо војску на територије које ћемо дефинитивно бранити и да их свом жестином очистимо од ХДЗ војске. Све друго су лутања и губљење времена. Мало-помало, али споро, то се и остварује.

14. август 1991.

Састанак код Вељка Кадијевића (Кадијевић, Адић, Милошевић, Булатовић, Б. Костић и ја).

Вељко саопштава процену војске:

Према информацијама из више извора, а грчки је сасвим поуздан, Хрвати су се одлучили на заокштравање с ЈНА, да би на основу веће конфронтације изазвали страну војну интервенцију.

Садашње им стање не одговара. Имају подршку Ватикана и СРН као и благонаклоност САД.

Румуни предвиђају сличан удар у својој земљи у октобру, али то везују са збивањем у Југославији, страхујући од Мађара.

Стране војне силе оцењују да следећи правац акције за рушење руководства Србије и ЈНА треба да им буде раздор у СПС, јер су оцениле да су опозиционе снаге слабе.

Озбиљан је проблем неслоге код Срба у Крајини и Славонији и у политичком и у војном погледу. Хитно је потребна координација.

Вељко каже да би морали имати стални систем координације у овом саставу. Други раде много систематичније од нас. За војску је овај прилаз опасан, али је нужен. Било би добро да се направи стручни штаб од 5-6 људи (Србија, Црна Гора и ЈНА), који би имао задатак да процењује и предлаже одлуке. Боји се да би нам, у противном, могле измаћи главне ствари.

Наводи пример да је Б. Костић синоћ изјавио, без претходног договора, да је боље звати резервисте него продужено задржавати регруте, што није став и процена војске.

О БиХ каже да Алија и његови неће лако променити ставове. Босни се мора посветити много већа пажња.

Прихваћена је идеја о систематском договарању шесторице, али не и о формирању „штаба”. Анализе нека прави војска.

ЕВРОПА СТАЈЕ НА СТРАНУ РАЗБИЈАЧА ЈУГОСЛАВИЈЕ

28. август 1991.

Данас смо се уверили у праве намере Европске заједнице, која се дуго и упорно прикривала као добронамерна и неопредељена у односу на унутрашња политичка питања Југославије. Сада су јасно показали и да су недобронамерни и да су опредељени.

На ванредном министарском састанку у Бриселу, јуче, 27. августа о.г. усвојили су Декларацију о Југославији која све разоткрива. Суочени смо са Европском заједницом као страном силом која пресуђује и поставља ултиматуме, и то не на основу истине и чињеница него на основу силе и интереса.

Ево текста те Декларације:

„Европска заједница и њене државе чланице су ужаснуте све већим насиљем у Хрватској. Оне подсећају одговорне за насиље на своје опредељење да никада не признају промену граница до које није дошло мирним путем и споразумно. Потпуно је погрешна политика српских нерегуларних формација што настоје да реше проблеме за које очекују да ће се са њима суочити у новом уставном уређењу војним средствима. Још више узнемирава то да се више не може оспорити да поједини елементи ЈНА пружају активну подршку српској страни. Заједница и њене државе чланице позивају савезно Председништво да одмах прекине ову нелегалну употребу снага које су под његовом командом.

Заједница и њене државе чланице никада неће прихватити политику свршеног чина. Оне су одлучне да то не чине.

Заузимање територија, што не признаје међународна заједница, никада неће произвести ону врсту легитимне заштите коју траже сви у новој Југославији. Таква заштита може се остварити само преговорима који се заснивају на принципу најпотпуније заштите права свих без обзира где они живе у Југославији.

Европска заједница и њене државе чланице позивају Србију да одустане од свог противљења да се активности посматрачке мисије ЕЗ прошире и на Хрватску. Најновији догађаји показују да се без општег и ефикасног прекида ватре и непристрасних посматрача ситуација у Југославији не може стабилизovati у довољној мери да се омогући одржавање делотворних преговора.

Заједница и њене државе чланице не могу да седе скрштених руку док се крвопролиће у Хрватској повећава из дана у дан. Споразум о надзору прекида ватре и његовом одржавању треба да омогући Заједници и њеним државама чланицама да сазову мировну конференцију и утврде процедуру за арбитражу.

Та мировна конференција би окупила:

- на страни Југославије, савезно Председништво, савезну владу и председнике република,
- председника Савета ЕЗ, представнике држава и чланица и Комисије.

Процедура арбитраже у оквиру те мировне конференције била би утврђена на следећи начин: надлежни органи би своје спорове поднели арбитражној комисији састављеној од пет чланова који би били изабрани из редова председника уставних судова земаља чланица ЕЗ. Састав арбитражне комисије био би следећи:

- два члана које једногласно именује савезно Председништво,
- три члана које именује Заједница и њене државе чланице.

У одсуству споразума о члановима које именује савезно Председништво, њих би одредила три члана које именује Заједница.

Арбитражна комисија би донела своју одлуку у року од два месеца.

Уколико се до 1. септембра 1991. не постигне споразум о надзору прекида ватре и његовом одржавању као и о мировној конференцији, Заједница и њене државе чланице размотриће додатне мере, укључујући и међународну акцију. У том циљу сазваће састанак на који ће позвати оне председнике и представнике републике у савезном Председништву који подржавају ова два корака. Председник и министар иностраних послова савезне владе би такође били позвани на тај састанак.

Председавајући Савета је упутио специјалног изасланика у Југославију ради разјашњавања става дванаесторице с тим у вези. Државе чланице које су и чланови Савета безбедности скренуће пажњу овог органа на ову декларацију."

Луче су донели ту Декларацију, а данас траже да се о њој изјаснимо и да прихватимо оно што они захтевају. У противном, прете одмаздом.

Уз поменути Декларацију приложили су и Споразум о прекиду ватре, који би требало да потпишу председник Председништва СФРЈ, председник СИВ-а и сви председници република.

У том споразуму, поред осталог, пише и следеће:

- „- све паравојне снаге (осим полицијских снага) и нерегуларне јединице ће бити разоружане и распуштене;
- демобилисаће се резервни састав хрватске националне гарде, а ЈНА вратити у касарне."

Ту је у прилогу и Меморандум о сагласности о проширењу посматрачке мисије ЕЗ на Хрватску.

Сазвана је седница Председништва СФРЈ, ради заузимања ставова, с обзиром да ЕЗ поставља ултимативни рок до 1. септембра, када ће, ако се не прихвате понуђена документа, кренути на цепање Југославије и казнене мере.

За реч се први јавио Будимир Лончар који је рекао да је ово,

вероватно, значајнији документ од Резолуције коминформа из 1948. године.

Потом је рекао:

„Европска заједница Декларацијом предвиђа суштинско јачање властитог ангажмана у рјешавању југословенске кризе.

Југословенски чиниоци стављени су пред сљедећи избор:

1) да до 1. септембра прихвате проширење активности мисије посматрача на Хрватску, с тим што би консолидација примирја омогућила Заједници и њеним државама чланицама да сазову Мировну конференцију о Југославији и да утврде процедуру за арбитражу;

Уколико до 1. септембра не би био постигнут споразум о надзору прекида ватре, као и о Мировној конференцији, Заједница ће размотрити додатне мјере и у међународну акцију укључити и сазивање састанка на који ће позвати оне представнике република у савезном Председништву, које прихватају предлоге Заједнице, као и председника и министара вањских послова, савезне владе.

Евентуалне додатне мјере у Декларацији нису елаборисане.

Очито је да садржај Декларације не оставља југословенским чиниоцима простор за преговарање и усаглашавање. У том смислу Декларација садржи елементе ултимативности.

Међутим, њена основна интенција, у суштини, усмјерена је на очување цјеловитог институционалног оквира југословенске заједнице, без обзира што је евидентно неповјерење у способност југословенских чинилаца да то постигну.

Тек друга фаза која би наступила у случају нашег неприхватања приједлога о мисији посматрача и Конференцији, значила би, де факто, корак ка цијепању Југославије; уз, наравно, међународно учешће. Најављено је селективно рјешавање кризе, само са републикама које прихватају предложену конструкцију Европске заједнице, уз изолацију осталих.

У свјетлу прве и основне потребе осигурања мира и виталног интереса за опстанак Југославије, ми смо на колегијуму савезног секретара извршили консултације и предлажемо Председништву да размотри; па, евентуално, и да заузме сљедеће ставове: прво – да прихвати проширење Мисије посматрача Европске заједнице на Хрватску; друго – да у начелу прихвати Међународну конференцију и разговоре са Заједницом о њеним принципима и модалитетима; треће – да кроз договор о модалитетима Конференције и арбитраже осигурамо, у мјери у којој је то у датим околностима могуће и пожељно, заштиту међународног субјективитета и интегритета земље.”

Можда никада до сада нисам толико размишљао о аустроугарском ултиматуму из 1914. године и Резолуцији Информбироа из 1948. године. Сада сам Декларацију ЕЗ упоређивао са тим документима, а актуелну позицију и судбину наше земље и нашег народа са судбином из тих времена.

Никакву консултацију ни са ким у Републици Србији нисам још могао да остварим због краткоће времена, али је довољно јасно о чему се ради.

Одмах сам на седници Председништва сазваној поводом тога узео реч и без неке посебне писане систематизације усмено изложио своју оцену. Сматрам важним да овде препишем стенограм, потпуно аутентично, онако како сам рекао:

„Добио сам Декларацију ЕЗ о Југославији непосредно пред заседање, тако да сам је, практично, само једном прочитао; ово што сам сада чуо од друга Лончара, још је разјаснило ситуацију, па могу да изнесем своје прве утиске.

Сматрам да је тачна Лончарова оцена да ова декларација има сличан карактер као Резолуција Информбироа 1948. године, иако третира сасвим другачију материју и на другачији начин. Они су се у ЕЗ одлучили на осуду Србије и ЈНА, а не оних који су довели до разбијања Југославије и до грађанског рата у њој. Дакле, потпуно су прескочили ток догађаја, од узрока до последица, и кренули су једним потпуно погрешним правцем. Они говоре о насиљу у Хрватској, а не говоре о насиљу у Југославији, које се десило над Југославијом сецесионистичким мерама хрватске и словеначке владе и њиховим одлукама да се наоружају и да увезу оружје, што је све супротно Уставу Југославије. То је изазвало отпор српског народа и грађански рат у Хрватској. Они, дакле, не говоре о томе да се треба супротставити насиљу онако како је оно настало, него да се треба супротстављати супротстављању насиљу. Они, даље говоре да се никада неће признати промене граница, мислећи овде очигледно на унутрашње границе, а заборављајући да је одговорност Европе за државне границе и потпуно остављајући по страни чињеницу да сецесија, до које је довела политика Словеније и Хрватске, разбија југословенске границе и да је то у суштини узрок кризи која је настала у Југославији; па и у Европи.

Даље, овде се директно оптужују српске нерегуларне формације, што настоје да реше проблеме војним средствима за које очекују да ће се са њима суочити у новом уставном уређењу. Међутим, ни једном речју Европска заједница не каже оно што би требало да каже – да се у расплету југословенске кризе морају гарантовати права свих народа на самоопредељење, укључујући право на отцепљење, па и право српског народа; па, према томе, да Европа гарантује српском народу да не може нико присилно да га изведе из Југославије, ако он

то не жели; и да му тако сугерише да прекине отпор. Уместо тога, Европа се устремила на оптужбу српскога народа у Хрватској који је искључиво устао у самоодбрану свога права да остане у сопственој држави и да га нико не може присилно лишити држављанства Југославије.

Даље, „Заједница и њене државе чланице позивају савезно Председништво да одмах прекине ову нелегалну употребу снага”; Она се дакле, ставља изнад Председништва Југославије, она констатује да је нелегална употреба снага које су под нашом командом. Она дакле сматра да је компетентна и меродавна да процени оно што ми сваки дан процењујемо, и сматра себе позваном да поништи наше оцене и наше одлуке и да се она стави над нама. То је мешање у унутрашње ствари земље, директно поништавање суверенитета земље и поништавање права које Председништво има; стављање у условима сукоба, који постоји у Југославији, потпуно на једну страну.

Њихов закључак, да се војска ставља на ову или ону страну, заснива се, очигледно, на лажним информацијама које су овде по ко зна који пут изношене, а које су сваки пут демантоване из једноставног разлога што су то измишљене ствари. И сада је очигледна ствар да Заједница располаже са сличним информацијама, али не располаже са оним другима на основу којих је Председништво те информације одбијало.

Даље се тврди да заједница никада неће прихватити политику свршеног чина; а прихватила је, очигледно, политику свршеног чина, рушење Устава Југославије, наоружавања нелегалних војних снага, разбијања земље и изазивања грађанског рата; а сада неће прихватити политику свршеног чина самоодбране од тога чина. Требало је то да кажу, пре годину дана, када је политика свршеног чина почела и када смо ми, по ко зна који пут и ко зна колико пута у Скупштини Југославије и у јавности, говорили да се ради о политици свршеног чина и разбијања Југославије, и да ће доћи до грађанског рата до кога је и дошло. Према томе, јако су закаснили у томе и на погрешну страну су се определили.

Даље, ЕЗ каже да заузимање територија, што не признаје међународна заједница, никада неће произвести ону врсту легитимне заштите итд. Ја питам њих – чије територије заузимају ти Срби које они нападају и чије то територије заузима Југословенска народна армија; да ли ми овде ратујемо против некога другог; или, да ли се овде ратује у сопственој земљи и за своју кућу и свој праг или се овде ратује за неке туђе територије? Какве територије они заузимају, него своја насеља? То је до те мере сврставање на страну сецесионизма и разбијање Југославије да је то апсолутно зачуђујуће, а не само неприхватљиво.

Па каже даље: „Европска заједница и њене државе чланице позивају Србију да одустане од свог противљења да се активности посма-

трачке мисије прошире на Хрватску'. Србија не одлучује о овим питањима. О овим питањима одлучује Председништво Југославије и оно је на легитиман начин одлучило о тим питањима. И ово је само још један покушај да се Србија стави на оптуженичку клупу за одлуке које доноси Председништво Југославије.

Даље се у Декларацији тврди да најновији догађаји показују да се, без општег и ефикасног прекида ватре и непристрасних страних посматрача, ситуација у Југославији не може стабилизovati. Другови, ситуација се у Југославији не може стабилизovati докле год зарађене стране не изразе вољу и не прихвате спремност за примирје и док стране у сукобу не прихвате да одустану да силом обезбеђују оно што треба на уставни начин да се реши. Ја не могу да разумем да се не може схватити једна проста чињеница – Хрватска је одлучила да се отцепи од Југославије. Нико то не оспорава хрватском народу; само јој се предлаже уставни начин. Она се одлучила да наоружа сто хиљада и више људи да силом то оствари. То је једино због тога што жели да оствари оно што јој не припада, и то нико не може да објасни да је нешто друго у питању; и нико други није напао Хрватску него је она довела до овог ратног стања, јер жели силом да изведе српски народ из Југославије.

Како они у ЕЗ мисле да ће бити непристрасни посматрачи овде, после онога што су сада у Декларацији рекли? Они су се потпуно сврстали на једну страну и више нису непристрасни. За нас они су се определили, јер су осудили српски народ у Хрватској да изазива рат и осудили су Југословенску народну армију да се ставља на страну снага српског „наоружаног” народа; осудили су Србију да неће да дозволи да дођу ти „добронамерни и непристрасни” страни посматрачи. Они немају шта више да гледају овде, они су већ казали своје, они су већ осудили кога су наумили и ако овде дођу само треба да то „документују и аргументују”. Они нису казали: ми не знамо ко је крив, ми хоћемо да дођемо па да видимо, зашто нам то не дозволите, него су рекли: криво је српско наоружано становништво које тамо диже побуну и крива је Југословенска народна армија која им помаже. Ја не видим никаквог разлога после овога да ми њих зовемо, јер су се они већ сврстали. То је завршен посао и ту се решење више не може наћи.

Даље, међународна арбитража односно конференција – пазите молим вас – прво, они су одлучили ко ће од Југославије да учествује на Конференцији. На страни Југославије учествоваће тај, тај и тај, тачка. Дакле, они не кажу: ми ћемо затражити од Југославије да одреди своје легитимне представнике. Зашто они овако поступају? Зато што они нас сматрају колонијом; зато што они сматрају да су они нама законити татори. Они нису дужни да нас питају кога ћемо ми послати на те преговоре. Ми за њих нисмо легитимна земља која може да одлучи о својим представницима на једној међународној конференцији. Не, они су одлучили.

Даље, процедура – у арбитражу ће бити бирано пет чланова председника уставних судова земаља Европске заједнице. Од тих пет, дакле сви њихови, ниједан наш.

Ми можемо да бирамо двојицу, али опет њихових. Па, ако ми ту двојицу не можемо да изаберемо, једногласно, они ће и њих изабрати. Прво, они морају бити у већини да би доминирали. Друго, ми морамо бирати њихове, па ако се не сложимо о томе, они ће изабрати и њих. Понижавајуће! Схватите, или смо ми суверена и независна земља, или ми треба да се склонимо одавде.

Даље – арбитражна комисија би донела своју одлуку у року од два месеца. Коју одлуку, кога би она обавезивала? Дакле, њихови људи, које они у већини бирају, да они пресуђују, а већ су се унапред поделили за кога ће пресудити, у овоме што су написали.

И на крају, уколико се до 1. септембра 1991. године не постигне споразум о надзору, дакле, не прихвати се ултиматум до 1. септембра, итд., предузеће и друге мере, укључујући и међународну акцију – не знам какву, сад су ту претње, које су се овде чуле; али најважније од свега тога – биће сазвани на конференцију они који хоће. Дакле, они чланови Председништва који хоће, они председници република који хоће и председник савезне владе, пошто знају да он хоће и министар спољних послова, пошто знају да он хоће; и тиме ће они дефинитивно довести до коначног расцепа у Југославији. Дакле, они нама дефинитивно ударају 'нож у леђа' и прете расцепом и, ни једном се једином речју не осврћу на оно што ми овде радимо. Они не траже од Председништва Југославије да настави са напорима за прекид ватре; они не траже да настави са напорима за политичко решење кризе на бази принципа и критеријума које смо утврдили. За њих је то нула, можемо ми да радимо што год хоћемо. Они не подржавају нас да нађемо политичко решење, него сматрају да смо ми колонија, губернија, и дају нам ултиматуме које ми морамо прихватити, или поднети последице. Због тога, ја сматрам да је ово ултиматум, да је ово осуда без суђења, да се ЕЗ сврстала на једну страну; да игнорише све наше напоре и нашу улогу коју објективно морамо да имамо; да смо сведени на ниво последње колоније и да смо директно пред претњом окупације, мада није тај израз употребљен, него међународне акције; да је ово по мом дубоком уверењу за сваког савесног и свесног човека морално неприхватљиво. Такав начин сарадње, уопште, не може да прихвати нико ко је савестан и разложен ако се налази на одређеној функцији, изузев, ако није у њиховој функцији. Ако заступа интересе земље у целини или заступа интересе које мора по Уставу да брани – онда то не може да прихвати.

Због свега тога, ја могу да кажем – у односу на овај докуменат, потребна је допунска и дубља консултација у Републици. Ово је моје мишљење. Ја сматрам да се Југославија налази на преломном тренутку; да је ово докуменат гори од Резолуције Информбироа – зато што смо ми тада били саставни део једнога блока у коме се сматрало

да то тако може да се ради. Ми смо овде сада суверена и независна земља која може да прихвати сваку међународну помоћ која је неутрална, која је да кажем, дистанцирана од опредељења, итд, али на овакав начин то није могуће и с обзиром на врло велике последице које могу да настану из прихватања или одбијања ове Декларације, ја сматрам да о овоме мора да се обави шира консултација у Републици и ја морам резервисати свој став. Никакву одлуку ни по једном од ових питања, по мом мишљењу не би требало донети без консултација у Републици.

Суштина ствари је да су они овога пута тешко залутали и политички и у сваком другом погледу, што ће само отежати решавање југословенске кризе”.

Настала је жестока расправа. Дрновшек је рекао да прихвата документа Европске заједнице јер је то једини начин да се одбрани од политике Србије, која не поштује људска права на Косову! Месић се сложио с Дрновшеком. Тупурковски је нашироко покушавао да ми објасни да сам погрешно протумачио документа ЕЗ, да ЕЗ не говори о ЈНА него о њеним деловима, да се не говори о српском народу у Хрватској него о српским нерегуларним формацијама; да се „права свих могу остварити преговорима без обзира где они живе”, а то значи и Срба у Хрватској, да ЕЗ радикализује ставове зато што смо непопустљиви итд. Закључио је да није тачно да су они необјективни према нама, него да сам ја необјективан према њима.

Настала је између мене и Тупурковског полемика коју ћу само делимично цитирати.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Василе, зар не видиш за колико си се ситне ствари „ухватио”?

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

Не.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Да није српски народ, него српски наоружани грађани; да није Југословенска народна армија, него делови Југословенске народне армије. А ниси се „ухватио” за то зашто они не кажу то да српски народ у Хрватској има право да не изађе из Југославије, ако неће да изађе.

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

Они су то рекли.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Нису рекли.

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

Јесу, рекли су, прочитао сам.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Нису. То се може тумачити да ће српском народу у Хрватској, кад изађе из Југославије, бити гарантована сва права. То ми тако тумачимо.

Даље, ниси рекао ниједну реч – због чега они не осуђују оне који су довели до разбијања Југославије и грађанског рата, што сви врло добро знамо, него осуђују оне који се боре и буне против тога. Ни једну једину реч ниси рекао на те чињенице да су се они определили. Они немају више разлога да долазе да то потврде, јер су се већ определили.

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

Ја ћу да потврдим сасвим обрнуто. Они имају разлога и зато нису навели да је српски народ тај који прави проблеме и нису навели да је Југословенска народна армија та која ратује. Да су хтели да се одделе, они би се определили.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Докле год се не исправе ти прилази, ни говора нема да се може уопште разговарати. Ако мене неко осуди унапред, па шаље инспекторе да провере да ли је то истина, нема потребе да долазе.

ВАСИЛ ТУПУРКОВСКИ:

Зависи како се ствар тумачи.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Ти имаш право на њихово мишљење, односно да прихватиш њихово мишљење. То имаш право. Ја имам право на своје.

После изјашњавања осталих чланова Председништва превагнуло је становиште да обавимо консултације у републикама. Лончар је покушао да „спасе ствар” тражећи да Председништво прихвати предлоге из Декларације (проширење мандата, арбитражу и мировну конференцију), а да се о уводу не изјашњава или да стави замерке. То нису прихватили ни Дрновшек ни Месић, који су били за то да се безусловно све усвоји. Придружио им се и Тупурковски, али нису имали већину.

29. август 1991.

Разговор са Слободаном Милошевићем о Декларацији ЕЗ и осталим документима. Добили су све то и у Србији и у току је изучавање.

Кажем Слободану своје мишљење о суштини и току јучерашње седнице Председништва. Он се потпуно слаже са мном. Каже да на њега врше невиђени притисак представници ЕЗ. Притисак је заснован на неистинама и претвара је у оптужбе. Размишљао је како да се поставимо. Сматра да је Декларација нешто што су они усвојили и што ми не можемо да променимо, иако је непринципијелна и непоштена. О томе не вреди расправљати. Треба да се концентришемо на документа за која се очекује да ми потпишемо, а то је споразум о прекиду ватре и меморандум о сагласности. Да учинимо све да поправимо у тим документима што није прихватљиво, па да се даље боримо. Сматра да би било за нас можда и горе да нас одмах

изолирају него да уђемо у даљи ток сви заједно па да се боримо. Ако нас сада наведу да останемо по страни, могу вечито да нам приписују да смо сами одабрали такав пут.

Упозоравам га да Декларација не само да има неприхватљиве оцене него захтева да прихватимо Мировну конференцију, арбитражу, мониторинг и примирје који се заснивају на тим неприхватљивим полазним оценама, па, према томе, није могуће „примити је к знању” и ћутати. Такође, упозоравам га да се у „Споразуму о обустављању сукоба” захтева да се разоружају све паравојне јединице изузев хрватске полиције, а Хрвати су управо највећи број нелегално наоружаних прогласили полицијом, која је нарасла на 120.000 људи. Такође се предвиђа изузеће од разоружања за „редовни састав гарде”, што је неприхватљиво јер је цела хрватска гарда нелегална. Испада да се захтева само разоружање српских јединица у Крајини, ако их уопште има. Даље, захтева се да се ЈНА повуче у касарне, што би био кућни притвор за војску. Ваљда се ради о повлачењу у гарнизоне, а не у касарне. Све су то неприхватљиви ставови, које желе да нам наметну ултимативно, да потпишемо, иначе ће нас екскомуницирати, наставити разговоре са онима који то прихватају и нас оптужити за растурање Југославије.

Слободан каже да је боље да уђемо у даљи круг разговора него да нас оптужују да смо се сами искључили. Подсећа ме да и војска мисли слично. Још ће размотрити целу ситуацију, али очекује велики притисак ЕЗ на нас. Нада се да ћемо у даљој фази ипак имати простора и времена да разјашњавамо нашу позицију и да успоставимо равноправнији третман.

Закључили смо да на седници Председништва покушавам да остварим неке исправке докумената ако буде било могуће.

1. септембар 1991.

Седница Председништва. Наставак разматрања докумената (ултиматума) ЕЗ.

Месић је одмах тражио да се изјаснимо гласањем, јер европска „тројка” чека наш став. (Дошла иако је нисмо звали.)

Ја износим примедбе на споразум о прекиду ватре и тражим да Председништво заузме став да треба демобилисати и разоружати и хрватску полицију изнад нормалног састава од 20.000 људи и Хрватску гарду у целини, а да ЈНА треба да се повуче у гарнизоне, а не у касарне.

Месић и Дрновшек инсистирају да се ништа не мења. Лончар их подржава. Кажу, ко хоће да потпише, иде даље у разговоре, ко неће, може да се искључи. Само је преостало да гласамо и ту нема више шта да се преговара и разговара.

На моје велико инсистирање, сложили су се да ја сам позовем Ван ден Брука и да му укажем на примедбе, које, ако би се уклониле, дају могућност да се документи усвоје.

Прекинули смо седницу да бих обавио тај разговор.

Ван ден Брук је био брутално одбојан. Рекао ми је: „Ја нисам овде дошао да преговарам с вама”. Није хтео ни да чује ни за какве промене. Било је јасно да прижељкује искључење Србије и њену изолацију, као и да постоји јасан договор с Месићем и Дрновшеком.

Вратио сам се на седницу Председништва и обавестио их о резултату. Сепаратисти су ликовали. Очекивали су тријумф – да ћу и ја и остали из Србије и Црне Горе гласати против. Гласали смо за, уз изјаве да се ради о ултиматуму срачунатом на међународну изолацију Србије и Црне Горе, који неће ништа добро донети ни Југославији ни онима који су се одлучили на такво политичко насиље.

РАЗМИМОИЛАЗЕЊЕ ВОЈСКЕ И ПОЛИТИКЕ И ПОКУШАЈИ УСАГЛАШАВАЊА

5. септембар 1991.

Састав исти као 14. 8. о.г. (Шесторица).

Потписан је споразум о прекиду ватре 1. IX 1991. и Меморандум о европским посматрачима у Хрватској.

Оцену ситуације даје Вељко.

Споразум о прекиду ватре је знак пропасти хрватско-немачке линије и пропаст клопке коју су били поставили Србији. После споразума покушали су да врате линију сукобљавања са циљем признања Словеније и Хрватске уз евентуалне плаве шлемове или европске војске.

Србији и војсци одговара убрзани почетак Европске конференције о Југославији 7. и 8. о.м. Војсци зато што је њена издржљивост врло ограничена.

Циљ Хрватске и Немачке је да се на брзину или наметне диктат или изнуди признање Словеније и Хрватске, а то је избегнуто.

Французи и Енглези виде линију продора Немачке ка Балкану и супротстављају се распаду Југославије и признању Хрватске.

Слободан обавештава да му је Грчки министар спољних послова изнео сличне оцене.

Вељко је изнео следећа размишљања и ставове о војсци:

– Војска не може бити једина савезна институција за склапање и спровођење примирја, него део целог система Федерације.

– Трансформација војске мора да се врши онако како се врши трансформација Југославије.

Војска мора бити спремна за рат у следећим случајевима:

1) Ако се од стране Хрватске настави са провокацијама и блокадама до неподношљивих размера и ако се види да би то довело до распада ЈНА.

2) Ако би се у коначним решењима ишло на наметање неприхватљивих решења за српски народ.

При томе су кључни фактори:

- време блокаде војске може бити врло кратко (неколико дана) (мисли се на блокиране касарне у Хрватској)
- рат мора бити офанзиван и високог интензитета, јер би другачије ишли у пораз. Ми бисмо морали наметнути офанзивни рат
- за то је потребна мобилизација у Србији и Црној Гори, затим Срба у Хрватској, БиХ и нешто Македонаца и Муслимана
- апсолутно подићи на ноге ТО у Србији, Црној Гори и Србе у БиХ, као и партизанске снаге у Хрватској.

За такве одлуке потребна је усклађеност политике и пропаганде, особито у односу на људе који иду у рат.

Тражи да се таква одлука донесе ту, на заједничком састанку.

Материјални ресурси су делимично ограничени. У Ратном ваздухопловству су ограничени убојна средства и гориво.

Финансирање би морало бити ратно. Сада имају у Народној банци Југославије 60 млрд. дин. ратне резерве.

Национални састав ЈНА би се у том случају морао даље битно мењати. И без тога се дешавају сваког дана ломови у породицама и код официра.

- Словенију и Хрватску треба у ЕЗ изложити сукобу са Европом. Повлађивати Европи све што буде предлагала (очување Југославије, ново уставно решење и сл.).

Еволуцијом разговора доћи ће се до онога што нама одговара, јер ће Хрвати и Словенци остати тврдоглави на отцепљењу и изнервирати Европу.

Наш је концепт: Југославија, равноправна заједница, ефикасна држава, без експеримената, самоопредељење народа.

Не треба да улазимо у „цревца“ на ситним питањима него да се држимо принципа.

Примили смо к знању процену и предлоге с тим да се ускоро наново нађемо и наставимо даље разматрање стања и усмеравање токова догађаја.

12. септембар 1991.

Наставак састанка у истом саставу. (Шесторица).

Полазећи од оног што је речено на прошлом састанку оцењујемо да је за нас мировна конференција пожељан и прави пут, а неминован рат ако се стекну услови о којима смо прошли пут разговарали.

Сада ствари стоје тако да ће Хрвати пре исфорсирати рат него што ће конференција успети.

Јуче су Хрвати оборили хеликоптер с Вајненсом¹⁾. Вајненс се лично уверио да су Хрвати пуцали. Разговарао је и с Туђманом. Уверио се да Хрватска није за прекид ватре. Она је погрешила у процени

1) Хенри Вајненс, заменик председника Хашке конференције о Југославији лорда Карингтона

јер је веровала да Србија и војска неће прихватити споразум о прекиду ватре и да ће саме себе изоловати од Европе.

Хрвати су одлучили да силом поврате изгубљене територије. Циљ им је да се ЈНА повуче у касарне, а да се они обрачунају са Србима. Туђман је, према Вајненсу, почео да виче на њега кад му је рекао да се с тим не слаже.

Вајненс је послао повољан извештај у Хаг. Показао је Вељку Туђманово писмо Ван ден Бруку, којим се тражи прекид конференције о Југославији. Констатовано је огромну мржњу Хрвата према ЈНА, недисциплину хрватске војске и лажи хрватског руководства. Све је то рекао Туђману и да ће о томе обавестити Ван ден Брука.

Ако су се у Хрватској одлучили на сукоб, биће тешко послати посматрачку мисију.

Лорд Карингтон, председник Европске конференције о Југославији, послао је у Југославију Фицроја Меклајна¹⁾, који је заједно с амбасадором Велике Британије разговарао с Кадијевићем и Броветом.

Указано им је да се прекид ватре у Југославији неће лако постићи ако они не зауставе Немце, који утичу на Хрвате, подстичу их и помажу. То је кључ њихове моћи, ако је имају.

О будућности Југославије морало би се брзо одлучити, јер постоји опасност од проширивања сукоба на БиХ, после чега би било много теже изаћи из хаоса.

То су биле главне поруке Кадијевића и Бровета. Били су задовољни.

Порука Меклајна је: За решење југословенског питања важна је Француска, јер је колебљива. Треба настојати да Француска подржи Велику Британију, да заједно зауставе Немце, како би Немци зауставили Хрвате, што би створило услове за прекид ватре и тражење политичког решења.

Вељко им је говорио о могућем решењу. Најбоље је – целовита Југославија. Ако то не може, онда сужена (Србија и Црна Гора и још ко жели), јер и то може бити препрека Немцима да владају Балканом.

Милошевић је боравио у Паризу на позив Митерана.

Еволуција Митерана од јасне подршке Србији, до приклањања другим опцијама, објашњено је Милошевићу, јесте у функцији унутрашњих политичких потреба.

Вероватно, али зашто да своје унутрашње политичке потребе подмирује на нашу штету?

1) Фицрој Меклајн, изасланик Велике Британије при Врховном штабу НОВ и ПОЈ за време Другог светског рата

Митеран је убедио Милошевића да треба да прихвати формирање европске арбитраже која ће „поштено” проценити шта се стварно у Југославији дешава и шта треба да се ради.

Покушај Анте Марковића да изврши реконструкцију владе оцењујемо као маневар за сопствену рехабилитацију и учвршћивање положаја, али и као жељу да смени оне који му се не допадају, пре свега Вељка Кадијевића. Нећемо то подржати.

Месић је без седнице Председништва сам донео „наредбу” да се војска повуче у касарне. Оцењујемо то као стварање разлога за напад на војску у Хрватској. Ако војска не „послуша” прогласиће је одметнутом од власти и окупаторском у Хрватској. Смисао је да се лакше објасни и оправда агресија Хрватске на Војску. Уствари, припрема објаву рата војсци.

Међутим, војска нема право да поштује инокосне одлуке такве врсте.

Статус, издржљивост војске и дефинитивно политичко решење питања Срба у Хрватској судбинска су питања и за политичко руководство Србије и за ЈНА.

У ЕЗ нам упорно препоручују уздржљивост, али и томе има границе.

Према Вељковим тврдњама, са расположивим снагама нисмо спремни за рат са Хрватском. Неопходна је мобилизација. Ако рат почне врло вероватно ће се развити у општи сукоб. Преговори о миру и спремање за рат су два паралелна процеса. Међутим, и за једно и за друго кључна тачка је мобилизација, која је отпочела са око 5000 људи. Одзив је поражавајући – 25%. То је веома забирњавајуће. Није сигурно да би било другачије и ако рат почне.

Опет сам поставио кључно питање, по ко зна који пут, питање које ме стално окупира: да ли је нама циљ да војском бранимо нове границе народа који желе да остану у Југославији, или да срушимо хрватску власт? Зашто нам треба општи сукоб по дубини хрватске територије?

Нажалост, нема много разумевања. Војска је још увек опијена Југославијом, иако смо сто пута разговарали да је то више нереално. Имамо сасвим довољно војске ако из Словеније и Хрватске све снаге повучемо на будуће границе.

Бојим се да ће због тога бити још много неспоразума и тешкоћа. Расплинути војску по Хрватској је глупост, а још мање је разумно да им ми обарамо власт. Сами су је бирали – нека им је.

Ова неодлучност војске може нас скупо коштати.

20. септембар 1991.

Наставак разговора у истом саставу: (Шесторица)

Аџић нас обавештава о жестокој офанзиви Хрватске против ЈНА.

Дошло је до заузимања свих мањих и неких већих гарнизона и складишта на територији Хрватске.

У Госпићу је предата касарна. Територијална одбрана напушта терен који је држала. Угрожена је и Кореница. Врло вероватно је извршен велики масакр српских војника и грађана у Госпићу, који су се били склонили у касарне.

Пао је и гарнизон Вировитица (са 200 људи).

Гарнизон Ђаково предао се без борбе. То је била очигледна издаја.

Заузето је и око 60 мањих објеката са по 10-20 људи.

На измаку су снаге у Вараждину и Бјеловару, а окружени су Загреб, Јастребарско, и др.

Од Ријеке до Сплита сви су гарнизони угрожени. Далмација је у целини одсечена (војно). Источно од ушћа Неретве нема опасности, а гарнизон Плоче су такође заузели Хрвати.

У окружењу су и Винковци и Нашице. Гарнизон у Вуковару је деблокиран, али град није заузет.

И гарнизон у Славонском Броду су заузели Хрвати.

ЈНА држи рејон Окучана. Девети Корпус је постигао добре резултате.

У целини, ситуација повољна за офанзивна дејства преко Окучана и Пакраца, где би се Славонија пресекла на два дела, али нема морала код војске.

У источној Славонији војвођанске бригаде су се разбежале.

Моментално је најкритичније у Грачацу у Крајини преко кога Хрвати могу извршити продор према Книну. Треба ојачати фронт војском, које нема.

Мобилизацијом, која није успела, желело се:

1. Пресећи Славонију правцем Окучани – Пакрац – Дарувар,
 2. Избити на линију Винковци – Осиек и спојити се долином Драве са војском од Дарувара,
 3. Пробити се линијом Петровац – Карловац и спојити се са јединицама из тог рејона, којима би се прикључиле оне из Словеније. Пресећи Загреб с југа.
 4. Пробити се према Јадрану на линији Задар – Шибеник – Сплит.
 5. Пресећи Херцеговину и Хрватску на линији Мостар – Плоче.
- Тако изрезана Хрватска била би пред капитулацијом.
Мобилизација није успела. Мора се правити редуковани план.

У БиХ настао отпор муслимана против војске која је кренула из Србије према Крајини и Окучанима, као и из Црне Горе према Мостару.

„Лепа” информација. То је резултат оклевања да се војска повуче на будуће границе. Сад ће нам бити много теже да водимо даље акци-

ју због овако глупих пораза који су били апсолутно непотребни. Што ће нама шпартање по Хрватској? Зашто нам је потребна њена капитулација. Ствар се своди на то да избегемо заробљене војнике по касарнама.

24. септембар 1991.

Окрњени састав: Кадијевић није довео Адића (!). Костић без Булатовића, Слободан и ја смо ту.

Вељко делује веома збуњено, скоро изгубљено. Говори о поразу војске, о дезертерству, о недостатку мотивације, о опасности од издаје још увек великог броја Хрвата у војсци, о великом неповерењу Срба и према лојалним несрпским официрима, о драми људи и породица. Каже да би моментално морало да смени 2.000 официра да би избегао најгоре, што је веома тешко.

Слободан му каже да их смени, да је требало и раније. Вељко то једва подноси. Каже му: Лако је причати.

Вељко, потом, закључује:

Војска ће изгубити рат против Хрватске ако се не осигура мотивација и успех мобилизације.

То се не може остварити са полулегалитетом Југославије. Србија и Црна Гора треба да прогласе војску својом и да преузму команду, финансирање, рат и све друго.

Сви генерали у Генералштабу, сем једног, Срби су и сви то траже и тако мисле.

Дуго смо расправљали, опирали се. Нисмо се сложили ни са оценом да је војска пред поразом, ни да је мобилизација толико подбацила (добрио је 50.000 људи), а поготову не можемо прихватити захтев да се војска лиши југословенског назива. Тиме би Србија и Црна Гора потпуно изгубиле све предности, и политичке и војне, у постојећем сукобу и спорењу. Како они то мисле да српско-црногорска војска води рат са Хрватском и да је порази?!

Разишли смо се са поновним захтевом да се поштује договор да војска напусти територије где нема Срба и да брани оне где се грађани изјашњавају да желе да остану у Југославији. Вељко је остао при своме, не спорећи да ће наставити борбу.

После одласка Вељка и Бранка, Слободан и ја смо оценили да је Вељко изгубљен и да би се врло радо извукао на кукавички начин. Његов је морал на нули.

28. септембар 1991.

Недеља, Вељко Кадијевић тражи хитан састанак. Долазим из Никшића где проводим викенд.

Слободан, Момир, Бранко, Вељко, Благоје Адић и ја.

Вељко износи оцену ситуације.

Стање на ратишту:

– Сви српски крајеви у Хрватској су ослобођени. Остало је нешто мешовитих насеља, које ће ускоро ослободити.

– Део гарнизона иза фронта је у врло тешкој ситуацији. Извлаче се један по један.

Замисао је да се употребом снага из дубине, мобилисаних и активних, учврсти заузета територија и обезбеди нормална комуникација са гарнизонима, или да се извуку са садашњих локација.

Да је мобилизација успела ниједан гарнизон не би пао. (Не објашњава зашто их није повукао, кад смо ми говорили, на нове границе, а то је могао.)

Вељко даље реферише о стању у војсци:

Постоји организован рад на разбијању војске. Сада је најактивнији удар од стране српских опозиционих снага. У последња три дана су покушана три пуча: у ратном ваздухопловству, у ВМА и у Гардијској бригади.

Свуда су исте паролe и исти захтеви. Траже да се Председништво СФРЈ, Врховна команда и војска очисте од издајника и да остану само Срби и Црногорци. Нема се поверења у Кадијевића и Бровета. Траже се људи који ће све „очистити, срушити, побити...” Никакви се аргументи не узимају у обзир.

Према Вељковој процени разговори о мирном решењу кризе су без изгледа на успех уколико не успе војна опција. Тактика САД, Немачке и Хрватске је да се вођењем преговора иде на разорување ЈНА по свим основама.

Сада Вељко долази до закључка да, кад се сведе досадашње ангажовање ЈНА на југословенским просторима, њено борбено ангажовање се практично своди на заштиту српског народа и оних који желе с њим да остану у истој држави.

Разговорима које он води у оквиру ЈНА брзо разувери људе који другачије мисле, али се исто тако брзо шири неповерење према њему и Бровету. Мисли се да су све то могли брже средити. Не води се рачуна о околностима. То је типичан пример специјалног рата. Служба војне безбедности није могла да похвата конце откуда све то долази. Вероватно из једног центра. Михаљ Кертес ¹⁾ је често у тактима са одређеним људима из ЈНА преко којих се тај вал интензивира. Фактички, сумња у Кертеса.

Спремност Срба из Србије да се ангажују у борбама у Хрватској је незадовољавајућа. Траже акцију, а неће у њој да учествују, па критикују што акције нема! Наводи бројне бригаде које одбијају да иду у борбу.

Вељко опет покреће питање државе. Понудио је прошли пут да се ЈНА преда Србији и Црној Гори. Пошто Србија и Црна Гора немају своју војску, да се нађе формула да се ЈНА преда у руке оним народима који желе да остану у Југославији. Процењено је да је то са

1) Михаљ Кертес, републички функционер, народни посланик у Скупштини Србије

међународног становишта лоше. Али са становишта воље српског народа да се ангажују у својој армији, по Вељковом мишљењу, можда би било боље.

Међутим, нама политички разлози не дозвољавају да „излазимо” из Југославије. То би за будући расплет југословенске кризе Србију и Црну Гору водило у неповољности, а ту српско-црногорску војску у позицију „агресора” на српским просторима ван Србије. Чуди ме да Вељко то не уважава.

Даље, каже Вељко, били смо се договорили да остварујемо сталну координацију. Она је и била, али је свако радио свој посао, па је координација била неадекватна потребама.

Види се да је депримиран. Каже, раније је имао обичај да предлаже шта треба чинити, али сада може и прескочити.

Ипак, каже:

– Мора се све учинити да се војска стабилизује и ојача, да би се касније успело у преговорима;

– Треба наћи начина да део Председништва СФРЈ и формално и фактички преузме руковођење и командовање оружаним снагама земље;

– Да тај део Председништва СФРЈ обелодани свој однос према ЈНА и да донесе потребне одлуке;

– Мора се обезбедити да војни обвезници буду војска, а не политички проблем војске;

– Мора се обезбедити новац за војску;

– Треба даље вршити кадровске промене у војсци.

Пита, зашто Слободан Милошевић никада није јавно иступио у корист војске и мобилизације.

Говори о бројним психолошким траумама и проблемима официра и генерала из мешовитих породица и бракова.

Спреман је и лично на сваки потез у општем циљу (што значи и на оставку, ако му будемо затражили).

Каже да је садашња ситуација на ратишту повољна. Изричито тврди да је ова војска са још можда две бригаде сасвим довољна да се потпуно изврши задатак. (До сада је говорио да му треба општа мобилизација. Ваљда се у глави вратио на српске границе.)

Кнински корпус је ојачан и тамо је стање добро.

Продор према Пакрацу је Хрватској кост у грлу. И тамо је стање стабилно.

На Банију и Кордун послате су још 2 бригаде, једна према Петрињи, друга према Карловцу. Ако бисмо имали још две бригаде (једну за Книн, другу за Окучане) све би било у реду.

На сектору Дубровник стање је солидно. И са тог сектора (граница Црне Горе и Херцеговине) Ваљевци су побегли. Тамо се снаге ХДЗ могу лако ликвидирати.

Славонија се сређује. Немамо довољно пешадије, а без ње се не може. Крагујевчани су побегли, као и Војвођани. Сада се у Новом

Саду спрема једна бригада. Избиће се на линију Осијек-Винковци и заузети Вуковар, али је пешадија неопходна.

Тражим од Вељка да нас обавести да ли се у Армији врше кадровске промене о којима смо се договорили.

Одговара ми љутито: „То траже и пучисти!”

Изгубио је живце.

Узвраћам му: „Прошли пут си сам рекао да треба да се смени 2000 људи. Не треба тако да разговараш, него да рефериреш шта је урађено”.

Извињава се. Каже да је много рађено, али су били спречени „букачима”.

Слободан упада: „Кадровске промене су прво питање”.

Вељко га прекида. „Зашто смо у Словенији изгубили? Нису Срби хтели да иду у Словенију.”

Кажем му да то не може бити тачно. Њему је, наводно, требало за Словенију 5000 људи. Зар од 150.000 људи сталног састава ЈНА није могао да појача састав у Словенији колико му треба. То ми личи не само на правдање, него и на безразложно преваљивање кривице на Србију.

Слободан покушава да се избегну конфронтације. Разговарамо о консолидацији у редовима ЈНА, кадровским променама. Међутим, јасно је да војска покушава да на нас пренесе одговорност за сопствене грешке и поразе.

Генерал Ацић обавештава о „распуштености” крајинске војске. Велики број их је на казану ЈНА, али их нема на бојишту. Потребно је хитно формирати штаб који ће све ставити под контролу. Има појава пљачке ван српских села, што се мора одмах спречити.

У Лици је стање лоше. Слабо се боре. Нико не зна колико има устаника и на кога могу рачунати.

На Банији је стање и најбоље на фронту, али има великог колебања међу резервистима. Из Лозничке бригаде побегло је 400 људи. Тврди да постоји организована делатност за разбијање српских јединица. Слично осипање српских резервних јединица одвија се свуда. Једна елитна јединица Гардијске дивизије доживела је расуло – остала је без војске одласком регрута после одслужења војног рока, а попуна резервистима није успела. Једино је успешно мобилисана III бригада из Пожаревца. Она је извукла из блокаде винковачку јединицу.

II механизована бригада (Ваљевци) комплетно је побегла. То су ортодоксни српски националисти. Сада у Шиду стоји комплетна техника II механизоване бригаде без војске.

За Славонију је требало много војске, они пешадију немају. Пита се где су Срби Славонци, зар мисле да ће други да им брани земљу.

У закључку генерал Ацић каже:

- 1) Мора се обезбедити учвршћивање достигнуте линије,
- 2) Треба извршити попуну јединица добровољцима,
- 3) Морају се средити јединице српских устаника и утврдити положаји за одбрану достигнутих линија,
- 4) Славонија мора имати пешадију, која ће контролисати ослобођену територију.

2. октобар 1991.

Владо Ковачевић, члан Главног одбора СПС, тражи хитно пријем. Обавештава ме да је на састанку бораца I пролетерске бригаде пензионисани генерал Еуген Лебарић питао генерала Марка Неговановића¹⁾ откуд такво дезертерство у војсци и отпор мобилизацији?

Он је одговорио:

– Боље да Ви то питате председника Републике Србије и државно и политичко руководство Србије.

– За дефетизам је крива СПС и руководство Србије који су дозволили да се тако нешто дешава.

– Они су иницирали борбу српског народа у Хрватској а сада је остављају на цедилу.

– Основни је кривац српска држава и СПС јер се не боре против непријатеља ЈНА и дезертерства у њој.

Зовем Вељка и Слободана и тражим хитан разговор.

Слободан тражи од Вељка да се одмах смени Неговановић. Ја кажем да Неговановић то није измислио, да је само изнео став војног врха и тражим да се расправимо: како се тако нешто може износити у јавност. Војска без нас не може. Ми бисмо без ње можда и могли – формирали бисмо своју војску – а како би они измислили своју државу – није јасно.

Вељко обећа да ће проверити.

* * *

Проверио је и каже да Лебарић није говорио истину.

Можда лажу Кадијевића. Можда сви они лажу нас и о нама стварно тако мисле. Прешли смо преко тога. Појео вук магарца.

5. октобар 1991.

Исти састав као и увек, без Булатовића који је одсутан.

Вељко опет тражи општу мобилизацију као услов за победу!

Водили смо дугу расправу. Нисам водио забелешке, нажалост, али смо се скоро посвађали.

Пре пар дана говорили су да је довољно још 6 бригада (30.000 људи) за коначан успех. Сада траже општу мобилизацију. Србија и

1) Неговановић је члан Штаба Врховне команде задужен за идејни рад

Црна Гора имају 1.500.000 војних обвезника! Све да мобилишемо!? А Хрватска има 200.000 војника. Шта ће нам толика војска?

Ја сам био енергично против тога. Тражио сам да разрадио концепт мировне иницијативе комбинован са концептом силе ради одвраћања од рата и преласка на политичко решење. Слободан се слаже са мном. Ацић и Вељко очајни, оптужују нас да остављамо српски народ на цедилу. Бранко Костић се солидарише с њима, онако паушално, не водећи рачуна о стварној ситуацији у Европи и у Србији.

Како мисле да остављамо српски народ на цедилу ако су све српске територије ослобођене? Ваљда се мора некад прећи на политичко решење?

Прекинули смо разговор да бисмо га наставили другом приликом у пуном саставу.

6. октобар 1991.

Тражим хитан разговор са Слободаном. Морамо се, сами, у четири ока договорити. Нисмо ми самоуслуга да удовољавамо потребама генерала. Политика мора полазити од нас, а не од њих.

Он се слаже са мном.

Европа једва чека да нас економски уништи, да нас блокира. Ми морамо прећи у мировну офанзиву, а припремати се за ратну акцију ако другог излаза нема. Не можемо да идемо на ратну опцију у мери која није потребна и да гинемо за оно што можемо да постигнемо преговорима.

Прихватићемо захтев министара ЕЗ о прекиду ватре, са циљем да касарне у Хрватској ослободимо и деблокирамо без жртава, а да војску оријентишемо на одбрану већ ослобођене територије. Без обзира шта војска мисли.

* * *

Председништво СФРЈ је у поподневним часовима донело такву одлуку и овластило војску да преговара о њеној реализацији.

ЧЕТВОРОЧЛАНО ПРЕДСЕДНИШТВО

Пре два дана смо донели одлуку да Председништво СФРЈ изађе из парализе која му је наметнута бојкотом рада неких чланова Председништва. Дрновшек већ дуго не долази на седнице, а у последње време ни Стипе Месић. Тупурковски и Богићевић не прихватају одржавање седнице без Месића као председника и сваки наш покушај да било шта озбиљније одлучимо доводе у питање.

Месић се налази у Загребу. На наше инсистирање да дође у Београд да бисмо могли да обављамо своју функцију, он заказује седницу на Брионима, што смо одбацили. Пословник предвиђа да Председништво ради у Београду. Промена би могла бити само на

основу одлуке Председништва, али не и на основу одлуке самог председника. Месић каже да због саобраћајних запрека на аутопуту не може да допутује! То нам је био добар повод да искористимо уставну могућност да пређемо на рад са оноликим бројем чланова Председништва који може да дође на седницу. Председништво је донело одлуку да прелази на рад у условима непосредне ратне опасности, а тада ради у сваком саставу који је могућ. У доношењу те одлуке учествовало је шест чланова Председништва, укључујући и Богићевића и Тупурковског. Они су пристали да донесемо одлуку о раду и условима непосредне ратне опасности, а кад смо почели да је примењујемо, повукли су се и одбили да учествују у даљем раду Председништва. Вероватно је на њих извршен и утицај са стране.

Јуче је на састанку министара иностраних послова Европске заједнице наша одлука да Председништво ради у крњем саставу окарактерисана као неприхватљива, што значи да ће они наше одлуке игнорисати и сматрати нас непостојећим.

Председништво је одмах заседало и оценило да прелазак на рад у условима непосредне ратне опасности налаже Устав СФРЈ у актуелним приликама, што смо дужни да поштујемо. Закључили смо да је то унутрашња ствар наше земље, па наша одлука не подлеже њиховој верификацији. Ми имамо свој Уставни суд који је за то надлежан.

Оцењено је да се радом Председништва СФРЈ у условима непосредне ратне опасности не искључује учешће у раду било ког члана Председништва СФРЈ. Тиме је само наступила уставноправна могућност да Председништво СФРЈ пуноважно одлучује и у условима ако неко од чланова није присутан на седници, па и ако бојкотује његов рад.

Истовремено, Председништво СФРЈ је поново указало да је Европска заједница приликом избора Месића за председника преузела обавезу да ће приволети руководства Словеније и Хрватске да, у доба трајања мораторијума на спровођење сепаратистичких одлука, не ометају функционисање савезних органа, како би се створили услови за изналагање путева за миран расплет југословенске кризе. То је подразумевало да представници Словеније и Хрватске, у периоду мораторијума, одустану од примене аката о отцепљењу и да осигурају учешће својих представника у раду Скупштине СФРЈ, СИВ-а и Председништва СФРЈ чега се они не придржавају.

Председништво СФРЈ је саопштило да очекује од Европске заједнице да изврши своје обавезе и утиче на чланове Председништва СФРЈ који бојкотују његов рад да убудуће учествују у раду и доношењу одлука Председништва СФРЈ.

Обавештени смо да је 4 о.м. у оквиру Организације уједињених нација у Хагу одржана конференција на којој се расправљало о Југославији. На тој Конференцији у име наше земље учествовао је и Будимир Лончар и тамо се солидарисао са странцима карактеришући

одлуку нашег Председништва да пређе на рад у условима непосредне ратне опасности као неуставну.

Морамо га сменити. Нема других могућности.

9. октобар 1991.

(Комплетан састав: Слободан, Момир, Бранко, Вељко, Благоје и ја)

Вељко износи процену ситуације и нове предлоге за даљу акцију.

Процена ситуације:

Наши циљеви: заштита угроженог српског народа у Хрватској и извлачење војске из блокираних касарни (рушења хрватског руководства, што је дуго захтевао, сада замењено извлачењем војске).

Стање у хрватској војсци:

Они имају 200.000 људи под оружјем. Пристижу им нове снаге. Добијају оружје из иностранства. Озбиљно су уздрмани нашом офанзивом. Имају јаку међународну подршку. Ако процене да би на политичким разговорима изгубили, а на војном пољу добили, определиће се на војну акцију, без обзира на садашње стање. Нема сумње да ће остати и при војној опцији.

Стање у ЈНА

Главне слабости су опкољени гарнизони и недостатак резервне војске.

Део резерви на фронту могао би бити поколебан у случају дужег задржавања.

ЈНА нема довољно снаге да потпуно порази Хрватску војску, мада би они, можда, пали за 10 дана да не постоји проблем опкољених гарнизона. (Питам се зашто то нису учинили док гарнизони нису били опкољени и зашто му се још увек врзма у глави идеја о томе да потпуно порази Хрватску војску, ако је прихватио нове циљеве.)

За остваривање циљева, који се могу постићи и да се не порази Хрватска војска, него само да им се прети силом, са мировном акцијом, војсци су потребне веће снаге од расположивих.

Политичка и психолошка процена

Кичму активног састава ЈНА чине Срби и они су свуда изврсни, како официри тако и војници.

Међутим, српски и војвођански резервисти су пружили велики отпор доласку у војску. Тамо где су резервисти били у мањини у односу на активни састав добро су се борили. Главни је проблем где су били претежно или потпуно резервисти. Наставља се бежање са фронта.

Црногорци и Херцеговци су одлични. Босанци и Крајишници осредњи.

Закључак

1) Морамо бити спремни за војну опцију за остваривање циља и политичког расплета. Ако не будемо војно спремни да бранимо своје циљеве доживећемо пораз.

2) Извесно је да војна варијанта одбране на дугу стазу на достигнутој линији борбе само са снагама са којима располажемо не може да се оствари, неће се издржати.

Излаз треба тражити у брзом политичком расплету или војној акцији. На дугу стазу ћемо изгубити. Зато треба ићи на интензивирање војних и политичких мера, комбиновано.

а) Интензивирати политичке разговоре и преко ЕЗ и непосредно.

б) Покушати да се кроз мировну акцију ЕЗ у што краћем року нађе решење мирним путем и да се тако остваре наши циљеви.

Треба им ставити до знања, ако буде подвала у овој мировној акцији, да ће Србија и Црна Гора предложити општу мобилизацију и да ће Армија бити у стању да осујети свако за нас неприхватљиво решење. То треба, врло јасно рећи.

ц) Већ сада припремити све за општу мобилизацију до које можда хоће, а можда и неће доћи.

У међувремену наставити са максималним коришћењем делимичне мобилизације.

д) Војска ће наставити са извлачењем јединица из окружених гарнизона на основу споразума или силом, као и са трансформацијом унутар ЈНА.

Информација и процена нису посебно коментарисане, али у глобалу није било оспоравања изузев увек спорне опште мобилизације.

САД ДИСТАНЦИРАНА ОД ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КРИЗЕ

19. октобар 1991.

Амерички подсекретар у Стејт департменту Иглбергер о Југославији, у разговору са амбасадором Мујезиновићем, поручио је да су политику САД према кризи у Југославији одредили председник Буш, државни секретар Бејкер и саветник за националну безбедност Скоукрофт. Суштина те политике је држање САД на дистанци и препуштање Европи да се ангажује и тражи решење. Узроци оваквог пасивног прилаза САД према југословенској кризи су двојаки: прво, то је израз америчког новог изолационизма и сазнања да у послехладноратовском свету САД немају разлога да се ангажују на многим пунктовима у глобалном распореду, на којима су се сучељавали са експанзионистичком политиком СССР-а. То је годинама била Југославија. Она сада више није предмет надметања између Истока и Запада. Друго, руководство САД је дубоко разочарано дегенерацијом политичке свести у Југославији и оживљавањем најнижих страсти у националистичким политичким круговима Србије, Хрватске и Словеније, које су одговорне за дубоку кризу Југославије и за њено распадање. САД немају поверења ни у једно руководство у овим

републикама, а на савезном нивоу изгубили су веру у премијера Марковића. Иглбергер је рекао да он настоји да се САД поставе активније у подршци напорима ЕЗ у тражењу излаза из кризе, али да су поменута тројица у врху САД одлучно против. Као пример новог америчког изолационизма наводи се да ће САД одмах повући своје војне ефективне са Филипина, чим Сенат Филипина одбије уговор о базама. Филипини ће потонути у својим невољама, али САД се неће на то освртати и брзо ће се повући. И друге земље, ранија упоришта САД по свету, доживеће слична искуства, ако брзо не схвате да се свет променио и да САД више нису спремне да подносе жртве које су раније подносиле.

По мишљењу Иглбергера Хашка конференција о Југославији не улива велике наде да ће успети. САД су разматрале могућност да учествују као посматрач, али је председник Буш одлучио да не учествују. Верују да је лорд Карингтон способан преговарач, али не виде реалне шансе да успе. Разлози су у дубоким супротностима између Србије и њених планова о великој Србији и свих осталих република. Америчка оцена је да руководство Србије иде за тим да створи велику Србију и да га не интересује Југославија. У том циљу Милошевић је спреман да пусти Словенију и део Хрватске да се осамостале, под условом да у велику Србију уђу БиХ, Црна Гора, делови Хрватске и вероватно Македонија. Ако би се тај план остварио, САД би завеле тоталну економску блокаду Србије. Њихова је оцена да руководство Србије тесно сарађује са Армијом у освајању делова Хрватске.

Иглбергер признаје да и Словенија и Хрватска имају свој удео одговорности у распарчавању Југославије и да нису без кривице за насиље које је било у Словенији и које је сада у току у Хрватској. САД цене да мирно раздруживање република у Југославији није могуће. Евентуално би се Словенија могла одвојити без нових већих сукоба с обзиром да се ЈНА повлачи. Али САД остају при ставу да неће награђивати нити подстицати сецесију. Недавно је премијеру Словеније Ј. Петерлеу одговорено у Стејт департменту да САД неће дати међународно признање Словенији, да неће признати најављену словеначку валуту и да неће подржати словеначке захтеве за остваривање одговарајућег статуса у ММФ-у и Светској банци. Рекао је Петерлеу и да не очекује да САД пошаљу своје дивизије у Словенију и Хрватску. Та времена када су ЦИА и КГБ интервенисали по свету су прошла и то сви треба да знају. Као последица оваквог става САД, словеначки представник у ПСФРЈ Дрновшек отказао је долазак у Стејт департмент.

Иглбергер је, такође, рекао да исти став САД заузимају и према захтевима Хрватске за признање, иако је утицај хрватског иселеништва и притисак на поједине сенаторе и конгресмене у порасту. Треба очекивати да ће ти сенатори и конгресмени вршити притисак на Буша и Бејкера да призна Хрватску. Међутим, САД нису Аустрија

и Немачка где је ово питање постало фактор у изборним рачуницама. У САД хрватско исељеништво може да утиче на избор појединих сенатора и конгресмена, али не и на општи распоред снага и изборе у целини. Због тога се Буш и Бејкер не обазире превише на ове притиске.

На инсистирање нашег амбасадора да САД ипак испоље веће интересовање, кроз изјаве, посете на високом нивоу и оживљавање трговинских кредита предузећима, Иглбергер је рекао да ће подржати напоре Хашке конференције путем изјаве Стејт департмента и да ће видети да се размотре могућности оживљавања трговинских кредита предузећима, али не републикама ни федерацији. Што се посета на високом нивоу тиче, то не долази у обзир у садашњој кризи и ратном стању. Руководство САД цени да нема партнера у Југославији за озбиљан разговор. Примају у посете републичке руководиоце и имају своје оцене појединих од тих лидера. Неке уважавају, неке осуђују, али нико од њих нема општејугословенски утицај да би могао бити такав партнер за дијалог са САД који би мотивисао руководство САД да се појачано ангажује у тражењу излаза из југословенске кризе. Овакву линију и политику одредили су Буш и Бејкер и да од ње неће одустати.

Иглбергер је говорио и о нашим суседима оцењујући да је став југословенских суседа у вези са кризом за сада беневољан и да одражава њихову забринутост да би рат ширих размера могао захватити и њихове територије. Ако се рат пренесе на БиХ и захвати Србију, онда се може десити да суседне земље заузму активније позиције у име одбране интереса њихових мањина у Југославији и заштити сопствене сигурности. Поменуо је да га је мађарски министар иностраних послова неколико пута звао телефоном и изражавао забринутост за положај мађарске мањине у Југославији. Могуће је да се активирају Бугарска, Грчка и Албанија, али и Италија и Румунија. Немогуће је тренутно закључити шта би која од њих могла предузети и какве разлоге навести за сопствено ангажовање. Рекао је да можемо рачунати да би САД извршиле притисак на сваку од суседних земаља да се не уплићу у југословенску кризу.

У том оквиру забринути су како би прошла Македонија као независна држава. Разумеју потребу Македонаца да референдумом потврде сопствени идентитет, али виде доста потенцијалних опасности по Македонију од сва четири суседа. САД ће утицати на Бугарску, Грчку и Албанију да се не уплићу у македонске послове, али све се изменило. Ове државе имају све утицајније јавно мњење, тако да није више једноставно контролисати ерупцију народног расположења, из чега произилазе и опасности од конфронтације у вези са Македонијом. У Стејт департменту веома цене Глигорова и Изетбеговића, али њихова позиција је врло тешка у односу на аспирације руководства Србије за стварање велике Србије.

САД дакле не виде узроке кризе у Југославији у сепаратистичким и противуставним радњама Словеније и Хрватске, него пре свега у политици Србије и њеној намери да растури Југославију и одлучне су да јој уведу жестоке санкције ако до растурања Југославије дође!! А Србија све снаге упрла да сачува Југославију!!

НАТО ЈОШ НИЈЕ СПРЕМАН ЗА ИНТЕРВЕНЦИЈУ У ЈУГОСЛАВИЈИ

20. октобар 1991.

А сада морам да забележим актуелно гледање НАТО пакта и САД на југословенску кризу:

У НАТО се са великом зебњом гледа на развој догађаја у Југославији. Међутим, нема никаквих оперативних планова за директно учешће, било политичко, било војно. Разлог за то није само због југословенске кризе, нити у карактеру те кризе, већ у фундаменталном и стратешком промишљању нове безбедносне позиције Запада. САД наступају „неуобичајено обазриво” према југословенској кризи, јер не желе да ометају развој западне безбедности на европском континенту. У догледно време, за 3-4 године, НАТО снаге неће бити коришћене за локалне сукобе каквом третирају и садашњу југословенску кризу. Такве снаге су већ сад спремне и војнички би их било могуће веома брзо ангажовати. Међутим, због сложеног и компликованог процеса политичког усаглашавања нова улога атлантске алијансе ће потрајати више година. Због таквог процеса се и спречава одлучније ангажовање НАТО, а тиме и САД.

Западној Европи, посебно Французима, веома је стало до развоја Западне Европске Уније. САД респектују жељу ЕЗ да створи сопствену одбрамбену и безбедносну организацију и „САД мора у том погледу имати извесног стрпљења”. За САД је врло значајна чињеница да би вероватно тешко прошла на КЕБС-у теза да НАТО, а не ЕЗ, треба да преузме водећу улогу у решавању локалних кризних жаришта. Због важности ЕЗ, КЕБС, као и „због аутентичног губитка стратешког значаја Југославије за САД након окончања хладног рата”, САД, па и НАТО, морају се далеко обазривије односити према југословенској кризи. Процена САД је да „због Југославије неће доћи до рата у Европи, нити ће доћи до озбиљнијих сукоба у оквиру НАТО, али ипак, остаје велика бојазан да ситуација у Југославији, и различитост интереса, не доведу до великих тензија у оквиру алијансе”.

У САД су доста забринути могућим расплетом догађаја након проглашења потпуне независности Словеније, после 7. октобра. Постоји бојазан да би ово могло да буде „преломно за отворање иденти-

фиковање интереса". До сада је различитост интереса на неки начин ипак била садржана „под једним тепихом”, мада се повремено показивало да постоје и велике разлике, што се најбоље манифестовало на примеру Немачке. Немачка је у последњих месец дана битно променила тон и знатно је конструктивнија. САД су у томе имале знатног удела, пошто су „разговарали са Немачком, па и са Аустријом, мада она није у НАТО”. Ипак, остаје сумња да је Немачка променила своје интересе, какви год да су, али је научила да се за њих мора залагати на начин који ће имати више уважавања према ЕЗ и према НАТО.

Интерес САД је, пре свега, да се избегне ширење кризе у и поводом Југославије. Следећи интерес САД је да Југославија, као заједница, остане „што је могуће више заједно”, како у броју федералних јединица, тако и у погледу садржаја. То потврђује и аналогijом са СССР и односом према Горбачову. САД до сада нису нигде подржавале дезинтеграционе процесе тако да се не може говорити о њеном интересу за разбијање Југославије. Међутим, САД имају доста проблема да „одрже интеграцију Југославије а да то не буде по сваку цену, односно и по цену силе коју не могу прихватити”. Ситуација у Југославији је „бизарна комбинација силе са кредибилитетом (Србија и ЈНА) и принципа без кредибилитета (федералне институције, пре свега савезна влада). Хрватска је, захваљујући Туђману, изгубила и кредибилитет а силу никад није ни имала. Међу америчким дипломатама у Европи влада оцена да је Туђман (ако још увек он доноси одлуке) у последњих недељу дана чинио серију погрешних потеза и за позицију Хрватске, којима је битно погоршао ситуацију и у Југославији.

Последња посета Бејкера Југославији у Стејт департменту оцењена је као неуспешна. Због тога је Бејкер лично под притиском да смањи лични ангажман у односу на Југославију, уколико нема намеру да се до краја заложи као у случају са конференцијом о Блиском истоку. Оцена у Стејт департменту је да дипломатија САД не би требало да се ангажује у Југославији у мери и на начин на који то чини на Блиском истоку. Сложеност кризе у Југославији искључују могућност њене потпуне маргинализације и зато је добро дошла „жеља ЕЗ да се испрси на сопственом терену”. САД у сваком погледу подржава настојања ЕЗ, посебно мировне конференције у Хагу, јер у томе види „најјефтинији пут” реализације сопственог интереса без скупог ангажовања.”

ЦРНА ГОРА И РАЗБИЈАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

23. октобар 1991.

Драма је све већа, а времена све мање. У последње време не стижем да запишем ништа, а оно што се ових дана дешава можда је и преломно за будућност.

Покушаћу овде да забележим неке значајније ствари које су се дешавале последњих дана.

Збуњујуће и драматично је деловала чињеница што је Момир Булатовић у Хагу, на конференцији о Југославији, прихватио предлог лорда Карингтона и оставио Србију на цедилу. То је изазвало бројне недоумице, а изненадило је и саму Европу.

Потребно је да забележим како су текли догађаји који су били у мом видокругу. Свакако да нису сви мени били познати.

Сам догађај се одиграо у Хагу 19. октобра.

Дан пре тога имали смо седницу Председништва СФРЈ на којој смо одлучили да идемо у Хаг, али само одлучивање о ставу предвидели смо за увече у 21 ч, кад буде преведен текст Карингтоновог плана. Иначе, већ из непеведеног текста било је јасно да је предлог неприхватљив, да га треба одбити: растура Југославију, разбија српски народ у више држава, оставља Србе у Хрватској итд. У канцеларији код Бранка Костића, пред његов одлазак у Титоград на седницу Скупштине Црне Горе, по истом питању, одједном ни пет-ни шест, Бранко мени, пред Југославом Костићем и Сејдом Бајрамовићем, каже:

„Црна Гора ће подржати предлог лорда Карингтона!!”

Погледам га, са неверицом, као да се зафркава. Кажем му да не прича такве шале. Он ми веома озбиљно поново то исто потврђује.

Рекао сам му да би то било најподмуклији нож у леђа Србији и њеном руководству. Да добро промисле шта раде. Изнервиран, напустио сам његову канцеларију, просто не верујући.

За који минут долази код мене Југослав Костић, каже да је Бранко опет исто поновио и још рекао да ће он вероватно поднети оставку на функцију члана Председништва СФРЈ, јер Југославија више не постоји!!

Лепо бога ми.

Одлазим код Слободана Милошевића да припремимо ставове за Хаг. Одмах сам му испричао ове глупости. Он не верује. Мисли да су неозбиљни.

У неколико покушаја да добије на телефон Момира Булатовића Слободан не успева. „Нема крај себе телефон, у сали је!” Замислите! (а неће да се јави).

Добијамо телефакс ставова Црне Горе. Црни ставови. Тек тада се јавља Момир Булатовић. Упоран, не може се ништа променити. Шокирани смо.

Око 20 ч. примам Сајруса Венса, изасланика генералног секретара ОУН. Трудим се да с човеком нормално разговарам, мада је и он био доста „дрвен”.

У 21,30 седница Председништва СФРЈ о документу Карингтона. Узимам реч и почињем Бранку: „Иако сте се ви у Црној Гори изјаснили позитивно, овде ћемо вас прегласати...” Међутим, Бранко је

имао исто мишљење као и ја. Значи, сукоб је унутар црногорског руководства.

Покушавам да сазнам од Бранка у чему је ствар, како је дошло до заокрета. Он све везује за састанак који је неколико дана раније одржан између српског и црногорског руководства.

А шта је било на том састанку? Био сам учесник.

Разговарало се углавном о правцима изласка из кризе и реалним тешкоћама у којима се налазимо.

Црногорци су били изузетно ратоборни. Предлагали су општу мобилизацију. Критиковали су што се у Србији осипају јединице, сматрали су да то може да се елиминише једним иступањем Слободана Милошевића, да смо исувише дозволили опозицији, да не држимо под контролом штампу, радио и телевизију, да не верују у политичко решење ако не срушимо Туђманову војску и власт.

Ми се с тим нисмо могли сагласити. Изложили смо објективну ситуацију у Србији, која се не може лако преокренути једним говором. Народ није тако расположен за рат, као што они мисле, нити га ми можемо преко ноћи покренути. Ту чињеницу морају имати у виду. Даље, оријентација на војну опцију треба да има у виду да са друге стране имамо не само Хрватску, него Немачку и вероватно Европу и САД. Са наше стране није ни СССР, онеспособљен је, а Горбачов није хтео да обећа чак да ће ставити вето у Савету безбедности ако буду хтели да уведу економску блокаду или војне мере. Наше је мишљење да смо војно заштитили територије српског народа, да не треба туђе да освајамо, да треба да одржавамо равнотежу на терену и водимо политичке разговоре. За нас је битно да постигнемо за српски народ у Хрватској слободу и независност од Хрвата. Није нам циљ обарање хрватске власти, нити освајање хрватских територија.

Црногорци су, изгледа, бар према њиховом тумачењу, били шокирани што ми нећемо општу мобилизацију него преговоре.

Никада нећу разумети како им је наш став да прихватимо политичке преговоре послужио као разлог да прихвате ултиматум ЕЗ. То неће моћи никада да оправдају.

Народ је збуњен црногорским прихватањем растурања Југославије. Ми не драматизујемо догађаје надајући се позитивној еволуцији. Можда ће Скупштина Црне Горе, или народ Црне Горе, да поништи такав Булатовићев став.

Он лично, такође, јавно покушава да забашури.

Међутим, јуче ме зове Вељко Кадијевић, сав запрепашћен, чита ми ултиматум Момира Булатовића војсци. Захтева од Кадијевића да одмах врати са фронта из Крајине бригаду Црногораца,

или ће он дати подршку захтеву народа да Црногорци напусте фронт!

Није ово ништа друго него издаја.

Пре неколико дана, по повратку из Хага, одржали смо састанак шесторице код Слободана Милошевића. Ту је био и Момир Булатовић. Нисмо га нападали. Покушавали смо да „зажмуримо”, да не видимо ништа. Али нисмо могли са различитих становишта да нађемо исти језик. Негде пред крај сусрета, рекао сам да нам је узалуд да настављамо рад ако Момир не промени став. Његов је одговор био да није проблем у Момиру, него у нама. „Они неће да ратују за нас”, „Црном Гором они управљају, а не ми”, итд. Нема више ни толеранције, а камоли поверења.

После састанка позвао сам Слободана кући и рекао му да састанци овакве врсте немају више смисла ако Момир остане на своме.

25. октобар 1991.

Забележићу и запажање из последњег, не тако кратког периода наше драме, о латентном неповерењу и скоро сукобу између Слободана Милошевића и војске, пре свега, генерала Кадијевића. Њихов се сукоб и неповерење мање осећа на састанцима где смо сви (шесторица), а знатно више када је један од њих сам — са мношћом.

Генерално гледано, у овом тренутку Кадијевић је веома нерасположен што Србија не даје довољно резервиста за рат и што Слободан и ја не учинимо више (политички) против дезертерства. Покушава на сваком састанку да истиче како рат можемо лако добити само ако ми (ја и Слободан) хоћемо! Тиме нас фактички оптужује.

Слободан, а и ја се углавном с тим слажем, има озбиљну замерку војсци што нас је довела у овакву ситуацију, стално одлажући акцију. Чак сам био поднео оставку да јој дамо празан простор за акцију, а она је и то пропустила. Тешко је сада да јој стално „удовољавамо” а да она ништа не уради.

Слободан мало зазире од Вељка, који се много трпа у политичка питања, а војна не решава. Зато сваку Вељкову иницијативу, која има политички карактер, игнорише и каже ми: Нека он гледа своја посла. Нека ради оно зашта је задужен.

На последњем састанку шесторице код Слободана (можда ће заувек бити последњи) директно су нас Кадијевић и Адић оптужили да Србе у Хрватској остављамо на цедилу. Слободан им одговара да смо их помагали и капом и шаком и то ћемо чинити до краја. Адић, који је иступио слично Кадијевићу, каже да, ако не дамо још резервиста, њему ништа друго не остаје него да узме пушку и да иде с њима да се лично бори.

Данас ми се Вељко јавио да ме обавести о свом разговору с представницима Западне Славоније. Пазите добро шта ми је рекао. Као, они су њему рекли:

„Ако будемо остављени на цедилу, нећемо се више тамо борити, са оружјем ћемо директно доћи у Београд да се обрачунамо са онима који су за то одговорни.”

Он им је, као, одговорио, да ће им се и он прикључити с пушком у руци!

(То је заиста безобразлук.)

Одговорио сам му да им поручи да их ни под којим околностима нећемо оставити на цедилу. Хладно и без узрујавања.

Од 200.000 војника колико данас има ЈНА 70% су Срби. Од 100.000 резервиста 75% су Срби. Ко држи те фронтове по целој Хрватској ако то не чине Срби?

Пре 10 дана тражио је 30.000 резервиста да заврши рат за 15 дана (6 бригада, од чега 3 бригаде из Србије, две из Босне и једну из Црне Горе). Пола од тога је већ добио.

Данас тражи 250.000! Како то, кад се на ратишту ништа битно није променило?

Велико је питање може ли се успоставити поверење. Из новина сазнајемо колико нам је где заробљено тенкова и друге опреме. Из новина сазнајемо да је ЈНА са Словенијом закључила споразум да тамо остане техника, а да се војници врате само са лаким наоружањем. Почели су и да раде наопако и да крију своје глупости од руководства.

На једном састанку код Слободана, Вељко се толико изнервирао да је рекао: „Ако нећете да прихватите што предлажем, ја ћу да распустим војску!!”

„Можеш само да поднесеш оставку, а ниси надлежан да распустиш војску” – одговорио сам му оштро.

Извинио се, али, види се шта у себи мисли. И шта о себи мисли.

26. октобар 1991.

Траже хитан састанак Аца Митровић, Душан Влатковић и Славољуб Станић¹⁾. Обавештавају ме да је Народна банка дала налог Трезору САД (Народној банци САД) да са нашег рачуна пренесе на рачун Народне банке Кине 100 милиона \$. Ово је део плана повољнијег размештаја девизних резерви земље, за случај економске блокаде, којом нам стално прете.

Америчка банка је одбила да изврши налог! Образложење је да је неки амерички адвокат поднео захтев у име Словеније да се са нашег рачуна обуставе исплате док се не изврши подела девизних резерви са Словенијом! Поднео захтев – али нема судске пресуде!

У писму поменути америчке банке каже се да је налог за исплату обустављен по налогу Анте Марковића!

Дан раније Зимерман је посетио Анту Марковића. Технологија је јасна. Банка је тражила од амбасадора да провери зашто се новац пре-

1) Славољуб Станић, заменик савезног секретара за финансије

бацује. Анте је то схватио и покушао да ради против своје државе. Заслужује да га сменимо и ухапсимо.

Дао сам налог служби да спреми информацију за седницу Председништва СФРЈ.

По договору, Бранко Костић је обавио разговор с Лончаром и сугерисао му да сам поднесе оставку. Он је одбио. Веома нам смета. Затражио сам од службе анализу шта бисмо могли учинити.

Неки дан сам дуго разговарао с Максићем, како да променимо наше амбасадоре у ОУН и КЕБС, где су људи из отцепљених република, ако не можемо у ССИП-у савезног секретара. Све Максићеве анализе довеле до тога да сада не дирамо ништа. Питање је-с које је он стране. Ужасно је плашљив. Мисли да нас Европа може појести за доручак, а да се не загрдне. Вара се.

27. октобар 1991.

Разговор четири члана Председништва (Б. Костић Ј. Костић, С. Бајрамовић и ја) у Штабу Врховне команде. Било је најмање 20 генерала и неких шест огромних карти Југославије са распоредом снага, тактичким замислима. Њих шест је реферисало о стању на фронту, о плановима, тактици, регрутима, повлачењу војске из Словеније, кадровским променама, потребној мобилизацији, итд. Водили смо расправу од 12 до 16 ч. Није им било ни пријатно ни лако. Научили су годинама да немају татора и да им се све усваја како они кажу, а сада је то мало теже.

Опет траже допунску мобилизацију од 250.000 људи. Сада војска има око 100.000 војника активног састава и регрута, и 100.000 резервиста. Наводно, Хрвати имају 160.000 мобилисаних и још толико (160.000) наоружаних.

Из Словеније ЈНА је извукла само око 70 тенкова, а око 200 је остало тамо. Остало је 2/3 укупне опреме и наоружања. У Хрватској су им заробили три воза, око 100 вагона наоружања и муниције (топова, хаубица итд.). Износим им своју оцену да су направљене тешке грешке, прво зато што је редослед извлачења био погрешан (прво покретна имовина и сл. а на крају тешко наоружање!), а друго зато што нису ништа учинили да се Хрватска не докопа тог наоружања у возовима. Почели су неки да се бране, али Вељко их ућуткује и признаје да је било грешака.

Договорили смо се да у понедељак обавимо разговоре у републикама, јер се толика мобилизација не може остварити без њихове одлуке и подршке. Лично не верујем да можемо добити такву подршку, али ћемо им изложити захтеве војске.

Обавештавам Слободана о разговору. Питам га да ли се слаже да се сутра нађемо с војском и Црногорцима. Он каже да прво поразговарамо сами, па да видимо. Црногорце ћемо држати на леду. Нека

сами виде шта ће да раде. То му је, вероватно, паметан потез. Мене су веома забринули њиховим понашањем.

Никад нисам могао ни помислити да могу тако лако да нам окрену леђа.

28. октобар 1991.

Разговор са Слободаном.

Оцењујемо да је став Црне Горе за нас од преломног значаја. Док се то не утврди, ништа неће бити јасно. Доведена је у питање цела наша политика заснована на концепцији да Југославија постоји док год бар две републике желе да је очувају. Од тога зависи и одговор војсци о мобилизацији. Договорили смо се да још једном разговарамо с Црногорцима. Ако се не коригују, излазимо у јавност са правим оценама шта њихов став значи, а то би било њихово рушење. То нам остаје као једини излаз. Верујемо да бисмо лакше њих срушили него што бисмо изградили нову ваљану политичку платформу за даљу самосталну акцију. То нам најмање одговара, али другог излаза нема.

29. октобар 1991.

Разговор са Црногорцима. Слободан, Бакочевих и ја, Момир, Мило, Ристо Вукчевић¹⁾ и Бранко Костић.

Намерно нисмо хтели да укључујемо генерале. Да сами рашчистимо политичка питања, а Кадијевића и Аџића смо позвали да се прикључе касније – на ручак, где ћемо наставити разговоре.

Започео је Бранко Костић. Рекао је да морамо расправити где се налазимо после става Црне Горе у Хагу и после њеног става према војсци. (У Хагу је Црна Гора заузела став супротно Србији, да прихвата потпуни распад Југославије, а своје војнике позвала да се врате са фронта из Крајине.) Морамо знати да ли имамо државу, Председништво, ЈНА или смо се растурили. Од тога зависи и наш рад у Председништву.

Слободан је рекао да има два питања од којих зависи све.

Прво је однос Црне Горе према војсци. Ако они наставе да нападају војску и да се с њом конфронтирају, пала је и концепција о постојању Југославије и цела наша политика.

Друго је питање преговора у Хагу. Та је ствар по њему једноставна. Црногорци треба да дају амандман на тачку 1. Споразума, да остане текст да републике које то желе могу постати самосталне и суверене државе, али да се дода да републике и народи који желе могу наставити да живе у федеративној држави. Тиме би остварили потребну коректуру у Хагу и у јавности. Поновио је више пута да ми не вршимо притисак, али молимо да нам јасно кажу: да или не, да бисмо се равнали.

Ја сам говорио о опасности да ће, ако настане распад концепције која се заснива на томе да Југославија још постоји, што би настало

1) Ристо Вукчевић, председник Скупштине Црне Горе

ако се Црна Гора не коригује, неминовно доћи до великих штета јер ћемо изгубити и оно што бисмо засигурно политички добили на основу досадашње борбе за права и положај српског народа у Хрватској. То би била неопростива грешка. Без обзира како ће се завршити преговори у Хагу, неопходно је да останемо заједно. Поставља се једноставно питање: да ли смо заједно или нисмо? Јавност се не може држати у заблуди.

Говорили су Ристо, Мило и Момир. Сви у истом правцу: није проблем у њима. Не треба сумњати у то да народ Црне Горе жели са народом Србије; то ће се и на референдуму показати. Они имају огромну подршку у парламенту и народу. Неприхватљиво је да их неко назива издајницима. Проблем је што Србија неће да ратује. Они су били за рат, али ако Србија неће, онда нема друге него прихватити предлоге за мир. Оспоравају да ти предлози нису добри, иако подразумевају потпуно растурање и ликвидацију Југославије. Сматрају да се могу побољшавати, али у основи су прихватљиви. Нападају Армију. Војска ради шта хоће, не пита их где шаље њихове резерviste, сада врши минирање касарни у Црној Гори!! итд.

Дуго смо се убеђивали. Довољно јасно смо им ставили до знања колико ће бити криви за стање које може настати.

Бакочевећ им је поставио отворено питање: имали сте разговор са Хрватима, Италијанима, Аустријанцима... можемо ли знати шта су вам нудили?

Булатовић је рекао следеће:

– Немамо шта да кријемо. Рекли су нам да ћемо бити на личној добити, да ће наша партија бити третирана као демократска, да ћемо добити паре за развој Црне Горе, да ћемо добити Превлаку мирним путем, а да Црна Гора неће трпети блокаду ако до ње дође против Србије.

Наравно, рекао је Булатовић, ми нисмо прихватили план Европске заједнице (Карингтонов план) због тога, него из личног убеђења.

Када су дошли Кадијевић и Ацић унета је нова димензија, која је још погоршала стање. Њих двојица само што нису плакали: ако им не будемо дали 250.000 резерvista све ће пропасти. Војска ће се распасти, изгубићемо рат... Црногорцима је то добродошло да појачају нападе на нас.

Растали смо се у потпуној неизвесности. Постигнут је некакав договор да се Црногорци сутра одлуче и кажу свој коначан став, а да војска дотле сачека.

30. октобар 1991.

Слободан је начинио текст амандмана који би Црна Гора требало да пошаље у Хаг. Суштина је да они који хоће да изађу из Југославије могу, а они који хоће да остану у Југославији такође

могу. Дакле, није обавезан распад. Читав дан су се натезали Момир и Слободан, не више о садржају, него о поступку. Слоба тражи да то Момир предложи у Хагу, а Момир хоће да то учини Слоба, а он да се сагласи на конференцији. На крају га је Слоба „убедио”. Булатовић је то на крају прихватио и обећао да га проследи. Ваљда нешто иде набоље.

Вељко је звао Слободана и рекао му да сутра пре седнице Штаба Врховне команде има намеру да донесе одлуку да свим расположивим снагама крене на ослобађање касарни у Хрватској и на рушење градова. Слободан му је рекао да то није паметно, а он му је одговорио: „Ти си исти као Бора Јовић!!!”

Питам Слободана да ли да му дамо још мало резервиста. Он одговара да им ми не бранимо, мобилизација је у њиховим рукама, одлуке имају, али ми не можемо да се истурамо, да агитујемо да се гине за касарне које су они оставили иза фронта. Кажем му да сам их у Генералштабу питао колико има војске у тим касарнама, они су ми одговорили: 13.000. Наљутили су се кад сам се пред њима питао да ли је оправдано да мобилишемо 250.000 људи, од којих ће бар 10% изгинути за насилно освајање тих касарни по градовима? А питање је колико ће уопште успети. Рекао сам им отворено да ми не можемо да успемо у толикој мобилизацији, и да може доћи до масовних протеста и политичког пораза ако на томе до краја инсистирамо.

Њих то није брига. Мисле да је довољно да нас двојица одржимо по један говор и сви ће да иду у рат да исправљају њихове грешке.

ИДЕЈА И ПРЕДЛОГ ДА СЕ ПОЗОВУ СНАГЕ УН У ЈУГОСЛАВИЈУ

2. новембар 1991.

Разговор са Слободаном Милошевићем. Износим му своју оцену да је стање српско-хрватских сукоба у Крајини дошло у фазу када морамо размишљати о радикалом потезу. Претезан део територија на којима у већини живе Срби су под српском влашћу. То једино није случај са централном Славонијом, али отуда су Срби масовно избегли, па нема ко да се бори, нити да држи власт. Хрватска се све више наоружава, што води у све веће ангажовање ЈНА, која тражи све већу мобилизацију овде у Србији, а то је потпуно контрапродуктивно за нашу политику. Сматрам да постоје сви разлози да сада, када српски народ на тим територијама има власт, затражимо од Уједињених нација да их они заштите својим мировним снагама, до политичког решења југословенске кризе.

Слободан се слаже, али сматра да треба још мало да размислимо како то извести, да нас не одбију, а постоји опасност од неразумевања и код Срба у Крајини.

Разговараћемо још о томе.

5. новембар 1991.

Разговор с Миливојем Максићем, замеником савезног секретара за иностране послове. Питам га за мишљење о идеји да позовемо мировне снаге УН да заштите Србе у Крајини. Он сматра да то није реално. Запад не признаје наше четворочлано предоедништво и једноставно наш захтев неће ни разматрати. Само ћемо се обрукати.

Нисам се с тим сложио. Мислим да претерује. Превише је опрезан.

7. новембар 1991.

Направио сам први нацрт писма Савету безбедности и отишао код Слободана Милошевића да га погледамо. Уз неке мање корекције усагласили смо текст. Одлучили смо да с тим упознамо Бранка Костића, потпредседника Председништва.

Разговор с Бранком Костићем о идеји и нацрту писма. Он се слаже. Зове Гавра Перезића, свог правног саветника да погледа текст писма и да нам да сугестије.

Гавро Перезић је у току дана извршио веома значајне корекције текста који сада изгледа врло убедљиво.

Одлучујемо да кренемо даље

9. новембар 1991.

Седница Председништва. Предлог да се позову мировне снаге УН ради заштите Срба у Крајини изнет је на самој седници. С њим није био упознат нико изузев Слободана, Бранка и мене. Није знала ни војска, ни влада, ни ССИП, ни руководство Црне Горе, ни Крајине. Чак нису били упознати ни Југослав Костић и Сејдо Бајрамовић – чланови Председништва, у које смо имали потпуно поверење.

Сви су били „затечени” и ћутали су – и ЈНА и ССИП. Из ССИП-а се јавио Милан Вереш, помоћник савезног секретара, изненађен и збуњен, предложио „да мало размислимо”. Били смо категорични, Бранко и ја, и рекли да смо о свему размислили и да одлагања не може бити.

Настала је расправа око процедуралних питања коме то да шаљемо. Ако пошаљемо Дарку Шиловићу, амбасадору при ОУН, који је Хрват, он може то и да „задржи” услед опструкције, и да га не уручи Савету безбедности. Директно слање поштом Савету безбедности није уобичајено кад тамо имамо амбасадора. Могли би они пос-

тупити исто – бацити га у кош. Нашли смо „соломонско” решење: да пошаљемо лично председнику Савета безбедности, румунском амбасадору при ОУН, а да о томе обавестимо и румунску владу, како би она утицала да се тај наш захтев стави на дневни ред.

Текст писма које смо упутили Савету безбедности гласи:

„Познато је да југословенска државно-политичка криза траје дуже времена. Сва досадашња настојања и наше упорно залагање да се она реши мирним, демократским путем и на уставан начин нису дали резултате. Напротив, она се продубила и довела чак и до међунационалних оружаних сукоба.

Суштина југословенске кризе је у настојању да се непоштовањем и грубим кршењем уставно-правног система СФРЈ и доношењем једностраних аката оствари сецесија република Словеније и Хрватске од Југославије. Она се последњих месеци трагично манифестује у Републици Хрватској, у којој се, применом бруталне силе, српски народ, који живи у садашњим административним границама ове републике, присиљава да изађе из Југославије, иако се на демократском плебисциту одлучно изјаснио против тога и изразио жељу да са другим југословенским народима живи у заједничкој држави.

Хрватске власти су организовале нелегалне војне формације које су општом мобилизацијом становништва Хрватске, регрутовањем већег броја терориста и плаћеника из иностранства, наоружавајући се тајно посредством неких суседних држава, извршиле страшан злочин на подручјима ове републике где живи становништво српске националности, прогонећи га са вековних огњишта, уништавајући његову имовину и масакрирајући немоћне и незаштићене грађане. Због тога, број избеглица са тих подручја попео се на више стотина хиљада, расутих по другим републикама и иностранству.

Грађански рат у Републици Хрватској попримио је такве размере да, и поред дванаест договорених примирја, флагрантно прекршених од стране хрватске власти и њених оружаних формација, прети да се пренесе на шире подручје Југославије. Последњих дана хрватске војне снаге отпочеле су са бомбардовањем и нападима на незаштићена насеља суседних република.

Председништво СФРЈ као највиши орган руковођења и командовања оружаним снагама СФРЈ одлучило је да се Југословенска народна армија ангажује у Републици Хрватској искључиво ради спречавања ширих међународних сукоба и заштите српског народа од терора, насиља и геноцида, који се, на жалост, понавља после 50 година од пораза фашизма. Геноцид над српским народом у Хрватској из времена Другог светског рата понавља се и због тога што није доживео адекватну међународну осуду, а његови виновници заслужену одговорност, нити су трагичне последице праведно саниране. Сада се то поново дешава и прети ширим трагичним последицама, не само у Југославији него и на Балкану и Европи.

У остваривању повереног задатка ЈНА у Републици Хрватској приморана је да се ангажује и на деблокади својих гарнизона и припадника које хрватске власти већ дуже време држе без хране, воде, електричне енергије, лекова и других елементарних услова за живот.

Упркос томе, у међународној јавности, захваљујући бесомучној пропаганди, улога ЈНА у Хрватској приказује се дезинформацијама о употреби бојних отрова, бомбардовању (ракетирању) Загреба, рушењу Дубровника и сл., у сасвим погрешном светлу.

Дубоко забринуто и огорчено поступцима хрватских власти које примењују све методе нацистичко-фашистичког режима, који је у квислиншкој творевини Независној држави Хрватској био успостављен у току Другог светског рата, Председништво СФРЈ скреће пажњу Савету безбедности на ситуацију у којој се нашао српски народ у Републици Хрватској и, у складу са чланом 313. Устава СФРЈ, предлаже Савету безбедности да ово питање хитно стави на дневни ред.

Пошто ни дванаести споразум о безусловном прекиду ватре, чији је рок данас истекао, није дао резултате јер га хрватске власти и оружане формације нису поштовале, а у жељи да се спрече даља ескалација оружаних сукоба, нове људске жртве и грубо кршење других елементарних људских права, као и огромна материјална разарања, обраћамо се Савету безбедности са захтевом да, сагласно Повељи УН, одлучи о хитном упућивању мировних снага УН у Републику Хрватску, у гранични појас између територија које су настањене већинским српским становништвом и територија чији су становници у већини хрватске националности.

На тај начин мировне снаге УН створиле би тампон зону и развојиле стране у сукобу, све док се на миран, правичан и међународно-правно заснован начин, уз ангажовање и УН, не реши југословенска криза. Тиме би се створили неопходни услови да Председништво СФРЈ, као врховни командант оружаних снага СФРЈ, донесе одлуку о дезангажовању ЈНА у спречавању међунационалних сукоба на територији Републике Хрватске.

Према мишљењу Председништва СФРЈ, политичко решење југословенске кризе које треба да обезбеди трајан мир, у садашњим околностима, претпоставља укључивање мировних снага УН, као гаранта српском народу у Хрватској да неће поново доживети своју трагичну судбину из периода Другог светског рата. Председништво СФРЈ је уверено да би предложено ангажовање мировних снага УН довело до прекида оружаних сукоба. То би истовремено створило и услове за брже мирно и демократско решавање југословенске кризе које је сада, и уз ангажовање Европске заједнице, суочено са великим тешкоћама.

Очекујући ваше разумевање и подршку, примите изразе нашег дубоког поштовања."

15. новембар 1991.

01158072

Операција је успела. Савет безбедности почео је разговоре о идеји упућивања „плавих шлемова” у Крајину и Хрватску, мада се избегава помињање нашег захтева. Нашли су и они „соломонско” решење. Формално су то „тражиле” В. Британија и Француска. Да се „Власи не сете”. Не желе да помињу наше „крње” Председништво.

АПЕЛ КИНИ ДА СПРЕЧИ ЕМБАРГО НА УВОЗ НАФТЕ

23. новембар 1991. Пекин

Разговор с председником владе НР Кине Ли Пенгом.

Једнодневна радна посета Кине уследила је на наш захтев у функцији спречавања да се у Савету безбедности ОУН изгласа ембарго на увоз нафте, што су предложиле земље ЕЗ.

Сама чињеница да је Кина, такође, одмах реаговала на нашу иницијативу за посету већ довољно говори о њеном расположењу према нашој земљи и о њеној жељи да конструктивно помогне, колико може, решавању наше ситуације.

Саговорници су били председник Државног савета Ли Пенг и његов први заменик Ву Ксуи Ђијен који се бави, углавном, међународним питањима. Тај ниво је потврда њихове оријентације и спремности да се упуштају у нашу ситуацију, да разговарају са нама и да заједнички тражимо решења.

Тамо сам боравио свега један дан. Имао сам разговоре са потпредседником два сата пре подне, онда са председником један сат и опет после подне са потпредседником за време вечере, која је била интимног карактера, још преко два сата разговора на исту тему. Дакле, имали смо пет сати разговора. Нама је дата могућност да им дамо комплетну, аутентичну информацију о ситуацији у нашој земљи, али исто тако да изнесемо јасно и одређено наша очекивања од Кине у тој ситуацији.

Они су изразили и велико пријатељство према нашој земљи, али и велику забринутост због стања у Југославији и јасан интерес да се сукоби што пре окончају, да се рат оконча и да се нађе мирно решење проблема.

Саговорници су истицали став да југословенска криза треба да се решава унутар саме Југославије, без спољњих притисака и мешања. То је њихово принципно и недвосмислено гледање. Они могу да разумеју забринутост међународне заједнице и разумеју напор да нам се помогне, али имају чврст став да су Европа и међународна заједница дужне да нам помогну у смиривању сукоба и решавању проблема, а не смеју се дозволити никакви спољњи притисци нити наметање решења. У том погледу, они сматрају да се Повеља УН и други

међународни документи морају доследно поштовати и у вези с питањем Југославије, а не да се од тога одступа.

Изнели су врло јасан став о Југославији као земљи чланици УН, лидеру покрета несврстаних итд. која је дала огроман допринос светској заједници, у читавом послератном периоду и у самом II светском рату и изразили врло јасну жељу да са своје стране учине све да Југославија као међународно правни субјекат и међународни чинилац настави да функционише и да постоји, без обзира на све проблеме које она сада моментално има.

Они прихватају да о питањима сваке земље одлучују њени народи, прихватају, ако се у Југославији споразумно одлучи, да неки народи изађу из Југославије, али то прихватају као унутрашњи споразум, при чему не доводе у питање наставак континуитета Југославије, због једне такве чињенице.

Врло су јасно изнели своје противљење санкцијама према Југославији, и то како онима које је увела Европска заједница, тако и онима које се предлажу за одлучивање у Савету безбедности, а пре свега у погледу предложеног ембарга на увоз нафте у Југославију. Они оцењују да би то представљао груби облик притиска на Југославију, да то не би решило њене проблеме, нити би довело до смиривања ситуације. То би само повећало економске муке Југославије, само би унесрећило земљу и народе, и они су одлучно против тога.

У том погледу, обећали су нам пуну подршку у Савету безбедности и, уопште, у светској организацији, у супротстављању овим санкцијама, али су нас саветовали да на исти начин, као што смо са њима контактирали, контактирамо што је могуће већи број чланица Савета безбедности. Они не би волели да остану сами и изоловани са нама против целе светске заједнице. Уверени су да неће бити изгласана та резолуција, неће бити изгласан ембарго, ако предузмемо сличне акције код других чланица Савета безбедности, као што смо предузели код њих.

Они ће, такође, са своје стране, радити на томе, код пријатељских земаља, које су чланице Савета безбедности. Верују да се група земаља у развоју, које су чланови Савета безбедности, неће распасти, да ће остати на томе јединствена, бар према њиховој процени, али, наравно, инсистирају да и ми учинимо максимум у том погледу, да ни мало на занемаримо ту своју активност и да се не ослањамо само на Кину, јер она не жели да остане сама. На моје инсистирање Ли Пенг је рекао да, ако би остала сама, Кина не би употребила вето, јер то ни до сада никада није чинила, али је био упоран у својој процени да то неће бити ни потребно, ако будемо довољно активни.

Што се тиче ангажовања мировних снага у Југославији, они су изнели своје принципијелне резерве на ангажовање мировних снага у случајевима где се не ради о споровима између суверених држава, и то принципијелно не подржавају. Али, истакли су да, уколико ми оцењујемо то неопходним, у нашој конкретной ситуаци-

ји, да ће то прихватити, као изузетак, али неће прихватити да то постане правило.

Објаснио сам наше околности и опасности од настављања рата. Ако се признају Хрватска и Словенија, што је изгледно, оне би могле да позову у помоћ стране трупе, што би могло да изазове рат великих размера. Пошто ми немамо ништа против да те републике уставним и легалним путем изађу из Југославије, нама ће трупе Уједињених нација само помоћи да се до тога мирним путем дође, а то је и погоднији начин да се лакше реши спорно питање српског народа у Хрватској.

Ли Пенг је рекао да он гаји огромне симпатије за српски народ у Хрватској, иако су они јако удаљени од наше ситуације. Они то доста прате, разумеју проблем и надају се да ће то питање бити праведно решено.

У целини гледано, можемо да оценимо да је ова посета попунила један вакуум који је постојао у непосредном дијалогу са Кином, нарочито у вези са политичком кризом у Југославији.

Овом је посетом ојачана наша позиција у свету, с обзиром на то да је Кина стални члан Савета безбедности УН, а да не говорим о њеној реалној снази, као најмноогољуднијој земљи на свету.

Чини се да Кина све више излази из периода међународне изолације, коме је била изложена протеклих неколико година, после познатих догађаја на Тјенанмену, и да је она, фактички, врло заинтересована да постане значајнији фактор у међународним односима. Наравно да јој није ни мало стало до великих конфронтација са великим, а ни са малим земљама. Колико год је њој стало да се држи чврсто принципијелних ставова и у односу на Југославију, исто тако јој је врло стало да се повећа кохезија по овом питању у међународним односима, а да се смање конфронтације.

У том погледу, треба разумети њено инсистирање да ми радимо даље на овом питању са другим земљама. Кина је убеђена да су наши аргументи толико снажни да не могу да буду одбачени ни од кога, ако разговарамо као што смо разговарали с њима.

Колико год је ова посета била значајна, толико је значајан и закључак да морамо проширити сличну активност и на друге земље, поготово чланице Савета безбедности, ако желимо да створимо одбојни фронт према опасности да се донесе одлука о нафтном ембаргу. Колико год се више приближавамо миру у Крајини и увођењу мировних снага, толико би, реално, требало да се удаљујемо од најављеног нафтног ембарга. Али, водећи рачуна с ким имамо посла, не треба да изгубимо из вида да ће они увек желети да нам држе „мач над главом” да бисмо прихватили њихова политичка решења за Југославију. Због тога је врло важно да наставимо ову активност да бисмо се бранили од политичког притиска који ће бити дуготрајан, ако не и сталан.

РЕАГОВАЊА НЕСВРСТАНИХ ЗЕМАЉА

28. и 29. новембар 1991. Венецуела, Каракас

Разговори на Самиту групе 15 несврстаних земаља.

На самиту су на нивоу шефа државе или влада учествовали Алжир, Аргентина, Индија, Индонезија, Малезија, Мексико, Перу, Сенегал, Венецуела, Зимбабве и Југославија, као и високи представници Бразила, Египта, Јамајке и Нигерије.

Задатак Групе је да се првенствено бави јачањем и конкретизовањем економске сарадње између земаља у развоју и разматрањем актуелне светске ситуације са аспекта њеног утицаја на земље у развоју, као и са циљем да се између земаља у развоју међусобно координирају напори и покрећу одговарајуће иницијативе.

На церемонијалном делу рада Самита 27. XI где су одржани -- и приступни говори, нисам учествовао, јер сам допутовао тек увече.

Другог дана рада самита, ми шефови држава, односно влада, отишли смо у место Гури, у централном делу Венецуеле. У неформалној атмосфери разговарало се о актуелној међународној ситуацији и положају земаља у развоју. Том приликом испољен је критички приступ готово свих учесника према активностима ових земаља у условима брзих и далекосежних промена у међународним односима и исказана свест да се морају ујединити снаге и спремно одговорити изазовима које доноси савремени развој међународних економских односа. Тај развој, пре свега, карактерише разградња старих модела односа и моћи и изградња новог распореда снага и утицаја у свету. Посебно је указивано на растућу опасност од нерешавања економских проблема и развоја ових и других земаља у развоју. Још једном је потврђено да од начина решавања тог питања умногоме зависи мир и просперитет света у целини.

Испољено је незадовољство функционисањем постојећих међународних институција, укључујући и Организацију уједињених нација и указано на дужност унапређења односа у свету кроз даљу кодификацију међународног права и успостављање равноправних односа и сарадње у свету. Посебно је анализиран положај земаља у развоју и питање њихове међусобне координације и сарадње у условима савремених светских трендова ка стварању регионалних економских блокова и таквих трговинских ангажмана који искључиво воде рачуна о интересима најразвијенијих земаља. Тако, на пример, три постојеће групације (САД са Канадом, ЕЗ са ЕФТОМ и Јапан), иако трговински сукобљене, тесно су међусобно повезане и у оквиру ОЕЦД координирају позиције и ставове, а према земаљама у развоју имају у основи исти наступ. С друге стране, земље у развоју, услед недовољне економске и технолошке развијености и велике зависности од развијених земаља, не успевају да развију снаге и потенцијале с којима располажу и да се тако успешно организују како би парирале растућој економској и политичкој моћи развијенијих земаља.

Такав карактер расправе послужио је као добра основа да у свом излагању посебно укажем на све већу доминацију интереса војно и економски најразвијенијих земаља света и да тај реални однос снага објективно све више потискује међународноправне норме и успостављени међународни поредак који је био заснован на равнотежи два светска блока.

Управо је губљење светске равнотеже довело и саму Југославију у огромне тешкоће, гурнувши је чак и у оружане сукобе и међунационални рат. Објаснивши генезу и узроке сукоба у Југославији истакао сам да су они добрим делом подстакнути интересима и историјским ревандикацијама централноевропских сила. Конкретно сам указао како се супротно међународном праву и важећим нормама врши снажан притисак и осуда легалних југословенских власти што се супротстављају сецесионизму и сепаратизму и беспризорно покушава да ликвидира Југославија као међународноправни субјект и независна држава, тако што би се растурила у шест независних и сукобљених субјеката с којима би било лако манипулисати. У политичком наступу према Југославији општеприхваћена категорија самоопредељења народа покушава се заменити неким новим категоријама као што је самоопредељење територија. Цео наступ према Југославији је у директној супротности са Повељом ОУН, која, пре свега, штити независност и интегритет држава. На разне начине се подстиче сецесионизам и оружана побуна и беспризорно покушава да се унутрашње административне поделе земље прогласе међународним границама. Не либи се ни од претњи од стране војне интервенције против легалне оружане силе земље, која је као и свуда у свету позвана и има задатак да штити мир и друштвени поредак и интегритет земље. Све је то праћено бесомучном пропагандом непримереном у свету, а у циљу припреме сопственог јавног мњења за таква наступања.

Позвао сам учеснике самита да се успротиве таквим деформацијама међународног поретка, јер би попуштање у случају Југославије значило, у ствари, узмицање пред насилништвом неких европских сила, које желе због сопствених интереса и историјског реваншизма за тешке поразе у два светска рата по сваку цену да растури југословенску државу и на тај начин путем нових сателитских земаља на тлу данашње Југославије да остваре свој утицај на том важном делу европског простора. Упозорио сам да, уколико би се свет помирио са овим очигледним кршењем међународног поретка, могао би запасти у потпуно нову неизвесност са трагичним последицама за будући развој светске заједнице. Позвао сам учеснике самита да се супроставе притисцима на Југославију и да се енергично успротиве економским санкцијама којима јој се прети. Посебно сам указао на трагичне последице које би по привреду и народ изазвао евентуални ембарго на увоз нафте, као и на чињеницу да се све то ради само ради тога да се Југославији наметне такво политичко решење које је у страном

интересу и које је у сукобу са виталним интересима народа који живе на тлу Југославије.

Подвукао сам да постојеће политичке уцене и притисци према Југославији представљају велику опасност да се таква пракса наметне као нови светски поредак и позвао учеснике самита да се уједине у самоодбрани од политичког насиља и самовоље великих економских и војних сила, као и да све учине како би се нови светски поредак у условима поремећене равнотеже успоставио тако да се онемогуће слична понашања.

Сви учесници самита су са великом пажњом саслушали излагање и испољили огроман интерес за догађај у Југославији, дајући неподељену подршку њеном континуитету и државности, желећи да се постојећа криза у Југославији реши што пре и на праведан и мирољубив начин.

Тај однос према Југославији, земљи оснивачу ОУН, готово свих међународних финансијских институција, оснивачу и актуелном председавајућем Покрета несврстаних земаља (ПНЗ), земљи са огромним доприносом демократизацији међународних економских и политичких односа, нарочито је дошао до изражаја у посебним билатералним разговорима које сам имао са председником Зимбабвеа Мугабеом, премијером Индије Нарасима Раом, (земљама чланицама Савета безбедности) домаћином самита Перезом, мексичким председником Салинесом и председником Индонезије Сухартом. Краће радне сусрете имао сам и са свим осталим учесницима самита.

Сви саговорници су показали изразит интерес за догађања у Југославији и за шира објашењења ситуације у којој се она нашла. Истакли су да су им биле неопходне информације из прве руке и да им је драго што им је за то пружена прилика овде у Каракасу. Сви су захтевали већу активност Југославије у објашњавању ситуације у којој се нашла и нудили своју помоћ у њеном превладавању.

У тим разговорима истицао сам да суштину кризе и узроке избијања међунационалног рата у Југославији треба тражити у насилном покушају Словеније и Хрватске да изађу из Југославије и формирају сопствене независне државе. Томе се супротставила одлучност српског народа, који заједно са хрватским живи на тлу Хрватске, да по сваку цену остане у Југославији. Избили су тешки међунационални сукоби, који су после илегалног наоружавања и формирања паравојних снага у Хрватској, прерасли у прави рат. У почетку се покушало са раздвајањем зараћених страна помоћу ЈНА, али све већим наоружавањем и несебичном помоћи од стране Немачке и других европских сила, хрватске оружане снаге објавиле су рат и самој Армији и Југославији као држави, тако да је сукоб добио драматичне и разарајуће размере.

Југословенском руководству остале су релативно сужене могућности да заустави сукобе. У тим условима одлучено је да се

позову мировне снаге УН у циљу раздвајања сукобљених страна и успостављања мирних услова за налажење трајних политичких решења.

Изнео сам чињенице које евидентно показују да је у позадини сукоба у Југославији присутан страни интерес, посебно централно-европских сила на челу са Немачком. То је и узрок многих контрадикторних и нелогичних акција предузетих од стране ЕЗ која је понудила да нам помогне, а претворила се у татора и уцењивача. Последњи такав потез је увођење економских санкција од стране ЕЗ, које нас коштају око 1,2 милијарде долара и које неће обуставити рат, већ још више отежати живот становништва и изазвати катастрофалне последице на привреду.

Објаснио сам да су предлози учињени на Хашкој конференцији о Југославији до краја оголили интерес доминирајућих европских земаља и у суштини су се свели на захтев да се Југославија растури у шест независних држава, потпуно игноришући све реалности и допринос који је наша земља у 70-годишњици свога постојања давала светском развоју.

Посебно сам се критички осврнуо на последње предлоге изнете у Савету безбедности ОУН да се према Југославији уведе трговински и нафтни ембарго и захвалио земљама чланицама Савета безбедности што су (уз друге земље) овакве предлоге одбиле. Такође, шире сам образлагао мотиве и суштину идеја Председништва СФРЈ о ангажовању мировних снага УН ради окончања оружаних сукоба и стварању могућности за проналажење трајних политичких решења.

Позвао сам све саговорнике да се енергично супротставе ликвидацији Југославије, која је својом досадашњом активношћу задужила међународну заједницу. Подвлачио сам саговорницима да су сецесију у Југославији изазвале моћне индустријске и војне силе и зато она не сме да добије међународни легалитет, већ се и у овом случају морају применити норме међународног права. Однос снага у решавању југословенске кризе мора да превлада у корист правде и права, а не интереса и силе, јер ће у супротном садашњи однос према југословенском питању постати међународна пракса и убрзо ће на ред доћи и друге земље.

Суштина наших захтева према саговорницима сводила се на то да они ни по коју цену због сепаратистичких настојања и сецесионистичких поступака појединих делова Југославије не прихвате међународну елиминацију и растурање целе земље, да не пристану на било какав трговински, финансијски или нафтни ембарго и да изразе разумевање и подршку за југословенски предлог о ангажовању мировних снага УН ради постизања мира и окончања постојећих сукоба.

Председник Зимбабвеа Роберт Мугабе је посебно подвукао да је Зимбабве, као и многе друге земље, у принципу против било какве сецесије и да је забринут што се то ипак толерише у свету. Свака

сецесија је за њега издаја која се мора кажњавати, а ако се она споља подстиче то је међународни злочин и тероризам. Америка је сама водила грађански рат због истог проблема као и Велика Британија. Тешко је наћи било какав аргумент за оправдање сецесије и настојања појединих југословенских република за признавање независности нису у складу са принципима за које се залаже Зимбабве. Међутим, Зимбабве ће подржати сваки став за који Југословени мисле да им може помоћи у заустављању сукоба и успостави мира и спреман је да се заложи за његову реализацију. Југославија као председавајући ПНЗ мора више користити његов механизам како би друге упознала са суштином својих проблема и како би јој ПНЗ што ефикасније помогао. Мугабе је изразио и личну спремност да се више ангажује на решавању проблема са којима се суочила Југославија.

Председник Индонезије Сухарто је изразио своју велику забринутост због догађаја у Југославији и посебно подвукао утицај тих догађаја на ПНЗ, а нарочито у вези са припремама наредног самита у Индонезији. Посебно је елаборирао припреме за његово одржавање, подвлачећи да ће Индонезија уложити напоре да се оне одвијају на најдемократскији начин и да ће стога правремено дистрибуирати нацрте докумената, како би све земље могле да дају свој пуни допринос. У вези с догађајима у Југославији Сухарто је изразио пуну солидарност Индонезије и истакао да су они поука за све несврстане земље. Ти догађаји најбоље потврђују темељне вредности несврстаног покрета дефинисане још у Бандунгу, а пример данашње ситуације Југославије је уствари пример флагрантног мешања у унутрашње ствари једне земље. Он је уверен да Југославија има велико искуство, да ће пронаћи најбоља решења, а нарочито је свестан тога да југословенски народи никада неће прихватити наметање туђе воље супротно њиховим интересима. Посебно је подвукао противљење Индонезије сваком сепаратизму и навео примере његовог негативног утицаја и на друге земље, конкретизујући то за Филипине и Малезију. У вези с могућим ембаргом на нафту обећао је да ће задужити индонежанске органе да се ангажују како до њега не би дошло.

Председник Мексика Салинас је са изузетном пажњом слушао моје излагање и показао велики интерес за узроке и начине решавања кризе у Југославији. Изразио је пуну солидарност и жељу да се проблеми реше што је могуће пре, обећавши да ће Мексико са своје стране учинити све што је могуће да помогне Југославији у овим драматичним тренуцима.

Председник Венецуеле Перез је у једночасовном разговору показао детаљан интерес за ситуацију у Југославији и свакој њеној републици. Посебно је истакао да се на Венецуелу, као и на многе друге латинскоамеричке земље врши снажан притисак за признање Хрватске и да је ово била добра прилика за свестраније информисање о карактеру кризе у Југославији. Рекао сам му да признање отцепљених југословенских република долази у обзир тек када то

учини Југославија, односно када отцепљене републике са њом рашчисте све међусобне обавезе.

Индијски премијер Нарасима Рао је истакао да је врло погођен због догађаја у Југославији с којом Индија деценијама има најбоље односе. Основни став Индије према тим догађајима је био и остао да се криза мора решавати мирно и да се мора очувати интегритет земље. Индија ће учинити све што је у њеној моћи да помогне и подржаће Југославију у њеним захтевима. Премијер Рао се посебно интересовао о поузданости ослоња индијских органа на мисију СФРЈ у Њујорку на шта сам му одговорио да с обзиром да њом руководи представник републике која се отцепила, добро би било да се у међусобном информисању, поред мисије у Њујорку, индијски органи ослањају и на информације добијене непосредно у Београду.

* * *

Други самит земаља Групе 15 у Каракасу био је изванредна прилика да се у садржајним разговорима и на једном месту информишу угледни државници најзначајнијих и економски најјачих земаља у развоју о карактеру југословенске кризе и начинима њеног решавања.

Угледном скупу државника пружена је аутентична информација о ситуацији у Југославији, јасно су им изнета наша очекивања од њихових земаља, а непосредно смо сазнали и њихова гледања на проблеме с којима се суочава Југославија.

Сви учесници су изразили пријатељску забринутост за ситуацију у Југославији, спремност да нам у оквиру својих могућности максимално помогну и неподељени интерес да се сукоби у Југославији што пре окончају и проблеми реше на миран начин. При томе су сви полазили од темељних принципа Повеље УН, осуђивали седесију и исказивали жељу да Југославија и даље буде значајан међународни чинилац у свету.

Изражено је принципијелно и снажно противљење санкцијама према Југославији за које су истицали да представљају груб спољни притисак и уопште су генерално осуђивали спољно мешање у унутрашње ствари Југославије. Исказано је пуно разумевање за предлоге Југославије у вези с ангажовањем мировних снага УН, изражавали наду да ће се на тај начин зауставити трагичан сукоб, као и да њихово ангажовање неће бити злоупотребљено.

Исто тако, може се оценити да је овим контактима знатно ојачана подршка Југославији да своју кризу решава на миран и принципијелан начин, без страних притисака и ултиматума и да у свему томе ове земље могу да одиграју значајну улогу.

Учешћем на самиту Групе 15 и разговорима који су том приликом вођени заокружена је међународна активност коју је Председништво СФРЈ повело ради онемогућавања изгласавања економских санкција и ембарга на увоз нафте од стране Савета безбедности ОУН и обез-

беђена принципијелна подршка најзначајнијих несврстаних и земаља у развоју решавању југословенске кризе на мирољубив начин без страних притисака и уцена, бар у овој фази развоја југословенске кризе.

ПРЕД ПРИЗНАВАЊЕ СЛОВЕНИЈЕ И ХРВАТСКЕ. ВОЈНА ТАКТИКА ПРЕМА БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

5. децембар 1991.

Разговор са Слободаном Милошевићем.

Оцењујемо ситуацију пред, врло вероватно, скоро призивање Хрватске и Словеније од стране Европске заједнице и већ учињеног позива свим републикама да се осамостале од Југославије. Процењујемо да ће ускоро уследити признање Босне и Херцеговине и Македоније, па оцењујемо и нашу позицију у тим околностима.

С Македонијом је ствар једноставна. Тамо не прете међунационални сукоби. Срби нису угрођени. Ако Македонија жели да се отцепи, треба се с њом договорити о повлачењу војске и подели војне имовине.

С Босном и Херцеговином ће бити веома тешко. Међунационални сукоби су већ почели. Муслимани и Хрвати су напустили ЈНА и формирали паравојне јединице. У ЈНА су остали практично Срби и Црногорци, али из свих српских земаља. Када Босна и Херцеговина буде међународно призната, ЈНА ће бити проглашена страном војском и захтеваће се њено повлачење, што је немогуће избећи. У тој ситуацији српско становништво у БиХ, које није створило своје паравојне јединице, остаће незаштићено и угрођено.

Слоба сматра да треба благовремено да повучемо из ЈНА у БиХ све грађане Србије и Црне Горе, а да тамо прекомандујемо из ЈНА грађане Босне и Херцеговине, како би у тренутку међународног признања избегли општи војни хаос шетањем војске из једног у други крај земље. То ће створити и могућности српском руководству у Босни и Херцеговини и да преузме команду над српским делом ЈНА, исто као што су то већ учинили муслимани и Хрвати.

Зовемо одмах Вељка Кадијевића да се прикључи разговору. Слоба му каже поједностављено, да треба да изврше размештај војске: све из БиХ у Босну и Херцеговину и обрнуто, да нам је то стратегијски и политички неопходно.

Вељко каже да то није у складу са политиком и праксом ЈНА и да би то било веома тешко прихватљиво за војно руководство, али ће погледати и учиниће што буде могао.

25. децембар 1991.

Разговор с Вељком и Слободаном. Вељко нас обавештава да је 90% војске дислоцирао у складу са разгором од 5. 12. о. г. Сада у Босни и Херцеговини има 10-15% војске која није из те Републике.

Упркос отпору и драматизацији, дислокација је благовремено и без икакве буке спроведена.

31. децембар 1991.

И последњи дан у овој години прошао је бурно. Данас смо усвојили на Председништву СФРЈ Концепт ангажовања мировних снага Уједињених нација у Југославији, који је предложио лични изасланик генералног секретара Уједињених нација Сајрус Вејнс. Његова суштина је обезбеђивање мира и прекида оружаних сукоба на кризним жариштима ангажовањем мировних снага Уједињених нација.

На изради и усаглашавању овога Концепта са наше стране учествовали су Слободан Милошевић и Вељко Кадијевић. Председништво је било „искључено” пошто га ОУН „не признаје”. Међутим, у свим критичким фазама преговора Слободан ме је обавештавао и консултовао, а такође и Вељко.

Мировна операција Уједињених нација у Југославији предвиђа се као привремен аранжман ради стварања услова за мир и безбедност потребних ради постизања свеобухватног решења југословенске кризе и она уопште не прејудицира исход преговора, односно политичко решење и будући државно-правни статус појединих територија. Мировне снаге УН би остале у Југославији све док се не постигне споразумно решење конфликта.

Подручја на којима ће бити ангажоване мировне снаге Уједињених нација третирају се као „заштићена подручја ће бити демилитаризована, што подразумева да снаге УН преузму на себе потпуну физичку заштиту становништва на тим територијама и онемогуће присуство војних или полицијских снага Републике Хрватске, односно припадника ЈНА. Ова подручја би задржала своје регионалне и локалне полицијске снаге а предато оружје, приликом демилитаризације подручја, било би ускладиштено на тој територији под заједничком контролом месних власти и снага Уједињених нација.

Концепт ангажовања мировних снага Уједињених нација искључиво се односи на прекид оружаних сукоба и успостављање мира и не задире у организацију власти на појединим територијама у односу на фактичко стање. Власт фактички остаје српском народу до коначног политичког решења (а свакако и после тога).

После седнице Председништва, седимо у кабинету Бранка Костића, он, Југослав, Сејдо, Вељко Кадијевић и ја. Да попијемо по једну и да се поздравимо пред нову годину.

Наједном, Вељко нам каже да је одлучио да поднесе оставку. Из здравствених разлога. Каже да сматрамо да је то његова коначна одлука и да ће нам иза нове године то и писмено потврдити.

Нисмо се много узбуђивали због тога. Нико није инсистирао на томе да још размисли. Питали смо га о здрављу, а он нам је одговорио да „има разних ствари” чије се лечење не може даље одлагати.

Лично сам у недоумици да ли да верујем у здравствене разлоге, иако није искључено да и њих има. Верујем да има и других разлога које не жели да помиње. Уосталом, драма кроз коју пролазимо довољан је разлог да свакога поколеба.

20. јануар 1992.

Разговор са М. Гулдингом, подсекретаром генералног секретара УН.

Обавестио сам М. Гулдинга о прихватању Венсовог плана од стране Председништва СФРЈ као и од свих релевантних субјеката у земљи.

Марак Гулдинг ме известио о својим контактима у нашој земљи, посебно о изразитом противљењу томе плану Милана Бабића, нарочито у оним елементима плана који би могли значити прејудуцирање политичких решења кризе и могућност несметаног напада хрватских снага на Крајину. Искрпно је говорио о вишесатном разговору у Книну који је завршен предлогом М. Бабића о размештају снага у одређеном појасу разграничења, што хрватска страна од почетка одбацује.

О разговорима у Загребу Гулдинг је истакао да као један од услова за почетак мировне операције Туђман захтева да се за време боравка мировних снага на целој територији Хрватске примењује хрватски Устав и закони. Већи део разговора са Туђманом односио се на рад локалне власти и полиције. Туђман је истрајавао на хрватском ставу, што је донекле ублажио предлогом да се формира тројни привремени Савет (хрватска власт, представник српског народа и УН), који би у појединим општинама деловао три месеца, након чега би се спровели избори.

Рекао сам му да је управо став да садашња власт на просторима крајина делује у време боравка снага УН био основа да се План мировне операције прихвати са наше стране и да нема ни говора да би се могло о томе уопште разговарати.

М. Гулдинг је саопштио да наредног дана путује за Њујорк где ће дати свој извештај генералном секретару. Лично сматра да би генерални секретар у свој извештај Савету безбедности требало да унесе примедбе које сада дају др Бабић и Ф. Туђман. Сам сматра да је један од услова за долазак мировних снага, прекид ватре, испуњен, али да нема прихватања плана од свих чинилаца што је веома важно. Та неприхватања се морају објаснити Савету безбедности. У разговору

М. Гулдинг је говорио о сусретима са представницима ЈНА, генералима Адићем, Младићем и Вуковићем. Истакао је да су сви изразили подршку Плану мировних операција УН.

РАЗГОВОР СА ИГЛБЕРГЕРОМ. ПОТПУНИ РАЗЛАЗ У ГЛЕДАЊИМА

27. јануар 1992. Вашингтон

Разговор са вршиоцем дужности државног секретара САД Л. Иглбергером.

Вршилац дужности државног секретара Л. Иглбергер изразио је добродошлицу и замолио да изнесем своје гледање о могућим начинима за решење политичке кризе у Југославији.

Захваљујући на пријему, пренео сам поздраве у име ПСФРЈ и Државног комитета за сарадњу са УН, а, с обзиром да сам члан ПСФРЈ из Републике Србије, пренео сам поздраве и у име Републике Србије.

Нагласио сам да ПСФРЈ инсистира на мирном и демократском решавању кризе у земљи, уз поштовање права на самоопредељење свих југословенских народа. У том контексту ПСФРЈ је Словенији и Хрватској понудило да остваре самоопредељење словеначког и хрватског народа на легалан начин, уз поштовање Устава СФРЈ. Међутим, они су то одбили тражећи растурање Југославије. Словенија и Хрватска су се определиле за насилну опцију која је довела до рата.

Непоштовање Хрватске права на самоопредељење српског народа који се определио да остане у Југославији представља кључни узрок рата у земљи.

Иако су поједине европске земље признале Словенију и Хрватску – тиме није решен проблем Срба у Хрватској, који, такође, траже остварење свог права на самоопредељење. Због тога је ПСФРЈ предложило да на просторе, на којима се одвијају сукоби, дођу снаге УН како би се успоставио мир и демократски решавали проблеми. Остваривање плана УН о распореду мировних снага је близу реализације јер је јасно испољена спремност генералног секретара УН Б. Галија и специјалног изасланика С. Венса и других за спровођење плана. Распоредивањем мировних снага УН створили би се услови за трајније одржавање мира, као неопходног услова за наставак политичких преговора о мирном и демократском решењу кризе.

Поводом одлуке Македоније да напусти Југославију истакао сам да она неће бити оспоравана. Оценио сам да напуштање Југославије представља грешку за македонски народ, јер се њихова Република суочава са нескривеним територијалним претензијама Бугарске и Албаније. Међутим, о томе треба да брине сам македонски народ, уколико остане при одлуци да се издвоји из Југославије.

Република Србија и Црна Гора изјасниле су се за заједнички живот у једној држави.

Посебно тешка и деликатна ситуација је у БиХ. У тој Републици живе три народа од којих ни један нема статус националне мањине, већ су сва три народа конститутивна. Међу њима ни један народ нема апсолутну већину и сви имају иста права у складу са Уставом БиХ. Због тога ниједан од њих не може донети одлуку на штету другог народа. Српски народ у БиХ се на референдуму одлучио да остане у Југославији и та одлука искључује могућност да БиХ напусти Југославију. Међутим, не само због формалне одлуке којом се српски народ већ изјаснио, већ и због измешаности народа у БиХ, објективно је немогуће издвојити БиХ у независну државу. Према Уставу БиХ, она је део Југославије, а Устав БиХ се не може изменити без сагласности свих конститутивних народа те Републике. Предлог арбитражне комисије ЕЗ за организовање референдума грађана у БиХ је веома опасан и провокативан и може да изазове рат, јер се иза њега скрива настојање да се српски народ прегласа. Уколико би БиХ оптирала за издвајање из Југославије, неизбежно и сигурно би избио грађански рат са тешким последицама, који би изазвао и распад те републике. Издвајање БиХ из Југославије је веома опасно и то не треба подстицати. Најоптималније решење би било да се Србија, Црна Гора и БиХ конституишу као нова демократска Југославија и да очувају њен континуитет. Остале три републике могу да изађу из Југославије под условом да се изврши претходно легално разграничење у складу са Уставом СФРЈ, и уз претходно решавање проблема Срба у Хрватској. У тим условима Југославија би прва признала независност Словенији, Хрватској и Македонији, поштујући жељу тих народа да живе у самосталним државама.

Рекао сам да су у земљи тренутно обустављени сукоби, чиме се стварају услови за долазак мировних снага УН. ПСФРЈ, као и Република Србија, прихватају наставак Конференције о Југославији у Бриселу, као место за решавање политичких проблема у земљи, али како Југославија има доста лоша искуства са ЕЗ очекује и тражи веће учешће САД у решавању југословенске кризе.

Оценио сам да је исправан став САД по питању признавања појединих југословенских република, који се везује за глобално решење кризе, за разлику од ЕЗ, која је преурањеним признавањем Словеније и Хрватске, само додатно заоштрила и искомпликовала проблеме.

Изразио сам дубоко убеђење да је рат у Југославији избио услед веома снажног утицаја Немачке, која је затим, због својих интереса, ужурбано радила на признавању Словеније и Хрватске, па је тај негативни процес потребно што пре зауставити. Признавање тих република од стране других европских земаља представља очекивану последицу немачког потеза и утицаја. Такво понашање Немачке морало би се зауставити и оно се у Југославији доживљава као груби притисак, поготово на Србију.

У ситуацији када се Југославија налази пред заустављањем рата, што ПСФРЈ енергично подржава, када се подржава мировна конференција у Бриселу, нема разлога за наставак економских санкција према Југославији. Због тога сам затражио да САД преиспитају свој став и обуставе санкције, као и да утичу на ЕЗ да их и она обустави, јер су неоправдано усмерене практично само према Републици Србији.

Нагласио сам да су демократски процеси у Србији далеко више одмакли него у Словенији и Хрватској и да свако ко жели може да дође у Србију и да се сам у то увери. Уколико је развој демократских процеса основа за третирање појединих југословенских република, онда Србија заслужује далеко бољи приступ од стране САД и Европе.

Л. Иглбергер је упитао да ли бих могао да објасним шта је неопходно да би се задовољила Република Србија у смислу обезбеђивања гаранција за положај Срба у Хрватској.

Рекао сам да Република Србија не тражи никакво задовољење, већ да треба утврдити шта траже Срби у Хрватској. Рекао сам да ће Република Србија прихватити сваку одлуку Срба у Хрватској, било да они желе да изађу из Хрватске, односно да остану у Југославији, било да желе да остану у Хрватској на бази неке аутономије и сл. Нагласио сам да Србија не подстиче никакве захтеве и не врши притисак на Србе у Хрватској. Чињеница да се М. Бабић, као лидер Срба у Крајини, није сложио са ставовима Републике Србије и ПСФРЈ најбоље показује да они нису под нашом контролом. Администрација САД очигледно није била довољно упозната са ситуацијом и погрешно је оцењивала да Србија пресудно утиче на Србе у Хрватској.

Л. Иглбергер је упитао да ли то значи да ће, уколико се Срби у Хрватској одлуче да напусте Хрватску и постану део Србије, односно оног дела који остане од Југославије, њихова позиција бити таква како сам изнео.

Одговорио сам да ће ПСФРЈ као и Република Србија, прихватити сваку одлуку Срба у Хрватској па и ону да у оквиру властите аутономије остану у Хрватској. Од нас се не може очекивати нити захтевати да оспоравамо њихову државотворност нити њихово право на самоопредељење.

Л. Иглбергер је упитао да ли то аутоматски значи да оно што је став Срба у Хрватској, или Срба у БиХ, јесте и став Србије.

Одговорио сам потврдно, наглашавајући да тиме Срби у Хрватској остварују исто право на самоопредељење као и Хрвати у Хрватској, јер је Хрватска према Уставу дефинисана као Република хрватског и српског народа.

Л. Иглбергер је упитао да ли излагање саговорника може да формулише на начин да Република Србија нема могућности да утиче на М. Бабића, а да М. Бабић има могућности да утиче на Републику Србију.

Одговорио сам да руководство Републике Србије доноси одлуке које се тичу Србије, а да М. Бабић утиче на токове који се одвијају у

Крајини. Лидери Срба у Хрватској сарађују са Републиком Србијом када треба пружити политичку, хуманитарну и другу помоћ угроженим Србима у Крајини, али не и онда када оцене да не треба да слушају ставове Републике Србије. Указујући да износим реалну оцену ситуације, рекао сам да су у руководству Србије и ПСФРЈ више пута разговарали са М. Бабићем, али да, за сада, нису успели, да га убеди да прихвати позицију ПСФРЈ и препоруке Србије. Међутим, изразио сам уверење да ће ПСФРЈ и руководство Србије успети да убеди лидере Срба у Крајини, али да за сада још увек није, и да та чињеница управо јасно говори да Срби ван Србије у свом наступу нису зависни од ставова Републике Србије, како се то мисли у САД.

Л. Иглбергер је рекао да ће М. Бабић, уколико успе да спречи размештај мировних снага УН, имати за много шта да одговара. Коментаришући моје излагање, рекао је да му се чини, с обзиром на моје констатације, да су лидери Крајине стекли претерана овлашћења и да њихово понашање измиче контроли.

Рекао је да не сматра потребним да подсети на историјат америчког става од момента избијања кризе у Југославији. Каже да се ради о огромној и тешкој трагедији за коју одговорност носе сви у Југославији. Администрација САД је од почетка истицала потребу тражења и проналажења свеобухватног решења за југословенску кризу. Изнео је задовољство што сам се и ја, „сада, када је већ касно“, сложио са ставом САД о потреби тражења свеобухватног решења. САД су се залагале за тражење решења кроз преговоре уз уздржавање од употребе силе. Администрација још увек верује да је решење могуће наћи мирним и демократским путем, иако је прилика за то можда сасвим пропуштена. Признање Словеније и Хрватске од стране ЕЗ представља грешку и преурањен потез. Међутим, ЕЗ је то већ учинила и дневно расту притисци на администрацију САД да и она то учини. Показује ми како је на целој једној страници „Вашингтон поста“ нацртана његова карикатура испод које пише да он не дозвољава признавање Словеније и Хрватске јер је корумпиран од Срба док је био ангажован на пласману аутомобила „Застава“ у САД.

Поводом захтева за већим учешћем САД у решавању југословенске кризе, Л. Иглбергер је рекао да до тога неће доћи. САД изражавају пуну подршку напорима специјалног изасланика генералног секретара УН С. Венса и УН, као и напорима Лорда Карингтона и ЕЗ. САД ће наставити да подржавају њихове акције и не виде шта би још могле да ураде. Америчке оцене, наставио је Л. Иглбергер, о одговорности актера југословенске кризе, указују да Република Србија сноси велику одговорност. То не значи да Словенија и Хрватска нису одговорне. Напротив и оне носе одговорност. Администрација је пре годину дана предочила лидерима Словеније и Хрватске шта ће се догодити уколико се одлуче за једнострано проглашење независности. Њихова аргументација се заснивала, што је донекле било оправдано, на ставу да се Србија не може наговорити на про-

мену своје позиције. Тада је дошло до трагедије и проћи ће много времена пре него што амерички народ заборави страдања у Вуковару. Нагласио је да нико у САД, укључујући и њега, не може да схвати зашто је бомбардован Дубровник. То је било потпуно непотребно. Можда бомбардовање Дубровника, о чему је писала штампа, и није обавезно тачно и веродостојно, али то је у америчком јавном мњењу прихваћено као истина. Чак су САД упућивани позиви да пошаље VI флоту у Јадран да спречи бомбардовање Дубровника. Наравно, администрација то није прихватила.

Л. Иглбергер је нагласио да не зна какав ће бити дефинитиван став САД о питању признавања појединих југословенских република. За сада је тај став такав какав је био, иако не зна докле ће бити непромењен. За САД је подела БиХ апсолутно и тотално неприхватљива. Рекао је да не жели да каже да САД узимају као озбиљне и веродостојне извештаје који говоре о могућој нагодби С. Милошевића и Ф. Туђмана око БиХ, али да свима у Хрватској и Србији жели да упути јасну поруку око става САД према БиХ. Изразио је задовољство поводом става Републике Србије у односу на одлуку Републике Македоније да се издвоји из Југославије. Сложио се са мојом констатацијом да је Македонија мала и економски слаба да би опстала као независна држава. Међутим, с обзиром да се ипак одлучно изјаснила за независност, Л. Иглбергер је поздравио став Србије да неће силом угрозити настојања Македоније. Указао је да су му саговорници из Македоније током разговора у Стејт департменту износили да су се определили за независност само зато што нису имали другог избора. Нагласио је да је примио к знању да је питање БиХ теже и деликатније.

Рекао сам му да је Србија одлучно против растурања БиХ и да је чиста лаж да постоје преговори између Србије и Хрватске око поделе БиХ. Нагласио сам да сваки покушај цепања БиХ води у рат, као и покушај њеног издвајања из Југославије без сагласности сва три уставотворна народа.

Л. Иглбергер је рекао да разуме садржај поруке у односу на БиХ, као и сву тежину и деликатност проблема. Позиција Србије и Срба у БиХ не даје алтернативу Хрватима и Муслиманима да и они нешто кажу по том питању. Проблем БиХ је најкомплицованији и најопаснији за Југославију. Тај проблем захтева више времена и дуге преговоре. Међутим, САД ће бити веома осетљиве на све активности које се односе на решавање питања БиХ.

Поводом мог захтева да САД укину економске санкције, Л. Иглбергер је рекао да оне у овој фази неће бити уклоњене већ да њихов престанак зависи од остваривања мировног плана УН и наставка политичких преговора у функцији мирног и демократског решења југословенске кризе. Подсетио је да се америчке санкције односе на све југословенске републике, за разлику од економских санкција ЕЗ које се примењују селективно, само према Србији.

Нагласио је да постоје неке земље у Европи које сматрају да је Србија у потпуности одговорна за југословенску кризу. Позиција САД је јасна и према америчком ставу одговорност лежи на свим републикама. Указао је да би волео да каже да је нека од страна у конфликтима показала рационалност. Међутим, то није истина. Администрацију САД и њега лично, с обзиром да је део свог радног века провео у Југославији, не фрустрира ништа више од онога што су Југословени сами себи урадили. САД не виде, на дужу стазу, решење које би могло улити наду. Администрацију највише брине то што нико не размишља о томе какве ће последице наступити у будућности на тим просторима, уколико нешто остане од Југославије, када се заврши рат.

О томе сада нико у Југославији, а ни многи у Европи не размишљају. Како могу економски да опстану две, три или пет република. Туризам је уништен за много година унапред. Словенија је у Југославији имала тржиште за 70% своје робе и није јасно како може сама опстати. Македонија сама не може да постоји. Такође, оценио је да и Србија, односно то што остане од Југославије, тешко може економски да опстане. Могуће је очекивати деценије сиромаштва, превирања и нестабилности на том простору. САД су то рекле недавно и представницима Хрватске који су долазили у Вашингтон. У заблуди је свако у Југославији ко мисли да ће САД дати милионе долара у виду помоћи да би се помогао опоравак од ове катастрофе. САД то неће урадити. Иако су за владу САД непосредна приоритетна питања како зауставити рат, како створити услове за распоред мировних снага УН и како обновити политичке преговоре, остаје као крупан проблем то што вас очекују године и деценије економске и политичке нестабилности на Балкану и крајње је време да неко почне унутар Југославије и о томе да размишља, каже Иглбергер.

Сложио сам се са оценом да нема економског оправдања за процес сецесије и издвајање из Југославије. Због тога се ПСФРЈ залагало за очување јединства земље. Сада је најважније зауставити рат, поставити политички дијалог и организовати живот. Изнео сам, ипак, уверење да ће они који су разбијали Југославију тражити, а можда и добити, помоћ од оних који су их на то подстицали. Рекао сам да Дубровник није бомбардован и да се ради о пропаганди без икаквог основа, осим у једном случају када су грешком испале две гранате.

Л. Иглбергер се сложио да је било снажне пропаганде, указујући да је градоначелник Дубровника боравио у Вашингтону и показивао слике на којима су се видела оштећења града.

Поновио сам да Стари град није оштећен и да није истина да је Дубровник био нападнут. Све што се у вези с тим дешавало је чиста пропаганда.

На крају разговора сам захвалио на пријему у САД, подвукавши да о неким питањима постоје различита гледишта, пре свега у односу на примену економских санкција. Изразио сам уверење да ће оствари-

вање мировног плана УН превазићи разлоге за примену санкција. ПСФРЈ је стално инсистирало на свеобухватном решењу југословенске кризе (што није сада настало као што саговорник мисли) и изражава незадовољство што и САД имају исти став. Замолио сам да САД утичу да се не подстиче отцепљење БиХ, јер би то могло да води у рат и катастрофу.

Л. Иглбергер је рекао да је разумео поруку, као и деликатност ситуације у БиХ. Администрација САД не жели да се ствари у БиХ погоршају. Указујући да износи личну реакцију, рекао је да разуме правни основ који произилази из Устава БиХ који тражи остајање БиХ у Југославији и зашто то захтевају Срби у БиХ.

Међутим, наставио је Иглбергер, то подстиче озбиљна питања, везана за положај Срба у Хрватској. Став који сам изнео да ће Београд подржати све за шта се одлуче Срби у Хрватској, укључујући и подршку Београда за њихово издвајање из Хрватске, уколико се за то одлуче, према оцени администрације, може изазвати знатне проблеме у Загребу. САД неће признати никакву промену граница која није израз споразума и слободно изражене воље. Став Београда ставља у надлежност Срба у Хрватској веома озбиљно питање, иако доношење таквих одлука може да буде пропраћено негативним последицама. О питању БиХ очигледно је да Срби желе да остваре апсолутни вето на доношење одлука и тиме спрече модификовање односа БиХ са остатком Југославије. Порука коју нам преносите о ставу Срба у БиХ оставља неизвесност око положаја друга два народа у БиХ.

Рекао сам му да вето у БиХ имају и друга два народа и да је то регулисано Уставом БиХ. Таква одлука, о изласку из Југославије, може се донети само сагласношћу сва три народа.

Л. Иглбергер је рекао да је разумео поруку, односно да у деликатној ситуацији у БиХ свако може да спречи доношење одлука. Међутим, то не значи да ће тај став бити прихватљив припадницима друга два народа.

Објаснио сам му да у том случају БиХ више не би постојала. Она може постојати само вољом сва три њена народа. Рекао сам и то да је Република Хрватска према свом ранијем Уставу била република хрватског и српског народа и да оба народа, као уставотворна имају исто право на самоопредељење, због чега то право не може припасти само Хрватима, него и Србима. Објаснио сам да у саставу Хрватске има 15 општина са већинским српским становништвом, док, у саставу Србије нема ни једне општине са већинским хрватским становништвом. Граница између Србије и Хрватске није повучена тако да би нека република сутра изашла из Југославије, већ представља административну границу. Тај став је прецизно дефинисан и Уставом Југославије који прописује потребну сагласност свих република за случај било чијег изласка. Уставом није предвиђено самоопредељење територија већ народа. Устав је грађен на југословенским реалностима и нико нема право доминације над другим. Срби у Хрватској не

зобрањују Хрватима право на самоопредељење и не стављају вето, већ траже право самоопредељења и за себе. Не може право на излазак бити јаче од права на остајање у својој држави. Америчко схватање унутрашњих граница није засновано на југословенском уставу и праву. Спољне границе Југославије се не могу изменити без сагласности свих република, а то значи да се нико не може издвојити без сагласности свих. Унутрашње границе у Југославији никада нису биле дефинисане као државне границе, па их нико са стране не може тако дефинисати без тешких последица.

Л. Иглбергер је рекао да и ја својим ставовима показујем да је југословенска криза нерешива. С обзиром на националну композицију Југославије није могуће направити разумне националне границе и услед такве аргументације која је заснована на логици екстремизма, нова мапа би изгледала као тежи случај богиња.

Администрација САД, додао је Иглбергер, не може да вам каже како да решите крупне проблеме, али је очигледно да ни једна страна у Југославији не показује жељу за компромисом. Без компромиса и добре воље нема изгледа за решење. Међутим, САД неће у одсуству споразума признати промену силом оног што сам ја описао као унутрашње границе. Што се тиче става ЕЗ и Немачке они те границе сматрају спољним државним границама. То је пример нелогичног правног основа, али и чињеница која постоји. САД имају најбоље жеље да југословенски народи пронађу решење. У тим оквирима су спремне да помогну без свог дубљег инволвирања. Сада је од критичне важности да се оствари план С. Венса о размештају мировних снага УН као и да се настави мировна конференција лорда Карингтона.

Рекао сам Иглбергеру да сам као члан ПСФРЈ и као председник Државног комитета за сарадњу са УН, као уосталом и руководство Југославије и Србије, веома задовољан акцијом и напорима С. Венса, који је демонстрирао своју озбиљност, упорност и способност и да ћемо му у његовој мисији пружати пуну подршку.

ВЕНСОВ ПЛАН И РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА

2. фебруар 1992.

Јутрос смо окончали решавање једног од најнеугоднијег проблема: руководство Републике Српске Крајине прихватило Венсов план. Та мука трајала је дуго. Било је врло тешко и драматично.

Читав посао око израде Венсовог плана у име српске стране водио је Слободан Милошевић. У свакој фази и о сваком значајнијем питању консултовао је и мене, али пре свега Милана Бабића и његове сараднике. Бабић је био све време неповерљив и одбојан и према самој идеји доласка мировних снага, а посебно према конкретном концепту предвиђеном у Венсовом плану. Он је, наиме, полазио од тога да је ЈНА дужна да заштити Србе у Крајини и да то не треба да

се препушта Уједињеним нацијама, а ако се већ жели ићи на то, онда, снаге УН треба да се распореде на граници раздвајања са Хрватском, а не унутар Крајине. Посебно је био против тога да се изврши демилитаризација Крајине и да се повуче ЈНА. Једноставно, он је веровао да је предложени Венсов план трик за предају Крајине у хрватске руке.

Слоба је одржао с Бабићем и крајинским руководством више разговора и није успео да их убеди, а Савет безбедности је одбијао да прихвати план Мировне операције док се о њему не постигне потпуна сагласност свих страна у сукобу, укључујући и крајишких Срба. Ми смо оцењивали да је тај План изузетно повољан за српску страну и да би био неопростив пропуст да се не усвоји.

После грдних мука са Миланом Бабићем, Слоба је потпуно изгубио живце и дао јавно саопштење (о коме сам ја сазнао из средстава информисања) да он прекида сваку сарадњу са садашњим крајинским руководством и да ће је наставити када Срби у Крајини изаберу ново вођство!!

Кад сам га питао зашто је то урадио, објаснио ми је да заиста мисли да се с Бабићем не може ништа урадити, јер он „слуша само себе” и не уважава никакве аргументе.

Договорили смо се да „палицу” преузем ја, да покушам да се спасе план Мировних операција.

Звао сам Бабића на разговор, да покушам да му разјасним све детаље плана и да га уверим да нема основа страховању ни подозрењу. После два сата разговора резултат је био „нула”. Он остаје на своме и не може дати сагласност на План.

Позвао сам на разговор Милана Мартића, министра унутрашњих послова Крајине. Он је изражавао слична страховања, али је пристао да се План усвоји, са логичним образложењем да нам нико не може забранити даљу борбу и ратовање ако другог излаза не би било.

Сви војни команданти са фронта, укључујући и Генералштаб, слажу се да се Мировна операција усвоји.

У ситуацији када се и војска и полиција слажу са Планом, одлучили смо се да сазовемо проширену седницу Председништва СФРЈ уз учешће представника Владе и Скупштине Крајине, затим руководства Срба из Босне и Херцеговине, војних команданата са фронта, Генералштаба, представника Србије и Црне Горе, и др. Сакупило се преко 50 одговорних људи у сали „Београд”. Читав сабор српских земаља. Покушали смо да „већином” приволимо Бабића на сагласност. Он је, додуше, довео скоро целу Владу (изузев Мартића!) и велики број председника општина, све истомишљенике.

Седница је почела са неколико сати закашњења због кашњења Милана Бабића. Било је мучно да га чека педесет људи. Када се појавио замало није дошло до тешког инцидента. Генерал Адић му је замерио толико кашњење, на шта Бабић није реаговао ни извињењем, али је зато његов министар везе Петар Шишковић рекао да је

Бабић председник Крајине и да може да касни, а ми има да га чекамо. Адић није могао да издржи такву дрскост, па је скочио „да га задави“, али су га задржали они који су му били у близини.

Седницом је руководио Бранко Костић, а ја сам дао уводно излагање. Рекао сам следеће:

„Као што је свима познато, крајем прошле године, Председништво СФРЈ је одлучило да затражи од Савета безбедности слање мировних снага у Југославију – у циљу потпомагања обуставе рата, одржавање примирја и заштите српског народа у крајинама.

То је учинило у моменту када су скоро све територије на којима живи већинско српско становништво, углавном, биле ослобођене и када смо дошли у позицију да је даље војно ангажовање са политичког становишта неприхватљиво, а с обзиром на предстојећа међународна догађања, дуготрајна одбрана нам не иде у прилог.

Према томе, тада је, за нас, било најповољније време за политичку иницијативу, како би се проблем пребацио на политички терен, у околностима када имамо ослобођену територију на којој живе Срби, и што би се тиме читав проблем пребацио на терен Уједињених нација, с обзиром на то да се Европа, у досадашњем ангажовању, понашала пристрасно.

Та иницијатива је, по нашој оцени, доживела велики политички успех. Може се рећи, са сигурношћу, да у њој данас све земље света – и Европа и Америка, све земље чланице Савета безбедности и несврстане земље и земље у развоју, виде једину наду да се заустави рат у Југославији и да се приђе политичким средствима за решавање кризе.

Овом иницијативом је и знатно поправљен међународни политички положај наше земље, чије су оружане снаге и читава наша политика, месецима, злонамерно али прилично успешно, приказивани као кривци за сукобе.

Оцењујући данашњи тренутак и актуелну проблематику у вези са реализацијом ангажовања мировних снага, требало би, о овим околностима, још увек да водимо рачуна.

Суштина концепта ангажовања мировних снага, које је предложио господин Сајрус Венс, своди се на следеће:

Прво: утврђује се територија под заштитом Уједињених нација. То је територија, на којој претежно живе Срби, а мировне снаге су ту да њих заштите. Дакле, да заштите Србе од хрватске агресије. То је суштина концепта.

Друго: врши се демилитаризација тог подручја, јер мировне снаге Уједињених нација, у принципу, нигде и никада не прихватају две војске на истој територији.

С обзиром на то да територија под заштитом Уједињених нација обухвата и територије које нису ослобођене, а на њима живи, претежно, српско становништво – демилитаризација се односи и на хрватску страну.

Треће: на територији под заштитом Уједињених нација остаје актуелна политичка власт, дакле, власт српског народа. Закони и Устав Републике Хрватске се не примењују, нити хрватске власти имају било какве ингеренције на овом подручју. Осигуравају се потпуно нормални услови за повратак свих избеглица и за нормалан живот на тим територијама.

Четврто: коначна судбина Крајине и решавање њене политичке и територијалне припадности, одлучиће се политичким средствима – према садашњем Споразуму на Европској конференцији у Брислу или на други начин. У сваком случају, до политичког решења остаје овако како је овим Планом зацртано.

Не упуштајући се у остале детаље мировног концепта, Председништво СФРЈ је – усвајајући га – оценило да он обезбеђује прекид ратовања, заштиту српског народа у крајинама од хрватске агресије, очување освојене власти на овим територијама и повратак избеглица својим кућама, као и нормалан ток живота на овом подручју.

Ми оцењујемо да је српско питање у Хрватској подигнуто на највиши могући светски политички ниво и да, на овај начин, добија шансе да буде коначно и дефинитивно праведно политички решено. Увек смо имали подозрења да друга страна, Хрватска, неће прихватити ово решење, јер оно за њу, објективно, значи признање пораза.

Понашање Хрватске било је, с једне стране, прихватање Плана, а са друге, његово стално тумачење на погрешан начин – да он значи преузимање власти у крајинама од стране Хрватске.

Наши разговори у Њујорку и долазак господина Гулдинга у Југославију су све то разјаснили на прави начин, на начин којим смо ми отпочетка тумачили овај План.

У разговорима са генералним секретаром, господином Бутросом Галијем и са господином Сајрусом Венсом, затим појединачно са свим амбасадорима земаља сталних чланица Савета безбедности и, групно с осталим амбасадорима земаља чланица Савета безбедности, свима је поновљено наше тумачење овог Плана и изложено погрешно хрватско тумачење, с чим су се они потпуно сви сложили. Због тога је упућен господин Гулдинг у Југославију – да објасни његово право значење нашим представницима у крајинама као и хрватској страни и да је упозори да је њено тумачење неприхватљиво.

Сада се може потпуно поуздано рећи да се с овим концептом не слажу Хрватска и представници Крајине, из другачијих побуда. Хрватска се не слаже да српски народ задржи власт под заштитом Уједињених нација, а представници Крајине – из разлога које су они нама више пута објаснили, о чему треба још, сада, да разговарамо, да ли треба то неслагање и даље да остане.

С политичке тачке гледишта, одбијање овог концепта за Југославију и за српски народ у крајинама било би историјска грешка – непоправљив политички потез. То је наша оцена. Сва тумачења Споразума потврђују оно што смо више пута, овде, у разним прилика-

ма говорили. Сада су отклоњена сва подозрења и све неверице у његово право значење, у наш стварни интерес да га усвојимо.

Наша је процена:

Прво: да се налазимо у пресудном тренутку коначне одлуке, која има судбински значај за све наше народе и грађане.

Друго: одбијање овог концепта би водило у рат који бисмо, у свим варијантама – према нашим стратегијским и политичким проценама – изгубили, без обзира колико би дуго трајао. Ми не можемо сами против целог света, када нам овим Планом тај свет пружа и војну и политичку заштиту – да решимо наше проблеме.

Треће: да се интереси и права српског народа у крајинама могу коначно остварити једино постизањем политичког решења, а прихватање овог концепта је најбољи пут за то. Ратовањем се то не може остварити.

Четврто: да би било политички веома погрешно преузети на себе одговорност одбијањем овог концепта, у околностима када хрватска страна има на њега суштинске примедбе. Политички је мудро изложити противника притиску светског јавног мњења и изнудити одлуку у своју корист. Свако другачије понашање је, дубоко смо уверени – бар ми овде у Председништву СФРЈ – политички неодговорно и неприхватљиво.

Овде, данас, седе најодговорнији функционери свих народа и грађана чија је судбина у питању. Ми хоћемо да проверимо свој став са свима вама и да коначно одлучимо, у сагласности са свима вама.

Данас ће бити поднет, генералном секретару Уједињених нација, Бутросу Галију, извештај господина Гулдинга из Југославије, а он ће, у понедељак, обавестити Савет безбедности.

Било би неопходно да са данашње седнице одемо усаглашени и јединствени, да с ње оде вест о нашој дефинитивној и потпуној сагласности. Због тога је Председништво СФРЈ позвало све вас, овде, да се изјасните, узимајући у обзир да су заиста разјашњене све недоумице и да нема никакве сумње у стварни, прави смисао концепта, о коме је реч, да је он, заиста, без икакве сумње, у нашем најдубљем интересу.”

Расправа је трајала два дана и две ноћи, без прекида. Ушли смо и у трећи дан. Започели смо 31. I у 10 ч. а завршили смо 2. II у 10 ч. Нисмо ни спавали. Били смо као мумије. Ја сам у једној паузи током друге ноћи заспао у фотељи неких 30–40 минута и то је било све.

Подела је била потпуна. Сви из руководства Крајине били су против, а сви из руководства Југославије, Србије и Црне Горе и Срби из БиХ били су за. Једино је Биљана Плавшић¹ била резервисана и рекла да она има разумевања за Србе из Крајине. Војска, а нарочито команданти са фронта, инсистирали су да се седница не може прекинути ни завршити без позитивне одлуке.

1) Биљана Плавшић, потпредседник Скупштине Републике Српске

У току једне од бројних пауза разговарао сам са Миланом Бабићем и рекао му да ће План за долазак мировних снага бити усвојен с њим или без њега.

Тражио ми је да му објасним како то мислим.

Објаснио сам му да је национални и државни интерес толико снажан да се од тога не може одступити и да ће он, на крају, или морати да пристане, или ће бити смењен.

Опет је питао како то мислим.

Нисам умео да му објасним, али сам у то чврсто веровао.

По истеку и другог дана и друге ноћи незапамћеног надмудривања, дали смо паузу и замолили да се крајишко руководство повуче и проконсултује, па да нам саопшти своју коначну одлуку.

Око 10 ч. дошао је само Миле Паспаљ, председник Скупштине. Рекао ми је пре уласка у салу да се Бабић није сагласио, али да ће он дати сагласност на основу мишљења већине председника општина и других, а да ће се онда вратити у Крајину и то легализовати на Скупштини Крајине. Ако се Бабић и даље буде супротстављао – смениће га.

Паспаљ је ушао у салу, тражио реч и рекао да се руководство Крајине одлучило да прихвати Мировни план. Да можемо да обавестимо ОУН.

Штета је што из ове драматичне седнице овом приликом не могу да забележим више детаља.

7. фебруар 1992.

Јуче сам од Сајруса Венса добио писмо у коме се, између осталог, каже:

„Драго ми је да вас обавестим да сам, након размене преписке са председником Туђманом, јутрос од њега примио писмо које гласи како следи:

„Како би се избегао било какав неспоразум обавештавам вас да прихватам, у потпуности и безусловно, концепт и план генералног секретара УН који дефинише услове и области где би биле размештене снаге Уједињених нација.”

Веома сам свестан напора које улажете ви и ваше колеге у Београду како би остварили сарадњу руководства у Крајини, укључујући и др Милана Бабића. Сада када смо суочени само са овом једном препреком, а увиђајући огромни значај протока времена, најусрдније апелујем на вас да остварите ту сарадњу што је пре могуће како бисмо могли постићи наш заједнички циљ.”

Данас сам му послао следећи одговор:

„Поштовани господине Венс,

Као што Вам је познато Председништво СФРЈ је добило пуну подршку од свих релевантних субјеката укључујући и овлашћене представнике Српске области Славонија, Барања и Западни Срем и Српске аутономне области Западна Славонија, да у потпуности прихватају предложени план Уједињених нација.

Што се тиче подручја Книнске крајине која обухвата 16 општина, обавештени смо од стране председника Скупштине господина Паспаља да су представници локалних власти у њих 15 (осим Книна где је господин Бабић и председник општине) у потпуности прихватили предложени план. Тај план су без икакве резерве прихватили и штабови територијалне одбране на овим подручјима што је чињеница од великог значаја. Командант полиције целог подручја, господин Милан Мартић, такође је у потпуности прихватио предложени план.

Исто тако обавештен сам да је за сутра, 8. фебруара, заказан сасанак са председницима општина са овог подручја на коме ће се, по свим уверавањима, дати пуна и безусловна подршка предложеном плану. Такође, за недељу, 9. фебруара, заказана је седница Скупштине Крајине коју сачињавају делегати из свих општина Крајине, као највишег органа власти на том подручју. Одлука те Скупштине је обавезна за све, укључујући и господина Милана Бабића.

Према томе могу да Вас уверим поштовани господине Венс да се може сматрати да је од стране српских крајина у потпуности и безусловно прихваћен предложени план Уједињених нација и да то питање не би требало више да представља препреку за доношење одлуке Савета безбедности о отпочињању операције Уједињених нација у Југославији."

Дефинитивно смо пребродили све политичке препреке и План може да почне са провођењем.

МИРОВНА ОПЕРАЦИЈА УН. ОСПОСОБЉАВАЊЕ ОРГАНА РС КРАЈИНЕ

19. фебруар 1992.

Размотрили смо на седници Државног комитета за сарадњу са ОУН ситуацију везану за примену Мирвног плана. Кључна поставка плана је да се стање власти задржава онакво какво је затечено, да се ништа даље не може мењати самоиницијативно.

Једна од главних улога мировне операције УН, како је образложио у најновијем извештају Бутрос Гали, јесте да утврди постојеће аранжмане у погледу локалне управе и очувања јавног реда и мира у свакој од општина и на нивоу регија. Све измене моћи ће се вршити само у складу с Планом С. Венса и под контролом УН. Наша је оцена да тамо влада прави хаос и да одржавање статуса кво у оваквим условима, бар на неким подручјима, имало би врло тешке последице. Није сагледано ни решено питање законодавства на подручју крајина, односно да ли се тамо примењују савезни или прописи Хрватске који су важили пре доношења новог устава Хрватске. Није донет одговарајући савезни пропис којим би се ово питање регулисало, а многи

савезни органи не остварују непосредне везе са органима крајина. Решавање ових питања је тим значајније што мировним снагама, већ на почетку њиховог рада, треба презентирати све прописе који важе у крајинама, као и организацију система власти, која постоји и остаје једина и легална до коначног мировног решења.

Посебно је актуелан проблем функционисања органа унутрашњих послова у крајинама, јер се на неким подручјима мора кренути од почетка у погледу њихове организације, избора и обуке кадра, доношења прописа. Ови органи се морају оспособити за заштиту јавног реда и мира, сузбијање свих видова криминала, за издавање пасоша, личних карата, саобраћајних дозвола итд., а све то, у већини, сада не постоји и не функционише. То подразумева и организацију посебних курсева, набавку опреме итд.

Решавање ових проблема повезано је са обезбеђивањем неопходних финансијских средстава за рад органа власти – судства, тужилаштва, службе безбедности у крајинама. Оцењено је да се мора обезбедити минимум средстава из буџета федерације, по систему дотација. У СИБ-у су с тим у вези предузете мере за привремено финансирање одређених служби у крајинама.

Комитет је усвојио следеће оперативне закључке:

– да се што пре сагледа организација власти у крајинама и обезбеде финансијска средства до нивоа који обезбеђује минимум функционисања државних органа. У томе треба посебно да се ангажују СИБ и Скупштина СФРЈ;

– да се реше основна питања законодавства у смислу извршавања савезних прописа и попуњавања правних празнина на територијама крајина. Неопходно је донети савезни акт (уредбу, закон) којим би се ова питања регулисала. Организоваће се састанци са представницима власти крајина на којима ће се разматрати нејасноће и недостаци у законодавном смислу и хитно приступити изради одговарајућих аката који би били презентирани представницима мировних снага УН;

– неопходно је што пре сагледати и уз ангажовање ССУП-а успоставити рационалну организациону шему органа унутрашњих послова у крајинама (у већим местима формирати органе за сложеније задатке, а у мањим станице милиције, повећати број припадника ових органа, нарочито у резервном саставу). ССУП треба да обезбеди потребан број инструктора за обуку кадрова и, у целини, користити своја законска овлашћења као према органима осталих република.

Практично смо дали задатак да се преко ноћи уради и усвоји целокупно локално законодавство ослоњено на устав СФРЈ и да се успостави организација локалне и крајинске власти ослоњене на савезну власт, чиме смо формално искључили Хрватску.

Сва „кодификована” документа предаће се на енглеском језику УНПРОФОР-у као „затечено стање”.

24. март 1992.

Разговор са Седриком Торнберијем, директором за цивилне послове УНПРОФОР-а и његовим сарадницима. Указао сам на проблеме који се појављују у реализацији Плана мировне операције Уједињених нација у погледу утврђивања граница зона које треба да буду под заштитом мировних снага. Изразио сам забринутост због могућности одступања од карактера и смисла мировног плана, до којих би могло доћи приликом обележавања граница појединих зона од стране претходнице УНПРОФОР-а.

Подсетио сам да је Председништво СФРЈ 31. децембра 1991. године донело одлуку о безусловном прихватању Концепције мировне операције Уједињених нација и дало гаранције да ће она бити реализована на подручју на којем оно остварује своје функције, односно територијама под контролом оружаних снага СФРЈ. О томе су обавештени Генерални секретар ОУН и други највиши функционери светске организације. Мировни план Уједињених нација прихваћен је са наше стране у уверењу да ће ангажовањем мировних снага УН престати оружани сукоби и да ће српски народ у Хрватској бити заштићен од агресије и понављања геноцида, као и да ће се тиме створити услови да се на миран начин тражи политичко решење југословенске кризе.

Подсетио сам да су поједини најодговорнији представници српског народа у крајинама изражавали озбиљне резерве и одбацивали предлоге решења из Плана о размештању мировних снага. У многим подручјима ослобођеним од хрватске власти владао је страх и забринутост српског народа да ће, према предвиђеној концепцији након демилитаризације ових простора, бити поново препуштен на милост и немилост агресивним хрватским бојовницима. Упорно су ми понављали и тврдили да до тога, према концепцији мировног плана, не може доћи, јер би то компромитовало целу мировну операцију у Југославији.

Изнео сам наше гледање, да је, уколико се документа Уједињених нација тумаче са становишта њихове суштине и циља, сасвим јасно која су подручја укључена у зоне под заштитом УН, као и то да ће њихове границе бити дефинитивно и прецизно утврђене од стране претходнице УНПРОФОР-а.

Подсетио сам да је у тачки 8. Плана наведено да ће заштићена подручја (ЗПУН) бити оне „области у којима Срби представљају већину или бројну мањину становништва и где су етничке затегнутости довеле до оружаног сукоба у недавној прошлости.“ да се у тачки 9. овог Плана, с тим у вези, набрајају општине или делови општина у којима би биле размештене мировне снаге. Затим се каже: „Пре почетка распоређивања снага Уједињених нација, претходница снага Уједињених нација, у консултацији са месним властима, би утврдила тачне границе ЗПУН-ова.“

Даље се у Извештају генералног секретара УН од 15. фебруара 1992. наводи „да ће тачне границе подручја под заштитом Уједињених

нација утврдити једна претходница снага Уједињених нација после консултација са локалним лидерима". У захтеву генералног секретара УН од 6. марта 1992. за укључивање додатне тачке у дневни ред 46. заседања Генералне скупштине УН, каже се да ће „о тачним координатама на којима ће војни посматрачи оперисати, Одлуку донети претходница УНПРОФОР-а, пошто обави консултације са локалним органима”.

Суштина проблема, који би могао настати у овом тренутку, је у томе што се фактичко стање, односно границе ослобођених подручја са већинским српским становништвом, разликују од административних граница општина набројаних у Плану, и што би се таквим неадекватним тумачењем Плана негирала његова суштина, односно основни смисао ангажовања мировних снага.

Припадници УНПРОФОР-а који су ових дана боравили на терену могли су да се увере у сву озбиљност овог проблема и забринутост српског народа и локалних органа власти у Крајини да би се многа насеља могла неоправдано наћи изван заштићених зона. Уколико би се стриктно придржавали административних граница општина које су побројане у Плану на многим подручјима би поново избили оружани сукоби, не би могла да се изврши демобилизација и демилитаризација, а и цела мировна операција би била озбиљно доведена у питање.

Посебно сам истакао да на овим просторима највећи део састава Југословенске народне армије и Територијалне одбране чине грађани из тих крајева, тако да би њихово повлачење било практично неизводљиво, јер би прерасли у добровољачке и партизанске формације ван састава ЈНА и ТО.

Због свега тога је неопходно да се границе заштићених подручја ускладе са стварном ситуацијом на терену, уз корекције на обе стране, како би се у потпуности елиминисало настајање нових сукоба.

Према нашим оценама на Сектору Исток нема већих проблема и тешкоћа у утврђивању граница заштићених зона.

На Сектору Запад, уколико се не реализују интенције Плана, остао би већи број компактних српских насеља ван зоне заштите. То се односи на нека подручја општина Подравска Слатина, Вировитица, Доњи Михаљац, Ораховица и Славонска Пожега. Са овог подручја иселио се огроман број српског становништва и једини начин да се оно врати у те крајеве јесте присуство мировних снага и гарантовање безбедности, што је иначе један од приоритетних циљева мировне операције УН. Исто тако, нема потребе да у заштитној зони остану бројна насеља са искључиво хрватским становништвом у општинама које су таксативно набројане у Плану – Пакрац, Грубишно Поље и Дарувар.

С тим у вези, подсетио сам да су представници Владе Српске области Западне Славоније у разговору са подсекретаром УН Мараком Гулдингом, 29. јануара о.г. у Београду, апеловали да се изврши корекција Предлога плана у смислу проширивања зоне на

општине или делове општина у којима је до оружаних сукоба српско становништво било у апсолутној већини. Господин Гулдинг је том приликом истакао да су у предложеном Плану подручја дефинисана само оквирно и да ће се пре распоређивања мировних снага њихови предлози веома пажљиво размотрити и прихватити.

У секторима Север и Југ, такође има један број насеља са већинским српским становништвом који, пошто се ослободио сопственим снагама, ни по коју цену неће пристати да буде под хрватском влашћу, односно ван зона под заштитом УН. То се, пре свега, односи на насеља у општинама Сисак, Карловац, Огулин, Оточац, Госпић и још нека друга, и која се сва непосредно наслањају на предвиђене зоне заштите УНПРОФОР-а посматраних у административним границама општина.

Представници Уједињених нација, такође, су упознати детаљно и са стањем и проблемима у делу Горског котара у коме живи око 8.000 људи претежно српске националности. Слична ситуација би могла настати и у другим српским енклавама у близини зона под заштитом мировних снага. Због свега тога, предложено је да се оцени потреба да се путем војних посматрача Уједињених нација обухвате и та подручја, јер ће бити врло тешко обезбеђивати потпуни мир у зонама под заштитом УНПРОФОР-а, уколико би на њиховим рубним подручјима долазило до сукоба.

Оцењујемо да су све ове изнете сугестије и предлози потпуно у духу усвојеног Мировног плана од стране Савета безбедности, и да ће се њиховим прихватањем обезбедити потпуна ефикасност и успешност спровођења целокупне операције Уједињених нација у Југославији.

Седрик Торнбери је рекао да се инструкције које имају из Њујорка увелико разликују од наших захтева и да они не могу бити узети у обзир, док се инструкције не би промениле. Упутио нас је на разговор с подсекретаром за мировне операције Маракком Гулдингом и евентуално генералним секретаром ОУН Бутросом Галијем.

Торнбери је изразио велику забринутост генералног секретара УН, и на међународној сцени, због сазнања да је у Крајини дошло до промене законодавства која подразумева и промену статуса кво на том подручју.

Очигледно је да су се Хрвати жалили.

С наше стране, пружена су уверавања да се не ради ништа „иза леђа“, да у овом прелазном периоду морају важити одређени закони и прописи како због становништва у Крајини, тако и због доласка мировних снага и да се морају попунити одређене правне празнине, ради чега се санкционише оно што већ постоји и уједначава законодавство на територији Југославије: Савезно, републичко и локално, како би могло нормално да функционише.

Представницима УНПРОФОР-а доставиће се врло брзо ⁰¹¹⁵⁸¹⁰² комплети закона (десетак), на енглеском језику, који су значајни за остваривање функције мировних снага.

Уосталом, рекао сам, примат имају одлуке Савета безбедности и споразум који ће наша земља са Уједињеним нацијама потписати, те да наши закони, уколико су с тим у супротности, неће важити.

12. април 1992.

Разговор у Женеви са Владимиром Петровским, подсекретаром УН за политичка питања, и Бутросом Галијем, генералним секретаром ОУН.

Разговори су вођени поводом озбиљних проблема насталих у вези са спровођењем Венсовог плана око утврђивања граница заштићених зона у крајинама, а посебно због започињања сукоба у Босни и Херцеговини после њеног превременог признања од међународне заједнице. Посебан аспект разговора био је оспоравање Југославији (Србији и Црној Гори) државноправног континуитета од стране сецесионистичких република.

Разговори су претходили сусрету с подсекретаром за мировне операције ОУН Мараком Гулдингом, који је заказан за сутрадан у Њујорку.

Петровског сам детаљно обавестио о узроцима и последицама погоршане ситуације у БиХ. Указао сам да су немире изазвале, пре свега, хрватске оружане формације, како би на посредан начин спречиле долазак мировних снага УН, јер им то све мање одговара. Томе је, посебно, допринело преурањено признавање независности БиХ од стране ЕЗ, јер је изазвало оружане сукобе између Срба и Муслимана. Тако данас Република БиХ, практично, више не постоји са становишта власти, контроле територија и живота у тој заједници. Сваки народ у БиХ на својем етничком простору контролише целокупан живот, а ситуација је најкомпликованија у подручјима где народи живе измешани. Због свега тога, једини начин да се ситуација смири је наставак политичких преговора три националне заједнице, јер се на војни начин проблеми у БиХ не могу решити.

Информисао сам Петровског и о току израде новог устава Југославије и мерама за обезбеђење њеног континуитета после отцепљења појединих република. Истакао сам да то оспоравају оне снаге које су подстакле сецесију и рат у Југославији ради сопствених, реваншистичких, економских и других интереса.

Посебно сам говорио о циљевима предстојећих разговора са М. Гулдингом како би се отклонио неспоразум у вези са одређивањем границе зона под заштитом УНПРОФОР-а. Истакао сам да би свако одлагање мировне операције представљало катастрофу за актуелну ситуацију у Југославији. Свако тумачење да ми тежимо неким променама договореног плана УН је злонамерно, јер све што предузимамо и разјашњавамо је само у функцији што ефикаснијег и што успешнијег његовог спровођења.

Петровски је подвукао да постоји јасан мандат Савета безбедности у погледу мировне операције УН у Југославији, да све треба учинити да она што успешније отпочне и да је прави саговорник управо М. Гулдинг који носи пуну одговорност за спровођење досадашњих препорука и одлука Савета безбедности. Уверен је да ће се у Њујорку све добро разјаснити како са њим тако и са члановима Савета безбедности. За УН то је једно од приоритетних питања, али очекују да и ЕЗ са своје стране уложи додатне напоре за налажење мирољубивог решења југословенске кризе, јер је то од посебног значаја за Европу и свет у целини. Петровски је више пута нагласио да Б. Гали интензивно прати развој у Југославији и да треба да будемо уверени да ће се и Б. Гали и он максимално ангажовати.

Код Бутроса Галија на разговору био је и Петровски који га је већ детаљно информисао о нашем разговору.

Разговор са Б. Галијем почео је његовом констатацијом да је добио детаљан извештај од Петровског са претходног разговора и информацијом да је управо разговарао са С. Венсом који је у Токију. Одлучио је да на основу одлуке Савета безбедности Венс учини нову посету Југославији, посебно БиХ и Сарајеву и покуша да смири новонасталу ситуацију, како би се наставило мирно решавање кризе у Југославији. Такође је рекао да је управо имао телефонски контакт са лордом Карингтоном и добио обавештење да ће и он покренути одређену акцију како би се утицало на смиривање погоршане ситуације која их све у УН забрињава и коју прате са великом пажњом.

Захвалио сам Б. Галију на досадашњем ангажовању у решавању југословенске кризе истакавши да смо преурањеним признавањем БиХ од стране ЕЗ и избијањем немира у тој републици запали у квалитативно нову ситуацију. Сложио сам се са Б. Галијем да долазак С. Венса и лорда Карингтона може помоћи смиривању али да смо забринути вестима да се у Савету безбедности разговара о евентуалном заустављању започете мировне акције УН у Југославији, што би била велика грешка и што би могло да доведе до још драматичнијих догађаја. Напротив, долазак мировних снага по предвиђеној динамици може имати повољан утицај и на смиривање ситуације у БиХ.

Рекао сам да смо убеђени да је ЕЗ учинила велику грешку што није подстакла даље разговоре три конститутивне националне заједнице, већ је својим признавањем БиХ погоршала ситуацију у овој републици. Међутим, и од тога морамо поћи као готове чињенице и тражити прихватљиво мировно решење.

Додао сам да је сада најбитније да мировне снаге буду што пре распоређене у предвиђене зоне, да се обезбеде континурани преговори све три националне заједнице у БиХ и изврши својеврстан притисак на сукобљене стране да на миран начин пронађу прихватљиво решење, јер се до било каквог решења кад тад мора доћи, па је боље да се то учини на миран начин.

Информисао сам Галија да су припреме у Србији и Црној Гори за реконституисање Југославије у току, ради одржавања њеног континуитета и да се може ускоро очекивати доношење новог устава Југославије. Подвукао сам да та смањена Југославија, око које је историјски настала ова која је запала у кризу, неће као ни до сада ником оспоравати да, ако жели, ствара самосталну државу, али да смо се увек залагали да се то у сваком случају чини на миран и достојанствен начин, а не применом насилне сецесије, која је изазвала рат и националне сукобе. Такође, Југославија ни једној од отцепљених република неће сметати да се нормално укључи у живот међународне заједнице. Тражи се једино да се међусобни односи, права и обавезе, настали у досадашњем заједничком вишедеценијском животу, рашчисте.

Подвукао сам да Југославија нема територијалних претензија ни према једној отцепљеној републици и да ће прихватити свако политичко решење проблема српског народа у Крајини које српски народ пронађе и прихвати заједно са хрватским. Такође, признаће се свако политичко решење до кога се на миран и демократски начин дође у равноправном дијалогу три конститутивна народа у БиХ и свака њихова одлука да БиХ буде независна држава, или да остане у Југославији, биће подржана. Гарантују се сва национална права мањина на тлу Југославије, у складу са светским стандардима. Када се ради о питању албанске националне мањине није проблем у недостатку политичких и културних права, која им се гарантују већ је у одбијању сепаратистичких покрета да та мањина учествује у друштвено-политичком животу државе у којој живи, како би остварила свој прокламовани циљ да отцели вековни део територије Србије и припоји се Албанији.

Објаснио сам Бутросу Галију да се одлуком Србије и Црне Горе да наставе живот у Југославији, обезбеђује њен нормални континуитет, јер остаје држава са преко 10 милиона становника и преко 100.000 квадратних километара, са јаким ресурсима у енергетици, пољопривреди, индустрији и саобраћају и већа од половине европских држава. Уз чињеницу да су Србија и Црна Гора унеле своју државност у досадашњу Југославију, окупљајући око себе отцепљене делове бивше Аустро-Угарске и Италије, не би се смело доводити у питање право Југославије на нормални међународни правни континуитет у међународној заједници. Требало би зато спречити настојања појединих земаља да се цела Југославија растури, а затим изврши појединачно признање новонасталих држава.

На ову констатацију Б. Гали се одмах сагласио да не може бити говора о неком поновном признавању Југославије. На том плану неће бити никаквих проблема, јер међународна пракса познаје такве случајеве као што је то био са његовом земљом када се Сирија отцепила од УАР или Бангладеш од Пакистана. Рекао сам да сам већ чуо за његову сличну изјаву, али сам, поучен досадашњим искуством и последицама нечасних намера појединих земаља, замолио да се и

светска организација у смислу Галијевих интерпретација на одговарајући начин ангажује и јавно декларише.

На крају сам обавестио Галија о циљевима разговора са М. Гулдингом у Њујорку, изражавајући уверење да ће настали неспоразуми у вези са одређивањем граница зона УНПРОФОР-а бити ефикасно отклоњен.

13. април 1992.

Разговор са Маракком Гулдингом, подсекретаром ОУН за мировне операције, у седишту ОУН у Њујорку. Са југословенске стране у разговору су учествовали и представници Српске Крајине Здравко Зечевић, председник Владе Републике Српске Крајине, Вељко Цакула, потпредседник и Стојан Шпановић, министар одбране РСК.

Пошто смо међусобно разменили информације и гледања на погоршану актуелну ситуацију у Босни и Херцеговини, прешли смо на главно питање због кога смо и дошли у Њујорк.

У вези са одређивањем граница зона под заштитом мировних снага УН изразио сам жаљење што одговарајуће решење није нађено са представницима УНПРОФОР-а који се сада налазе у Југославији. У свим досадашњим разговорима са УН, нарочито са С. Венсом, и са њим лично, увек су се подразумевале фактичке границе, а проблем је искрсао када је претходница УНПРОФОР-а почела да тумачи границе зона као некадашње административне границе општина набројаних у плану.

То је изазвало огромну узнемиреност у подручјима која су се борбом ослободила од хрватских оружаних формација и ни по коју цену неће пристати на повратак хрватских власти и добровољно разоружање како је то предвиђено мировним планом. Због тога би требало размотрити могућност да насеља у којима живи већинско хрватско становништво не буду у зонама заштите, а да се насеља на рубним подручјима зона насељена српским становништвом обавезно укључе у заштитне зоне.

Објаснио сам по секторима ситуацију на детаљној карти коју смо донели из Југославије.

Објаснио сам и да цео овај проблем износимо јер смо животно заинтересовани за пуни успех мировне операције и тај захтев за суштинско тумачење плана никако није захтев за његову промену или одустајање од њега. Ако би се тако проблем поставио он би отворио низ политичких питања која би угрозила одвијање целе операције.

М. Гулдинг је излагање започео констатацијом да сам очигледно и убедљиво показао на један врло тежак проблем, и да смо суочени са врло тешким проблемом и на сопствено питање да ли смо били свесни тежине проблема када смо план правили, одмах одговорио да очигледно нисмо били свесни.

Затим је подсетио на историјат доношења Плана истакавши да је дефинисање подручја под заштитом УН извршено први пут 24. новем-

бра 1991. године у Женеви на састанку између Венса, Кадијевића, Милошевића и Туђмана. Тада је начелно коментарисан списак општина као зоне које треба да се нађу под заштитом УН. Касније су дошле неке усмене и писмене примедбе и тај списак је ревидиран. На основу тако ревидираног списка додати су изрази као „одређена сила источно од Винковаца, подручја источно од Новске и западно од Градишта, нова општина Слуњ и слично, тако да је коначна формулација дефинитивно усвојена као Анекс III одговарајуће резолуције Савета безбедности.”

Тачно је, каже Гулдинг, да је у ставу 9. Плана додато да ће прецизне границе зона утврдити претходница УНПРОФОР-а у консултацији са локалним лидерима. Да је у крајинама случај као у Источном сектору ствар би се лако могла поправити. Међутим, формулишући ову одредбу плана ми смо на основу савета војних саветника у Секретаријату УН подразумевали само мања прилагођавања линија на терену, а не укључивање делова или целих општина.

Објективно гледано сада смо суочени са позицијом да се изазову могуће негативне последице ако би се остало само на наведеним општинама у Плану. Такође, суочени смо и са чињеницом да хрватске власти неће прихватити никакво одступање од наведених општина у Плану. Они се чак буне што уопште о овим питањима разговарамо и истичу да се поново разговара о нечему што је већ решено. Лично верује да је готово немогуће померити ставове Хрватске у том погледу.

Остаје нам да нађемо неки други пут како би се спречило да се нешто не деси у тим селима што би угрозило становништво или остваривање Плана.

Међутим, пре тога жели да укаже на још један фактор који је у међувремену искомпликовао остваривање Плана, а то су промене на самом терену у војном погледу од времена када је План формулисан. ЈНА је тада била много даље од линија које сада заузима, нарочито у сектору Југ где је ставила под своју контролу многа села према Задру која раније није држала.

И у вези са подручјем, као што је Горски котар, треба размислити о обезбеђивању међународног присуства да би се надгледало остваривање људских права српског народа и спречило њихово повређивање. Можда се може размислити и о цивилним посматрачима УН који би надгледали остваривање људских права као у Салвадору (посебно екипе стручњака и правника који своје функције остварују у сарадњи са Владом).

Хрватска власт тврди да српски народ нема чега да се плаши, али и он зна да српски народ тим тврдњама не верује, као што зна и да има озбиљних разлога за то неверовање.

М. Гулдинг је рекао да је за свако решење потребно добити сагласност друге стране, али и сагласност Савета безбедности.

Одговорио сам да ми не сматрамо да тражимо промену плана, јер смо свесни да би то изазвало велике политичке проблеме. Линија фронта је уистину заустављена на граници српских насеља и

то је критична тачка од које морамо поћи у тражењу решења. Мора се поћи од фактичког стања да је у местима о којима се говори српски народ наоружан, да има ефективну власт и никога на свету не би послушао, предао оружје и пристао да живи под хрватском влашћу.

Једини рационални приступ је да се зоне у којима наоружани српски народ има ефективну власт ставе под заштиту УНПРОФОР-а. Могу се претпоставити све тешкоће са хрватским властима и у Савету безбедности, али најтрагичније би било да сутра немамо мир и да смо све до сада узалудно радили. Нико у Југославији није у стању да прихвати другачије тумачење Плана. Друге територије, као што су оне око Дубровника и слично, нису спорне и повлачење ЈНА на њима ће се обавити у складу са Планом. Могуће је проблем решити и давањем одговарајућих територијалних компензација у оквиру предвиђених заштитних зона, тако да се зона заштите у основи много не повећа.

На ово је М. Гулдинг додао да је све могуће решити, осим да се територије зона повећају, јер о томе није уопште могуће водити дијалог у Загребу. У међувремену је разговарао и са С. Венсом кога је детаљно обавестио о преподневним разговорима. И сам С. Венс је изненађен да постоји такав неспоразум. За њега је увек било сасвим јасно да се последња реченица о одређивању тачних граница заштитних зона односи само на мање делове.

После много пауза и размишљања Гулдинг је закључио:

Једино је рационално решење проблема тражити у оквиру постојећег плана и у тражењу начина да се заштите Срби у подручјима где их сада штити ЈНА, када пређу у надлежност Хрватске. То је и кључно питање, јер ће они и остати да живе у Хрватској, односно перспектива заједничког живљења је неминовна и у будућности. Због тога се поново враћа на предлоге које је дао да се изнађе ефикасан међународни механизам који ће уверити Србе да неће бити масакрирани када се ЈНА повуче.

Одговорио сам да то није решење, јер Срби не прихватају хрватску власт због поступка те власти према њима, како у историји тако и данас. Због тога, ако је ико крив за настало стање криве су хрватске власти, које данас имају исти однос према Србима као и за време II светског рата.

Слаже се да је то сада реалан проблем који може да доведе у опасност целу операцију, односно да представља претњу целој операцији. Спреман је да уложи нови напор са другом страном да се утврди начин на који би се успоставила власт у спорним подручјима. Полазиште налази у чињеници да, ако Туђман жели да поврати власт на овим територијама, мора претходно да докаже да Срби могу безбедно да живе у Хрватској. У интересу Хрватске је да се не врши прогон Срба и да то међународна јавност потврди.

У том смислу спреман је да предложи одговарајуће препоруке генералном секретару како би се зауставило страдање Срба на тим подручјима.

Апелује да се не прецењује оно о чему се може разговарати у Загребу. Они, иначе, виде план као неправедан, јер им узима 30 одсто територије. Туђман је на план пристао тек после жестоког убеђивања и верује да се никад неће сложити са повећањем зона под заштитом УНПРОФОР-а.

Предлаже да се до сутра, 14. априла, још једном о свему размисли и покуша онда да нађе прихватљив договор да се проблем реши.

У наставку разговора М. Гулдинг је рекао да је много размишљао, али да, на жалост, нема нових идеја и да нема смисла да понавља оно што је већ изнео. Свестан је да се мора брзо радити, јер за месец дана УНПРОФОР преузима функције. Моли да се његове идеје свестрано размотре у Београду и, уколико се слажемо, он би био спреман да поново дође у Београд и Загреб.

Мој предлог је, на крају, био да треба јасно закључити да смисао решавања насталог проблема није у захтеву за проширивањем заштитних зона већ у њиховом адекватном одређивању сходно реалној ситуацији, чиме се решава потпуни успех договореног Плана. Не би требало водити нове расправе већ поћи од тога да оспоравање фактичке ситуације може лако да прерасте у оспоравање саме операције.

УН треба да наступе тако да је приступ који смо предложили логично спровођење плана и да нема говора о неким битним променама.

Гулдинг још једном жели да нагласи да по њему нема решења проблема, иако зна да је после свега то тешко прихватити, нема праве будућности, ако се не помиримо са реалношћу да ће делови српског народа морати да живе под хрватском влашћу, а хрватског под српском. Ако то није могуће, једини излаз је у масовној размени становништва, а то је изузетно компликован проблем.

Истакао сам да има више врло значајних питања за будуће односе српског и хрватског народа, али да је сада најважније да пронађемо практична решења за успех мировне операције и успостављање мира.

М. Гулдинг се сложио да сврха целе операције није у решавању глобалног проблема, већ у обезбеђивању услова да они почну да се решавају. Међутим, жели да постави једно тешко питање, а то је, шта ће се догодити ако се не пронађу услови да се проблем технички реши. Одговорио сам да се бојим да ће се рат наставити.

На то је М. Гулдинг реаговао да ће управо због тога бити што је могуће више флексибилнији.

Наново сам инсистирао да је сада најприхватљивије да се проблем сведе на техничко питање како се не би отварала поновна расправа у самом плану.

М. Гулдинг је истакао да је прихваћена оцена да је дошло до непоразума, али да не треба да потценимо тешкоће које је он изазвао.

БУТРОС ГАЛИ О КОНТИНУИТЕТУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

30. април 1992.

Разговор са руководством Срба из Босне и Херцеговине. Бранко Костић, Слободан, Момир Булатовић, генерал Милан Панић¹⁾, Карацић, Крајишник²⁾, Кољевић³⁾ и ја.

Савет безбедности признао је Босну и Херцеговину. Тамо су се разбуктали међунационални сукоби. Од нас се захтева да повучемо ЈНА из Босне и Херцеговине. Слободан и ја смо то и очекивали и предвидели. Не можемо да доведемо ЈНА у позицију да је прогласе страном или агресорском војском, што неки једва чекају.

Повлачење 10–15% преосталих грађана СРЈ из ЈНА у БиХ представља свега око 10.000 људи и то није ни технички ни саобраћајни проблем. Проблем је што је Бранко Костић недавно неопрезно изјавио да он, као потпредседник Председништва СФРЈ, никада неће потписати наређење о повлачењу ЈНА из Босне и Херцеговине, а такође, што је Милан Панић изјавио да се војска из Босне и Херцеговине неће повући за 5 до 7 година, иако је то република међународно призната као независна држава. Јавност је то врло озбиљно примила, а они обојица уопште нису озбиљно размишљали кад су такве изјаве давали. Како ми можемо на силу држати своју армију у некој другој независној држави мимо њене воље, а да она не буде проглашена непожељном?

Независно од изјава Костића и Панића разговарамо о неопходности да се преостали део војника – грађана СРЈ повуче из БиХ. И без њих у тој републици остаје око 90.000 војника ЈНА, углавном српске националности, над којима може преузети политичко руковођење српско руководство из БиХ.

Карацић се слаже. Крајишник поставља серију питања: како ће се та војска финансирати, ко ће им давати плате, ко ће им обезбеђивати пензије итд., што све као проблем постоји, али није опредељујуће за наш разговор.

Доста смо се натезали око рока за повлачење и на крају се споразумели да се оно оствари за 15 дана.

Пошто се морају повући и генерали који нису пореклом из БиХ, договорено је да се на место генерала Вуковића постави генерал Младић.

За нас је ова операција била исувише значајна, а за Србе у БиХ, верујем, још значајнија. Добили су своју војску.

7. мај 1992.

Разговор у Београду са Мараком Гулдингом, подсекретаром ОУН за мировне операције.

1) Милан Панић, генерал, начелник Генералштаба ЈНА

2) Момир Крајишник, председник Скупштине Републике Српске

3) Никола Кољевић, потпредседник Скупштине Републике Српске

Присутствовали су генерал Сатиш Намбијар, командант УНПРО-ФОР-а, и Седрик Торнбери, директор цивилних послова.

Предложио сам да оквир разговора буду нека питања остваривања мировне операције УН (утврђивање прецизних граница заштитених зона и усаглашавање Нацрта Споразума о статусу мировних снага) и актуелна ситуација у БиХ, с посебним освртом на положај ЈНА. Саглашавајући се с овим предлогом М. Гулдинг је сугерисао да се најпре изврши размена мишљења о стању у БиХ.

Износећи утиске о ситуацији у БиХ М. Гулдинг је рекао да није био свестан колика је разарања претрпело Сарајево, у коме је, фактички, заустављен нормалан живот. Напад на војну колону назвао је ужасним инцидентом. То је, како је нагласио, казао и А. Изетбеговићу, упозоравајући га да ће такво понашање ТО БиХ учинити немогућим преговоре. На ширем фронту, охрабрен је сазнањем да су представници три националне заједнице вољни да наставе разговоре које води Кутиљеро¹⁾. Додао је да је А. Изетбеговић изразио спремност да разговара о мапама (кантонизације), што представници друга два народа сматрају суштинским кораком за наставак преговора у Лисабону. Пренео је жељу Кутиљера да сазове конференцију о БиХ и да је „држи уз себе” док се не постигне споразум.

Ангажовање посматрача УН или ЕЗ у БиХ М. Гулдинг је условио напретком у разговорима које води изасланик лорда Карингтона у Сарајево, затим у договору о повлачењу свих снага које су дошле изван БиХ и аранжману око будућности ЈНА. Међународни посматрачи би помогли спровођење договора, уколико до њега дође. Додао је да су све три стране заинтересоване за идеју војног присуства у праћењу стварања и заштите интерних граница у БиХ.

Упозорио сам на суштинске узроке сукоба у БиХ, указујући посебно на кривицу Европе која није хтела да прихвати вишенационалну реалност ове републике и неопходност обезбеђења равноправности народа. Нагласио сам да се до политичког решења може доћи једино споразумом трију народа и да не може бити суверености и независности Републике против воље једног народа. Указао сам да по Уставу СР Југославије ми не можемо сносити одговорност за оно што се дешава у БиХ, нити одлучивати о војним питањима и о томе како ће се тамо армија трансформисати, изузев донете одлуке о повлачењу из БиХ припадника ЈНА који су грађани СРЈ. Уколико не би дошло до споразума између три народа, није искључено да команду над српским делом армије преузме руководство Српске републике БиХ.

Саглашавајући се у оцени да се ратом не може у БиХ ништа решити, М. Гулдинг је нагласио да се аранжмани око армије морају радити врло пажљиво, јер „уколико 80% ЈНА пређе код др Караџића, то ће имати врло негативан утицај на проналажење политичког решења”. Ако сада, каже М. Гулдинг, савезни органи „дигну руке” од

1) Жозе Кутиљеро, амбасадор, специјални изасланик ЕЗ

ЈНА у БиХ и ако кажу да их се решења не тичу, то би само повећало опасности од ширења сукоба. У овом прелазном периоду, сматра он, ЈНА под командом генерала Адића била је и може бити фактор стабилности. Предложио је да о трансформацији ЈНА треба да разговарају све три политичке структуре у БиХ, на што сам упозорио да је Председништво СФРЈ то управо и покушавало, али без резултата.

У вези са одређивањем граница заштићених зона М. Гулдинг је рекао да од последњих разговора са мном у Њујорку није остварен напредак у погледу удовољавања нашим захтевима. Он је сву документацију коју смо му доставили (Меморандум о границама, податке о референдумима о територијалној организацији општина, мапе, и др.), предочио др Милану Рамљаку, председнику Комитета Хрватске за сарадњу са УН, са којим је у Њујорку о овим питањима водио дуге разговоре. Гулдинг каже да схвата реалан проблем да српски народ из насеља која су била под заштитом ЈНА, а не улазе у заштитну зону, неће да прихвати хрватску власт. Али, додаје, руководство у Загребу неће прихвати било какве промене подручја под заштитом УН, која су назначена у Венсовом плану, изузев минималних прилагођавања (тактичко-техничких).

Гулдинг је даље изнео да му је др Рамљак рекао да су хрватске власти осудиле референдуме српског народа и неће их никада верификовати, али да српски живаљ на подручјима која ће остати изван заштитне зоне неће бити ни у каквој опасности. Гулдинг му је, наводно, сугерисао да би посматрачи УН који ће пратити повлачење ЈНА могли остати на незаштићеним подручјима, а могло би се обезбедити и повећано присуство посматрача ЕЗ ради праћења успостављања хрватске власти и поступања са српским становништвом. Рамљак је одбио могућност присуства посматрача и цивилних полицајаца УН, али није искључио могућност да то прихвате хрватске власти.

Рекао сам да се тешко назире излаз из ове ситуације и да се мора разговарати са Владом РС Крајине и њеним представницима. Спремни смо да, уз сагласност српског народа у Крајини, прихватимо свако решење које обезбеђује његову заштиту, али је јасно да се, уколико се не прихвати фактичко стање, доводи у питање мировна операција. Једињене нације би требало да прихвате стање у погледу граница и власти које су мировне снаге затекле на терену.

М. Гулдинг је нагласио да су савезна влада и Државни комитет прихватили Венсов план и да сада напуштају преузете обавезе. Представници и лидери Крајине нису били страна у споразуму.

Ја му кажем да ми остајемо при преузетим обавезама, али се битно разликујемо у тумачењу Плана и односу према чињеничном стању, односно стварним границама општина успостављених пре више од годину дана. Гулдинг је додао да се нико од преговарача у новембру прошле године није противио томе како су границе биле нацртане на мапи.

Поново му наглашавам да ће, уколико се не прихвати наш захтев у погледу утврђивања граница, бити практично немогуће извршити

демилитаризацију Крајине – војска се неће повући, а ТО и народ се неће разоружати. На ово је Гулдинг оштро реаговао тражећи да се са тог подручја повуче цео састав ЈНА, укључујући и припаднике из Крајине а да се оружје преда УНПРОФОР-у на чување у прелазном периоду. Ако би се, по Гулдингу, мировне снаге распоредиле и на подручја која нису предвиђена Планом, за Хрвате би оне представљале окупаторску војску.

Резимирајући оно што је до тада говорио, М. Гулдинг је изнео пет могућих решења за излаз из ове ситуације:

– Прво: да се мировне снаге распореде до линије сукоба, што генерални секретар УН не би прихватио без сагласности Савета безбедности који је прихватио Венсов план;

– Друго: да се изврши минимално прилагођавање граница, што би имало за последицу неизвршавање демилитаризације, односно спровођење Плана;

– Треће: да генерални секретар обавести Савет безбедности да се дошло до „мртве тачке” и да је немогуће спровести мировни план;

– Четврто: да се наставе разговори и са хрватским властима, а да се српско становништво у незаштићеним зонама убеди да прихвати хрватску власт. Ова опција је, по Гулдингу, најмање лоша;

– Пето: да се поново отпочну преговори о границама и мапама, што би створило велике тешкоће.

Указујући на страдања српског народа у Крајини, посебно у западној Славонији, наново сам истакао да би била илузија убеђивати га да пристане на хрватску власт. План се мора применити у интересу мира и решавања југословенске кризе, али га треба тумачити на начин који омогућава његово спровођење, без штета по било коју страну. На примедбу, да би се „проширивањем граница” и нека хрватска насеља нашла у заштићеној зони, рекао сам да се та насеља на рубним подручјима могу искључити из заштићене зоне. Предложио сам да генерални секретар обавести Савет безбедности да се План спроводи, али да има одступања у распоређивању мировних снага, на што је Гулдинг приметио да би пријатељи хрватске владе („која није баш јака”) тражили образложење за овакво поступање.

М. Гулдинг је предложио да понудимо нека радикалнија решења, у смислу компензација, односно замене територија, што би он као своју идеју саопштио хрватској страни.

На то сам рекао да сва ослобођена српска насеља треба да уђу у заштитну зону, а да се територија која се повећава у односу на првобитни план компензира на другој страни – искључивањем одређених хрватских насеља на рубним подручјима из ове зоне. Одређене компензације могле би се дати на сектору „Југ” и у Западној Славонији. На тим просторима морала би се обезбедити одговарајућа заштита српског становништва од стране УН. Запостављање регије западне Славоније било би равно издаји. Уопште се не може размишљати о

томе да се цела западна Славонија изузме из заштићене зоне. Можда је могуће тражити потпуно нови прилаз решавању проблема овог подручја.

Подсекретар УН рекао је да ће све ове идеје изнети у предстојећем сусрету са хрватским челницима и да ће им предложити проширивање заштићених подручја на северу и југу (конкретно је помињао општине Шибеник и Дрниш) на рачун извесног смањивања таквих подручја у сектору „Запад”. Сматра, ипак, да прави начин решавања овог проблема није проширивање граница, него у успостављању режима поштовања људских права, те да се нека од ових питања морају решавати на „Карингтоновој конференцији”.

3. М. Гулдинг је поставио питање наоружања наше полиције у Крајини, истичући да људство из ЈНА, са опремом и наоружањем, прелази у полицију. Има информација да је ЈНА уступила полицији и оклопне транспортере са митраљезима, то треба размонтирати, јер је предвиђено да полиција буде наоружана само лаким наоружањем.

Објаснио сам да се наша полиција наоружава ради заштите територије, а не против мировних снага. Ми ћемо се придржавати споразума и пренећемо ово упозорење да полиција треба да има само оно оружје које јој припада.

ОСТАВКА НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБА ЈНА

8. мај 1992.

Донета је одлука о прихватању оставке начелника Генералштаба оружаних снага Југославије генерала Благоја Ацића, о постављању на то место генерала Животе Панића и о разрешењу дужности команданта Друге армијске области генерала Милутина Кукањца.

Доста смо се спорили око одговорности Милутина Кукањца, што је дозволио да цела команда Друге војне области упадне у замку муслимана усред Сарајева, где је изгинуло више људи и где је војска доживела потпуни фијаско. Чланови Председништва били су једнодушни у оцени да се ради о грешки у процени Команде и у слабом обезбеђењу, али и о грешкама које су томе претходиле, као што је потпуно неопрезно предуго задржавање и Команде и војних школа усред Сарајева, које је било легло муслиманске сепаратистичке побуне. Сматрали смо да је нормално да Кукањац због тога буде смењен.

Ацић се томе енергично супротстављао. Рекао је да је он лично одобравао сваки потез Кукањца и да ће, уколико останемо на свом ставу, поднети оставку, јер је онда и он одговоран, мада се с нашом оценом не слаже.

Ствар се завршила усвајањем његове оставке и смењивањем Кукањца.

Истовремено, 8. маја 1992. године, донета је одлука о престанку војне службе и одласку у пензију следећим генералима и адмиралима:

генерал-пуковницима: Животи Аврамовићу, Андрији Рапети, др Николи Чубри, Славољубу Ђокићу, Душану Узелцу и адмиралу Милу Кандићу;

генерал-потпуковницима: Милану Ружиновском, Живану Мирче-тићу, Марку Неговановићу, Бранку Станковићу, Тихомиру Грујићу, Шпири Никовићу, Драгутину Ђуричковићу и вице-адмиралу Мио-драгу Јокићу;

генерал-мајорима: Александру Васиљевићу, Јовану Павлову, Си-меуну Туманову, Мати Пехару, Душану Мерзелу, Рајку Лапчићу, Душану Котуровићу, Слободану Микићу, Милану Пујићу, др Брани-славу Поповићу, Радовану Ђурићу, Јовану Шупићу, Милану Аксенти-јевићу, Сави Јанковићу, Зорану Костовском, Ратку Милићевићу, Драгоју Васовићу, Анти Каранужићу, Браниславу Кузмановићу, Ми-лошу Барошу, Војиславу Ђурђевићу, Мухарему Фетахагићу, Мирку Николовском и Јовану Поповићу.

Укупно њих 38.

Недавно смо, крајем 1991. године, донели сличну одлуку за сличан број генерала и адмирала, али је тада извршена пажљива анали-за и постигнута потпуна сагласност са војним руководством. Овога пута то није био случај.

Морам да забележим „технологију” која је претходила доношењу одлуке.

Као и код одлуке донете крајем прошле године, Бранко Костић је стално правио неке спискове за смену и настојао, у бројним нефор-малним контактима чланова Председништва, да их најављује и приб-авља сагласности. Крајем прошле године његов подужи списак узео је под лупу Кадијевић, кориговао га колико је било могуће и лично се сагласио. Сада, међутим, тога није било. Бранко је неколико пута покушавао да прибави моју сагласност за смену генерала, а ја, пошто сам био веома заузет а недовољно информисан о тим људима, рекао сам му да не могу да се сложим овако на „бланко”. Пошто морам да путујем у иностранство, ако му се жури, нека консултује Слободана Милошевића, ја ћу прихватити оно што Милошевић прихвати.

Кад сам се вратио са пута одлука је била потписана и објављена. Зове ме Слоба Милошевић и пита када смо и зашто сменили генерала Марка Неговановића, који је министар Народне одбране у српској влади. Бранко Костић уопште није поступио по договору, није кон-султовао Милошевића и донео је одлуку са три члана Председништва (он, Југослав Костић и Сејдо Бајрамовић). Ови нису имали појма о мом разговору са Б. Костићем, веровали су да он то не може да ради без споразума са мном и Слободаном.

Одлука је формално законита, али је обичан безобразлук са Бранкове стране да тако поступа. Слободан и ја смо се уздржали од јавног реаговања, а Марко Неговановић је остао министар у влади Србије, као цивил (пензионисани генерал).

Ову хајку на генерала Бранко Костић је започео под утицајем Недељка Бошковића, пензионисаног пуковника војне обавештајне службе, који му се наметнуо да га реактивира, да га унапреди у генерала и да га постави за начелника војне обавештајне службе. Са тог положаја почео је да се реваншистички понаша према војним кадровима. Има наравно, и оних које је требало сменити, али све што се дешавало и како се дешавало није било нормално. Бар по мом мишљењу.

11. мај 1992.

Разговор са генералом Сатишом Намбијаром, командантом УНПРОФОР-а.

Разговору у Београду присуствовао је и Седрик Торнбери, директор цивилних послова.

Генерал Сатиш Намбијар затражио је разговор по налогу Марака Гулдинга да би ми пренео исход његовог разговора са хрватском страном у Загребу, 9. маја о.г. Наиме, М. Гулдинг је, на основу разговора са мношвом од 7. маја, изнео хрватском руководству наше ставове у погледу одређивања граница зона које треба да буду под заштитом мировних снага УН, као и одређене своје предлоге за решења овог проблема о којима је говорио у Београду.

С. Намбијар је пренео поруку М. Гулдинга да, након разговора у Загребу, произлази да нису прихватљиве било какве модификације граница заштићених зона. Хрватска страна инсистира да заштићена подручја могу бити само оне општине које су наведене у Венсовом плану (по њиховом тумачењу општинских граница) и не прихвата било какве корекције, проширивање зона, компензације, односно замену одређених подручја. Дала је сагласност на предлог представника УН да се на подручјима која се налазе између заштићених зона и линије разграничења (додира) разместе посматрачи ЕЗ, или посматрачи УН, евентуално цивилна полиција УН.

М. Гулдинг, по речима С. Намбијара, припрема детаљан извештај за генералног секретара УН у коме ће изнети ставове обе стране и своје ставове и закључке. Генералу Намбијару је дао налог да настави са операцијом у складу са границама зона утврђеним у анексу III Венсовог плана, а да од наше стране затражи да српском становништву у угроженим подручјима пружи уверавања да ће, уз посматраче УН, ЕЗ и евентуално присуство полиције УН, имати довољну меру безбедности.

Изразио сам велику забринутост оваквим исходом разговора у Загребу и Гулдинговим закључком, оцењујући да предстоје веома

тешки дани у спровођењу мировне операције. Ово ће имати катастрофалне последице на расположење народа и на спровођење мировног плана. Биће великих отпора повлачењу ЈНА из угрожених подручја, а неће се вероватно поштовати ни наредба Врховне команде о демилитаризацији ових подручја. Право решење је било у томе да УН дају званично тумачење граница заштићених зона на основу фактичког стања и етничких карактеристика одређених подручја. Нагласио сам да ће и у овим условима СР Југославија и Председништво учинити све да се операција изведе на најбољи начин и да се сарадњом са УН обезбеде мир и заштита угрожених подручја. У вези са посматрачима, указано је да је за нас много прихватљивије да то буду представници УН, пошто у посматраче ЕЗ немамо поверења.

Рекао сам јасно да у оваквим условима српски народ неће пристасти на разоружавање, а присиљавање на то од стране хрватских власти неминовно ће довести до даљих крвопролића и ратних сукоба који се може проширити на цео простор сектора „Север” и „Југ”. Повлачење ЈНА у овим околностима нема битнијег значаја.

С. Намбијар је истакао да у потпуности разуме наше ставове, проблеме и тешкоће, као и расположење народа. Додао је да М. Гулдинг и он улажу и даље ће улагати велике напоре како би се удовољило неким нашим захтевима у погледу одређивања граница заштићених зона. Није се, вели, могло ићи на корекције граница без сагласности Хрватске, која и у Савету безбедности има јаке лобије и он то не би прихватио. Он ће наше ставове „и осећања” пренети М. Гулдингу и Генералном секретару УН.

Закључио сам да ће наше одлуке и мере зависити од тога шта ће закључити Савет безбедности, али и да су наше могућности веома ограничене. Генералу Намбијару сам препоручио да реализује план у складу с добијеним инструкцијама уз настојања да се спрече оружани конфликти у Крајини.

КОНФУЗИЈА У ПОКРЕТУ НЕСВРСТАНИХ И РАЗЈАШЊАВАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ СИТУАЦИЈЕ

14. мај 1992. Бали, Индонезија

Овде се јуче и данас одржава Министарски састанак координационог бироа несврстаних земаља, у функцији припреме X самита. Југославија је председавајући између два самита, али је услед унутрашњих тешкоћа препустила Индонезији, будућем председавајућем, да руководи овим састанком. Нашу владу формално заступа Бранко Луковац, помоћник савезног секретара за иностране послове, а ја сам дошао као специјални изасланик Председништва СФРЈ и имам третман шефа државе. Циљ мога доласка овамо био је да обавим што је могуће више разговора са појединим министрима инос-

траних послова, а њих је овде из преко 110 несврстаних земаља. Наравно, да разговарам и са домаћином председником Индонезије Сухартом, који је отворио и поздравио Министарски састанак.

Ти разговори за нас су били од огромног значаја ради непосредног разјашњења стварне ситуације на просторима бивше Југославије, јер је бесомучна пропаганда западних земаља, али и Хрватске и Словеније, већ увелико унела забуну и код наших традиционалних пријатеља из несврстаних земаља.

Председник Сухарто примио ме јуче по подне. Имали смо пријатељски и исцрпан разговор. Њега преокупира припрема X самита несврстаних, којем ће он председавати и интересује се за наше гледање на свако од горућих светских проблема. Дуго смо разговарали и о ситуацији у Југославији. Сухарто јасно и без двоумљења каже да је његов став да Југославија за њега и даље постоји, само у нешто ужим границама и да је свако оспоравање те чињенице без основа. Такође, да Индонезија жели да настави пријатељске везе и сарадњу с Југославијом и саосећа са њом у тешкоћама које има. Потпуно разуме да Босна и Херцеговина више није Југославија и да се проблеми у новим државама ван нове Југославије не могу њој приписивати, али да сви заједно треба да учинимо што је у нашој моћи да се они реше.

Јутрос сам се сусрео са министром иностраних послова Индонезије Алијом Алатасом, који практично руководи Министарским састанком, у намери да од њега почнем остваривање своје замисли о контактима. Уместо разговора о суштини проблема у југословенској кризи, зауставили смо се на организационом питању: како за један или два дана обавити толико разговора (а сви су заинтересовани!) и како из тога извући неки заједнички закључак? Алатас је предложио да у току дана створи временски простор за колективан разговор са свим министрима иностраних послова, што сам ја и прихватио.

Разговор је обављен данас од 14.30 до 18.30 часова, практично без паузе. Интересовање министара било је огромно, али се показала и потпуна конфузија у њиховом схватању шта се стварно дешава на просторима бивше Југославије. Показале су се и значајне пукотине у њиховом политичком одређивању. Овај је разговор био по много чему јединствен. Не знам да ли је икада ико у историји, у функцији шефа државе, водио разговор истовремено са преко 110 министара иностраних послова других земаља о проблемима своје досадашње и своје садашње државе и то преко четири сата без прекида. У сваком случају то је преседан за историју наше земље.

У овом тренутку нисам у стању да вршим вишеслојну анализу овог јединственог догађаја, нити да препричавам како је разговор текао, али мислим да потпуно заслужује да буде цитиран бар део стенограма, који ће репрезентовати драму и конфузију коју је југословенска криза унела у покрет несврстаних, али који ће омогућити и да се извуче поука за будућност. Многе земље које су од Југославије

добијале помоћ „капом и шаком” окренуле су нам леђа, а да нису ни поцрвенеле од стида.

За разумевање неких дискусија треба имати у виду да су Словенија и Хрватска послале своје представнике на Бали да као гости учествују на састанку, о чему није била претходно донета одлука, што је изазвало полемику и на овом састанку.

МАГНЕТОФОНСКЕ БЕЛЕШКЕ

са састанка

У ОКВИРУ МИНИСТАРСКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ КООРДИНАЦИОНОГ БИРОА НЕСВРСТАНИХ ЗЕМАЉА У ВЕЗИ СА СИТУАЦИЈОМ У ЈУГОСЛАВИЈИ, ОДРЖАНОГ У ИНДОНЕЗИЈИ, НА БАЛИЈУ, 14. V 1992. ГОДИНЕ У ХОТЕЛУ „НУСА ИНДАХ”, СА ПОЧЕТКОМ У 14.30 САТИ

ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ – АЛИЈА АЛАТАС:

Данас имамо част да буде са нама Њ. Е. г. Јовић, члан Председништва Југославије, који је дошао да би нам пружио информације о најновијим догађајима у његовој земљи и да би нам пренео своје мишљење о томе како се може остварити напредак ка мирољубивом решењу несрећне ситуације која је, као што знамо, задесила његову земљу. Зато бих желео да на најбољи могући начин искористимо време које имамо на располагању и одмах бих замолио Њ. Е. г. Јовића да нам се обрати. Речено ми је да ће на крају свог излагања г. Јовић бити спреман да одговара на сва ваша питања. Према томе, молим г. Јовића да нам се обрати.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Уважени господине председниче, екселенцијо, даме и господо,

Изражавам велико задовољство што ми се данас, овде на прекрасном Балију у пријатељској Индонезији, указала изузетна прилика да толиком броју министара иностраних послова, односно шефова делегација несврстаних земаља, проверених и доказаних пријатеља моје земље, пренесем топле и искрене поздраве Савезне Републике Југославије.

У тешким тренуцима кроз које пролази моја земља, нама је изузетно стало до вашег разумевања и подршке.

Зато сам сматрао изузетно важним да вас обавестим о ситуацији у мојој земљи и напорима који се улажу за окончавање сукоба и кризе.

Дозволите ми, екселенције и драги пријатељи, да укратко изнесем основну информацију о стању, уз спремност да одговарам на ваша евентуална питања и тиме употпуним ваша интересовања.

Криза у Југославији је последица и унутрашњих супротности и спољних мешања и притисака. Она се жестоко испојила у фази почетка трансформације наше земље у правцу парламентарне демократије и тржишне економије. У моменту ових промена ионако по-

стојећи национални анимозитети, подстицани директним мешањем од стране светских и нарочито европских — центара моћи за прерасподелу сфера утицаја, довели су до националистичко-сепаратистичких тензија и до насилне сецесије неких република, што је изазвало сукобе у Југославији и њену делимичну дезинтеграцију.

Међународна заједница је с правом изразила забринутост због нарушавања мира у том делу Европе и могућности ширења југословенског синдрома на остале европске просторе. Зато је и прихваћено посредовање Европске заједнице, путем Конференције о Југославији, при чему смо очекивали објективност и равноправан третман легитимних интереса свих југословенских народа и република.

Међутим, убрзо су се отворено испољиле аспирације неких сила које покушавају да кршењем основних норми међународног права, Повеље УН, као и принципа КЕБС-а, и наметањем једностраних решења, практично елиминирају постојање Југославије као суверене државе. Насилно је уведен метод да исти принцип — право на самоопредељење — не важи подједнако за све југословенске народе. Уместо да утичу на смиривање ситуације, на одвраћање од свега што објективно води сецесији, разбијању јединства земље и настајању тешких сукоба, Европска заједница је, пре свега под утицајем уједињене Немачке и неких других чланица, руководећи се себичним интересима, подстицала дезинтеграционе тежње и аспирације за формирање малих националних држава, вероватно у очекивању да би убудуће могла лако да их контролише.

Стога смо се обратили Уједињеним нацијама, верујући да њихово конструктивно ангажовање, уз принципијелну подршку несврстаних земаља, може више и објективније допринети мирном решењу. То је већ резултирало примирјем у Хрватској и постепеним остваривањем Мирног плана Уједињених нација.

Најкритичнија последица наметнуте политике разбијања Југославије у овом тренутку су оружани сукоби у Босни и Херцеговини, где живе три равноправна народа — Муслимани, Срби и Хрвати. Сукоби су изазвани погрешном политиком Европске заједнице која није уважавала равноправност сва три народа и неопходност да они постигну међусобни споразум о будућности. Подстицана споља, Босна и Херцеговина се без сагласности сваког од три народа определила за одвајање од Југославије. Одлука Европске заједнице о признавању независности и суверености БиХ, пре завршетка рада Конференције о Босни и Херцеговини, коју је сама организовала под својим покровитељством, била је одлучујућа грешка која је довела до ескалације сукоба. То су основни узроци сукоба и страдања у БиХ, како муслиманског, тако исто и српског и хрватског народа.

Имајући у виду те чињенице, посебно бих апеловао на пријатељске исламске земље да не дозволе да буду обмануте да се у случају Босне и Херцеговине ради о агресији на муслимански народ који вековима живи са српским и другим народима. Овде се ради о страдању

и несрећи сва три народа у функцији туђих интереса, пре свега великих сила, које су више пута у историји покушавале да завладају овим просторима. Народи у Босни и Херцеговини живе измешани и стога морају наћи заједнички језик да све проблеме решавају мирно и у заједничком интересу. То што су гурнути у тешке оружане сукобе је велики међународни злочин, а стварни кривци се неће моћи сакрити, без обзира што је за сакривање истине ангажована снажна пропагандна машинерија.

Нема никакве основе да се за насталу ситуацију у БиХ на било који начин криви Југославија, јер она чини све да помогне мирном решавању кризе и заустављању сукоба у БиХ.

Савезна Република Југославија је прокламовала неповредивост граница и територије Босне и Херцеговине и, у складу са тим, предузела низ одлучних мера да то и осигура, укључујући и повлачење свих својих грађана који служе досадашњу ЈНА у Босни и Херцеговини.

Предуслов за заустављање сукоба у тој републици је постизање договора три народа о будућем уређењу БиХ. Томе треба дати пуну међународну подршку. Уз очекивано смиривање у БиХ и конституисање независних држава – Словеније, Хрватске и Македоније, расplet југословенске кризе приближио се своме крају. Одлучујући допринос томе дало је проглашење новог устава Југославије 27. априла ове године, којим је потврђен државни континуитет и међународно-правни и политички субјективитет Југославије, коју ће убудуће сачињавати оне републике и народи који су одлучили да наставе живот у заједничкој држави. То није нова државна творевина, већ преуређена досадашња Југославија, у којој су остале републике Србија и Црна Гора и које представљају близу 50% територије и становништва досадашње Југославије.

На жалост, неке силе које су се својски трудиле да растуре Југославију, па и по цену рата, тешких људских жртава и материјалног разарања, сада покушавају да оспоре њен континуитет истичући потребу поновног међународног признавања државе, која неспорно већ одавно постоји.

Југославија је оснивач Организације уједињених нација и активан члан међународне заједнице. Она је оснивач и председавајући Покрета несврстаних земаља. Упорно инсистирање неких да је она као таква, сецесијом појединих делова, укинута, није утемељено на реалној ситуацији. Уосталом, када би тим силама успело да дезавуишу Југославију у међународним односима, у међународну праксу би се увело ново право да нека моћна држава или међународна асоцијација, када оцени да је то у њеном интересу, узме себи за право да укида или успоставља нове државе. Ако би се то десило на примеру Југославије, многи у свету би се морали питати које и кад следећи.

Покрет несврстаних ће, верујемо, лако уочити како велике силе у свом себичном интересу, на примеру Југославије награђују сецесију а кажњавају и прете онима који су показали оданост својој домовини.

Оспоравање права да се воли и чува своја земља, не може водити праведним и поштеним решењима. Не треба да се изненадимо ако они такву праксу прогласе правилима новог међународног поретка.

Савезна Република Југославија се залаже да се на Бриселској конференцији о Југославији равноправно регулишу међусобни односи и разграниче материјална, правна и сва друга питања са републикама које су се отцепиле од Југославије. Савезна Република Југославија нема територијалних претензија према отцепљеним републикама нити има било какве аспирације према њиховом делу заједнички стечене имовине, нити ће им ометати укључивање у међународни правни систем.

Екселенције, даме и господо,

Дозволите ми да вам на крају поново нагласим да Југославија високо цени разумевање које сте показали према ситуацији у мојој земљи и на залагању за принципијелно решење наше кризе.

Уверени смо да ће несврстане замље и убудуће подржавати континуитет Југославије и супротставити се настојањима да се Југославији грубо ускрађује право на постојање. Сигурни смо да ће Покрџ несврстаности својом подршком Југославији у овим тешким данима и у најдубљем сопственом интересу следити пут мира и истрајати на захтеву за поштовање основних принципа политике несврстаности, међународног права и Повеље УН.

АЛИЈА АЛАТАС:

Као што сам рекао, г. Јовић је спреман да одговара на ваша питања.

МИНИСТАР СПОЉНИХ ПОСЛОВА ЗАМБИЈЕ:

Било је веома занимљиво чути излагање и објашњење трагедије која се догађа у његовој земљи. Веома нам је жао што се тако нешто десило оснивачу нашег покрета и сигуран сам да је то нешто што нико од нас не би желео да доживи и не би пожелео ни својим најгорим непријатељима.

Желео бих да питам, г. председниче, шта чините, с обзиром да имате много доказа о спољној интервенцији, и шта би Покрџ несврстаних могао да уради у превазилажењу ових унутрашњих проблема у вашој земљи?

Знам да је Југославија имала велико поверење у улогу Европске заједнице, као и улогу Уједињених нација у изналажењу решења које би спречило крвопролиће које смо, на жалост, гледали свакодневно на нашим екранима. Да ли би могле нешто да учине несврстане земље у пружању помоћи како би Југославија нашла мирољубиво решење за своје проблеме?

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Најлепше се захваљујем.

Лично мислим да Покрџ несврстаних данас може и треба да има изузетно велику улогу у решавању југословенске кризе. Зашто? Зато што она није до краја решена, а постоји озбиљна опасност стран-

путице. Уколико се не крене правим путем у њено решавање, постоји озбиљна опасност даље ескалације. Да би се изашло на прави пут, неопходно је да истина буде основа за њено решавање, а не инсинуације и измишљене ствари. Права истина данас јесте: прво, да су се од Југославије отцепиле четири републике и да је она у добром делу од скоро једне половине остала и наставила свој континуитет. То је једна чињеница.

Друга чињеница јесте да је рат настао у оним отцепљеним републикама, Хрватској и Босни, где има више равноправних народа, а чија равноправност није уважавана, него се покушало наметање решења супротно споразуму тих народа. И зато сада морамо накнадно да постижемо споразум, односно морају се накнадно постигати споразуми кад су сукоби већ избили, а то је требало претходно урадити.

Трећа чињеница, коју би требало имати у виду, јесте да се сукоби у БиХ који су данас још у току могу решити искључиво политичким споразумом три народа који сада међусобно воде међунационални рат, због нерешених међусобних односа у будућој својој држави. Замисао или покушај да се за то оптужи неко трећи – Савезна Република Југославија, у којој више није Босна и Херцеговина, у којој више није Хрватска, у којој више нису те републике у којима се проблеми појављују. То само њихови народи могу да реше.

У том смислу, мислим да Покрет несврстаних може да утиче на светско јавно мњење да решавање проблема у БиХ, а тиме и у Југославији, крене правим путем.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ЗИМБАБВЕА:

Питање које бих поставио односи се на признавање. Кад сам посетио Југославију, само 40 земаља је признало републике које су се отцепиле и то углавном земље ЕЗ и земље повезане са њима. Ни једна од несврстаних земаља, са изузетком Малте, није признала те републике које су се отцепиле. Међутим, у међувремену и друге земље су то учиниле. Ми у Зимбабвеу то нисмо учинили и знам да многе земље у Африци нису признале те републике. Али, чини се да Југославија као таква нема ништа против да се побуњеничке државе признају и стога су изгледа још неке земље њих признале. Изјаву у том смислу данас пре подне дао је и заменик министра спољних послова, тј. да Југославија нема ништа против да се признају Словенија, Хрватска и друге. То је важно. Важан је то развој и ја бих желео да чујем од вас разјашњење – колико држава је признало те републике и да ли можете да потврдите оно што је рекао министар спољних послова, јер је то веома важно?

Друго питање, на које бих хтео да се осврнем и које изазива велику забринутост, јесте да те државе – а нарочито Словенија и Хрватска – како се мени чини, немају никакву намеру да постану чланице несврстаног покрета. Оне заправо желе да се прикључе ЕЗ уколико успеју да их приме. Оне су више окренуте Европи него несврстанима. То је било питање које смо покренули са Лончаром док

је он био министар иностраних послова федерације. Лончар нас је напустио приликом састанка несврстаних у Акри да би одјурio у Хаг на састанак ЕЗ-а. Рекли смо му да има погрешан став и да је погрешно усмерен, а он је био веома окренут Европи. Али, очигледно је да је управо Европа та која је одиграла водећу улогу у разбијању Југославије и желео бих да чујем од Вас да ли ће по вашој процени Словенија и Хрватска желети да се прикључе несврстаном покрету, или не. Каква је ваша процена њихове намере? Наравно, ми у Покрету смо увек били отворени за све и сви могу бити гости. Имамо примера да су чак и неке наше непријатељске државе постале гости, као што је Немачка. Према томе, свако може имати својство госта.

Желео бих да чујем Вашу властиту процену става ових држава према нама.

Хвала.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Захваљујем се.

У погледу признавања ових република које су се отцепиле од Југославије, тачно је да постоји наш генерални став да ми нећемо ометати њихово укључивање у међународни правни живот. Желео бих да разјасним. Југославија је, с обзиром на унутрашње међунационалне тензије које дуго постоје, имала стално став да онај народ који не жели да остане у Југославији може мирним (споразумним) путем и на уставан начин да то учини.

На жалост, ове две републике, Словенија и Хрватска, изабрале су насилни пут, због тога што нису прихватале да се споразумно реше спорна питања. Кључно спорно питање је то што српски народ у Хрватској, на оним територијама где представља компактну већину и у граничним је деловима остатка Југославије, није желео да изађе из Југославије. Због тога је рат и избио. Иначе, немамо ништа против да оне остану самосталне републике и државе и ко год има интереса за то – може да их призна.

Што се нас тиче, ми можемо само да кажемо – у овом тренутку. Хрватска је за нас проблем зато што око 30% њене територије остаје под покровитељством Уједињених нација, територије на којој живе Срби и који су се референдумом изјаснили да не желе да напусте Југославију. Док се тај проблем не реши, са нашег становишта, није могуће признати Хрватску у целини, јер је једноставно тај проблем остао да се решава.

Што се БиХ тиче, нису се споразумела сва три уставотворна народа о својој будућности. Ја морам рећи овде да се они не споре више да ли ће бити самостална држава БиХ, него се споре око тога какви ће бити њихови међусобни односи, односно какво ће бити уставно уређење и позиција сваког од та три народа. Са тог становишта, постоје одређени проблеми да се признају ове две републике у којима унутрашњи односи нису регулисани да могу да функционишу нормално као државе. Међутим, то је ствар сваке појединачне државе – да ли

ће их признати или неће. Нама то ништа не смета, будући да ми немамо нити намеру нити интерес да некога присиљавамо да буде у нашој држави. Ми ћемо их признати онда када будемо уговорно рашчистили све међусобне односе који произилазе из седамдесетогодишњег заједничког живота. То се интензивно ради и надамо се да ћемо успети; што брже – то боље.

У погледу интереса Словеније и Хрватске за чланство у Покрету несврстаних, ја нисам довољно компетентан да изразим њихове жеље и интересе, али могу да кажем само своје убеђење, на основу онога шта се последњих година дешавало у Југославији, у односу на политику несврстаних и у односу на блоковску политику. Морам да кажем да је у Југославији постојала тензија између те две оријентације и да су северозападне републике, пре свега Хрватска и Словенија, биле доста критичне према оријентацији Југославије на Покрет несврстаних, а и ближе заинтересоване за чвршћу везу са западним светом. То је мој утисак. Међутим, он не мора да значи ништа. Они су најкомпетентнији да своје мишљење кажу када буду о томе одлучивали.

Хвала лепо.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ТАНЗАНИЈЕ:

Један од наших чланова се лично уверио каква је ситуација и шта се догађа у Југославији. Мој колега из Замбије је рекао да никоме не би пожелео да доживи такву ситуацију. Она је трагична и зато је ово добра прилика за нас двојицу да овде размотримо ту немилу ситуацију, којој су дефинитивно допринели геополитички интереси великих сила. Желео бих овде да поставим само неколико питања у вези са процесом преговора које је покренуо лорд Карингтон. Молим вас да кажете докле се стигло у тим преговорима? Друго, молим вас да кажете да ли сам тачно схватио изјаву заменика министра и сада В. Е, јер ми се чини да је самоопредељење народа критеријум за признавање тих република, чак и за њихово позивање за чланство у нашем Покрету? Али, да ли они имају потпуну контролу, чиме би признавање било легализовано? То не знам и то бих желео да сазнам овом приликом. Колико ја знам за међународно признање, г. председниче, потребно је да имате стварну контролу над земљом, да имате стабилност и да имате контролу над комуникацијама. Не знам тачно да ли сам ја у праву, али бих свакако желео да знам да ли ће то ићи у складу са међународним правом, што се тиче признавања. То су два питања која сам желео да поставим поред изражавања саосећања моје земље. Такође бих желео да мало шире размотрим питање самоопредељења ових народа.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Захваљујем.

Мислим да би било тешко рећи да је остварен неки озбиљнији напредак у раду Карингтонове комисије. Можда је, ипак, највећи успех то што је до сада опстала, упркос бројним грешкама које је

правила, јер постоји још нека нада да ћемо се вратити на прави пут. Наша је највећа брига од почетка то што је Карингтонова комисија била пристрасна, полазила је од идеје растурања Југославије по сваку цену; и, подстицања сепаратизма који је насилно оствариван; кажњавања оних који су тежили да сачувају своју државу. Једноставно, од почетка је примењиван један поступак који је потпуно у супротности са нормама међународног права, које полазе од интегритета, суверености земље и права сваке земље да унутар својих граница решава оваква питања.

Што се тиче права на самоопредељење, оно је примењено потпуно селективно у оним случајевима где је то одговарало Западној Европи. Дакле, у случајевима где се подстицало растурање државе – оно је примењивано, а тамо где се тежило опстанку сопствене државе – довођено је у питање. Дакле, сви они који су желели да остану у својој држави нису могли да добију право на самоопредељење, већ су се морали прикључити онима који излазе из државе.

У том погледу, ми смо потпуно незадовољни радом Карингтонове комисије и надамо се да ће Европа једног дана схватити да је производ њеног рада међунационални рат који се води у Босни и Херцеговини, као и онај који се водио шест месеци у Републици Хрватској и који смо једва зауставили, и да неће морати свет да оптужује неког трећег или неког другог, него онога који је томе „кумовао”. Нема сумње да ту није у питању Карингтон. У питању су интереси европских сила, који стоје иза тога, а то је тежња да се на балканским просторима, где су изгубљена два светска рата, поново успостави контрола.

Што се тиче критеријума за пријем у Покрет несврстаних, као госта или члана, ја сматрам да то сам Покрет треба да расправи. Овде се ради о чињеници да су неке наше републике признате од једног броја земаља, нису признате од највећег броја земаља, нису још постале чланице Уједињених нација, налазе се у једном транзиторном процесу међународне афирмације, у једном процесу расправе о међујугословенским односима. Ствар је сада Покрета несврстаних како ће да се ту определи, а ја се не бих опредељивао.

Што се тиче контроле својих територија, ја сам већ рекао да Словенија и Македонија већ контролишу своје територије, Босна и Херцеговина је практично без власти. Тамо постоје три националне заједнице, муслиманска којој припада близу 40% становништва, српска са око 30% становништва и хрватска која има нешто мање од 20% становништва. Остатак су друге националности. Свака националност, мање-више, контролише своје територије, а централна влада у којој формално још фунгирају муслимански и хрватски представници, али не и српски, практично не може да врши своју власт у оваквим околностима – разбијености територије и међунационалних сукоба. Са те тачке гледишта, Босна и Херцеговина, практично, и није нека држава која има контролу над својом територијом.

У Хрватској је нешто другачија ситуација. Хрватска не контролише 30% своје територије. Тамо је дефинитивно формирана Република Српска Крајина, где живи српски народ и она је сада у фази предаје власти – не мислим на цивилне, него на војне власти – мировним снагама Уједињених нација. Како ће се то питање решити, ствар је будућих преговора. Са тог становишта, свака држава може да оцењује своје понашање онако како она сама схвата да треба.

Хвала лепо.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА АЛЖИРА:

Ја бих хтео да кажем да је ово политичко, али и емоционално питање. Јер, мислим да је ово за све нас веома емоционално питање. Југославија је за све нас увек била веома важна. Ми, у Алжиру, осећамо велики дуг према Југославији. На Брионима 1966. године председник Тито је био тај који је покренуо алжирско питање заједно са Насером и ми смо доследно имали веома добре односе са Југославијом и то све до данас.

Међутим, када су проблеми избили у Југославији, ми смо били веома забринуте, али смо строго водили рачуна да не дајемо никакве изјаве, јер смо се бојали да било шта што бисмо рекли може да нашкоди нашим југословенским пријатељима, без обзира били они Македонци, Црногорци, Албанци, или Срби, или било које друге националности. Ми смо само изражавали нашу забринутост и нашу наду да ће Југославија превазићи ове тешкоће. Ми смо били доследни овом ставу докле год је то било могуће и уздржавали смо се од признавања било које републике, не због тога што смо оспоравали право народа тих република да имају властите државе, јер смо се надали да ће Југословени, укључујући оне у тим републикама, наћи решење и да ће доћи нама и рећи – ево, овако смо се договорили. Ми бисмо радо дали наш благослов за сваки аранжман о коме би се они договорили.

Међутим, Југословени су нам рекли да ЕЕЗ и Конференција о безбедности и сарадњи представљају добар оквир и добар канал преко кога могу да покрену своје питање, чак и боље од Уједињених нација и ми смо се сложили, уколико је то био избор Југословена. Када су одлучили да се обрате Уједињеним нацијама, опет смо их подржали.

Пошто ми разговарамо овде о овом питању само у оквиру несврстаног покрета, ми нисмо ту да пресуђујемо, ми нисмо позвани да кажемо да је Србија у праву, или да је Босна у праву, или Словенија. Наше је само да кажемо како ћемо да се суочимо са овим проблемом унутар Несврстаног покрета. Искрено речено, господине председниче – ви знате да је то мој став. Сматрам да Југословени треба да остану изван овог Покрета, сви Југословени треба да буду изван овог Покрета, све док се све те тешкоће не реше и да се врате као Југославија да би доприносили снази овог Покрета, уместо да буду извор проблема. Не мислим да је неки нарочити проблем питање да ли да примимо

Словенију или Хрватску, то није никакав проблем. То је проблем који нема никаквог значаја за Покрет у овом тренутку.

Оно што јесте значајно у овом тренутку је да Југославија, народи Југославије, не треба да буду извор подела, извор слабости у овом Покрету и ниједан Југословен не би требало да дође овамо да напада друге Југословене. Мислим да ми ниједан Југословен неће оспорити право да кажем да је Југославија за мене она Југославија коју сам познавао 40 година. Можда ћу морати да научим да живим и са новом Југославијом, али за сада ја не могу да прихватим да део Југославије тражи само за себе да се поистовети са Југославијом коју смо познавали.

То је разлог због чега, господине председниче, није могуће избећи емоционални аспект тог питања у овој дискусији. Политичка реалност је таква да новооснована Савезна Република Југославија тражи да буде наследник државности Југославије и мислим да народ нове Савезне Републике Југославије мора да зна и да прихвати да, не због тога што смо Муслимани, или због тога што нама манипулише Европа или било која велика сила, већ због тога што Југославија, читава Југославија, нама значи веома много, да због тога то за нас није прихватљиво. Молимо све Југословене да покушају, још једном, да реше ово питање наслеђа уколико до тога дође, да се о нечему сложе пре него што се нама обрате и од нас не захтевају да прихватимо било какву једнострану одлуку, било да су муслимани, или хришћани, или атеисти.

Хвала, господине председниче.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Након излагања господина министра Алжира и након паузе које смо имали, покушаћу да кратко коментаришем.

Бојим се да је неспоразум у питању. Господо, ми немамо ничег спорног у погледу става о наслеђу Југославије. Ниједан једини долар или динар, који је код нас новчана јединица, туђе имовине нико неће моћи, нити сме да присвоји. Без озбира што је сецесија извршена насилно, противуставно и противправно, прихватили смо ту чињеницу и прихватили смо да све што је заједнички стечено буде споразумно расподељено, и у погледу имовине, права и у свим другим питањима. Немамо територијалне проблеме у међусобним односима. Са тог становишта, ми немамо никакве проблеме овакве врсте, т.ј. да сумњичимо да неко хоће да наследи нечију имовину, нечије право, или нечију обавезу. Према томе, тога објективно нема.

Друго питање јесте питање постојања или непостојања једне државе. Ми имамо у међународној пракси такве случајеве када се од Уједињене Арапске Републике одвојила Сирија, када се од Индије одвојио Пакистан, па Бангладеш. Имали смо и друге случајеве у историји држава и међународног права и увек је матична држава остала као субјекат међународног права и нико то није оспоравао. Ствар је међународне заједнице и других држава да ли ће новоформиране државе, када и под којим условима, да прихвате у своју заједницу.

Ми, као Југославија – која је постојала, која постоји и од које су се отцепиле четири републике, а у којој су остале две републике које чине скоро 50% територије и становништва, кроз које пролазе главне комуникације – речне, железничке и путне, која има најзначајнија рудна богатства, претежни део енергетике и најзначајнији део пољопривредних ресурса, земља са изласком на море итд., земља која је и као таква смањена, по територији и по становништву већа од половине европских држава – не може да се доводи у питање да ли постоји. Ја мислим да расправа о томе да ли Југославија постоји или не постоји не би требало, бар у Покрету несврстаних, да има неког оправдања.

Што се тиче тешкоћа које ми задајемо Покрету несврстаних па, дозволите господо – свака од наших земаља може да наиђе на сличне или неке другачије тешкоће. Да ли ми треба, у тим тешким тренуцима за ту земљу, да је избацујемо из Покрета, па када реши своје тешкоће нека дође, да нас не би узнемиравала? Ја заиста сматрам да је сада тренутак да „збијемо редове” и помогнемо Југославији, да реши њене проблеме, да помогнемо и њеним отцепљеним деловима, ако је то могуће и ако је то потребно, а не да избацујемо Југославију из Покрета. Мислим да то не би било у духу солидарности коју овај Покрет треба да има.

Дакле, није Југославија никаква новостворена држава. Југославија је реконституисана држава од остатка који је једна чињеница после сецесије неколико република. То је оно што сам хтео да коментаришем.

Мислим да нема апсолутно никаквог разлога за овакав прилаз какав је господи министар изнео у погледу третмана Југославије у Покрету несврстаних. То би, по мом мишљењу, било трагично за Покрет несврстаних и то би онда одвратило и земљу која има велико поверење у овај Покрет да то поверење и даље задржи.

Хвала лепо.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ИНДИЈЕ:

Извињавам се господине председавајући, али по мом скромном мишљењу поређење са Уједињеном Арапском Републиком, или са Бангладешом и Пакистаном, не стоји. Можда би се могло извршити поређење са Русијом и Совјетским Савезом. Русија је постигла договор са свим бившим чланицама Совјетског Савеза пре него што се отцепила од Совјетског Савеза.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Ја не бих могао да делим Ваше мишљење, из једноставног разлога што се Совјетски Савез цео растурио. Дакле, све њене републике су се прогласиле за самосталне државе, док то није случај са Југославијом. Неке државе су се отцепиле, али је матица остала и то не једна република, него две и не један мали проценат, него половина државе.

АЛИЈА АЛАТАС:

Позивам министра иностраних послова Сирије.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА СИРИЈЕ:

Захваљујем се, господине председавајући, што сте нас позвали да неформално разменимо мишљења о овом врло осетљивом и збуњујућем питању.

Ја се слажем са мојим братом, министром иностраних послова Алжира, односно са оним што је рекао кад је емотивно говорио о југословенском питању. Разумем цењеног представника Југославије и сматрам да има свако право да тражи од нашег Покрета да изрази солидарност са Југославијом, јер Југославија је један од водећих оснивача Покрета несврстаних и много је допринела овом Покрету. Наш последњи самит је одржан у Београду, главном граду Југославије.

Али, с друге стране, господине председавајући, емоције не би смеле да превладају, јер се ради о проблему који ће трајати годинама. На почетку сукоба, морамо признати да наши пријатељи у Југославији, савезној Југославији, када није било сецесија, раздвајања, када ниједна од република није имала независност, нису се обратили Покрету несврстаних за помоћ да се изнађе одговарајуће решење за њихов проблем. Могу вам дати многе примере: тадашњи министар иностраних послова господин Лончар – ја га не критикујем, јер је он био наш близак пријатељ – давао предност сваком другом оквиру за решавање кризе у Југославији, а не Покрету несврстаних. Питање Југославије, ако би остало на нашем дневном реду би могло – ако могу да мало преувеличам ствари – да дезинтегрише наш Покрет.

Дозволите ми да кажем, сасвим искрено, да југословенско питање није једноставно. У свакој од република у југословенској федерацији постоји проблем исте природе: има мањина, верских и етничких мањина, у скоро свакој републици. Ја мислим да оно што се дешава у Југославији представља трагичан догађај за који се не може наћи тренутно решење, то не могу ни Европљани, ни Уједињене нације, тако да ће се унутрашњи сукоби и борбе водити још много година. Ако то питање задржимо на нашем дневном реду, овај проблем сигурно ће имати приоритет, а то значи да ћемо игнорисати веома много других хитних и ширих проблема од значаја за будућност. Ако би се ово питање могло решити за месец дана, три или за, чак, годину дана, ја не бих имао ништа против да се на њега усредсредимо. Јер, ако бисмо могли нешто да учинимо, то би било добро за несврстани покрет. Али, мислим да је сада исувише касно и да Покрет не може ништа конструктивно да учини.

Али, истовремено, као што сам већ рекао, с обзиром на то да је Југославија била један од оснивача Покрета и да тражи од Покрета да јој искрено посвети пажњу, ако се одлучимо да се позабавимо овим питањем, мислим да би било боље да га одвојимо од других питања на дневном реду, тако што бисмо основали једну групу оних земаља које су заиста заинтересоване и забринуте за будућност Југославије. Та група би

онда могла да нас извести о свом раду на следећем састанку на врху. У овом контексту, мислим да не можемо да се бавимо само једним делом проблема, чак и ако се ради о својству госта, ако се не позабавимо основним проблемом, или општим проблемом у целини. Не можемо се бавити делом, а игнорисати целину. Према томе, не ради се о пријави за пријем у својству госта у нашем покрету. Код нас су добродошли сви гости.

Међутим, овде се не ради о једноставном проблему позивања некога као госта, већ је то питање релевантно за свеукупну кризу у том делу света. Према томе, такође се питам: да ли постоји икаква могућност разматрања захтева, више од једног, било од стране Словеније, Хрватске или неке друге новонастале републике бивше југословенске федерације, док не утврдимо општи став који ће за нас бити прихватљив и о коме постигнемо чврсти консензус?

Хвала, господине председниче.

АЛИЈА АЛАТАС:

Није изненађујуће да имамо различита мишљења, а понекад чак и међусобне спорове. Настојали смо да изађемо на крај с њима. Али, оно на чему смо увек инсистирали и увек успевали, мада понекад уз велике тешкоће, јесу наши унутрашњи спорови који добијају такве размере да постану фактор који умањује наше јединство акције, који умањује наше јединство у погледу циљева, који нам подривају осећање за правац кретања – то морамо да спречимо.

И као што рекох, враћајући се уназад тридесет година, мислим да смо, мада понекад уз велике тешкоће, на крају увек успевали да постигнемо консензус о формулацији која значи очување јединства акције без, наравно, искључивања различитих нијанси у ставовима. То ће и даље бити случај.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Најлепше се захваљујем на веома продубљеном схватању сложености наше кризе и свих њених аспеката. Заиста је веома ризикантно за свакога, ко није дубоко ушао у све деликатне процесе који се одвијају у нашој земљи, да олако извлачи закључке. У том погледу, заиста високо ценим ваш начин размисљања.

Али, желео бих да објасним једну ствар. Мало пре је господин министар иностраних послова Алжира ставио критичку примедбу на оријентацију Југославије у правцу Европске заједнице, а не у правцу несврстаних. Дакле, одређене критичке примедбе које имају основа. Али, ја вам морам рећи да је и то део наше реалности. У последњих годину дана, стицајем околности, у Југославији су били на челу државе – председник државе из Хрватске (која је сецесионистичка република са највећим могућим снажним оријентацијама за разбијање Југославије, председник Републике који је јавно изјавио да је његов циљ растурање државе), затим, председник Савезне владе, такође, из те републике као и министар иностраних послова, господин Лончар.

Ми смо читаво време настојали да делујемо као једна држава, уједињено, у најрационалнијем правцу који одговара нашој земљи, али нисмо увек успевали, зато што је код одређених људи из тих средина, које су имале сецесионистичке намере и тенденције, преовладала оријентација у другом правцу.

Ви нас сада за то можете критиковати – зашто смо прихватили за посредника Европу. То је стицај свих тих околности – ко је одлучивао и како се одлучивало. Исто тако, можете нам говорити да нисмо благовремено и у довољној мери укључили Покрет несврстаних да помогне у разрешавању југословенске кризе. Ту се налази делимично и одговор на то питање. Јер, наши потези у међународној заједници су били, на неки начин, резултат тих унутрашњих проблема и односа снага. Данас је нешто другачија ситуација, данас је Савезна Република Југославија ослобођена тих притисака и тензија и може потпуно самостално да делује, у релативном смислу речи, јер је и она ограничена међународним околностима, али, ипак, ослобођена тих унутрашњих притисака.

Хвала лепо.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА МОЗАМБИКА:

Дезинтеграције једне државе, као и распад једног тела, јесте нешто противприродно, зато је то тешко прихватити, тешко гледати и, као што је рекао мој брат, министар Алжира, то код нас изазива веома јаке емоције и осећања, јер се ми осећамо угрожени овим феноменом дезинтеграције и ми не можемо хладнокрвно да анализирамо ту ситуацију, поготово када се ради о члану оснивачу нашег Покрета.

Сматрамо, господине председниче, да суочени са ситуацијом у Југославији која је један феномен, који карактерише садашњу фазу развоја света, говоримо о Југославији данас, чланици наше организације. Али, има и других држава које су претрпеле такву дезинтеграцију.

Према томе, мислим да морамо анализирати ту ситуацију са прагматизмом, реализмом и здравим разумом који је карактерисао наш Покрет од самог почетка.

Ја бих предложио, господине председниче, да покушамо да нађемо решења која би очувала унутрашње снаге Покрета несврстаних, не само унутар Покрета, већ и у нашим државама. Мислим да решење коме треба да тежимо је оно које ће одржавати традицију и праксу Покрета од самог његовог зачетка. Захтеве за учешће као посматрачи или гости треба да подвргнемо практичним критеријумима, који ће нам омогућити да не донесемо одлуке које би биле емотивне.

Моја делегација сматра да треба да поштујемо процедуру у погледу захтева за пријем у својству посматрача или госта. Наша браћа из Југославије, као Југословени, желе као такви да се боре за опстанак и ми ћемо им помоћи.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ЕГИПТА:

Ограничићу се на три-четири питања.

Нећу говорити о тузи коју осећамо због распада ове велике земље. Југославија је много значила за међународни мир, стабилност и безбедност. Она је одиграла не само водећу или усмеравајућу улогу, већ и јединствену улогу у спасавању Покрета и у његовом очувању.

Нама је заиста веома жао да смо сведоци овога што се дешава и што морамо да говоримо на начин који ће можда ражестити наше пријатеље из нове Југославије.

Ми смо пажљиво саслушали нашег цењеног госта, али морам да кажем да је то његова страна приче. Али, има и других страна. У погледу наслеђивања државе, он има своје гледање на то, али и други делови старе Југославије имају своја гледишта.

Мада желим да захвалим нашем пријатељу на информацијама, али оно што је речено о ситуацији у БиХ – „да нисмо ми у Југославији криви” – јесте детињасто и такав мој утисак деле Босанци, Хрвати, Словенци и многи други. Али, за потребе овог састанка, прихватимо ову верзију приче да је уништавање и крвопролиће дело Босанаца, Херцеговаца и странаца, али не других унутар оквира старе Југославије. Пустимо то тако.

Ситуација је врло озбиљна и она, можда, говори у прилог признавању три републике после онога што смо видели у БиХ. Та трагична ситуација навела је Египат – и желим, господо, да то знате – да их одмах призна. Наше колебање било је само одраз жеље да поштујемо дугогодишње пријатељство са Југославијом. Ми нећемо на томе стати, већ смо у обавези да предузмемо мере и у другим међународним организацијама...

Господине председавајући, један од најконструктивнијих предлога цењеног представника Југославије је да Покрет нешто треба да предузме и мислим да је у праву. Мислим да ћемо се сви сложити – Покрет мора нешто да предузме. Ситуација је веома озбиљна, а ми смо Покрет и сама реч каже да се морамо покренути и не смемо се колебати или ћутати. Али, да бисмо се покренули, ми не можемо да делујемо на основу притисака или апела једне стране. Ако не дозволимо Словенцима, Хрватима или било којој другој републици која је настала да се придруже Покрету у оном облику у коме то желе, значиће да смо пристрасни и без потпуног увида у стање ствари. Ако нешто предузмемо морамо доказати нашу објективност, показати да нам је стало до читаве Југославије и до југословенских народа, било да су Срби, Хрвати, Босанци, Македонци итд.

Ако наши југословенски пријатељи желе да овај покрет нешто предузме, онда би они морали бити први који неће спречавати учлањење Словеније и Хрватске, већ би требало да буду први који ће да бране то право и да се свесрдно заложу за њихов пријем. Зашто? Јер, самим њиховим постојањем и присуством у Покрету, господине председавајући, Ви ћете моћи и имати право да утичете на њих да

схвате њихов положај, да од њих тражите да нас упознају и онда да донесемо став. Оспорити им то, половини Југославије, значило би пристрасност...

Има преко сто хиљада Босанаца у Хрватској. Како можемо да делујемо, а да све то не узмемо у обзир? Сви су они били део старе Југославије. Они, у ствари, имају право на пуноправно чланство. Као што је рекао министар Алжира, немојте делити Покрет, отидите, средите своје ствари и вратите се за два-три, шест, седам месеци.

Ми треба да будемо правични према данашњој Југославији, они су чланови и треба то да остану, треба да поштујемо њихово присуство, њихово чланство. Али, да бисмо били објективни, треба да примимо Словенију и Хрватску. Само тако, господине председавајући, можемо бити правични иначе ћемо их гурнути право у руке другима, а они нас моле да их примимо. Нису они непријатељи. Ко је рекао да су непријатељи? Уосталом, чак и тзв. непријатељи се примају овде, па зар да делови земље која је председавала Покретом немају то право? Због чега? Ја не желим да се упуштам у идеологију, религију или било шта, али, мислим да не смемо одбацити те људе, посебно ако сами Југословени немају ништа против, а то су рекли и на пленуму и овде, више пута, па се онда питам можемо ли ми бити „већи католици од папе“?

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Превише је објашњења за једну ствар која је релативно проста. Словенија и Хрватска нису ни посматрачи, нити чланови. Ако траже да буду гости, треба да се држе процедуре и ту нема никаквог проблема. Како ће Покрет несврстаних да дође до истине о томе о чему жели да заузме став, то сигурно не зависи од тога да ли је неко у Покрету, или није у Покрету, јер он може бити у Покрету само ако жели.

Морам озбиљно да се забринем за речи које је господин министар изговорио, да Египат размишља о покретању многих других акција против Југославије. Морам да вам кажем да ми доживљавамо изузетно велики притисак од европских земаља, да се ствари у расплету југословенске кризе одигравају онако како они желе, у њиховом интересу, а не у интересу народа који тамо живе. Као што ми у Савезној Републици Југославији немамо ништа против да Словенија, Хрватска, Босна и Македонија постану самосталне државе, исто тако, поштено би било да нико не смета Србима и Црногорцима да имају једну државу и да наставе да живе у Југославији.

Пошто план Европе захтева потпуно растурање Југославије, већ од првог дана, а ми то нисмо прихватили, јер смо желели да сачувамо своју државу, они су увели економске казне за Србију и Црну Гору, због тога што не прихватају прилаз који је Европска заједница поставила. Онда су редом ишли из дана у дан у повећавање притиска, у измишљање нових оптужби, у покушају да нас истерају из КЕБС-а и чак до претње силом, да бисмо своју земљу напустили и растурили је.

Рећи ћу вам један пример, који је јуче обелодањен. Они на нас врше невероватне притиске, у које просто човек не може да верује. Они кажу:

„Нова обновљена Југославија нема нову власт. Сада је донет нови Устав. Она стара влада, стара Скупштина, Председништво итд. представљали су стару државу. Та нова држава не може бити призната јер нема нову власт”. Али, ми смо расписали изборе за 31. мај о.г. и тада ћемо имати демократски изабране посланике за вишестраначку скупштину, изабрати владу, председника итд. Уставом је одређено да у међувремену досадашња влада и досадашње власти врше функције. Они су јуче закључили, њихова специјална делегација која је дошла у Југославију из ДЕБС-а, да не постоје услови да се одрже демократски избори у Југославији, па према томе та нова власт која буде изабрана опет неће од њих да буде призната. Она би била призната ако бисмо ми прихватили да растуримо државу до краја.

Из овог примера који је циничан може се јасно закључити, да нас не признају ако немамо изабрану власт и да нас не признају ако имамо изабрану власт. Признаће само ону власт коју, евентуално, они поставе, или са којом се они сложе.

То је наша судбина, с тим ми радимо. То су мере које се према нама предузимају. Ако ико из Покрета несврстаности те мере подржава и мисли на неке сличне мере, онда морам рећи да је то жалосно.

Хвала.

МИНИСТАР ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ЕГИПТА:

У целој тој ситуацији ипак је најтежи положај Муслимана.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

И Муслимани су наш народ. Срби, Хрвати и Муслимани живе измешани, вековима заједно и једини начин да опстану јесте да живе заједно. Расправе и свађе које су сада настале, које су врло великим делом последица утицаја са стране и последица тежње страних интереса за овим просторима, јесте несрећа и за муслимански, и за српски и за хрватски народ који међусобно гину. Ми потпуно саосећамо са сваким од тих народа, јер сваки дан тамо гину једни, други или трећи. Приписивање било ком народу у Југославији одговорност за изгинуће другог народа, исто је тако као што се оном другом може приписати одговорност за изгинуће овог првог. Дакле, њихова је несрећа иста, њихова је трагедија иста и наше саосећање мора да буде исто са свима. Ја потпуно уважавам и потпуно разумем ваша осећања према муслиманском народу, али вас уверавам да не постоји нико ближи од српског народа муслиманском народу, јер они вековима живе заједно, измешани, у истим улицама, у истим кућама, у истим насељима, на истој територији и то је заједничка несрећа и највећа ће наша трагедија бити уколико се код наших пријатеља, муслиманских зе-

маља, посеје раздор између нас и тих земаља као што су успели да у нашој земљи посеју раздор између наших народа.

Хвала.

Говорили су, затим, министри иностраних послова Бенина, Туниса, Кубе, Ирана, Уганде, Мауританије, Северне Кореје, Малте, Нигерије, Заира, Судана, Пакистана, Малезије, па опет Сирије и Чилеа.

Њихове су дискусије показале дубоки јаз у схватању југословенске кризе између неких муслиманских земаља (Пакистана, Малезије, Ирана, Туниса, Малте) на једној и осталих земаља на другој страни, слично већ цитираним излагањима. Уношење целог магнетоскопа у овај дневник би оптеретило читаоца, а ово што је цитирано довољно је репрезентативно.

На крају је узео реч министар иностраних послова Индонезије Алија Алатас. Састанак је даље текао овако:

ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ:

Уважене колеге, драги пријатељи, имали смо јако значајни састанак који је требало да има за циљ размену мишљења.

Прво смо чули, што високо ценимо, објашњења од стране Њ. Е. господина Јовића. Заиста верујем да заступам сва ваша гледишта, иако нисмо очекивали да ће тако дуго да се одужи овај састанак. У сваком случају, вредело је тог времена јер, ово је, заиста, први пут да смо уопште имали прилику да један овакав форум разговара о нечему о чему говоримо, међу собом, толико месеци.

Наравно, били смо и јако исфрустрирани, били смо јако тужни, нисмо знали заиста шта да радимо.

Желим да Вам се захвалим на вашем присуству, Вашем објашњењу, на томе што сте нам дали ову прилику да се на овакав начин размене мишљења. Пуно смо времена утрошили, али мислим да је то добро утрошено време.

Ваша екселенцијо, желимо да Вам пружимо прилику да, можда, дате неколико закључних напомена. Желимо да вам се много захвалимо што сте нам пружили ову шансу. Саслушали смо Вас. Видели сте да је овде дошло до веома искрене размене мишљења, као резултат реакција на Ваше иступање. То значи да ћемо одагнати један мит, да су све што радимо у Покрету несврстаних умногоме празне приче, реторике, а то уопште није било тачно, приликом овог састанка. Свака Ваша изјава дошла је директно из срца, како, у ствари, и треба да буде међу несврстаним земљама.

Надам се, Ваша екселенцијо да сте и Ви нашли да је овај састанак био драгоцен, као што сам закључио.

Изволите, Ваша екселенцијо.

БОРИСАВ ЈОВИЋ:

Хвала, господине министре.

Пре него што пређем на коначно закључивање, уколико уопште ја треба нешто да закључим, да кажем своју завршну реч, остао сам дужан још једно објашњење, које је много важно, а односи се на једно од питања, које се појавило при крају нашег састанка.

Наиме, ради се о тзв. захтеву да Србија дезангажује своје трупе у Босни, односно да Југославија повуче своју војску из Босне и Херцеговине. Мада сам у уводном излагању нешто рекао, морам да кажем да је 27. априла ове године, када је Југославија реконструисана и када су одређене њене нове границе на простору Србије и Црне Горе, да је истога дана Председништво Југославије донело Одлуку о поступном повлачењу свих грађана Савезне Републике Југославије, који су на служби у Југословенској народној армији у Босни и Херцеговини. Тај План предвиђа да се до 19. овог месеца и последњи грађанин Савезне Републике Југославије, који је у Југословенској народној армији ван њене територије, повуче на њену територију. Тај процес се врло интензивно одвија.

Према томе, 19. овог месеца имаћемо такву ситуацију, о којој ви, овде, говорите.

За ваше разумевање, морате имати у виду да, ако се поделила држава и њена територија, онда је морала да се подели и војска, јер сви грађани Босне и Херцеговине, припадници Југословенске народне армије, не могу се и немају се куда повући из Босне и Херцеговине. О њиховој судбини морају одлучити политички представници свих народа Босне и Херцеговине. Зато се не може оптуживати Југославија, ни Србија, нити се може од Србије и Југославије тражити да то питање реши, што, на жалост, Европа покушава. То је последица распада Југославије. Као што је Словенија задржала своју војску, то је учинила и Хрватска, Македонија, и војска Босне и Херцеговине нема куда да оде, она мора остати тамо, а њени политички фактори морају одлучити о њој. То је објашњење овог питања.

Дозволите ми, господине председниче и екселенције да се најтоплије захвалим на огромном стрпљењу и огромном интересовању, које сте показали за проблеме моје земље, на осећању заједничке одговорности за судбину једног свога члана, али и на огромној подршци, која се, овде даје Југославији да преживи, као држава и да превазиђе сукобе, које сада доживљава.

Сама чињеница да је овакав разговор отворен, искрен и врло користан, одржан, има огроман значај за међусобно разумевање, а самим тим и за стварање јединства у расуђивању и заузимању ставова.

Захваљујем се на огромној подршци и поштовању мојој земљи, која је, овде, изложена. Али, исто тако и за присуство бројних амбасадора

несврстаних земаља у Скупштини Југославије приликом проглашавања Устава Савезне Републике Југославије, 27. априла ове године.

У нашој земљи догађаји су прилично драматични да би се овај дан заседања Покрета несврстаних могао прескочити и све оставити за јесен, како су неки од вас предлагали. Лично мислим да би било најбоље, у овом тренутку, урадити оно што се реално може урадити – да се да подршка Југославији да нађе излаз из кризе, да се позову сви на обуставу сукоба у Босни и Херцеговини, да се позову три уставотворна народа и њихови политички представници да нађу политички споразум о својој будућности и сви остали, који могу, на било који начин, да им у томе помогну.

Тај апел, по мом мишљењу, био би конструктиван у оном правцу који никога не погађа, а свакога усмерава да учини оно што би било најбоље за све.

Што се даљег тока ствари тиче, прижељкујемо да се брзо изађе из ове ситуације и да већ у септембру овде буде нека друга тема, конструктивнија и боља. Због тога, мислимо да би један овакав апел био веома користан, што наравно не искључује даље праћење ствари, и даље заузимање ставова.

Независно од свега шта ћете ви одлучити, реконструисана Савезна Република Југославија остаје веран члан Покрета несврстаних и сигуран ослонац сарадње.

Много вам хвала.

ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ:

Хвала вам, Ваша екселенцијо.

Имали смо огромне користи од информација, које сте нам љубазно изнели.

Желели смо, такође, да даље размотримо ово јако битно питање, о коме смо разговарали данас, по подне. Мислим да је једна порука сасвим јасна – Југославија није, једноставно, земља, није само једноставно оснивач, многимима је Југославија идеал. Југославија је једно наслеђе у позитивном смислу те речи, не у материјалном смислу, него наслеђе борбе, у којој смо ми сви учествовали. Свакако можете да измерите осећања, Ваша екселенцијо, која ми осећамо; та осећања, као и фрустрације, управо зато што не можемо да допринесемо једном решењу ове трагедије, која је код вас.

Хвала вам, још једном.

У наставку рада Министарске конференције донети су закључци. С обзиром на околности у којима је Југославија данас, за нас је остварен врло повољан исход.

Текст о Југославији, имајући у виду оштрину акције појединих земаља, најповољније је што се у овом тренутку могло остварити.

Одбијени су покушаји једног мањег броја земаља да се за кризу у БиХ оптужи Југославија и да то буде средишно питање Конференције, те да се на тој основи доведе у питање континуитет Југославије, односно њено место у Покрету и улога председавајућег.

8. јун 1992.

Разговор са генералом Сатишом Намбијаром и његовим сарадницима.

Разговор је одржан на иницијативу генерала Намбијара. Учествовали су његов заменик генерал Моријон и директор за цивилне послове Торнбери, као и група сарадника.

Генерал Намбијар ме информисао о својим недавним разговорима са члановима Владе и командантима јединица ЈНА и ТО у Книну. Водио је и више разговора са хрватском страном о проблему тзв. ружичастих зона (простор између линије додира и линије размештаја УНПРОФОР-а). Руководству Крајине изнео је, по њему, једино могуће решење за те зоне: да се у њима разместе посматрачи УН и ЕЗ и цивилни полицајци УН, те да се на овим подручјима обнови хрватска власт. Већ су отпочела извиђања до линије додира у функцији каснијег размештаја полицајаца и монитора. Упоредо са преузимањем одговорности УНПРОФОР-а у ова два сектора обавила би се демилитаризација ових зона, обнављање хрватске власти и размештање посматрача и полицајаца који би патролирали у интересу заштите српског становништва. Хрватска војска не би улазила у ове зоне, а полиција би била образована по националном паритету. Сматра да је њиховим извиђањем у овим зонама већ дошло до смиривања напетости код становништва. Моли да Државни комитет подржи овакво решење, да делује на смиривању страха код српског живља и јачању поверења у УНПРОФОР. Додаје, ипак, да су чланови Владе у Книну били разочарани овим планом.

Рекао сам да ове зоне, као и оне под заштитом, морају безусловно бити предмет политичког разговора о будућности српског народа на овим просторима. Никакво садашње решење не би смело прејудиицирати дефинитивну судбину ових простора. Предвиђени повратак хрватских власти могао би да доведе до (1) масовног исељавања Срба; (2) преласка бораца у герилу и (3) једног и другог истовремено. Ова су предвиђања реална, а свака последица врло опасна. Инсистирао сам да се овај посао обави на начин да се обезбеди заштита српског народа и спречи његов егзодус, као и да се не прејудиицира коначно политичко решење.

С. Торнбери је указао на опасности од неких који инсистирају на кажњавању оних које називају ратним злочинцима, што може довести до масовне освете и спречавања повратка избеглица. Да би се та страховања елиминисала, сада се иде у правцу предлагања „доста обимне амнестије”.

Мој је коментар био да правно регулисање овог питања није и довољан мотив да се људи осећају безбедним. Тамо је међунационално неповерење превише велико да би се на тај начин могло превазићи.

ПИТАЊЕ ПРЕВЛАКЕ И ПОВЛАЧЕЊЕ ЈНА СА ДУБРОВАЧКОГ ПОДРУЧЈА

7. јул 1992.

Разговор са командантом УНПРОФОР-а генералом Сатишом Намбијаром.

У функцији председника Државног комитета за сарадњу са ОУН позвао сам команданта УНПРОФОР-а, генерала Намбијара на разговор, како бих му изложио ставове СР Југославије о проблему Превлаке. У разговору је учествовао и директор цивилних послова УНПРОФОР-а, Седрик Торнбери.

Ставовe Југославије изнео сам на основу закључака усвојених на састанку код Добрице Ђосића, председника СРЈ, на коме су учествовали и Слободан Милошевић, Момир Булатовић и Живота Панић.

Рекао сам следеће:

1. Савезна Република Југославија у потпуности прихвата тачку 18. Плана мировне операције Уједињених нација у Југославији о размештању јединица Војске СР Југославије изван подручја Хрватске после преузимања одговорности од стране УНПРОФОР-а у договореним зонама под заштитом Уједињених нација.

2. Реализација повлачења Војске Југославије извршиће се у складу са тим Планом на основу конкретног договора Генералштаба Војске Југославије и команданта УНПРОФОР-а.

3. СР Југославија сматра да је у интересу мира неопходно да се тим договором осигура да хрватске снаге не могу довлачити тешко наоружање у близини граница Југославије које би могло угрозити њену безбедност.

Напоменуо сам да су сукоби на овом подручју и започети тако што је Хрватска доукла тешко наоружање и извршила напад на део територије Црне Горе.

4. С обзиром да Превлака (Рт Оштра) заузима површину од свега 93 ha, и да је ненасељена, односно да је одувек била искључиво војна зона, а да својим положајем контролише цео Боко которски залив, односно 30% обале СР Југославије, као и да се о њој воде политички преговори о праведном разграничењу економске, морске и епиконтиненталне границе изнад СР Југославије и Хрватске, Војска Југослави-

је може напустити Превлаку под условом да се та територија стави под привремену контролу Уједињених нација.

5. СР Југославија ће прихватити као коначно решење проблема ове спорне територије исход политичких преговора или одговарајућу одлуку Међународног суда правде.

6. За УНПРОФОР, односно Савет безбедности Уједињених нација, биће припремљен одговарајући меморандум који шире елаборира проблем Превлаке.

Изложени ставови омогућавају спровођење Мирвног плана УН и мирно решење проблема Превлаке. Наша војска потпуно ће се повући са територије Хрватске под условом да се привремено, до политичког или судског решења, на Превлаци стационирају снаге Уједињених нација. У меморандуму, који ће бити припремљен за неколико дана, биће шире образложени разлози због којих се не може прихватити да Превлака припадне Хрватској. Уколико би се бивша граница између република претворила у међудржавну границу на овом подручју, битно би се мењао режим Превлаке, са које се контролише улаз у Бококоторски залив.

Генерал Намбијар је изразио задовољство прихватањем одредби Плана мировне операције о размештању наше војске изван подручја Хрватске, али је затражио више разјашњења у вези са постављеним условима. Питао је да ли би се наша страна задовољила тиме да на Превлаци буду хрватске власти без артиљеријског или било каквог наоружања, односно хрватска полиција.

Одговорио сам да нема разлога за присуство тих снага на Превлаци, јер немају шта да штите на ненасељеном простору.

На питање Намбијара да ли СР Југославија оспорава чињеницу да је Превлака хрватска територија, рекао сам да постоји бројна документација по којој она не би морала припадати Хрватској, а у оваквим условима не можемо прихватити решење проблема државне границе на начин да нам се онемогућава улазак у Боку. Превлаку не проглашавамо ни територијом Југославије, залажемо се за политичко или међународно судско решење које ћемо поштовати, а до тада тражимо да се она демилитаризује и да на њој буду присутне снаге УН.

С. Торнбери је упитао и за могућност да се, у складу с Венсовим планом, Војска Југославије повуче са свих положаја на дубровачком подручју, а да, уз присуство посматрача УНПРОФОР, остане на Превлаци. Одговорио сам да би нама одговарало уколико би Савет безбедности утврдио такву динамику повлачења војске, да се привремено повуче до одређених положаја и задржи Превлаку, с тим да се ово не би сматрало кршењем мировног плана и да се хрватска страна обавезе да неће нападати на ту територију. Основни је наш захтев да се овај проблем реши политички и да територија Југославије не буде угрожавана на овом критичном месту.

У закључку сам рекао да се одмах може прићи изради Плана повлачења наше војске због чега треба да уследи договор генерала Намбијара са начелником Генералштаба Војске Југославије. План би се реализовао када ови ставови буду усвојени од Савета безбедности ОУН.

МИЛАН ПАНИЋ И ДОБРИЦА ЋОСИЋ ЗА БЕЗУСЛОВНО УКЛАЊАЊЕ С ВЛАСТИ СЛОБОДАНА МИЛОШЕВИЋА

6. јул 1992.

Разговор с Добрицом Ћосићем.

Дошао сам у Палату федерације на позив Милана Панића¹⁾, мандатара за састав Савезне владе, на консултације као председник Социјалистичке партије Србије. У заказано време Панић још није завршио разговор с Војиславом Шешељем, председником Српске радикалне странке, па сам искористио време да свратим код Добрице Ћосића, председника СРЈ, да се видимо и проћаскамо.

Кажем му да имам разговор с Панићем, па ме занима има ли какве утиске или вести о његовом сусрету с мандатаром. Шта нам је донео из Америке?

Ћосић каже да нам је Панић донео веома јасне поруке. Прво и најважније: Слободан Милошевић мора да се уклони. Без тога нема изгледа да се било шта учини.

Питам га шта он мисли о томе. Он ми каже да ту нема шта да се мисли. Мора да иде са функције, то је интерес Србије и српског народа. Нећемо ваљда сви да трпимо због тога.

Питам га како мисли да се то изведе. Ваљда зна да је Милошевић изабран од народа на слободним демократским изборима. Како он може себе сматрати демократом и родољубом ако се приклања таквом диктату.

Он ми одговара да је најважнији интерес Србије и српског народа, није важан Слободан Милошевић. Додаје да је сличан проблем и цела власт СПС, али да ће то бити ублажено одласком Милошевића и саставом владе Милана Панића, за коју је он (Ћосић) спремио предлог личности које су прихватљиве за Европу и САД!?

Упозоравам га да СПС има већину у Скупштини и да је то „рачун без крчмара“, да се ништа не може урадити без наше сагласности, а ми то нећемо дозволити.

Ћосић одговара упрошћено: мораћете.

1) Милан Панић, амерички бизнисмен

Само пре десетак дана заклињао се да ће, ако га изаберемо за председника СРЈ, једини циљ имати да нам помогне да превазиђемо кризу у којој се земља наша.

Разговор с Миланом Панићем, мандатаром за председника Савезне владе.

Нисам га ништа питао о ономе што сам малопре разговарао с Ћосићем, нити је он то помињао.

Покушао сам да му кажем основне ставове политике СПС, што он није нити разумео нити слушао. Брзо је узео реч и почео да прича небулозе, које немају везе са животом. Као да је пао с неба (а и јесте). Почео је да напада и нас и Србе у бившој БиХ, да ће он све то одмах другачије, да ће он признати све оно за шта свет нас оптужује и свакога кога је свет признао, да ми не можемо мимо света итд.

Покушао сам да му говорим имена из наше партије за чланове Владе, он је за свако министарско место већ имао имена, која су ван наше партије, а највећим делом против нас. Једва је некако пристао да прихвати Николу Шаиновића¹⁾ и Владислава Јовановића²⁾, а ја сам њему прихватио Оскара Ковача (који је наш члан). Све остало је било спорно. Црногорцима (Демократској партији социјалиста) прихватио је све предлоге, а нама скоро ни једног! Све из Србије му је издиктирао Ћосић.

Црно нам се пише. Он нема појма ни о чему, неће ни да саслуша а камоли да послуша, а има помоћ Ћосића који је против нас. Тотално ћемо заглавити с њима. Имаћемо више штете него користи.

1) Никола Шаиновић, министар индустрије Републике Србије

2) Владислав Јовановић, министар за иностране послове Републике Србије

РЕГИСТАР ИМЕНА

01158143

- Аврамовић Живота, 453
 Ајети Гани, 112
 Аксентијевић Милан, 175, 453
 Алатас Алија, 456, 457, 460, 468, 469, 474
 Александар, принц (касније Александар I Карађорђевић) 194
 Андреоти Ђулио, 360
 Анђелковић Радмила, 43, 80
 Ацић Благоје, 95, 101, 102, 103, 107, 119, 141, 152, 178, 179, 215, 255, 286, 291, 295, 296, 299, 306, 307, 308, 309, 317, 319, 325, 339, 340, 341, 370, 371, 386, 387, 390, 392, 394, 402, 405, 406, 423, 431, 432, 450, 452
 Бабић Милан, 179, 254, 422, 425, 426, 430, 431, 432, 435, 436
 Бавчар Игор, 16, 22, 39, 174
 Бајрамовић Сејдо, 324, 326, 347, 400, 404, 408, 421, 453
 Бајндер Дејвид, 120
 Бакали Махмут, 117
 Бакочевић Александар, 225, 338, 405, 406
 Балцерович Лешек, 235
 Барош Милан, 453
 Бејкер Џејмс, 90, 121, 197, 200, 324, 340, 342, 395, 396, 397, 399
 Бесмертних Александар Александрович, 370
 Бжежински Збигњев, 223, 225, 230
 Богдановић Радмило, 20, 44, 76, 138, 179
 Богићевић Божић, 42, 47, 48, 50, 65, 96, 97, 100, 113, 116, 134, 143, 144, 145, 165, 174, 202, 208, 213, 278, 289, 294, 295, 299, 303, 327, 347, 366, 392, 393
 Божовић Радоман, 233
 Бољковац Јосип, 205, 217, 254
 Бошковић Недељко, 454
 Брант Вили, 194
 Бригић Иван, 145
 Бровет Стане, 63, 152, 170, 172, 175, 215, 239, 286, 293, 294, 297, 306, 307, 309, 384, 388
 Броз Јосип Тито, 11, 18, 34, 35, 45, 105, 129, 130, 191, 192, 215, 465
 Брук Ван ден, 314, 346, 348, 350, 355, 358, 359, 368, 370, 382, 384
 Булатовић Момир, 125, 146, 278, 324, 325, 339, 340, 371, 387, 391, 394, 400, 401, 402, 405, 406, 407, 448, 478
 Бучар Франц, 174
 Бућин Ненад, 9, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 38, 42, 46, 47, 50, 65, 70, 97, 99, 105, 106, 117, 134, 202, 259, 278, 289, 292, 293, 295, 296, 299, 303, 306, 308
 Буш Џорџ, 36, 39, 46, 56, 58, 59, 60, 82, 86, 128, 153, 181, 197, 198, 199, 200, 201, 234, 326, 360, 369, 395, 396, 397
 Вајненс Хенри, 383, 384
 Вајцехер Ерих Фон, 234
 Валенса Лех, 235, 236
 Варнер Џон, 185
 Васиљевић Александар, 453
 Васовић Драгоје, 453
 Вебстер Вилијем, 246
 Веиновић Јован, 71
 Венс Сајрус, 400, 421, 423, 426, 430, 432, 433, 435, 436, 442, 444, 445, 446
 Вереш Милан, 408
 Виорт Милтон, 133
 Власи Азем, 8, 20, 48, 49, 65, 95, 100, 119, 122, 138
 Влатковић Душан, 35, 403
 Војтила, папа, 80, 81
 Вранички Франц, 181, 238
 Врховец Јосип, 9, 25, 27
 Ву Ксуи Ђијен, 411
 Вујасиновић Жарко, 171
 Вуковић Владимир, 423, 448
 Вукотић Веселин, 196
 Вучетић Слободан, 127, 128, 129
 Вучићевић Воја, 29
 Вучковић Ристо, 405, 406
 Гали Бутрос Бутрос, 423, 433, 434, 436, 440, 441, 442, 443, 444
 Гарн Џек, 185
 Геншер Ханс Џитрих, 128, 269, 272, 273, 363

- Глигоријевић Слободан – Ајга, 17, 24, 27, 40, 105, 106, 131, 152, 153
- Глигоров Кирило, 263, 280, 281, 338, 397
- Горбачов Михаил Сергејевич, 49, 69, 80, 81, 82, 85, 86, 90, 92, 108, 121, 122, 126, 129, 140, 153, 222, 225, 226, 227, 230, 234, 235, 236, 237, 276, 282, 313, 360, 364, 369, 399, 401
- Гошев Петар, 137
- Грачанин Петар, 11, 12, 18, 20, 32, 35, 39, 40, 44, 47, 63, 65, 68, 72, 76, 78, 87, 88, 95, 96, 99, 100, 101, 108, 116, 122, 130, 135, 139, 140, 145, 148, 160, 161, 163, 173, 175, 178, 179, 196, 230, 280
- Гребо Здравко, 32
- Грујић Тихомир, 453
- Гулдинг Марак, 422, 423, 433, 434, 439, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 455
- Дабчевић Савка, 45, 125, 146
- Д'Амато Алфонсо, 185, 186
- Дапчевић Пеко, 71
- Де Микелис Ђани, 90, 314, 346
- Дева Вели, 117
- Дедијер Владимир, 40
- Делић-Бентли Хелен, 274
- Делор Жак, 324, 328, 334, 335, 336
- Демаћи Адем, 117
- Дима Ролан, 224, 226
- Диздаревић Раиф, 8, 71
- Дол Роберт, 185, 186, 188
- Доланц Стане, 11
- Домњан Жарко, 259
- Драшковић Вук, 88, 207, 360, 361
- Дрновшек Јанез, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 56, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 70, 71, 72, 76, 78, 85, 89, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 129, 145, 146, 148, 165, 166, 171, 181, 228, 230, 259, 261, 280, 282, 283, 286, 295, 296, 298, 301, 302, 347, 366, 379, 380, 381, 382, 392, 396
- Дубајић Сима, 119
- Билас Милован, 130
- Бокић Славољуб, 453
- Борђевић Мирослав, 183
- Букановић Мило, 125, 405, 406
- Бурђевац Војислав, 453
- Бурић Радован, 453
- Буричковић Драгутин, 453
- Ерић Михаило, 30
- Желев Жељо, 348
- Зејнулаху Јусуф, 96, 135, 164, 184
- Зекан Бранко, 35
- Зеленовић Драгутин, 9, 15, 18, 19, 24, 27, 33, 38, 39, 46, 47, 65, 96, 97, 99, 100, 105, 106, 108, 117, 123, 124, 134, 151, 202, 233, 259, 289, 338
- Земљарић Јанез, 11
- Зечевић Мића, 30
- Зечевић Здравко, 444
- Зимерман Ворен, 39, 56, 58, 59, 60, 61, 71, 72, 85, 86, 109, 111, 112, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 185, 191, 207, 220, 228, 230, 233, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 256, 341, 403
- Иглбергер Лоренс, 127, 132, 221, 274, 395, 396, 397, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 430
- Изетбеговић Алија, 257, 273, 275, 280, 281, 338, 371, 397, 449
- Илијеску Јон, 154
- Јазов Димитриј, 126, 140, 225, 276, 295, 310, 360
- Јаковљевић Александар, 236
- Јанајев Генадиј Иванович, 313
- Јанковић Сава, 453
- Јанша Јанез, 8, 14, 26, 170, 174, 175, 177, 205, 217
- Јевремовић Павле, 56, 58, 197, 225
- Јељцин Борис Николајевич, 226, 276, 313
- Јефтић Десимир, 31, 35
- Јовановић Владислав, 481
- Јовић Борисав, 7, 9, 31, 38, 100, 258, 300, 301, 302, 303, 304, 326, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 350, 352, 357, 358, 359, 379, 380, 407, 457, 460, 462, 463, 466, 467, 469, 472, 473, 474, 475
- Јовичић Миодраг, 46
- Јокановић Вукашин, 324
- Јокић Миодраг, 453
- Кадиевић Вељко, 15, 16, 18, 19, 23, 26, 32, 39, 40, 45, 46, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 76, 79, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 102, 103, 107, 108, 116, 117, 118, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148,

- 152, 153, 154, 159, 160, 162, 163, 166, 168,
170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179,
188, 191, 195, 196, 197, 201, 202, 215, 217,
220, 227, 229, 230, 231, 232, 236, 237, 238,
239, 247, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 264,
265, 268, 271, 272, 275, 276, 277, 281, 282,
283, 286, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 296,
303, 306, 307, 308, 310, 311, 317, 319, 322,
323, 324, 325, 337, 338, 339, 340, 343, 349,
350, 360, 361, 364, 365, 366, 367, 370, 371,
382, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 392,
394, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 420,
421, 422, 445, 453
- Кајдомчај Хисеин, 165, 184
Калањ Звонко, 43
Каман Куртис, 185
Кандић Миле, 166, 453
Каракуши Јусуф, 103
Каранужић Анте, 453
Караџић Радован, 193, 273, 274, 338, 448, 449
Кардељ Едвард, 38, 192
Карингтон лорд, 384, 396, 400, 426, 430,
442, 449, 463, 464
Квицински Јулиј Михајлович, 368, 369, 370
Кенан Џорџ, 75
Кертес Михаљ, 388
Кикерк Велибор, 168
Килибарда Новак, 193
Ковач Оскар, 69, 481
Ковачевић Влада, 391
Ковачевић Живорад, 30, 38
Козловски Кристоф, 235
Кол Хелмут, 36, 74, 128, 227, 234, 360, 362, 363
Колишевски Лазар, 125
Кољевић Никола, 448
Конејбл Барбер, 62
Кораћ Велько, 192
Косига Франческо, 46, 128
Костић Бранко, 27, 66, 324, 326, 339, 340,
347, 364, 367, 370, 371, 387, 392, 394, 400,
401, 404, 405, 408, 421, 432, 448, 453, 454
Костић Југослав, 233, 289, 295, 296, 299,
306, 308, 324, 326, 339, 340, 347, 400, 404,
408, 421, 453
Костовски Зоран, 453
Котуровић Душан, 453
Крајишник Момчило, 448
Крјучков Владимир Александрович, 69, 126
Кузмановић Бранислав, 453
- Кукањац Милутин, 452
Кутиљеро Жозе, 449
Кутлешкић Владета, 46
Кучан Милан, 16, 22, 23, 39, 40, 41, 50, 51,
52, 53, 92, 146, 147, 153, 154, 168, 175,
203, 238, 240, 257, 280
Лалчић Рајко, 453
Латин Иво, 7, 42, 43, 44, 83, 143
Лебаркић Еуген, 391
Леифер Паул, 182
Ли Пенг, 140, 411, 412, 413
Лончар Будимир, 12, 18, 19, 30, 35, 36, 38,
46, 50, 65, 70, 97, 115, 160, 197, 198, 200,
220, 224, 225, 261, 262, 324, 374, 375, 381,
393, 404, 461, 462, 468, 469
Лукић Радомир, 57
Луковац Бранко, 455
Максић Миливоје, 36, 38, 39, 65, 97, 98,
101, 368, 369, 370, 404, 408
Манолић Јосип, 205, 259
Марендић Божидар, 239
Маринковић Слободан, 33
Маринц Андреј, 14, 15, 16, 48
Марјановић Илија, 30
Марковић Анте, 12, 17, 20, 21, 26, 27, 29,
30, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 42, 44, 45, 50, 52,
55, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 71, 72, 78,
79, 82, 83, 84, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98,
101, 102, 104, 113, 115, 117, 118, 122, 127,
128, 129, 139, 142, 145, 147, 148, 151, 160,
163, 164, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176,
177, 179, 183, 184, 189, 195, 196, 201, 203,
227, 231, 232, 233, 238, 239, 240, 241, 246,
253, 259, 261, 262, 274, 284, 329, 338, 340,
343, 360, 385, 396, 403, 404
Марковић Ратко, 33, 127, 128
Мартић Милан, 431, 436
Махатир Мухамед, 234
Мек Кони, 185
Меклајн Фицрој, 384
Мерзал Душан, 453
Месић Стјепан, 178, 183, 213, 228, 230, 238,
247, 254, 255, 256, 258, 261, 262, 264, 280,
283, 288, 289, 290, 295, 298, 300, 301, 324,
325, 326, 327, 328, 332, 339, 340, 341, 346,
347, 360, 361, 366, 368, 379, 380, 381, 382,
385, 392, 393
Мештровић Мато, 135
Микић Слободан, 453

- Милићевић Ратко, 453
 Милошевић Слободан, 7, 9, 12, 16, 21, 22,
 23, 25, 26, 29, 32, 34, 35, 36, 40, 43, 45, 46,
 47, 54, 55, 57, 60, 61, 65, 68, 76, 77, 80, 82,
 86, 87, 88, 90, 93, 95, 96, 98, 100, 101, 103,
 105, 108, 116, 119, 120, 122, 123, 124, 127,
 128, 129, 130, 131, 133, 139, 144, 152, 153,
 154, 161, 165, 167, 173, 175, 176, 177, 182,
 183, 184, 193, 194, 195, 202, 207, 218, 232,
 233, 234, 235, 239, 240, 241, 246, 251, 254,
 255, 257, 258, 259, 262, 278, 281, 283, 295,
 296, 306, 307, 308, 310, 311, 317, 318, 322,
 323, 324, 325, 326, 337, 338, 339, 341, 343,
 346, 347, 349, 351, 353, 364, 366, 367, 368,
 370, 371, 380, 381, 384, 385, 387, 389, 390,
 391, 392, 394, 396, 400, 401, 402, 403, 404,
 405, 406, 407, 408, 420, 421, 427, 430, 431,
 445, 448, 453, 454, 478, 480
 Милић Миломир, 124
 Мирковић Стеван, 12
 Мирчевић Живан, 453
 Митеран Франсоа, 36, 38, 128, 223, 224,
 234, 360, 370, 384, 385
 Митровић Александар, 34, 35, 175, 239, 403
 Мићуновић Драгољуб, 361
 Михаиловић Дража, 207
 Михаиловић Коста, 125, 338
 Михајловић Љубомир, 108
 Мишић Живојин, војвода, 194
 Мишковић Зоран, 76, 88
 Младић Ратко, 423, 448
 Мојсов Лазар, 125, 137, 164, 223, 224
 Моријон Филип, 477
 Морина Рахман, 8, 46, 95, 102, 119, 121
 Мугабе Роберт, 416, 417, 418
 Муџезиновић Цевад, 105, 197, 233, 395
 Мусолини Бенито, 41
 Мустаћ Здравко, 101, 102, 103, 113, 114, 115
 Намбијар Сатиш, 449, 454, 455, 477, 478,
 479, 480
 Насер Гамал Абдел, 465
 Неговановић Марко, 115, 391, 453, 454
 Ненезић Зоран, 128, 129
 Никовић Шпиро, 453
 Николовски Мирко, 453
 Николс Дик, 185
 Нимани Цавид, 117
 Обрадовић Вук, 286
 Озал Тургут, 234
 Павелић Анте, 167
 Павлов Јован 453
 Панић Живота 452, 478
 Панић Милан, генерал 448
 Панић Милан, 480, 481
 Панчевски Милан, 11, 17, 46, 60, 71, 139
 Паспаљ Миле, 435, 436
 Пашић Никола, 35, 119
 Перезић Гавро, 408
 Перез Карлос Андрес, 416, 418
 Петар И, 194
 Петерле Лојзе, 170, 172, 396
 Петков Бора, 22
 Петровски Владимир, 441, 442
 Пехар Мате, 453
 Пинеиро Жоао, 350
 Плавшић Биљана, 434
 Попит Франц, 40, 53
 Поповић Бранислав, 453
 Поповић Јован, 453
 Поповић Коча, 71
 Пос Жак, 314, 317, 346, 350, 351, 357, 358, 367
 Потрч Милан, 48, 50, 51, 55
 Прегл Живко, 101, 102
 Прегл Иван, 46
 Пујић Милан, 453
 Пуља Имер, 117
 Радмиловић Станко, 87, 127, 233, 241
 Раковски Мјачеслав, 312, 313
 Рамљак Милан, 450
 Рао Нарасима, 416, 419
 Рачан Ивица, 25, 27, 93, 138, 146, 280
 Рашета Андреја, 453
 Рашковић Јован, 193
 Рижков Александар, 85
 Рокфелер, 128
 Ругова Ибрахим, 112, 114, 120, 251
 Ружиновски Милан, 453
 Рупел Димитрије, 8, 88, 186
 Сајмонс Томас, 235
 Сајмс Стив, 185
 Сајтс Рејмонд, 105, 197, 219
 Сакс Цефри, 66, 68
 Салинас Карлос де Гортари, 416, 418
 Сантер Жак, 328, 330, 333, 336
 Сапунџија Риза, 9, 13, 15, 18, 27, 38, 39, 42,
 46, 50, 65, 97, 99, 116, 134, 165, 166, 208,
 213, 289, 295, 296, 297, 299
 Свајхарт Цејм, 264, 265

- Сељани Бајрам, 7
 Силић Андреја, 107
 Скоукрофт Брент, 197, 395
 Смит Рејмонд, 365, 366
 Смоле Јанко, 41, 50, 51, 75
 Соколовић Зоран, 16, 17, 31, 35, 107, 120, 127
 Сребрић Бора, 21
 Стамболић Иван, 29, 30, 35
 Стамболић Петар, 45
 Станић Славољуб, 403
 Станковић Бранко, 453
 Становник Јанез, 8, 14, 15, 16, 29, 38, 48,
 50, 51, 70, 76, 77, 83, 143
 Стари Антон, 71, 123, 124, 129, 146, 325
 Сурој Бетон, 112, 120
 Сухарто, 234, 416, 418, 456
 Тадијин Слободан, 20
 Тачер Маргарет, 128, 153
 Тепеш Миран, 160
 Тинтор Бранко, 115
 Тодоровић Мијалко, 192
 Торибери Седрик, 438, 440, 449, 454, 477,
 478, 479
 Трипало Мика, 45, 125, 146
 Трифуновић Богдан, 12, 16, 34, 45, 76, 86,
 87, 88, 124, 125, 175
 Трнавци Халил, 125
 Труман Хари, 207
 Туђман Фрањо, 88, 109, 113, 138, 139, 140,
 141, 145, 146, 153, 160, 168, 169, 175, 178,
 179, 182, 183, 189, 195, 196, 197, 202, 203,
 205, 206, 230, 257, 258, 259, 262, 264, 265,
 271, 280, 338, 383, 384, 399, 401, 422, 427,
 435, 445
 Туманов Симеон, 453
 Тупурковски Васиљ, 42, 46, 47, 48, 50, 59,
 61, 65, 70, 96, 97, 100, 105, 113, 116, 138,
 145, 165, 179, 202, 208, 213, 230, 261, 280,
 282, 289, 291, 293, 295, 299, 302, 327, 328,
 329, 330, 347, 366, 379, 380, 392, 393
 Узелац Душан, 453
 Ђосић Добрица, 28, 125, 130, 143, 191, 193,
 194, 273, 275, 338, 478, 480, 481
 Ђушић Милан, 286
 Фетахагић Мухарем, 453
 Фира Александар, 41
 Фраскобалди Дино, 90
 Хас Зденко, 125
 Хачингс Роберт, 197
 Хитлер Адолф, 41
 Хоџа Фадил, 45, 117
 Цана Захаријах, 231
 Цвијић Јован, 194
 Црнчевић Брана, 338
 Чаушеску Николаје, 84, 85
 Џакула Вељко, 444
 Шаниновић Никола, 481
 Шатри, 114
 Шеварднадзе Едуард, 74, 225, 236, 237
 Шекс Владимир, 113, 205
 Шетинц Франц, 83, 84
 Шешел Војислав, 480
 Шиловић Дарко, 408
 Шиногој Душан, 39, 50
 Шипковић Петар, 431
 Шмит Хелмут, 280
 Шпановић Стојан, 444
 Шпегел Мартин, 205, 217, 220, 227, 254,
 257, 268, 277, 278
 Штрбац Душан, 41, 138
 Швар Сטיפе, 7, 8, 11, 14, 15, 18, 19, 21, 24,
 25, 26, 27, 29, 33, 37, 38, 45, 48, 49, 59, 65,
 70, 71, 89, 90, 92, 97, 100, 105, 106, 116, 123,
 141, 142, 145, 146, 160, 165, 166, 171, 183
 Шупић Јован, 453

Уводна напомена	5
Председништво СФРЈ и његови чланови	7
Србија и Словенија	10
Косово и проблеми са Шиптарима, прослава 600-годишњице Косовске битке	18
Слободан Милошевић о Титовом неповерењу према Србима	34
Иницијатива за промену Устава СФРЈ	37
Расправе о догађајима у Книну	42
Питање новог Устава Словеније	46
Расправе о аболицији Азема Власија и других шиптарских политичара	65
Војска и уставне промене	67
Држање Словеније према Србима	70
Страни фактор и Југославија	73
Отцепљење Савеза комуниста Словеније од СК Југославије	85
Деловање националистичких странака	87
Оцене Генералштаба о ситуацији у Југославији	91
САД и немири на Косову	95
Плурализам и безбедност земље	113
Југославија пред грађанским ратом	116
Ставови САД према политичким странкама	127
Оцена ЈНА о намерама САД према Југославији	132
Фатална неодлучност у доношењу одлука	135
Мој долазак на чело Председништва Југославије	145
Оснивање Социјалистичке партије Србије	152
Разговор са амбасадором САД	155
Идеја о „избацивању” Словеније и Хрватске из Југославије	161
Политика ХДЗ према ЈНА	166
Разговор са Кучаном и понашање Анте Марковића	172
„Побуна” Срба у Хрватској	178
САД за очување Југославије	180
Разговор са сенатором Робертом Долем	185
Добрица Ћосић о Јосипу Брозу Титу, о судбини Југославије и српском руководству	191
Покушај разједињавања руководства Србије	195
Сусрет са председником САД Џорџом Бушом	197
Словеначке и хрватске сепаратистичке иницијативе	203
Вук Драшковић и САД	207
Јачање уставно-правног и политичког хаоса	209

*Књига „Последњи дани СФРЈ” садржи изводе из дневника аутора. Они су систематизовани по датумима, редоследом како су се догађаји одвијали.

Скоро да нема питања или теме која се не протеже на велики део књиге. Зато је било немогуће дати садржај књиге срећен на класичан начин, по питањима која су обрађена.

Наслови дати у садржају који следи и у књизи су само индикативни, јер се по правилу о истим питањима из наслова говори и у другим деловима књиге.

Европска заједница и Југославија	219
Процена ЦИА о распаду Југославије	220
Разговор са председником Француске Митераном, председником СССР Горбачовом и канцеларом Немачке Колом	224
Држање САД, Немачке и Мађарске према збивањима у Југославији	228
Тактика Запада у очима Генералштаба ЈНА	236
Формирање паравојних јединица и илегалан увоз оружја	241
Промеморија владе САД о Југославији и Косову	248
Претње Стипе Месића и молбе Срба из Хрватске да их Србија заштити ..	254
Војни врх сматра да се криза не може решити без најаве и употребе силе	265
О ситуацији у Босни и Херцеговини	273
Планови војске за обарање власти у Словенији и Хрватској и за излаз из кризе	276
Демонстрације опозиције и употреба војске. Политика САД уперена против акција ЈНА	283
Преломни дани – седница Врховне команде оружаних снага	286
Моја оставка на функцију председника Председништва СФРЈ	304
Конфузија и колебање у војном врху	306
Оцене НАТО пакта о ситуацији у Југославији	312
Војска тражи мир у земљи и прети да ће „поскидати” оне који су завадили народе	319
Натезања око избора Месића за председника и криза руковођења	324
Притисак Европске заједнице да се изабере Месић	328
Превентивна самоодбрана од сепаратизма	339
НАТО одређује Југославију-за свој „тест случај” на коме ће потврђивати своју нову стратегију	342
Избор Стипе Месића за председника Председништва СФРЈ	346
Категорични захтеви војсци	349
Притисак Европске заједнице	350
СССР нам не може помоћи	360
Договор Месића и Вука Драшковића	360
Велике силе оцењују кризу у Југославији	361
Нови предлози војске и мишљење политичара	364
Европа стаје на страну разбијача Југославије	372
Размиоолажење војске и политике и покушаји усаглашавања	382
Четворочлано Председништво	392
САД дистанцирана од југословенске кризе	395
НАТО још није спреман-за интервенцију у Југославији	398
Црна Гора и разбијање Југославије	399
Идеја и предлог да се позову снаге УН у Југославију	407
Апел Кини да спречи ембарго на увоз нафте	411
Реаговање несврстаних земаља	414
Пред признавање Словеније и Хрватске. Војна тактика према Босни и Херцеговини	420
Разговор са Иглбергером. Потпуни разлаз у гледањима	423
Венсов план и Република Српска Крајина	430
Мировна операција УН. Оспособљавање органа РС Крајине	436
Бутрос Гали о континуитету Југославије	448
Оставка начелника Генералштаба ЈНА	452

01158150

Конфузија у покрету несврстаних и разјашњавање југословенске ситуације	455
Питање Превлаке и повлачење ЈНА са дубровачког подручја	478
Милан Панић и Добрица Ћосић за безусловно уклањање с власти Слободана Милошевића	480
Регистар имена	483

01158151

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
316.48 (497.1)

ЈОВИЋ, Борисав
Последњи дани СФРЈ: Дневне забелешке из
периода 15. V 1989 – 8. VII 1992. /
Борисав Јовић. – Београд : Политика, 1995
(Београд: Стручна књига). – 481 стр ; 20 см
Тираж 2000.

327 (497.1) 323 (497.1)

а) Друштвена криза – Југославија б)
Међународни односи – Југославија ц)
Југославија – Политичке прилике
ИД=41417996